

Venemaa-Inglismaaga sõlmitud traktaadid 1710-1801

Собрание трактатов и конвенций, заключенных Россией с иностранными державами. Том 9 (10)
Трактаты с Англию : 1710 – 1801 г. = Recueil des Traités et Conventions conclus par la Russie avec
les puissances étrangères. Tome IX (X) , Traités avec L'Angleterre: 1710 - 1801.

С-Петербургъ. 1892.

Venemaa poolt välisriikidega sõlmitud traktaatide ja konventsioonide kogumik.

Koostas, Välisministeeriumi tellimusel, F. Martens,
Keiserliku S-Peterburi Ülikooli professor.

IX (X) köide.

Inglismaaga sõlmitud traktaadid.

1710 – 1801 a.

v.a. 1892.a.

Trükitakse Kõigekõrgema heaksarvamisel.

((02..02.19.))

Eessõna.

Käesoleva IX köitega (arvult X) avaneb uus, kolmas rahvusvaheliste traktaatide ja konventsioonide seeria, millised on sõlmitud Venemaa ja välisriikide vahel. Sellesse köitesse võeti diplomaatilised aktid, millised puudutavad Venemaa ja Inglismaa vastastikuseid suhteid alates XVIII sajandist kuni XIX sajandini.

Sissejuhatuses on esitatud mõlemate riikide vaheliste suhete ajaloo ülevaade, st. 1554 aastast kuni Peeter Suure valitsemise ajani. Selle ajaloolise tausta koostamisel olid kasutati abivahenditena G. Tolstoi, S. Solovjovi, Hacklyti ja Hamel jt töid. ((Ю.В.Толстого, С.М.Соловьева, Гаклюита, Гамеля и др.))

Ajaloolise tausta kommentaarid, millised eelnevad ära trükitud rahvusvahelistele aktidele, on koostatud peaegu eranditult Londoni arhiivi poolt avalikustatud dokumentide alusel või ka veel avalikustamata rikkalike materjalide alusel, milliseid säilitatakse meie Välisministeeriumi arhiivides. Julgelt võib mõelda, et suure hulga diplomatiliste ja valitsuse aktide väljakirjutuste massi

hulgas, millised on kogutud käesoleva köite ajaloolise tausta kirjeldusse, millest tulevane Venemaa ja Inglismaa rahvusvaheliste suhete ajaloolane leiab väärtuslikku materjali.

Piirdudes siin ainult viidetega artiklitele, millised eelnevad aktidele Nr. Nr.395, 396 ja 397, millistes esitatakse tuntud esimese Relvastatud neutraliteedi, milline asutati Keisrinna Katariina II ((Императрицею Екатериною II , Catherine II)) 1780 aastal, asutamise dokumentaalne ajalugu. 28. veebruari 1780 aasta deklaratsioon rahvusvahelise mereõiguse küsimustes jääb alaliseks üheks enam vahvamaks Katariina valitsemise aja asjaks. Kuid seejuures ei ole kahtlust, et Relvastatud neutraliteet tähistab Venemaa ja Inglismaa vastastikustes suhetes murrangut. „Mõlemate riikide vaheline vana side“, rääkis 1788 aastal inglise riigimees Keiserlikule saadikule Londonis, krahv S. Vorontzowile ((С.Р. Воронцов)), «oli katki kistud inglismaa riigi poolt nähtamatute Relvastatud neutraliteedi eeskirjadega».

Ja tõesti, kuni 1780 aastani Inglise riigitegelased nõustusid täiesti Venemaa poliitika juhtidega selles, et Venemaa ja Inglismaa on „loomulikud sõbrad“. „Venemaa ja Inglismaa“, rääkis tuntud Pitt 1786 aastal Keiserlikule saadikule Londonis, „olemata nende loomuliku poliitilise asendi tõttu vajaduses teineteisega sõdida“, peavad alati olema liitlased.

Keisrinna Katariina II ja tema lähimad nõunikud, nagu krahv N.J. Panin ja krahv Bezborodko ((Н.И. Панинъ, А.А. Безбородко)) jägasid täiesti seda inglise riigimeeste veendumust. Krahv Panin väljendas seda veendumust järgmistes sõnades, et „Inglismaa on riik, millise huvid, oma olemuse tõttu, on lahutamatult seotud Ülevenemaalise Keisririigiga“. Kuid kui Inglismaa alates 1780 aastast hakkas Konstantinopolis süsteemselt Venemaa poliitikale vastu tegutsema ja muutis täielikult oma endist sõbralikku käitumisviisi Venemaa-Ottomani Keisririigiga peetava sõja ajal, Keisrinna Katariina II kirjutas Inglismaa diplomaadile järgmised märkimsiväärsed sõnad:

„Ma kardan Jumalat ja kedagi teist ma ei karda“!

Keisrinna Katariina II valitsemise aja lõpus ja Keiser Paul I valitsemise aja alguses olid Venemaa ja Inglismaa vahelised suhted jälle kõige sõbralikumad. Kuid 1800 aastal toimus mõlemate riikide vahelistes suhetes lahknemine.

Minu tõsine haigus ja teenistuse asjad pidurdasid selle köite ilmumist. Loodan, juba lähimal ajal avaldada teise ja viimase Venemaa ja Inglismaa vahel sõlmitud traktaatide köite.

F. M.

*

((NB! Selles köites on F. Martensi kommentaare u. 133 lk ja akte 90 lk. KL.))

*

Sisukord.

Sissejuhatus

I -CVII lk. 1-36

Nr. 377.

1710 a. 9. (20.) august. Inglismaa konsuli ja kindral-agent Gudfellowi ja Weisbrodi saatkonna sekretäri deklaratsioon Inglismaal Venemaa laevadelt vastastikuste maksude võtmisest.

Nr. 378.

1710 a. 20 (31) august. Venemaa vastudeklaratsioon.

Nr. 379.

1715 a. 17. (28. oktoober). Liidukonventsioon, milline on sõlmitud Greifswaldis Peeter I ja Inglismaa Kuninga Georg I, kui Hanovre valijavürstiga.

Nr. 380.

1719 a. 28. juuni (8. juuli). Inglismaa ja Venemaa alamate vahelist vaba kaubandust puudutav Peeter Suure deklaratsioon.

Nr. 381.

1720 a. 8. (19.) aprill. Eelnevale sarnane deklaratsioon.

Nr. 382 -383.

1726 a. 21 juuni (1. juuli).Kaks Keisrinna Katariina I Inglismaa alamate Venemaal vabakaubandust puudutavat deklaratsiooni.

Nr. 384.

1734 a. 2.(13.) detsember. S-Peterburis allkirjastatud sõpruse- ja kommertstraktaat.

Nr. 385.

1741 a. 3. (14.) aprill. S-Peterburis Inglismaaga sõlmitud Liidutraktaat.
Eraldi ja salajane artikkel.
Ja veel 4 eraldi artiklit..

Nr. 386.

1742 a. 11. (23.) detsember. Inglismaaga sõlmitud Liidutraktaat, milline on allkirjastatud Moskvas.

Eraldi ja salajane artikkel.
Ja veel 4 eraldi artiklit..

1743 a. 1. (12.) november. Venemaa Breslau rahutraktaadiga liitumise akt, milline on sõlmitud Preisimaa, Austria ja Inglismaa vahel.
(Vt. Kd. I, Nr. 16, ja Kd. V, Nr. 215.))

Nr. 387.

1747 a. 12. (23.) juuni . S-Peterburi Liidukonventsioon, milline on sõlmitud Inglismaaga.

Nr. 388.

1747 a. 8. (19.) november. S-Peterburi konventsioon, milline on sõlmitud Venemaa, Inglismaa ja Hollandi vahel, selles, mis puudutab Venemaa vägede Saksamaalt läbilubamist.

Nr. 389.

1747 a. 27 november (9. detsember). S-Peterburis Venemaa ja Inglismaa volinike poolt allkirjastatud konventsioon, milline puudutab Vene vägede Liivimaa piiril hoidmist.

Salajane artikkel.

Inglismaa Venemaa ja Austria Liidutraktaadiga liitumise akt, milline on sõlmitud 22. mail 1746 aastal (Vt. Kd. I, Nr. 18.).

Nr. 390.

1750 a. 19. (30.) oktoober. Inglismaa saadiku deklaratsioon Inglismaa mitteliitumisest 1746 aastal Venemaa ja Austria vahel sõlmitud Liidutraktaadi salajase artikliga.

Nr. 391.

1755 a. 29 juuli (9. august). Akt, mis antud S-Peterburis Inglismaa residendile Inglismaa valitsuselt saadud subsiidiumite kohta.

Nr. 392.

1755 a. 19.(30) september. S-Peterburis Inglismaaga sõlmitud Liidukonventsioon.

Eraldi ja salajane artikkel I.

Eraldi ja salajane artikkel II.

Nr. 393.

1756 a. 30 jaanuar (9. veebruar). Inglismaa saadikule, Septembri Liidukonventsiooni (Nr. 392) ratifitseerimiskirjade vahetamisel üle antud väga salajane selgitus-deklaratsioon.

Nr. 394.

1766 a. 20 juuni (1 juuli). S-Peterburis 20 aastaks sõlmitud kommertstraktaat. (П.С.З. №12.682). ((П.С.З. № ... ((Полное Собрание Законов Российской Империи, №, või ПСЗРИ.))

Nr.395.

1780 a. 28. veebruaril (11. märtsil). Katariina II Relvastatud neutraliteeti puudutav deklaratsioon, millisega pöörduti Londoni, Versailles ja Madriidi Õukondade poole.

Deklaratsioon.

Nr. 396.

1793 a. 14. (25.) märts. 1766 aasta kommerts-traktaadi pikendamise suhtes esitatud eelnevad tingimused. (П.С.З. №17.109).

Nr. 397.

1793 a. 14. (25.) märts. Venemaa ja Inglismaa Prantsusmaa vastaste ühiste tegevuste suhtes vastu võetud konventsioon.

Nr. 398.

1795 a. 7. (18.) veebruar. Inglismaaga sõlmitud Liidutraktaat, milline on allkirjastatud S-Peterburis. (II.C.3. №17.035).

Eraldi salajane artikkel I

Eraldi salajane artikkel II.

Eraldi salajane artikkel III.

Nr. 399.

1795. a. 17.(28.) september. Venemaa, Inglismaa ja Austria vahelise kolmikliidu deklaratsioon.

Deklaratsioon.

Nr. 400.

1797 a. 10. (21.) veebruar. Inglismaaga S-Peterburis allkirjastatud kommerts-konventsioon. (II.C.3. №17.796).

Nr. 401.

1797 a. 30 aprill (10. mai). Lisadeklaratsioon kommertskonventsioonile Nr. 400.

Eraldi ja salajane artikkel.

Nr. 402.

1798.a. 18.(29.)detsember. S-Peterburis Inglismaaga sõlmitud Liidutraktaat.

Nr. 403.

1799 a. 11 juuni (22. juuli) S-Peterburis allkirjastatud Liidukonventsioon.

Nr. 404.

1799 a. 18. (29.) juuni. Lisadeklaratsioon Liidukonventsioonile Nr. 403.

Eraldi artikkel.

Eraldi ja salajane artikkel.

Sissejuhatus.

((Introduction)).

Venemaa ja Inglismaa vaheliste suhete sisemised põhjused erinevad olulisest põhjustest, millised olid aluseks Venemaa esialgsete suhete aluseks Austria ja Preisimaa suhetes. Oluliste poliitiliste huvide ühtsus sundis kaht riiki otsima Türgi, Poola ja Rootsi vastases võitluses pidevat liitu Venemaaga. Need kolm riiki olid sajandite kestelsamuti Venemaa vaenlased ja seepärast on

mõistetav, et Moskva valitsus rõõmustas väga, et tekkis võimalus võidelda oma vihatud vaenlastega kahe Euroopa riigi abil.

Vähe sellest: mida enam Venemaa muutus Austria ja Preisimaa riigi naabriks, seda enam sageenesid vastastikused piirisuhted ja kaubakäive, millised, asjaolude jõul, pidid viima erinevatele diplomaatilistele läbirääkimistele ja rahvusvahelistele kokkulepetele. Venemaa vahetu naabus Austria ja Preisimaaga oli lõplikult kinnistunud Poola jagamisel möödunud sajandi lõpus, mis lõi kolme Poolat jagava riigi sellised ühised poliitilised suhted, millised pidid viima kõige lähematele liitlaslikele suhetele.

Venemaa ja Inglismaa rahvusvahelisteks suheteks selliseid põhjuseid ei eksisteerinud. Mõlemad need riigid ei tundnud ühiseid poliitilisi vaenlasi ja nende valdused ei puutunud kokku kuni kõige viimase ajani.

Kui Venemaa, Moskva tsaaride aegadest peale, sõdis vahetpidamatult poolakate ja rootslastega ja jõudis nende rahvastega võideldes oma riigi ühtsuse ja ajaloolise rolli teadvustamiseni, siis, vastupidiselt, Inglismaal oli alust näha Poolas ja Rootsis Põhja Euroopas oma loomulikke liitlasi. Kui Venemaa ja Ottomani Impeerium asusid, alates Türgi võimu ulatumisest Bosborose kallastele, teine-teise suhtes kõige vaenulikemates suhetes, siis, teisest küljest, Inglismaa, eriti alates XVII sajandist, nägi Türgis oma vabriku- ja koloniaaltoodetele rikkalikku turgu.

Vaat miks tsaar Boris Godunov ((Борись Годуновъ)) pidas end õigustatuks etteheitega pöörduma Inglismaa kuninganna poole tema Türgiga sõbrustamise eest ja kirjutama talle, mais 1600 aastal järgmist: „Aga sinule, meie lemmikõele, et jämedakoeliste valitsejatega ei ühineks, viitaks ega sõbrustaks ega millegagi ei aitaks: ei inimeste, ega rahaga, vaid et püüdleks selle poole, et kõigi suurte kristlike valitsejate vahel oleks armastus ning ühendus, ja saates ja tugevas sõpruses ja et seista busurmanide vastu kui üks mees, et kristlik käsi tõuseks ja besermjanlik langeks“.

Lõpuks Moskva riigi osalematus Lääne Euroopa asjades hoidis ära Inglismaa poolse Venemaaga poliitilise liidu otsimise vajaduse. Sellisel viisil võisid inglased mitme sajandi kestel väärtustada Moskva riigiga erandlikult kaubanduslikke suhteid, alates XVI sajandi keskpaigast kuni XVIII saj alguseni. Ja on arusadav, et mida passiivsem oli Moskva rahva osalus rahvusvahelises kaubakäibes, seda enam näitasid inglased ettevõtlikust ja oskust ekspluateerida võõraid majanduslikus mõttes arenemata rahvaid, seda enam pidi „Moskovija“ saama Inglismaa rahva rikkastumise ajaks.

See peamine seisukoht läbis kogu Venemaa ja Inglismaa vaheliste esmaste rahvusvaheliste suhete ajalugu ja see andis enesest tunda isegi XVIII sajandi kestel. On mõistetav, et rahvusvaheliste suhete loomise algatus Moskva riigiga kuulub täiesti inglastele, kellele ootamatu Venemaa elanike avastamine Valge mere kallastel oli meeldivaks üllatuseks ja suureks rõõmuks.

Kui XVI sajandi keskel inglise kaupmehed nägid, et Lääne-Euroopa turgudel inglise kaupade müük pidevalt kahanes, samas kui Hispaanlased ja Portugallased kirjeldamatult rikastusid, tänu äsja avastatud maade valdamisele, nad asutasid sepetsiaalse osakutel põhineva seltsi, nime all „Senini mööda merd kättesaamatuid ja tundmatuid mandreid, maid, saari, riike ja valdusi otsivate kaupmeeste selts“. ((„Societe des marchands chercheurs de pays, terres, iles, Etats et possessions inconnus et non encore visites par voie maritime“..))

See selts varustas 1553 aastal kolm laeva, sir Willoughby juhtimise all, kelle peamiseks tüürimeheks oli Richard Chancellor. 11 mail 1553 aastal väljus see ekspeditsioon Themsi suudmest ja võttis suuna Põhja. Ebaõnn ja tugevad tormid muutsid laevasõidu üpris ohtlikuks. Augusti alguses jõudis ekspeditsioon õnnelikult Põhja Norra randadeni, kus ootamatu tormipuhang pildus laiali laevad ja 24 augustil jõudis vaid üksi Chancellori laev Põhja Dvinaa suudmetesse, Püha Nikolai kloostri lähedal. Seal sai Chancellor teada, et ta asub Moskva tsaari valdustes ja kuhu ta peab nüüd talvituma jääma. Holmogori valitud pealikud teatasid Moskvasse, et Holmogori saabusid „Inglismaa Kuninga Eduardi saadik Richard ja koos temaga külalised“- Tsaar Ivan Vasilevitsi käsul tuli Chancellor koos külalistega (inglise kaupmeestega) saata Moskvasse, kuhu nad jõudsid 1553 aasta lõpus.

Tsaar Ivan Vasilevits võttis inglise meresõitja ja tema poolt kaasa toodud Eduard VI kirja aupaklikult vastu. See 14. veebruari 1553 aasta kiri oli aadresseeritud kõikidele Valitsejatele, „põhjamaade ja Jäämerest Idapoolsemate maade, aga ka Ida India elanikele“. Selles tõestati ilmekalt, et Jumal lõi inimesed ühiskondlikuks eluks ja et nad armastaksid ja oleksid vastastikuselt armastatud, osutaksid heategusid ja võtaks vastu vastastikuseid heategusid. Aga eriti inimarmastuslikult ja armulikult tuleb käituda „kaupmeeste suhtes, kes rändavad ringi ilmaruumis, ületavad meresid ja kõrbeid, selleks, et viia kaugetesse maadesse ja riikidesse häid ja kasulikke asju, milliseid, Jumala armust, asuvad nende maal aj et tuua sealt tagasi seda, mida nad seal oma maa kasuks loodavad leida... Kuna taeva ja maa Loojale, Maailmaruumis, hoolitsusest inimsoo eest, ei olnud sobiv, et kõik asuks mingis ühes riigis“.

Märtsis 1554 aastal lasti Chancellor Moskvast tulema ja talle oli kaasa antud Tsaar Ivan Vasilevitsi kiri kuningas Eduard VI. Selles kirjas Tsaar teatas, et Inglise laevad ja laevukesed võivad tulla „kuna ja kui tihti soovivad ja kindluses, et neile ei tehta mingit kurja“. „Ja kui, kirjutab tsaar Inglismaa kuningale, „sa saadad meie juurde Teie Majesteedi nõunikest kellegi meiega läbi rääkima, et teie maa kaupmehed saaksid tulla igasuguste kaupadega ja kus meie valdustes soovitakse asutada oma turg ja kaubelda seal vabalt kõigi meie valdustega ja tulla ning minna igasuguste kaupadega, nende soovi järgi, et keegi ei teeks neile kahju või takistusi selle kirja ja meie pitsatiga kinnitatud sõna vastaselt“.

Sellisel täielikult juhuslikul viisil algasid esimesed vahetud suhted Venemaa ja Inglismaa vahel, tänu halvale ilmale, milline sundis Inglise meresõitjaid otsima varju Moskva tsaari Valge mere äärsetes valdustes. Muide, Moskva Välisministeeriumi Peaarhiivis mainitakse juba enne Chancellori Moskvasse saabumist toimunud Tsaar Ivan Vasilevitsi ja Eduard VI vahelist kirjavahetust, kuid ei ole ühtegi akti, milline tunnistaks sellise kirjavahetuse olemasolu. Peale selle, on raske enesele ette kujutada, millisel põhjusel võinuks selline kirjavahetus üldse tekkida.

Chancellor, jõudnud Londonisse, esitas oma reisist ja aupaklikust vastuvõtust, millise ta pälvis Moskvast, üksikasjaliku ettekande. Vaatamata sellele, et kaks laeva hukkusid koos admiral Willoughbyga, avaldasid Chancellori toodud teated Londoni kaubandusmaailmas kõige soodsamat muljet. „Uusi maid otsivate kaupmeeste selts“ sai kuninglikult valitsuselt harta, millise jõul ta võis avastada maid Põhjas ja heisata kuninglikke lippe ja vappe kõigis Seltsi agentide poolt avastatud maades.

Kohe seejärel saatis see selts Chancellor eesotsas, ekspeditsiooni, millise liikmetele oli antud üpris täpne ja huvitav instruktsioon, uuesti Moskvasse. Eelmainitu alusel pidid kõik seltsi teenistujad alluma Chancellorile ja teistele Ühingu agentidele. Kõiki kohustati austama viibitava riigi kohalikke seadusi ja kordi; maksma korralikult makse ja andameid ning paistma silma laitmatu käitumisega.

Üpris tähelepanuväärne oli järgmine korraldus, mis oli antud agentidele: kui Tsaar pidas sobivaks võtta endale või anda kellegile teisele ainuõiguse inglasega kauplemiseks, siis tuleb nimetada võimalikult kõrge hind Inglismaa kaupadele ja vastupidi, võimalikult madal hind vene omadele, pidades silmas seda, et esialgne hind hakkab olema juhiseks tulevasel ajal. Peale selle, pidid ühingu agendid koguma andmeid vene maade toodete kohta, millised võiksid olla Inglismaa turule viidud ja teisest küljest, kaupadest, milliseid Venemaa rahvas vajab.

Chancellor saabus oktoobris 1555 aastal Moskvasse, kus ta esitas Tsaarile kuninganna Maria ja tema abikaasa Philippe II kirja. Selles kirjas antakse Ivan Vasilevitsile tiitel „Kogu Venemaa Keiser“ (Emperor of all Russia) ja väljendatakse sügavaimat tunnustust Inglise kaupmeestele Moskva Tsaari valdustes annetatud eest. Kuid et paremini „juhtida kaubanduse“, „tunnistuste“ ja „tagatiste“ -asju, palus Inglismaa valitsus Moskva valitsuse poolt nimetada Chancellori ja ta teiste kaaslastega õiguste ja privileegide suhtes, milliseid peaksid Inglismaa seltskonna kaupmehed, korraldaja, konsul, ta asetäitjad ning osalejad, kes Chancellori ekspeditsiooni varustasid, Venemaal omama, läbirääkimiste pidamiseks spetsiaalsed komissarid.

Tsaar Ivan Vasilevits võttis Chancellori ja ta kaslased ka teine kord armastusväärset vastu ja tegi Inglismaa komissarile ülesandeks astuda Duuma kantselekirjutaja (Djumny Diac, secretaire du Conseil du Tsar) Wiscovatowiga (Висковатов) läbirääkimistesse Moskva riigi piires Inglismaa

kaubanduse tingimuste suhtes. Selliste läbirääkimiste alusel anetati Inglismaa kaupmeestele uued Tsaari kirjad, millised kinnitasid inglaste kõigi kaupadega maksuvaba kauplemise õigust kogu Venemaal. Peale selle oli otsustatud, et kõik vaidlused Inglise ja Vene kaupmeeste vahel peavad olema lahendatud Tsaari enda poolt; juhtumil, mil süüdistatakse inglasi, siis tema kaupu ja majakraami ei võeta riigikassa kasuks ära, vaid antakse seltsi agendile. Inglise kaupmeeste eneste vahelised vaidlused pidi lahendama Seltsi agent, kellel olid õigused mõista neile, Venemaa võimude kaasabil, paranduslikke- ja kriminaalkaristusi.

Kuid Tsaar ei piirdunud üksnes selle inglastele üpris soodsa Kirja annetamisega: ta soovis astuda vahetutesse suhetesse Inglismaa Kuningliku Valitsusega. Koos Chancelloriga sõitis 1556 aastal Londonisse Tsaari saadik, Vologda (Wologda, Вологодский) asevalitseja Ossip Grigorievitch Nepea ((Осипъ Григорьевичъ Непея)). Inglismaa laeval, millisel Tsaari saadik sõitis, asus üpris rikkalik veos Venemaa toodetest, milliseid võisid inglased välja vedada. Siin oli palju vaha, hülgerasva, pekki, karusnahku, vilti ja kõie-ketrust – kokku 20,000 naelsterlingi eest.

Kuid õnnetuseks, esimese Venemaa saadiku, kes oli nimetatud Inglismaale, reis oli üpris traagiline: Nepea ise pääses, peale laevaõnnetust, mingi ime läbi, samas kui Chancellor, suurem osa meeskonnast ja kogu last hävines, oli laine poolt heidetud Šotimaa rannale. Nepea jõudi raskusi trotsides Inglismaa piirile. Kuid seal ta võeti vastu kõige soojemal viisil ja Londonist saadetud ratsakullerid võtsid ta vastu auavaldustega ning varustasid teda kõige vajalikuga. Londonis võeti Moskva saadik vastu suurte auavaldustega: teda kohtas Lord-meer koos kõigi linna-vanematega ning selle suure seltskonnaga astus Nepea Inglismaa pealinna. Mõne aja möödudes võeti Nepea kuningas Philippe II ja kuninganna Marie poolt pidulikult audientsil vastu, kes nimetasid temaga Venemaa ja Inglismaa vahelise kaubavahetuseküsimumste suhtes läbirääkimiste pidamiseks spetsiaalsed volinikud. 1557 aasta mais saadeti Moskva saadik suurte auavalduste saatel ja suure hulga kingitustega Inglismaa laevaga, millise komandöriks oli Anthony Jenkinson, kodumaale.

Nepea viis Moskvasse Tsarile „kuninga poolt kingiks kaks metskiskjat, uhke raudrüü, tükk punast kangast, teine prantsuse straabist ja kaks kullaga tikitud atlasest laualina“. Kuid peale seda ta tõi kaasa kuningliku kirja 1557 aprillist, milline väärrib tähelepanu. Selles Kirjas väljendatakse, eelkõige, Inglismaa valitsuse tänu Inglismaa kaupmeestele Moskva riigi piirides maksuvabalt kauplemisõiguse andmise eest. Kuid seejärel, ainiti, kinnitatakse kuningas Philippi ja kuninganna Maria poolt Moskva Tsaari alamate õigust „kui nad soovivad sõita meie juurde (Inglismaale) ja kaubelda seal kogu meie kuningriigis, sõita vabalt meie Inglismaa kuningriiki ja ajada seal oma asju kõigis selle osades, jääda sellesse ja sõita sealt ära siis ja nii palju kordi kui neil on tarvis“. Peale selle oli Moskva kaupmeestele tagatud vaba kauplemise õigus kogu kuningriigis, olla vabastatud „maksude ja sisseveotolli maksimisest võrdselt teiste kristlike Valitsejate alamatega, kes kauplevad meie riigis“. Sel eesmärgil, on öeldud antud Kirjas, „me määrame teie kaupmeestele meie linnas Londonis ühe või mitu selleks kauplemiseks sobivat hoonet, millistes nad ka ise elaksid ja hoiaks oma kaupu“. Vaidluste ja kohtuasjade lahendamiseks aga kõigilt pooltelt oli nimetatud kohtunikuks Inglismaa kuningriigi kõrgem kantsler.

Lõpuks, ei saa lisamata jätta, et esimene vene saadik avaldas kõigile inglastele kõige paremat muljet ja kuninglikus Kirjas antakse Nepa arukusele, mõõdukusele ja lepituslikule vaimule õiglase hinnang. Seda, nagu me näeme, ei saa hiljem öelda kõigi teiste Moskva saadikute kohta, kes Inglismaal olid.

Koos Nepeaga Venemaale saabunud inglane Jenkinson oli Tsaari poolt üpris armulikult vastu võetud, kellele ta sai rääkida oma huvitavatest reisidest mööda kogu Euroopat, Põhja Aafrikat ja Väike-Aasiat. Anthony Jenkinson, keda nimetati arhiivi aktides samuti „Anton Yankineks“, meeldis niivõrd Tsarile, et ta võis asuda täitma temale Londoni Seltsi poolt temale antud instruksiooni. Ta palus Tsar Ivan Vasilevitsilt lubada temal suunduda Volgale, et avastada maid ja kaubateid. Tsar, mitte ainult ei andnud temale küsitud loa, vaid varustas ta peale selle tema kaitsekirjadega erinevatele maade ja riikide Valitsejatele, milliste kaudu Jenkinsonil tulnuks sõita.

Ettevõtlik inglane, koos kahe kaasmaalasega ja suure kaubavooriga, suundus vapralt, Kaspia mere kaudu, teele Kesk-aasiasse. Ta rändas kümme kuud ja ta jõudis viibida Turkmeenias ja ning olla ka Buhaaras. Septembris 1559 aastal Jenkinson naasees Moskvasse, koos erinevate Kesk-Aasia

valitsejate saadikutega ning 25 Turkmeeniast vabastatud venelasest vangiga Tsaari juurde. Oma kaubad müüs ja vahetas Jenkinson Aasia maade kaupade vastu, millised ta viis Inglismaale.

Sellest huvitavast rännakust tegi Jenkinson sellise järelduse, et Venemaa peab omama Inglismaa kaubandusele veel erilist tähendust kui loomulik tee Pärsiaga kaubavahetuse pidamiseks. Seepärast on mõistetav, et Venemaa kaudu Pärsiaga vaba kaubatee avastamine muutus inglaste lähimaks eesmärgiks.

Ja tõesti, kui Jenkinson 1561 aastal saabus teist korda Moskvasse, siis ta esitas Tsaarile Kuninganna Elisabethi 24 aprilli 1561 aasta Kirja, millises kuninganna palub tema saadikut varustada hädavajalike kaitsekirjadega, et vabalt Pärsiasse, „Suure Safy, Pärsja Schahi“ juurde suunduda. Ületanud erinevad takistused, Jenkinson sellised Kirjad ka Moskva valitsuselt sai ja asus Astrahani ja Kaspia mere kaudu teele.

Kuid vaatamata inglaste energiale ja leidlikkusele, neil ikkagi ei õnnestunud Pärsiaga otseseid kaubandussuheteid luua, tänu pidevatele röövkallaletungidele, milliste ohvriks sattusid nad ise ning nende omand. Seepärast Inglise Venemaa kaudu teostatav kaubandus Pärsiaga lakkas juba 1580 aastal.

Pidades silmas neid asjaolusid, Inglismaa valitsus ja Londoni kaupmeeskond pidi eriti kalliks pidama Venemaaga kauplemist, millisele anti inglastele kõige kasulikumad tingimused. Vaat, miks Londoni „Moskovia“ selts, milline monopoliseeris kogu Venemaaga peetava kaubanduse, oli väga häiritud, kui, saades teada, et 1564 aastal ilmus Moskvasse itaallane Barberini, kes tõestas Tsaarile ja tema nõunikele, et kaubad, milliseid inglased toovad, ei ole sugugi Inglismaalt pärit ja neid saab hulga soodsamalt osta Hollandist ja Saksamaalt. Siis ilmus Jenkinson uuesti Moskvasse ja hakkas tõestama, et itaallane Barberini sai Inglismaa kuningannalt Tsaarile soovituskirja „pettuse teel“ ja et kuninganna ei soovi üldsegi, et mingid välismaalased, peale inglaste oleksid lubatud Dvinaa suudmetesse. Jenkinsonil õnnestus see temale antud ülesanne täita: Barberini saadeti Moskvast välja ja Tsar Ivan Vasilevits annetas inglastele uue Kirja, milline keelas igasugusel välismaalasel ja isegi inglasel, kes ei ole Londoni aktsiaseltsi liige, sõita Holmogori, Dvinaa suudmetesse, Kola, Mezene ja isegi Vardeguusi ((Dvina, Kola, Mezene, Wardhuys, Холмогорыб Двины, Колы, Мезень, Вардегуусь.)). Aktsiaseltsile lubati ka tulevikus takistamatult valalta oma kaubahoovi Moskvast Warwarkal, peale selle, asutada oma ladusid teistes Moskva riigi kohtades. Lõpuks lubati neil maksuvabalt vedada kaupu Šemahhasse, Buhaarasse, Samarkandi ((Shemakha, Boukhara, Samarcande)) ja tundmatusse „Hiinasse“.

Kõigi nende inglastele antud erandlike soodustuste eest Tsaar Ivan Julm ((Иван Грозный)) esialgu mitte mingeid spetsiaalseid soodustusi oma kasuks välja ei rääkinud. Ta ainult palus, et Inglismaale saadetud Venemaa külalistel oleks lubatud vabalt müüa oma kaupu ja osta Tsaari riigikassale „safiire ja rubiine ning riideid, milliseid meie riigile tarvis on“. Neilt kaupadelt ei tohi olla välja nõutud mitte mingeid makse, „nagu ka meie oma valdustes teie inimestelt“, kirjutab Tsaar kuninganna Elisabethile aprillis 1567 aastal, „mitte mingeid makse võtta ei luba“. Kui Moskva külalised Tsaari riigikassa kaupadega kauplesid ja soovivad tagasi sõita, siis, palus Tsaar kuningannalt „käskida nad panna teie laevadele, et nad saata sealt meie valdustesse“.

Sellest aktist on näha, et Tsaar Ivan Vasilevits käsitles kauplemist Inglismaaga, kui asja, millisest ta ise oli isiklikult kõige enam huvitatud. Oma riigikassast pärit kaupadega ta saatis külalisi Inglismaale ja omamata enda laevu, ta saatis neid Inglismaa laevadel ja nendel nad sõitsid tagasi. Järelikult, täielikku vastastikusisust mõlemate riikide kaubakäibes ei sanud ollagi ja Inglismaa valitsus kauples endale välja veel Inglise kaupmeeste erinevad igused ja soodustused.

Peale selle, Tsaar soovis Inglismaaga teostatavat kaubavahetust veel ka muudel eesmärkidel kasutada. Ta palus kuninganna Elisabethiil saata Moskvasse „arhidekti, kes võiks ehitada kindluseid, torne ja losse“. Samuti ta soovis „arste ja apteekreid ning teisi meistreid, kes otsivad kulda ja hõbedat, ehitada laevu ning neid juhtida“. Kõikidele nendele välismaalastele lubas Tsaar anda head tasu ning head ülalpidamist, eriti aga siis, kui nad soovivad Moskva riiki Tsaari teenistusse alatiseks jääda.

Vähe veel: Ivan IV soovis asuda Inglismaaga kõige tihedamatesse poliitilistesse suhetesse ja sõlmida temaga ühiste vaenlaste vastu kaitseliidu. Ta tegi Jenkinsonile ülesandeks teatada Inglismaa

kuningannale, et Tsaar nõuab, „et Tema Majesteet oleks tema sõprade sõbraks ja vaenlaste vaenlaseks ning vastupidi, et Inglisma ja Venemaa oleksid kõikides asjades ühiselt väljas“

Kuid ka sellel ei peatunud Tsaari nõudmised, Jenkinsoni kaudu „kuningannale parlamendis esitatud“ nõudmised. Tsaar „palus veenvalt, et nende ja Tema Kuningliku Majesteedi vahel oleks antu töotuslik lubadus, et kui neist kelleliga juhtuks mingi õnnetus, siis neist kumbki omab õigust teise maale tulekuks, et oma elu säilitada ja et elada seal haigestumata ja ohuta seni, kuni hädaolukord möödub ja Jumal korraldab asjad teisiti ja et üks võetakse teise juures vastu auga. Ja seda ta hoiab suures saladuses“.

Sellised Moskva Tsaari nõudmised seadsid Inglismaa valitsuse kimbatusse, kes käsitles Moskva riiki, ainult kui inglise toodangule kasulikku turgu ning tööstusele vajaliku tooraine saamise kohta.

Kuid Inglismaa ei pidanud Moskva riigi suhtes mingite poliitiliste kohustuste võtmist võimalikuks, millisega tal ühiseid vaenlasi ega ka sõpru ei olnud.

Tsaar soovis, et Inglismaa sõlmiks temaga Poola ja Rootsi vastas ründe- ja kaitseliidu, samas kui Inglismaa huvid nõudsid nende kahe riigiga tihedat sõprust. Inglismaa sõdis pidevalt Lääne-Euroopa katoliiklike riikidega aga selles võitluses oli „Moskovia“ liiduline abi mõeldamatu. Mis aga puudutab vastastikust teine-teisele isikliku hädaolukorra tekkimisel „vandenõu või välise vaenlase rünnakul“ varjupaiga andmise töötavat lubadust, siis Inglismaa kuninganna ei pidanud võimalikuks, et selline asi saaks Inglismaal juhtuda.

Sellistel asjaoludel Inglismaa kuninganna tunnistas enam ettevaatlikumaks jätta viimane Moskva Tsaari ettepanek vastuseta. Kuid kui Ivan Vasilevits, ei saanud tema poolt määratud tähtjaks Inglismaalt mitte mingit vastust, ta vihastas tõsiselt inglaste peale ja võttis viivitamatult meetmed oma alamate nende poolse kaubandusliku ekspluateerimise vastu. Sulgenud, Londoni „Moskovia“ seltsi kasuks oma sadamad Valgel merel kõigile välismaalastele, peale mainitud seltsi agentide, Tsaar Ivan Vasilevits, peale Harva jõesuudme vallutamist, avas Narva kõigile välismaalastele vabaks kauplemiseks. Kuid seda soodustuse võimalust kasutasid enne teisi ära jälle inglased, kes ei olnud Valgemere kompanii agendid. Siis viimane nõudis Inglismaa valitsuselt, et Moskvasse saadetak uus saatkond. Inglismaa kuninganna valik langes Inglismaa Posti ülemale, Thomas Randolphile, kes 1568 aastal jõudis õnnelikult Moskvasse.

Instruktsioon, milline anti Randolphile, väärrib erilist tähelepanu ja see oli koostatud eriti osavalt. Eelkõige viidatakse suure saladuse all Moskva Tsaari soovile sõlmida selline liit kuningannaga, et üks leiaks häda juhtumil, varju teise riigis. Kuningana oletab, et Jenkinson ei mõistnud Tsaari sõnu (might misconceive the words of the said Emperour). Tsaar võis teha liidu sõlmimise ettepaneku, kuid mitte sel juhtumil kui ollakse sunnitud oma maalt lahkuma. „Me ei kahtle üldsegi“, kirjutab kuninganna, „meie valitsemise kestel valitseva rahu juures, kartmata meie alamate pärast, ega ka kedagi välisvaenlastest, teisest küljest ei ole meil teada midagi sellist Tsaari olukorra suhtes, kelle võimsuset ja tarkusest me saame parimaid raporteid meie alamatelt, kes tema riigis kauplevad. Seepärast me oletame, et meie mainitud teener ekslikult mõistis temale Tsaari poolt öeldut“.

Sellegi poolest, tehti Randolphile ülesandeks veenda Tsaari, et „kui tema valitsemisel juhtuks mingi õnnetus“, siis ta võetakse kuninganna valdustes „sõbralikult vastu“ ja ta leiab tema õiglaste soovide toetamise suhtes vastava sõpruse.

Teine punkt puudutab liitu Venemaa ja Inglismaa vahel. Randolphel oli kategooriliselt keelatud seda küsimust puudutavaid läbirääkimisi pidada, kuna Inglismaale oleks liit Venemaaga olnud üpris ebamugav. Inglismaa ei saa Rooma Keisririigiga, ega Poola ja Rootsi Kuningaga tülli minna. Moskva valitsuselt soovib Inglismaa ainult „oma kaupmeeste kasuks sada vaid mõningaid vabadusi“. Sellel alusel oli Inglismaa saadikule tehtud ülesandeks minna vaikides mööda kõigist ettepanekutest, millised võivad temale tehtud Moskva valitsuse poolt.

Inglismaa saadik, jõudnud Moskvasse, võis kohe veenduda, et Tsaar on tõesti Inglismaa valitsuse suhtes rahulolematu. Alates oktoobrist 1568 aastal kuni järgmise aasta veebruarini pidi Randolph kanantama välja igasuguseid alandusi ja ebameeldivusi, enne kui ta väärrib Tsaari audientsi. Peale vastuvõtmist, millisel ei olnud mingit pidulikkust ega sära, oli saadik kutsutud

Tsariga isiklikule nõupidamisele, millist ümbritses eriline salapära. Seejärel Tsaar võttis saadiku uuesti mõne nädala pärast vastu ja näitas tema suhtes üles suurt armulikkust. Peale selle oli Randolphil nõupidamine Ivan Vasilevitsi lemmiku, vürst A. N. Wiasemskiga ((А.Н. Вяземскимъ)). Nende nõupidamiste tulemuseks on uus Tsaari Kiri, milliega kinnitatakse Inglismaa kaubandusele uued soodustused. Inglisele lubatakse kaubelda Pärsiaga, otsida Wytchegdas (Вьчегде) rauamaaki ja sulatada Moskvast, Novgorodis ja Pihkavas ümber raha.

Lõpuks, saavutas Randolph ka oma saatkonna peamise eesmärgi: Tsaar käskis Narvas inglasega, kes ei kuulunud Londoni Seltsi, kauplemine ära lõpetada; anda saadikule välja selle kauplemise peamine eestvedaja ja lubas sellel Seltsil kaaperdada kõik välismaised kaubalaevad, millised võidi kätte saada Valge mere piires. Vähe veel: selleks, et näidata oma isiklikku poolehoidu inglase suhtes, Ivan Vasilevits võttis Inglise kaubahoovi Moskvast provintsi omavalitsuse alt välja ja andis Opritchnini (garde particuliere d'Iwan IV) võimu alla.

Ainiti, annetades inglasele uuesti kaubandus-soodustused, Tsaar Ivan Vasilevits ei varjanud Inglismaa saadiku eest oma äärmist rahulolematust tema poolsest liidulepingust vaikimise suhtes. Tsaar otsustas saata, koos Randolphiga, oma saadiku, kellele oli tehtud ülesandeks see asi lõpetada.

Ja tõesti, koos Randolphiga sõitis Inglismaale Moskva saadik Sovin, kellele oli tehtud ülesandeks nõuda Inglismaa valitsuselt formaalset liidulepingu allakirjastamist.

Kuni 1570 aasta maini kestsid Londonis Moskva saadiku ja Inglismaa ministrite vahelised läbirääkimised. Sovin ise veendus varsti, et ta ei saa saavutada temale seatud eesmärki ja et Inglise volinikud ajavad talle vaid kärbseid pähe. Seepärast ta palus enda Londonist ära kutsuda ja sõitis 1570 aasta kevadel Moskvase tagasi, olles varustatud kahe Tsaarile saadetud kuningliku Kirjaga. Esimeses, avalikus Kirjas, Inglismaa kuninganna, nähtavasti, tuleb vastu Tsaarile ja tunnistab enda tema liitlaseks. Selles räägitakse, et kuninganna astub Tsaariga „sõbralikku ja õelikku liitu, milline kestaks igavesti“ ja kohustub, „vastastikuste ja ühiste jõududega, seisma vastu ja rünnta kõiki, kellest saavad meie mõlema ühised vaenlased“ ja, lõpuks, kohustub „aitama, toetada ja soodustada teine-teist meie ühiste vaenlaste vastases võitluses sellisel määral, nagu see kehtestatakse selle meie Kirjaga“.

Sellistes ebamäärastes väljendites sõlmitud liidul mingit tähtsust ei oleks ega saanud olla ka Tsaar Ivan Vasilevitsi silmis seda olla. See Kiri ei olnud Liidulepinguks ja mitte ühegi sõnaga ei määratle „sel määral“, millises Tsaar võinuks arvestada Inglismaa kuninganna „oma armastusväärse õe“ liidulisele abile. Tõsi, Kirja alguses seatakse sisse liit ja sõprus „sellisel määral, millist lubavad lepingud ja liidud“, millised on päritud või on juba ammu sõlmitud kuninganna poolt Euroopa kristlike Valitsejatega. On arusaadav, et need Inglismaa liidulised kohustused paraliiseerisid täielikult Moskva Tsaariga sõlmitava liidu tähtsuse, millise sooviks oli leida Inglismaast tuge oma Rootsi ja Poola suhtes teostatavate poliitiliste eesmärkide saavutamisel.

Aga salajses Kirjas kuninganna teatab Tsaarile, et hoolitseb niivõrd tema ohutuse eest, et teeb Tsaarile, tema abikaasale ja lastele ettepaneku tulla tema kuningriiki, kui teda tabaks mingi õnnetu juhus, vandenõu või väline vaenutegevus“, et ta on sunnitud oma maalt lahkuma. Tsaarile osutatakse temale vääriline vastuvõtt ja auavaldused ja vabadus „täita kristlikku seadust, nii nagu temale sobib“ ja õigus elada Inglismaal kindlaksmääratud kohas ning oma kuludega kogu see aeg, milliseks ta peab vajalikuks Inglismaale jääda. Selleks, et anda sellele Kirjale täiesti erandlik tähendus, allkirjastasid selle mitte ainult kuninganna Elisabeth, vaid ka kõik tema tähtsamad ministrid.

On mõistetav, et Ivan Vasilevits ei saanud sellise Sovini saatkonna tegevuse tulemusega rahule jääda, kes samas nases Moskvasse üksi, ilma Jenkinsonita, kelle, kui Inglismaa saadiku, saatmist Tsaar tungival viisil nõudis.

Tähelepanuväärses 24 oktoobri 1570 aasta kirjas kuninganna Elisabethile Ivan Vasilevits annab oma pahameelele täieliku voli. Selles läkituses Tsaar meenutab kõiki Inglismaa saatkondi, millised olid Moskvast väärinud tema poolt kõige armulikumat vastuvõttu. Inglismaa külalistele anti tsaristliku valitsuse poolt erandlikud soodustused, kes pidevalt toetas ja kaitses nende kauplemisõigusi.

Nüüd aga, kirjutab Tsaar, naases Inglismaalt Sovin, kellega kuninganna oma saadikut ei saatnud. „Aga Kirja saatsite tavalise, nagu mööduva. Aga selliseid suuri asju ima kindlustamiseta ja saadikuteta ei tehta. Aga sina panid selle asja (kaitse- ja rünnakuliidu) kõrvale ja ajasite meie saadikuga kõik oma bojaaride kaubandusasjad korda“.

„Ja meie lootsime seda“, jätkab Tsaar, „et sa oled oma riigis Valitsejanna ja ise valdad ja oma valitseja aus jälgid selle üle, et oma riik tulu saaks. Ja me seepärast tahtsime just sellised asju sinuga teha. Nähtavasti inimesed valitsevad sinust möödaminnes ja mitte ainult inimesed, vaid kaupmehed ja meie valitsejate peades ja audes ka maade kasusudele ei vaadata, vaid otsitakse oma kaubandustulusid. Aga sina oled oma türdukulikus järgus nagu labane (s.t. tõeline) neiu“...

Sellise Tsari pahameele tagajärjeks oli kogu Inglismaa kaubanduse programm ja Inglismaaga igasuguste suhete katkestamine. „Aga kaupmehed“, kirjutab Tsaar, „kes jätsid meie valitsejate pead ja meie riikliku au ja meie maadele tulu, vaid vaatavad oma kaubanduse asju ja vaatavad kuidas õpetatakse kauplema. Aga Moskva riik seni ka ilma inglise kaupadeta ei olnud kasin“.

Seepärast nüüdsest enam mingid Kirjad Venemaa ja Inglismaa vastastikustes suhetes enam ei kehti: „ja kõik meie kirjad, millised me enne andsime kauplemise asjus ei ole sellest päevast enam Kirjad“.

Tsaari pahameele tagajärjed andsid end tunda üpris varsti: Tsaar mitte ainult ei jätnud Inglismaa kaupmehed ilma endistest soodustustest ja õigustest kaubelda Venemaa kaudu Pärsiaga, vaid ta käskis neilt ära võtta kaubad ja ning käskis neile võlad tasumata jätta. Valgemere Inglise kompanii pöördus viivitamatult oma valitsuse poole tungiva palvega muuta Tsaari pahameel armulikkuseks ja et päästa Inglismaa kaubandus lõplikult laostumisest. Inglismaa kuninganna täitis selle soovi ja kirjutas Tsaarile uue Kirja, millises väljendab oma arusamatust tema alamaid tabanud hädade suhtes. Seejärel Inglismaa valitsus saatis lõpuks Jenkinsoni Moskvasse, et taastada endised Inglismaa kaupmeeste õigused ning saada tagasi nendelt ära võetud varad.

Jenkinsoni poolt toodud kuninglikust Kirjast (juuni 1571 aastal), on näha, et kuninganna Elisabeth oli solvunud Tsaari 24. oktoobri 1570 aasta Kirjast, millises ta oli nimetatud „labaseks neiuks“. Saadik räägib Tsaarile, et „mitte mingid kaupmehed ei juhi meil riiki ja asju, et me ise ajame asju, nii nagu see kõlbab neiu ja kuningannale, kes on paika pandud õilsa ja kõige-kõrgema Jumala poolt; ja et mitte mingile Valitsejale ei osuta tema alamate poolt enam alistumist kui meile meie rahvaste poolt“.

Tagakiusamine, milline võeti ette Moskva valitsuse poolt Inglismaa kaupmeete vastu, on äärmiselt ebaõiglased, sest, et ainult erilise sõpruse tundest Tsaari vastu kuninganna lubab kaupmeestel viia Moskva riiki „igasuguseid asju, milliseid ta ei luba välja vedada mingile teisele Valitsejale terves maailmas“.

Lõpuks Elisabeth lisab veel diplomaatiliselt, et „paljud Valitsejad“, kirjutasid temale, et t lõpetaks Tsaariga sõbrustamise. „Kuid mitte mingid kirjad“, kuulutas pidulikult kuninganna „ei suutnud meid veenda, et me lakkasime teiega sõbrustamast“.

Tsaar Ivan Vasilevits ütles avameelselt kuningannale välja tema pahameele tõelise põhjuse. Ta ei olnud üldsegi seepärast rahulolematu, et kuninganna ei lubanud Venemaale laevaehitajaid, nagu ta siiralt oletas. „Vaid, et laevaehitajates“, kirjutab Tsaar 1571 aasta augustikirjas, „ei olnud meie mure“. Tsaar vihastas kuninganna üle selle pärast, et te tema saadiku Sovini ees „Kirjadel risti ei suudelnud ja tõde ei tunnistanud“. Teiste sõnadega, kuninganna ei sõlminud Tsaariga mitte mingit lepingut- vaat peamine Tsaari pahameele põhjus.

Muideks, kui Tsaar Ivan Vasilevits selle Kirja kirjutas, oli ta juba saanud teada Jenkinsoni Holmogori saabumisest, kellega isiklikud läbirääkimised pidid selgitama välja Tsaari ja Inglismaa kuninganna vastastikused suhted.

Inglismaa saadik saabus Holmogori juulis 1572 aastal, kuid seitse kuud peeti teda selles linnas kinni, misjärel ta oli poolteist kuud Prejaslavlis ja alles märtsis 1573 aastal ta väärts Tsaari poolse vastuvõtu, kes ei lasknud teda minema enne 1573 aasta maid. Tsaar ise ütles „Antoine Yankine“ (s.t. Jenkinsonile) kõik oma Inglismaa valitsuse suhtes olevad rahulolematuse põhjused,

millistest oli peamine – kuninganna poolt väljendatud hoolimatus Tsaari ettepanekusse sõlmida liit Venemaaga.

„Me teame“ ütles Tsaar Inglismaa saadikule esimesel audientsil, „et on tarvis kuulata ära jutud kaubandusajadest, nõnda nagu need on meie riigikassade toed; kuid enne on tarvis korraldada Valitsejate asjad, aga alles siis juba kaupmeeste omad“. Seejuures Randolph, ei otsustanud midagi „meie riigiasjadest ära“, ja Tsaari saadik samuti ei lõpetanud neid asju, „risti vastu teie soovile ja meie kokkuleppele teie mainitud saadikuga...“.

Peale seda Tsaar Ivan Basilevitsi süüdistavat juttu sai saadik õiguse anda oma selgitused. Eelkõige, Jenkinson palus vabandust selle eest, et ei tulnud varem Tsaari soovi täitmiseks Venemaale. Vaid et ta oli Inglismaa vastaste vastu peetavas sõjas. Mis aga puudutab saadik Randolphi, siis ta „salgab, et ta oleks kunagi nõustunud, otsustas või andis mingi lubaduse mingitel tingimustel või teistsuguse korralduse, nii nagu need tingimused hakkavad olema, tema koju naasemisel, Tema M. Kuninganna poolt heaks kiidetud“.

Tsaari viha aga mitte milleski süüdi olevate Inglise kaupmeeste vastu „läheb varsti üle“, seda Inglise saadiku sõnade järgi, „viimase Tsaari saadiku Sovini pahatahtlikest ja valedest raportitest ja nende“ kurjade ingllastest inimeste, kes mässavad Inglismaa valitsuse vastu. „Seejuures Londoni Seltsi agendid ja kaupmehed osutasid suuri teeneid Tsaarile endale: selle Seltsi laevad võitlesid Poola Kuninga kaaperite vastu „ja süütasid need laevad ning tapsid neil viibinud, niipalju kui said võeti eluselt kinni ja anti teie väejuhile üle Narvas“.

Pidades silmas neid asjaolusid, Jenkinson palus Tsaaril tagastada Londoni Seltsile „tsaari õnnistus ja tavalise headuse ning õiglusega anda tagasi tema vaba kauplemise privileegi, millist ta peab omama kogu Tsaari valduste ulatuses, nagu varem“.

Ivan IV kuulas Inglismaa saadiku jutu aupklikult ära, kuid selle suhtes mitte mingit otsust, sel alusel, et peab esmalt õppima tundma Kuninganna Kirja, vastu ei võtnud. Kahe kuu pärast, 1573 aasta mais, kutsuti Jenkinson Staritzasse, hüvastijātu audientsile. Siin teatas Tsaar temale, et mõtles kõige saadiku poolt öeldu üle järele ja lugenud läbi kuninganna „armastusväärse õe“ Kirja, ta veendus, et „meie salajane ülesanne, millise meie teie peale panime, on täidetud kooskõlas meie kavatsustega (kuigi meid teavitati vastupidises); ja praegu me oleme sinuga rahuldatud“. Seepärast Tsaar otsustas: unustada kõik oma rahulolematu ja anda Inglismaa kaupmeestele tagasi nende endised privileegid ja vabadused.

See tsaristlik otsus oli kinnitatud Ivan Vasilevitsi 1573 mai kuu Kirjaga kuninganna Elisabethile, millises oli, muuseas, öeldud: „Ja me sinule sinu külalistele annetasime kõigis oma riikides loa kaubelda ja lubada läbi neid vabalt kaupleva oma riikidest kõikidesse riikidesse, kuhu soovitakse minna, ilma kinni pidamata ja mingit ülekohut tegemata“. Mis aga puudutab „salajast asja“ Tsaari Inglismaale sõitu, siis „selles asjas on aeg möödunud, seniks kuni sellised asjad Valitsejate vahel ilma kinnitamiseta ja risti suudlemata ei ela, ja see asi on hiljaks jäänud“.

Sellisel viisil oli Jenkinsoni missiooni Venemaal pärjanud edu: Londoni Valge mere Kompanii ((Compagnie londonienne de la Mer Blanche)) oli uuesti pidulikult viisil kinnitatud Tsaari Kirjaga.

Kuid tsaari armulikkus Inglise kaupmeeste suhtes ei kestnud kaua: 1574 aastal, Ivan Vasilevitsi käsul, kõik inglise kaubad, millised asusid Vologdas ((Вологде)) Inglise kontoris võeti Tsaari kassasse; Inglise jäid ilma maksuvabast kauplemisõigusest ja neil lubati tasuta tollimaksu poole vähem, kui seda maksid teiste välisriikide kaupmehed. 20 augusti 1574 aasta Kirjas Tsaar selgitab üpris avameelselt Inglismaa kuningannale uut ebasoosingut. Inglismaa kaupmehed toovad Venemaale võõraid, mitte inglise kaupu, aga samuti nõuavad neile tollivaba läbipääsu. Edasi, nad osutuvad olevat Tsaari vaenlaste – poolakate ja rootslaste - ridades ja on relv käes vangi võetud. Lõpuks, Inglismaa kuninganna ikkagi ei täitnud Tsaari soovi salajase lepingu suhtes, millist ei ole veel senini sõlmitud.

Siis saatis Inglismaa valitsus kaks korda Moskvasse keelgi Sylvestri, kes oli Venemaal üpris kaua aega ja mõistis hästi vene keelt. See Inglismaa saadik jõudis peale oma esimest Moskvast viibimist 1573-1574 a. sellisele veendumusele, et Tsaar on rahulolematu, esiteks, see-pärast, et kuninganna poolt allakirjutatud Kirjal ei ole Inglismaa nõukogu liikmete allkirju ja teiseks,

kuninganna selle nendest kummagi artikli kordamisest keeldumisega. Teiste sõnadega, Tsaar ei loobunud Inglismaal varjupaiga otsimisest loobuda, vaid soovis samal ajal, et seda paluks temalt kuninganna ise.

Inglismaa valitsus pidas vältimatult edasilükkamatuks Tsaari rahustamist ja tema veenmist Inglismaa kaebuste õigluses. Kuninganna Elisabeth ei mõistnud, millisest salavandenõust võib juttu olla peale Jenkinsoni poolt selgituste andmist. Kuid, kuidas ka ei olnud, Sylvestre oli mais 1575 aastal uuesti Moskvasse saadetud, instruksioonidega, millised tõestavad seda, milist suurt tähtsust Inglismaa valitsus andis Moskva riigiga peetavatele kaubanduslikele ja sõprusuhetele. Sylvestrele oli tehtud ülesandeks Tsaari veenmise selles, et kui Inglise alamad tõesti rikkusid Venemaa seadusi ja Tsaari kassa huve, siis Inglise valitsus mitte ainult ise ei kiida seda heaks, vaid on ka valmis neid kõige rangemal viisil karistama. Kui Inglismaa alamad olid tabatud Rootsi vägede ridadest, siis need olid arvatavasti šotlased, kes räägivad samamoodi inglise keeles ja neid pidasid venelased inglaseks. Tsari pretensioon kuninganna suhtes selle puhul. Et kuninganna Kiri ei olnud kuninganna Nõukogu poolt allkirjastatud, on seepärast põhjendamatult, et „Kirjad, millised meie poolt allkirjastatakse“ kirjutab kuninganna, „ei allkirjastata kunagi meie Nõukogu poolt, kuna seda peetakse meie aujärgu ja väärikuse alandamiseks, et keegi lisaks oma allkirja meie oma juurde“. Kuninganna ei kinnitanud oma Kirja ka oma töötusega, kuna ta oletas, et tema kuninglikust sõnast ja allkirjast piisab, et anda sellele aktile, Moskva Tsaari silmis, täielik jõud.

Lõpuks, Tsaari nõudmise suhtes, et kuninganna ka ise paluks temalt varjupaiga andmise lubadust, Inglise kuninganna kirjutab selles instruksioonis: „Te teatage Tsaarile, et kui meie alamad kunagi saaksid teada, et meie vähegi kahtleme või kahtlustame mingit muudatust nende poolt meie suhtes (aga me teame, et see juhtub, kui me nõustume sellise palve väljendamisega) see tekitab neis niivõrd ohtliku meie vastase rahulolematuse, milline hakkab ähvardama meie heaolu“. Seda ei saa „hea vend“ kuningannale soovida ja seepärast ta loodab, et ta rahuldub tema vastusega.

Sylvestre saabus Moskvasse Opritchnina kõrghetkel, kui Ivan Julm oli täielikult pühendunud kõigi oma tegelike ja näivate vaenlaste halastamatule ja süsteemsele hävitamisele. Tsaar võttis Inglismaa saadiku Moskvast novembris 1575 aastal opritchnina hotellis isiklikult vastu ja väljendas oma pikas jutus talle oma Inglismaa valitsuse suhtes oleva rahulolematuse põhjustest.

„Meie suvatsesime ainiti“ ütles Tsaar, „kõigile palvetele (Inglise saadikute), lootes leida sarnast valmisolekut meie suhtes, sest et meie lepingute kavatsemise põhjuseks meie õega oli meie poolt õige ettenägelikus Valitseja muutuvus ja ohtlikus olukorras ja see, et nad võrdselt alamate inimestega on allutatud riigipöõretele: miks me ei usldanud mei enda suurust, mis käesoleval ajal ka õigustas end kuna me andsime meie valitsuse seisuse, milline oli senini nõnda kuninglikult hoitud, võõramaalase kätte, milline ei ole kuigivõrd sugulaslik meile ega ka meie maale, ega meie troonile“.

Alamate kuritegelikud ja salasepitsuslikud teod sundisid Tsaari jaotama oma riigi kahte poolde – zemtchinaks ja opritchinaks ((земщину и опричнину)) ja seadma esimese etteotsa tatarlase Simeon Beckboulatowitchi ((Симеона Бекбулатовича)).

Ja vaat need olidki need asjaolud, milliseid Tsaar ette nägi, kui ta saatis Sovine Inglismaale, ülesandega, et tagada neile kuninganna valdustes varjupaik. Kuid, kahjuks, „ei meie õde, ega selle nõukogu ei arutlenud enam kainemalt meie ettepanekut, milline oli sellise tähtsusega“.

Jaanuaris 1576 aastal austas Tsaar teist korda Sylvestret vastuvõtuga, millisel kinitas uuesi, kuivõrd teda solvas Inglise kuninganna mittenõustumine tema juures tema alamate mässu juhtumil, varjupaiga palumisega.

„Me vaatleme meie ões“, ütles Ivan Vasilejevits, „mõningast uhkust ja tema poolset meie alandamise soovi sellega, et me pakume temale seda, mida ta peab endale mittevajalikuks“.

Seejuures, Keiser Maximilieniga Tsar sõlmis sellise liidu ja Keisril ei olnud üldsegi raske seda allkirjastada, sest et milline Valitseja vabatahtlikult või põhjusetult jätaks või lahkuks oma aujärgult või maalt, et anda enda võõra ja tundmatu Valitseja armu alla? Aga samuti kes, olles sunnitud oma maa ja aujärgu hülgama, sellises viletsas olukorras ei allu vaguralt Valitseja või võimumehe tahtele, kes annab temale varjupaiga? „Täpselt samuti Tsaar, olles sunnitud otsima Inglismaal varjupaika, alluks vastuvaidlemiselt kaitsja võimulle“ (Vt. Kd.I lk XII jne).

Kui seejärel Sylvestre uesti palus Tsaaril täpselt määratleda kõik tema Inglismaa suhtes olevad rahulolematuse põhjused, siis Ivan Julm kinnitas veel kord, et tema rahulolematuse seisneb kuningana „vastuste ebasiiruses“ ja „kahtlustes ja mainimatta jätmistes, milliseid need sisaldavad“. Peale selle, „kaupmeeste asjad on seatud ettepoole ja peetud meie (kuninglikest) asjadest tähtsamateks, kuigi nende edu peaks sõltuma neist viimastest“. Tsaar mõistab väga hästi inglaste suurt kasu Venemaaga kauplemisel ja kui kuninganna ei täida tema soovi, siis ta annab oma kaubanduse veneetslaste ja sakslaste kätte. Ta ainult ootab kuningannalt tema lõplikku otsust: „kas täielik nõusolek, või otsustav keeldumine“.

Tsaar Ivan Vasiljevits lõpetas oma pika ja hirmsa jutu järgmise avaldusega: „kui meie õde peaks end meie asjades sama sõbralikult, nagu me seda ootasime, siis tegelikult kogu meie Venemaa oleks tema käsutuses samapalju, kui seda on Inglismaa; temal oleks vabadus samavõrd nõuda siit mingi asja saatmist või tellimist, nagu oma enda riigikassast või aardekambrist. Lõpuks, kogu riik asuks tema voli all, nõnda nagu see on, olenemata tema kaupmeeste korraldustest“...

Sylvestre raportist veendus Inglismaa valitsus Moskva Tsaari soovi edasilükkamatu täitmise hädavajalikkuses, et mitte kaotada erakordselt kasulikku kaubandust tema valduste piires. Seepärast saadeti Sylvestre veel kord kuningliku Kirjaga Moskvasse, milline pidi Tsari täielikult rahuldama. Inglismaa saadik saabus Holmogori, kui temale pandud ülesannet ta täita ei saanud, sest ta sai maja sai välgutabamuse ning ka ta ise sai selle tagajärjel surma, koos sellega põlesid ära ta asjad ning kuninganna Elisabethi Kiri Tsaarile. On mõistetav, et teade sellest sündmusest vapustas Tsaari väga, kes nägi selles kõiges Jumala sõrme.

Mitmete aastate kestel ei olnud Tsaar Ivan Vasilevitsi ja Inglise kuninganna vahel vahetuid diplomaatilisi suhteid. Kuid 1580 aastal oli Tsaar uuesti sunnitud pöörduma Inglismaa poole, et saada mõningaid sõjalisi materjale, milliseid oli hädasti tarvis lõpmatutes sõdades rootslaste ja poolakatega. Tsaar tegi ühele Londoni Seltsi ärijuhile Gorseyle, kes meeldis temale oma leidlikuse ja mõistuse poolest, ülesandeks sõita mööda maad Inglismaale ja viia Inglismaa kuningannale uus Tsaari Kiri.

Gorsey täitis selle üpris ohtliku ülesande, sest teekonnal läbi Rootsi, Poola ja Saksamaa valduste oli ta pidevas, kui vene špioon, kinnivõtmise ohus, hiilgavalt. Tsaari Kirja ta pani puust välipudelis, mille peitis omakorda oma hobuse laka alla. Jõudnud Hamburgi, sõitis Gorsey õnnelikult Londonisse, esitas Inglismaa kuningannale Tsaari Kirja ja 1581 aasta kevadel sõitis Venemaale 13 laevaga, millised olid koormatud kõige Tsaari poolt nõutatud sõja- ja muude materjalidega.

Ivan Vasiljevits jäi Gorsey ekspeditsiooni tulemustega väga rahule ja järgmisel 1582 aastal ta saatis Londoni uue saatkonna, millise etteotsa oli pandud aadlik Feodor Pisemski ((Theodore Pissemsky, Феодоръ Писемский)). Sellele uuele Moskva saadikule oli tehtud ülesandeks, peamiselt, järgmised kaks asja: esiteks, ta pidi sõlmima Inglismaaga liidu Poola Kuningas Stephane Bathory vastu ja nõudma abi inimeste, raha ja igasuguse sõjajoonana. Teiseks, oli Pisemskile tehtud ülesandeks luurata kuninganna vennatütret, printsess „Khantinski“ s.t. (Mary Hastings) krahv Huntingdoni tütre järele, kelle suhtes oli Tsaaril abiellumise kavatsus. Lõpuks, inglise keele tõlgile Pissemskyle oli kästus, pidades kinni rangemast saladuskattest, anda Elisabethile teada, et Tsaar kavatses sõita Inglismaale.

Nii seda kui teist ülesannet Pissemsky ei saanud rahuldavalt täita. Saabunud Inglismaale, siis kuninganna ei võtnud teda kaua vastu. „Kuninganna juurde niipea ei saa“, öeldi temale kuninganna nimel, kuna et „Londonis on tuule-rõuged ja ta sõitis sellepärast Loundest (Londonist) ära“. Kui siis saadik, koos kõigi auavaldustega kuninganna poolt vastu võeti ja ta võis asuda Inglismaa ministritega mõtteid vahetama, siis ta veendus üpris kiiresti, et Inglismaa valitsus ei kavatsenud Moskva Tsaariga sõlmitava Liidutraktaadiga enda käsi siduda. Pissemskyle teatati, et varsti saabub Tsaari juurde Inglismaa saadik, kellele tehakse ülesandeks see liidu asi lõpetada.

Samavõrd ebaedukas oli teise huvitava asja - kosjsobitamise käik. Richmondis, Inglismaa kuninganna audientsil, Moskva saadik teatas oma salaülesandest ja palus Tsaari nimel kuningannalt, et ta „näitaks seda tüdrukut ja käseks temast joonistada „parson“ (portree) ning siis saata see“ Tsaarile. Kuid kuninganna vastas, et neiu „Mary Hastings ei ole ilus“ ja temast ei saa praegu

portreed joonistada, kuna ta põdes rõugeid ja ta nägu ei ole puhas. Mõne kuu pärast õnnestus Pissemskyl noort inglannat näha ja ta kirjeldab teda järgmiselt: „Ja printsess Khantinski, Mary Hastings, pikka kasvu, peenike, näost valge, silmad hallid, juuksed punased, nina sirge ja kätel peenikesed ja pikad sõrmed“. Ainiti kuninganna lubas Tsaarile oma vennatütre portree saata, kui leitakse tõeline kunstnik, et seda teha. Sellega lõppeski Tsaari Ivan Vasilevitsi kosjasobitamine Inglise printsessiga, kes ilmselgelt ei olnud võlutud Moskva 50 aastase Tsaari kuuendaks või seitsmendaks abikaasaks saamise mõttest.

Koos Pissemskyga sõitis 1583 aastal Moskvasse, kui Inglismaa kuninganna saadik, sir Jeremy Bowes. Selle uue Inglismaa saatkonna peamiseks eesmärk oli samasugune kõigile eelmiste saatkondade eesmärkidega: Bowes pidi hankima kõigi Inglismaa Valge mere Seltsi endiste privileegide uuendamise ja nõudma hüvitust ebaseaduslike maksude ning kahjude eest, milliseid Inglismaa kaupmehed kandsid. Mis aga puudutab Liidulepingut, siis Bowes võis ainult teatada, et Venemaa ettepanekut arutatakse igakülgset, artikkel artikli järel, Inglismaa kuninganna nõunike poolt. Kuid igal juhtumil kuninganna nõuab, et „kristlikkusest ja rahvusvahelise õiguse ning terve mõistuse järgi“ ei olnud alustatud vaenulikke tegusid liitlassõjajõududega „millise Valitseja või võimumehe vastu nad ka ei oleks, kutsumata esmalt vaenuks põhjuse andnut taganema oma rumalatest tegevustest või sellest, mis annab põhjust vaenuks“.

Peale selle, kuninganna pakkus oma teeneid Tsaarile, et ta oleks tema ja Rootsi kuninga vahendajaks. Selles ettepanekus pidi Tsaar nägema uut tõendit Inglismaa kuninganna liitlaslikest ja sõbralikest tunnetest. Vana varjupaiga asjas pidi Bowes uuesti kinnitama kuninganna täielikku valmisolekut osutada Tsaarile kõige meeldivamat vastuvõttu Inglismaal, „milline on ainult võimalik meie väheste vahendite juurs“. „Me tahame“, kirjutas Elisabeth Tsaarile 8. juunil 1583 aastal, „et kuningriik ja igasugused meie valdused oleksid avatud Teie Majesteedile täpselt sama vabalt, ohutult ja kindlalt, nagu need on avatud ja võivad olla avatud meile endile“.

Lõpuks, kosimise küsimus oli lõplikult otsustatud instruktsioonidega, millised anti Bowesile. Viimane pidi teatama, et „pakutud tüdruk langes sellisesse tervisehädasse, et tema tsaristlikuks aujärjeks vajalike jõudude taastamiseks jääb vähe lootust“. Bowes pidi rõhutama eriti „tüdruku jõuetusse isegi tema kõige tervemas olekus ja teistele probleemidele, milliseid võis oodata tüdruku ja tema sugulaste poolt“.

Sir Jeremy Bowesi saatkonna tegevus lõppes üpris ebaedukalt, tänu eriti inglise saadiku enese upsakale ja häbematu käitumisele. Tõsi, Tsaar Ivan Vasilevits kuulas harvaesineva kannatusega ära sir Jeremy vasturääkivad jutud, kuid see eest Tsaari poolt saadikuga läbirääkimiste pidamiseks nimetatud bojaarid Nikita Romanovits Zaharin, Bogdan Belski ja eriti Duuma kirjutaja Andrei Šelkalov ((Никита Романович Захарьинъ, Богданъ Бельский и Андрей Щелкаловъ)) olid väga pahased Inglismaa saadiku käitumise peale, kes pidevalt võttis tagasi enda öeldud sõnu. Nii rääkis ta ühel päeval, et kuigi Mary Hastings „on patuselt debiilne ja väga arg“, see eest kuninganal, tema Valitsejannal, „ei ole ainus vennatütar ja selle vennatütre lähedasi on kuninganna hõimud veel kuni kümme tüdrukut“* (*Сборникъ Импер. Русск. Истор. Общества т. XXXVIII стр. 105 и след.). Mõne päeva pärast Inglismaa saadik ütles nendest sõnadest kategooriliselt lahti.

Vaatamata sellisele käitumisele usaldas Tsaar Bowesi niivõrd, et võis süüdistada Duuma kirjutaja Šelkalovit selles, et ta on hollandlaste poolt ära ostetud ja pidevalt ärateenimatult kaebab ülekohtu peale, millisega teda kohtlevad tsaristlikud ametnikud.

Kuigi Tsaar Ivan Vasilevits mõnikord, samuti vihahoos, käitus jämedalt saadikuga, ikkagi ta nõustus uuesti kõigi inglaste kauplemisvabaduste kinnitamisega ja jätkas tühiseid läbirääkimisi kaitse ja rünnakuliidu sõlmimise suhtes. Vähe veel: Tsaarile niivõrd meeldis mõte inglannaga abiellumisest, et teatas oma bojaaridele, et kui pruut Inglismaalt siia ei sõida, siis ta sõidab ise sinna tema juurde.

Tsaar Ivan Vasilevitsi ootamatu surm 18 märtsil 1584 aastal mõjutas märgatavalt Inglise saadiku asendit. „Sinu Inglise Tsaar suri“, lasi Duuma kirjutaja Šelkalov Bowesile edasi öelda ja samal ajal käskis maja, millises saadik elas, ümber piirata ja sinna mitte kedagi sisse ega välja lasta. Üldse üheksa nädala kestel, misl Bowes vahi all viibis, käituti temaga nõnda halvasti, et ta pidevalt

ootas veelgi hullemat. Sellises tema kohtlemises ta süüdistas Nikita Romanovitsi ja Šelkalovit, keda ta nimetab „Tsaarideks-riisujateks“ sel alusel, et nad haarasid võimu ja juhtisid kõiki asju.

Kuid, lõpuks, Inglismaa saadiku palve oli täidetud ja ta kutsuti Tsaariga jumalaga jätma. Kuid lossi sisenemisel võeti Inglismaa saadikult mõõk ja kinzall ära ning tehti relvituks ka tema teenrid. Eeldades Bowesi Tsaarile Nikita Romanovitsi ja Šelkalovi poolse käitumise peale kaebamise esitamise kavatsust, andsid viimased korralduse, saadiku sõnade järgi, tema tõlk välja saata, nõnda, et ta ei saanud midagi noorele Tsaarile öelda. Tsaar ise aga piirdus märkusega, et ta soovib säilitada Inglismaaga samasuguseid häid suhteid, nagu olid tema isal.

Lõpuks Bowes lasti vabaks: talle anti Tsaari Kiri, võeti käte alt kinni, viidi kojast välja ja teatati, et ta peab kolme ööpäeva jooksul Moskvast ära sõitma. Kui aga Bowes kaebas solvamiste pärast, millist olid tehtud, oli Šelkalov justkui öelnud: „Las ta tänab Jumalat: Jumal oli tema suhtes armuline. Ärgu mingi ta Tsaari juurde, kui ta sina läheks, siis ta rebitaks tükkideks ja visataks müüri äärde“. Seesama Duuma kirjutaja, juba Ivan Vasilevitsi elu ajal, ähvardas vihatut Inglismaa saadikut, rääkides, et ta tuleks Venemaa volinikele antud jultunud vastuste eest ära põletada.

Olles sellisest käitumisest muutunud tigidaks, Inglismaa saadik, jõudes 1854 aasta augustis Arhangelsskisse ja astunud Inglismaa laeva tekile, saatis tagasi Tsaari Kirja ja kingituse, sel põhjendusel, et Kiri „miskit olulist ei sisalda“, aga kingitus, mis koosneb kolmest neljakümnest sooblinahast, sest et neist sooblinahkadest närustemat Moskvast miskit muud ei leitud“.

Vähe veel, tige Bowes käskis kõigil Inglise Moskva riigi piiridest minema sõita. Kuid kaupmehed mitte ainult ei täitnud seda käsku vaid ka kaebasid Inglismaa valitsusele saadiku käitumise peale ja rääkisid: „Milleks ta pidi siis sõitma! Ja halastagu Härra Jumal meile kõigile!“

Tsaar Feodor Ivanovitsi ((Царя Федора Ивановича)) Moskva valitsus pidas vajalikuks saata Londonisse mitte saadiku, vaid „kiire taibuga“ tõlgi Beckmanni, kes oli pärit Liivimaalt, kellele anti siis Tsaari Kiri, millises süüditati Bowesit pidevas „jumalavallatute sõnade ütlemises“, „viisakusetuses“ ja „sobimatute tegude“ tegemises. Seejuures see Kiri kinnitab Moskva valdustes Inglise kaupmeeste, kes kauplevad poole maksuga, „endiselt“ vanade privileegide järgi.

Ainult, on täiesti loomulik, et Bowesi ülbe käitumine pidi kajastuma ka Moskva riigis Inglismaa kaubanduse olukorral. Valitsus veendus Narva kaudu teiste Euroopa riikidega peetava kaubavahetuse erakordses kasulikkuses, kes hakkasid vedama Moskvasse samasuguseid häid kaupu, nagu olid inglise omad, kuid müüsid hulga odavamalt. Peale selle, Londoni Seltsi asjad kannatasid märkimisväärselt Inglise kaupmeeste endi tegevuse tõttu, kes ei soovinud alluda Seltsi agentide poolsele ekspluateerimisele ja hakkasid Narva kaudu kõigile avatud kaubateed pidi iseseisvalt Venemaaga looma kaubandussuhteid. Lõpuks, Londoni Seltsi juhtimises olid ilmsiks tulnud hämmastavad kuritarvitused, milliste tõttu kannatas ka Moskva valitsus ise ja tema alamad, kellel olid selle Seltsiga suhted.

Nende arusamatuste ja korratuste lahendamise, ise-enesest mõistetavalt, ei olnud lihtsale kurjerile Beckmannile kontimööda, kes jõudis 1585 aasta märtsis Inglismaale. Inglismaa Kuningana võttis ta vastu, kuid mitte enne juunikuud, olles veel Bowesi suhtes esitatud kaebuste mõju all. „Milleks peaks praegune Valitseja olema minu suhtes sama armastusväärne, kui oli tema isa“? - küsis ta Beckmannilt audientsil, milline toimus kuninglikus aias. „Igasugustele teiste maade inimestele lubatakse Venes kaupleva tulla, kuid minu inimestele miskit sellist ei lubata?“ Beckmann vastas, et keegi ei keela inglistel Venemaale tulekut. Siis kuninganna küsis kutsutud Bowesilt, miks ta rääkis, et inglastele on Moskva maadele praegu kaupadega kaupleva sõitmine keelatud? Ex-saadik, end õigustades, rääkis, et ta ainult ütles, et inglastelt võetakse makse, aga teistelt välismaalastelt ei võeta. Selle peale Beckmann vaidles vastu: „See ei ole tõsi: inglastelt võetakse pool maksu, aga teistelt terve maksu; ja kui Bowes ei oleks Holmogorides riigi-kirjasid tagasi saatnud, siis te, Valitsejanna, oleks esiallikast saanud veenduda, millist armastust teie vastu tuntakse, suuremat vanast“, praegune Valitseja tahtis hoida*). (*Сборникъ Император. Русскаго Историческаго Общ. т. XXXVIII, стр. 146 и след. Соловьева, Исторія Россій, т. VII, стр. 302 и след.).

Kuninganan Elisabeth ei jäänud Beckmanni vastustega rahule ja ei võtnud teda vastu lahkumisvastuvõtule, vaid käskis oma riigisekretäril sir Francis Walsinghamil anda talle üle Kiri

Tsaarile. Selle Kirjas kuninganna kirjutab Tsaarile, et ainult „mõnede nõunike ja Teise isa teenija valet ja laimu aga seejärel nad tekitasid ka takistusi läbirääkimiste pidamiseks, vihastasid Bowesi ja sundisid ta oma kohustused unustama. Me tundsi me teda siin kui arukat inimest ja head asjade korraldajat“. Mis aga puudutab Tsaari soovi, et tema alamad saksid vabalt Inglismaale sõita, siis seda neile üldsegi ei keelata, kuid seda kahel tingimusel: 1) et saabunud venelased oleksid „päritolult Tsaari alamad ja 2) et nad „oma nime all ei veaks võõraid kaupu ja kasutaksid ärijuhtidena ainult vene päritolu alamaid.

Kui Bechmann, peale Moskvasse jõudmist raporteeris oma reisist, siis Moskva valitsus vihastas tõsiselt Inglismaa kuninganna peale, kes võttis Moskva kulleri vastu, tema enda sõnade järgi „kapsaaias, kus külvatakse sibulat ja küüslauku“. Peale selle, ärasaatmist ei teostanud kuninganna vaid keegi kirjutaja“.

Kohe peale Beckmanni saabumist augustis 1585 aastal saadeti Londonisse koos uue Tsaari Kirjaga, septembrist 1585 aastast, inglase Gorsey, kes juhtis mitme aasta kestel Londoni Kompanii Moskva kontorit ja oli lähedastes suhetes Tsaari naisevenna Boris Godunoviga. ((Борис Годунов)). Tsaari kiri, milline toodi Gorsey poolt, väärrib erilist tähelepanu nii oma sisult kui ka esituse tooni poolest.

Eelkõige, Tsaar Fjodor Ivanovits ((Феодоръ Ивановичъ)) kaebab uuesti Bowesi „ebasüüdsate tegude“ peale, kes mitte ainult rääkis „palju kõlvatuid sõnu ja mõtles välja palju ebatõtt meie bojaaride kohta“. Mitte ühelegi saadikule, „ega Rooma paavstile, ega Saksamaa Keisrile, ega sultanile ei osutatud sellist au ja armulikkust ja toitu ning nende kaaskonna inimestele ei antud sellist vabadust kõikjal käia“, - nagu Inglismaa saadikule Bowesile ja ta inimestele. Seejuures Bowes viskas Tsaari Kirja ja „sellist mitte mingis riigis ei tehta, et saadik nõnda ebaaustavalt pidas end ülal Valitseja suhtes, ei hoolinud riigi poolt annetatust ja viskas Kirja tagasi, millise ta sai Valitsejalt, et viia oma enda Valitsejale.. Mis teener ka selline on, kes keeldub oma Valitsejale kirja viimisest?“ Kuid vaatamata kõigile neile Inglismaa kuninganna saadiku suurtele üleastumistele, Tsaar ikkagi kinnitas armulikult uue Inglismaa kaupmeestele annetatud Kirjaga õigused ja eelistused.

Kõigist külalistest, kes sõitsid Moskva riiki, „mäletamatutest aegadest peale“ võetaks täismaksu, aga „teie inimestelt“, kirjutab Tsaar kuningannale, „nende inimeste eeliseks teiste ees, me võtame vaid sellest maksust poole“. Seejuures, vaatamata kõigile nendele soodustustele, Inglismaa alamad ikkagi elavad annetamise kirja arvel ja pidevalt rikuvad Moskva seadusi ning kordi. „Neile on lubatud tuua oma kaupu sisse hulgi ja samamoodi ka müüa, mitte ühekaupa, aršina või mõõduga ja neil ei ole lubatud oma kaupade pähe tuua sisse mingeid välismaiseid, teiste rahvaste või hõimude kaupu; aga sinu külalised, õde, ostavad ja müüvad oma kaupu jaemüügis, mitte hulgi ja toovad sisse või veavad läbi välismaist kaupa, esitledes neid enda omadena ja veavad välismaist kaupa muudest riikidest meie riiki kui inglase kaupa“.

Teisest küljest, Tsaar positiivselt ütleb ära kuningannale tema nõudmise suhtes, et Moskva riigi piiridesse oleks lubatud ainult sellised inglased koos kaupadega, kellel on tema poolt antud spetsiaalsed luba-kirjad. „Kes ta ka ei olnud“, kirjutab Tsaar, „või kust riigist ta ka meie riiki ei saabunud, sellel võib ja on lubatud kaupadega kaubelda. Meid kohustada selles, et meie oma riigis ei lubaks teistel kaupadega kauplemist, - ei kõlba“. Imselge, et kuninganna alamad „tahtsid korjata kõik tulud vaid endale ja ei taha kedagi teist lubada meie turule, aga see oleks olnud meie riigile segav“.

Kuid igal juhul, märgib Tsaar täiesti põhjendatult, „ühtede inglase külaliste nimel, keelata paljudel inimestel, paljudest riikidest meie juurde tulek, oleks ju ebamõistlik“.

Moskva valitsus ei andnud, ühest küljest, vähimatki tähendust õigusele, milline oli pidulikult tunnustatud Inglismaa kuninganna poolt Venemaa kaupmeestele, vabalt sõita Inglismaale ja kaubelda seal üldistel alustel. Asjatu, kirjutab Tsaar, kuningana räägib nii palju sellisest „väiksest asjast“ ja isegi „kurvastab“, et Moskva kaupmehed nõnda harva sõidavad oma kaupadega Inglismaale.

„Meie kaupmehed“, kuulutab Tsaar kuningannale, „nii nagu nad endisel ajal sinu maale ei sõitnud, nii nad ei hakka ka selle järgi ise puudust tundma“.

Lõpuks, Tsaar on hea meelega valmis suhteid hoidma saadikute ja kullerite kaudu ka alalisi suhteid „armastusväärseima õe kuninganna Elisabehiga“. Ainult sellisel juhtumil on hädavajalik, et kuninganna ei saadaks saadikutena inimesi, sarnaseid Bowesile, ja osutaks Tsaari saadikutele rohkem au, kui seda oli antud Beckmanile, kellele, vastupidiselt, oli osutatud „suur autust“. Seda Tsaari kullerit ei lastud kaua aega kuninganna juurde, vaid peale selle, teda saatis koju mitte kuninganna ise, vaid „kirjutaja“ sir Francis Walsingham, kes isegi julges käskida kulleril edastada Tsaarile kuninganna poolne kumardus.

„Kus seda enne kuuldud“, küsib ärritunult Moskva Tsaar, „et keegi valitseja saadaks kulleri meie, sellise suure Valitseja juurde ja kumardused teeks kirjutaja kaudu? Üks Valitseja saadab teisele ise kumardusi“.

Sellise Tsaari kirjaga saabus Gorsey Londonisse. On arusaadav, et selline Moskva saatkonna päeva-käsk pidi kutsuma esile Inglismaa valitsuse rahulolematuse, kes jätkas Bowesi mitte milleski süüdi olevaks pidamist. Ainuti, teisest küljest, üpris tähtsad kommertshuvid ja suured materiaalsed kasud, mis olid seotud Moskva kaubandusega, sundisid Londoni valitsust kasutama kogu jõupingutust, et siluda pingestatuud suhteid. Uus Moskva saadik, olles väga hästi tuttav asjade seisuga Moskva õukonna juures, soovitas pöörduda Tsaarina Irene poole ja tsaari naisevenna Boris Godunovi poole ja tagada Inglismaa kaubandusele nende mõjukate isikute kaitse.

Inglismaa valitsus võttis Gorsey nõuannet kuulda. Kuninganna Elisabeth kirjutas Tsaarina Irenele ((Ирине)) üpris armasa kirja, millises väidetakse, et tema „ebatavaline kuulsus, milline levib väga hea mõistuse ja haruldaste heade omaduste kohta“, kutsus ta suhtes esile kuningana siira imetluse. Seepärast kuninganna püüab kiiresti täita tsaarina soovi ja saadab temale mitte ainult „oskusliku ja kogemustega ämmaemanda“, vaid samuti ka „suurepärase arsti, kes toob kasu tema tervisele“.

Peale selle, Elisabeth saatis meelitava kirja Boris Godunovile, millises ta nimetab teda „verelt armsaks kaaslaseks“ ja palub Inglise kaupmeestele tema võimast kaitset. Kuid Boris Godunov ei jäänud kuninganna kirjaga rahule, leides tema sõnad olevat „ebasobivad ja üpris ebaviisakad“, sest et teda oli nimetatud kirjas „ametkonnakirjutajaks“ ja sellisel viisil „oli tema vürstlikule väarikusele ja aule tehtud suur alandus“.

Kuivõrd Inglismaa valitsus kartis Moskva Tsaari viha, on selgelt näha Gorsey poolt Moskvasse viidud kuninganna 1586 aasta märtsikuu kirjast. Kuninganna püüab, eelkõige, veel kord õigustada Bowesi käitumisviisi, keda vihastas eriti käsk Tsaari juurde minnes uksel mõõga äraandmise kohta, „see on suur häbistamine, kui kästakse mõök ära anda ja sellise meie saadiku autusega südames oli kurvastus suur ja mida ta ka ei teinud, ikkagi kõik kurvastusest“ Muideks, lisab kohe kuninganna, „nüüd ütles meile Gorsey, et mõõks võetakse saadikuteelt teie tava järgi, nii nagu teie riigis alati tehakse ja meie, saanud sellest nüüd teada, lakkasime kurvastamast ja loodame, et meie vahel hakkab olema igavene armastus“. Kuid selle eest, et Bowes viskas tagasi Tsaari kirja, otsustas kuninganna teda selle eest rangelt karistada. Kui ta aga ikkagi seni teda mitte kuidagi ei karistanud, siis seda selle pärast, et tunnistas põhjendatuks Bowesi kartusi selles, et Tsaari kirja ja kingituste vastuvõtmine peale seda, kui Inglismaa kaupmeestelt võeti ära kõik privileegid ja ning tehti neile igasugust ülekohut, esile kutsuda kuninganna viha (sic!).

Täiesti põhjendamatu on Tsaari rahulolematuse sellega, justkui oleks Beckmanni solvatud. Kuninganna ei võtnud teda vastu viivitatamatult, sest et ta oli erakordselt hõivatud väga tähtsate riigiasjadega; ja peale seda ta teadis, et ta ei saa enne kevadet Moskvasse tagasi sõita.

Mis aga puudutab Kuninganna poolset vastuvõtu kohta, siis see ei olnud üldse aed, millises kasvatatakse sibulat ja küüslauku. See on koht „milline asub meie lossi kõige salajasemas nurgakeses“, kirjutab Kuninganna Elisabeth, „ja meie riigi tava järgi, et näidata erilist austust, võtame seal vastu ainult neid, kes on meile lähimad ja sõbralikumad teenrid. Selles kohas sibulat ega küüslauku, nagu Beckmann valesi ja pahatahtlikult laimab, ei kasvatata, vaid see on Valitseja vääriline säravaim ja suurepärase aed, nagu võib Gorsey tunnistada“. Lõpuks, ei „kirjutaja“ ega „ametkonnakirjutaja“ vaid kuninganna Kõrgeim riigisekretär andis Beckmannile üle kirja, sest et tema ülesannete hulka kuulubki tavaliselt välismaa Valitsejate saadikutele ja kulleritele kuningliku valitsuste vastuste üleandmine.

Kuninganna arvates Beckmanni, tema „valelike ja põhjusetult tülikiskuvate sõnade pärast tuleks mitte ainult karistada, vaid ka ta ilus nägu üles lüüa“.

Mite vähem huvipakkuvad ei ole Kuninganna põhjendused inglastele erandlike privileegide andmise vältimatu hädavajaduse kasuks nende kauplemiseks Moskva riigi piires. „Kui kõigest suurelikest“, kirjutab Kuninganna Tsaarile, „avastasime meie esimestena meretee Moskoviasse, olles enne seda kaotanud palju laevu ja paljud kaotasid ohverdasi elu“ ja vaat „selliste kulutuste ja mõõtmatu vaeva eest“ Tsaar Ivan Vasilevits pidas õiglaseks anda inglastele täiesti erandlikud õigused. Vaat miks Kuninganna peab nõutama Inglismaa kaupade „igasugustest maksudest ja lõivudest vabastama“. Vähe veel: Kuninganna samuti rõhub oma nõudmisele, et kaubelda lubati Moskva riigis ainult neil inglastel, kes kuuluvad Londoni Valgemere Kompaniisse, „kuna meil on tava anda privileeg selliseks mingit teed pidi laevasõiduks vaid sellele seltsile, kes sellise tee esmaavastasid“. Selline oli Kiri, millise Gorsey viis Moskvasse. Tänu selle akti lepitavale toonile, aga peamiselt Boris Godunovi võimsale kaitsele, kinnitati Inglismaa kaupmeestele privileegid 1587 aastal uue annetamise Kirjaga, millise Gorsey pidi Londonisse viima.

Kui Gorsey jõudis Londonisse, sai ta teada, et Kuninganna saatis Moskvasse oma sekretäri et esitada palvekiri, et saadikuna võetaks vastu Fletcher. Siis, Gorsey, tundes end kuritarvitustes süüdi Londoni seltsi ees, millise agendiks ta kunagi oli, ootamata ära Kuninganna audientsi, sõitis salaja Londonist ära. Täpsemalt oli Gorsey segatud teise inglase, Antony Marshi asjadesse, kes võttis kaupu võlgu ja raha Moskva kassast, Boriss Godunovilt endalt ja ka erinevatelt eraisikutelt, Londoni Seltsi arvel. Viimane aga keeldus nende võlgade tunnistamisest ja siis Moskva valitsus, Duuma ametkonnakirjutaja Šelkalovi nõuandel, andis käsu arestida suure summa kaupadele, millised kuulusid Inglismaa kaupmeestele ja Londoni Seltsile. Peale selle, Boris Godunov käskis tuntud Beckmannil viia arretereeritud Marsh Inglismaale ja anda ta üle Kuninganna enda kohtu alla.

Vaatamata rahulolematusele, milline oli esile kutsutud Beckmanni käitumisega Londonis tema esimesel külaskäigul, ta otsustas ikkagi 1588 aastal sinna uuesti sõita. Kuid teda ei võetud seal Kuninganna Elisabethi poolt kaua aega vastu. Kui, lõpuks ta vastu võeti, siis Kuninganna võttis ta vastu järgmiste sõnadega: „Ma ei lasknud sind üle oma läve, sest ma olin haige, kurvastades väga oma kojaliikme Lord-Stewarti (Leicesteri krahv) surma üle; ja suur pahameel oli sinu peale veel selle pärast, et te kõnes oma Valitsejale pidasite minu lõbusat aeda kapsaaiaks, kuhu külvatakse sibulat ja küüslauku; sellise asja eest sa olid ära teeninud karistuse, kuid me jätsime sinu karistamata“. Beckman vastas: „Vastulöök Teie Majesteedile, käskisite ebasoosingut kartmata kõik välja öelda“. Saanud Kuninganalt loa, hakaks Beckmann end õigustama ja väitma, et ta üldsegi ei raporteerinud seda, mida temale süüks pannakse. „Ma seda ei mõelnud“, õigustas ta end, „mitte ainult ei rääkinud, olgu Jumal selle tunnistajaks, kui Tsaari Kirjas on sellest nii kirjutatud, või kes võib seda minu suhtes öelda, siis ma ei palu Teie Majesteedi armulikkust, vaid tahan minu süül karistust kannatada; minu peale kaebas halb inimene, kes soovis minu head kuulsust varemteks muuta ja ma loodan, et see kivi kukub temale endale pähe“>(*)(*Соловьев. История России, т. VII, стр. 305 и след.).

Kuninganna kuulas Beckmanni ära ja ütles, et ta unustab selle asja ära.

Peale seda algasid Moskva kulleriga läbirääkimised Marshi asjas, kelle võlad, Beckmani nõudmisel, pidi tasuma Londoni Selts. Selle vastu oli Inglismaa lord-kassir , et ei tasu uskuda Marshi ja temale ei tule mingit raha anda. Kuna ta ei olnud „suur külaline“, aga pigem „lihtne teener külaliste juures, aga suured külalised lepinguorjust ei allkirjastanuks“. Sellise arvamusega Moskva kuller kuidagi nõustuda ei saanud. „Marsh oli külaliste õues“, tõestas ta, „ostis, müüs, laenas raha ja andis ise laen, mitte kui teener, aga kui suur külaline, kellele oli kõik lubatud; peale selle ta oskab vene keeles lugeda ja kirjutada ja teie suured külalised ei teatanud, et teda ei tohi uskuda“.

See sama Marschi asi, olles üpris iseloomulik XVI sajandi rahvusvahelisele kaubandusele, oli samuti üheks Fletcheri saatkonna lahendatavaks asjaks , milline saabus Moskvasse 1588 aasta sügisel. Sellel Inglismaa saadikul õnnestus lõpetada Marschi asi, kuid ei saa öelda, et selle saatkonna eesmärgid oleksid, inglaste vaatepunktist, täieliku eduga täidetud.

Eelkõige kutsus Fletcher esile Tsaar Fedor Ivanovitsi pahameele sellega, et tõi Inglismaa Kuninganna nimel vähe-väärtuslikud kingitused. Elisabeth ise nimetab seda kingitust „suurepäraseks“, kuid see koosnes rahadest - „mainitud kuldtest ja pool-kuldsetest ja veerand-kuldsetest ja kullatud rahast; mäletamistmööda, milliseid varem tema ja Tsaari vahel ei olnud juhtunud“. Need kingitused, millised olid toodud Tsaarile, viidi järgmine päev saadikule tagasi.

Boris Godunov, kes oli inglaste poolt ise nimetatud „lord-prodektoriks“, ei olnud samuti rahul temale saadetud kingitustega ja peale selle, ta ei saanud jätta Tsaari eeskujule järgimata. Seepärast ta saatis kingitused Fletcherile tagasi. Muideks, Godunov pidas end veelgi enam solvatuks selle asjaolu tõttu, et saadik tõi Kuninganna Elisabethi Kirjad mitte ainult temale, vaid samuti ametkonnakirjutaja Šelkalovile. „Mis ei olnud väike hoop minu bojaari seisusele“, kirjutas ta Gorseyle, „et Kuninganna ja tema ametnikud kirjutasid minule mittekenasti, tehes ametkonnakirjutaja minuga sarnaseks“. Seejuures Kuninganna ise teadis, et Duuma ametkonnakirjutaja Šelkalov oli tigidaim inglaste vaenlane; Godunovile ta kirjutas juunis 1588 aastal: „te alguses hoidke meie alamaid ja sinu kurvastuseks tuleb neile õiguste annetuskiri anda“.

Fletcherile oli tema valitsuse poolt tehtud ülesandeks sõlmida Moskva valitsusega „otsene igavese sõpruse leping“ ja teatada, et Kuninganna Elisabeth on paljude Valitsejatega vennalikes suhetes, sõpruses ja armastuses, kuid mitte kellegi teise vastu ei ole temal sellist sõprust ja armastust, kui Tsaariga. „Kui mõned inglased“, rääkis Inglise saadik, „käitusid siin halvasti, siis Tema Majesteet mõne süüdlase pärast paljude süütute suhtes armu säilitades, ei käskinud avalikustada ja sõimata kogu maa ees üht inimest, sest ei ole sellist maad ja kaubandust, kus ei oleks võltse inimesi; kuigi Kuninganna alamad ja võltsid inimesed olid, siis kõik paha ei oleks saanud juhtuda kui riigimehed ise nendega igavusest ei mehkeldaks. Kuninganna loodab, et Valitseja järgneb ta isa eeskujule, jätkates südamlikkust asjaajamist temaga“.

Inglismaa saadik esitas pika nimekirja artiklitest, millised sisaldasid tema valitsuse nõudmisi. Nii, ta palus uuesti, et Tsaar ei lubaks Londoni Seltsi mittekuuluvatel inglastel, ega ka teistel välismaalastel riigis kaubelda. Selle peale öeldi Fletcherile, et „see asi ei ole riigimehelik ja selliseid asju mitte mingites riikides ei tehta“. Selles samas mõttes kirjutas Tsaar Kuningannale: „Meile kurdavad paljud erinevatest maadest pärit sakslased, inglased (mitte seltsist), prantslased, madalmaalased ja teistelt maadelt, teie külaliste peale, et nad nende laevu meie riiki lasta ei taha. Meie ei taha seda uskuda; aga kui nii ka tegelikkuses tehakse, siis seda teie külaliste poolt selle suure tulu pärast välismaalasi eemale aetakse? Jumala teed, Ookeani-merd, kuidas seda saab üle võtta, teada ja teostada“?

Kui aga Fletcher hakkas ähvardama, et kui inglise alamatele ei kinnitada nende endiseid õigusi ja soodustusi, siis inglise kaupmehed lõpetavad igasuguse kauplemise Venemaaga, siis Moskva ametiisikud vastasid: „inglise külalistele valitseja annetus ei tähendaks midagi; ja seepärast pole miskit ähvardada, et nad ei hakka meie riigiga kauplema: palju naabreid, peale Inglismaa sõidavad meie juurde kauplema“.

Siis Inglise saadik muutis oma tooni ja hakkas paluma, et Tsaar lubaks Inglismaa külalistele sõita Venemaa kaudu Buhaarasse, Shemahasse, Kezbini, Pärsiasse ja teiste riikide kaupmeestele keelaks sinna sõidu ära. Selle peale vastati saadikule, et Tsaar „käseb inglise kaupmehi lubama nendesse maadesse tollivabalt, kuid ka Valitseja inimesed hakkavad samuti nendes maades käima“. Ja „kuidas võib seda saavutada“, küsiti Fletcherilt, „et valitseja inimestel sinna ei tohi minna? Ja selleks suur Valitseja annetus Inglise külalistele, et neile on lubatud minna sellistesse kaugettesse riikidesse, aga teistele välismaalastele pole lubatud Moskvast verstast kaugemale minna“.

Kuid saadik sai otsustava äraütlemise, kui ta hakkas küsima, et juhtumil, kui Inglismaa külalised saavad inimesed otsima Hiina maid, siis et nad võiksid vabalt võtta teejuhte, laevnikke, laevu, inimestele toitu ja igasuguseid teisi varusid. „See asi ei ole võimalik“ vastasid i temale Moskva ametnikud, „Meie Valitsejale oma riigi kaudu teisi riike otsima minna ei kõlba“.

Teised artiklid, millised Fletcher sitas, puudutasid kaubakäivet ja täpsemalt ka Marshi asja. Nii saadik palus, et Inglise kaupmeestel oleks lubatud osta kaupu väljavedamiseta. Temale vastati, et luba on juba antud, välja arvatud vaha, millist võib vahetada ainult salpeetri, püssirohu ja väävlid vastu. Edasi, Kuninganna palus, et inglasi ei piinataks, kui neid kahtlustatakse mingi kuriteo

sooritamises. Vastus: inglastelt ei tohi võtta ära dokumente ja ei tohi piinata praegu ega ka tulevikus.

Kuninganna palve peale, et inglaste üle peaks kohut Boris Godunov ise, anti vastuseks: „Boris Godunovi asi ei ole kaupmeeste vaid riigiasjade ajamine, millistele riik tugineb. Inglastest kaupmeeste üle hakkavad kohut mõistma ametnikud, kuid asja lõpetamiseks tuleb raporteerida Boris Godunovile*). (*Соловьев. История России, т. VII, стр. 308.).

Seejärel, Kuninganna palus, et inglastele oleks lubatud Võtsegdes ((Wytchegda, Вычегде)) kaubaõu rajada, rauamaaki otsida ja rauda sulatada ja metsa anda seitse või kaheksa versta ümber nende kohtade, kus ehitatakse kaubaõued ja raua-veskid. Selle eest inglased kohustuvad maksma tamgaad ((tollilõivu)) iga naela pealt. Sellega Tsaar nõustus. Seejärel saadik palus, et Inglismaa kaupmeestel lubataks palgata enda juurde vaheltkauplejaid ja kokkuostjaid, kellele nad hakkavad maksma lepingu järgi. Sellele küsimusele järgnes järgmine iseloomustav vastus: „seda ei kõlba teha; nendest vahendajatest ja kokkuostjatest algab üks suur segadus ja vargus“.

Edasi palus saadik, et inglise külalistel oleks lubatud kõikjal raha vahetada, et efimkad saaks hõbedaks vahetada maksuvabalt; külalised hakkavad maksma vaid sõe ja meistrile töö eest. Seda lubati, kuid tingimusel, et tasutakse endist üldist maksu.

Lõpuks, Marshi asi tõstas kaubanduses, mitte kollektiivse vaid kohustuste mittetäitmisel või kuriteo sooritamisel individuaalsele vastutuse küsimuse lahendamise hädavajaduse.

Suhtlemise alguses poolharitud rahvad pidid tihti süütult kannatama süüdlaste eest ja vastutama võõraste kohustuste eest, ainult selle pärast, et kuuluvad süüdlastega ühte rahvusesse või elavad nendega ühiste seaduste all*) (*См мое соч.: «О консулахъ и консульской юрисдикций на Востоке», 1873, стр. 170 и след.). Samuti ka Inglismaa külalised, kes saabusid „Moskoviasse“ oma kaupadega, jäid tihti konfiskeerimise tõttu ilma oma varast, mitte ainult mingite inglaste vaid isegi teiste välismalaste pettuste või segaste-tehingute tõttu. Vaat miks Kuninganna Elisabeth tegi Fletcherile ülesandeks paluda Moskva valitsuselt tungivalt, et nüüdseks oleks keelatud kohtutäituritel Inglismaa külalistelt jõuga nende kaupu ära võtta. Selle peale need kohtutäiturid, tsaristliku valitsuse nimel, vastasid Flesherile, et „mitte mingite külaliste suhtes kohtutäiturid ja ametkonnakirjutajad vägivalda ei rakenda ja inglasi säästetakse teistega võrreldes eriti; aga kui keegi võttis Inglismaa külaliselt mingi kauba ja selle eest raha ei maksnud või kuidagi tegi liiga, siis vaid ütle, kes seda nimelt tegi ja Valitseja käseb selle omavoli eest kätte maksta“.

Kuninganna palus eriti Marshi suhtes, et Inglismaa kaupmehi ei sunnitaks tema võlgu maksma, kuna et ta võttis laenuks raha sii, kui ei olnud nende seltsi liige, vaid kauples iseseisvalt. Peale selle Inglismaa kaupmehed ja ärisellid hoiatasid vene inimesi, et nad ei usuks Marshi ega kaupleks temaga. „Et edaspidi sellistes asjades Tsaaril tüli ei oleks“ jätkas Inglismaa saadik, „Kuningana lubab üldse, et ametnikud peaksid Seltsi liikmeteks vaid neid inglasi, kelle nimed esitab neile ametnik“.

Sellele järgnes vastuseks: „välja on selgitatud, et sel ajal kui Marsh laenas raha, Inglise kaupmehed elasid kõik koos oma kaubaõues ja kauplesid ühiselt; selle suhtes, keda tuleb lugeda Seltsi juurde kuuluvateks, kellest ametnik annab teada, olen nõus“.

Tänu „Tsaari Majesteedi naisevenna bojaari, tallmeisti ja Kaasani ja Astrahani asevalitseja Boris Fedorits Godunovi võimsale eeskoste“ lõppes Marshi asi lõppes Inglismaa kaupmeestele soodsalt. Vaid väikese osa võlgadest pidi maksma Londoni Selts; Marshi lepingud, millised kuulusid Godunovile, saatis viimane Inglismaa Kuningannale, „lubades tal nendega oma suva järgi toimida“.

Pidades silmas Fletcherile antud vastuseid, saab selgeks Inglismaa Kuninga rahulolematust tema saatkonna tegevuse tulemustega.

Kui see tuntud Gorsey, kelle teod tulid Moskvast ilmsiks, sõitis uuesti 1590 astal Kuninganna Kirjaga Smolenski, ta võeti kinni ja saadeti hiljem Jaroslavlisse asumisele. Gorsey poolt toodud Inglismaa Kuninganna Kiri tunnistati saatkonna käsus au vähendavaks, sest selles oli Valitseja tiitel ebatäielikult kirjutatud ja oli kinnitatud Kuninganna väikese pitsatiga. Ainult tänu Godunovile võeti see Inglismaa Kiri vastu.

Oma rahulolematust väljendas Kuninganna Elisabeth üpris kategoorilisel viisil, mitmetes Tsaarile ja Boris Godunovile kirjutatud kirjades. Kuninganna leidis, et tema saadik Fletcheriga käitumine oli üpris alandav, „et miskit sarnast ei lubanud endale meie riikliku Kõrguse suhtes mitte ükski Valitseja Euroopas“. Fletcherit Tsaar ei võtnud vastu üle poole aasta; ta elas oma majas „nagu vang, alamast seisusest inimeste valve all“. Kuninganna „hiilgavat kingitust“ Tsaari poolt vastu ei võetud ja see saadeti saadikule tagasi „laimava jutuga“. Inglismaa alamate vaenlane, ametkonnakirjutaja Šelkalov oli nimetatud läbirääkimistel volinikuks, kuigi nimelt selle Duuma ametkonnakirjutaja ilmsete kuritarvituste suhtes pidi saadik kaebama. Peale selle, Inglismaa kaupmehed langesid pidevalt nendelt vägivaldsele kaupade äravõtmise ohvriks või siis teisest küljest, sunniti vägivaldselt ostma mõningaid vene kaupu, selliseid nagu vaha, hulga suuremates kogustes, kui nad seda soovisid.

Mis aga puudutab Tsaari rahulolematust tema tiitli lühendamise suhtes, siis Kuninganna ise kuigivõrd ei nõudnud, et tema pikk tiitel, milline sisaldab enesest kõikide Inglismaa valduste loetelu, oleks täielikult välja kirjutatud. Seepärast te keeldub uskumast, et Tsaari tiitli lühendamine, millist oli Fletcheri poolt toodud Kirjas tehtud, oleks võinud olla Tsaari au vähendamine.

Lõpuks, Kuninganna teadis, et Tsaar Feodor Ivanovitsi surnud isa veendumusel, „kuigi me oleme kauged naabrid, kui sõpruselt lähedased ja ustavad“ ja ta lootis, et samasugust veendumust omab ka tema poeg. Kuid ta, suureks kurvastuseks, eksis selles ja „ta nõuab Tema Tsaristlikult Majesteedilt neile artiklitele otsustavaid vastuseid...“) (*“Requiring of Your Majesty a resolute answer upon the articles following“). (Королевская грамота от августа 1590 г. Срав. Также грамоты 14 янв. 1592. Толстой, №76).

Kõik need asjaolud tõestavad, et Feodor Ivanovitsi valitsemise ajal olid Venemaa ja Inglismaa vahelised suhted üpris pingestatud ja tihti võtsid terava iseloomu. Kui aga inglastel ikkagi õnnestus saada uus kinnitus oma erandlikele õigustele, siis seda vaid tänu Tsaari naisevenna Boris Godunovi kõrgele soosingule.

Seepärast on mõistetav, et Kuninganna Elisabeth pidas end olevat kohustatu mitmeid kordi tänama Boris Godunovi selle eest, et ta võttis Inglismaa kaupmehed oma võimsa kaitse alla, kuulas ära nende asjad ja lahendab neid õiglaselt. „Me loeme“, kirjutas temale Kuninganna 14. jaanuaril 1592 aastal, „et kõik see on meie nimel tehtud ja seepärast me teadvustame endale, et oleme selle eest teile tänuvõlgu“.

Boris Godunov ise, kirjades Inglismaa Kuningannale ja tema Riigikassa lordile, Lord Burleighile, veenas pidevalt, et „tulevikus ei anta enam Tema Kuningliku Majesteedi külaliste solvamiseks põhjust ja neid ei sunnita enam millekski“ ja nad võivad „ostuda oma soovil ja kuidas tahavad, jääda elupaika või sõita ära“.

On loomulik, et Boris Godunovi troonile tõusmine pidi tekitama Londonis „suure, südamliku, soovitava ja vennaliku rõõmu“, nii nagu Kuninganna Elisabeth ise tunnistas saadik Mikulinile ((Микулину)). Boris Godunovile aga kirjutas Kuninganna Elisabeth ise: „me oleme rõõmsad, et meie heategija, kogu rahva valikul, sai sellises kuulsusrikkas riigis suureks Valitsejaks“.

1600 aastal saatis Tsaar Boris Godunov Inglismaale saadikuna aadlik Mikulini, kellele, muuseas, oli tehtud ülesandeks selgitada Inglismaa Kuningannale, et uus Tsaar, surnud Tsaari testamendi järgi, Tsarinna Irina ja viimasel ja kogu rahva soovil, astus Moskva troonile. Nüüd aga uus Tsaar, saates Mikulini Inglismaale, soovis anda oma uue vennaliku armastuse tõestuseks Inglismaa Kuningannale, kelle alamad kasutasid Venemaal alati tema „suurt annetust“ ja kaitset.

Moskva saadik oli Inglismaal vastu võetud eriliste auavaldustega ja Inglise kasutasid igasugust juhust, et väljendada Mikulinile, et temale osutatakse erakordselt erandlikku au, võrreldes teiste Valitsejate saadikutega. Kui Mikulin lähenes Londonile, siis ta võeti vastu suurtükkide saluudiga ja „aueskordi juhi poolt, aga koos temaga kakssada linna auväärset kodanikku“. Kui ta Londonis randus, ütles temale inglaste prints „Julian“, et selles kohas, kus Teil tuleb laevalt lahkuda, tuleb laevale ja lahkub sellelt meie Valitseja Kuninganna Elisabeth, aga Kuninga kai juures mitte keegi kõrgetest inimestest, ei printsid ega bojarid ega ka mittee mingite riikide saadikud või esindajad selles kohas ei randu“.

Seejuures, Kuninganna Elisabethi poolt Tsar Boris Godunovi saadikule osutatud vastuvõtt oli kõige armastusväärsem. Saadiku kõnele vastas Kuninganna ise, et ta suure ja südamliku rõõmuga kuulas Boris Godunovi troonile asumise teadet, „meenutades teda kui enda endist vennalikku armastust ja minu alamatele suure kingituse tegemise eest, sellise millist ei olnud Tsaar Feodor Ivanovitsi valitsuse ajal tehtud“.

„Paljude suurte kristlike valitsejate vahel on minu vennalik sõprus ja viide“, lõpetas oma kõne Kuninganna, „kuid mitte mingi valitsejaga ei ole minul sellist vennalikku armastust ja viidet kindlale sõprusele ei ole, kui temaga, Teie Suure Valitsejaga. Ja ma loodn kõiges tema Tsaristliku Majesteedi vennalikku armastusse ning tema vennaliku armastuse vastu olen kogu hinge ja heasoovlikkusega ning sõbralikkusega seista, nii nagu Tema Tsaristlikule Majesteedile sobib“.

Mikulin oli kutsutud kuninglikku lauda ja istus koos kantseleikirjutaja Zinovjeviga ((Zinoviev, Зиновьевымъ.)) spetsiaalse laua taga Kuninganan vasakul käel.

„Aga kui Kuninganna lauast lahkus“ raporteeris Mikulin, „ja Kuninganna tõusis lauast ja hakkas käsi pesema ja pestes käsi, käskis veega hõbenõu Gregoire (Mikulinile); ja Gregoire Kuningannale tasuks terve oli, aga käsi ei pesnud ja rääkis: „Meie Suur Valitseja, Tsaristlik Majesteet, Kuninganna Elisabethile kutsub endale lemmikõeks ja minule, tema holopile, tema juures käsi pesta ei sobi“. Ja „Kuninganna muutus rõõmsaks“, „ja kiitis Gregoiret selle eest, et ta teda austas ja tema juuresviibimisel käsi pesema ei hakanud“.

Mikulin väljendas, igal juhul, sügavat austust Inglisma Kuningannale, kuid teisest küljest, ta veelgi enam hoolikamalt püüdis hoida ülal oma Valitseja au. Kui temale oli tehtud ettepanek sõita „lord Chancelori“ juurde (s.t. riigipitsati hoidja) juurde, et pidada läbirääkimisi, ta keeldus kategooriliselt, rääkides, et „meil bojaaridega Tsaari Majesteedi Õukonnas kellegagi ei suhelda; aga Kuningriigi Õukonda me oleme kohe valmis sõitma“. Siis tehti Mikulinile ettepanek pidada koosolek Londonis, „Kuningriigi või Riigi hoones“, et rääkida riigi asjadest. Sellega saadik nõustus ja kroonu majas alustatigi läbirääkimisi.

Teine kord Londoni lord-meer kutsus ta lõunale, kuid kui temale öeldi, et vana kombe järgi lord-meer hakkab istuma laua taga, saadikust kõrgemal, „Kuninganna kohal“, siis Mikulin keeldus sellele lõunale tulemast. „Kui lord-meer soovib meid enda juures näha“, ütles Moskva saadik, „ja ta hakkab meid pidama Tsaristliku Majesteedi nimel ja me tema juurde sõidame. Aga kui tema ei saa oma aujärku rikkuda ja mind endast kõrgemale asetada ei saa, siis meie tema juurde ei sõida“. Lord-meer oma kohta loovutada ei tahtnud siis Mikulin koos duumakirjutajaga teda oma kohalviibimisega teda lõunal ei väärinud.

Lõpuks, Mikulini läbirääkimiste suhtes Inglismaa volinikega võib ainult öelda, et need puudutasid täiesti juhuslikke asjaolusid ja mitte mingites suhetes ei olnud Venemaa ja Inglismaa vastastikuste suhete paremaks väljaselgitamiseks. Mais 1601 aastal Mikulin saadeti Mikulin Inglisma Kuninganna poolt suurte auavaldusega koduteele.

Kohe peale Mikulini saatkonda saatis Inglismaa valitsus Moskvasse Richard Leighi, kellele oli tehtud ülesandeks Boris Godunovi troonile asumise puhul õnnitleda. Meelitatav vastuvõtt, milline oli osutatud Inglismaa saadikule Moskva võimude poolt oli Boris Godunovi valitsemise ajal uueks Venemaa ja Inglismaa vaheliste lähedaste ja sõbralike suhete kinnituseks.

Boris Godunov oli erakordselt rahul Mikulini saatkonna tegevusega, nagu ka selgitustega, millised olid antud Kuninganna poolsete suhete kohta Sultani ning Poola Kuningas Sigismundiga.

Tsaar annetas inglastele 1602 aastal uue Kirja Venemaaga maksuvabaks kauplemiseks, aga Kuninganna Elisabeth, omalt poolt, tegi temale ettepaneku naita Tsaari poeg kõrgest seisusest inglannaga, väga kahetsedes, et tal endale ei ole tütart, keda ta saaks pakkuda tsareevitsile pruudiks.

Kui peale Elisabethi surma, asus Inglismaa troonile kuningas Jacques I ((Яковъ)) ja Inglismaa ja Šotimaa ühendati ühe Stuartide ((Стюартовъ)) valitsuskepi alla, saadeti Moskvasse Suurbritannia saadikuna Thomas Smith ((Фома Смитъ)). Viimasele oli tehtud ülesandeks teavitada Tsaari Inglismaal toimunud sündmustest ja et veenda teda, et uus Inglismaa kuningas, „pärides tädi trooni, tahab pärida ka sinu (Tsaari) ja tema vahelise sõpruse“. Ainiti, peale seda, pidi Smith hankima inglaste kaubanduslike õiguste ja eeliste uue kinnituse, eriti aga õiguse sõita Venemaa kaudu Pärsiasse, Indiasse ja Hiina.

Inglaste endised õigused ja vabadused olid kinnitatud Boris Godunovi poolt viimane kord 1605 aastal.

Saabusid segased ajad, millised pidid kõige tunnetatavamal viisil avaldama Moskva riigi piires mõju ka inglaste kaubanduskäibe. Tõsi, vale-Dimitri ((Лже-дмитрий)) väljendas kavatsust anda inglastele veel uusi soodustusi, kuid ta oli kukutatud enne, kui jõudis selle kavatsuse ellu viia.

Enne, kui asuda Venemaa ja Inglismaa XVII sajandi vastastikuste suhete kirjeldamisele, on kasulik viidata neile peamistele tingimustele, millised olid loodud XVI sajandi kestel. See on veel selle poolest kasulik, et mõlemate riikide vaheliste suhete iseloom ja tingimused XVII sajandil peaaegu üldsegi ei muutunud.

Kõikide ülalesitatud dokumentaalsete faktide alusel ei ole kahtlust selles, et eranditult inglaste poolt järgitud kaubanduslikel eesmärkidel, hoiti ülal mõlemate riikide vaheliste mõtete vahetust. Tõsi, Moskva valitsus alates Tsaar Ivan Julma ((Иван Грозного)) aegadest peale väljendas mitmeid kordi soovi astuda Inglismaa Kuningananga tihedatesse liitlaslikesse ja isegi sugulaslikesse suhetesse, kuid kõik need ettepanekud jäid asjatuks, sest need ei leidnud Londonis vähimatki vastukaja. Teisest küljest, diplomatiliste suhete vormid, milliseid järgiti saatkonnale antud käsu järgi, erinesid Londoni valitsuse poolt vastu võetud asja ajamise kordadest. Moskva valitsuse esindajad suhtusid tavaliselt üpris kõrgilt Inglismaa saadikutesse ja Inglismaa Kuningannast nad kirjutasid, et ta võib „ainult küsida“ Tsaarilt, kuid Tsaar kuningannalt „ei tohi küsida“ miskit, vaid ta võib ainult temalt „nõuda“. Ühe sõnaga, Inglismaa Kuningannat ei peetud milleski Moskva Tsaari isikuga võrdseks.

Ainiti, vaatamata Moskva diplomatide upsakusele, saavutasid inglased ikkagi oma ihaldatuima eesmärgi: Moskva rahva kaubandusliku ekspluateerimise. Nende erandlikud õigused ja soodustused olid pidevalt kinnitatud Moskva valitsuse poolt, kes, ainiti, vajadusel, ei tseremoonitsenud nende õiguste suvalisel rikkumisel ja kaupade ja omandi konfiskeerimisel, omamata selleks mingit õiglast alust.

Inglaste ja nende kaubanduse õiguslik asend oli XVI sajandi lõpus järgmine. *) (*Соловьев. История России, т. VII, стр. 304.).

Inglismaa alamatel oli lubatud vabalt kaubelda, mitte mingeid makse maksmata, ei tolli, ega laevasõidu, ega läbisõidu, ega silla ega mitte mingeid teisi lõive. Kuid inglased ei tohtinud tuua Moskva riiki võõraste riikide, mitte-inglise kaupu ja Venemaa alamatelt oli keelatud kaubelda inglastelt osetud kaupadega. Inglased ei tohtinud kedagi saata kaupu kokku ostama teistesse linnadesse ja nad pidid oma kaubad vahetama oma kaubahoovis ja neid ei tohtinud seal kaalu või tüki kaupa müüja: kangaid müüdi kimpudena ja hangetena, sametit – tellijatele, veini-tünnides. Sõites Venemaalt Inglismaale või teistesse riikidesse, pidid inglise kaupmehed võtma kaubad tsaari aitadest, müüma ja vahetama neid selliste kaupade vastu, milliseid vajas Moskva riik ja andma need Tsaari riigi-aita.

Inglismaa kaupmehed võisid elada vabalt, kombe järgi oma kaubahoovis Püha Maksimi kaubaõues või peale selle pidada oma kaubahoove Holmogorides, Jaroslavis ja Vologdas. Venelasi nad ei tohtinud enda juures, peale venelasest kojamehe, pidada. Kõik inglased olid vahetud allutatud saatkonna käsu alla: saatkonna ametkonnakirjutaja ja Tsaari kassiir pidid lahendama kõik inglaste suhtes esitatud hagid. „Aga mida neilt hagiga välja nõuda ei saa“, räägib Soloviev, „nõutakse välja liisu usuga: kellele liisk langeb, sellel on õigus“.

Sellised inglaste avarad õigused ja vabadused olid neile jäetud Moskva valitsuse poolt ka peale segaseid aegu.

Kui Tsaar Mihail Feodorovits astus Tsaari troonile, üleriigiliste valimiste järel, siis ta pidas vajalikuks saata 1613 aastal selle sõnumiga Londonisse saadlik Zuzin ((Зюзина)). Kuid Zuzinile oli tehtud ülesandeks veel poolakate ja rootslaste vastase abi palumine, aga samuti, et Moskvale saadetakse raha, püssirohtu, seatina ja teisi sõjaväele vajalikke asju, milliseid oli tarvis välisvaenlaste tõrjumiseks.

Seejuures, Moskva saadik võeti vastu kõige meelitatavamal moel.

Kuningas Jacques teadvustas väga hästi Moskva peetavast kaubandusest tekkivat inglaste suurt kasu ja oli väga rõõmus, et Moskva riigis segased ajad lõppesid. Seepärast Kuningas teatas saadikule, et ta hakkab pidama Tsaar Mihail Feodorovitsiga ((Michel Feodorowitch, Михаиломъ Феодоровичемъ)) „endistest kuningatest suuremat sõprust“ ja et ta täielikult mõistab poolakate ja rootslaste venelaste vastast valet. „Minule on teada“, räägib kuningas, „millist kurja poolakad Moskvas tegid ja me mõistame hukka kuningas Sigismondi ja temaga seepärast üldsegi ei suhtle; ja Rootsi Kuninga valed on meile samuti teada“. Mis aga puudutab Inglismaa sekkumist Venemaa ja Poola ja Rootsi vahelisse sõtta, Kuningas Jacques lubas saata selle asja suhtes Moskvasse läbirääkimiste pidamiseks spetsiaalse saatkonna. Üldse aga oli Inglismaa poolse tegeliku abi andmisest Moskva valitsusele Inglise riigimeeste poolt osavalt ümber mindud.

Zuzinile osutati täiesti erandlikku au. Kuningas „kolm korda mainis oma kuningliku sõnaga, sundides ja istudes troonile kolm korda, et saadik ja ametkonnakirjutaja Witowtow ((Витовтовъ)) tema ees mütsid pähe paneks. Sellise Kuninga armastusväärse peale vastas saadik: „Näeme oma Suurele Valitsejale teie vennalikku armastust ja kanget sõprust; kuulame teie riiklikke kõnesid, millises meie Valitseja nime kiidetakse ja näeme teie kuninglikke silmi lähedalt ja meil holoppidel, tuleb sellisel ajal mütsid pähe panna*“? (*Соловьев. История России, т. IX, стр. 82.).

Zuzin naases oktoobris 1614 aastal Moskvasse, kuhu juba sama aasta augustis oli saabunud uus Inglismaa Kuninga saadik John Merick, keda nimetati kuninglikus Kirjas printsiks, rüütliks ja „salakambri nõunikuks“ ((„gentilhomme du Conseil prive“)); Moskva aktides nimetati teda „vürst Ivan Uljanov Merikiks“ ((Iwan Oulianow Merick, Иванъ Ульяновъ Мерикъ)). Kuid tegelikult oli John Merick inglise kaupmees, kes varem kauples Moskvas ja kes tundis väga hästi Moskva kordi.

Merickile oli tehtud ülesandeks saavutada Tsaari poolne inglise kaupmeeste vanade privileegide kinnitamine ja peale selle, hankida inglastele Venemaa kaudu Pärsiaga kauplemise luba ja et mööda Obi ja Leenat otsida Ida Indiasse teed“. Soovides tagada nende eesmärkide savutamist, Inglismaa Kuningas luba oma saadikul võtta enese peale juba mitu aastat sõdinud Venemaa ja Rootsi vahendamise.

Moskva valitsusele oli sellel viimasel ülesandel erandlik tähtsus. Tsaar Mihail Feodorov soovis siiralt rahu Rootsiga ja seepärast ta võttis „vürst Ivan Uljanovitsi“, s.t. Mericki eriti armulikult vastu. kes teatas kohe, et temale on tehtud ülesandeks rahu sõlmimisel teha kõik „Suure Valitseja soovi järgi“, s.t. Tsaari. Vürst Kurakin ((Куракинъ)), kes oli nimetatud selles asjas Inglismaa saadikuga läbirääkimisi pidama, küsis temalt: „kas ta vastutab selle eest, et Rootsi Kuningas lepib valitseja tahtele allumisega“? Merick vastas: „Rootsi Kuningas lootis meie Kuningale ja miks ta siis ei peaks Valitseja Tsaariga siis mitte ära leppima“. Siis Kurakin küsis: „et kui rootslane ei kuuletu, kas siis Kuningas Jacques koos Suure Valitsejaga hakkavad üksmeelselt seisma ja Tsaristlikku Majesteeti aitama, või!? Inglismaa saadik vastas selle peale üpris ettevaatlikult: „Arvan, et hakkab aitama“, sest et kui Rootsi Kuningas ei kuuletu ja unustab armastuse meie Kuningaga, siis saab temast meie Valitseja mittesõber. Kuid Moskva volinik ei jäänud sellise lakoonilise vastusega rahule; ta nõudis, et Inglismaa saadik ütleks, kuidas ja millal ja milles hakkab Kuningas Jacques Tsari aitama ja kas saadik saab oma sõnu kirjaliku aktiga kinnitada. Selle peale Merick vastas, et tema Valitseja „mitte ainult riigi abiga, vaid ka igasuguste teiste meetmetega hakkab Tsaristlikku Majesteeti aitama ja soovib talle igasugust head teha“; ja et kui ta tahtis saata Tsaari saadik Zuziniga raha, siis oli selleks riigi kassas liiga vähe raha. „Aga peale Tsari lahkumist“, jätkas Merick, „Meie Valitseja Jacques kutsus kokku parlamendi oma aadlikega ja kõigi alamkoja inimestega riigi kassasse kuningriigi väljaminekuteks ja Tsaristliku Majesteedi aitamiseks raha saamise üle nõu pidamiseks, siis, kuna ma enne seda Valitseja juurest ära sõitsin, siis see istung veel kestis ja rahu otsust teinud ei olnud ja sellest kinnitamise suhtes ülesannet ei teinud, aga miline on selles suhtes Tsaristliku Majesteedi palve, siis meie Valitseja käskis minul sellest endale kirjutada“. Lõpuks küsis vürst Kurakin Inglismaa saadikult: kas ta vastutab selle eest, et Kuningas võib Tsaari aidata veel sellel kevadel? „Kuidas mina saan vastutada“? Hüüatas Merick, „tee on pikk, aga läbi Rootsi maade muud teed ei ole“.

Kuid Merick asus kohusetundlikult täitma Venemaa ja Rootsi vahendaja rolli. Ta sõitis ise Rootsi piirile, et pidada läbirääkimisi Rootsi Kuningas Gustave-Adolphe ((Gustav Adolf II, Густав

Адо́льфа)) volinikega. Määrati kindlaks mõlemate sõdivate riikide vaheliste volinike kokkusaamise koht. Seejuures Gustav Adolf sel ajal sõjategevust ei lõpetanud, vaid tungis sel ajal oma vägedega Pihkvale peale. Siis Merick kirjutas pahameeles Moskva volinikele, et „Rootsi kuningas oma minule saadetud Kirjas andis kindla lubaduse, et ta ei hakka Pihkvat linna enne piirama, kui saab teie suurtelt saadikutelt teada, mis hakkab sellel koosviibimisel toimuma; aga praegu ta, Kuningas, rikkus oma häbiks ja usalduse kaotuseks, aga see tema leht, kus on tema allkiri ja pitsat ning kuipalju ma ka nende juures ei olnud, leidsin nende juures vähe tõde“.

Sellistel asjaoludel Tsaar Mihail Feodorovits pidas vajalikuks saata Londonisse uus kuller, Griazew ((Грязова)), Kirjaga, milline tõestab, et Inglismaa peab osutama Venemaale Rootsi Kuninga vastast abi sõjajõududega. Inglismaa Kuningas lubas Tsaarile, et võtab kõik meetmed, et tagada vahendamise edu. Kui aga see ei õnnestu, siis aidata Tsaari igasugusel viisil.

Ainiti, Merickil ikkagi õnnestus korraldada Venemaa ja Rootsi vahel rahu. Kui aga Moskva saadikud jõudsid läbirääkimistele, siis nad püüdsid kõigi vahenditega ässitada saadikut rootslaste vastu üles. Seejuures, nad hakkasid temale tõestama, et rootslased oma Kirjades „ei ülista teda, nagu peab“ ja alandavad tema au. Selle peale Inglismaa saadik vastas tabavalt järgmiselt: „teie, härrased suured saadikud, teatate minule, et Rootsi saadikud ei kirjuta minule vääriliselt: minule ei ole sellest miskit, minu au on minule antud minu Suure Valitseja poolt ja seda nemad minult võtta ei saa“. „Ja ma ei imesta, härrased, et nad nii kirjutavad, neile minu nimi ei ole armas: nagu tuleb neil rääkida Tsaristlikust Majesteedist ja teist, suurtest saadikutest, ja käesoleva asja suhtes on neile ebasobiv, kui ma kohtan neid otsese tõega, aga Kuningale endale sellest ei vaikinud, nõnda et selle minu nime pärast oli tal piinlik; kuid ma tean, kelle poolt ma olen saadetud ja ei häbene tõde rääkida. Nad näitavad, justkui püüavad ajada käesolevat head asja: nagu Jumal toob teid läbirääkimiste kohta, siis nende püüdlused selguvad, aga minu püüdlusi ja kavatsusi Jumal näeb. Selles valguses ma ei soovi midagi enam, kui ainult, et see asi saaks hea lõpu“.

Kuid seda soovitud lõppu ei õnnestunud Merickil kaua saavutada. Moskva ja Rootsi volinike vahel toimusid pidevalt üksteisele vahele rääkimised ja süüdistamised. Läbirääkimise juures vahendajatena viibivad Hollandi saadikud muutsid veelgi probleemsemaks lepitamise asja. 1816 aasta alguses Merick naases Moskvasse, olles ahastuses Rootsi volinike põikpäisuse ja hollandlaste intriigide pärast. Kuid Tsaar Mihail Feodorovits palus „vürst Ivan Uljanovitsi“ veel kord proovida Rootslasi ümber veenda ja „esitada neile nende valed ja ärgitada neid tegema head asja“. Merick sõitis koos Moskva saadikutega, 1616 aasta mais, Tihvini ((Тихвин, Тихвино)), kust aga läbirääkimiste koht oli viidud üle Stolbovosse ((Stolbowo, Столбово)), kus toimus 26. veebruaril 1617 aastal, Venemaa ja Rootsi vahelise tuntud Stolbovo rahutraktaadi allkirjastamine.

On arusadav, et teade selle rahu sõlmimisest rõõmustas Moskva valitsust väga ja Tsaar käskis Merickilt küsida, millist autasu ta sooviks. Selle peale vastas saadik: „minule on antud palju tsaristlikke heategusid ja annetusi tehtud, aga minul on rõõm teenida Tsaristlikku Majesteeti ja ma olen rõõmus selle üle, mis minult tuleb teha: oma kodus Inglismaal ma sündisin, aga Venes kasvasin. Niipalju leiba ma oma kodumaal ei ole söönud, kui Moskva riigis ja miks ma ei peaks siis teda teenima“? Kuid Tsaar Mihail Feodorovits annetas Merickile kuldketi „prossiga“, s.t. oma portreega ja palju teisi väärtuslikke kinke.

Lõpetanud sellisel hiilgaivamal viisil vahendamise asja, Merick uuendas inglaste kasuks kõik oma erinevates kaubandusküsimustes tehtud algatused. Eelkõige ta palus kõigi vanade Inglismaa kaubanduse vabaduste kinnitamist Moskva riigis. See soov täideti. Seejärel Merick palus, et Inglismaa kaupmeestele lubataks vabalt kaubelda Volgal ja seal edasi ka Pärsiaga. Selle vürst Ivan Uljanovitsi nõudmise peale vastati, et Volgal varastavad paljud vargad kes jooksid Zarouskyga ära, seepärast on Volgal Inglismaa kaupmeestel käimine keelatud. Pärsiasse ei tohi samuti minna, sest Moskva külalised ei käi seal ka ise, sest et Pärsia Shah tungis Moskva Tsaarile kuuluvasse Gruusiasse ja selle asja suhtes käib veel sõnavahetus.

Täpselt samuti oli lükatud tagasi Inglismaa saadiku nõudmine, et Inglismaa kaupmeestel oleks lubatud mööda Obi jõge minna otsima teed Indiasse ja Hiinasse. Temale selgitati, et Siber on kaugel maa ja külmavõitu ja siberlased ise ei tea, kust Oka saab alguse ja kuhu ta voolab. Aga Hiina

suhtes Moskva võimumehed ütlesid Merickile, et „Hiina riigi suhtes räägitakse, et see on väike ja vaene ning sinna pürgida pole mõtet“*) (*Соловьев. История России, т. IX, стр.109.).

Ei saa lisamata jätta, et kui Moskva valitsus teada saada Venemaa kaupmeeste arvamust inglaste püüdluste suhtes leida uus tee Indiasse, siis ta sai vastuseks järgmise avalduse: „Inglismaale ei oli Pärsia vajalik, nad vaid otsivad teed India riiki, kuhu seni nad sõidavad mööda merd, ja kuna see tee on väga raske, aga mööda Valitseja maad minnes on see kergem, ainult Valitseja ei saa sellest kasu, sest et neilt ja nende kaupadelt, Riikliku annetusega, makse ei võeta ning neid kaupu ette ei nähta, aga vene inimestel seda teha ei tohi. Venelastel koos inglastega kaubelda ei tohi; inglased on tugevad ja rikkad inimesed ja nad ei sobi meie omadega üldse kokku“.

Inglismaa saadik, vürst Ivan Uljanovits“ kasutades ära oma teeneid Tsaar Mihail Fjodorovitsi trooni ees, esitas veel erinevaid teisi palveid. Nii ta teatas, et hiljuti Inglismaa poolt soetatud maal „Guirlian“ (Gröönimaal) ei ole inimesi, kuid on palju põhjapõtru ja ka muu toodangu andmise võimalus on suur: jahitakse vaalu, morskasid jt. Vaat, miks Merick palus, et Tsaar lubaks sellele maale saata 20 või enam laplast, et püütaks põhjapõtru ja tegeletaks mainitud mereloomade jahiga, sellise arvestusega, et õpetada inglased seda ise tegema. Kui inglastel asi selge, saadetakse laplased Tsaarile tagasi. See palve lubati täita. Edasi palus Merick, et Inglismaa kaevuritel („kullaotsijatel“ ja inseneridel oleks lubatud sõita Venemaale et toota maakidest, rauda ja seatina aga ka, et kaevandada alabastrit ((kipsi liik)). Moskva kaupmehed, kellelt selle asja üle arvamust päriti, leidsid, et kui inglased leiavad maake, et toota terast, siis sellest keegi kahju ei saa, vaid tõuseb tulu. Seepärast, rääkisid nad, kui inglased oma tööstuse püsti panevad, siis Valitseja inimesed hakkavad samuti sellega tegelema“. Aga alabastri kaevandamine võib olla kohe veelgi kasulik, sest et „kui nad hakkavad seda kalda äärest võtma, siis muutub ka laevaliiklus paremaks“.

Lõpuks, Inglismaa saadik veel pööras tähelepanu kõigi inglise külaliste lepinguorjuse nende võlglaste- Moskva alamate- poolsele lõpetamisele. Tsaristlik valitsus lubas võtta meetmeid, et see Inglise seaduslik nõudmine oleks rahuldatud.

Sellised olid peamised asjad, milliste lahendamist Merick taotles. Moskva valitsus üpris aupaklikult suhtus saadiku tähtsamatesse palvetesse ja andis neil täieliku rahulduse. Kuid, seejuures, ta samuti, omalt poolt, esitasid Inglismaa esindajale oma soovid. Nii, Tsaar Mihail Feodorovits soovis Merickiga sõlmida Venemaa ja Inglismaa vahelist spetsiaalset sõpruse- ja liidulepingut. Sellise traktaadi kavagi oli juba ette valmistatud, kuid Merick keeldus seda allkirjastamast, viidates selleks vajalike volituste puudumisele.

Moskva valitsusele tegi probleeme ka teine asi, millise lahendamine tehti Inglismaa saadiku ülesandeks. Boris Godunovi ajal saadeti hulk venelasi Inglismaale, et nad õpiksid seal erinevaid ameteid ja kutseid. Kuid neile hakkas Inglismaal elamine nii meeldima, et nad keeldusid kodumaale tagasitulekust. Zuzinile oli tehtud ülesandeks Inglismaa valitsuselt nende väljasaatmist nõuda, kuid talle vastati sellel alusel, et venelased ise ei soovi ära sõita ja mitte mingeid kuritegusid nad siin teinud ei ole. Nüüd teatati Merickile kategooriliselt, et inglased varjavad neid venelasi ja kui kuninglik valitsus peab Tsari valitsusega peetavat sõprust kalliks, siis peab väljaandmine aset leidma. Pidades silmas sellist energilist nõudmist pidi Merick lubama sellest asjast valitsusele teatamist ning nõudma Tsaari alamate Inglismaa piiridest väljasatmist.

1617 aasta sügisel Merick sõitis Arhangelski kaudu Londonisse, kuhu sõitis koos temaga ka uus Moskva saatkond, milline koosnes aadlik S. H. Volõnski ja ametkonnakirjutajast Postejevist ((Wolynsky, С.Н. Волынского, Поздеева)). Novembris 1617 aastal see saatkond jõudis Londonisse ja see võeti viivitamatult Inglismaa Kuninga poolt pidulikult audientsil vastu. Volõnski, eelkõige, väljendas veelkord tunnustust Tsaarile, Inglismaa vahendusel Rootsiga rahu sõlmimise eest. Kuid seejärel ta hakkas pakkuma Venemaa ja Inglismaa vahel spetsiaalse sõpruse- ja liidutraktaadi sõlmimist, millise jõul pidi Tsaar saama õiguse Inglismaa liidulisele abile Poola vastu. Inglismaa Kuningas pidi siis andma rahaabi, et pidada Poola vastast sõda, 200 tuhat, või 100, või siis äärmisel määral 80 või 70 tuhat rubla. Alla 40.000 Volõnski vastu võtta ei tohtinud.

Moskva Tsaari saadikule osutati Londonis suurt au, kuid liidu-traktaati ega ka raha-abi andma Inglismaa valitsus ei nõustunud.

Muideks, koos Volõnskiga saabus Arhangeliskisse Inglismaa saadik Dicks, kellele oli tehtud ülesandeks anda Moskva valitsusele, kui abi, 100,000 rubla. Kuid kuuldes Arhangeliskis, et poolakad piiravad Moskvat, Dicks sinna ei sõitnud ja saatis, kahe Inglismaa kaupmehega, vaid 80.000 rubla või 40.000 efimkat.

1620 aastal Merick sõitis uuesti Moskvasse ja iseenesest mõistetavalt, esitas uuesti oma algatuse, et antaks inglastele õigus minna Venemaa kaudu Pärsiasse ja Hiina ja peale selle, ta palus, et Inglismaa kaupmehed asuksid Venemaal Moskva valitsuse poolt nimetatud bojaari erilise kaitse all. Viimane palve lükati tagasi sellisel alusel, et Saatkonna käsulaud juhib inglasi ja igast vähegi olulisest asjast teavitab Tsaari. Mis aga puudutab Inglismaa saadiku kavatsust Inglise maksuvaba kauplemise suhtes Pärsia ja Hiinaga, siis Moskva valitsus nõustus oma kaupmeeste arvamusega, kes olid sellise inglaste maksuvaba kauplemise vastu.

Nii nagu Hollandlased, tõestasid küsitatud Moskva kaupmehed, pakkusid Poola Kuningale, sel ajal, kui oodati, et Moskva vallutatakse ära poolakate poolt, sadatuhat rubla õiguse eest minna läbi Venemaa Pärsiasse, siis praegusel ajal ei ole alust anda inglastele samasugust õigust tasuta. Parem oleks kaubelda Hollandlaste ja inglastega koos ja anda õigus sellele, kes rohkem annab. „Võtta aga inglastelt väikest maksu“ rääkisid Moskva inimesed, „ei tohi mõttessegi tulla, sest Moskva kaupmehed jääks tegevusest ilma, kuna nad inglastega võisteldes välja ei vea“.

Moskva valitsus nõustus kaupmeeste arvamusega ja Merick sai äraütleva vastuse. Muideks, Merick ise, saanud teada Moskva kaupmeeste arvamusest, võttis oma algatuse tagasi. „Kui te mõtlete“, ütles ta bojaridele, „et meie kauplemisest Pärsiaga riigikassa ja inimesed kasu ei saa, siis ma sellest enam ei räägi: minu Kuningas Valitsejale ja tema inimestele kahju teha ei soovi“.

Teisest küljest Merick mitte kuidagi ei nõustunud liidulepingu kava allkirjastamisega, milline oli Saatkondade ametkonnas ettevalmistatud. Inglismaa saadik keeldus seda allkirjastamast sel ettekäändel, et ta ei ole oma Kuninga poolt volitatud selle lepingu kohusetundliku täitmise suhtes andama tõotust.

Mericki järel saadeti Londonisse 1621 aastal uus saatkond, millise eesotsa oli seatud lauaulem Pogozev ((Pogojew, Порожевь.)). Tsaar ei olnud rahul sellega, et projekteeritud liidulepingu täitmise suhtes tõotust ei antud ja Pogozevile oli tehtud ülesandeks kaevata Inglismaa valitsusele sellise äraütlemise peale. Seejuures uus Moskva saadik pidi kinnitama tsaristliku valitsuse keeldumist selle suhtes, et inglastel lubataks reisida Pärsiasse; nõuda „töötajate“ väljaandmist, kes saadeti Inglismaale Boris Godunovi ajal ja lõpuks, kaevata mõnede inglise külaliste käitumise peale, keda süüdistatakse erinevates seaduserikkumistes.

Inglismaa valitsus mitte ainult ei võtnud uue Moskva saatkonna armastusväärset vastu, vaid ka kinnitas oma soovi sõlmida Moskva Tsaariga liidu-traktaat. Kuid üpris huvipakkuv on järgmine Inglismaa valitsuse ettepanek: „kas ei sooviks, küsis ta, Moskva valitsus nüüdsest pidada läbirääkimisi ja suhelda kõikides asjades ainult Kirjade vahendusel, saatmata saatkondi või saadikuid, kes tekitavad asjade ajamisel probleeme?“

Inglismaa valitsuse lubadus sõlmida Moskva Tsaariga liidu-traktaat, näis, pidanuks teostuma 1623 aastal, kui Moskvasse sõitis Inglismaa saadik Cocks (Cook) ((Koks, Kuk, Кокс, Кукъ)), kaasas sellise akti kava. Selle kava alusel, Koksi poolt Saatkondade ametkonda esitatud kava alusel pidid Moskva ja Inglismaa rahvad teineteist armastama, „nagu vennad ja olema kui ühtne rahvas, soovides teine-teisele head au ja kuulsust nii sõna kui teoga“. Mingi sõja puhkemisel, mõlemad liitlased omavad õigust korjata vägesid teises lepingulises riigis, peale selle, on kohustatud osutama teineteisele igasugust abi. Nüüd keeldus Moskva valitsus sellise liidu-traktaadi kava allkirjastamisest, ilmselgelt seepärast, et sellega oleks Inglismaa kaupmeeste kõik privileegid ja vabadused uuesti kõige pidulikumal viisil kinnitatud.

Üldse, suured kasud, millised olid antud inglastele, üha enam ja enam kutsusid esile rahulolematust ja nurinat Moskva rahva hulgas, kes ei suutnud kaubanduslikus konkurentsi võistluses Inglismaa kaupmeestega võidelda.

Tsaar Mihail Feodorovitsi ajal õnnestus Inglismaa valitsusel säilitada Inglismaa kaubandusele endised privileegid ja õigused. Ta saavutas isegi selle, et sai Moskva valitsuse poolse loa kellegi Schmidtil jääda Moskvasse, kui inglaste kaupmeeste vanem või „konsul“ Venemaal. See

juhtus 1627 aastal. Peale selle, Inglismaa valitsus ise soovis, et Venemaale oleks lubatud kõik inglased, aga mitte ainult kaupmehed, millised kuulusid Londoni Seltsi.

Ainiti, kohe Tsaar Aleksei Mihailovitsi ((Алексея Михайловича)) valitsemise algusest toimub Venemaa ja Inglismaa vahelises suhtluses järsk muutus.

Inglismale saadeti uue valitseja troonile asumisest teatama augustis 1645 aastal, kuller Gerasim Dohturov ((Guerassime Dokhtourow, Герасимъ Дохтуровъ.)). Moskva kuller võeti Londonis suurte auavaldustega vastu, kuid ta pidi väga imestama, kui sai teada, et kuningas Karl I ((Charles I, Карла I)) Inglismaa pealinnas ei ole ja et temaga peab parlament juba mitu aastat sõda. Siis Dohturov küsis teda vastu võtnud Inglismaa kaupmeestelt, et millepärast neil oma kuningaga selline sõda puhkes? Temale vastati: „meil hakkas sõda kuningaga usu pärast: kui vaid meie kuningas abiellus Prantsusmaa kuninga tütreaga, aga ta oli paavsti usku, siis kuninganna ja kuningas astusid paavsti usku. Ja peale selle, kuningas tahtis vallata kogu kuningriiki oma tahte järgi, nii nagu seda teistes riikides Valitsejad teevad, aga siin on ammustest aegadest vaba maa ja endistel kuningatel ei olnud mingit võimu, kõige üle otsustas parlament, parlamendi inimesed. Alguses püüdis kuningas kõike teha oma tahte järgi; kuid parlament seda teha ei soovinud, paljud arhipiiskopid ja jesuiidid hukati; ja kuningas nähes, et parlament valitses edasi vana kombe järgi, nagu see oli ammustest aegadest peale, ega mitte kuninga tahte järgi, sõitis koos kuningannaga ise Londonist ära, keegi teda selleks ei sundinud, ütles vaid, et läheb teisi linnu vaatama; olles sõitnud Londonist välja, alustas sõda. Kuid parlamendi pooldajad on tugevamad“.

Seejärel küsiti Dohturovilt, millise käsk või Kiri parlamendile on? Ta vastas: Parlamendile mingit Kirja ega käsku ei ole; las parlament laseb mind kohe Kuninga juurde ja annaks minule öömaja, toidu ja voorimehe; ja kui parlament käseks minul jääda tema juurde, siis ma hakkän rääkima tema endaga“. Kuid Moskva kullerit Londonist välja ei lastud ja „valitseva parlamendi“ nimel, teatati: „parlament sind Kuningliku Majesteedi juurde ei lase, et Tsaristliku Majesteedi nime ei kahjustataks ja et teel sinuga sõjaväelaste käe läbi midagi ei juhtuks; ja ka sellepärast ei lasta, et Kuningliku Majesteedi juures ei ole neid inimesi, kes kauplevad Moskva riigis, kogu Selts on parlamendi, mitte kuninga poolt“. Kui aga kuningas tuleb Londonisse tagasi, siis lubati Dohturovile, et ta siis tema juurde lubatakse; kui aga mitte, siis parlament saadab ta „suure auga“ tagasi. Siis kuller nõudis, et tal lubatakse viivitamatult tagasi sõita, sest et tal ei ole Londonis midagi teha. Kuid teda peeti kuni 1646 aasta kevadeni, kui talle saadeti sõnum, et Kuningas Karl I andis parlamendile alla. Siis hakkas Dohturov nõudma, et tea lubatakse Kuninga juurde, kes oli nüüd parlamendi võimuall. Kuid sealt ta sai otsustava äraütlemise osalisk: „kuigi Kuningas oli juba parlamendi kätes“, öeldi temale, „ei saa ikkagi sind tema juurde lasta, kuna tal ei ole mingit võimu“.

Samas ei soovinud inglased Moskva kullerit Londonist ilma igasuguste auavalduste avaldamiset ära lasta. Moskva riigiga olid seotud kaubakäibega liiga suures huvid. Dohturovile pakuti lõunat, kuid ta keeldus sellisel alusel, et ta ei näinud kuningat. Kuid ta lõunatas tema korteris korraldatud lõunasöögil.

Lõpuks kuller nõustus parlamentile ilmumise ja 13 juunil 1646 aastal ta võeti erilise pidulikkusega esmalt vastu Lordide Kojas ja pärast Saadikute kojas. Moskva kulleri sisenemisel kõik parlamendi liikmed paljastasid oma pead, tõusid püsti ja kuulasid seistes Dohturovi kõnet. „Mind saadeti“, ütles ta, „suure Valitseja poolt teie Inglise Kaarli juurde suurte riiklike asjade ajamiseks, millised sobivad kõikide maade Valitsejatele ja kõigile kristlastele et oleks rahu ja vaikus. Jõudnud siia Londoni linna 26. novembril, olen senini rääkinud teile vahetpidamatult, et tõin Tsaari Kirja ja et te mind lubatakse Kuningliku Majesteedi juurde: ja te ei lasknud mind Londonist välja ega lubanud Kuninga, ega ka Tsaristliku Majesteedi juurde, aga kõikides ümbritsevates riikides tsaari saatkondi, saadikuid ja kullereid lubatakse“.

Selle jutu peale „Lordide Kojas esimees „boyard“ Lord Manchester vastas: „Miks me sind Londonis hoidsime ja Kuningliku Majesteedi juurde ei lubanud, sellest me kirjutasime Tsaristlikule Majesteedile ise*“(*Arhiivi andmete põhjal selline avaldus kinnitust ei leidnud.) Öelnud ära need sõnad, Lord Manchester pöördus Dohturovi poole kutsega: „Tere tulemast siia!“ Kullerile anti suur tugitool, milline oli kaetud punase atlasega, millisele olid tikitud kulliga mustrid ja ehitud pärlitega. Dohturov istus ja siis ainult istusid kõik parlamendi liikmed. Istunud hetke, tõusid kõik jälle ja Lord

Manchester, andes kullerile üle Kirja Tsaarile, pidas sellise kõne: „Kui sa jõuad Suure Valitseja juurde, siis ütle talle, et me siinse kuningriigi bojaarid, teda, Suurt Valitsejat, üheskoos plaksutame ja seda palume ja palvetame: annaks Jumal temale, suurele Valitsejale, palju aastaid ja tervist“.

Saanud sellisel viisil Lordide Kojast lahkumise loa, juhatati Dohturov Saadikute kotta, kus ta võeti vastu Kuningriigi riigiõunaga, milline oli hõbedane ja kullatud ning „laterna kujuga“. Riigiõuna kanti kulleri ees Kotta, kus kõik liikmed jälle seisis, pead paljastatud ja „spiiker“ Lental pidas temale samasuguse kõne, millise esitas Lord Manchester.

Alles 23. juunil 1646 aastal sai Dohturov Londonist ära sõita.

On arusaday, et selle kulleri raport avaldas Moskva valitsusele üpris ebameeldivat muljet. Inglased olid Tsaar Aleksei Mihailovitsi ja ta nõunike silmis, mässajate rahvas, kes tõusid üles oma seadusliku Valitseja Karli vastu. Aga „Inglismaa mäsajate valitsuse“ sõnade järgi, Londoni Valgemere Selts ja kõik inglise kaupmehed, kes kauplevad Moskva riigis, tunnistavad ainult „valitsevat parlamenti“, s.t. valitsust, kes võttis vangi oma seadusliku valitseja. Moskva valitsuse rahulolematuse kasvas märkimisväärselt veelgi, kui mais 1647 aastal ilmus Moskvasse vangi võetud kuninga Karl I saadik M. Nightingale, kes teatas otse, et Kuningas on erakordselt rahul Londoni Seltsilt maksuta kauplemise õiguse äravõtmisega ning tema monopoli kaotamisega, sest et selle Inglismaa alamad mässavad. Seejuures palus Kuningas saata Inglismaale 300.000 mõõtu vilja. Kuid Tsaar lubas saata vaid 30.000 mõõtu. On märkimisväärne, et sellel ajal, kui Nightingale veel Moskvast asus, saabus teine Inglismaa saadik, Mr. Bonde ((Бонде)), tuues samuti Kuninga Kirja, millises Karl palus Tsaaril anda Inglismaa kaupmeestele tagasi endised privileegid. Seejärel, 1648 aasta alguses saabus Moskvasse Kuningapoeg Karli (Hiljem Karl II) saadikuna polkovnik Croa ja teatas, et kuningapoeg läheb oma isa mässajate käest välja aitama ja tal on selleks tarvis 40.000 mõõtu nisu. Lõpuks, sama aasta septembris, sõitis jälle Moskvase Nightingale, uue kunigliku Kirjaga, milline oli allkirjastatud Wighti saarel, millises ta avaldab tänu aasta tagasi saadetud 30.000 mõõdu vilja eest ja palub saata temale veel samasugune kogus vilja.

Kuid samal ajal, kui Nightingalega hakkasid suhtlema Moskva bojaarid, siis üks saadikuga saanud inglase teatas Saatkondade ametkonda, et Nightingale on isehakanu ja et tema poolt toodud kuninglik Kiri on võltsitud, sest et Kuningas Karl I asudes vangistuses, ei saanud seda kirjutada. Siis Nightingalele, omalt poolt, hakkas seletama, et Inglismaa kaupmehed kavatsesid Arhangeliski kaldal teostada rünnaku ning vene inimesed paljaks röövida. Ja nii nagu Nightingalele õnnestus jõuda kokkuleppele Tsaari mõjuka äiaga, bojaar Miloslavskiga, siis selline raport avaldas soovivat tulemust. Nightingali mitte ainult ei karistatud, kui isehakanut, vaid ta saadeti ära kui saadik.

Need sisesegadused Inglismaal, kuninga vangistus ja lõpuks Inglismaa saadikute ja kaupmeeste käitumine olid asjaoludeks, millised pidid kajastuma Inglismaa kaubanduse olukorral Moskva riigis. Venemaa rahva õiglane nurin Inglise koormava monopoli ja vene tööstuse ja kaubanduse halastamatu ekspluateerimise üle sundis lõpuks Tsaar Aleksei Mihailovitsi valitsut muutma Inglismaa suhtes teostatavat poliitikat.

1646 aastal esitasid Moskva kaupmehed noorele Tsaarile kaebuse välismaa kaupmeeste peale ja anusid nende päästmist lõpliku laostumise eest.

„Peale Moskva laostumist“, kirjutasid oma palvekirjas kaupmehed, „kuidas valitses sinu isa riigimehi, Inglismaa sakslased, teades, et neil oleks Moskva riigiga kaubeldes suur tulu ja soovides kõikide asjadega kauplemise enda kätte saada, ostes ära Duuma ametkonnakirjutaja Peter Tretjakovi ((П. Третьяков)) paljude lubadustega ära, võtsid Saatkondade ametkonnast Kirja, et kaubelda Inglismaa kaupmeestega Arhangeliski linna juures ja ka Moskva riigi linnades 23 inimese poolt; aga meile esitatud nende vastu võtmise palvekiri et neid peatada, sel ajal enam kedagi ei olnud, sest et kõik olid lõpuni laostunud, ulkudes, vireledes teistes linnades. Ja kui need sakslased Saatkonna ametkonnast Kirja said, siis Moskva riiki sõitis inglasi 60 ja 70 või ka enam, ehitasid ja ostsid endale Arhangeliskis linna ääres ja Holmogorides, Vologdas, Jaroslavlisis, Moskvast ja ka teistes linnades paljud kaubaõued ja aidad, ehitasid kaubakoju ja kivikeldrid ning hakkasid elama Moskva riigis ilma ära käimata; Arhangeliski linna juures vene inimestele oma kaupu nad ei müünud ega vahetanud, aga alustasid igasuguseid kaupu Moskvasse vedama“...

“Kõiki kaupadega, millistega me ammu aegast kauplesime, haarasid enese kätte inglise sakslased ja sellepärast me oma igavestest tootmisharudest liobusime ja Arhangelski linna enam ei sõida“. Kuid peale seda nad „juba kogu Moskva riigi muutsid nälgivaks: ostsid Moskvas ja linnades liha ja vilja ning kõik muu ära ja veavad selle oma maale“. Ja mitte ainult oma laevadel, vaid samuti Hollandi, Brabandi ja Hamburgi laevadel salaja ja makse maksmata välja ja „varastavad sinu riigi maksud“. Neil oli Annetamise Kirjas kirjutatud, et Kiri on antud neile Kuningas Karli palvel; kuid need inglased kaupmehed ei ole Karli käealused, vaid tema vastased ja võitlevad temaga juba neljandat aastat“.

Lõpuks, ei inglise ega ka saksa kaupmehed ei kujuta endale ette, et vene kaupmehed võiksid vedada nende maadesse oma kaupu ja neid seal müüa. Seda proovis teha üks Jaroslavli kaupmees, kes sõitis Hollandi maale sooblite ja muude nahkadega ja sõitis nendega koju tagasi, sest keegi ei soovinud seal neid kaupu osta. „Me teeme seda“, rääkisid välismaised kaupmehed, „et Moskva kaupmehed saavad rahades õiglasemateks ja edasi sunnime neid kauplema pasteldega, unustavad meie kaupad ülesostmisel!“

See huvitav akt lõppeb järmiste sõnadega: „Armuline Valitseja! Annetame meile holoppidele ja oma orbudest inimestele, kogu riigi kaupmeestele: vaata meile vaestele ja ära anna meile, oma pärismaistele riigi holoppidele ja orbudele, välislastest kõrval olla igaveses viletsuses ja kitsikuses, ära käse meie igavesti vaeseid tööstureid meilt vaestelt ära võtta!“ (*Соловьев. История России, т. X, стр. 129. И след).

Kaupmeete palvel võeti täiesti kuulda, kuid Tsaar Aleksei Mihailovits ikkagi, vaatamata välismaalasi pooldava bojaari Morozovi soovile, võtis meetmeid, millised olid inglastele ja teistele välismaistele külalistele üpris ebameeldivad. 1646 aastal kõikidele välismaistele kaubadele välistamata inglismaiseid, pandi peale kahekordne maks, „et täiendada võitlusväljal inimeste hulka“.

Lõpuks, 1 juunil 1649 aastal järgnes Tsaari järgneva sisuga ukaaz: „Teile inglastel tuleb sõita merd, kaubelda igasuguste kaupadega Moskva kaupmeestega, saabudes mere tagast ja Arhangelski linnast; Moskvasse ja teistesse linnadesse kaupadega ja ei sõida ilma kaupadeta ära. Ja ka seepärast teile inglastele Moskva riigis olla ei lasta, et enne te kauplesite riigi annetuskirjade kaitset, millised olid teile antud teie Inglismaa kuninga Karli poolt, sõprusest ja armastusest; aga nüüd inglased kogu maaga suure Valitseja suhtes tegid õela teo: lõid oma Valitseja Karli surnuks, millise teo eest Moskva riigis teil enam olla ei lasta“.

See Tsaari ukaaz oli Inglismaa kaubandusele Venemaal saatuslikuks löögiks ja kaua aega inglased ei suutnud Moskva valitsuselt saadud tundlikust löögist kaua aega toibuda. Jättes inglased ilma õigustest elada Venemaa siselinnades ja tühistades nende maksuvaba kauplemise selles ainsas linnas, millisesse nad nüüdsest võisid sõita – Arhangelskisse, - Tsaar Aleksei Mihailovits soovis anda rahulduse oma alamate õiglastele kaebustele. Kuid peale selle vapustas teda Karl I hukkamine ja ta tundis seepärast inglaste vastast viha, kes sellise kuriteo heaks kiitsid.

Vaat miks Tsaar, teisest küljest, osutas meelitavat vastuvõttu krahv Coolpererile, kes saabus 1650 aastal Moskvasse, kui saadik ja Inglismaa troonipretendent, Karl II, kes sel ajal elas Prantsusmaal. Krahv Coolperer teatas, et kolm kuningriiki: Inglise, Šoti ja Iirimaa mässavad ja mässajad tapsid Karl I. Tema poeg kavatseb selle suure ülekohtu eest kätte maksta ja kogus juba vägesid, millised peavad minema mässajate vastu. Ainult tal on tarvis vahendeid ja palub Tsaarilt temale rahalist abi 100.000 rubla ulatuses.

Karl II poolt esitatud kirjalikus palves, milline oli esitatud krahv Coolpereri poolt, muuseas, räägitakse: „Kolm krooni – inglise, šoti ja iirimaa, tegelikult kinnitatud seaduse järgi, ei ole valitav vaid pärismaa ja pärilik ning selle suhtes varem vaidlust enne ei olnud. Surnud kuningas valdas neid kroone õieti peale oma isa, Jacquesi surma, otsese õiguse järgi, vana astme järgi, paljude eelkäiate eest; kaks parlamendikoda seisavad vaid kuninglikul märkel, tema soovil, ta võib neid kokku kutsuda ja laiali saata; aga praegune parlament püsib pettusel ja vägivald; suur osa kuningriigist ägab selle raskete maksude käes ja soovib naaseda päriliku kuninga juurde“.

Selle peale vastas Tsaar Karl II kirjaga, millises oli öeldud, muu-seas, järgmist: „Kuuldes sellisest õelast ja hirmsast asjast, mis tehti Teie Kuningliku Majesteedi isaga teie reetlike alamate

käe läbi, kuuldes, et praegu samad reeturid oma sõnakuulmatusega ja sõjaga püüavad Teie kuningliku väarikust ja pärandit kahjustada, kahjutundega kurvastame ja Teie mäletsusväärset vanaisa ja isa vennalikku sõprust, armastust ja viitamist, soovides Teie Kuninglikule Majesteedile saada oma väärne pärand ja reeturite üle võitu ning kõrvaldamist, andsime me teie saadikule John Coolpererele sooblinahku 20.000 rubla eest“. Krahv Coolpererile anti ka tegelikult riigiadast viidatud rahasumma väärtuses sooblinahku. Kuid saadik palus, et 10.000 rubla võetaks tagasi ja antaks välja sama summa eest vilja. See soov jäi aga osalt täitmata: ainult 5.000 rubla eest anti vilja, ja 15.000 rubla eest karusnahku. Kogu summa eest pidi Coolperer andma allkirjaga ja pitsatiga kinnitatud kohustuse. Peale selle, oma kuninga nimel ta pidi lubama, et sellise rahalise abi eest kuningas Karl II on kohustatud „igavesti väljendama igasugust armastust“.

Kui Tsaar Aleksei Mihailovits, vaatamata oma riigikassas valitsevale tühjusele, oli hea meelega nõus osutama Inglismaa troonipretendendile märkimisväärset rahalist abi, siis ta, teisest küljest, ta keeldus kategooriliselt saadiku poolt esitatud Inglismaa kaupmeeste soovi täitmisest. Krahv Coolperer palus, et Inglismaa kaupmeestele oleks tagastatud endised õigused ja et nad võiksid uuesti elada Moskva riigi keskuses. Selle peale vastati, et inglastele, kes sojendasid oma käsi oma kuninga veres, ei lubata elada Moskva riigis. Mais 1650 aastal krahv Coolperer sai Tsaarilt lahkumise loa ja ta sõitis kuu aja pärast Moskvast ära.

Mitme aasta kestel olid Inglismaaga diplomaatilised suhted katkenud. Kuid 1654 aasta veebruaris saabus Moskvasse Inglismaa prodektor Cromwelli saadik William Preadax, kes tõi Olivier Cromwelli kirja Tsaarile. Selles kirjas prodektor selgitab, miks temast sai Inglismaa Valitseja ja miks ta peab olema tunnustatud Inglismaa valitsuse seaduslikuks juhiks. Suur omavalitsuste parlament, räägiti kirjas, olles meelega heites „paljude rumaluste parandamisel, millised olid Inglismaal endiste kuningate ajal, muutis juhtimist ja pani paika kõige parema ja targema valitseja Olivieri, kes saadab suure armastusega kummarduse Ceesarlikule Majesteedile, suurele Valitsejale Cesar Aleksei Mihailovitsile“. Siin ka Cromwell palus Inglismaa kaupmeestele Moskva riigis endiste kauplemise vabaduste tagastamist.

Preadax võeti Tsaari poolt vastu, kes ainiti ei tõusnud, kui küsis Cromwelli tervise järele. Saadik, teades kehtestatud kombeid, protesteeris sellise Inglismaa valitseja mitteastumise vastu ja hakkas tõestama, et „kuigi praegu Inglismaal on praegu asutatud osariigid (vabariik), ainiti riik sellest miskit ei kaotanud: Hispaania, Prantsusmaa ja Portugali kuningad ja Venetsiaalsed (Hollandi?) osariigid avaldavad meie valitsejale au nagu seda tehti endiste kuningate ajal“.

Selle saadiku kõne peale järgnes järgmine vastus: „Inglismaa kuningriigile tuli muutus. Meie Valitseja poolt Tsaristlikule Majesteedile esimene ülesanne, millises asjas sa oled saadetud, sellest Tsaristlikul Majesteedile ei lnud teatatud; aga Venetsiaalsed ja Hollandi valitsejad ei ole Tsaristlikule Majesteedile eeskujuks ja sinul sellest rääkida ei kõlvanuks“. Siis saadik ei suutnud enda tagasi hoida ja ütles südamest: „Millistes riikides ma ka ei olnud, sellist au ma välja ei teeninud: kordnik istus minu saanis ja minult võeti mõõk ära!“ Mille peale vastasid temale bojaarid: „Nagu Moskva riigis kommetega nõutakse, nii ka tehakse. Aga sinul võõras riigis aujärke välja kaubelda ei kõlba“.

On mõistetav, et selliste Inglismaa saadiku ja Moskva valitsuse vastastikuste suhete juures ei saanud olla vähimatki kahtlust Cromwelli kaupmeestele endiste kommerts-vabaduste tagasi andmis palve suhtes äraütleva vastuse saamises.

Tsaar ise, oma vastu-kirjas Cromwellile, lükkab selle palve viisakalt, kuid otsustavalt tagasi. Vaat, mis ta kirjutab: „Olivierile, Inglismaa, Šotimaa ja Iirimaa osariikide maade ja riikide valitsejale, kes sellega liitusid. Et te meiega sõprust ja armastust otsite, siis me võtame teielt armastuse ja ja teile Prodektori saatmise eest, tahame vastu olla sõpruse, armastusega ja õnnitleme teid teie volitustes, millistesse Jumal teid seadis. Et teie ausus (sic!) kirjutate kaupmeestest, siis nüüd on selle suhtes seatud sõjaaja korralduste kavatsuse käsitlemist edaspidi ümber vaadata, andes armuliku ukaazi, milline on mõlemate riikide vääriline rahuks, tuluks, sõpruseks ja armastuseks“*) (*Соловьев. История России, т. XII, стр. 231 и след.).

Sellega lõppesid kõik Moskva riigi suhted Inglismaaga Cromwelli prodektoriadi ajal. Saadik Preadax sõitis juulis 1655 aastal Moskvast Inglismale tagasi.

Inglismaa vabariigi kaotamine ja kuningas Karl II troonile astumine rõõmustas Venemaa Tsaari Aleksei Mihailovitsi väga ja viivitamatult taastati Inglismaaga endised sõbralikud suhted. Ainult Tsaar ei pidanud enam Inglismaa kaupmeestele endiste kauplemissoodustuste tagastamist enam võimalikuks.

Sel ajal asus Haagis Moskva residendina või „komissarina“ inglane Heddon. Kui valitsema hakkas Karl II, siis ilmus Londonisse Heddon ja palus, Tsaari nimel, saata Venemaale 3.000 inimesest koosnev abi-malev. Inglismaa kuningas võttis Venemaa agendi-inglase üpris armastusväärset vastu ja lubas temal vabalt kogu Inglismaalt koguda väed. Peale seda, kunings teatas Venemaa „komissarile“, et ta ei unusta kunagi sõbraliku poolehoiu märke, milliseid osutati temale Moskva Tsaari poolt. Sellise erilise sõpruse märgiks pidas Kuningas Tsari 1649 aasta ukaazi, millisega jäeti tema allumatud alamad ilma endistest privileegidest Moskva riigis. Kuid, seejuures, Kuningas väljendas veendumust, et peale tema vanemate troonile võimule tõusu. Inglismaa kaubanduse vanad õigused tema sõbra Tsaar Aleksei Mihailovitsi poolt taastatakse.

See lootus ara ei õigustanud end, kuigi 1662 aastal saadeti Londonisse suur Moskva saatkond, milline pidi veelgi kinnitama sõprust ja liitu Kuningas Karl II ja Moskva Tsaari vahel. Selle saatkonna eesotsas oli vürst Prozorowski ((Прозоровский и Желябужский)) ja aadlik Zeljabuzki. Sellele saatkonnale oli seatud järgmised ülesanded: 1)õnnitleda Kuningas Karl II troonile asumise puhul; 2)veenda teda „vastastikuses sõpruses ja meeldivas kirjavahetuses“ ja 3)kinnitama Tsaari poolehoiule kalduvust selles, et tagastada inglastele endised vabadused ja neilt ära võetud kaubaõued, kui kuningas saadab Moskvasse seda asja arutama oma saadikud. Lõpuks, Zeljabuzkile oli tehtud ülesandeks salaja laenata erinevatest riikidest 31.000 efimkat, aga Inglismaalt, täpsemalt 10.000 puuda“ ((s.t. 160 tonni Ag., e. 80.000.000 eurot. Täna hõbeda hinna puhul.a. 2019 = 12,3 m³) efimkasid.

Moskva saadik võeti vastu Inglismaa valitsuse ja rahva suurte auavaldustega. Kui saatkond sõitis mööda Theimsi, siis kõigilt laevadelt lasti surtükisaluuti ja rahvas võttis saadikud vastu valjude hüüetega. Kuningas Karl II ise teatas mitmeid kordi saadikutele, et mitte keegi, peale Vene Tsaari ei osutanud temale nii palju sõprust ja armulikkust „õnnetu segaduste ajal“. Nüüd aga kuningas tagastab tänuga Tsaarile oma võla – 40.000 efimkat, millise ta sai, kui ta asus pagenduses. See summa anti üle vürst Prozorovskile.

Ainiti Aleksei Mihailovits mitte ainult ei arvestanud selle võla tagasi saamisega. Ta soovis veel Inglismaa kuningalt võtta märkimisväärse summa laenu. Saadikud küsisid laenu 10.000 puuda efimkasid, milliste eest Tsaar kohustus tasuma kaupadega, kanepikiu ja potasega, igaaastaselt. Kuid Inglismaa ministrid vastasid, et selline laen on suur asi ja seda nii kiiresti otsustada ei saa. Kuningas ise, saates ära saatkonna 1663 aastal, ütles avameelselt vürst Pozorovskile, et tema riigikassa on laostunud ja tal endal on rahapuudus.

„Minul oleks kogu hingest hea meel“, ütles kuningas, aidata oma parimat venda, aga ei saa, sest et ma olen kuningriigis äsja ja ei ole miskit saavutanud, minu kassa on segastel aegadel jäägitult tühjaks tehtud ja praegu ma elan suures kitsikuses, aga nagu Jumal annab minul oma troonil kindlustuda ja kassat koguda, siis minul oleks hea meel viimast ka suure Valitsejaga jagada“.

Saanud Kuningalt äraütlemise, läks teine saadik Zeljabuzki Inglismaa kaupmeestega läbirääkimisi pidama, et saada 31.000 efimkat laenu. Lord-Meer või „linnapea“ ütles saadikule, et ta on hea meelega nõus „töötama Suure Valitseja kasuks ja ta räägib kaupmeestega, kes mida tahaks anda ja teistega, kes saaks anda“. Ainiti, vaatamata linnapea toetusele, kaupmehed saadikule midagi ei andnud. „Nüüd“ nad rääkisid Zeljabuzkovile, „ei saa laenu anda: Arhangelskis kaubandus kannatas valesid ja sundi: kui anda laenu, siis tuleb ka endine ära klaarida. Ka varem maksti võlgu viletsalt ja nüüd ei ole miskit küsida praeguselt kauplemiselt ja kaupadet... Anname siin teie kaubad odavamalt ära kui ostame ja ka siis keegi ei osta; teie juures läheb nii palju kaotsi Moskva inimeste juures, neid võlgu te välja ei nõua“.

Saadik vihastas kõvasti nende kaupmeeste juttude peale ja ütles neile: „Millisel äraarvamatul põhjusel te efimkasid anda ei soovi ja räägite et see on salajane asi! Mitte kunagi teil laenudest miskit kaotsi ei läinud“. Kui, jätkas veenmist saadik, kaupmeestele võlglast ära ei tasunud, siis nad pidid sellest teatama Suurele Valitsejale ja siis oleks tehtud õiglase juurdlus ja karistamine. Nüüd

aga ta soovib saada laenu mitte Suure Tsaari holoppidele vaid Tsaarile endale, kelle nimel ta allkirja annab.

Ainiti Inglismaa kaupmehed jäid laenu suhtes vankumatuks ja vastasid Zeljabuzkile: „Arhangelskis me alati oma võlgadest ja käsirahadest teatasime tervikuna ja linnapealt ukaazi palume; linnapead meile võlgade ja käsirahade eest maksavad kätte ja kaebusi vastu ei võta, justkui neil selle asjaga pistmist poleks; aga nagu varem ülemate ja ametnike üle valitsesid linnapead, siis meil oli kaupadega reisida parem.

Zelabuzki ei eksinud, rääkides, et see Inglismaa kaupmeeste otsustav Tsaarile laenu andmisest äraütlemine on „salastatud asi“ ja et kaupmehed tegutsevad kokkuräägitult. Tõesti, vene resident Hollandis, Heddon, olles saadikuga tülis, veenas kaupmehi mitte andma raha Zeljabuzkile ja oodata, seni kuni Tsaar saadab ise Kirja kaupmeestele või kirjutab temale sellest asjast.

1664 aastal saabus Moskvasse suur Inglismaa delegatsioon, millise eesotsas oli krahv Carlisle, kellele Inglismaa Kuningas andis kaks ülesannet: esiteks kinnitada Kuninga soovi asuda tihedas sõpruses ja liidus ja, teiseks, saavutada Inglise kaupmeestele nende kaubanduse endised privileegid. Saadikuga läbirääkimiste pidamiseks olid nimetud vürstid Nikolai Odojevski ja Juri Dolgoruki ((Николай Одоевский и Юрий Долгорукий)) koos alajaoskonna ülema Volõnskiga ((Волыньскимъ)).

Need läbirääkimised kestsid üpris kaua ja Inglismaa saadik ei olnud üldse nende käiguga rahul. Krahv Carlislele teatati, et Tsaar soovib väga pidada Inglismaa Kuningaga endist sõprust ja anda Inglismaa kaupmeestele endised vabadused, kuid ta ei saa. „Inglased kauplesid Moskva riigis“, teatasid Moskva volinikud krahv Carlisle, „maksuvabalt sada aastat ja rikastusid, aga mustrilised ning muud kaubad, millised sobisid riigikassale, te oma meretaguste hindadega ei andnud ja salaja vedasite sisse ja välja keelatud kaupu. Üks Londoni Seltsi kaupmeestest sõitis sõjalaeval Balti merele ja tahtis riisuda paljaks Tsaari alamaid, kes sõtsid Rootsi kauplema“. „Me arvame“, lisasid bojaarid, „et kuningale kõik see ei ole teada: muidu ta ei oleks hakanud paluma endiste annetuskirjade kinnitamist“.

Vaatamata Inglismaa saadiku mitte mingitele veenmistele ja palvetele, Moskva valitsus oma otsust ei muutnud. Kuid ühe väikese järeleandmise ta ikkagi tegi, milline, ainiti, üldsegi krahv Carlislet ei rahuldanud.

Inglismaa saadikule teatati järgmine Moskva valitsuse otsus. „Suur Valitseja, et täita armastusväärseima ja suure juhi oma venna palvel käskis oma Inglismaa sõpradel sõita Arhangelskisse ja Arhangelskist Moskva kümnel inimesel, headel ja tõde tunnistavatel ning kuninglikule Majesteedile sobivad, keda kuninglik Majesteet suvatseb uuesti valida. Need 10 inimest võivad Moskvas osta kaubaõue; oma kaupadelt nad hakkavad maksma teiste välismaalastega võrdset maksu, seni kuni tsaristliku Majesteedi sõda Poola Kuninga ja Krimmi Khaniga kestab. Aga kui sõda läbi saab, siis sel ajal tsaristlik Majesteet lubab Inglismaa külaliste suhtes teha oma riikliku armulikkusega uue otsuse, sellise, millist on võimalik teha“.

Krahv Carlisle ((Карлейль)) oli sellise otsuse suhtes erakordselt ärritatud ja hüüatas: „Kui Tsaristlik Majesteet privileege ei tagasta, siis kuidas jääb mõlemate suurte Valitsejate vahelise sõpruse ja kindlusega?“

Sellele küsimusele bojarid vastasid üksmeeles teise küsimusega: „Aga kui kuningas keeldus raha laenuks andmast, siis ju seda sõprust ei rikutud“.

Kui Inglismaa saadik veendus, et tema käreus tsaristliku valitsuse volinikele mingit muljet ei avalda, siis ta muutis tooni ja ta pakkus meelitavalt end Venemaa ja Poola vahel lepituse otsijaks. See ettepanek võeti vastu ja krahv Carlislet paluti viivitamatult saata oma kuller Poola Kuninga juurde. Kuid saadik nõudis, et esmalt oleksid Inglismaa kaupmeeste privileegid taastatud. Siis kuulutati saadikule, et kord juba selle suhtes vastu võetud otsust muutma ei hakata.

Krahv Carlisle võttis viivitamatult tagasi oma vahendamise ettepaneku, palus lahkumise luba ja teatas, et „edaspidi meie Kuningas tsaristliku Majesteedi juurde suursaadikuid saatma ei hakka“.

Tänu krahv Carlisle saatkonnale, Venemaa ja Inglismaa vastastikused suhted muutusid märkimisväärselt halvemaks.

Tsaar Aleksei Mihailovits saatis 1664 aastal Inglismaale lauatüema Daškovi ((Дашкова)), et ta annaks üle kaebuse krahv Carllyle ebaviisaka käitumise peale ja et hoida ära tema vaenulikke kavatsusi Moskva valitsuse suhtes. Kuid Daškov, kohe peale Inglismaale jõudmist, veendus kohe, et Krah Carllyle raporti tulemused olid juba oma mõju avaldanud. Uus Moskva saadik võeti Londonis vastu kõige ebaharilikumal moel: teda ei võetud vastu mingite auavaldustega ja talle ei antud voorimeest, toitu ega öömaja. Ainult Londonist ärasõites käskis kuningas talle anda 1,200 rubla, kui hüvitust selle eest, et ta elas oma kulu ja kirjadega.

Sellisel viisil oli lõplikult lahendatud Inglismaa kaupmeeste kauplemisvabaduste küsimus Venemaal, selles mõttes, et nad allutati eeskirjadele, millised kehtisid teistele välismaalastele. Kuid Inglismaa valitsus ei suutnud kaua aega sellise uue olukorraga leppida ja tegi mitmeid kordi katseid kaupmeestele endiseid privileege tagasi nõutada.

Nõnda 1667 aastal saabus Moskvasse juba mainitud Heddon, kui Inglismaa saadik ja nõudis tungivalt inglastele endiste privileegide tagastamist. Kuid ta sai samuti otsustava äraütlemise osaliseks, olgugi, et tal olid oma sidemed Moskva õukonnas. Sama saatus tabas Inglismaa Wytchi saatkonda 1669 aastal, kes saabus Moskvasse samasuguse ülesandega. Tsaar Aleksei Mihailovits jäi kõigutamatuks kuni oma surmani 1676 aastal ja ei muutnud oma saatuslikku 1649 aasta ukaazi.

Ainult peale seda, kui troonile asus Keiser Peter I ((Pierre I., Петра I)), võtsid Venemaa ja Inglismaa suhted uue suuna ja Venemaa poliitika uued eesmärgid. Koos kaubandussuhetega, millised senini peamiselt mõlemate riikide vahel eksisteerisid kuni XVII sajandi lõpuni, tõusevad Peter I valitsemise ajast esile ka poliitilised eesmärgid, millised olid seatud Venemaa poliitikale suure Ümberkorraldaja geniaalse mõistusega.

Nr. 377.

1710 a. 9. (20.) august. Inglismaa konsuli ja kindral-agent Gudfellowi ja Weisbrodi saatkonna sekretäri deklaratsioon Inglismaal Venemaa laevadelt vastastikuste maksude võtmisest.

Nr. 378.

1710 a. 20 (31) august. Venemaa vastudeklaratsioon.

((F. Martensi kommentaar.))

1697 aasta alguses sõitis Moskvast välja tuntud „suursaatkond“ ((„Grande Ambassade“)), et külastada peamisi välisriike. Selle saatkonna eesotsas asus Novgorodi asevalitseja Franя Jakovlevits Lefort ((Franz Yakovlevitch Lefort, Франц Яковлевич Лефортъ)), kindral ja vägede komissar, Siberi asevalitseja Fjodor Aleksejevits Golovin ((Theodore Alexeevitch Golovine, Феодоръ Алексеевичъ Головинъ)) ja Duuma ametkonnakirjutaja Belevski asevalitseja, Prokofi Bogdanovits Voznitsõn ((Prokofy Bogdanovitch Voznitsyne, Покофий Богдановичъ Возницынъ)). Selles saatkonnas oli 20 aadlikku ja 35 vabatahtlikku. Viimaste hulgas asus Preobrazenski ((Преображенскаго)) polgu urjadnik ((maakordnik)) Peter Mihailov ((Петръ Михайловъ)), s.t. Tsaar Peeter I ise. Preisimaa kaudu ja mööda Reini jõge suundus suur saatkond Hollandisse, kuhu see jõudis 1697 aasta sügisel. Siin „Peter Mihailov“ mitte ainult ei hämmastanud kõiki oma imekspandavate võimetega ja laevaehituse kunsti õppimise kirega, vaid tegeles samal ajal ka kõrgemate riiklike asjadega. Selleks, et end täiendada laevaehituse valdkonnas, uundus Peeter I 1698 aasta jaanuaris Inglismaale. Londonis ta viibis üpris lühikest aega, sest ta eelistas jääda

Deptfordi, kus kuninglikus laevatehases ta sai täielikult pühenduda oma lemmik valdkonnale. Inglismaa oli Tsaar vaid kolm kuud ja peale seda sõitis ta uuesti Hollandisse.

Oma Inglismaal viibimise ajal Peeter I ei astunud kuningliku valitsusega mitte mingitesse diplomaatilistesse läbirääkimistesse: ta oli eranditult pühendunud asjale, milleks ta üldse Inglismaale tuli. Kuid Hollandis viibimise ajal, kuhu sel ajajärgul jooksid kokku kõik Euroopa poliitika niidid, kohtus Tsaar Utrechti Inglismaa kuningas Wilhelm III ((Guillaume III, Вильгельмомъ III.)). Peale selle, siin Hollandis tegid inglased uue endiste Moskva riigiga peetavate kaubandus-privileegide taastamise katse.

Oktoobris 1697 aastal Inglismaa saadikud Lord Pembrock, Villiers ja Williamson pöördusid oma kollektiivse kirjaga suure Moskva saatkonna saadiku Leforti ja ta kaaslaste poole, millises veenval viisil palusid „et endine sõprus, koostöö ja vastastikune kaubaandus meie rahvaste vahel oleks taastatud ja uuendatud tavalise kombe ning korra kohaselt ja et kauplevad inglased nõnda paljude aastate kestel olnud vabadusi ja õigusi ning ilma maksuta kasutada saaks“.

Selles aktis inglise volinikud tõestavad, et „inglased enne teisi rahvaid, kes Euroopas on, kauplesid ja tegid koostööd“ vene rahvaga ja et see kaubandus „tõi suurt kasu ning tulu mõlematele rahvastele“ õitses, „kuni halvad ajad ja õnnetud sündmused sõja kestel inglasi segasid“ jätkata vanu liite ja ammust sõprust. Ja nõnda nagu „see suur reis võeti ette selleks, et luua ja kinnitada teile sõbralike rahvaste häid suhteid ja vaba kaubandust“, siis Inglismaa valitsuse esindajad lootsid, et endised Inglismaa kaupmeeste privileegid Moskva riigis taastatakse samuti tervikuna. Eriti aga palus Lord Pembrock oma seltsimeestega, et ainult inglastele oleks tunnistatud õigus sisse vedada „nikotini rohtu“ ((la plante de nicotine, „траву никоцианскую«)), millist üldse nimetatakse tubakaks“.

Ei ole teada, millise vastuse Tsaar sellele Inglismaa valitsuse esindajate kirjale andis. Kuid on täielik alus arvata, et see vastus oli soodne, kuna et Peeter I oli Inglismaaga heade suhete hoidmiseks palju põhjuseid. Selline oletus on samuti saanud kinnituse huvitava lepingu näol, milline on sõlmitud 16. aprillil 1698 aastal, Tsaari korraldusel, Lord Caurmartiniga Venemaale „plante de nicotine“ „nikotini rohu“ „никоцианской травы» või tubaka sisseveo suhtes.

Lord Caurmartin asus Peeter I juures tema Inglismaal viibimise ajal ja ta meeldis temale erakordselt ta praktilise mõistuse, osavuse ning armastusvääruse poolest. Inglise lord võitis oma käitumisega Tsaari poolehoidu, et saada Moskva riigi piires tubaka sisseveo ja müügi monopoli 7 aastaks. Moskva valitsuse poolt allkirjastas selle lepingu Lefort, Golovine ja Voznitzõn. Üksik-lepingu iseloomu tõttu seda akti rahvusvaheliste traktaatide reas ära ei trükita. Selle akti jõul lord Caurmartin kohustus vedama Moskva riiki, Arhangeliski kaudu, igal aastal vähemalt 3.000 tünni „nikotini rohtu“ ja igas tünnis pidi seda olema vähemalt 500 naela ((200 kg)). Iga naela pealt lubas inglise lord maksta Moskva kassasse 4 kop. See eest „mitte kellegil teisel, ei mingil ettekäänd ei tohi Tema Tsaristliku Majesteedi riikides ja maades tubakat külvata ja kasvatada ega kellegil teisel inimesel sisse vedada“. Ainult „kasaka provints, millises tubakas vabalt kasvada võib“ moodustab sellest üldisest keelust ainsa erandi. Tubaka „kasaka provintsist“ väljavedu teistesse Moskva riigi piirkondades on muidugi keelatud. Seepärast „selleks, et tubakas seal püsiks ega oleks sealt mujale Tema Tsaristliku Majesteedi riiki veetud, peab ukaaziga karmilt teatama, nii Tema Tsaristliku Majesteedi alamatele kui ka kõigile teistele, et tubakat sealt salaja ega avalikult välja ei veetaks, seda tubaka äravõtmise hirmus, millisest üks pool läheb Tema Tsaristlikule Majesteedile ja teine hakkab kuuluma markiis Caurmartinile“.

Lõpuks kohtab selle huvitavas aktis isikliku ja mitte kõigi Caurmartini teenistuses olevate inglaste kollektiivse vastutuse printsiipi. „Aga kui nende ülalmainitud poeteenijad või teenistujad sooritavad mingi patustamise omavalitsuse õiguste suhtes, kuigi peamine või mingi muu rikkumine tehakse ja selle eest ülalmainitud markiisi Caurmartinit või tema asutust, kaupu või majakraami ei tohi keegi nüüdsest ära võtta, kinni pidada või karistada, vaid see kurjategija või pahategija hakkab selle eest isiklikult vastutust kandma“.

Sellise monopoolse tubaka ja igasuguste „saksa piipudega“ tubaka-toosidega ja muude väikeste sutsetamisvahenditega kaubanduse eest lubas Lord Caurmartin anda riigikassasse tuhat

naela „head nikotiansi“ ja tasuda ette 12,000 naelsterlingit, „milline esmalt sisseveetud tubaka pakilt arvestatakse“.

Lord Caurmartiniga sõlmitud akt on nende erandlike kauplemise õiguste näidis, milliseid inglased oskasid endale Moskva valitsuselt välja rääkida. Hiljem me näeme, et see leping viis üpris suurele Inglismaa saadiku ja Moskva valitsuse vahelisele kokkupõrkele.

Olles nõustunud Inglismaa kompaniile tubakaga kauplemise monopoli andmisega, millise levikut oma rahva keskel suur Ümberkorraldaja soovis, Peeter I ei lasknud silmist oma Inglismaa sihtes olevaid poliitilisi eesmärke. Ta oli läbi imbinud Inglismaaga heade suhete kasulikkuse tunnetusest ja arvestatud St. Jamesi kabineti sõbralikele teenetele eriti Konstantinopoli suhtes, kus 1700 aastal toimusid Moskva saadiku Ukrainetsevi ((Украинцевым)) ja Türgi ministrite vahel Venemaa ja Türgi Impeeriumi vahelise rahulepingu sõlmimise läbirääkimised.

Inglismaa valitsus veenas Tsaari tema sõbraliku poolehoiu siiruses ja ei lasknud käest juhust, et tõestada seda mitte-midagi maksvate armastusväärustega. Kuningas Wilhelm III kinkis Tsaarile isegi vana fregati, millise nimi oli „Transpoet du Roi“ ((Kuninglik transport)) ja milline oli ehitatud eelmainitud Lord Caurmardini poolt. Kuid Venemaa kasuks ta tõsiseid poliitilisi järeleandmisi ei kavatsenud teha, ega ohverdada oma enda huve ja poliitilisi eesmärke.

Selle kaalutlusega on seletatav, miks Inglismaa saadik Konstantinopolis mitte ainult ei aidanud kaasa Moskva riigi ja Türgi vahelise rahulepingu sõlmimisele, vaid pigem takistas rahu taastamist. Inglismaa juba sel ajal kartis Venemaa mõju kasvamist Bosboruse kallastel ja peale selle, soovides, et türklased oleksid hõivatud Venemaaga peetava sõjaga. Sellisel viisil Inglismaa vabastas Saksamaa Keisri, oma lähima liitlase sõjas Hispaania pärandi pärast, hädavajadusest hoida oma vägesid valmiduses selleks, et sõdida Türgiga.

Vaat, miks Ukrainetsev kirjutas Konstantinoopolist Tsaarile, et „Inglisma ja Hollandi saadikud hoiavad kõiges kõvasti Türgi poolele ja soovivad temale enam igasugust head, kui Teile suurele Valitsejale. Inglismaa ja Hollandi kaubalaevastik Türgi riigi juures on juba ammu ajast rohkearvuline ja rikas ja et sinul Valitsejal, oleks ka sisse seatud mere-kaubalaevastiku loomine ning sõit Asovi ja Arhangelski linn all ja seda nad kadestavad ja seda nad vihkavad, leides selle olevat oma merekaubandusele suure segaja“.

Samasugust ebasõbralikku suhtumist Venemaasse näitas Inglismaa valitsus välja Suure Põhjasõja ajal, millise kestel Peeter I pöördus mitmeid kordi Inglismaa vahendustegevuse ja heade teenete saamiseks, et Rootsiga rahu sõlmida. Omalt poolt väljendas Tsaar erilist heasoovlikust Inglismaa kaupmeeste suhtes ja erandlikku usaldust Inglismaa valitsuse suhtes. Inglismaa alamatele ta andis arendada erinevad tööstusharud, sellised nagu tubaka ja lina kasvatus. Inglise Goodfellowi tunnistas Tsaar 1701 aastal Inglismaa konsuliks ja ta valitsuse peamiseks agendiks Venemaal. Sellele samale Goodfellowile annetas Tsaar 1702 aasta juulil, monopoli linaga kauplemisele ja väljaveole Venemaalt. Selline monopoli andmine kutsus Venemaa alamate hulgas esile suure nurina ja seepärast see tühistati 1705 aastal Tsaari uue ukaaziga.

Kuid Venemaa peale jätkati vaatamist erandikult kaubandusliku ekspluateerimise seisukohast, Inglismaa seadis endale vaid ühe eesmärgi: taastada kõik endised Inglismaa kaubanduse privileegid ja soodustused Moskva riigis, kui võimalik, veelgi enam avardada inglise kaupmeeste täiesti erandlikke õigusi. Peeter I ei olnud Inglismaa valitsuse soovide täitmise vastu, kuid seda tingimusel, et ta aitaks kaasa nende poliitiliste eesmärkide saavutamisel, millised ta oma valitsemisele seadis. Sel määral kui Inglismaa väljendas oma kavatsust Venemaa poliitika eesmärke Stokholmis ega ka Konstantinopolis mitte toetada, Peeter I jõudis vähehaaval veendumusele, et Inglise erandlikud kommertsõigused on Venemaa rahvale äärmiselt laastavad ja rikuvad selle seaduslikke huve.

Sellistel asjaoludel saab mõistetavaks, muu-seas, Whitworthi saatkonna täielik ebaedu, milline saabus Moskvasse, veebruaris 1705 aastal, Inglismaa erakorralise saadikuna.

Tema õukonna poolt Whitworthile antud instruksioon väärrib erilist tähelepanu, kuni sellise määrani need toovad avameelselt välja, Peeter I valitsemise ajal, Inglismaa Venemaa suhtes teostatava poliitika tõelised eesmärgid.

Nende instruksioonide alusel, millised on allkirjastatud kuninganna Anna poolt 4 septembril 1704 aastal, tehakse Whhitworthile ülesandeks tõestada Tsaarile tema soovi „astuda temaga hulga enam tihedatesse sõbralikku liitu, pidades silmas vastastikuseid tööstuslikke ja kaubanduslikke kasusid Inglismaa alamate kasuks.“ Seejärel pidi saadik nõudma Moskva valitsuselt, et täidetaks enam kohusetundlikult lepingut, milline on sõlmitud Lord Caurmartiniga tubaka monopoli suhtes. Moskva võimud takistavad kogu sisseveetud tubaka müüki ja samal ajal nõuavad maksude tagastamist tsaristlike vahtide poolt läbi lastud maksuvaba kauba eest.

Edasi, kui Arhangelski saabuvad Inglismaa laevad, Venemaa võimud kallutavad või sunnivad iga madrust astuma Tsaari teenistusse. Selline vägivald ei ole millegiga õigustatud ja tekitab suurt kahju Inglismaa merelaevastikule, kes ise samal ajal vajab pidevalt meremehi.

Üldse kõik rohkearvulised ebamugavused, milliste all kannatab Inglismaa kaubandus Moskva riigis, peab saadik püüdma kõrvaldada kõigi vahenditega, milliseid ta hakkab valdama. Selle ülesande lahendamises ta peab nägema oma diplomaatilise ülesande ainsat eesmärki.

Mis aga puudutab Venemaa ja Rootsi vahelise sõja ja rahu küsimust, siis saadikule oli tehtud ülesandeks veenda Tsaari Inglismaa kuninganna poolses sõbralikus meelestatustes ja tema kavatsuses rahu juhtumil, tema huvides, temast mittehooldida. Seepärast Whitworth pidi lükkama ümber kuulujutu sellest, justkui Inglismaa saadik Stokholmis alustas läbirääkimisi üldise rahu sõlmimiseks ja ja seejuures täiesti unustas Tsaari huvid. Selliste läbirääkimiste pidamist ei olnud kunagi Inglismaa esindjale Stokholmis tehtud.

Lõpuks Whitworthile oli tehtud ülesandeks pidada „avalikke suhteid“ (free communications) Madalmaade Etats Generaux de Neederlande ministritega ja Saksamaa Keisriga ja tegutseda kooskõlas nendega kõigis asjades, milline puutub nendega sõlmitud liitu.

Veebruari 1705 aasta lõpus Inglismaa erakorraline saadik saabus Moskva ümbruskonda ja 17 (28.) veebruaril sooritas piduliku väljasõidu Moskva riigi pealinna. See väljasõit on niivõrd huvipakkuv, et me esitame selle kirjelduse Whitworthi raporti alusel, millise ta esitas oma valitsusele 21. veebruari (4. märtsil) 1705 astal.

Saadikule sõitis vastu Tsari lauauülem koos üheteistkümne kaarikuga, igal ees kuus hobust. Saadiku lähenemisel koos kõigi Inglismaa kaupmeestega, kes tulid temale vastu, ilmus lauauülem tõi tervitusega, kohe tema järel tuli ka lauauülem, et öelda Tsaari nimel uus tervitus. Peale selliste tervituste vahetamist, liikus protsessioon Moskva poole järgmises korras: 1)160 ratsanikku paljaste mõõkadega; 2)seites suurtükivankrit, millised kulusid Tsaari peamistele ministritele; 3)Neli Tsaari enda kaarikut ja viimases kaarikus istus saadik politseiülem ja tõlgiga; kaariku kõrval käisid kuuss inimest jalgsi; 4)kõik inglise kaupmehed sõitsid ratsa; 5)kolm saadiku käsutuses olevat hobust; 6)kaks tema kaarikut, millistel igauhel oli ees kuus hobust; 7)3 voorivankrit, millistele oli paigutatud 20 väikest rege, millistel saadiku ja tema teenijate pagaz.

Sammudes ja väikeste peatustega see protsessioon sõitis läbi kogu Moskva, kuni jõudis, 4 tunni pärast, saksa eeslinnas, lossi juurde, milline oli ehitatud surnud kindral Leforti poolt, kus oli valmistatud ette ruumid saadikule ja tema saatjaskonnale. Siin ootas teda ees kingitus, milline oli saadetud Tsari poolt ja milline koosnes veinist, meest ja teistest suupistetest. Saadiku maja ümber oli paigutatud, vastavalt tavale, porutsik koos 36 sõduriga, et tagada pidev valve.

Järgmisel hommikul kutsus Tsaar saadiku era-audientsile ja ta võttis tema vastu ilma mingite eriliste rituaalideta. Andes Tsaarile üle tema akrediteerimiskaardi, Whitworth pidas kõne, milline koosnes mõnest fraasist Inglismaa Kuninganna poolsest tema austamisest ja sõprusest. Peeter I hoiatas saadikut ette, et ta sõidab viivitamatult Voroneezi ja ta teeb temale ülesandeks astuda suhetesse saadikute kantselei presidendiga F. A. Goloviniga ((Ф.А.Головинъ.)) Jutuajamisel viimasega Whitworth kinitas oma valitsuse soovi astuda Venemaaga hulga tihedamatesse liitu, et saada kaubanduslikke kasusid ja palus tühistada kitsendused, millistele on allutatud Inglismaa kaupmehed. Saadik kaebas, muu-seas, selle üle, et Moskva valitsus annetab üksikutele isikutele monopoolse kauplemise õiguse erinevate toodetega (sic!) ja et kaupmeestel keelatakse oma kaupa enne müüa, kui Tsaari kauplused keelduvad nende ostmisest.

Golovin lubas pöörata tõsist tähelepanu kitsendustele, millistele justkui on allutatud inglise kaupmehed, ja ta väljendas lootust, et Venemaa ja Inglismaa vahel sõlmitakse formaalne

kaubandustraktaat. Kuid erilise rõhuga oli väljendatud Golovini poolt veendumus sellest, et tänu Inglismaa vahendusele taastatakse Venemaa ja Rootsi vaheline rahu. Seejuures Whitworth ikka ainult üldistes fraasides levitas kuninganna sõbralikest tunnetest Tsaari vastu, kuid teadlikult ei maininud poole sõnaga vahendustegevusest. Samamoodi Inglismaa saadik kartis tulla vastu Peeter I palavale soovile luua Balti merest lähim ja hulga mugavam Venemaa kaubatee välismaa rahvaste juurde ja täpsemalt Inglismaale.

Golovini märkus, et Inglased peavad kasutama ära Balti merel võimalust avada selliseid kaubapunkte, nagu Narva ja ainult just asutatud Peterburg, Whitworth märkis, et kardab Rootslaste poolseid kallaletunge laevadele, millised sõidavad nendesse Venemaa uutesse sadamatesse.

Tegelikult vaadati Inglismaal Peeter I Balti mere randade vallutamise peale mitte eriti sõbralikult.

Sellistel asjaoludel Tsaari poolt saadikule tehtud meelitav kutse tulla temaga koos sõjaretkele, et kiiremini lõpetada kaubandustraktaadi sõlmimise läbirääkimised, ei saanud jätma mõjutamata mõlemate riikide vastastikuseid suhteid suurema lähenemise mõttes. Inglismaa saadik jäi äärmiselt rahulolematuks vastusega, millise ta sai krahv Golovinilt kui ta oli esitanud temale kirja kaebustega Moskva võimude poolsetest kitsendustest. Ta ei uskunud krahv Golovini ja Šafirovi sõnu, et Tsaar „on valmis andma Tema Majesteedile Inglismaa Kuningannale kõige positiivsemaid kinnitusi oma otsustavusest mitte kunagi püüelda laevastiku arendamisele ja sõjalaevade ehitamisele Balti vetes ja et Tsaarile on tarvis vaid selles küljes avada Venemaale kauplemiseks üks ja tagastada piirkond, milline on ebaõiglaselt võetud ära ta eelkäiatelt“.

(Whitworthi raport 16.mai.1705 aasta.).

Kuid teisest küljest, Inglismaa saadik kategoorilisel viisil kinnitab oma valitsusele, et kui ta pakub Tsaarile oma vahendustegevust, kõik inglise kaupmeeste kaebused võetakse arvesse ja kõik taotlused, millised nad ka ei oleks, rahuldatakse. Kaubandus-traktaadi sõlmimine oli üpris soovitatav ka mõlemale riigile, aga eriti Inglismaale, sest et Venemaa ei olnud selle riigi suhtes milleski seotud. Muideks, lisab inglismaa diplomaat, „kui pöörduda Venemaa poole eranditult kaubanduslikes asjades, nad võivad kahtlustada, et me äärmiselt vajame nende kaupu, kuigivõrd ei austa aga nende jõudu ja sõprust“.

Seejuures Whitworth ei saanud oma valitsuselt volitusi nii liidu- ega ka kaubandustraktaatide sõlmimiseks, ega ka Venemaa ja Rootsi vaheliseks vahendustegevuseks. Selleks, et iseloomustada Inglismaa valitsuse möödunud sajandi algusest olnud vaateid Venemaale, on erakordselt tähelepanuväärne ja õpetlik teine ülesanne, milline oli antud saadikule tema valitsuse poolt.

1705 aasta juunis Inglismaa riigisekretär kirjutas saadikule, et Londonist saadud andmete põhjal, mõned isikud püüavad Moskva riigis rajada tubakatööstuse. Sel eesmärgil on Inglismaalt sinna saadetud meistrid ja masinad, millised on sellele tööstusele vajalikud. „Tema Majesteedile Kuningannale“, kirjutatakse Whitworthile Londonist, „on sobiv väljendada oma äärmist rahulolematust peamiselt selle üle, et Moskva riigis töödeldakse toodet, milline on omane Tema Majestedi valdustele (the native product of Her Majesty's dominions) ja sel eesmärgil Moskvasse inimeste ja materjalide saatmise üle – millised on Kuningriigi huvide ja tavade vastane“. Ja nii nagu üldse „on keelatud saata Moskva riiki inimesi, kes on pühendatud tubaka töötlemise ja pakkimise saladustesse või instrumentid või materjalid, milliseid kasutatakse sellises tööstuses“, tehakse Inglismaa saadikule ülesandeks: 1) viivitamatult saata Venemaa piiridest tagasi Inglismaale inglise meistrid, kes julgesid viia tubaka töötlemise saladused Venemaale, 2) „koduste vahenditega“ hävitada kõik materjalid, masinad ja tootmisvahendid.

Inglismaa saadik täitis selle diplomatilise ülesande kõige osavamal ja samal ajal, energilisel viisil.

Ta kutsus enda juurde inglise meistrid ja veenis neid kõige lähemal ajal sõitma Arhangelski kaudu tagasi Inglismaale. Vene töölised, kes nende käe all töötasid, saadeti koju, justkui ajutiselt. Seejärel, vaat mida tegi sir Charles Whitworth:

„Õhtul ta ilmus minu sekretär Personi ja nelja teenri saatel, vabrikusse; me tegelesime suurema osa ööst materjalide ja instrumentide lõhkumisega, millistest mõned osutusid niivõrd

tugevateks, et me tekitasime nende lõhkumisel üpris suurt müra. Siin seisis 11 suletud tunni, millised olid veerandi võrra täidetud tubaka vedelikuga (tobacco-liquor) erinevates töötlusastmetes, Selle vedeliku ma käskisin välja valada, seejärel ma hävitasin 5 pakki materjale, millised olid ette nähtud selle vedeliku töötlemiseks, kuigi, tunnistan, minul oli isu need alles jätta ja viia teise ruumi, nii-nagu neid sai kasutada, võib olla, muude asjade valmistamiseks. Kuid minule antud käsus oli nii kästus ja aega kaotada ei tohtinud, ja ega ma ei julgenud ka sealt midagi koju viia, kartes enda peale kahtlustamist tekitada. Nii nagu kuulda, oli linnavalitsus selle purustamise peale väga pahane“.

„Ma lõhkusin“, jätkab Suurbritannia saadik oma 18. juuli 1705 aasta raportis, „suure tubaka rullimise pingi, umbes 60 kerimise pooli, kolm juba töökorda paigaldatud tubaka purustamise masinat, teistelt võtsin maha plaadid ja hoovad; mõned suured tubaka pressimise masinad lammutasime tükkideks, nende keermed rikkusime, puust osad lõhkusime, vasest katted tirisime lõhki, umbes 20 väga ilusat sõela rebisime tükkideks, - ühe sõnaga, mitte ükski asi ei jäänud terveks, peale mõne suure lihtsa puidust pressi (millise alla pannakse laiaili laotatud ja immutatud tubakas) ja ja mõned tavalised puust laud“.

„Järgmisel päeval minu teenrid tulid tagasi ja süütasid kõik puust asjad, aga minu sepp töötleb praegu minu koju toodud masinate alles jäänud teras ja vaskosi“.

Oma jutustuse sellest kangelasteost inglise saadik lõpetab järgmiste sõnadega: „Soovin siiralt, et sellisel viisil oli saavutatud oletatav eesmärk – takistada Kaukaasia tubaka töötlemist ja võtta kaupmeestelt ära soov viia Inglismaalt salaja välja sarnaseid materjale ja masinaid, et väärida Tsaari armulikkust ja teha kasulikku asja“.

Täitnud sellisel säraval viisil temale antud ülesande, Whitworth pidas vajalikuks Tsaari ja ta ministrite ees oma teo õigustamist. Londoni valitsus varustas ta instruksioonidega ka selleks puhuks.

„Kohe kui nende tootmisvahendid hävitatakse“, kirjutas saadikule riigisekretär Hedges 1 juunil 1705 aastal, „te teatage Tsaarile, et nii nagu Tema Majesteedi kurvastuseks, ta alamad sõlmivad selliseid lepinguid, võtmata selleks Tema Kõrgeimat luba, monopoliseerivad tubaka-kaubanduse (sic!!) ja sellega sunnivad Tsaari alamaid maksma erakordselt kõrget hinda!“

Sellisel viisil osutub, et Inglismaa valitsus, kästes lõhkuda kõik tubaka vabrikuviisiliseks töötlemiseks vajalikud masinad ja materjalid, pidas silmas soovi päästa Venemaa alamaid monopolist ja „arendada Venemaal tubakaga kauplemist!“

Kui Inglismaa saadik arendas neid hämmastavad seisukohti oma jutuajamistes Peeter I ja krahv Goloviniga, ta ise pidi endale tunnistama, et tema selgitused ei avalda üldsegi soovitatavat mõju. Whitworthi sõnade järgi, Tsaar väljendas suurt kannatamatust, neid tubakakompaniid puudutavaid selgitusi kuulates. Kuid teisest küljest, Tsaar ikkagi mitte ainult ei võtnud sõnaosavat saadikut vastu vaid isegi kutsus teda sõjakäigule, et saaks alustatud läbirääkimisi jätkata.

Sellist armastusväärset suhtumist Whitworthi, „osavust ja leidlikkust“ millisest oli ta valitsus vaimustatud, selgitab saadik ise Peeter I tungivat soovi, et Inglismaa võtaks enda peale Venemaa ja Rootsi vahendamise ja et ta aitaks sõlmida Venemaale austavat rahu. Venemaa oli sõjast vaevatud ja Tsaar ise tunneb end üpris ebatervena.

Seejuures rahu sõlmimine Tsaari poolt esitatud tingimustel, oli mõeldamatu: Rootsi kuningas ei tahtnud midagi kuulda Venemaa poolsest temale kuuluva Baltikumi piirkonna loovutamist. Kuid, Inglismaa saadiku arvates, on üpris kahtlane kasu, millist Inglismaa võinuks saada Balti mere kaldale küündivast vene riigist. Ta ei tea, kuivõrd kasulik hakkab Inglismaale ja Hollandile olema „Tsaarile ukse avamine Euroopa- ja kaubanduse asjadele“. Inglismaa huvid nõuavad pigem Balti merest Venemaa eemale tõrjumist. Kuigi Tsaar on valmis andma Inglismaale lubaduse selles, et ta kunagi ei asuta Balti merele sõjalaevastikku, ikkagi „sõna rikkumise kiusatus hakkab, kui ta saab rahulikult kallast vallata, olema temale liiga suur“. (Whitworthi raport 23. jaanuar (3 veebruar) 1706 aastal.).

Sellisel Inglismaa valitsuse ja ta Moskvas asuva esindaja häälestamise juures, saab selgeks, et Tsaar Peeter I ei saanud tähele panemata jätta, kuivõrd St Jamesi kabinett mitte ainult ei soovi astuda „Suurde Aliantsi“, vaid tunneb enam kaasa Rootsile, kui Venemaale. Seda andis Tsar ise,

kõige ühemõttelisemal viisil, teada Whitworthile, kui, viimase alaliste inglise seltsi õiguste rikkumiste suhtes tehtud kaebuste peale, vastas lühidalt, et „teeb Kuningannale kõikvõimaliku“ ja et „Jumal pani Tsaaridele kaksikümmend korda rohkem asju, kui mingile teisele isikule,“ kuid ei andnud neile kaksikümmend korda rohkem jõudu ja võimeid, et neid asju ära teha“. Seejärel Tsaar pööras talle selja ja läks teise tuppa.

1706 aasta lõpus Peeter I käskis oma saadikul Haagis A. A. Matvejevile((A.A.Matveevy)) suunduda Inglismaale, et Inglismaa valitsust ergutada enesele peale võtma Venemaa ja Rootsi vahendust. Matvejevile antud instruksioonis, ta oli kohustatud teatama, et Tsaar loobub igasugustest suurtest nõudmistest ja soovib ainult seda, mis ta relvaga välja võitles, kui isaisade saavutatu. Kui Venemaa saab sobivad sadamad Balti merel, siis Inglise saavad mitu korda aastas sõita Venemaale vene kaupade järgi. Matvejevile oli isegi selleks puhuks volitatud viivitamatult kaubandus-traktaati sõlmima.

Soovides kõigi vahenditega kiiresti Inglismaa vahendusel, sõlmida rootsiga rahu, tegi Peeter I Matvejevile ülesandeks asuda spetsiaalsesse tehingusse tuntud hertsog Malboroughiga ja tagama tema abi ning koostöö. Tsaar teadis, et Malborough „on kirjeldamatult kaval poliitik, kuid ta ikkagi lootis, et Hertsogi tuntud äraostetavuse puhul saab ta tõmmata Venemaa poolele. Matvejev pidi „Malbroukile“ lubama suuri kinke, kuid käituma seejuures ettevaatlikult, uurides esmalt välja, kas hertsog ja teised inglise ministrid kingitusi vastu võtavad. Kui võtavad, siis neid neile anda, kuid eriti ettevaatlikult, et mitte niisama ära kinkida. Tsaar ise märkis omakäeliselt: „Ei looda, et Malbrough sellele saaks kallutada, kuna ta on liiga rikas, kui vaid lubades umbes kakssadatuhat või rohkem“.

Kui Tsaar sai ühelt oma diplomaatiliselt agendilt kontinendil, Huysenilt teada, et hertsog Malborough ütles, et kui Tsaar annab temale Venemaal vürstiriigi, siis ta on valmis tegutsema Venemaa poliitika eesmärke järgides, krahv Golovkinile saadeti järgmine Tsaari otsus: „Vastata Huysenile tema küsimise peale, et hertsog Malborough soovib mõnd vene vürstiriikidest: mis puhul kirjutada Huysenile ja kui see eelmainitud hertsog seda soovib, siis lubada temale üks neist kolmest, millist ta soovib – Kiievi, Vladimiri või Siberi ja seejuures mõjutada teda, et ta aitaks Kuninganna juures kaasa Rootsiiga hea rahu sõlmimiseks, lubada temale, kui ta selle ka ära teeb, siis sellelt ühelt vürstiriigilt kogu ta elu aja aastatel antaks kindlasti 50.000 efimkat, samuti rubiine, milliseid Euroopas kas ei ole või sellise suurusega on neid vähe, samuti saadetakse ka siis Püha Andrei orden“.

Kuid me näema, et ei Peetri nõudmiste mõõdukus, ega valmisolek ohverdada suured summad ningisegi terve vene vürstiriigi inglise mõjukate ministrite äraostmiseks, ega, lõpuks, Matvejevile antud kaubandus-traktaadi sõlmimise volitused, ei muutnud Inglismaa vaenulikkust suhtumist Venemaasse. Inglismaa valitsus ei soovinud endale lubada mõtet, et Venemaa muutuks Balti mere riigiks. Peeter aga jäi selles punktis kõigutamatuks. Ta teatas kategooriliselt Matvejevile, et „et häda pärast loovutab ka Narva, aga Peterburgi püütakse kõigi meetmetega hoida ja selle loovutamist ei ole meil mõtteski“.

Sellistel asjaoludel oli Matvejevi saatkonna edu Londonis raske ette näha. Saadik saabus Londonisse mais 1707 aastal ja oli alguses hämmastunud inglise ministrite armastusväärsest. „Esimesel hetkest peale“, kirjutas ta oma valitsusele, „leidsin end inglaste poolt hästi koheldavalt; ainult toimingute sisemisest teostusest hakkas ootama enam, kui nende välimuselt“. Kuid üpris varsti saadik veendus, et inglise ministrium „peensustelt ja käitumiselt, milline on otse üle võetud prantslastelt, ilusad ja mittemidagi ütlevad sõnad vaid tekitavad meile ajakadu“.

Matvejev nõudis, et inglise ministrid vastaks temale kiiremin, kas Inglismaa soovib võtta enda peale vahendamist, tingimusel et Venemaa astub „Suurde Aliantsi“, või mitte. Kuid pidevalt vastati talle, et neil veel ei ole olnud aega selle asjaga tegelemiseks. Kui saadik pöördus hertsog Malboroughi poole ja nõudis, et ta, „kui aus inimene“, ütleks otse, kas Tsaar võib loota Inglismaa vahendusele, siis ta sai vastuseks tühjad lootused ja armastusväärused.

Kui üks kuu möödus teise järel, siis viimaks saadiku kannatus katkesm teatas hertsog Malborough temale, et Inglismaa ei saa Venemaaga liitu astuda, sest et ta kardab Rootsi kuningat, kes võib sõlmida Inglismaa vastu liidu Prantsusmaa ja Ungariga. Aga teine Inglismaa minister ütles,

et Inglismaa ei sa mingite Moskvalt saadavate kaubanduskasude pärast ärritada Rootsi kuningat selle praeguse tugevuse juures ja ajal, mil Inglismaa võitleb Prantsusmaaga.

Sellisel viisil, Matvejev pidi ise tunnistama, et „heasoovlikul inglise ministeeriumil ei ole mingit poolehoidu Tsaristliku Majesteedi suhtes ja südamlük armastus Rootsi suhtes suureneb iga päevaga“.

Siis Matvejev oletas, et Moskva valitsusel tuleb Venemaal Inglismaa kaupmehi pigistada, et nad sunniksid oma valitsust enam Venemaa poolehoidu väärtustama. „Ma kaotasin sinna palju tööd“, kirjutab saadik Londonist, „kuigi nende meeste, inglise kaupmeeste poolt: „kuigi nad, peale Stalesi, mitte ainult ei osutanud minule mingit abi ega ka vastust ei andnud ja mitte kedagi ma neist enda pool ei näinud, vaid kord olid nad minu juures oma igapäevaste murede jutuga“.

Lõpuks, aprillis 1708 aastal, Peeter I, veendunud et saadiku viibimine Londonis on mõtetu, kirjutab Golovkinile: „Andre Matvejevist, nii nagu juba ammu on räägitud, et tal tuleb ära sõita, kuna kõik on jutud ja häbi“. Matvejev kutsuti tagasi.

Enne ta Londonist Haagi ärasõitu juhtus Matvejeviga rahvusvahelistes diplomaatilistes suhetes erakordselt haruldane seiklus. 23 juulil oli tal lepitud kokku Londoni krediitoritele arvete tasumise päev. Kuivad 21 juuli õhtul, teel Sommerset-House'sse, kus tavaliselt kogunesid välismaa diplomaadid, pidasid ta kaariku kinni kolm temale vastu tundmatut isikut, kellest kaks trügisid kaarikusse ja komas istus kutsari kõrvale ning käskis tal edasi sõita sinna kuhu ta juhatab. Kaarikus olevad tunginud tundmatud hakkasid Matvejevi peksma ja võtsid temalt ära tema mõõga, kepi ja kaabu. Kui saadik hakkas kisama ja end kaitsma, hakati teda veelgi rohkem peksma, kägistasid teda ja kiskusid ta riided puru. Lõpuks Matvejevi hüüete peale jooksid kohale inimesed, peatasid kaariku ja võtsid kurjategijad kinni. Kuid kui viimased näitasid sheriifi käsku ja osutusid olevat politsei teenistujad, kellele seriif oli andnud käsu Matvejev kinni võtta 50 naelase võla pärast, nii et pealtnägijad, kes ta päästsid, pidid jätma ta saatuse hoolde. Venemaa saadik saadeti võlavanglasse, kust ta vabastati samal päeval, tänu ülalmainitud Stalesi käendusele, kes ajas Venemaaga suuri kaubandusasju.

On mõistetav, et selline uudis levis kiiresti kogu Londonis, sest see oli ennekuulmatu valisriigi esindaja solvamine. Kogu diplomatiline korpus, milline oli akrediteeritud St. Jamesi Õukona juurde, oli selle üle äärmiselt pahane ja väljendas oma protesti Inglismaa valitsuse suhtes, milline oli ise sellepärast äärmiselt nõrduinud. Inglismaa ministrid ilmusid viivitamatult Matvejevi juurde vabandustega ja lubasid anda temale hiilgava rahulduse.

Matvejev sõitis 30 juulil 1708 aastal Londonist ära ja ei varjanud oma rõõmu selle üle, et ei pidanud rohkem asju ajama „kristlustvihkava (inglise) rahvaga ja petisliku õelusega täitmisega“.

Inglismaa valitsuse ja ehmatus oli täiesti mõistetav: Matvejevi ründamine võis Venemaa Tsaari poolt kutsuda esile kõige õiglasemad repressalid Inglismaa kaupmeeste suhtes Venemaal ja kajastuda üpris tundlikul viisil Inglismaa ja Venemaa üldistel kaubandussuhetes. Seepärast ta tegi viivitamatult Whitworthile viivitamatult ülesandeks avaldada Tsaarile juhtunud „ülekohtuse jämeduse“ (crying insolence), milline oli sooritatud „rumal teadmatuse tõttu“ Venemaa saadiku vastu, pärast äärmist kahetsust.

„Ärge pidage paljaks“, kirjutab Inglismaa minister, 27 juulil (7. augustil) 1708 aastal Whitworthile Moskvasse, - „jõupingutusi, ega kulutusi, ega midagi, teie äranägemise järgi, milline võiks ära hoida õnnetu juhtumi halbu tagajärgi Tema Majesteedi alamatele ja nende asjadele“. Inglismaa saadikule teatati, et sellest teavitada Moskva valitsust, et juba seitseteist inimest on selle ülekohtuse asja suhtes vangistatud ja nende üle hakatakse kohut mõistma. Peale selle Inglismaa Kuninganna otsustas saata Tsaari juurde kõrgeltasustatud isiku, et ta vabandaks ja paluks see õnnetu juhtum unustada.

Kuid üpris ruttu Londoni kabinett märkimisväärselt rahunes Venemaa saadiku solvamise tagajärgede suhtes, kui ta sai oma saadiku raporti Moskva õukonna juurest. Whitworth tõestas, et valitsus ei pea eriti muretsema, sest et ta kasutab seda juhtumit, et meenutada venelastele, kui palju tema on pidanud kannatama Venemaal täiesti ärateenimatuid ebameeldivusi. Üldse aga „au küsimustes“ kirjutab Whitworth, „siin eriti rangelt ei suhtuta“ ja samas ei tohi mitte kuidagi välja näidata oma kartusi ja muret. Muidu, mõistes vähe sarnaseid asju, võib sinne õukond suurendada

või vähendada oma pretensioone, olenevalt meie käitumisviisist. Peale selle, Whitworthi veendumuse järgi, „Moskvitjanid on ohtlikud ainult nende suhtes, kes neid kardavad, ja parim Venelaste mõistusele kutsumise viis on – neile mittejäreleandmine.“ Lõpuks, Inglismaa saadik palus oma valitsusel mitte unustada, et „sellised sündmused ei ole metsikud riigis, millises rahvusvaheline õigus on vähetuntud ja millest ei hoolita“.

On mõistetav, et sellised Whitworthi arutlused, kes on hästi kursis Moskva riigi inimeste ja kordadega, pidi mõjuma kõige rahustavamalt Inglismaa valitsusele. Samal ajal, kui Peeter I, olles äärmiselt pahane oma esindaja solvamise peale, nõudis surmanuhtlusi tema solvajatele, Whitworth tõestas külmavereliselt Golovkinile ja Šafirovile, et seda Tsaari soovi ei saa täide viia, kuna Inglismaa kohus ei saa kedagi surma mõista, kui selle kohta ei ole kriminaalseadust. Kuna Inglismaal sellist seadust ei olnud, siis valitsus otsustas esitada parlamendile Lodonis viibivate välisriikide esindajate privileegide kaitse billi. Kui Inglismaa valitsus ise kavatses saata Moskvasse erakorralise saadiku, et esitada vabandused kuid on keeruline leida soovijat sellisele missioonile Inglismaa Lordide seast, siis Whitworth, omalt poolt, leiab et Tsaari soov on pigem „ebaratsionaalne“ (unreasonably), et see erakorraline saadik tuleks varsti Venemaale ning esitaks nõutud rahulduse.

Vähe veel: Inglismaa saadik püüdis veenda oma valitsust, et Venemaa õukond „mitte kunagi mingi nähtava teenega ei tasunud Inglismaa pideva poolehoiu eest Venemaale (sic!!), ja seepärast ta ei pidanud kõigi tema nõudmistele täitmist vajalikuks. Üpris varsti selgus, et Inglismaa saadikul oli õigus, veendes oma valitsust, et Matvejevva asi lõpeb üpris hästi. Tõsi, et „kurb ja ebameeldiv asi“ venis kuni 1710 aasta veebruarini, kui mitte mingit erilist rahuldust ei saanud Venemaa ega ka Londoni tänavatel peksa saanud esindja.

Inglismaa valitsus andis Whitworthile erakorralise saadiku aujärgu, kes 5. veebruaril 1710 aastal sõitis pidulikult Moskvasse ja pidulikult audientsil esitas Kuninganna Anna vabandused ja suurepäraselt sõnastatud uue St. Jamesi õukonna juures asuva diplomaatilise korpuse liikmete privileege puudutava parlamendiakti eksemplari. Peeter I väljendas kahetsust, et tema saadiku solvamine ei väärinud, Inglismaa seadusandluses vastavate määruste puudumisel, teenitud karistust, kuid pidades silmas käesolevat erakorralist saatkonda ja Inglismaa Kuninganna poolset vabandamist, ta tunnistas asja lõpetatuks ja rahulduse piisavaks. „Oleks tulnud“, vastas Tsaar, „Tema Kuninglikul Majesteedil anda meile satisfaction ((rahuldamine)) ja meie soovil, neid kurjategijaid, kogu maailma õiguse järgi, kõige karmimalt karistada; ainiti, kuna Tema Majesteet, teie kaudu, oma erakorralise saadiku kaudu, käskis meilt vabandust paluda, siis see, et endiste riiklike õiguste ebapiisavuse tõttu, soovi täita ei saanud ja selleks üldisel parlamendi nõusolekul uus õigus selleks tulevikuks vastu võeti, siis seda me võtame tema poolse tunnustuse ja hüvituse märgina“.

Matvejevile oli saadetud käsk, et ta kirjalikult teataks Inglismaa valitsusele Tsaari soovist lõpetada tema solvamise asi ja et ta võttis vastu Inglismaa valitsuse poolt tavalised kingitused, tema Londonisse tagasikutsumise juhtumil.

Kui võib Whitworthi uskuda, siis Golovkin ja Šafirov väljendasid veel lootust, et Matvejevile antakse mingi isiklik hüvitus tekitatud kulude ja solvangu eest. Inglismaa saadik vastas suuremeelselt, et see hakkab sõltuma kuninganna heldusest...

Tekib küsimus: millega siis on seletatav sellises asjas Peeter I selline järeleandlikkus, milles kogu tõde ja õiglus olid vaieldamatult tema poolel? Ainult hetke poliitiliste kaalutlustega võib seletada tema aupakklikkust Inglismaa valitsuse vastu. „Riiklike õiguste vähesus“ või Inglismaa kehtiva seadusandluse lüngad mitte mingil viisil ei saanud õigustada välisriigi esindaja, politseivõimude poolset ennekuulmatut solvamist. Välisriigil, millise vaieldamatuid õigusi ja au rikuti, ei ole asja õigusrikkuja valitsuse seadusandluse aukude või puudustega.

Kuid Suur ümberkorraldaja ei pidanud võimalikuks ohverdada Venemaa kõrgemaid poliitilisi huve õiglasele pahameele tundele, milline oli kutsutud esile Matvejevi Londoni lugu. Ta oli oli täielikult hõivatud Suure Põhjasõjaga ja saatustlik võit Poltaava all avas Peetr I heleda horisondi. Temale näis, et saabus, lõpuks, aeg, kui Rootsi allub tema saatuse kohtuotsusele ja ta nõustus Venemaaga rahu sõlmimisega Tsaarile austavatel tingimustel.

Eelseisvatele rahuläbirääkimistele võis Inglismaa sõbralik vahendus Rootsi valitsuse mõjutamisel omada kõige soodsamat mõju. Sellise kaalutlusega on seletatav märkimisväärset tasemel, Peeter I järelandlikus Matveejevi juhtumi puhul. Vaat miks ta võttis teadmiseks, vähimate vastuväideteta, kolme liitlasriigi – Inglismaa, Saksamaa Keisririigi ja Madalmaade Generaalstaatide 10. märtsist 1710 aastast, kõigile Saksamaa Keisririigi maadel neutraalsuse säilitamise deklaratsiooni.

Lõpuks, Tsaari soov tagada endale Inglismaa kaasabi, Rootsiga rahulepingu sõlmimisel, on seletatavad samamoodi kaks alljärgnevat akti, millised oma sisult ja vormilt vastavad täielikult Venemaa ja Inglismaa vastastikuste kaubanduslike suhete iseloomule. Kaasaegse rahvusvahelise õiguse vaatepunktist kutsuvad need mõlemad aktid esile, oma vormiga, tõsiseid arusaamatusi.

Nr. 377.

((Vasakul s.k. tekst))

Alljärgnevalt Tema Tsaristlik Kõigearmulik Majesteet soovits teatada, et rahad ankrute, meresõidumärkide, majakate ja pilootide ((lootside)) ja Inglismaa rahvusest laevajuhtide eest Tema riikides, aga eriti Arhangelski sadamas, seatakse nõnda, nagu kõik muud välismaised, millised makstakse ühtmoodi nii Vene laevade kui ka Suur Britannia omade poolt. Ja sel samal põhjusel kirjliku kinnitusega arvu suhtes palju iga välismaine laev Suur Britannias tasub Tema Kõrge Kõrgeltsündinud Hiilguse hr. Riigi Viitse-Kantsleri ja Sala-Riiginõuniku parun Šafirovi kaudu nõuda viidati, siis sel eesmärgil allakirjutanud Tema Kuninganna Majesteedi Suure Britannia Konsul ja Pea-Agent, samuti ka Saatkonna sekretär tunnistas sellega, et Hr. Ayloffelt, Venemaa kompanii kubernerilt, 29. Jaanuari 1706/7 aasta teate saabumisel, igasugune välismaine laev tasub Suurele Britanniale alates Norden Cüsten või Põhja kallastelt kuni Themsi jõeni, millise teel on seitse majakat ja suur hulk meresõidumärke või poisid, ainult kuuendiku briti Stüeri tonni kohta, poi pealt, piloodi raha alates Gravesundist kuni londonini igasuguselt laevalt kakskümmend briti šillingit, samas ükski laev ei pea võtma piloote, kui ei soovi.

Selle suuremaks kinnitamiseks ja tõestamiseks me allkirjastasime selle oma käega ja lisasime sellele oma pitsatid.

See juhtus Moskvas, 9. augustil vanas stiilis, 1710 aastal.

(L.S.) Charles Goodfellow.

(M.П.)Карль Гутфель.

(L.S.)Ludwig Christoph Weisbrod.

(M.П.)Людвигъ Христорфъ Вейсбротъ,

Secr. Legat.

Секретарь посольства.

Nr. 378.

Meie allakirjutanud Tema Tsaristliku Majesteedi Venemaa riikliku ja võõramaasjade ministrid teatame sellega, et nüüdsest Tema Tsaristlik Majesteet, merekaubanduse mugavuseks ja hüvanguks ning kasuks võame kogu riigis poi, meremärgi, majaka, juhtimise ja ankrurahasid Suur-Britannia rahvastelt võrdset. Ja selleks anti meile soovil kirjalik kinnitus Tema Kuninglikult Majesteedit Suurbritannia konsulilt ja Pea-agendilt hr. Charles Goodfellowilt ja saatkonna sekretärit Weisbrodilt nende arvult järgmisel viisil, et alates Põhjakallastest igasugune laev Suur-Britannias isegi enne Themesi jõge maksab meremärkide ja majaka-raha igalt laeva kandevõime tonnilt kuni kaks briti stiiverit või penni, aga välismaine laev, nende hulgas ka vene laevad, kuuendik penni ja et igasugune laev piloodi raha alates Gravesendist kuni Londonini ainult kakskümmend briti šillingit ja mitte mingit laeva ei saa sundida piloote või juhte võtma, kui nd seda vabatahtlikult ei taha.

Selleks me allakirjutanud lubame Tema Tsaristliku Majesteedi selleks volitatud riigi, sala ja välisriikide asjades riigi ministrid, et selleks kõigis Tema Tsaristliku Majesteedi mere sadamates

koos kõigi briti laevadega võrdse viisil peetakse ülal ja selleks viivitamatult nende härradele kuberneridele; aga eriti Tema Tsaristliku Majesteedi Arhangelski sadama alguses piisavad ja nimelised ukaazid saadetakse, et nad meremärgi- ja majakarahasid iga laeva mahutoni kohta ei võtaks rohkem kuuendiku inglismaakopika aga ppiloodi või juhi tasu igalt laevalt sadamast kuni suudmeni ja sealt Arhangeldki sadamani ei nõuaks enam kui kakskümmend Briti šillingit ja mainitud laevadelt alla ankrurahadest, ega pea olema midagi rohkem maksma sunnitud: ainiti sellisel tingimusel, et kui me ise veendume, et Suur Britannias rohkem makstakse, kui siin on kuulutatud, siis me jätame endale õiguse muuta see arv nõnda, nagu see tavaliselt Suur Britannias tavaliselt on.

Selle siduvaks kinnitamiseks ja tõestuseks, mis siin sisaldub, allkirjastasime me oma käega ja lisasime oma tavalised pitsatid.

See juhtus S-Peterburis, 20 augustil 1710 aastal.

(L.S.) Graf Golowkin.

(М.П.)Графъ Головкинъ.

(L.S.)Baron Schafirow.

(М.П.)Баронъ Шафировъ.

Nr. 379.

1715 a. 17. (28. oktoober). Liidukonventsioon, milline on sõlmitud Greifswaldis Peeter I ja Inglismaa Kuninga Georg I, kui Hanovre valijavürstiga.

((F. Martensi kommentaar))

Inglismaa Kuninganna Anna valitsemise viimastel aastatel Inglismaa ja Venemaa vahelised suhted kuigivõrd ei paranenud. Vürst Kurakin kes oli 1711 aasta kevadel nimetatud Tsaari esindajaks St- Jamesi Õukonna juurde, raporteeris oma valitsusele Venemaa suhtes Inglismaa ministrite ilmselt-vaenulikest kavatsustest. Nende sümpaatia oli täielikult Rootsi poolel, millisega Venemaa jätkas sõdimist, vaatamata säravale võidule Polataava all. Kui Türgi, Rootsi kuningas Karl XII ja teiste Venemaa vaenlaste ässitusel, kuulutas 1711 aastal sõja Peeter I, milline lõppes õnnetu Pruthi rahuga, Inglismaa valitsus ei pidanud oma rahulolu varjamist vajalikuks.

Vähe vee: Whiteworth, saades oma õukonnalt käsu sõita Venemaale ja võtta oma endine saadiku post, selgitas avameelselt krahv Golovkinile, miks tema valitsus suhtub nõnda jahedalt tsaristlikku valitsusse. 1711 aasta oktoobris Whiteworth saabus Carlsbadi, kuhu sõitis ka Peeter I, et nautida selle kuurordi kuulsaid tervisevee allikaid. Siin Inglismaa saadik ütles krahv Golovkinile, et Inglismaa ja Venemaa jahedates suhetes on süüdi ainult viimane riik. Tsaar rikub süsteemselt justkui meelega Suure Liidu riikide, millised sõdivad Prantsusmaa vastu, seaduslikke huve. Ta toetab Ungari mässajat, prints Ragozzit, Austria valitsuse vastaselt; Tsaari väed tungisid Pommerimaale ja tekitavad ärevust kogu Saksamaal.

Krahv Golovkin tõestas Inglismaa Venemaa ja prints Ragozzi suhtes oleva vaate põhjendamatus ja Pommerimaal Rootsi vastu diversiooni korraldamise hädavajadust. Kuid kui Tsaar ise sekkus sellesse krahv Golovkini ja Inglismaa saadiku vahelisse vestlusse, milline toimus Poola Kuninga saadiku krahv Vitzthumi korteris, võttis vestlus teise suuna.

Peeter I hakkas Whitworthile meenutama, kuidas ta pidevalt, kohe sõja algusest peale, püüdis astuda „Suurde Alliansi“ ja et Matvejevile oli antud volitus Liidu-lepingu allkirjastamiseks. Kuid liitlasriigid mitte ainult ütlevad temale pidevalt ära, vaid ka nihutavad tema teele kõikvõimalikke takistusi käesoleva Rootsiiga peetava sõja ajal. Meenutades täpsemalt Viini õukonna teguviisi Carlowitzi rahu läbirääkimiste ajal, Tsaar hakkas tuliselt tõestama, et Austria valitsus intrigeerib kõikjal tema huvide vastu, seda nii Konstantinopolis kui ka Veneetsias.

Lõpuks, ärrituses üha enam, Peeter I hüüatas vihaselt: „Kõik Viini ministrid on petised!“ Whiteworth hakkas Austria ministreid kaitsma, tõestades, et Austria ministrite hulgas on ka mõned

ausad inimesed. Saxon Vitzthum märkis, et on aeg minevik unustada ja sõlmida kindel sõprus tulevaseks ajaks. „Sõprust!“ hüüatas Tsaar, „vaat nii sõbrad! Elus ei unusta midagi, mida ma nendepärast pidin kannatama ja ma tunnen, kuidas need sõbrad jätsid mind maha tühjade taskutega!“

Seejärel Tsaar pöördus uuesti Carlowitzi traktaadi juurde ja jättes Inglismaa saadiku, pöördus ühe oma lähedase poole sõnadega: „Löö koera ilma põhjuseta ja ta ei tule selle juurde tagasi kes löi! Nüüd on minul üks-puha: kas Austria õukonnal on hea elada- seda parem temale; kui halb – see on tema asi!“ (Whiteworthi raport riigisekretär C. Johnile 2. (13.) oktoobrist 1711 aastast.).

Kuigi Peeter I püüdis, sel samal õhtul, siluda ebameeldivat muljet, millist ta avaldas oma jutuga Inglismaa saadikule, osutades armastusväärset tähelepanu tema poole mitmekordse pöördumisega, ikkagi see tseen ei suutnud pöörata soojenemise poole Inglismaa ja Venemaa vahelisi jahedaid suhteid. Peeter I ei väsinud veenmast Whiteworthi, et tal ei ole mitte mingeid soove omada mingeid Saksamaa osasid ja et ta ei kavatse laiendada sõjategevust kaugemale juba okupeeritud Rootsi valdustest.

Sellegi poolest tollane Inglismaa riigi-sekretär Saint-John (hiljem tuntud Lord Bolingbroke) kirjutas Whiteworthile, et „Põhja Liitlaste kavatsused vahetpidamatult kasvavad ja kahtlemata, et need kavatsused on üpris ohtliku ja eriti kahjulikud meile, kui rikkuda meie sõja käiku Prantsusmaaga“. „Kuigi“, jätkab Inglismaa minister, „vähemal määral, kuid samuti ebasoodsad hakkavad meile olema liitlaste edusammud, kui neil õnnestub märkimisväärselt alandada Rootsit, järelikult, rikkuda Euroopa tasakaal Põhjas“ (Depeche de St John a Whitworth, en date du 30 octobre 1711).

Juhindudes sellistest instruksioonidest, Whitworth, saabunud 1712 aastal S-Peterburi, jätkas rääkimist üldistest tingimustest, Inglismaa ja Venemaa vahelisest vanast sõprusest jne. Kuid tegelikult, Inglismaa valitsus soovis ainult üht: kiiremini vabaneda Prantsusmaaga peetavast laastavast sõjast, et seejärel sekkuda tõsiselt Põhja asjadesse. Vaat miks CT. Jamesi kabinet teatab rõõmuga oma esindajale Venemal, et Utrechti koguneb rahu-kongress ja et võimalused Hispaania pärandi pärast peetud sõja soodsale lõpule on üpris märkimisväärsed.

Muideks, „üldiste tingimuste“ („termes generaux“) poliitika, milline on võetud Inglismaa poolt Venemaa suhtes, ei seganud Inglismaa valitsusel üldsegi saavutamast Venemaa valdustes oma kaupmeeste kasuks uusi kaubanduse soodustusi. 1712 aastal uuendati tõsiseid läbirääkimisi krahv Golovkini ja Whitworthi vahel et sõlmida kommerts-traktaat. Inglismaa saadik mitte ainult näitas enda volitusi selle akti sõlmimiseks, vaid esitas ka Inglismaa kaupmeeste nõudmiste nimekirja, millised pidid sama rahulduse uues kavandatud traktaadis.

Need nõudmised seisnesid peamiselt kaebustes ja pretensioonides kitsenduste suhtes, milliseid Inglismaa kaupmehed Venemaal kohtavad. Whitworth andis Golovkinile üle kõigist nendest kaebustest tehtud üksikasjaliku loetelu. Sõnades aga ta tõestas Venemaa kantslerile, et Inglismaa kuninganna nõuab oma alamatele vaid kaitset ning õiglust, millist „isegi türklased ja maurid välismaalastele osutavad“. Mitte mingeid teisi sõpruse tõendeid Kuninganna Tsaarilt saada ei soovi.

Kuid mitte Whitworthil ei tulnud kommerts-traktaadi läbirääkimisi lõpuni viia kuni selle soodsa lõpuni. Selleks kulus veel palju aastaid.

Suvel 1712 aastal Whitworth, peale Tsaari ärasõitu, sõitis samuti S-Peterburist ära ja suundus Preisimaale, kust ta kirjutas veel raporteid Venemaa asjadest. Berliinis ta oli võetud vastu Tsaari lahkumis-audientsil, millises ta andis üle oma tagasikutsumise kirjad.

Peaegu kahe aasta kestel ei olnud Inglismaal Venemaa õukonna juures oma esindajat. Kevadel 1714 aastal oli nimetatud Inglismaa residendiks S-Peterburi õukonna juurde keegi Georges Mackenzie ((Джоржъ Мэкензи)), kes sama aasta sügisel saabus Venemaa uude pealinna.

20.mai 1714 aasta instruksioonis, milline oli antud Kuninganna Anna poolt Mackenziele, oli Inglismaa valitsuse vaade suurele Põhjasõjale väljendatud üpris täpsel kujul. „Pidades silmas seda, et Rootsimaa kuningriik“räägitakse selles aktis, „milline kunagi oli protestantlike huvide kõvaks kindluseks on käesoleval ajal viidud äärmusesse, et on alust karta, et see sõjakäik ei allutaks

teda täiesti Tsaari ja Taani Kuninga võimu alla; me ei saa rahulikult vaadata riigi lõplikku laostumist ja hävimist, millisega pikka aega asuti nõnda lähedases liidus ja millise kaitsmisest on meie rahvas nõnda sügavalt huvitatud“.

Seepärast tehakse Mackenziele ülesandeks kasutada suhetes Tsaari ministritega igasugust sobivat juhist, et väljendada Inglismaa soovi, et võimalikult kiiresti taastataks Rootsi ja Venemaa vahel rahu.

Kuid Mackenzie missioon oli üpris lühike. Sügisel 1714 aastal ta saabus S-Peterburgi aga jaanuaris 1715 aastal ta oli kutsutud uue Inglismaa kuninga Georges I, kes asus Inglismaa troonile peale Kuninganna Anna surma, poolt tagasi.

Inglismaa diplomaadi hüvastijätu tseremoonia Peeter I juures märtsis 1715 aastal väärrib erandlikku tähelepanu, tänu minister-residendi üpris kummalisele käitumisele. Asi oli selles, et Mackenzie saabus Venemaale surnud Kuninganna Anna akrediteerimise kirjaga, millist Tsaar keeldus vastu võtmast täiesti arusaadavatel kaalutlustel ja millised vastavad rahvusvahelistele tavadele. Uuelt valitsevalt Kuningalt Georgesilt temal akrediteerimise kaarti ei olnud, oli vaid tagasi kutsumise kiri (lettre de rappel).

Seejuures Inglismaa diplomaat nõudis, et esmalt võetaks temalt vastu Kuninganna Annalt saadud akrediteerimise kiri, aga seejärel ta annab üle Kuninga poolt allkirjastatud tagasikutsumise kirja. Saanud sellisele nõudmisele kategoorilise äraütlemise, teostab Mackenzie järgmise pettuse.

Lahkumis-audientsile ta sõitis ühe pakiga ja „juuresviibijate nähes“, kirjutab ta ise oma valitsusele, „ei jäänud kahtlust, et see kiri minu tagasikutsumisest“. Peale oma kõnet, Inglismaa diplomaat andis Tsaarile ikkagi oma akrediteerimise kirja üle, millise ta kattis kaabu ja käega sellisel viisil, et Tsaar ei saanud märgata nii pitsatit, ega ka tiitlit. „Tsaar“, kirjutas Mackenzie, „võttis kirja vastu, seda ümber pöörata ja andis selle üle kantslerile, pöörates peamise tähelepanu minu kõnele“. Kuid kui Mackenzie jõudis oma kõnes kohani, millises räägitakse tema tagasikutsumisest, ta võttis oma taskust Kuninga kirja ja andis selle Tsaarile üle! Peeter I, olles kindel, et kooskõlas kokkuleppega, Inglismaa diplomat annab temale üle ainult Kuningas George kirja, mille ta juba võttis vastu audientsi alguses, oli erakordselt kimbatuses diplomaadi tembust ja küsis kõva häälega ümbritsevatelt: „mis kiri see on?“ Kõik olid kohmetud ja ei teadnud, mida vastata“? Mackenzi ise aga oli oma osavast tembust väga vaimustatud.

Kuid Peeter I, et olla täiesti aus, oli selle pettuse peale üpris pahane, kohates Mackenziet eramajas, väljendas üpris järsus vormis oma pahameelt. Tsaar läks tema juurde ja küsis: „miks ta audientsil andis temale surnud kuningannalt saadud akrediteerimise kirja?“ Mackenzie hakkas tõestama, et au, väärikus ja lõpuks, Inglismaa konstitutsioon nõudsid, et surnud Kuninganna kiri oleks vastu võetud. Tsaar vaidles vastu, et sellisest konstitutsioonist ta mitte midagi ei ole kuulnud, kuid on valmis Mackenzit uskuma ja sellel alusel ta annab temale vastu-kirja oma emalt, nii nagu ka tema on ammu surnud!

Mackenzie vaidles vastu: „Teie Majesteet, Teie esivanem, oli kahtlemata suur Valitsejanna, kellele Venemaa rahvas on palju tänuvõlgu Teie Majesteedi näol, kuid nii nagu ta ei jätnud järgi sellist samasugust konstitutsiooni, nagu Inglismaal on, Teie Majesteet arvatavasti andestate, et ma ei võta vastu tema nimel esitatud vastu-kirja“.

Peeter I märkis, et ikkagi ta annab Mackensile, kui ta Venemaalt ära sõidab, kirja oma ema tervitusega ning teise oma ema poolse ülesandega!

Mõistetav, et Inglismaa diplomaadi pettus tegi ta Venemaalt kiire ärasõidu täiesti hädavajalikuks. Ta sõitis ära, saamata mingit tavalist kingitust. Kui uskuda Mackenzie raportit, et kui vene ministrid teatasid talle, et ta ei saa kingitust, ta vastas; „muti nahku on ka Inglismaal piisavalt“. Aprillis 1715 aastal Mackenzi sõitis Peterburist ära.

Ainiti, vaatamata ülalesitatud asjaoludele, Venemaa ja Inglismaa vahelised suhted jäid mitte ainult üpris talutavateks, vaid nende vahel toimus isegi mõningane lähenemine, milline vis alljärgneva Liidu-traktaadi sõlmimiseni.

Enne oma kontinendilt Inglismaale ärasõitu, vürst Kurakin ((Куракин, Куракинъ)) oli, 1711 aastal Hanovres, kus tal oli võimalus isiklikult Euroopa asjade üldisest seisust rääkida valijavurst Georges-Louisiga. „Kuigi Tsaristlik Majesteet“, rääkis Venemaa saadik valijavürstile,

„oli teada, kuidas Teie Valijavürstlik Hiilgus alates ammustest aegadest omas alati Rootsi krooniga head sõprust ja liitu, samuti ka Teie õukond osutas Rootsi huvides igasugust abi: ainiti Teie Hiilgust tänati selle eest vähe, vaid kohtas enam igasugust vastuseisu; ja kui Rootsi Kuninga ambitsioone Tsaristliku Majesteedi relvaga alandatud ei oleks, siis muidugi ta kavatsenuks pöörduda Impeeriumi loomisele, millisega muutnuks kõik oma naabrid ja teised suurteks varemteks. Teie Hiilgus kas te suvatsete näha oma provintside otsesest huvi ja julgeoleku puudumist Rootsi valduste naabruses alates Bremenist ja Verdenist ((Breme ja Vehrden, Бремен и Верден))“.

«Ja sellepärast Tsaristlik Majesteet, sai õnneliku võidu Rootsi Kuninga üle, otsides viisi, millisega ta saanuks tulevikus ohjeldada Rootsi jõudu ja hoida Rootsi Kuningat tema endistes piires, et ta edaspidi ei saaks laostada nii Rooma Keisririiki, aga ka Venemaad ja kõiki oma naabreid. Ainiti Tema Tsaristlik Majesteet ei kavatse seda otsida, et seda Krooni lõplikult laostada, nagu seda Rootsi kuningas Venemaaga tahtis teha, vaid ainult kavatses seda hoida mõõdukuse juures“.

„Selleks Tema Tsaristlik Majesteet“, lõpetades oma juttu, „siis oma kavatsust käskis minul Teie Valijavürstlikule Hiilgusele pakkuda ja sellele soovib juhtida Teie Hiilguse vastastikust kavatsust“.

Hanovre Valijavürst, vastuseks sellisele saadiku jutule, väljendas veendumust, et „Tsaristlik Majesteet ei soovi Keisririigis mingeid tagasi pöördumisi“ ja et veel „käesoleval talvel ta sõlmib Rootsi Kuningaga rahu“(*)(* Соловьев. История России, т. XV, стр. 60)).

Ja nii, nagu valijavürst veendus selles, et Venemaa Tsaar, sõdides Rootsi Kuningaga, ei kavatsenud kuigivõrd Rooma Keisririiki „hukutada“, ta nõustus Venemaaga sõlmima 1710 aastal Liidu-traktaadi, milline on trükitud ära käesoleva „Traktaatide kogumiku“ kd .V, Nr 184 all ((«Собрания трактатовъ» т. V, №184)).

Kui valijavürst, peale Kuninganna Anna surma, astus Inglismaa troonile, ta ei lakanud oma Saksamaa valduste eest hoolitsemast. Kui Inglismaa riigimehed jätkasid vürst Kurakinile ja teda St. Jamesi õukonnas asendanud von Litt´ile ja parun Schackile tõestamist, „et Inglismaa kunagi ei soovi näha Rootsi krooni laostumist ja jõuetust ning et Livoniat ei või Rootsilt ära võtta“, siis vastupidiselt, Hanovre valijavürst ka Inglismaa troonil muretses rohkem Pommeri, Bremeni ja üldse Balti mere ääre pärast. Kui Inglismaa kaupmehed jätkasid tõestamist, et maksab vaid lubada Tsaaril omada oma sadamaid Balti mere rannikule, siis vene kaupmehed hakkavad oma laevadel kauplema kõigi maadega ja sõitma Prantsusmaale, Hispaaniasse ja Itaaliasse, kuhu nad varem kunagi ei sõitnud, siis teisest küljest, Hanovre valijavürst ei kartnud oma uute alamate kaubanduslike huvide rikkumist. Temal seisid esimeses plaanis poliitilised huvid, millised veensid teda, peale Poltaava lahingut, et Rootsi Kuningat peab juba ta elu ajal lugema surnuks ja et liit suure vene monarhiga on hulga kasulikum Hanovrele ja Inglismaale, kui sõprus juba võidetud Rootsi kuningaga.

Alljärgnev Liidu-traktaat on selle ümberlukkamatuks tõendiks äsja esitatud uue Inglismaa kuninga poliitilistest tendentsidest.

*

Olgu sellest teada kõigil, kes seda teadma peavad.

Kuna mõningase huvide kokkulangevuse kaudu on mõned aastad tagasi T. T. Majesteedi, ühest küljest ja Tema Brounswic-Luneburgi Valijavürstliku Hiilguse, praeguse Inglismaa kuninga vahel, teisest küljest, pandud alus täielikule ühiskohustusele ja sõprusele, millist on peetud mõlema poolte poolt vastastikuseks rahuloluks ja hiljem veel kõvemini sellega kinnitatud, et T. K. Suurbritannia Majesteet, praegu valitsev, pidas end olevat sunnitud rahutu Rootsi Kuninga tegude kaudu ja ta kavatsusele süüdata ohtlik sõjatuli Rooma Keisririigis, aga täpsemalt ümber Alam Saksoonia, astub, kui Brunsvici ja Lüneburgi Valijavürst, Rootsi ja koos teiste selle krooni vastu võitlevate liitlasriikidega sõtta, võttes sellised meetmeid Rooma Keisririigi julgeolekuks ja et hoida selles rahu, seda nii käesoleval kui ka tulevases ajal, Rootsi provintsid Saksamaal, millised on sellelt ära võetud ja teistesse kätte antud, millistesse rahu tahtes antud olid ja sellistega mainitud kroon peab tegema üldrahu;

selles kavatsuses T. Suurbritannia Majesteet, kui Brunsvici ja Lüneburgi valijavürst, pidas vajalikuks astuda, sellel T. T. Majesteedi huvidega kokkulangevusel formaalsesse kohustusse, millise eesmärgiks on rahu taastamine nii Keisririigis, aga ka Põhjas ja sel põhjusel ülalmainitud kõrged lepingulised leppisid omavahel kokku järgnevas artiklites ja nad käskisid, oma selleks volitatud mionistritel need allkirjastada.

1.

T. Suurbritannia Majesteet omalt poolt ei ole midagi selle vastu, mis on T. T. Majesteedile sobiv ja oma kohustuse ja hea üksmeele temaga suuremaks kinnitamiseks vajalik võib olla ja sellisel kavatsusel T. Suurbritannia Majesteet ei jäta nii nagu ka praegu, aga ka tuelvikus T. T. Majesteetiga südamiliku korrespondentsi ja sidemete omamist, kõigil neil juhtudel, kus see ka nende huvisid puudutaks ja hakkab igal võimalusel püüdma, et mainitud liit Tema Majesteediga oleks hoitud rikkumatult.

2.

T. Suurbritannia Majesteet, nagu Brunsvici ja Lüneburgi valijavürst, oma võimalust mööda hakkavad töötama selleks, et Rootsi vastased sõjalised operatsioonid oleksid teostatud igasuguse vastava jõuga ja et sellega oleks saavutatud eesmärgid, millised ülalmainitud mõlemad lepingulised selle lepinguga määratlesid.

3.

Seevastu T. T. Majesteet kohustub T. Suurbritannia Majesteedile vastastikuselt kõiges, mida ülalsätetatud kaks artiklid eneses sisaldavad.

4.

Ülalmainitud mõlemad kõrged lepingulised nõustuvad aj kohustuvad vastastikuselt teha kõik, mis on nende võimuses teha, et rahu kaudu, milline tehakse Roorsi krooniga, et see kroon jätaks ja loovutaks, valdamiseks igaveseks ajaks T. T. Majesteedile Ingerimaa ja Karjala, koos neile juurdekuuluvaga, nagu need enne seda oleksid Venemaa kroonile kuulunud provintsid. Samasuguse hüvitusena Rootsi krooni poolt tekitatud vanade ja uute kulutuste eest antakse Estlandi ((Esthonie, ЭСТЬЛАНДЮ)) provints ja Reveli linn kõige selle juurde kuuluvaga; ja et jätaks ja loovutaks igaveseks valdamiseks T. Suurbritannia Majesteedile, kui Brunsvicki ja Lüneburgi valijavürstile Bremeni ja Vehrdeni hertsogiriigid koos nende juurdekuuluvaga.

Sellises konditsioonis, milline sisaldub ülalesitatud neljandas artiklis hakakb olema kehtiv, ainiti arvestamata neid pretensioone, millised tulevad või võivad olla esitatud peale neid konditsioone kõrgete lepinguliste poolt poolt tulevikus Rootsiga rahu sõlmimisel.

5.

T. Suurbritannia Majesteet, kui Suurbritannia Kuningas, hakkab kasvatama huve ja aitama kaasa T. T. Majesteedi kavatsustele, kui seda on võimalik teha, kõikidel juhtudel, millised võivad selleks sobida. Seevastu T. T. Majesteet lubab vastata samaga.

6.

Kuna T. Suurbritannia Majesteet astus liitlasriikidega Rootsi krooni vastasesse liitu ja sõlmis hiljuti Berliinis konventsiooni Nende Majesteetidega Taani ja Preisimaa Kuningatega, et tõrjuda Rootslased nende Saksamaal asuvatest provintsidest, milleks, kõik need neli kõrget

liitlasriiki teevad kokkulepe ja võtavad vastastikuse omavahelise kohustuse, millise kaudu võib olla otsustatud ja kokku lepitud selle suhtes, mida iga kõrgetest lepingulistest soovib saada tulevase Rootsiga sõlmitud rahu alusel ja nad hakkavad omama vastastikust garantiid kõigilt pooltelt enda kinnituseks ja et mitte keegi kõrgetest lepingulistest ei sõlmi Rootsi krooniga rahu üksi, ilma teisteta, kui neist igaüks ei saa oma rahuldust selle konventsiooni põhjal ja et kokkulepe tehakse selle lepingu kaudu.

Sel eesmärgil mõlemad kõrged lepingulised saadavad kohe oma ministrid,. Kellele on antud täielikud volitused ja instruksioonid, et sõlmida ülalmainitud kontsert ((concert, kokkulepe)) Berliini ja et seal siis määratleda üksikasjalikult kõik see, mis hakkab puudutama käesolevat sõda ja tulevast rahu.

7.

Kohe kui selline kokkulepe sõlmitakse, siis T. Suurbritannia Majesteet teatab sellest kokkuleppest, milline tehakse sellisel viisil, nagu on mainitud ülaltäheldatud kuuendas artiklis, Nende Majesteete Taani ja Preisimaa Kuningaid ja nad võtavad kõikvõimalikud meetmed, et ülalmainitud liitlaste ministrid oleksid viivitamatult Berliinis ja astuksid ülalmainitud kokkuleppesse ja sõlmiksid selle.

8.

Kõrgete lepinguliste poolne selle kokkuleppe ratifitseerimiskirjade vahetamise algatamine ja vahetamine peavad olema teostatdu Londonis kõige lühema aja jooksul.

Selle kõige ülaltäheldatud tunnistuseks on koostatud kaks täiesti ühtmoodi kõlavat eksemplari, millised on ministrite poolt allkirjastatud, mõlemate poolte poolt kinnitatud kõrgete lepinguliste poolte poolt ja need lisasid sellele oma pitsatid ning pärast vahetasid need kaks eksemplari teine-teisega.

See juhtus Greifswaldis, 28. (17.) oktoober 1715 aastal.

(L.S.)Prince B. Kourakin.

(M.П.)Борисъ князь Куракинъ.

(L.S.)Jean Guillaume Heusch.

(M.П.)И.Г.Гейшъ.

Nr. 380.

1719 a. 28. juuni (8. juuli). Inglismaa ja Venemaa alamate vahelist vaba kaubandust puudutav Peeter Suure deklaratsioon.

Nr. 381.

1720 a. 8. (19.) aprill. Eelnevale sarnane deklaratsioon.

((F. Martensi kommentaar.))

XVIII sajandi ajalugu ei ole ainult rikas igasugustest riikide sisepöõretest ja kestvate riikidevaheliste sõdade poolest, vaid ka diplomaatide ebatavaliselt kireva tegevusega. Riikide esindajad lasid käiku igasuguseid sepistusi armastusest sepistuste vastu. Riigitegelased, kuningad ja ministrid, raiksid oma mõistust vastastikustele süsteemsetele pettustele ja seda mitte silmas pidades rahvaste huvisid, vaid nende vastapandamatule kalduvusele igasuguste ebatavaliste ja ebakorrapäraste võtete kasutamise soovile. Diplomaatiline tegevusväli andis selles suhtes võimaluse vahetpidamatuteks intriigideks, riigipöõreteks ja poliitiliste vandenõude korraldamiseks. Peaegu iga riigi diplomaatia esitas ühe või mitu tuntud kardinal Alberoni koolkonna esindajat, kes seadsid

diplomaatiliste agentide peamiseks ülesandeks välisriikide valitsuste vastaste vandenõude korraldamise. Cellamare, Hispaania Louis XV Versailles õukonna juures asuva, saadiku lugu on kõigile teada. ((The Cellamare conspiracy of 1718 was a conspiracy against the then Regent of France, Philippe d'Orléans (1674–1723). Concocted in Spain, the plot was the ...- See oli esimene vaste mainitud nimele netis. Nii, et ikka veel tuntud.KL.))).

Venemaa noore diplomaatia ridades kohtab samuti juba möödunud sajandi alguses avanüriste, kes süsteemselt intrigeerisid valitsuste vastu, milliste juures nad teenistuses asusid. Nendeks olid peamiselt välismaalased, kes ei väärinud üldsegi sellist nende suhtes osutatud usaldust.

Nii, näiteks, peale saadik von der Litti oli nimetatud residendiks St. Jamesi õukonna juurde Saksa parun Schack, kes raporteeris Tsaarile, et Inglismaa valitsus on täielikult läbi imunud kõige siiramast armastusest Venemaa vastu ja andma Rootsit saatuse hoolde. Kuid tegelikult olid Inglismaa valitsusel hoopis teised tunded. 1715 aastal sõlmitud Liidutraktaat (379) puudutab enam Hannovret kui Inglismaad.

Kuid parun Schack, intrigeerides Londonis ja Kopenhagenis Venemaa vastu, soovis selliste oma raportitega tõestada tema St. Jamesi kabineti juures hoidmise vajadust. Kui Kuratkin sõitis teist korda Londonisse, siis ei olnud tal raske paljastada parun Schacki salasepitsusi. „Ma ei kahtle“, kirjutab vürst Kurakin Londonist sügisel 1714 aastal, „et Londoni Õukond hakkab pakkuma Tsaristlikule Majesteedile Schacki uuesti siiajätmist. Kuid mina, oma ametikohuste tõttu, raporteerin, et siin peaks parem olema minister venelaste hulgast ja seepärast, et nüüd Tsaristliku Majesteedi huvidele liitusid imperialistlikud asjad, kuna välismaalastel on vaid oma enda huvid“*) (* Соловьёв. История России, т.ХVII, стр.42).

Ainiti, mitte enne 1716 aasta keskpaika parun Schacki ära ei vahetatud, kuid tema asemele nimetati varsti aadlik Vesselovski ((Vesselowsky, Весуловский)), kes esimene kord sõitis Inglismaale koos vürst Kurakiniga.

Vesselovski St. Jamesi õukonna juures viibimise ajal juhtus tuntuks saanud lugu Rootsi saadiku Gyllenborgiga, milline pidi kasulikult kajastuma Venemaa ja Inglismaa vastastikustel suhtel. Vesselovski raporteeris oma 1 veebruari 1717 aasta telegrammis Gyllenborgi vandenõust Inglismaa Kuningas Georg I vastu järgmistes väljendites:

„Neljandal päeval juhtus siin täiesti erakordselt Teie Tsaristliku Majesteedi huvidele kasulik juhtum, aga nimelt: kuningliku käsuga oli õukonna juures asuv Rootsi minister Gyllenborg oma kodus arreteeritud, kogu ta kirjavahetus võeti ära ja viidi Salanõukogusse. Samal päeval arreteeriti kolm inimest Tooride parteist ja saadeti ametnikud ringkonda teisi isikuid arreteerima... Ma sain teada, et Rootsi minister arreteeriti selle eest, et oma Kuninga ukasi järgi ta organiseeris vandenõud Kuningas George vastu koos pretendendi parteiga (Jacques III Stuart); oli otsustatud, et märtsi alguses alates 8.000 – 12.000 rootsi sõdurit teevad desandi Šotimaal ja ühinevad seal pretendendi parteiga“.

Peeter I oli sellise sündmuse üle väga hea meel ja lootis, et Gyllenborgi juhtum tõukab Inglismaa Venemaaga liitu sõlmima ja sunnib ta loobuma ighasugusest Karl XII kaasatundmisest.

„Sinul tuleb“, kirjutab Tsaar Vesselovskile 1717 aasta märtsis, „kuigi tuleks kasutada ära osa elamisrahadest, uurida tegelikult välja ja meile teatada üksikasjalikult, kas Inglismaa Kuningal on tõeliselt Rootsile sõja kuulutamise kavatsus ja kas parlamenti sellele kallutada, et ta eraldaks vajalikud subsiidiumid et relvastada laevastik ja kus ta seda rakendada kavatseks? Samuti, kas Inglismaa õukond näitab meie suhtes mingit poolehoidu ja kuidas sinusse peale vandenõud suhtuvad Inglismaa ministrid, võrreldes varasema ajaga?...“

„Kui sinuga räägitakse ja väljendatakse meiega kokkuleppe sõlmimise valmidust, siis te võite neile öelda, et me soovime sõprust Inglismaa kuningaga ja temaga kokkuleppesse astumist me oleme alati tahtnud ja tahame ka edaspidi“.

Kuid Peeter I ei saanud Gyllenborgi vandenõu paljastamise suhtes kaua rõõmustada. Gyllenborgi paberitest leiti viiteid Rootsi saadiku ja Tsaari leib-meediku Areskini kirjavahetusest. Nende paberite alusel selgus, et Tsaar „tapvalt vihkab Inglismaa Kuningat ja on veendunud

pretendendi õigustes ja et ta soovib enam omada juhust, et ta taastada Inglismaa troonile“ Kõik see Venemaa Tsaari „konfidentsiaalne“ info nagu oleks saadetud Areskini poolt.

Peeter I oli äärmiselt kurvastatud selliste süüdistuste esitamise pärast, milliste eesmärki ta väga hästi mõistis. Ta käskis viivitamatult koostada õigustav memorandum, milline mitte ainult ei olnud antud Inglismaa valitsusele, vaid see ka avalikustati, „et näidata kogu maailmale“. Selles memorandumis tõestatakse, et kõik Rootsi saadiku juures leitu, milline räägib Tsaari kavatsustest on kõige alusetum vale. Tsaar ei asunud mitte mingites suhetes Inglismaa trooni pretendendiga ja mitte kunagi Areskin, olles ainult Tsaari meedik, ega mitte riigi-asjade nõunik, ei saanud saata selliseid andmeid kellegile, kes ta ka ei olnud. Lõpuks, Areskoin ise, vande all, kinnitas, et mitte mingeid sarnaseid kirju ta ei ole kirjutanud.

Inglismaa ministrid olid selliste Venemaa Tsaari kategooriliste avaldustega rahul ja nad rahustasid Vesselovskit, rääkides, et nad ka ise ei usu Tsaarile süüks pandavat kavatsust. Kui sellegi poolest Vesselovski veendus üpris varsti, et Gyllenborgi vandenõu ei muutnud kuigivõrd Inglismaa kabineti poliitikat Põhjasõja ja Venemaa suhtes. Inglise ministrid jäid vankumatuks ja veendumuse juurde, et Inglismaa huvi nõuab Rootsi Balti mere ääres säilitamist endises olukorras ja vastutegevuseks Venemaa poolsele Balti piirkonna vallutamisele.

Seepärast teatati Vesselovskile, et St Jamesi kabinet astunuks hea meelega hulga tihedamasse liitu Venemaaga, kuid seni kui Vene väed asuvad Meklenburgis ja ähvardavad Rooma Keisririiki, ta ei saa Tsaariga sõlmida mitte mingeid kohustusi.

Kui Inglismaa valitsus ei leidnud olevat võimaliku astuda Venemaaga lähedastesse liitlissuhtesse, siis teisest küljest, ta tunnistas üpris soovitavaks kaubandus-traktaadi sõlmimist. Inglismaa alamad ei lakanud kaebamast kitsenduste tegemise peale, millistele neid Venemaal allutatakse ja milliste tühistamine oleks hädavajalik kaubanduskäibe edasiseks arendamiseks.

Muuseas, Mackenziele oli tehtud ülesandeks alustada läbirääkimisi kommerts-traktaadi sõlmimist tingimustel, milliseid viitasid Inglismaa kaupmehed. Kui Mackenzi sõitis läbi Riia, siis kohalikud inglise kaupmehed esitasid temale neile tehtavate kitsenduste kohta kollektiivse kaebuse. Selles avalduses oli, muuhulgas, viidatud järgmistele ebaõiglustele ja ebaseaduslikkusele.

Esiteks, Riia võimud takistavad inglase religioosete tavade, koos teiste protestantidest isikutega, vaba teostamist.

Teiseks, ostnud kohalikel kaupmeestel mingid kaubad, ei olnud Inglismaa kaupmeestel kunagi võimalust saata neid kaupu Inglismaale. Sellisel juhtumil neil ei olnud õigust kaupu edasi müüa ka nende kohalikele kaupmeestele, vaid nad pidid ootama ja hoidma kaupu alles kuni järgmise aasta navigatsiooni alguseni või kuni mõne õnnelikuma juhtumini. Selline olukord oli ilmselgelt Inglismaa kaupmeestele väga kahjumlik.

Kolmandaks, Hollandlastele oli lubatud maksta igasuguseid linnamakse kohaliku rahaga; inglasele aga nõuti tingimata nende samade maksude maksmist saksa dollarite või riigi taalritega – milline on neile üpris kulukas.

Neljandaks, nii nagu inglise kaupmeeste ei lubatud ladudes hoida mõningaid kaupu, sellised nagu, sool või heeringad, nõnda et nad pidid neid kaupu müüma allahinnatuna või isegi endale kahjulikult.

Lõpuks inglased tegid veel igasuguste monopolide kaotamise ettepaneku, millised on üldse kaubandusele kahjulikud!(sic!). Mackenzie, tehes oma märkusi nendele algatuse peamiste punktide suhtes, ei saanud, ainiti tähele panemata viimase punkti suhtes seda, et kui paluda Tsaarilt monopoli kaotamist vallutatud piirkonnas, nende kahjulikkuse põhjusel, siis muutub täiesti möödapääsematuks monopolide tühistamine tema pärusmaadel. Sellisel juhtumil inglased ise kannataks tõsiseid kaotusi.

Oma lühikese S-Peterburis viibimise ajal Mackenzie vestles mitmeid kordi krahv Golovkiniga kaubandus-traktaadi üle, selgitades, et tal on volitus astuda selles asjas läbirääkimitele. Ainiti, ta kaebas nõnda pelekäivalt Inglismaa kaupmeeste kitsendamise peale, nõudes eksisteeriva seadusetuse lõpetamist, et Venemaa valitsusel ei tekkinud soovi end siduda kommerts-traktaadiga. Sarnase akti tulemusel tekiks veelgi rohkem kõikvõimalikke arusaamatusi ja pretensioone.

Kuid, teisest küljest, Tsaar ei tunnistanud oma poliitiliste eesmärkidega kooskõlas olevaks Inglismaaga suhete katkestamist. Kui ei saa Inglismaad veenda Rootsiga võitlusel Venemaa poole hoidmises, siis oli üpris soovitatav paralüseerida, niivõrd kui võimalik, Inglismaa valitsuse vaeniulik meelestatus. Hädavajalik oli mõjutada Inglismaa ühiskondlikku arvamust ja moodustada Inglismaa alamatest, kes ajavad endale kasulikku kauplemist Venemaaga, oma loomulikud liitlased. Sellisel teel Inglismaa valitsus leiab oma enda rahva hulgast oma anti-vene poliitika vastased.

Nimelt selles mõttes kirjutas Londonist samuti vürst Kurakin. „Las“ kirjutas ta, „algab nende poolelt vaenulik tegevus, et parlamendil ja rahvale oleks võimalik näidata Venemaa õiglust ja Kuninga ja ministeeriumi ebaõigust. Meil tuleb läheneda toride peamisele parteile ja nende kaudu takistada parlamendis õukonna poolt esitatud ettepanekuid; ärgitama Inglismaa kaupmeeskonda, kes on huvitatud Venemaaga kauplemisest, tegema oma esildised kirjade vormis teineteisele ja neid Inglismaal anonüümselt avaldada, et rahvast teavitada, sellest milliseid kaugemad eesmärgid ministeerimil on Inglismaa vabaduse suhtes, milline edaspidi tekib Balti kaubanduses jne.“

Juhindudes, neist vaieldamatult õigetest kaalutlustest, vürst Kurakin veenas oma valitsust jätma täiesti vabaks Inglismaa kaubanduse Balti merel ja et Inglise kaupmeestele ei tehtaks mitte mingeid kitsendusi.

Peeter I nõustus täielikult sellise arvamusega ja alljärgnevad kaks deklaratsiooni on selle formaalseks kinnituseks.

Trükkides ära need kaks akti, me taganema mõningal määral käesoleva väljaande kavast. Kuigi neil aktidel ei ole rahvusvaheliste vastastikuste kohustuste iseloomu, ikkagi antakse nendega pidulikult rahvusvahelised õigused Inglismaa kaubandusele Venemaa võimu kehtimise piires. Selles mõttes kehtestatakse nendega teatud kohustused Inglismaa alamate, kes elavad või kauplevad Venemaal, kasuks.

*

((380 ja 381 olid vanas vene keeles (käepärastes sõnaraamatutest ja netist sõnu ei leidnud) ja need tekstid tahavad kindlasti toimetamist. KL:))

Nr. 380.

Jumala armust, Meie Peeter Esimene, Tsaar ja Ülevenemaaline Isevalitseja ja jne jne jne, kuulutame:

Kuigi Me käesoleval 17. aprillil 1719 aastal meie ministritele, kes asuvad väliriikide õukondade juures, saatsime deklaratsiooni ja levitasime seda kõigis Õukondades, aga eriti Inglismaa ja Hollandi omas, teatab, millist vaba kauplemist me kõikides Rootsi krooni maades ja sadamates lubada sellises konditsioonis, millistes see kroon, siis meie maal ja sadamates kaupmeeskond soovib lubada, valmis ja me olime lootuses, et nüüdsest praegustes konjunktuurides sellele kroonile on enam vaja, kui meile, siis ta seda hea meelega lubab, kuid pärast nägime, et vastu ootusi see kroon endise oma tava järgi vähe vastukaja avaldas, vaid selleks ühtedele alamatele kõigevõimsamat valitsejate olla ja et mõningaseks lühikeseks ajaks ja kuidas kuulsime, mõnede raskete ja kaugete asjade nende juhtivate konditsioonidega lubas, aga Inglismaale ja mitte mingile teisele selleks kommertsiks mingit luba ei andnud.

Seepärast Me otsustasime, et näitame kogu maailmale meie mõõdukust, eriti aga meie kalduvust sõprusele, millist me mõlematele – Suurbritannia ja Madalmaade Ühendatud Provintside rahvaste suhtes omame ja vaatamata vastuseisule ja Rootsi inventssioonile, lubama neile rahvastele ja kõigile nende navigatsioonile kes saadavad alamaid laevadel, millised on usaldavate ja õigete passide ning vajalike tsertifikatidega nende võimudelt ja vastavalt tõestatud ja üldse selliselt kinnitatud hakakvad olema, nagu mereõigus nõuab, vaba kauplemine kõikidesse Rootsi krooni kohtadesse ja sadamatesse ilma takistusteta saata, kõigi kaupadega, milline ei ole salakaup ja millist alljärgnevas nimekirjas ei ole ja käskisid oma admiralidel ja mere ohvitseridel ja sõjalaevadel, fregattidel ja armatooridel peale ülevaatus ja nende passide ja tsertifikaatide ja muu kontrolli, kui

nad leitakse veatud, ja mereseaduste järgi asutatud, takistusteta läbi lasta ja mitte kinni võtta ega kinni pidada.

Needsamad laevad, millised on koormatud nende salakaupadega või on valed, väljamõeldud ja nõndanimetatud лорендрейеры end kujundanud, peale võtsid ja meie sadamatesse tuua ja neid justkui headeks priisideks deklareerivad, millist meie kellegi kahjuks ei võta, kuna meile seda, mis aitab meie vaenlasel sõda jätkata, vedada ei või lubada, rahvusvahelise õigusega, võimatu.

Kuid taotleme, et ülalmainitud merejõud ja sellest piisab meie ja meie alamate austuseks vaadates, meile selliste sõbralike meedetega areneda ja oma alamatele käskida selle meie deklaratsiooniga kaupmeeskonda ja laevasõitu juhtida, selleks et ei saaks endale oma ettevatamatusest kahju, et mitte kedagi teist, peale enda, süüdistada ei saa.

Ja selle kinnituseks see meie deklaratsioon on antud meie laevastikus, laeval „Ingerimaa“ ((Ingrie, „Ингермоландия»)), Augustis, meie allkirjadega ja riigipitsatiga.

28. juuni 1719 aastal.

Salakauba hulka loetavate kaupade nimekiri:

Püssirohi.

Seatina.

Salpeeter.

Väävel.

Kanepikiud ja kõik mis laevastikku puudutab.

Vili, igasugune.

Sool.

(L.S.)Pierre.

(M.П.)Петръ.

Comte Golovkine.

Графъ Головкинъ.

Nr. 381.

Tsaristlik Majesteet Peeter Esimene Ülevenemaaline Valitseja ja jne. jne. jne.

Riikliku kommerts-kolleegiumi Ukaasi järgi see Deklaratsioon antakse Inglismaa rahva kaupmeestele kes asuvad Tema Tsaristliku Majesteedi Riikides.

Kuna paljude aastate jooksul Venemaa ja Inglismaa Riikide vahel kestis hea sõprus ja kauplemine ilma mingite kahjustusteta mõlemate rahvaste alamate kasuks. Aga nüüd sai Tema Tsaristlik Majesteet teada, et Tema Suurbritannia Majesteet, ilma et Tema Tsaristliku Majesteedi poolt oleks mingit põhjust antud, loobudes Tema Tsaristliku Majesteedi sõprusest, lahkudes loodud liidust, astus liitu Rootsi krooniga Tsaristliku Majesteedi vastu ja sellele kroonile saadetakse appi Balti merele mõnest Inglismaa laevast koosneva eskaadri. Ainiti Tema Tsaristlik Majesteet otsustas armulikult, et kõik, mis tehakse Hanovre huvides, ega mitte Inglismaa rahva kasuks.

Selleks käskis Tema Tsaristlik Majesteet inglise kaupmeestele, kes praegu viibivad Venemaa riigis kõigearmulikumalt teatada, et kuigi Tema Tsaristlikule Majesteedile tuntavalt ülalmainitud Rootsi kroonile Tema Tsaristliku Majesteedi vastu abi anti, ainiti seda põhjust Inglismaa rahvale Tema Tsaristlik Majesteet laiendada ei suvatse, vaid seda Hanoverlastele ja nende parteidele. Sel eesmärgil kõiki Inglismaa rahva kaupmeestele, kes viibivad Venemaa Riigis lubab endiselt hoida armulikku vaba kaubanduse üle järelvalvet ja et need mainitud Inglise rahva kaupmehed ülalmainitud Hanovre huvides tehtud intriigide pärast mitte mingit pahameelt endale Venemaa Riigis ei pea kartma, kui kaupmeeskond endiselt ilma igasugust kahtlust ja kartust, ega oleks sellises ülalmainitud intriigides üldse osalised või korrespondendid, samuti et ei oleks sionaazis osalised.

Nr. 382 -383.

1726 a. 21 juuni (1. juuli). Kaks Keisrinna Katariina I Inglismaa alamate Venemaal vabakaubandust puudutavat deklaratsiooni.

((F. Martensi kommentaar.))

Vaatamata Peeter I kõigile Inglismaaga heade suhete hoidmise püüdlustele, sõlmis Inglismaa valitsus ikkagi Rootsiga Venemaa vastase liidu ja 1720 aastal katkestati mõlemate riikide vahel isegi kõik diplomaatilised suhted. Peale 1715 aasta Liidu-konventsiooni sõlmimist (Nr. 379), Inglismaa kuninga Georg I tunded Tsari suhtes oluliselt muutusid, selle tõttu, et Venemaa valitsust kahtlustati Stjuartite parteiga salajaste suhete pidamises. Tsaari leib-meediku, inglase Areskiniga lugu, Inglismaa kuningas ei suutnud unustada, kelle kahtlustuse vaimu hoidsid kunstlikult ülal St. Jamesi õukonnas olevad Rootsi agendid. Lõpuks, Inglismaa kuningas, olles Inglismaa troonil, ei lakanud end tundmast olevat eelkõige Hanovre Valijavürst, millisele Venemaa vägede Mecklenbourgis viibimine näis üpris ebasobiv.

Hanovre huvid ja Inglismaa Kuninga vaated ei saanud lubada Rootsi täielikku lüüasaamist, kui Hanovre ise ei saa teatud hüvitust sellega Bremeni ja Werdeni valduste liitmisest. Hanovre ministrid ei lakanud mõjutamast Inglismaa valitsuse poliitikat üha suurema Venemaa vastase vaenulikkuse mõtes.

Teisest küljest, inglastele endale näis Venemaa võim Balti mere rannikul üpris ohtlik nende kasulikule kaubandusele Balti merel. Samas kui Hanovre kontinentaalsed huvid ei olnud võimelised tõeliste inglaste huvide asendamaks.

Sellistel asjade olukorras olid Venemaa poliitika ülesanded Inglismaa suhtes üpris lihtsad: ühest küljest, tuli tõestada Inglismaa rahvale endale, et Hanovre ministrid ohverdavad tema Inglismaa kuninga huvid, teisest küljest, on hädavajalik anda inglastele kõikvõimalikud tagatised selles, et Venemaa on ise Inglismaa kaubanduse- ja meresõidu-vabaduse õige kaitsja.

Need mõlemad ülesanded seadis Tsaar Peeter I Venemaa poliitikale kuni Nystadti ((Uusuikaupungi)) rahu sõlmimiseni ja isegi kauemaks, kuni tema surmani.

Venemaa resident Londonis Feodor Vesselovski ei lasknud käest juhust, et tõestada inglise ministritele enestele, kuivõrd kuningas eranditult peab silmas ainult Hanovre kasusid. „Hanovre ministrid“, räägib ta inglise riigi-sekretärile Stanhopele, „ei lakka laimamast Tsaristlikku Majesteeti, omistades temale Saksa Keisri ja Poola vastast vaenulikkust, et ajada tülli Venemaa ja Inglismaa. Kuid nende salakavalus on kummutatud kogu maailma ees meie Valitseja suuremeelse teoga, kes jättis oma lähima omase, hertsog Mecklenburgi, et säilitada Saksamaal rahu. Tsaristlik Majesteet käitub Inglismaaga alati heasoovlikult ja loodab, et ta ei lähe tema huvide vastu“.

„Kuid“, lõpetas oma kõne Vesselovski, kiui ta pettub oma lootuses, kui Inglismaa sõlmib kas-või kaitse-liidu Rootsiga, siis ta hakkab vaatama sellele, kui Venemaale sõja kuulutust“.

Stanhopele ei olnud probleemiks tõestada Venemaa residendile, et mitte Inglismaal ei ole vaenulikud kavatsused Venemaa suhtes, vaid vastupidi, Inglismaa on sunnitud end kaitsma Tsaristliku Majesteedi vaenulike kavatsuste eest.

„Meil on põhjused karta“, vastas Stanhopele, et Tsaristlikul Majesteedil ei ole Inglismaa suhtes heatahtlikke kavatsusi. Me põhjendame oma kartused Hanovre ministrite valelikele veenmistele ja tõestele teadetele, et pretendent Stjuarti emissarid mitte ainult et elavad pidevalt tsaristliku õukonna juures, vaid nad ka trakteerivad ministritega peretendendi huvides. Kuidas siis peale seda võib Inglismaa omada arvamust Tsaristliku Majesteedi headest kavatsustest?“

„Näeme“, jätkas Inglismaa minister, „ka teisi Tsaristliku Majesteedi Inglismaa suhtes vaenuliku hoiaku tõendeid: meie kaupmeestele on keelatud ära vaba kauplemine Rootsiga ja kui Venemaa poolelt jätkatakse kauplemisõiguse äravõtmist oma kaasteelistelt, siis me oleme sunnitud võtma oma meetmeid“.

Vesselovski nägi nendes inglise ministri sõnades, et Kuningas Georg kardab kõvasti pretendendi toetajaid, kes justkui kasutaks tsaristliku valitsuse kaitset. Ta kartis, et Venemaal on ka tegelikult mingid jakobiidid (st. Jacques Stuarti pooldajad), kes teadlikult saavad Inglismaale

valeteateid, et ajada Inglismaa Venemaaga tülli. Seejuures, „Inglismaa ministeerium“, kirjutas mais 1719 aastal Tsaarile Venemaa resident Londonist, „võtab seda kui enda suurimat solvamist, mida õigustavad kõik Hanovre õukonna vaenulikud teos Teie Majesteedi vastu. Samuti kogu rahvas, peale jakobiitide paljastamist, on veendunud, et Teie Majesteet asudes üksmeeles Hispaaniaga, sobival juhtumil, kavatsevad koos temaga teha dessandi Inglismaale“.

Hulga vähem põhjendatu näis Vesselovskile Venemaa valitsuse süüdistamine Inglismaa kaubanduse kitsendamises. Peeter I teadvustas täielikult inglise kaupmeeste liigsete kitsenduste mitteloomise hädavajadust, et Inglismaa avalik arvamus kallutada Venemaa kasuks. Kuid aastatepikkune sõda Rootsiga pidi asjaolude jõul piirama Balti merel tunnetatavalt kaubavahetuse vabadust.

Seepärast, võis vene resident põhjendatult vastu vaielda Inglismaa riigisekretärile: „Mis aga puudutab Rootsiga kauplemise ärakeelamist, siis see on tehtud sellepärast, et Rootsi keelas ära kaubavahetuse Venemaaga; las kõik riigid seisavad selle eest, et Rootsi kaotaks selle keelu, siis ka Venemaa lubab Rootsiga vaba kaubandust“.

Seejuures, vene residendi suhted Inglismaa valitsusega teravnesid üha enam ja enam. Inglismaa avalik arvamus oli häiritud tugeva eskaadri relvastamise teatest, milline pidi suunduma Balti merele. Venemaa kaubandus-seltsi esindajad pöördusid Stanhope poole küsimusega: kas nad võivad ohutult oma laevu Balti mere vene sadamatesse ära saata? Riigi-sekretär Põhja asjade ametkonnas rahustas saatkonna liikmeid, öeldes, et Inglismaa ja Venemaa vahelisest lahkelist ei ole juttugi ja et kuninglik valitsus kavatseb Venemaa Tsaari valitsusega säilitada hea üksmeele.

Vesselovski nägi selles Inglismaa ministri rahustavas vastuses „varjatud salakavalust“ ja tõestas eelmainitud kompanii kaupmeeste saadikutele, et Inglismaa ministrid soovivad Venemaad sundida Inglismaaga suhteid katkestama, kuid et „senini nad ei suutnud ületada Venemaa Tsaari mõõdukust“. Nad „töötavad kõikjal Tsaristliku Majesteedi huvide vastaselt ja orjameelne Inglismaa valitsus otsustas Venemaaga suhted katkestada, mida tõestavad läbirääkimised Rootsiga, Witworthi saatmine Preisimaa õukonna juurde, et ta hoida Venemaast eemal“.

On arusaadav, et Inglismaa ministrid eitasid oma Venemaa vastaseid tegelikke suhteid. „Inglisma“. Tõestab Stanhope Vesselovskile, „kaubanduslike kasude ühtsuse suhtes ja teenete järgi, milliseid ta osutas Tsaristlikule Majesteedile käesolevas Põhjasõjas, võime nõuda Venemaa poolt tähelepanu oma huvidele; ja sõlmida konventsioon pretendendi arvelt on ebaviisakas, sest et Inglismaa ka ilma selleta loodab Tsaristliku Majesteedi heale poolehoiule.

„Aga millised teened“, küsis üllatunult Vesselovski, „Inglismaa Venemaale osutas käesolevas sõjas?“ - „Inglismaa“, vastas Stanhope, „lubas Tsaaril teha suuri vallutusi ja kindlustada Balti mere ääres. Peale selle ta saatis oma laevastiku ja aitas takistustega Tsaari huve“.

„Inglismaa“, põhjendatult vaidles vastu Venemaa resident, „laskis Tsaristlikul Majesteedil teha vallutusi, sest tal ei olnud selle takistamiseks vahendeid, ega ka soovi soodustada Venemaa edu, vaid asjaolude tõttu pidi jääma neutraalseks; oma laevastiku ta saatis Balti merele oma kaubanduse ja Taani Kuniga kaitseks viimasega sõlmitud kohustuste jõul“>(*)(* Соловьев. История России, т.XVII, стр.329.).

Inglismaa ja Rootsi liitlассуhted tulid täiesti avalikult esile juunis 1719 aastal, kui Inglismaa laevastik, admiral Norrise juhtimisel, sõitis Balti merele, Siis Inglismaa saadik Kopenhaagenis pöördus Peeter I poole kirjaga, millises oli teatatud, Rootsi kuniganna võttis vastu Inglismaa kuninga vahendamise pakkumise, et sõlmida rahu ja et admiral Norrisel on kästus siseneda Balti merele nii Inglismaa alamate kaitseks kui ka „teostada Inglismaa kuninga vahendust“.

Sellise tõsist meedet, nagu laevastiku saatmine Balti merele, et toetada sõjajõuga Venemaale peale sunnitud vahendamist, oli Inglismaa valitsus kohustatud kaitsma oma parlamendi ees. Kui novembris 1719 aastal parlament tööle asus, oli troonikõnes öeldud, et „üks protestantlik riik (Rootsi) sai õigeaegselt meie abi ja meie viimaste lepingutega on pandud selline alus suurte protestantlike riikide vahelisele liidule, et meie püha usk hakkab olema kindlalt kaitstud“.

Peale sell, samas kõnes kuningas lisas veel, et „meie kodused vastuolud, millised on välismaal võimendatud, tekitasid mõnedes välisriikides meie jõududest vale arusaama, et nad

kavatsesid meiega käituda sellisel viisil, millist Suurbritannia kroon kunagi ei salli, seni kuni mina seda kannan“.

See Kuninga viimane avaldus puudutas, Venemaa Londonis asuva residendi arvates otse Venemaad. Inglismaa valitsus oli äärmiselt ärritatud, mitte ainult Tsaari poolsest Inglismaa vahendusest äraütlemise peale, vaid veel enam Venemaa voliniku poolset äraütlemisel, et Aalandi saartel võetaks rahukongressil Inglismaa saadikult vastu Kopenhagenist Tsaarile saadetud kiri. Venemaa ilmne otsustavus mittealluda Inglismaa nõudmistele ei jätnud järele mingit kahtlust.

Sel määral nagu ilmnes see Tsaari otsustavus ja sellega esile kutsutud Inglismaa laevastiku fiasko Balti merel, laskis Inglismaa valitsus käiku kõik vahendid, et meelestada Inglismaa avalik arvamus Venemaa vastu ja Rootsi kasuks.

„Üldse kahetsetakse“, kirjutas Vesselovski novembris 1719 aastal Tsaarile, „Rootsi haletsusväärsest olukorrast, aga Teie Majesteedi suhtes valitseb selline kadedus, et mitte mingit mõistlikku teha ei oska. Kardetakse, et Teie Majesteet kavatseb hakata Balti mere valitsejaks ja kui Rootsi jätta abita, siis kes tagab, et Te teda veel ära ei valluta? Ja kui ka seda ei juhtuks, siis milline hakkab olema Põhja riikide vaheline tasakaal?“

Möödus 1719 aasta, aga Venemaa ja Inglismaa vahelist suhete katkestamist ei toimunud.

1720 aasta alguses varustas Inglismaa valitsus jälle eskaadri ja saatis sama admirali, Norrise juhtimise all Balti merele. Peeter I käskis vene maa- ja merevägede ülemjuhatajatel Balti mere randadel Inglise admiralilt mitte mingeid kirju Tsaaristliku Majesteedi nimele vastu võtta. Siis Norris pöördus Revelis vahetult ülemjuhataja poole ja kirjutas temale, et saabus eskaadriga Vene randadele „et saada õiglase ja mõõdukas rahu Venemaa ja Rootsi vahel“. Inglismaa Kuningas „soovib siiralt, et see kristlikeim asi oleks õnnelikult ja võimalikult kiiresti viidud lõpule“ ja Norris, veel kord, oma Kuninga nimel, pakkus oma vahendust Venemaa ja Rootsi vahele.

Ainiti mitte ainult Tsaar ei pööranud mitte mingit tähelepanu Inglismaa ettepanekule, vaid ka Inglismaa laevastiku viibimine Balti merel ei takistanud üldsegi Venemaa vägedel Rootsi randade ründamist. Venemaa malev rüüstas Rootsis endas mõned linnad ja külad.

See fakt viis Inglismaa valitsuse veelgi suuremasse ärritusse, sest et andis opositsioonile põhjust valitsuse üle naerda, milline võttis Rootsi oma kaitse alla ja ei suutnud Rootsi randade vene vägede poolset rüüstamist ära hoida.

Seda pahameelt hoiti märkimisväärse viisil ülal vene residendi Vesselovski tegevusega, kes kasutas iga võimalust, et tekitada valitsusele probleeme. Vesselovski suhted Inglismaa ministritega olid üpris pingestatud ja pidid kutsuma esile katastroofi.

Kui 1720 aasta alguses oli Inglismaa valitsuse poolt otsustatud uuesti saata admiral Norris Balti merele, Stanhope, kohtas õukonna juures Vesselovskit, ütles temale: „Et ei oleks mitte mingeid põhjuseid meie peale kaebuste esitamiseks, me saadame teile meie poolse Rootsiiga sõlmitud lepingu ära kirja koos instruksioonidega, millise me anname admiral Norrisele. Ta saadetakse, selle lepingu jõul, ainult Rootsi appi ja teie võimuses on sõlmida rahu või mitte ja meid tunnistada kaaslaseks või vaenlaseks ja nii nagu teie meie suhtes toimite, nii hakkame meie teie suhtes käituma“.

Öelnud need sõnad, Inglismaa minister ei andnud Venemaa residendile miskit vastu öelda, sest et ta pööras temale kohe selja ja lahkus.

„Seda ma pean enda avantaaziks ((kasuks))“, lisab Vesselovski oma raportile sellest kohtumisest, „kuna kui ma oleks kasvõi mõne sõna öelnud tema juures öelnud, me poleks vastuseisuta laiali läinud, kuna ta on äkiline inimene“.

Kuid kõige huvitavam on see, et Stanhope ei kavatsenudki oma lubadust täita: ta ei saanud Vesselovskile ära kirja Liidu-lepingust Rootsiiga, ega ka admiralil Norrisele antud instruksioonist. Venemaa resident sai järgmisel päeval, peale õukonna juures kohtumist, Inglismaa ministrilt kirja, millisega ta teavitas Norrise ärasõidust Balti merele, et toetada Inglismaa vahendustegevust.

See kokkupõrge Stanhopega oli Vesselovskile viimane. Märtsis 1720 aastal teatati Feodor Vesselovile Tema Tsaaristliku Majesteedi käsust, et ta sõidaks Inglismaalt ära, kus teda asendab uus sinna nimetatud resident M. P. Bestuzev-Rjumin ((M.P. Bestoujew-Rioumine, М.П. Бестужевъ-Рюминъ.)) Sellise korralduse vahetuks põhjuseks oli Feodor Vesselovski venna, Abrahami

((Абрама)) põgenemine. Mõnede andmete põhjal võis arvata, et ta varjus Inglismaal. Endisele residendile oli tehtud ülesandeks suunduda Kopenhaagenisse, kui saatkonna sekretär. Kuid kui Fedor Vesselovski kummardas Inglismaa kuningale, siis ta Inglismaalt ikkagi ära sõita ei soovinud, vaatamata Tsaari käsu uuele kinnitusele. Lõpuks ta sõitis ära, kuid mitte uuele teenistuskohale ja mitte Venemaale, kuhu teda Tsaar kutsus. Ta kirjutas Saksamaalt Bestuzev Rjuminile, et ta Venemaale kunagi ei naase, sest et teda tahetakse arreteerida.

Sellisel viisil lõppes Feodor Vesselovski missioon St. Jamesi õukonna juures, milline oli kestnud head mitmeid aastad. Bestuzev-Rjuminile oli ette määratud olla Inglismaal hulga vähem aega.

Soovides selgitada Inglismaa rahvale tema tõelist kasu Venemaa ja Rootsi vahelises sõjas, käskis Peeter I oma residentidel Londonis esitada memosid, millistes tõestati Inglismaa valitsuse ebatõde Venemaa suhtes. Need memod jõudsid loomulikult avalikkusele teadvusse ja ärritasid kõvasti Inglismaa Kuningat ja tema ministreid. Nii Vesselovski, detsembris 1719 aastal, andis Inglismaa ministritele sarnase memo, millisele Inglismaa Kuningas vastas jaanuaris 1720 aastal kahe memorandumiga. Esimeses Georg I lükkas ümber tema suhtes Tsaari poolt esitatud süüdistused, kui Hanovre Valijavürst; teises, kui Inglismaa kuningas. Need Georg I memod avalikustati ja see ärritas Peeter I väga. Ta käskis Bestuzev-Rjuminil kuninga väited avalikult ümber lükata, mida ta ka tegi uues memorandumis, milline oli 6. oktoobril 1720 aastal esitatud Inglismaa riigisekretärile.

See memo „oli viimaseks piisaks Inglismaa kuninga kannatuste karikas“, milline oli otse isiklikult Kuninga ja ta ministrite poole pööratud ning väärib seepärast erilist tähelepanu. Me piirdume siin sellest mõnede huvitavamate seikade esitamisega*) (* Соловьев. История России, т.XVII, стр.360.).

„Pakkuda vahendust“, räägitakse selles aktis, „ja samas ka ähvardada, on olemuselt vasturääkivad asjad ja omavahel kokkusobimatud; pakkuda vahendut, et lepitada Valitseja tema vaenlasega ja samas kuulutada, et tehti liit selle vaenlasega, see näitab selgelt, et vahendust ei pakuta sellise kavatsusega, et saavutada leppimine, vaid et otsitakse põhjust vaenuks ja suhete katkestamiseks. Suurbritannia ministrite vastuse järelendus näitab piisavalt, et Teie Majesteet ei soovi olla vahendaja vaid kohtunik ning teha seadusi ja et Teie Majesteedi Ministrid arvavad, et Tema Tsaristlik Majesteet peab ilma vastuseisuta alluma seadustele, milliseid nad otsustavad temale ette kirjutada“.

„Jääb vaid kõrval seisvale publikule otsustada, kas selline Suurbritannia ministrite arvamus ja nende selgitused on väärikad ja õiglased“.

„Jätta maha oma liitlased, ühineda sellise liitlase vaenlasega, kellega juba mitmeid sajandeid sai oldud alalises ja vahetus sõpruses, kelel abil saadi palju kasu ja nõnda suuri kasumeid ja tekitada nende vahele avatud kuristik, see on õigustamatu nii Jumala kui inimeste ees“.

„Suur Britannial ei ole mitte mingeid põhjuseid kadestada Tema Tsaristliku Majesteedi õnne ja vastupidiselt on mõlemate rahvastele vastastikuselt kasulik, et hea üksmeel ja sõprus oleks alati kahe monarhi vahel. Mitte mingit kasu ei sa tekkida Suurbritannia kroonile Venemaaga tülli minekust ja sellest võib suuri kulusid oodata. Vaikitakse, et Teie Majesteedi teod viivad teid teid selleni, et jääte õigusest nõuda Rootsilt õiglast hüvitust mõnesaja laeva eest koos nende veostega, millised rootslased inglasele ära võtsid ja millise kaudu Teie Majesteet jääte ilma õiglasest hüvitusest, millist te õigluse järgi võinuks nõiuda“.

„Ja nõnda ei ole Bremeni ja Werdeni kinnitamiseks Braunschwig-Luneburgi Valijavürstliku õukonnaga tuua Suurbritannia kroonile kohustusi, millised kallutavad katkestama tema ja Venemaa vahelist head sõprust kuni sõjani. Hea sõprus ja üksmeel Venemaa ja Suurbritannia vahel olid alati Suurbritannia rahvale suurte kasude ja tulude allikaks: selle katkemine võib olla temale kahjulik“.

„Tema Tsaristlik Majesteet ei eeldanud mitte mingeid põhjuseid, et katkestada mõlematele rahvastele nõnda kasulikku sõprust. Tema Tsaristlik Majesteet veel praegu kaldub selle sõpruse säilitamise poole aga tema poolt tehtud kõigs oma piirkondades vaba kauplemise lubamise kuulutus Inglismaa kaupmeestele om selle ilmne tõestus ja seda enam, et selle ta tegi sel ajal, kui Teie Majesteet ja teie ministrid toimisid Tema Tsaristliku Majesteediga vaenulikult, saates oma

laevastiku tema vaenlasele appi ja äsitades Tema Majesteedi vastu kõik riigid, välistamata isegi Türgit“.

On arusaadav, et see memo pidi äärmiselt pahandama Inglismaa kuningat ennast ja ka tema ministreid. Selles süüdistatakse Kuningat ennast selles, et oma Hanovre huvidest ta ohverdab Inglismaa rahva seaaduslikud huvid. Inglismaa minister aga süüdistas selles, et nad alluvad Inglismaale kahjulikele mõjudele ning varjavad tõde Inglismaa rahva ja parlamendi eest.

Selle Venemaa memo avaldamine oli Inglismaa Ministrite nõukogu erakorralise istungi arutlusasjaks, milline oli kutsutud kokku 15. novembril 1720 aastal. Nõukogu otsustas ühehäälselt teha Venemaa residendile Bestuzev-Rjuminile kaheksa päeva jooksul Inglismaalt lahkumise ettepanek. Ja tõesti, 23 novembril Bestuzev-Rjumin lahkus Inglismaalt ja sõitis eelkõige Haagi, kuhu ta jäi kuni maini 1721 aastal.

Sellisel viisil lõppesid Venemaa ja Inglismaa vahelised diplomaatilised suhted. Londonis ei olnud enam Tsaari esindajat ja ka S-Peterburi õukonna juurde ei olnud ammu Inglismaa valitsuse esindajat nimetatud. Tõsi, jaanuaris 1719 aastal ilmus C.-Peterburgi keegi Jefferyes, kui Inglismaa resident. Kuid juba sama aasta oktoobris ta tegi Tsaarile lahkumiskumarduse, öeldes, et peab hädavajalikult saama oma õukonnalt uued instruksioonid.

Vaatamata Inglismaa valitsuse vaenulikule teguviisile, Peeter I ikkagi, aprillis 1721 aastal, kinnitas uuesti inglaste õigust vabalt kaubelda Venemaa piires ja vene territoriaalvetes. Peale selle, kõigile Jacques III Stuarti kirjadele ja ettepanekutele Tsaar ei vastanud, sest ei pidanud Inglismaa avalikku arvamuse enda vastu ärritamist kasulikuks, millise poole ta juba oli pöördunud memode ja memorandumitega.

On teada, et Inglismaa vaen ei seganud Peeter S. rootslasi veenmast tema poolt ettekirjutatud rahu tingimustele hädavajalikust allumisest. Ei Inglismaa laevastiku ilmumine meie randade lähedale, ega Inglismaa diplomaatia sepitsused Konstantinoopolis ei suutnud peatada sündmuste saatuslikku käiku.

Nystadi rahu-traktaat oli Peeter S. geniaalsete kangelastegude suurimaks võiduks ja säravaks Põhjasõja lõpetamiseks. Traktaadi Artikkel 17 jõul, Suurbritannia Kuningas võetakse sellesse lepingusse selleks, et „milles Tema Tsaristlik Majesteet Tema Majesteet Suurbritannia Kuninga poolt end mõnikord solvatuna leiab, otse Nende Majesteetide poolt sõbralikult trakteeritud ja kokku lepitud saab“.

Venemaa ja Inglismaa vaenulikud suhted jätkusid ka peale Nystadi rahu-traktaadi sõlmimist, vaatamata nende riikide erinevatele lepitamise katsetele. Tuntud Inglismaa diplomaat Whitworth veenas vürst Kurakinit Haagis, et peale Venemaa ja Rootsi vahelise rahulepingu allkirjastamist ei ole Venemaa ja Inglismaa vaheliseks tülits mitte mingit põhjust. Prantsusmaa diplomat Campredon pakkus samuti oma sõbralikke teeneid, et lepitada Tsaari Inglismaa Kuningaga. Kuid kuni Peeter S. surmani diplomaatilisi suhteid ei taastatud.

Kui Katariina I ((Catherine I, Екатерина I)) astus Ülevenemalisele troonile, muutusid Venemaa ja Inglismaa vahelised suhted veelgi vaenulikumaks. Katariina I kaitses oma õemeest, Holsteini Hertsogi ja kavatses Holsteini võtta Taani Kuningalt jõuga ära. Inglismaa asus avalikult Taani poolele ja mais 1726 aastal Inglismaa eskaader, admiral Weigeri juhtimise all, heitis Reveli all ankrusse. Inglismaa admiral saatis Keisrinnale Kuningas Georgi kirja, millises väljendatakse Inglismaa soovi elada Venemaaga rahu ja heas üksmeeles. Kuid pidades silmas relvastust, milline oli varutud Venemaa valitsuse poolt, et rikkuda Inglismaa liitlaste seaduslikke õigusi, saatis Kuningas Balti merele tugeva eskaadri, millisele oli kästud takistada Venemaa laevastikul sadamast väljumist ja et sundida Keisrinnat „ilmutama oma rahvale ja kogu maailmale eskuju tema kalduvusest rahule ning tema naabritega sõpruses elamises“. Peale selle Kuningas süüdistas Keisrinnat suhtlemises oma verivaenlasega -pretendendiga.

Keisrinna vastus 15. juunist 1726 aastast paistab silma vaieldamatu väärkusega. Relvastunud oma vaenlaste vastu, Venemaa kunagi Inglismaa suhtes võetud kohustusi ei rikkunud.

„Teie ministrid“, kirjutas Keisrinna Kuningale, „ei suutnud välja mõelda midagi uut ja seepärast esitasid vana väära ja iganenud etteheite meie suhetest pretendendiga. Teil on vabadus anda oma admiralidele käsku, milliseid soovite, kuid seejuures ärge suvatsege võtta vastupidiselt,

kui meie, soovime saata oma laevastiku merele, ei lase end kinni pidada teie Kuningliku Majesteedi keelust ja nii vähe kui ka me soovime ise end ülistada ja teistele seadusi ette kirjutada, sama vähe me kavatsame kellegi teise poolt tehtud seadusi täita, olles Isevalitsuslik ja absoluutne Valitsejanna, kes ei sõltu mitte kellestki, peale ainsast Jumalast“.

„Muideks“, jätkab Katariina I, „me oleme valmis Teie Kuningliku Majesteediga astuma alalisse ja heasse üksmeelde ega võta midagi ette, milline võiks rikkuda meie mõlemate riikide vahelist sõprust, nõnda nagu kaks riiki peavad tunnistama, et sõprus on neile väga kasulik“.

Kuid need vastastikud hea üksteisest arusaamise sisseaseadmiseks tehtud veenmised ja sõpruse soovid seda Inglismaa ja Venemaa vahele ei toonud. Vastupidi, pidevalt juhtusid uued faktid, millised kinnitasid vastastikust vaenulikkust.

Kui suvel 1725 aastal ilmus S-Peterburis Inglismaa kapten Yan Dehn Kuningalt saadud patendiga, et ta on nimetatud Inglismaa peakonsuliks, siis ta saadeti pealinnast mõne päeva pärast välja sellel põhjendusel, et ei esitanud Keisrinnale volikirja.

Peale selle, olles varem Venemaa mereväe teenistuses, ta sooritas mingi süüteo.

Ainiti, vaatamata Inglismaaga kestvatele suhete katkestusele, Keisrinna Katariina I pidas kasulikuks võtta eeskju Peeter S. ja anda Inglismaa kaubanduse kasuks välja kaks alljärgnevalt esitatavat deklaratsiooni.

*

Nr. 382.

Jumala armust Meie Katariina Ülevenemaaline Keisrinna ja Isevalitseja jne. jne, jne,

Olgu sellest teada kõigil, kes seda teadma peavad, millisel viisil Me otsustasime, et kuna Tema Suurbritania Kuninglik Majesteet saatis oma tugeva sõjalaevade eskraadi Balti merele. Ja see eskaader asus ankrusse Meie Reveli sadama vastas ja et see Tema Suurbritannia Kuningliku Majesteedi mitte millegagi Meie poolt ära teenitud ebasõbralik samm, ja see miskile muule ei kalluta, peale meie vastu võetud ettevõtmisele ja järelikult Põhja srahu rikkumisele. Ja Suurbritannia rahva, Meier Ülevenemaalisse Keisririiki, kaupleva tulevad kaupmehed võivad omada kahtlust, et nad selle Tema Suurbritannia Kuningliku Majesteedi Meile ebasõbraliku teoga ja kui mainitud eskaadri poolt, meie vastu võetakse ette mingid vaenulikud tegevused ja millest siis Meie Keisririigis nende Persoonide laevadel ja kaupadel või mingis muul viisil kanantab ja äärmist kahju ei tekitatud. Aga Meie Omalt poolt kavatseme siiralt, vaatamata sellele Tema Suurbritannia Kuningliku Majesteedi, Põhjas uute rahutuste tekitamise ärgitusel Meile tehtud teod selle sõbraliku sõpruse ja korrespondentsi, milline juba ammustest aegadest Venemaa ja Suurbritannia Valitseja vahel, kuni selle ajani alaliselt ja rikkumatu, mõlemate rahvaste suureks kasuks ja tuluks kestaks, kogu hoolega ülal hoida ja Meie Keisririigi kaupleva Suurbritannia kauplevate vahel vabalt teostataks nende kaupmeestele ilma mingite kahjustamisste ja sekkumisteta, mitte ainult lubada, vaid ka veel laiendada sellele igasugused armastusvärsed võimalused ja viisid anda, selleks et kogu maailmal aj eriti paljukiidetud Suurbritannia rahval, nõnda kõvemini näidata Meie siirast kavatsust, olla rikkumatus heas üksmeeles Suurbritannia Krooniga ja milline on õnnelikult neist ammustest aegadest kehtestatud mõlemate Valitsejate heas sõpruses.

Selleks, Me selles meie kuulutame avalikult sellest armastusväärsest kavatsusest kõikide hüveks ja anname kindlust kõigile Suurbritannia kaupmeestele üldiselt ja igähele eraldi, et kuigi Tema Suurbritannia Kuningliku Majesteedi ja tema poolt Balti merele saadetud mainitud eskaadri poolt, millised on Meie vastu ilmsed vaenulikkuse ja vastasseisu näited, siis ainiti selle eest neile kaupmeestele, nende isiksustele, kaupadele ja varadele ja laevadele mis tulevad või lahkuvad, mitte mingil viisil Meie poolt mitte mingit pahatahtlikust ei näidata või mingit laostumist või kahjusid ei tekitata. Ja seda ka sellisel viisil, et nad ka praegu ning ka tulevikus ilma igasuguse kahtluse ja ohuta, oma kaupmeeskond teiste sõbralike rahvaste suhtes vabalt oma soovi järgi ja oma parima kasu nimel, Meie Keisririigis jätkata ja teostada ja kõigil juhtudel Meie armulikkuses kaitstud ja

hoitud, muutmatult kindlalt ja lootusrikkalt olla. Ainult kui nad ise mingi seadusevastase või keelatudga endale kahju ei tee.

Selle kinnituseks Meie selle Meie armuliku Deklaratsiooni allkirjastasime omakäeliselt ning käskisime selle üleriigiliselt tavalisel viisil avalikustada.

See juhtus Sankt-Peterburgis, 21 juunil, 1726 aastal .

(L.S.)Catherine.

(М.П.)Екатерина.

*

Nr. 383 *)

*)Срав. «Сборникъ Импер. Русскаго Историческаго Общества», т.LXIV, стр.549.

Jumala armust, Meie Katariina Keisrinna ja Ülevenemaaline Isevalitseja jne, jne, jne, Olgu sellest teada kõigil, kes seda teadma peavad, et kuigi Me möödunud 1726 aastal, Suurbritannia Kuningliku Majesteedi sõjalaevade eskaadri Balti merele tulekul ajal, Meie 21 juunil antud ja avaldatud Deklaratsiooniga, kogu Suurbritannia rahvas ja eriti Meie Venemaa Keisririiki oma kaupmehi saatev, kindlalt lootsid, et vaatamata neile Suurbritannia Kuningliku Majestedi Meie suhtes tehtud mittesõbralikele tegudele ja kuigi ta Meie vastu ta mingid ilmset vaenu ja vaenulikkust näidanud oli, Suurbritannia kaupmeestele vaba pääs Meie Keisririiki, ilma mingi kahjustamiseta ja sekkumiseta tagasivõtmata Meie poolt lubatud ning vabaks ka jääb. Ja järelikult need Suurbritannia kaupmehed, nii nagu eelmisel aastal tegelikult seda tehti Meie Deklaratsiooni jõul: samuti ka käesoleval aastal ja edaspidi oma äri ilma mingi kahtluseta ja kartuseta, oma soovil sadamates ja Meie Riigis jätkata ja teostada võiks.

Ainiti kuna Meile on viisakalt raporteeritud, millisel viisil need kaupmehed selle kestel, Meie poolt Kõige armulikumatult neile antud luba, seejärel mõned omavad kahtlust: kuna need Tema Suurbritannia Kuningliku Majesteedi Meie vastu ilma mingi Meie poolse selleks antud põhjusega tehtud mittesõbralikud sammud, mitte ainult muutumatult jätkuvad, vaid ka tema Kuninga poolt valmistatakse Balti merele, Meie sadamatesse saatmiseks, eelmise aasta omast veelgi tugevam sõjalaevade eskaader ja kõikjal sealt saadud teadete järgi ja mitte mingi muu kavatsusega, peale Meie vastu juba ilmsete vaenulike sammude ja tegevuste sooritamiseks.

Kuid Meie, vaatamata kõigile nendele sellistele Suurbritanni Kuningliku Majesteedi Meie vastastele, Põhjas rahutust puudutavaid ja tekitavaid samme, selleks, et kogu maailmale nende Tema Suurbritannia ministrite ebaõiglust ja ilmne põhjendamatust, meie suhtes väljamõeldud süüdistusi avalikult näidata; on kõrvalekaldumatult suunatud temaga hea sõpruse ja korrespondentsile, milline juba ammustest aegadest Vene ja Suurbritannia Riikide vahel jätkus, mõlemate rahvaste kasuks ja tuluks ka tulevikus alati ja rikkumatult hoida ja selle kahjustamiseks mitte mingit põhjust ei anna.

Sellepärast Me selle heaks otsustasime et kinnitada kõigile Meie Riigis, Suurbritannia kaupmehi ja nende kasuks Ülalmainitud Meie 21. juuni Deklaratsiooni, selle kaudu see uuendada: ja nagu see oleks kõiges sõna-sõnalt siin ära toodud, kinnitada ja konfirmeerida; ja sellisel viisil, et kuigi tegelikult Tema Suurbritannia Kuningliku Majesteedi ja tema saadetud eskaadri poolt Meie vastu mingid ilmsed vaenulikud sammud ja teod näidatud olid, siis ainiti neile Suurbritannia kaupmeestele, ei nende isiksuste, kaupade ja varade ning laevade suhtes, millised tulevad Meie sadamatesse või lahkuvad Meie juurest, mingit laostumist või kahju, ega ka vähimatki takistust ja pahandamist ei tehta. Vaid nad, nagu praegu, nii ka tulevikus ilma mingi kahtluse ja kartuseta oma kauplemist teiste sõbralike rahvastega Meie Keisririigis vabalt jätkata ja teostada ja kõigil juhtudel Meie armulikus kaitsmises ja kaitses täiesti kindlad ja lootusrikkad olla: kui vaid nad ise mingite rikkumisega ja keelatud tegevustega ise endale häda kaela ei kutsu.

Selle kinnituseks Meie selle Meie Armulikuima deklaratsiooni Omakäeliselt allkirjastasime ja käskisime selle üleriigiliseks teadmiseks tavalisel viisil avalikustada.

See juhtus Sankt-Peterburis, 20 aprillil 1727 aastal.

Nr. 384.

1734 a. 2.(13.) detsember. S-Peterburis allkirjastatud sõpruse- ja komertstraktaat.

((F. Martensi kommentaar.))

1726 aasta Deklaratsioonid (Nr. 382-383) olid loetud inglastest kaupmeestele, kes olid selleks kutsutud Välisasjade Kolleegiumisse, valjusti ette. Peale selle, olid need tõlgitud võõrkeeltesse ja saadetud välisriikide ajalehtedes avaldamiseks vene missionidele ja saatkondadele.

Ainiti, need kaks akti olid kutsutud esile eranditult poliitilistel kaalutlustel ja ei tunnistanud üldsegi Inglismaa ja Venemaa vahelist äralebimist. Vastupidi, Venemaa valitsuse viha Inglismaa vastu andis endast pidevalt tunda. Tõsi, sellised mõjukad suurnikud, nagu vürst Menšikov, krahv Apraksin, vürst Golitsõn ja parun Osterman ((Menschikow, Apraxine, Golitsyne, Ostermann, Меньшиковъ, Апраксинъ, Голицынъ, Остерманъ)), olid pigem Inglismaa poolt, kui vastu. Kuid, teisest küljest, kantsler krahv Golovkin, vürst V.L. Dolgoruki, vürst Repnin ja Jaguzinski ((Golovkine, Dolgorouki, Repnine, Ягужинский, Головкинъ, Долгорукий, Репнинъ, Ягужинский)) olid avalikult Inglismaa ning selle kaubanduslike huvide suhtes Venemaal vaenulikud. Keisrinna Katariina I ise kaldus pigem viimati mainitud partei poole, kui esimeste hulka.

Sellisel viisil Versailles õukonna püüdlused oma ministri Campredoni kaudu, kes oli akrediteeritud Venemaa õukonna juurde, lepitada Venemaa Inglismaaga ära, ei saanud edukas olla. Neid püüdlusi alustati juba Keiser Peeter Suure ajal, kui Campredon pidevalt esitas Tsaarile lepitamise ettepanekuid, et taastada Inglismaaga endised sõbralikud suhted. Kuid need ettepanekud jäid kavadeks, millistel ei hakanud olema mingit praktilist mõju. Muideks, ka Prantsusmaa valitsus ise muutis alates 1727 aastast oma vaadet Inglismaaga liidu suhtes, mistõttu ta ei saanud jätkata oma vahendaja rolli*). (*Срав. Томы 52, 58, 63 и 64 «Сборника Императорскаго русскаго Историческаго Общества»).

Sellest ajast peale, kui Prantsusmaa aitas Poola troonile Stanislas Leczynsky ((Станислава Лещинскаго)), tema suhted Venemaaga muutusid üpris vaenulikeks. Vastupidi, sel määral, kui Hanovre dünastia kinnistus Inglismaa troonil, langesid „Püha Georgi kavaleri“ šansid, s.t. Jacques III Suarti, hõivata kunagi Inglismaa troon. Sellisel viisil, asjaolude jõul pidi lakkama Inglismaa pretendendi ja Venemaa keiserliku valitsuse vaheline salajane kirjavahetus. Jacques III jätkas aga ise seda kirjavahetust ja väljendas osalemist kõigis Venemaa Keiserliku Õukonna kurbades ja rõõmsates sündmustes. Kuid kui temale ei nunustatud vastata, siis olid vastused täiesti värvitud.

Lõpuks Inglismaa valitsus ise veendus Venemaaga otseste suhete taastamise hädavajaduses: 1728 aastal ilmus S-Peterburgi inglane Ward, kaasas Inglismaa kuningalt saadud patent Inglismaa konsuli kohale Venemaal. Wardi saatis sekretär Rondeau.

Ainiti Wardi kui konsuli tunnistamist segas Venemaa valitsuse poolne formaalne probleem, kes nõudis Wardilt Inglismaa Kuninga Valitseja Keisrile saadetud Kirja esitamist. Krahv Golovkini arvates ei piisanud vaid konsuli ametinimetuse andmise patendist, eriti kui see ei ole Kuninga enda poolt allkirjastatud. Sellist arvamust vaidlustas konsul ise, eriti ta sekretär Rondeau. Viimane tõestas üksikasjalikult, et kõigist neljast välismaisest konsulist, kes on nimetatud enne 1729 aastat Venemale, oli vaid esimesel Inglismaa konsulil Goodfellowil kiri Tsaarile, millisega ta oli soovitatud mitte ainult kui konsul, vaid veel enam kui kaupmees, kes kaupleb tubakaga. Sellele näitele viitasidki vene ministrid, kuid nad unustasid täiesti, et nii teine (Prantsusmaa), ega kolmas (Preisima), ega ka lõpuks, neljas (jälle Prantsusmaa) konsulid ei esitanud oma Valitseja Kirju, vaid

ainult konsuli patendi. Viimase aga (Prantsusmaa konsuli), soovitas resident Campredon, oma Kuninga nimel Venemaa võimudele.

Lõpuks, oktoobris 1729 aastal esitas Ward oma Kuningalt saadud uue patendi ja oli Venemaa valitsuse poolt tunnustatud kui Inglismaa konsul. Kuid Ward ise jäi täielikult oma aktiivse sekretäri Rondeau varju, kes hakkas iseseisvalt Londoni valitsusega kirj vahetust pidama. Augustia 1731 aastal anti Rondeaule isegi S-Peterburi õukonna juures asuva Suurbritannia residendi ametijärk.

Selline nimetamine pidi, Inglismaa valitsuse arvates, olema parimaks tõestuseks tema siirast soovist hoida sõbralikke suhteid Tema Tsaristliku Majesteediga⁴. Kuid andes Rondeaule kreditiivid residendi aujärgule, Inglismaa valitsus kirjutas temale kategooriliselt ette, et ta küsib Keisrinna audientsi ja esitab oma kreditiivid ainult sel juhtumil, kui ta eelnevalt veendub Venemaa valitsuse kavatsuses nimetada oma resident Londonisse. Kui lähimas tulevikus sellist kavatsust ei järgne, siis Rondeau ei pidanud oma volikirja esitama.

Samal ajal kirjutatakse Rondeaule ette, et ta ei tekitaks mingeid probleeme Ülevenemaalise Valitseja uute tiitlite pärast. Inglismaa minister, Lord Harrington, meenutab resident Rondeaule, et väljend „Keiserlik Majesteet“, „Tsaristlik Majesteet“ ja „Majesteet“, ((„Императорское Величество», «Царское Величество», Величество», „Majeste Imperiale“, „Majeste Tsar“, „Majeste“)), olid juba varem Inglismaa raamatutes ühtmoodi kasutatud. Aga tiitlit „Keiserlik“ kasutati veel ka siis, kui Moskoovia peale vaadati, kui Euroopas võõrastele vormide ja tseremooniatega barbaarsele maale, kui nende poole pöörduti ülespuhutud stiilis, täis joonistatud kirjadega, nii nagu pöördutakse Marokos ja Ida riikides⁵)(*Срав. т.LXVI, стр. 364 «Сборника Императорскаго русскаго Историческаго Общества»).

Rondeaule antud instruksioonide jõul, ta pidi pidevalt pidama silmas Venemaaga kaubandusleppe sõlmimise soovitatavust. Inlaste kaubakäive ületab, 31 augusti 1731 aasta instruksiooni alusel kõikide teiste riikide kaubakäibe, nõnda nagu see mitte ainult ei ole võrdne kõikide teiste riikide kokku võetud summaga, vaid isegi üleatab seda. Igal aastal viiakse inglaste poolt Venemaalt välja kaupu, keskmiselt, äärmisel juhul 300.000 naelsterlingi eest. Kolmeneljandikku sellest kaubast ostetakse hõbeda eest, järelikult Venemaa Keisririigi igaaastane tulu selles artiklis küündib 225.000 naelsterlingini.

Sellisel viisil on kauplemine Suurbritanniaga venelastele eriti kasulik, sest et inglased ostavad Venemaalt hulga rohkem kui müüvad. Muideks, inglased ise aga tunnistasid, et Inglismaale on kauplemine Venemaaga erakordselt kasulik.

„Soetades laevaehituseks vajalikku materjali“, kirjutas konsul Ward oma valitsusele, „pool raha eest, teine pool kaupade vastu, me poole maksumusest meie laevastikule hädavajaliku materjali eest säilitame endale, nõnda nagu meie kaup on Tema Majesteedi maade ja ta alamate töö produkt, milline kaubanduslikust vaatepunktist kujutab puhast tulu“.

Ei ole kahtlust, et Inglismaa ettevõtlikud kaupmehed oskasid väga hästi Venemaaga peetavat kaubandust ekspluateerida. Nad pöördusid pidevalt Venemaa valitsuse poole kõikvõimalike projektide ja ettepanekutega. Nii 1732 aastal inglane Elton esitas vaalade püügi ja „Põhjamemel Arhangelskist Jaapanisse, Hiinasse ja Ameerikasse viiva laevatee otsimise kavad“.

Kuid samal ajal needsamad inglased kaebasid pidevalt vene võimude poolsete kõikvõimalike vintsutuste ja ebaõigluste peale. Märtsis 1732 aastal resident Rondeau esitas krahv Ostermannile memo, millises olid 15 punktis loetletud erinevad probleemid ja ebamugavused, millised kitsendavad Inglismaa kaubandust Venemaal⁶). (*Срав. т.LXVI, стр. 424 и след. «Сборника Императорскаго русскаго Историческаго Общества»). Nende probleemide hulgas olid, muuseas, järgmised: kui venelane hagib välismaalast, siis ta esitab selle Kommerts-Kolleegiumile; kui aga välismaalane hagib venelast, siis tal tuleb esitada hagid Raekotta, kus teda ootavad ees suured bürokraatilised asjaajamised, suured kulud, märkimisväärne ajakulu ja kus, lõpuks, jääb hagi täiesti tulemusteta. Seepärast inglise kaupmehed palusid, et kõik nende ja venelaste vahelised asjad oleksid eranditult kohtalluvad vaid Kommerts-Kolleegiumile. Peale selle, kehtestatud korra järgi Inglise kaupmehed, kes soovivad sõita Venemaa sisekubermangudesse, on kohustatud mitte ainult passe võtma, vaid peavad enda eest veel tagatist maksma. Samasugune n

õue esitatakse Venemaalt välja sõitjatele. Selline tagatise nõudmine, millise suurus on täiesti omavoliline ega ole millegagi põhjendatud. Seepärast inglased algatavad selle äramuutmise palve.

Edasi, nad „näevad kurvastusega“, et sõduri mantli (sineli) kalevit ei osteta neilt, vaid teiste riikide kaupmeestelt. Seejuures kõigist kaupadest, milliseid Inglismaalt Venemaale veetakse, kujutab endast sõduri riietuse valmistamiseks kasutatav kalev Inglismaa kaubandusele kõige kasulikumaks kaubaks. Seepärast Inglismaa kaupmehed esitasid palve, et Venemaa ostaks neilt kogu sõdurite riie valmistamiseks vajaliku kalevi.

Lõpuks, Inglismaa kaupmehed väljendasid veel soovi, et kogu kauplemine S-Peterburiga oleks viidud üle Kroonlinna ((Cronstadt, Кронштадтъ.)), milline sellise meetme võtmisel hakkaks arvatavasti väga kiiresti arenema.

Kõik need punktid arutas Inglismaa resident koos krahv Ostermanni, vürst Tserkasskiga ja feldmarssal Minihiiga ((Tcherkassky, München, Черкасскимъ, Минихомъ)) läbi. Kuid alguses ta ei suutnud savutada mitte mingeid positiivseid lubadusi. Ainul talle teatati kohe Venemaa valitsuse otsusest, et tulevikus enam erinevate välisriikide vahel mingit vahet ei tehta.

Seejärel Rondeau raporteerib oma valitsusele, et „omades õnne asuda vene ministritega sedavõrd heades suhetes“ et temal „õnnestus kallutada“ Inglismaal kaupmeestelt tellima 400.000 jardi sõduri-kalevit - „mis preislasi väga kurvastas“. Peale selle, oli temale lubatud, et 15 esitatud küsimusest 8 punkti rahuldatakse viivitamatult ja vastavad ettekirjutused on juba Kommerts-Kolleegiumile ära saadetud.

Saint-Jamesi õukonna poolt Venemaale residentsi nimetamine kutsus loomulikult esile vene esindaja nimetamise Inglismaale. Valitsuse valik oli üpris edukas. Vürst Antioche Dmitrievits Kantemir ((Антиохъ Дмитриевичъ Кантемиръ)), kaardiväe porutsik, oli nimetatud keiserlikuks residendiks St.Jamesi õukonna juurde palgaga 3000 rubla aastas, postikuludeks 300 ja Londonini sõiduks anti 2000 rubla. See nimetamine toimus detsembris 1731 aastal ja aprillis järgmisel aastal vürst Kantemir asus oma ametipostile. Inglismaa minister lord Harrington kiirustas teatama Venemaa valitsusele, et vürst Kantemir avaldab kõigile kõige paremat muljet.

Enen vürst Kantemiri Londoni saabumist olid poliitilised asjaolud muutunud sisuliselt Inglismaa ja Venemaa lähenemisele soodsamaks muutunud. Inglismaa astus lähedastesse suhetesse Austriaga, millisega Venemaa asus liidus. Inglismaa vaen Prantsusmaa suhtes, milline oli samuti Venemaaga vaenulikes suhetes, pidi siduma mõlemad riigid teadmiselega huvide solidaarsusest. Toimub lähenemine võis üpris kiiresti tulla esile Saxe valijavürsti ning Poola Kuningas August II surma tõttu.

Venemaa ja tseesarlikud valitsused otsustasid toetada Saxe valijavürsti kandidatuuri Poola troonile. Vürst Kantemir raporteeris, mais 1733 astal, oma õukonnale, et Inglismaa ministeerium „väljendas suurt rahulolu“ tema, Keisrina toetava otsuse suhtes, koos Austria Keisriga, Saxe valijavürsti suhtes, kuna selle vanendiga Prantsusmaa õukond jääb ilma Saksamaa suurest osast.

Vürst Kantemir kasutas seda soodsat olukorda ära, et pakkuda Inglismaa valitsusele Venemaaga Liidu-traktaadi sõlmimist, et tagada kogu Euroopas rahu. Meie residendile vastati, et Inglismaa Kuningas soovib kogu südamest sõlmida liitu Venemaaga ja ei lase seda juhust mööda, et tunnistada oma kõrget austust Venemaa Keisrinna suhtes. Kuid kuningas vajas parlamendi nõusolekut ja rahvas, olles mõjutatud õukonna vastasest parteist, hakkas Kuningat ja ministreid süüdistama selles, et Inglismaa võtab uusi kohustusi ja uusi kulutusi. Kuningas oletab, et rahva rahuldamiseks oleks hea sõlmida kaubandus- ja sõprustraktaat.

„Nendest juttudest“ jätkab vürst Kantemir, „Teie Majesteet suvatseb näha, et siinse õukonna kavatsus kaldub selle poole, et kommerts-traktaadi kaudu saada uued kasud, aga liidule sõlmimisele poole kaldutakse vähe, sest kardetakse uusi väljaminekuid ning vastaspartei poolseid süüdistusi. Ma arvasin et oleks ebaviiskas peale käia: kas ministrid ei arvanud, et Teie Majesteet mingist oma kildkonna huvidest või vajadusest niivõrd alavalt õutab nende liitu“.

„Kuid nii nagu Teie Majesteet kordate minule oma endisi korraldusi, siis ma ei jäta võtmast kõikvõimalikke pingutusi et saavutada siinse õukonna nõusolek liidu sõlmimiseks, kasutades sellist juttu, millist ei saa mööda vaadata, et Teie Majesteet seda tingimata soovib. Ma nõustun selle suhtes ja Austria saadikuga, kes senini mitte mingit abi minule ei osutanud... Austria saadik veenas siin, et

Teie Majesteet, oma isevalitsuslikul tahtel, käskisite oma vägedel tungida Poola ja et Austria Keiser ei saa sellepärast sellele viidata. Arvan et Viini õukonna samm võib olla kasulik selleks, et kallutada siinne õukond end Prantsusmaa vastaseks kuulutama“.

Seejuures asjad Poolas võtsid üha enam ja enam ohtlikuma pöörde. Versailles õukond võttis avalikult oma kaitse alla Stanislas Lesczinsky partei ja väljendas kavatsust saata oma laevastik Balti merele. Keisrinna Anna Ivanovna ((Анны Иоанновны)) valitsus tunnistas hädavajalikuks Prantsusmaa laevastiku Balti mere rannikul teostatavate operatsioonide paralüüsimist ja sel eesmärgil oli Inglismaa laevastiku abi täiesti hädavajalik.

Vaat, miks Venemaa residendil Londonis oli jälle ette kirjutatud Liidu-traktadi sõlmimise saavutamise. Vürst Kantemir teadvustas täielikult oma jõupingutuste edutust ja samal ajal ei varjanud enda eest Venemaale sellist liidulise abi alandavat kerjamist. Ta tõestas Lord Harringtonile, et see liit on Inglismaale erakordselt kasulik. Venemaa, vastutasuks sellele liidulisele abile, nõuab Inglismalt ainult Inglismaa eskaadri Balti merele saatmist – mida peab Inglismaa valitsus nagu nii tegema oma enda kaubanduse kaitseks. Sest Inglismaa rahvas, tõestas veenvalt vürst Kantemir, kunagi ei koorma ennast mereväe relvastusega, sest et selleks kasutatakse Inglismaa madruseid ja raha riigist välja ei lähe*)(*Соловьев. История России, т. XX, стр. 54.).

Inglismaa minister aga väitis, et Inglismaa rahvas alati protesteerib rahvusvaheliste kohustuste vastu, millistest tulenevad temale uued raskused. Liit sellise kaugel riigiga nagu seda on Venemaa, milline ei saa Inglismaale mingit liidulist abi anda, kutsub arvatavasti esile Inglise rahva tugeva nurina.

Esimese ministri, tuntud Robert Walpole vend Horace Walpole kinnitas samuti Venemaa residendile, öeldes, et juba Venemaa ja Inglismaa vaheliste suhete taastumise algusest peale ta mitmeid kordi tõestas kardinal Fleuryle ja Austria ministritele, et Inglismaa rahvas sooviib väga olla Venemaaga tihedas liidus ja sõlmida temaga kaubandus-traktaat. Kui Venemaaga liidu-traktaati Inglismaa ei saa soovida, sest et kogu sellise liidu kasu hakkab olema Venemaa, aga kogu raskus Inglismaa poolel.

See uus äraütlemine ei peatanud Keiserlikku valitsust: 1733 aasta lõpus oli Kantemirile kirjutatud ette uuendada liidu sõlmimise ettepanekut. Siis lord Harrington, et asjast vabaneda, teatas, et Inglismaa valitsus ootab Venemaa Liidu-traktaadi kava.

Märtsis 1734 aastal sai Kantemir S-Peterburist Liidu-traktaadi kava, millise ta pidi saatma Inglismaa ministritele. Täites selliste ebameeldivat ülesannet, ta, ainiti, veel kord kinnitas oma valitsusele selle asja suhtes vähimagi edu lootuse puudumist.

„Võtan enesele julguse“, kirjutab vürst Kantemir märtsis 1734 aastal, „veelkord kinnitada Teie Keiserlikule Majesteedile, et käesoleval ajal selle liidu sõlmimise läbirääkimistele siinne õukond ei asu, milles on minuga üksmeelel ka Austria saadik“.

Ja tõesti, Lord Harrington teatas jälle Venemaa residendile Inglismaa Kuninga poolsest Lepingu sõlmimisest kategoorilisest äraütlemisest.

Näib, nüüd Keiserlik valitsus pidanuks, lõpuks loobuma igasugusest Inglismaaga sõlmitava liidu mõttest. Osutus, et mitte, sest et mais sai vürst Kantemir kategoorilise ettekirjutuse nõuda Inglismaa eskaadri Balti merele saatmist!

On arusaadav, et Inglismaa ministrid veel kord keelduvad, kuna nad ei taha mitte kuidagi Prantsusmaaga tülli minna. Kuid S-Peterburist saab Kantemir ühe telegrammi teise järel, millised käsevad teda nõuda Inglismaa eskaadri Balti merele saatmist. Temale esitati kategooriline küsimus: miks ta ei korda oma tungivaid nõudmisi?

„Ma ei rääkinud sellest“, vastab Venemaa resident, „esiteks, selle pärast et Teie Majesteedi au pärast ma tahtsin vältida sagedasi äraütlemisi, aga teiseks, seepärast, et mitte mingit vilja sellest minu püüdistest oodata ei saanud. Kõige alamlikumalt ma palun selle eest andestust, kui Teie Majesteet suvatseb tunnista minu teos ametikohuste hoolimatut täitmist“.

Õnneks, Venemaa vägede ja Stanislas Lesczinsky partei pooldajate üle saavutatud võidud muutsid liigseks Inglismaa eskaadri Balti merel viibimise ja koos sellega vabastati Kantemirov hädavajadusest oma palvetega alandamise hädavajadusest.

Inglismaa valitsuse otsustavus end mitte siduda uute liiduliste aktidega tuleb reljeefselts ilmsiks instruksioonidest, millised anti Kuningas Georgi poolt uuele Inglismaa saadikule lord Forbesile, kes nimetati S-Peterburi ametisse aprillis 1733 aastal. Seni kuni Venemaa valitsus nõuab Inglismaa poolset garantiid kõigile tema valdustele, ei saa juttugi olla mõlemate riikide vahelise liidu-traktaadi sõlmimisest.

„Kõigile erinevatel aegadel tehtud katsetele“, on öeldud instruksioonis, „kallutatakse meid sellisele garantiile, me vastasime alati, et kunagi me ei nõustu võtma enda peale sarnast koormat. Seepärast iga kord, kui kerkib üles jutt meid garantiiga kohustada, püüdke, kuivõrd te suudate, purustada kõik lootused selle saavutamise suhtes ja võimaliku kindlaksmääratlusega andke vene ministritele mõista, et meil enese peale garantii võtmine niivõrd kaugel ja ulatusliku valduse suhtes on täiesti võimatu ja mõeldamatu“.

Kuid nõustumata Venemaaga Liidu-traktaadi sõlmimisega, inglismaa valitsus väljendab pidevalt soovi allkirjastada kommerts-traktaat. Liit Venemaga nõudnuks Inglismaalt teatud ohvreid, samas kui kaubandus-traktaat tooks Inglismaale ainult kasu ja suuri tulusid.

Kui vürst Kantemir oli tüdinenud Liidu ettepaneku tegemisest, siis Inglismaa ministrid pidevalt tegid talle kaubandus-traktadi sõlmimise ettepanekuid. Horace Walpole püüdis tõestada Venemaa residendile, et Liidu ja kaubandus-traktaadi vahel ei ole mingit seost. Tema arvates Venemaa valitsus asjatult oletab, et kaplemine Venemaaga on vaid eranditult Inglismaa alamatele kasulik. Kui Inglismaa ei saa temale vajalikke kaupu Venemaalt, siis ta seab Vene kaupade tootmise sisse oma Ameerika valdustes ja siis Venemaa kaotab oma peamise välja veetavate kaupade ostja.

Uus Inglismaa saadik lord Forbes uuendas viivitamatult kaubandus-traktaadi sõlmimise ettepaneku ja augustis 1733 aastal ta andis krahv Ostermanile memo 27 punktiga, millises olid sõnastatud Inglismaa valitsuse ja kaupmeeste peamised soovid. See memo võeti edasiste läbirääkimiste aluseks, millised viisid, lõpuks, detsembris 1734 aastal, Venemaa ja Inglismaa vahelise „sõpruse ja kommerts-traktaadi“ sõlmimiseni.

Kuid Lord Forbes ei jõudnud seda asja lõpetada. Mais 1743 aastal ta esitas Keisrinna Anna Ioannovnale oma tagasi kutsumise kirjad ja Rondeau sai uuesti Inglismaa esindajaks S-Peterburi õukonna juures. Tema siis lõpetas kaubandus-traktaadi sõlmimise läbirääkimised ja ta allkirjastas selle oma valitsuse nimel.

*

Kuna hiilgaivam, valitsejaim, Vürstinna ja Valitsejanna, Valitseja Anna, Keisrinna ja Ülevenemaaline Moskva, Kiievi, Vladimiri, Novgorodi Isevalitseja, Kaasani Tsaaritar, Astrahani Tsaaritar, Siberi Tsaaritar jt. jt. jt.

Ja hiilgaivaim, valitsejaim Vürst Valitseja George teine, Suurbritannia, Prantsusmaa ja Iirimaa Kuningas, Brunswick-Lüneburgi Hertsog, Rooma Riigi Pea-varahoidja ja valijavürst jt. jt.

arutasid, et juba ammustest aegadest, on nende riikide ja alamate vahel vastastikune suhtlemine ja kauplemine ning oli ka takistusi, kuid mite mingit tõelist ja põhjendatud kokkulepet ja seadust selle suhtes tehtud ei olnud. Ja selleks nad, et kinnitada ja pidevalt kohal olles, selle üksmeele leidmiseks pingutasid, et vastuvõetud Reglemendiga ja mõnede Tingimustega tekkinud probleemid ületada ja kauplemine ja laevasõit seada sellistele alutele, et oleks kõrge mainitud Keisrinna ja Kuninga ning nende riikide ja alamate vahel üldine hea üksmeel, sedavõrd hästi hoitud. Nagu nad otsustasid mõlemate poolte poolt nimetada oma volinikeks:

Aga nimelt: Tema Keiserliku Majesteedi poolt – Tema Kabineti-minister, Viitse-kantsler, Tegev-salanõunik ja Püha Apostel Andrei ordeni kavaleri – Henri-Jean-Frederic Ostermani ((Генриха Ягана Фридриха Остермана));

Kabinetiministri, Tegev-salanõuniku ja sama Püha Apostel Andrei ordeni kavaleri, vürst Aleksei Tšerkaski ((Алексея Черкаскаго));

ja Tegev-salanõunik Senaator ja Kommerts-Kolleegiumi esimees ja Valge Kotka ordeni kavaleri, parun Peter Šafirovi ((Pierre Schaphiroff, Петра Шафирова)).

Aga T. Suurbritannia Majesteedi Kuninga poolt – tema residendi Claudius Rondeau,

kes oma volituste järgi pidasid konverentsi ja leppisid kokku järgmistes artiklites:

I.

Rahu, sõprus ja üksmeel, millised on Nende mõlemate Ülevenemaalise ja Suurbriitannia Majesteetide vahel, käesoleval kuupäeval eksisteeris ja selle traktaadi jõul, sellisel viisil kinnitatud sab. Et sellest ajast peale edaspidi Ülevenemaalise krooni ja Suurbriitannia krooni ja nende riikide, maade, kuningriikide, piirkondade ja nendele valitsejatele kuuluvate maakondade vahel tõeline ja tõene, kindel ja täielik rahu, sõprus ning hea koosmeel hakkab igavesti kestma ja nii nagu mööda maad, nii ka merel ja magevetel rikkumatult hoitud saab ja sellisel viisil alamad, rahvad ja elanikud nii ühe kui teise poole omad, millisest seisusest nad ka ei oleks, igasugust vastutulekut ja sobivat abi peavad hakkama käituma, et mõlemate riikide poolt teine-teisele, tegemata mitte mingit ülekohut ja kahju.

II.

Mõlemate Kõrgete lepinguliste poolte alamatele hakkab olema täiesti vaba navigatsioon ja kauplemine kõigis nende Euroopas asuvates piirkondades, kus praegu on mingile teisele rahvale navigatsioon ja kaubandus praegu ja tulevikus lubatud.

III.

Mõlemad Kõrged lepingulised riigid leppisid kokku, et nende alamad kõikidel aegadel oma laevadel ja parvedel, või vankritel ning muudel veoks sobivatel viisidel, veosega või ilma selleta, mere sadamatesse, kohtadesse ja linnadesse, kuhu mingil teisel rahval on lubatud sõita, kaubelda ja viibida ja meremehed, reisijad ja laevad, nii inglise, aga ka vene omad, kuigi nende ekipaažides on ka mõned välismaalased, nii nagu eelistatud rahvastele on lubatud, ei madruseid, ega reisijaid mõlematelt lepingulistelt riikidelt teenistusse nende soovi vastaselt ei võeta, millistest ainiti mõlemate lepinguliste riikide alamad välja arvatakse, kui nad oma riigi teenistuse vajalikuks osutuvad.

Samuti mõlemate maade alamatel hakkab olema õigus tõelise hinnaga osta ja oma laevade, parvede ja vankrite parandamisele ja takutamisele ning vajaliku toidumooni kaasa osta ning oma äranägemise järgi neis kohtades viibida ja ära sõita igasuguse sekkumise või venitamiseta. Ainiti nad peavad igati käituma mõlemate kõrgete piirkondade õiguste ja seaduste järgi käituma.

IV.

Samuti on lubatud Suurbriitannia alamatele kõigis või mingis ühes Venemaa provintsis, kus mingi teise rahva inimestel on lubatud kaubelda, igasugused kaubad ja asjad, milliste sisse ja väljavedu ja kauplemine ei ole keelatud, mööda vett ja maad vedada; seevastu samuti Venemaa alamatele samamoodi Suurbriitannia piirkondades, kus mingi teise rahva alamatele on kauplemine lubatud, kõikides venemaa provintsidel kasvavat või tehtud kaupu, millistega võib kaubelda ja milliste väljavedu ei ole keelatud, vabalt sisse vedada lubatakse.

Seda sama mõeldakse ka Aasia provintsidel kasvavate või valmistatud kaupade suhtes, kuid välistades sellised, mis praegu Suurbriitanniat asutatud seadustega ei ole keelatud ja selline õigus on samuti Venemaa alamatel igasugustele kaupadele ja asjadele, milliseid võivad olla teisel rahval osta ja välja vedada lubatud: eriti kuld ja hõbe, asjades ja mitte-asjades, peale raha, milline on tehtud Suurbriitannia piirkondades, osta ja välja vedada, nii et kaupade väljaveo õigus oleks võrdselt tagatud.

Ja kuna senini venelased siin inglased kaupmeestest, siis hulga vähem makse maksavad, sisi neile vene alamatel tuleb edaspidi oma maksu Venemaa sadamatest oma kaupade väljaveo eest maksta samapalju, kui maksavad inglise kaupmehed aga Inglismaal hakkavad vene kaupmeestel

olema samasugused vabadused ja privileegid nagu on inglased kaupmeestel Venemaal, kuid seejuures mõeldakse, et selles ei oleks miskit maa seaduste vastast ja et nii inglise aga ka vene kaupmeestele ja nende äriteenijatele, tavaliste ja veel loodavate õiguste, statuutide ja korralduste järgi, mõlematelt pooltelt neis riikides, kus kauplemine hakatakse, tuleb käituda ja teostada nii, et ei oleks mitte mingit pettust või võltsimist.

V.

Suurbritannia alamatele lubatakse maksu või teisi vastavaid lõive väljaveetavatelt kaupadelt, kui efimkasid ei ole, käibel olevates hõberahades, arvestades efimka kohta 125 kopikat.

VI.

Inglismaa laevadele, samuti ka Suurbritannia alamatele nende kaupade peale ja maha laadimisel, selleks koostatud reglementide järgi, peab olema osutatud igasugust abi ja ärasaatmine peab toimum hea koostööga ja neid selles, mainitud Reglementides sätestatud trahvide hirmus, mitte kinni pidada.

Samuti kui Suurbritannia alamad mõningate kaupade tarnimisel või asjad, milliste suhtes mingi kolleegiumiga või kantselei poolt lepingud tehakse ja nende suhtes teatatakse, siis need kaubad on äraandmiseks valmis, nendes lepingutes otsustatud tähtaegadel ära antud ja nende poolt vastu võetud ja pärast nende suhtes tehtud arved selle kolleegiumi või kantselei ning Inglismaa kaupmeeste vahel selles lepingus sätestatud tähtajaks lõpetatud ja ära saadetud.

VII.

On otsustatud, et Suurbritannia alamad kõigis Venemaa linnades ja kohtades, kus mingi teise riigi alamatel on kaubelda lubatud, võib nende samade ostetud kaupade eest tasuda nende samade Venemaal käibel olevate rahadega, milliseid nad oma müüdud kaupade eest vastu võtsid. Ainuti selle juures toimitakse selliselt, nagu on nende vahel lepingus sätestatud.

VIII.

Suurbritannia alamatele lubatakse samuti, et nad Venemaale igasuguseid asju ja kaupu tooks ja Venemaa piirkondade kaudu mööda lühimat ja sobivaimavat teed Pärsiasse hakkavad vedama, tasudes läbisõidumaksu kolm protsenti efimkadega nende kaupade hinnalt, aga peale selle mitte mingit maksu neilt mitte mingil ettekäändel võtta ei tohi.

Kuid neile Inglismaa kaupmeestele nende oma kaupade veol mööda vett ja kuiva maad, lepatakse Venemaa alamatega kokku ja tasuvad nende eest tõelist hinda, kuid selleks et neil oma teel oleksid asutatud head asutused j selleks saadetakse nendesse kohtadesse vastavad käsud. Samuti lubatakse neil Pärsiasse Venemaa kaudu, makstes samamoodi läbiveo maksu kauba deklareeritud hinnalt kolm protsenti efimkades, lugedes efimkaid samamoodi nagu Venemaa tollides tavaliselt igasuguste kaupadele ja asjadele eest arvestatakse.

Kuid selleks, et Inglismaa alamate poolt seejuures ettevõetud varjamine, aga samuti Venemaa ametnike poolt nende suhtes tehtud kitsendused juhitud ja ära hoitud saaksid olla. Selleks peavad Venemaa kaudu Pärsiasse suunduvad ja sealt kaupadega tagasi tulevad Inglismaa kaupmehed esimeses Venemaa piirkonna tollis kaubad deklareerima, kus nad kaupmeeste kuulutuste, nimekirjade ja laadungi saatelehtede järgi vastu võetud ning deklareeritud hinna põhjal nende eest kolm protsenti läbiveo maksu ja seejuures tolliametnikud ei tohi neid kaupu enam avada ega laotada, kui vaid nii palju, kui ülevaatus vajadus seda nõuab, et laadungi saatelehtede, kirjade ja nimekirjade järgi neis deklareeritud kaupade olemasolus veenduda ja et neis pakkides ja kimpudes ei ole miskit muud.

Kuid kui Venemaa tolliametnikud mingil kahtlustusel arvavad, et need kaubad ei ole deklareeritud õige hinnaga, vaid kuni kakskümmend protsenti madalamalt, siis nad võivad nende poolt tollis deklareeritud hinnaga ja lisades sellele veel kakskümmend protsenti, need kaubad ilma mingeid probleeme kartamata endale võtta.

Aga kui tolliametnike poolt ülevaatus (milline teostatakse kaupu ja pakendeid rikkumata), nii teostatakse, siis kaupadega kimbud pitseeritakse tolli pitsatiga seatinnast plommidega ning need nummerdatakse, siis antakse neile kaupmeestele tollimaksu maksmise kohta tõend või väljakirjutus kirjale ning selliselt tunnistatud, pitsati, plommide ja nummerdatud kimbud, nii need millised viiakse Pärsiasse, aga ka sealt Venemaa kaudu tagasi tulevad, siis nende pealt enam maksu ei võeta.

Kuid kui kaupmees oma deklaratsiooni järgi mitte kõiki kimpe või ka neist mitte ühtegi Venemaa kaudu tagasi ei too või kui pitsat on rikutud ja mõned asjad sealt välja võetud ja kui selle suhtes on kahtlus, et selle artikli paki selge sisu on rikutud, siis ta võib olla trahvitud kogu, selle osa pealt, milline puudub, või selle kimbu, millise pitsat on rikutud, deklareeritud hinna ulatuses.

IX.

Tavalistes kohtades, kuhu laevad sõidavad, mõlemate Kõrgete lepinguliste riikide alamatel on lubatud igasugused ostetud kaubad, peale nende, milliste väljavedu on keelatud, laevadele laadida ja neile koormad teha ning need mööda maad ja vett välja vedada, tasudes nende eest vastavat tollimaksu, selliselt võivad need laevad ja voorid korralduste järgi toimida.

X.

Mõlemate Kõrgete lepinguliste riikide alamad ei pea oma sisse- ja väljaveetatelt kaupadelt rohkem tolli maksma, kui seda maksavad teiste riikide alamad, kuid nõnda et maksude maksmise pettused oleksid mõlemate poolte poolt ära hoitud. Sel eesmärgil kui leitakse kaupmeeste eest salaja sisseveetud kaupu ja need konfiskeeritakse, aga peale selle mõlemate riikide kaupmeestele mitte mingit teist trahvi ei tehta.

XI.

Ühe ja teise poole alamatele selles piirkonnas, millised praegiu või tulevikus, mingi piirkonnaga osutuvad sõjas olevaks, sellesse vabalt ja sealt ära sõita ja seal oma kauplemist teostada sellise erandiga, et vaenlastele sõjaväe varustust või sõjamoona ei veaks, ainiti sellest jäetakse välja sellised kohad, millised on tegelikus blokaadis või piiramisseisukorras, muus osas võivad nad peale sõjamoodna laevadel ka koos reisijatega vedada segamatult nendesse kohtadesse kaupu ja seal kaubelda.

XII.

Kõik kahurid, mortiiroid, tulirelvad, püstolid, pommid, süüte-kranaadid ja muud laskmisel kasutatavad kuulid, torud, püssi tulekivid, süütenõõrid, püssirohi, salpeeter, väävel, soomusrüüd, piigid, mõõgad, portupeed, padrunikotid, sadulad ja rakmed, millised ületavad seda arvu, millised on mõeldud laeva kaitseks kasutamiseks või kui palju neid võib igal laeval teenival inimesel või reisijal olla, loetakse samuti sõjaväe varustuse või varude hulka ja kui sellised leitakse ja kui need võivad olla, kui sala- või keelatud kaup, konfiskeeritud. Ainiti, seejuures need laevad ja reisijad ja muud kaubad seejuures need laevad ja reisijad ning teised kaubad äravõtmisele ei kuulu ning nende edasi liikumisele takistusi teha ei tohi.

XIII.

Kui aga (Jumal hoidku selle eest) mõlemate Kõrgete lepinguliste vahel läksu asi kuni rahu rikkumiseni, siis mõlemate riikide alamatest isikuid, laevu ja kaupu mitte kinni pidada ega konfiskeerida, kuid neid müügiks ja korralduste andmiseks või oma vara väljaviimiseks ja isikute väljaandmiseks võidakse anda aega äärmisel juhul üks aasta.

XIV.

Kaupmehi, ega laeva teenistujaid või madruseid, ega kaupu, ei kummagi poole omi ei tohi ära võtta, või mingil ettekäändel nende tahte vastaselt teenistusse võtmiseks sundida ei tohi ja kui keegi teenijatest või madrustest oma teenistusest lahkub või oma laevalt ära läheb, siis nad tuleb koos ära anda, kuid kõik seda peab tegema sellise selgitusega, et selle artikli all ei mõistetakse seda, et selle tava täitmisel mõlema poole suhtes ei rikutaks nende õigusi ja kohtumõistmist.

XV.

Laevaõnnetuse puhul, kui see juhtus ühe lepingulise poole riigile kuuluvas kohas ja et õnnetusse sattunutele osutatakse igasugust abi ja nende suhtes ei tohi rakendada mingit vägivalda ja nende poolt ise päästetud asju või laevalt välja visatud asju ei varjatakse ega kinni peetaks, millisel põhjendusel seda ka ei tehtakse, neid sellele ei allutata, vaid need kaubad ja asjad mõõduka hüvituse eest, nende ja nende isikute, laeva või asjade päästmise eest, oleks alles hoitud, kaitstud ning tagasi antud.

XVI.

Inglismaa kaupmehed omavad S-Peterburis, Moskvas saksa eeslinnas ja Arhangelski linnas õigust maju ehitada, osta- müüa või rentida, sellise piiranguga, et neisse ei tohi sõjaväe korterisse panna, kuid teistes kohtades, kus neile on samamoodi lubatud maju osta, müüa ning rentida, ainult need ei ole sõjaväe korterisse võtmisest vabastatud ning nad peavad andma neile võrdselt teistega peavarju.

Sellisel viisil on ka Venemaa kaupmeestele lubatud, et Inglismaal ja Iirimaaal, ehitada, osta ja rentida maju ja neid koos müüa ja käsutada võivad, viies end selleks samasugusesse seisundisse kui teiste enamsoodustatud riikide alamad ja hakkavad samamoodi olema vabastatud igasugusest sõjaväe majutamise kohustusest ja Kreeka õigeusu kommehete vaba teenimise vabadust oma majades või selleks määratud kohtades.

XVII.

Kui Inglismaa alamad soovivad Venemaa piirkondadest ära sõita ja sealt eemal olla siis nad peavad sellest ärasõidust teatama kaks kuud ette ja neile tuleb ilma nõudmiseta ettenähtud passid kätte anda. Ja kui selle aja jooksul nende kinnipidamiseks seaduslikke põhjuseid ei leita, siis nad peavad olema lubatud ära sõitma ja kui Kommerts-Kolleegium või selle asemel mingi teine tulevikus asutatav kolleegium ega ka mingi teine kohtukoht nende ette ilmumist ei nõua.

Vastastikuselt peab sama alandlikult käituma Venemaa alamate suhtes, kui nad Suurbritannia piirkondadest ära sõita tahavad, sealse tava kohaselt takistada sellistel juhtudel ei tohi.

XVIII.

Kui Inglismaa kaupmehed Venemaal palkavad oma teenistusse inimesi või võtavad selliste passidega, millised peavad olema politseis arvele võetud, siis selle suhtes pärast ei pea härrad nende inimeste suhtes midagi tasuma, peale selle, milles nad nende palgatud inimestega tasu suhtes kokku leppisid.

Kuid ka Inglise kaupmeeste juures selliseid teenistujaid ei saa kauem teenistuses olla kui härrade poolt neile antud passidesse on märgitud. Samamoodi ei või Inglismaa kaupmehed võtta tööle ilma soovituskirjadeta inimesi aga kui kaupmees võtab käendajalt allkirja selle kohta, et ta on hea ja ustav inimene, kuid see teenistuja käitub ebaausalt ja kedagi milleski petab, siis vastutama peab see käendaja, mitte Inglise kaupmees.

Samamoodi ka Venemaa kaupmeestel Suurbritannias rakendatakse töötajate palkamisel seda vastastikust käendamise süsteemi, kuid seda sealsete omavalitsuste poolt kehtestatud eeskirjade järgi.

XIX.

Inglismaa kaupmeeste kõigis kohtu- ja muudes asjades Venemaal tuleb pöörduda ainult Kommerts- või mingisse teise kolleegiumisse, millises tulevikus võivad olla arutatud välismaa kaupmeeste vahelised asjad. Ega mitte mingis teises kohtus. Samuti Suurbritannia piirkondades tegutsevate kaupmeeste vastastikustes ja ka välismaiste kaupmeestega seotud kohtuasjades selle kuningriigi kohtus ja riigi seaduste järgi. Ja nendega käitatakse seal samamoodi ka enam soodustatud riikide alamate vastastes asjades.

XX.

Inglismaa kaupmehi ei tohi sundida oma raamatuid või kirju, mitte kellelegi näitama, peale juhtumi, mil neid tuleb kohtus tõenditena kasutada, selliseid raamatuid ja kirju ei tohi neilt ära võtta ega kinni pidada. Ja nende varad, peale pankroti juhtude, ei kuulu ningi nõude täideviimise katteks äravõtmisele ja neid ei tohi mitte mingil ettekäändel ära müüa, kuid kui selline pankrott juhtub, siis selle suhtes tuleb otsustada vaid Kommerts-kolleegiumil või mingil teisel välismaalaste asjade korda ajamiseks mõeldud asutuses.

Seevastu ka Venemaa kaupmeestel on samasugusel juhtumil Suurbritannia piirkondades kohalike eeskirjade järgi olla selles samamoodi kaitstud, kui on eelnevas artiklis sätestatud.

XXI.

Protsesside, kohtuasjade puhul, olenevalt asjaoludest, tuleb raamatute ja palvekirjade läbivaatamiseks, Kommerts-kolleegiumi poolt valida neli laitmatu reputatsiooniga inimest välismaiste kaupmeeste hulgast ja saada neilt raport Kommertskolleegiumile selle kohta, mida nad neis raamatutes ja kirjades nähtu kohta arvavad, võttes seda kui tõendit.

XXII.

Tolliasutused peavad Venemaa kaupmeeste äri ajamisel asjaajajate või äriteenijate poolt sooritatud tehingute registreerimisel vaatama, kas neil on härrade endi poolt antud volikirjad ja kui selliseid ei ole, siis neid ei tohi uskuda ja sama moodi tuleb käituda ka Inglismaa kaupmeeste suhtes, aga kui sellised äriteenijad, kellel on sellised oma härradelt saadud volitused, siis nad registreerivad kaubad oma peremeeste nimele, siis ka need härrad hakkavad vastutama nii, nagu nad oleksid need kaubad ise registreerinud.

Samamoodi ka kõigis poodides teenivad Venemaa teenistujad registreerivad tehinguid samuti ja nende härrad peavad nende kauplemise asjades teostatu puhul nende eest vastutama.

XXIII.

Kui juhtub, et Venemaa kaupmehed, kes hakkavad võlgnema Inglismaa kaupmeestele, lahkuvad oma elukohast teistesse kohtadesse ja maakondadesse ja siis Kommerts-kolleegiumid, neile esitatud palvekirja ja neil võlgnike suhtes olevate tõendite alusel, peale kolme korda neile

kohale kutsumise ja selleks selle suhtes määratud piisavaks tähtjaks teate saatmist, et nad ise vabatahtlikult kohale ilmuksid ja kui nad selle suhtes kuuletumist ei ilmuta ning seejärel kohale ei ilmu ja neid süüdistatakse ja mööda sissetallatud rada saadetud palvekirjad Kuberneridele ja maakonnaavalitsetele Kolleegiumi otsuse alusel anda käsk, et võlgased sellisel viisil oleks sunnitud palvekirjas märgitud võla ära maksma.

XXIV.

Venemaa kaupmeestel tuleb oma toodud kaubad võimalikult kiiresti tollis deklareerida ja ka nende kaupade müügi arv, mõõt ja kaal reglementide järgi registreerida.

XXV.

Kaupade brakeerimine tuleb teostada õieti ja heal alusel teostada, ja selle brakeerijad vastutavad kimpudes ja pallides oleva kauba headuse ning sellega seotud pettuste eest. Nende poolt teostatud kahju piisaval tõestamisel, peavad nad tekitatud kahju kinni maksma.

XXVI.

Tuleb kehtestada eekirjad, et hoida ära pettust korrapäratute juhtnaha ja lina kimpude suhtes ja kui seejuures kaupmehe ja müüja vahel tekib siltide suhtes vaidlus, siis see tuleb tollis nende vahel õiglaselt lahendada.

XXVII.

Suurbritannia kaupmeeste suuremaks innustamiseks on otsustatud, et tulevikus allmainitud Inglismaa villaste kaupade suhtes hakatakse sisseveotolli võtma selle artikli alusel, aga nimelt: Inglise sõduri-kalevilt kaks kopikat arssinalt efimkades.

Paksudelt Yorcki maakonna kangastelt, millist Venemaa tariifis nimetatakse Kostroshy, kaks kopikat arssinalt, efimkades.

Laiadelt flanellidelt maksta sisseveotasu üks kopikas arssinalt efimkades.

Kitsastelt flanellidelt maksta sama maksu üks neljandik kopikat efimkades.

XXVIII.

Mõlemad Kõrged lepingulised pooled otsustasid omavahel ja leppisid kokku, et mõlemate riikide alamad nende piirkondades, hakkab alati olema trakteeritud ja arvestatud, kui enamsoodustatud rahvas.

Samavõrra ka Venemaa laevad, millised merel navigeerivad ja kohtuvad Inglismaa laevadega, siis seda navigeerimist ei tohi segada, kui nad tavaliselt Briti merele saabuvad, aga sama moodi nad omavad eelistatud rahvaste õigust ja neile osutatakse igasugust abi, seda nii Suurbritannia piirkonna sadamates aga ka merel.

XXIX.

Ja Kõrgete lepinguliste riikide vahel hakaku olema rahu ja sõprus ning üksmeel ja kuna kommertstraktaatide suhtes on komme määrade kehtivuse tähtaeg, siis selleks mainitud Kõrged lepingulised pooled leppisid kokku, et see käesolev leping hakkab kehtima viisteist aastat, lugedes selle traktaadi allkirjastamise päevast ja enne selle tähtaja möödumist võivad nad omavahel leppida kokku selle uuendamise ning pikendamise küsimuses.

XXX.

See käesolev navigatsiooni ja kommersi traktaat allkirjastatakse ja ratifitseeritakse Tema Keiserliku Majesteedi ja Tema Kuningliku Majesteedi poolt ja selle ratifitseerimiskirjad vahetatakse kolme kuu pärast ja kui võimalik, siis ka varem, lugedes S-Peterburis nende allkirjastamise päevast.

Selle kinnituseks meie allkirjutanud, Tema Ülevenemaalise Keiserliku Majesteedi ja Tema Suurbritannia Kuningliku Majesteedi poolt antud volikirjade jõul allkirjastasime selle ja kinnitasime selle om pitsatitega.

See juhtus S-Peterburis, 2. detsembril 1734 aastal.

(L.S.)H.J.Fr. Osterman.	(L.S.)Claudius	(M.П.)Г.И.Ф. фон-	(M.П.)Клаудиусъ
(L.S.)Knäs Alexey Czercassoy	Rondeau.	Остерманъ.	Рондо.
(L.S.)Baron Peter Schaphiroff.		(M.П.)Князь Алексей Черкаской.	
		(M.П.)Баронъ Петръ Шафировъ.	

See oli ratifitseeritud Keisrinna Anna Ioanovna poolt 28. veebruaril 1735 aastal ja Inglismaa Kuninga poolt 31. jaanuaril 1735 aastal.

Nr. 385.

1741 a. 3. (14.) aprill. S-Peterburis Inglismaaga sõlmitud Liidutraktaat.

Eraldi ja salajane artikkel.

Ja veel 4 eraldi artiklit..

((F. Martensi kommentaar.))

Sõlminud 1734 aastal kommertstraktaadi, oli Inglismaa valitsus täitnud täielikult oma lähima eesmärgi: Inglismaa alamate kaubandushuvid olid pandud neile kasuliku kommersi-traktaadi kaitse alla. Olles täitnud Inglismaa soovi, Keisrinna Anna Ioannovna oletas, et lõpuks on saabunud aeg ka Inglismaaga liidulepingu sõlmimiseks. Sõda Türgiga ja Rootsi ilmene vaenulikkus sundisid Keisrinnat soovima selle asja kiireimat lõpetamist.

Seejuures Londoni kabinett ei muutnud kuigivõrd oma taktikat: ta ei lakanud vürst Kantemirile tõestamast, et „meie rahva tavad seovad, meie ministrite, käsi ja sunnivad kõiki asju tegema äärmise ettevaatlikkusega“. Vürst Kantemir kirjutas oma õukonnale 1737 aastal, et, „Inglismaa ministereerium soovib näha Venemaa ja Ottomani Impeeriumi vahel sõlmitavat rahu ja millised on selle saavutamiseks asjast huvitatud riikide sobivad meetodid ei ole nende mure“. Vürsti sõnade järgi, Inglismaa valitsus „eelistab enda julgeolekut Euroopa üldistele huvidele“.

Kuid see asjade olukord muutus oluliselt siis, kui Venemaa võttis vastu Prantsusmaa vahendustegevuse ettepaneku, et sõlmida Ottomani Impeeriumiga rahu ja kui Prantsusmaa poliitika võitis ka Rootsis. Markiis Villeneuve vahendusel sõlmitud 1739 aasta Belgradi rahutraktaat, millist Prantsusmaa ajaloolased pidasid Prantsusmaa XVIII sajandi diplomatia chef d'oeuvre-ks*)(*Vt. Vandal. Louis XV et Elisabeth de Russie, Paris 1882, op.111.), kutsus Londonis tuleviku pärast esile tõsiseid kartusi. Inglismaa valitsus sai üpris olulise tõendi Prantsusmaa Euroopa asjades oleva poliitilise mõju tõusust. Ja mida enam Prantsusmaa Venemaale lähenes, seda ohtlikumaks muutus Prantsusmaa olukord, millise isoleeritus oli täiesti ilmselge.

Austria troonile Marie-Therese asumisel tõusis jälle päevakorda Pragmatilise sanktsiooni küsimus, milline pidi tagama Austria Monarhia täieliku puutumatus. Seejuures noor Preisimaa kuningas Friedrich II kuulutas viivitamatult oma pretensioonidest mõnedele Austria maadele. Inglismaa niivõrd kategooriliselt viisil väljendus nende pretensioonide vastu, et tema sõda Preisimaa vastu oli vältimatu. Sellistel asjaoludel Inglismaa valitsusel oli üpris soovitatav veenda Keiserlikku valitsust hädavajaduses kaitsta Austria valduste puutumatus ja tagada endale Venemaa liiduline abi.

Kui selline rindejoone muutus toimus, vürst Kantemirat Londonis enam ei olnud. 1738 aastal ta sai käsu sõita Venemaa täievolilise ministrina Pariisi. Tema asemele nimetati vürst Sergei

Dolgorukov ((Serge Dolgoroukow, Сергей Долгоруковъ)), kes ainiti, veel ei jõudnud oma postile sõita, kui vürst Ivan Šerbatov ((Jean Stcherbatow, Иванъ Щербатовъ)), Justiits-Kolleegiumi esimees, sai käsu suunduda Londonisse, kui täievoliline minister. Septembris 1738 aastal vürst Šerbatov võeti Inglismaa Kuningas Georg II poolt vastu, kes koheselt kinnitas temale oma soovist veelgi enam kinnitada Venemaa Keisrinnaga sõbralikke suhteid. Kuningas teatas, et ta soovib hea meelega toetada Pragmaatilist sanktsiooni ja Marie-Thereset, kuid ta sooviks varem teada, kuidas toimib käesoleva konjuktuuri puhul Venemaa valitsus.

Krahv Ostermann kirjutas Šerbatovile vastuseks, et „drr kuninglik deklaratsioon on ilmne; aga see, mida me peame tegema, siis see on juba ammu antud teile teada ja sealsele valitsusele on kästud öelda, et meie oleme selleks, et hoida Pragmaatilist garantiid, ja Tema Kuningliku Majesteediga võtma kõik viisakad ja vajalikud meetmed ning tegeliku kontserdi tegema. Te võite sellest sealseid ministreid, ainiti alati vajalikus konfidentsiaalsuses ja teistele ministritele avalikustamata, krahv Osteinile (Austria saadikule) aga võite teatada ülalmainitust, ainiti kinnitusel, et peale nende Inglise ministrite kunagi ega kusagil sellest ei räägiks, kuna ta ise mõistab, et kõik sõltub saladuses hoidmisest“.

Lõpuks, mis aga puutub Preisimaa saadikusse, siis kr. Ostermann kirjutas vürst Šerbatovile ette „oma sõbralikku käitumist muutumatult jätkata ja asjadest, millised puudutavad tema Valitseja asju, vastata mingile tema küsimusele, et te sõja puhuks mingeid instruksioone ja korraldusi ei oma“.

Inglismaa valitsus peab kautama selliste S-Peterburi kabineti soodsat meeleolu ja juba märtsis 1739 aastal Inglismaa resident Rondeau esitas krahv Ostermannile kaitse- ja pealetungiliidu kavast. Läbirääkimised algasid, kuid olid katkestatud Rondeau surma tõttu. Kui juunis 1740 aastal saabus S-Peterburi uus Inglismaa resident Eduard Finch, siis Rondeau kava alusel liidu-traktaadi sõlmimise läbirääkimised taastasid üpris kiiresti.

Läbirääkimised kestsid kuni aprillini 1741 aastal ja lõppesid alljärgneva liidu-traktaadi sõlmimisega, millise allkirjastasid Venemaa poolelt: krahv Ostermann, kantsler vürst Tšerkaski ja viitse-kantsler vürst Golitsõn; Inglismaa poolelt aga – resident Finch.

Selle traktaadi suhtes on hädavajalik silmas pidada järgmist asjaolu. Inglismaa kuningas andis sellele traktaadile kolm ratifitseerimist: esimese (9 (20) juunil 1741 aastal, kinnitati traktaat ise ja kahe ülejäänud ratifitseerimistega (7 november) selle salajased artiklid.

Moskva Välisministeeriumi Peaarhiiviaktide alusel kinnitatakse aktide ratifitseerimiskirjade vahetamist. Kuid ei saa konstanteerida selle akti Keiserliku valitsuse poolset ratifitseerimist. On täielik alus arvata, et Venemaal troonil asuja vahetamisega, Anna Ioanovna surma puhul, 1741 aasta liidu-taktaadi ellu viimine peatus.

*

Tema Püha ja Lahutamatu Kolmainsuse nimel.

Kuna Hiilgaivam, Valitsejalikuim Vürst ja Valitseja ja Jean kolmas ((Jean Troisime, Иоаннъ третій)) Keiser ja Ülevenemaaline, Moskva, Kiievi, Vladimiri, Novgorodi Isevalitseja, Kaasani Tsaar, Astrahani ja Siberi Tsaar jne. jne. jne.

ja Hiilgaivaim, Valitsejailikum Prints ja Valitseja Georg II, Suurbritannia, Prantsusmaa ja Iirimaa Kuningas, Usu Kaitsja, Brunswicki-Luneburgi Hertsog ja Püha Rooma Riigi Arhi-varahoidja ja Valijavürst jne., jne., jne., otsustasid:

kuna nende piirkondadele ja alamatele võib olla sobiv ja kasulik, kuna on sisult Euroopa üldiseks rahuks, mis eriti võib seda Põhjas soodustada ja mitte ainult igasuguste heade ametlike suhetega, kuidas need senini olid teostatud, vaid võib omavahelise tiheda ühenduse luua, ning ka oma sõpruse kohustusi levitada ja seda tugevamalt tunnetavamalt ja viisakalt teostada sellistele juhtudel, millised juhtuda võivad, kinnitades oma vastastikust julgeolekut liidulise kaitse traktaadiga;

selleks nende mainitud Majesteetid valisid mõlema poole poolt ministrid, et nad nimetada ja volitada, aga nimelt:

Tema Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet, omalt poolt, nimetas täievolilisteks, Oma Kabineti-ministrid, Tegev-salanõuniku ja kindral-admirali Hendrich Ioanni Fridrich Krahv Ostermanni ((Henri Jean Frederic comte d'Ostermani, Генриха Иоганна Фридриха Графа Остермана))

Tegev Salanõuniku ja Suur-Kantsleri vürst Aleksei Tšerkaski ((Alexis Czercaskoy, Алексея Черкаскаго))

Tegev Salanõuniku ja Viitse-kantsleri krahv Mihail Golovkini ((Michael Golofkin, Михаила Головкина));

aga Tema Suurbritannia Majesteet omalt poolt, määras volinikuks sir Edouard Finchi, kes on Tema Ülevenemaalise Keiserliku Majesteedi Õukonna juures täievoliline minister,

millised ministrid, nende antud volituste jõul, kogunedes ühisele konverentsile, leppisid kokku alljärgnevates artiklites:

Artikkel I.

Ja hakaku olema T. Ülevenemaalise Keiserliku Majesteedi ja T. Suurbritannia Kuningliku Majesteedi ja nende pärijate ja järeltulijate, nagu ka nende riikide, maade, piirkondade, rahvaste ja alamate vahel, kõikjal nii merel, aga ka maal, õige ja kindel sõprus, liit ja asjaolu ja mõlemad pooled, olles teineteisest nõnda kaugel, teine-teisele mingit solvamist või kahju ei tee, et hakkavad kiivalt püüdma edendada vastastikuseid huve ja vastastikust teine-teise kaitsmist riikides, provintsid, piirkondades, õigustes, kaubandus-privileegides ja soodustustes kõiges, milliste valdustes nad praegu asuvad.

Artikkel II.

Ja selleks on otsustatud, et kui edaspidi nende mainitud Keiserlikud ja Kuninglikud Majesteetid, või neist üks merelt või maalt kellegi poolt rünnatud saab, kes ta ka ei oleks, siis neile kohe, peale vastava nõudmise saamist, nõutud abi anda, milline sisult, aga ka arvult määratletakse, selliselt, nagu see on määratletud käesolev traktaadi alljärgnevates artiklites.

Artikkel III.

T. Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet ja T. Suurbritannia Kuninglik Majesteet deklareerivad nüüdsest, et nad selle liidu otsusega ei soovi kedagi, kes ta ka ei oleks vihastada või temale ülekohtu teha, vaid vastupidi sellel on see nende vaid ainud eesmärk ja kavatsus, et nende kohustustega oma vastastikune advantage ((kasu, soodustus)) ja julgeolek kindlalt kinnitada ja nõnda palju, kui palju nende püüdlustest see sõltuda võib, et järgida Euroopas üldist rahu ja sellega ka seda Põhjas soodustada, millisel eesmärgil neil vaevalt on võimalik kõige tugevamalt selleks püüelda ja teine-teisele oma arvamusi ja nõuandeid selles asjas saata.

Artikkel IV.

Kuna selle liidu peamine kavatsus ja kuju on selline, et end vastastikuselt igasuguse rünnaku, ülekohtu või kahju eest kaitsta ja kumbki Kõrgetest lepingulistest pooltest mitte midagi nii kirglikult ei soovi, kui inult alati seda vastastikust kohustust täita, sellisel viisil, nagu see tema liitlasel kasulik on, sel viisil, millise Jumal neile kätte andis ja samas kõige tugevamad Venemaa enda jõud eriti maismaavägedes, aga Suurbritannia omad sõjalaevadel asuvad; selleks lepiti kokku, et kui T. Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet om ariikides, provintsid, piirkondades või mingites valdustest langeb rünnaku alla või seda ähvardatakse, nõnda et Tema mainitud Majesteet vajadusel

otsustab liitlaselt abi nõutada, siis Tema Suurbritannia Majesteet peab temale viivitamatult saatma eskaadri, milline koosneb kaheteistkümnest sõja- ja liini-laevast 700 kahuriga järgmises komplektis: kaks laeva 70 kahurit, mis teeb kokku 140 kahurit ja 960 inimest; kuus laeva 60 kahuriga, mis annab kokku 360 kahurit, 2.400 inimest; 4 laeva 50 kahuriga, kokku 200 kahurit ja 1.200 inimest; kokku 12 laeva, 700 kahurit ja 4.560 inimest, milline abi, T. Ülevenemaalise Keiserlikule Majesteedile antakse seni kuni mainitud rünnak või häirimine kestab. Aga teisest küljest, kui Tema Suurbritannia Majesteet oma kuningriikides, provintsid, piirkondades või mingites valdustes satub rünnaku alla või teda häiritakse, nõnda, et peab vajalikuks oma liitlaselt abi nõutamist, siis Tema Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet peab saatma temale kohe kümme tuhat inimest jalaväge ja kaks tuhat ratsaväelast, milline abi hakkab T. Keiserliku Majesteedi poolt antud kogu selle aja kestel, mil kestab mainitud rünnak või häirimine.

Arikkel V.

Kuid kui rünnaku seisund või kallaletung on selline, et rünnatud või kallale tungitud pool ei pea sobivaks eelmises artiklis mainitud otsustatud abi, siis mainitud kõrge lepinguline pool, et anda teisele iges oma siirast ja sõbralikku abi, leppisid selle artikliga kokku, et kui selline mainitud juhtum tekib, siis tuleb teine teisele vastastikuselt abi anda järgmisel viisil, aga nimelt, kui T. Ülevenemalist Keiserlikku Majesteeti rünnatakse, siis Tema Suurbritannia Majesteet maksab temale sajast tuhandest naelsterlingust koosnev summa üheks aastaks, kogu selle aja kestel, seni kuni rünnak või häirimine kestab, milline mainitud T. Ülevenemaalise Keiserliku Majesteedi nõudmise suhtes annab võimaluse, jätkata, et aidata teda jägu saada sõjakulutustest ja kui ka Tema Suurbritannia Majesteeti rünnatakse, siis T. Ülevenemaaline Majesteet annab temale sellise sama rahasumma aastas kogu selle aja kestel, kui kaua rünnak või häirimine, millist sellise nõudmise juhul annab, kestab.

Artikkel VI.

Kui nõudmise saanud poolt peale neljandas artiklis osutatud abi andmist ise rünnatakse, nõnda, et oma jõudusid läheb tarvis enda julgeoleku kaitseks tagasi kutsuda, siis ta võib seda vabalt teha, peale kaht kuud, kui ta sellest nõudnud poolele on ettenähtud viisil teatanud, samuti on otsustatud, et kui nõutud pool mainitud nõudmise ajal asub ise sõjas, nõnda et tal on hädavajalik oma enda julgeoleku ja kaitse vajaduseks neid vägesid kinni pidada, milliseid ta pidi liitlasele selle traktaadi jõul saatma, siis mainitud nõudnud poolele sellisel toimunud juhtumil võib vabalt mainitud vajaduse kestmise ajal, ülalmainitud abi mitte anda, mõistetavalt ainiti, et käesolev sõda Hispaaniaga ei takista Suurbritannia Kuningal saata Venemaale traktaadiga otsustatud abi saatmist, kui selline liidu juhtum saabub.

Artikkel VII.

Vene abiväed on varustatud välisuurtükiväega kaks kolme naelast kahurit koos lahingumoonaga bataljoni kohta, samuti on neile antud ülalpidamine ja neid komplekteeritakse T. Ülevenemaalise Keiserliku Majesteedi poolt uustulnukatega.

Ainiti Tema Suurbritannia Majesteedil tuleb anda neile portsud ja ratsioonid: aga nimelt nael liha päevas, aga leiba või rukkijahu kuus 60 naela, samuti 4 naela kruupe ja 1 nael soola, mõttes kõike hollandi kaaluga, aga loomasööda ratsioonid, samuti vajalikud korterid ning kõik sellel alusel, nii nagu neid vägesid T. Ülevenemaalise Keiserliku Majesteedi poolt tavaliselt ülal peetakse.

Artikkel VIII.

Kui mainitud vene abivägedel Tema Suurbritannia Kuningliku Majesteedi nõudmisel tuleb marssida kohale mööda maad, nii nagu seda möödapääsematult vahest võib juhtuda, et need väed mingite teiste riikide piirkondadest hakkavad läbi minema, siis Tema Suurbritannia Kuninglik Majesteet peab hoolitsema selle eest, et neile oleks tagatud vaba läbimarssimine, asetades nende puhkepaikadesse neile leiva ja loomasööda sellisel viisil, nagu see on eelnevas artiklis määratletud ja kui neil tuleb sõita kohale mööda merd, siis Tema Suurbritannia Kuninglik Majesteet võtab enda peale, kas oma enda laevadel neid vedada, või oma kulul teostab selle üleveo, samuti ka vene vägede tagasiveo, kui nad Tema Suurbritannia Kuningliku Majesteedi poolt tagasi saadetakse või kui T. Ülevenemaalise Keiserialiku Majesteedi isiklikuks julgeolekuks need väed selle traktaadi artikkel VI alusel tagasi kutsutakse.

Kui aga on otsustatud, et juhtudel kui need ülalmainitud väed kutsutakse või saadetakse tagasi, siis tehakse seda nende väged julgeoleku tagamiseks piisava hulga sõjalaevade konvoi saatel.

Artikkel IX.

Kui vastav mainitud abi ühelt või teiselt poolelt antakse, siis kuigi igale käsutavale ohvitserile, või T. Ülevenemaalise Keiserialiku Majesteedi abivägede juures, või selle eskaadri juures, millise T. Suurbritannia Kuninglik Majesteet saatma peab, on tehtud ülesandeks selle käsutamine, ainiti üldine juhtimine kuulub vaieldamatult sellele, kelle nõudnud pool selleks nimetab, sellise võimuga, et mitte miskit olulist enne ette ei võetaks, kui see ei oleks varem läbi arutatud ja otsustatud Sõjanõukogus ning nõutud poole vägede juhtiva kindrali ja ohvitseride juuresolekul.

Artikkel X.

Ja selleks, et ei tekkiks mingit kokkusobimatust või patustamist aujärgu või iseloomu suhtes, teatab nõudev pool õigeaegselt nõutavale poolele sellest, kelle ta nimetab kas maa- või merevägede ülemjuhatajaks, selleks, et nõutatud poole ülemuste aujärk ja iseloom seda tasakaalustada ja korrastada saaks, kes hakkavad maa- ja mere -vägede juhatajate komandöride abideks.

Artikkel XI.

Abiväed hakkavad omama enda vaimulikke või diakoone ning võivad vabalt oma jumalateenistusi pidada nign kõiges selles, mis puudutab sõjaväeteenistust, on kasutusel oma kodumaised sõjaväe põhikirjad, artiklid ja asutised; kuid kui tekivad mingid tülid nende ühendatud jõudude ohvitserite ja sõdurite vahel, siis neid käsitlevad ja lahendavad mõlema poole poolt võrdses arvus nimetatud komissarid ja süüdlasi karistatakse nende valitsejate sõjaväe eeskirjade alusel; Samuti lubatakse seda, nagu kindralile ja teistele abivägedest, et oleks vaba kirjavahetus nende isamaaga kas tavalise kirjavahetuse või kullerite kaudu.

Artikkel XII.

Abijõud, ühelt ja teiselt poolelt, peetakse ülal koos, kuivõrd see on võimalik ja et nad ei oleks raskustele enam allutatud kui teised väed ja kõigil ekspeditsioonidel ja operatsioonidel oleks täielik võrdsus, siis kamandav ülemjuhataja peab kõigis korraldustes pidama kinni kogu armee ja laevastiku jõu proportsionalsuset.

Artikkel XIII.

Laevade eskaadri, millise Tema Suurbritannia Majesteet selle liidu jõul välja paneb kõigis Tema Ülevenemaalise Majesteedi sadamates vastu võtmiseks, kus seda üpris sõbralikult trakteeerida ja seda kõige sellega varustada, millisest see puudust tunda võib, tasudes sama hinna, nagu Tema

Ülevenemaalise Majesteedi sõjalaevad, ja lubada sellele eskaadrile igal sõja aastal sõita tagasi Suurbritannia sadamatesse, sellisest kuupäevast alates, kui suve aeg neid enam merel olla ei lase. Samas on formaalselt otsustatud, et alati, kui selle traktaadi juhtum tekib, Tema Suurbritannia Majesteedi poolt antud eskader igal aastal sõidab Balti merele maikuu alguses, ja et ta sõidab sellelt merelt ära oktoobrikuu lõpus, ainiti arvestades seda, et tuuled ja kevadised ja sügisesed ilmad sellele suuri takistusi ei tekita.

Artikkel XIV.

Nõudev pool, tehes selle traktaadi otsuste alusel abivägede nõudmise avalduse, teatab temale selle koha, kuhu see abi peab kohe tulema ja olgu see mainitud abi nõudnud poolel kogu selle aja kestel, mil see vajadus kestab, sellisel viisil ja neis kohtades, kus seda on sobiv arukalt pidada teenistuses ründaja vastu.

Artikkel XV.

On kokku lepitud, et selle liidu-lepingu juhtum ei laiene neile sõdadele, milliseid praegu mõne lepingulise poolt teiste riikidega peetakse, peale nende, millised võivad edaspidi puhkeda T. Ülevenemaalise Keiserliku Majesteedi ja Ottomani Porta vahel või pärslaste või tatarlastega või ka teiste Ida-rahvastega. Kui Suurbritannia Majesteedile jääb vabadus selle suhtes, et neist iga juhtumi puhul sellist selle traktaadiga otsustatud abi anda; samamoodi, teisest küljest, T. Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet ei pea selle traktaadi määruste alusel andma abi Tema Suurbritannia Majesteedi valduste kaitsel Ameerikas või millises teises kohas, kus see ka ei oleks, väljaspool Euroopat.

Artikkel XVI.

Samuti lepitati kokku, et arvestades kohtade vahelist suurt kaugust need väed, millised T. Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet selle liidu jõul Tema Suurbritannia Majesteedi kaitseks otsustab anda, Hispaaniasse, Portugali ja Itaaliasse mitte saata.

Artikkel XVII.

Kui aga selle traktaadi Artikkel IV otsususele antud abi ei osutunud piisavaks, siis lepingulised pooled lepivad viivitamatult kokku teine-teisele edasiste abi andmise suhtes.

Artikkel XVIII.

Kui aga juhtus, et tuli relvad haarata, siis rahu ega relvarahu ei tee enne, kui selle sõlmimisele ei oleks seda lepingulistest pooltest, millist ei rünnatud, nõnda kaasatud, et ta mitte mingit kahju kannatada ei saaks, selle abi eest, millist ta oma liitlasele andnuks.

Artikkel XIX.

See kaitse-liit ei tekita mitte mingil viisil takistusi ja kahju mitte mingitele teistele sõlmitud traktaatidele ja liitudele, milliseid on lepingulised riigid sõlminud teiste kuningate, printsidega või piirkondadega, kui mainitud traktaadid selle sõpruse ja hea üksmeele traktaadiga, millisest alati kinni pidama hakatakse, vastu ei hakka olema.

Artikkel XX.

Nende mainitud Majesteetid leppisid peale selle kokku, et nende mõlema poolsel nõusolekul võib otsustada selliste teiste riikide liitu võtmises, milliseid sellesse liitu astuda soovivad.

Artikkel XXI.

Kõrgete Lepinguliste poolte vahel hakkab alati olema rahu, sõprus ja hea üksmeel; kuid kuna on tava, et mingi aja möödudes formaalsete liidu-traktaatide suhtes, nimetatakse tähtaeg, siis selle suhtes kõrged lepingulised pooled leppisid kokku, et see traktaat pikendatakse, kahekümne aasta pärast, lugedes selle traktaadi allkirjastamise päevast.

Artikkel XXII.

See liidu- kaitse-traktaat on mõlemate poolte poolt kinnitatud ja ratifitseeritud ettenähtud viisil ja selle ratifitseerimiskirjad peavad olema vahetatud S-Peterburis, kahe kuu pärast, või varem, kui see osutub võimalikuks.

Selle kinnituseks jne.

See juhtus S-Peterburis, 3. aprillil 1741 aastal.

(L.S.) E.Finch.

(M.П.) Генрихъ Иоганъ графъ Остерманъ.

(M.П.) К.Алексей Черкаской.

(M.П.) Графъ Михайло Головкинъ.

*

Eraldi ja salajane artikkel.

Kuna selle traktaadi Artikkel XV on otsustatud, et selle liidu juhtum ei hakka laienema nende sõdade üle, milliseid peetakse käesoleval ajal mõnede lepinguliste riikide ja teiste riikide vahel, ega ka neid, millised võivad puhkeda tulevikus T. Ülevenemaalise Keiserliku Majesteedi ja Ottomani Porta vahel; ainiti T. Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet, et anda ammuseid tõestusi, nii oma heade kavatsuste suhtes, aga ka oma siirast sõbrusest ja oma täielikust lugupidamisest Tema Suurbritania Majesteedi isiku suhtes selle artikli kaudu (millist on mõlema poole poolt lepitud kokku hoida saladuses) deklareerib, et kui Suurbritannia Kuningas, käesoleva Hispaaniaga peetava sõja ajal, saab teiste Riikide poolt tema kuningriikides, piirkondades ja valdustes Euroopas merelt-või maalt rünnatud, siis T. Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet, siis T. Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet, parimas usus selle eraldi ja salajase artikli kaudu kohustub Tema Suurbritannia Majesteedile võimalikult kiiresti peamises traktaadis otsustatud abi saatma, seda sellise arvestusega, et, peale praeguse sõja, see liit hakkab olema oma sisult kehtiv, aga nimelt peamise traktaadi Artikkel kahe põhjal.

See eraldi ja salajane artikkel hakkab omama samasugust mõju ja jõudu, nagu see oleks sõna-sõnalt käesoleval kuupäeval võetud traktaati ja sellega ühel ja samal ajal, see allkirjastatakse ja ratifitseeritakse.

Selle kinnituseks jne.

See juhtus S-Peterburis, 3. prillil 1741 aastal.

(L.S.) E.Finch.

(M.П.) Генрихъ Иоганъ графъ Остерманъ.

(M.П.) К.Алексей Черкаской.

(M.П.) Графъ Михайло Головкинъ.

*

Eraldi artikkel.

Kuna Tema Suurbritannia Majesteet soovib Tema Ülevenemaalise Keiserliku Majesteedi väga hea kogemus oma sõpruses ja oma lugupidamises anda sel eesmärgil ta suvatses temale kõrvalt osutatud püüet kallutada ka selle separaat artikliga tema Keisri väarikust tunnistada ja seepärast anda temale Keisri tiitli ja tema Venemaa Keiserliku trooni pärijatele, ainiti selle nime konditsiooni all, et T. Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet ja tema pärijad selle väarikuse ja selle tiitli kaudu ei saa omada mingit preogatiivi, ega eelistust milliselgi viisil ei saanud nõuda ja et see tunnustus ei saa mingil ajal olla tekitada mingit tühistamist senini täheldatud tseremoniaalis, nende mainitud Keiserliku ja Kuningliku Majesteedi ministrite järgu suhtes või milliselgi teisel muul viisil, kuigi nende õukondades või nende juures, kus nad ka vastavaid oma ministreid omada võisid.

See eraldi artikkel hakkab omama samasugust jõudu ning mõju, nagu see oleks samal päeval allkirjastatud ja ratifitseeritud koos peamise traktaadiga ja samas kohas, nagu traktaadi ratifitseerimiskirjade vahetaminegi, olema.

Selle kinnituseks jne.

See juhtus S-Peterburis, 3. aprillil 1741 aastal.

(L.S.) E.Finch.

(М.П.) Генрихъ Иоганъ графъ Остерманъ.

(М.П.) К.Алексей Черкаской.

(М.П.) Графъ Михайло Головкинъ.

*

Eraldi artikkel.

Käesoleva eraldi artikliga lepiti kokku, et kommerts- ja meresõidu-traktaat, milline on sõlmitud 4. detsembril 1734 aastal T. Suurbritannia Majesteedi ja T. Ülevenemaalise Keiserliku Majesteedi vahel, kinnitakse kõigis oma otsustes ja artiklites käesoleva liiduga, ja 15 aasta asemel, milliseks tähtjaks see oli esialgselt sõlmitud, on käesoleval ajal kokku lepitud, et ta jääb jõusse ja hakkab olema vastastikuselt täidetud selle sama tähtaja kestel, milliseks see liit on sõlmitud, alustades selle käesoleva traktaadi allkirjastamise päevast.

See eraldi artikkel hakkab omama samasugust jõudu ja mõju, nagu see oleks sõna-sõnalt võetud samal ajal täna kinnitatud ja allkirjastatud peamisse traktaadiga ning ratifitseeritud saab.

Selle kinnituseks jne.

See juhtus S-Peterburis, 3. aprillil 1741 aastal.

(L.S.) E.Finch.

(М.П.) Генрихъ Иоганъ графъ Остерманъ.

(М.П.) К.Алексей Черкаской.

(М.П.) Графъ Михайло Головкинъ.

*

Eraldi artikkel.

Ja kuna T. Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet ja T. Suurbritannia Kuninglik Majesteet sõlmisid praegu omavahel traktaadi, milliste üks eesmärk ja kavatsus on vastastikuse ohutuse nende kaitse ja et jälgida kuivõrd nende hoolitsusest sõltuda, üldise, aga eriti Põhjas rahu ja vaikust, Nende Majesteetid asutasid selle sõpruse traktadi ja liidu, millist Neist Majesteetidest ja Tema Majesteedi Poola Kuninga ja Saxe Valijavürstiga juba omavad ka neid sõpruse ja alliansi sidemeid, kusjuures Nende Majesteetid on veendunud, et Tema Majesteet Poola Kuningas otsustes ja kokkulepitud nende ühesugust kalduvust omab ja omalt poolelt hakkab olema valmis sama ülalmainitud kavatsust soodustada; selleks nende Vene-Keiserliku ja Suurbritannia Majesteet leppisid kokku, mainitud Tema Poola Majesteedi liitumisega, kui Saxe Valijavürst. Selle traktaadiga või selle nende artiklitega, millistest ta neile teatab, et nad on temale sobivad otsustades tema seisundi, huvi ja tema

pärusmade jõuga, ja millistest Nende Keiserlik ja Suurbritannia Majesteet koos Tema Poola Kuningliku Majesteediga suhelda ja kokkuleppima hakkavad, seda ilma igasuguse viivitusega kutsuda.

Peale seda Nende Vene-Keiserliku ja Suurbritannia Majesteediga lepiti kokku, et nii kiiresti Poola Majesteet selle traktaadiga kõiges või neis kohustustes justkui Saxe valijavürst liituda, millisega Poola Kuningal hakkab olema kokkulepe, siis Tema Poola Majesteet hakkab olema peetud ja tunnistatud pooleks.

See eraldi artikkel hakkab omama samasugust mõju ja jõudu, justkui see oleks sõna-sõnalt võetud peamisse traktati. Samamoodi see ka ratifitseeritakse.

Selle kinnituseks jne.

See juhtus C-Peterburis, 3. aprill 1741 aastal.

(L.S.) E.Finch.

(M.П.) Генрихъ Иоганъ графъ Остерманъ.

(M.П.) К.Алексей Черкаской.

(M.П.) Графъ Михайло Головкинъ.

Eraldi artikkel.

Kuna T. Suurbritannia Kuningliku Majesteedi ja Tema Ülevenemaalise Keiserliku Majesteedi vahel 3. aprillil sõlmitud Traktaadi artikkel VI sätetega on otsustatud, et kui nõutud pool, nõudmise esitamise ajal, on ise sõjaga seotud nõnda, et on hädavajalik see jõud, millisega tuleks oma liitlast aidata, hoida enese julgeolekuks ja kaitseks hoidas, sellisel juhtumil nõutud pool, seni mainitud hädavajadus jätkub, on selle abi andmisest vaba, mõeldes nimelt, „et praegune Hispaaniaga peetav sõda ainult niivõrd Suurbritannia Kuningat ei takista selle traktaadiga Venemaale abi andmist, kohe kui selle liidu juhtum tekib“, kuid kuna Tema Suurbritannia Kuninglik Majesteet oleks kohustatud teatud arvu oma laevu Ameerikasse saatma, selleks, et seal Hispaania vastast sõda kõvemini pidada ja et võib olla on vajalik, et Tema Majesteet peab selleks Lääne-Indias suurearvulist eskaadrit hoidma, nõnda, et teisteks vajadusteks või et kaitsta oma enda maid või et teostada mõningaid teisi operatsioone merelt Hispania vastu, millise kaudu on äärmiselt raske või Tema Suurbritannia Majesteedile üpris võimatu varustada Venemaad otsustatud hulga laevadega.

Selleks on selle eraldi artikliga kokkulepitud, et kui T. Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet mõnedes oma riikides, provintsidest, maades või valdustes rünnatud või häiritud nõnda, et otsustatakse liitlaselt abi nõutada, siis Tema Suurbritannia Majesteet ei ole kohustatud vaid sel ainsal juhtumil, kui ta ülalmainitud asjaoludes on äärmistes raskustes või leiab selle oma laevade saatmise lubaduse täitmise olevat äärmiselt võimatu, seni kuni Tema Suurbritannia muutub tugevamaks, et seda saaks talle osutada.

Kuid sellisel juhtumil T. Suurbritannia Majesteet kohustub maksma T. Ülevenemaalisele Keiserlikule Majesteedile, laevade asemel, igal aastal sadatuhat naelsterlingit kogu selle aja kestel, millal selline kallaletung või ähvardamine, milline kutsus esile T. Ülevenemaalise Keiserliku Majesteedi poolse abi nõude esitamise, kestab või siis selle ajani, kuni Tema Suurbritannia Majesteet saab abi sõjalaevadega anda, aga nimelt mõistes, et seni kuni praegune Inglismaa ja Hispaania vaheline sõda kestab, Tema Suurbritannia Majesteet mingi teise Euroopa riigiga sõdima peab, siis Tema Suurbritannia Majesteet ei pea kogu selle sõja kestel Venemaale peamises traktaadis otsustatud abi andma, ainiti välistades see praeguse sõja juhtum, millises Tema Suurbritannia Majesteet Hispaaniaga asub, see liit on kõiges jõus, aga nimelt peamise traktaadi mainitud teise ja kuuenda artikli sisu järgi olema hakkab.

See eraldi artikkel hakkab omama võrdset jõudu ja mõju, nagu see oleks võetud sõna-sõnalt 3. aprillil allkirjastatud traktaati ja nii nagu selle artikli ratifitseerimiskirjad oleksid vahetatud samal kuupäeval ja see artikkel kinnitatakse ja ratifitseeritakse T. Ülevenemaalise Keiserliku Majesteedi ja T. Suurbritannia Kuningliku Majesteedi poolt ja selle ratifitseerimiskirjad vahetatakse ettenähtud vormis S-Peterburis kolme kuu pärast või kui võimalik, siis ka varem.

Selle kinnituseks jne.

See juhtus S-Peterburis, 7. novembril 1741 aastal.(L.S.) E.Finch.
(М.П.)Генрихъ Иоганъ графъ Остерманъ.

(М.П.)К.Алексей Черкаской.

(М.П.)Графъ Михайло Головкинъ.

Nr. 386.

1742 a. 11. (23.) detsember. Inglismaaga sõlmitud Liidutraktaat, milline on allkirjastatud Moskvast.

Eraldi ja salajane artikkel.

Ja veel 4 eraldi artiklit..

((F. Martensi kommentaar.))

Aprilli Liidutraktaat (Nr. 385) ei avaldanud mitte mingit mõju Venemaa ja Inglismaa vastastikustele suhetele, kuigi Anna Leopoldovna ((Анны Леопольдовны)) valitsus tunnistas selle kohustuslikust. Kui aga toimus Rootsi ja Venemaa vaheline suhete katkestamine, siis Keiserlik valitsus kirjutas augustis 1741 aastal vürst Šerbatovile, et ta nõuaks Inglismaalt eskaadri Balti merele saatmist. See nõudmine oli põhjendatud aprilli Liidutraktaadiga.

Kuid Inglismaa valitsus ei pidanud see kord selle nõudmise täitmist võimalikuks, vaatamata sellele, et Liidutraktaat oli Inglismaa Kuninga poolt ratifitseeritud. Ta viitas samuti sellele traktaadile, millise alusel on tal õigus, seni kuni kestab sõda Hispaaniaga, laevade puudusel, eskaadrit Balti merele mitte saata. Peale selle, Inglismaa valitsuse arvates, Inglismaa kommerts-laevadel ei ole tarvis rootslasi karta, kellel ei ole kavatsust neid häirida.

Inglismaa Euroopa kontinendi asjadesse mittesekkumise poliitika oli Walpole valitsuse juhtivaks ideeks. Kuid kui see ministeerium 1741 aastal langes, sai Inglismaa poliitika uue suuna.

Samal ajal toimus Venemaal erakordse tähtsusega sündmus: Elisabeth Petrovna ((Елисаветы Петровны)) troonile asumine. Uus Keisrinna pidas üpris soovitatavaks Venemaa ja Inglismaa liidu tugevdamist selleks, et ohjeldada Preisimaa kuninga Friedrich II auahneid plaane. Ta astus tihedasse liitu Austriaga, milline sajandite kestel pidevalt sõdis Prantsusmaga. Venemaa ja Austria lähenemine pidi esile kutsuma tema Prantsusmaa suhete jahenemise. Sellisele jahenemisele aitasid märkimisväärselt kasa, ühest küljest, Rootsi, Prantsusmaa liitlase, kallaletung Venemaale, aga teisest küljest, Prantsusmaa saadiku markiisi Chetardie taktitu käitumine Venemaa õukonna juures.

Ja mida enam Venemaa poliitika läks mööda just märgitud teed, seda enam ta pidi Inglismaale lähenema, milline asus Prantsusmaaga üpris pingestatud suhetes. Venemaa suuremaks lähenemiseks Inglismaale oli hädavajalik S-Peterburist Inglismaa resident Finchi eemaldamine, kes ilmsel viisil sümpatiseeris Anna Leopoldovna kukutatud valitsusele. Finchi asemele nimetati residendina Witch.

Peaegu samaaegselt toimus Venemaa esindaja vahetus St- Jamesi õukonna juures. Detsembris 1741 aastal vürst Šerbatov oli kutsutud Londonist tagasi ja tema asemele oli nimetatud Tegev-kammerhärra S.R. Narõškin ((S.R. Naryschkine, С.К. Нарышкинъ)) kui erakorraline saadik.

Kui Narõškin esitles enda Inglismaa Välisminister, lord Carteretile, siis viimane ütles temale, et „kuigi teie siiasõit on meeldiv, ainult et Kuningas oli vürst Šerbatoviga ((Щербатовъ)) väga rahul“. Muideks, Narõškin jäi Londonisse saadikuks natuke üle aasta. Juunis 1743 aastal ta asendati eelmainitud vürst Šerbatoviga.

Uus Inglismaa ministeerium püüdis igasugustel viisidel tõestada oma kindlat kavatsust elada Keisrliku valitsusega täielikus üksmeeles. Kui vürst Šerbatov veebruaris 1742 aastal valmistus

Inglismaalt ära sõitma, siis Lord Carteret teatas temale, suurima saladuskatte all, järgmist: rootslased ja prantslased kavatsevad ära kasutada Keisrinna Elisabethi S-Peterburist äraolekut, et rünnata pealinna ennast et võtta ära Peeter Suure poolt vallutatud maad. Seepärast Inglismaa minister palus tungivalt, et vürst Šerbatov hoiataks viivitatamatult Keisrinnat sellest ohust ja paluks tal jääda S-Peterburgi ega sõidaks Moskvasse.

Vürst Šerbatov raporteeris sellest viivitatamatult oma 2. märtsi 1742 aastal kirjaga, mis ainiti oli saadud Keisrinna poolt kätte 25 märtsil, kui ta juba asus Moskvas.

Asjaolud tõestasid, et Rootsi-Prantsusmaa kava, kui see ka tegelikult eksisteeris, ellu ei viidud ja Inglismaa valitsuse kartused olid asjatud. Kuid, igal juhul, vürst Šerbatovile antud ülesanne tunnistab, et St-Jamesi kabinetil oli Venemaaga suhete tugevdamise soov.

Muideks lord Carteret ei lasknud käest juhust, et kinnitada Venemaa esindajatele sellise Inglismaa soovi olemasolu. „Tema Majesteet Kuningas“, rääkis Lord Carteret Narõškinile, „ei soovi miski enam, kui sõprust Tema Ülevenemaalise Majesteediga. Me tunneme piisavalt Venemaa jõudu Euroopa asjades“.

„Paljud otsivad teie õukonna sõprust, kuid mitte mingi liit ei hakka olema niivõrd kooskõlas Venemaa huvidega, kui tema liit mereriikidega, millist Peeter Suur püüdis hoida selleks, et säilitada Euroopa tasakaalu; loodan, et ka Tema Majesteet ei jätaks maha neid suuri eeskirju. Mitte mingist riigist ei tule teie juurde nii palju tühju laevu, et võtta peale teie kaup, nagu neid tuleb Inglismaalt. Teistest maadest võivad teile tulla laevad veini ja teiste pisisjadega, kuid selline kaubandus teile nii palju puhast raha ei jäta, kui meie oma“.

Keisrinna Elisabeth vastas, Narõškini kaudu, oma rahulolu väljendamist Inglismaa valitsuse sõbraliku poolehoidu suhtes. Ta andis käsu tegeleda uue Venemaa ja Inglismaa vahelise liidu-traktaadi kava koostamisega. Kuid seejuures Keiserlik valitsus väljendas veendumust, et pidades silmas kõlvatusi, milliseid tegid rootslased Balti merel, Inglismaa valitsus ei keeldu Balti merele eskaadri saatmisest.

Kuid Lord Carteret, sarnaselt oma eelkäiatele, ei pidanud samuti sel korral Venemaa kabineti soovi täitmist võimalikuks.

„Meie kaupmehed“, tõestas Narõškinile Inglismaa välisminister, et „seda ei nõua, et on rahul kirjaliku teavitusega, milline on antud minule Rootsi ministri poolt, kuninga nimel, et meie kaubalaevad võivad julgelt sõita kõigisse Venemaa sadamatesse, kusjuures ma ütlesin Rootsi ministrile otse, et laevad veavad Peterburgi sõdurite riiete valmistamiseks vajalikku kangast. Nõnda, nagu Rootsi alati peab Inglismaaga suhteid kalliks, siis võib loota Rootsi Kuninga lubadusele. Kui aga meie kaubandust vähegi ahistatakse, siis me saame saata eskaadri, millist praegu igaks juhaks ette valmistatakse. Kuid Inglismaale ei ole väärikas saata 5 või 6 laeva, vaid kui me saadame, siis 15 kuni 20 laeva, või ka rohkem“.

„See saatmine, lisas lord Carteret, sõltud ainult Keisrinnast: kui ta suvatseb silmas pidada meie eesmärke, siis kuningad hakkavad olema valmis nii kiiresti, kui soovivad; aga vene-inglise tõelised huvid nõuavad täielikku üksmeelt üldises ja tugevdatud Ungari kuninganna aitamises“.

Kuivõrd Inglismaa valitsus soovis sõlmida liidu Venemaaga, on näha, muuseas, instruksioonist, milline oli antud Witchile enne tema Venemaale saatmist. Temale oli tehtud ülesandeks saavutada kõikide vahenditega uus Liidu-traktaat, nii nagu Keisrinna Elisabethi valitsus ei soovi 1741 aasta traktaati tunnistada.

Inglismaa resident pidi, muuseas, ei pidanud raha kokku hoidma ka teistele S-Peterburi õukonna juures asuvatele mõjukatele isikutele kingituste tegemisel. Selliste mõjukate isikute hulka kuulusid mõlemad vennad Bestuzevid-Rjuminid ((Бестужевы-Рюмины)) ja Keisrinna ihu-meedik Lestocq.

„Kuningal ei ole teadmata, kirjutas lord Carteret Witch juunis 1742 aastal, hr Lestocq mõju, kes on tema Majesteedi, kui Hanovre valijavürsti sünnilt alam. Seepärast on kuningale sobiv, et te uuriksite välja selle, kuidas ta suhtub oma kodumaasse ja kas ta ei nõustuks Kuningale teenet osutama, kes sellisel juhtumil volitab teid lubama temale meie poolt pensioni. Sellisel viisil kästakse teil astuma suhetesse mõlemate Bestuzevitega. Mitte ühelgi neil härradest ei olnud põhjust kuninga poolse armuliku pakkumise vastuvõtmiseks, kuna neilt ei nõutud miski enam, kui ainult

koostööd mereriikide ja Venemaa vahelise tiheda liidu siseseadmisel, et taastada Euroopa Põhja osas rahu ja vabadus, milline on täiesti kooskõlas Venemaa siiraste huvidega“.

Inglismaa resident täitis temale antud delikaatse ülesande. 9. septembri 1742 aasta raportis Witch kirjutab riigi-sekretärile, lord Casteretile: „Ma ei säästnud tervist ega raha, et soetada Lestocq sõprust, veetsin temaga terveid öid, mängisin suurt mängu. Ta veenas mind, et hakkab püüdma kõige tihedama Venemaa ja Inglismaa liidu sõlmimisele. Ma pakkusin temale pensionit ja ta võttis selle vastu“. Pension oli 600 naelsterlingit*). (*Соловьев, История, т. XXI, стр. 230.

Lestocq koostöö osutus üpris kasulikuks. Kuid peamiseks Imglismaaga liidu sõlmimise pooldajaks oli krahv A.P. Bestuzev-Rjumin, kelle juhtiv roll välispoliitilistes asjades kinnistus üha enam ja enam. Novembris 1742 aastal oli liidulepingu kava valmis ja 11 detsembril see allkirjastati Venemaa poolelt Viitse-Kantsler A.P. Bestuzev-Rjumini ja Salanõunik Breverni ((Бревен)); aga Inglismaa ollelet Witchi poolt.

*

Tema Püha ja Lahutamatu Kolmainsuse nimel.

Kuna Hiilgaivaim Valitsejalikum Prints ja Valitseja Georgi Teine Suurbritannia, Prantsusmaa, Iirimaa Kuningas, Brunsvig-Lüneburgi Hertsog, Rooma Riigi Arhivarahoidja ja Valijavürst;

ja Hiilgaivam, Valitsejalikuim Vürstinna ja Valitsejanna, Valitsejanna Elisabetth Petrovna, Keisrinna ja Ülevenemaaline, Moskva, Kiievi, Vladimiri, Novgorodi Isevalitseja Kaasani Tsarinna, Astrahani Tsarinna jne.,

arutasid, kuivõrd Nende piirkondadele ja alamatele on sobiv ja võib kasulik olla, samuti ka Euroopas üldise rahu hoidmiseks, eriti Põhjas, soodustada võib, et mitte ainult igasuguste heade teenetega, milliseid senini osutati, hoida omavahel tihedat ühendust, vaid ka oma sõpruse kohustused laiendada ja seda kõvemini tunnetavalt ja viisakalt rakendada sellistele juhtudele, millised tekkida võivad, kinnitada oma vastastikust julgeolekut liidu-kaitse-traktaatidega.

Selleks Nende mainitud mõlemate poolte Majesteetid valisid oma ministrite hulgast ja volitasid, aga nimelt:

T Suurbritannia Majesteet, omalt poolt volitas Baronet Cyril Wichi, oma voliniku, täievolilise ministri T. Ülevenemaalise Keiserliku Majesteedi õukonna juures;

ja Tema Ülevenemaalne Keiserlik Majesteet, omalt poolt, nimetas volinikeks Riigi Viitse-kantsleri Tegev-salanõuniku senatori ja Püha Andrei, Valge Kotka ja Püha Aleksandriordenite kavaleri krahv Aleksei Bestruzev-Rjumini; ja Salanõuniku Karl Breveni,

millised ministrid oma volituste jõul, ühisel konverentsil, leppisid kokku alljärgnevates artiklites.

Artikkel I.

Ja olgu T. Suurbritannia Kuningliku Majesteedi ja Tema Ülevenemaalise Keiserliku Majesteedi ja nende pärijate ja järeltulijate, samuti ka nende riikide, maade, piirkondade, rahvaste ja alamate vahel kõikjal nii merel kui maal igavene ja kindel sõprus, liit ja kohustus; ja mõlemad pooled millised on teineteisest niivõrd kaugel, nii et mingit ülekohut või kahju tekitada, et soovivad üheskoos kiivalt aidata kaasa vastastikuste huvide saavutamisele ja vastastikusele teine-teise kaitsmisele riikides, provintsid, piirkondades, õigustes, kaubanduses, privileegides ja soodustustes kõiges, valdustes millistes nad eelkõige 1741 aastal asus või millise nad traktaatidega soetada saanuks.

Artikkel II.

Ja selleks on otsustatud, et kui kunagi edaspidi mainitud Majesteetid, või neist üks mõõda merd või maismaad, kellelt need ka ei olnud, rünnatud saanud, siis neile koheselt tehtud nõue, vajaliku abi anda, millised nii sisult kui ka arvult korraldatud saavad, millest on selle traktaadi alljärgnevates artiklites otsustatud.

Artikkel III.

Tema Suurbritannia Majesteet ja Tema Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet deklareerivad nüüdsest: et nad selle liidu loomise otsusega ei kavatse kedagi, kes ta ka ei oleks, vihastada või temale mingit kahju teha, vaid vastupidi, sellel on nende ainus eesmärk ja kavatsus, et nende kohustustega oma vastastikune eelis ja julgeolek kindlalt kinnitada ja niipalju kui nende püüdlustest sõltuda saab, jälgides Euroopas üldist ja koos Põhja rahu soodustada, millise nimel neil on vaja võimalikult kõvasti püüda ja teine-teisele oma arvamust ja nõu selles asjas anda.

Artikkel IV.

Ja kuna selle liidu peamine kavatsus ja eesmärk on selline, et vastastikuselt igasuguse kallaletungi, ülekohtu ja kahju eest kaitsta ja kui neist igauks kõrgetest lepingulistest pooltest mitte midagi nii kiivalt ei soovi, kui ainult alati neid vastastikuseid kohustusi täita, sellisel viisil nagu seda tema liitlasele kasulikum hakkab olema neil viisidel, milliseid Jumal nende kätte andis ja kuna Suurbritannia oma enda jõud asub rohkem sõjalaevadel, aga Venemaa oma maismaavägedes, siis seepärast on kokku lepitud, et kui Tema Suurbritannia Majesteet oma kuningriikides, provintsidest, piirkondades või mingites valdustes satub rünnaku alla või on häiritud, nõnda, et ta otsustab oma liitlaselt abi nõuda, siis Tema Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet saadab kohe temale 10.000 inimest jalaväge ja 2.000 ratsaväelast, millist abi temale Tema Keiserliku Majesteedi poolt hakatakse osutama kogu selle aja kestel, mil see mainitud rünnak või häirimine kestab.

Aga teisest küljest, kui Tema Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet oma riikides, provintsidest, piirkondades või mingites valdustes saab rünnatud või häiritud, nõnda, et Tema mainitud Majesteet peab vajalikuks nõuda oma liitlase abi, siis Tema Suurbritannia Majesteet peab temale saatma eskaadri, milline koosneb 12 sõja või liinilaevast 700 kahuriga, millised on saadetud järgmises korras: kaks laeva „70“ kahuriga, mis teeb kokku „140“ kahurit ja „960“ inimest. Kuus laeva „60“ kahuriga, mis teeb kokku „360“ kahurit ja 2.400 inimest; neli laeva „50“ kahuriga, mis teeb „200“ kahurit ja 1.200 inimest; kokku 12 laeva millisel on kokku seitsesada kahurit ja 4.500 inimest. See eskaader saab sõja ajal vajaliku varustatud ja relvastatud, milline abi Tema Ülevenemaalisele Keiserlikule Majesteedile hakkab olema osutatud kogu selle aja kestel, kui kaua mainitud rünnak või häirimine kestab.

Artikkel V.

Kuid kui rünnaku seisund või asend on selline, et rünnatud või häiritud pool peab endises artiklis osutatud abi andmist tema kaitseks ebasobivaks, nõuda, et mainitud Kõrged lepingulised pooled, et anda üks-teisele kõiges oma siirastes ja sõbralikes kavatsustes abi, leppisid selles artikliga kokku, et teine-teisele vastastikku esitatud nõudmisel osutada abi järgmiel viisil.

Aga nimelt, kui Tema Suurbritannia Majesteeti rünnatakse, siis Tema Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet maksab temale summa, milline koosneb 500.000 rublast, vene rahas, aastas, kogu selle aja kestel, mil sõda või häirimine kestab, millist Tema Suurbritannia Majesteedi mainitud nõudmise juhtumil annab, kestab edasi, et aidata temal saada parandada sõjakulusid.

Ja kui Tema Ülevenemaalist Keiserlikku Majesteeti rünnatakse, siis Tema Suurbritannia Majesteet hakkab temale andma samasugust rahasummat aastas, kogu selle aja kestel, kui kaua kestab rünnak või häirimine, milline juhtum sellise nõudmise tingis, kestab.

Artikkel VI.

Kui nõutud pool, peale selle traktaadi Artikkel IV otsustatud abi andmist, satub ise rünnaku alla, nõnda, et temal endal on tarvis oma jõude enda julgeoleku tagamiseks tagasi kutsuda, siis tema võib seda vabalt teostada. Peale kahte kuud, nii nagu ta on sellest nõudnud poolele ettenähtud viisil teatanud; samuti on otsustatud, et kui nõutud poole, minitud tähtaja ajal ise asub sõjas, nõnda et temal endal läheb enda kaiteks abi andmiseks mõeldud jõude, milliseid ta oleks pidanud oma liitlasele käesoleva traktadi jõul andma, siis sellele mainitud nõude saanud poolel on sellisel juhtumil vabadus sellisel juhtumil selleks ajaks, mil mainitud vajadus kestab, ülalmainitud abi mitteanda.

Artikkel VII.

Vene abiväed hakavad olema varustatud välisuurtükkidega kaks kolme naelast kahurit koos laskemoonaga pataljoni peale, samuti antakse neile palk ja nad komplekteeritakse noorsõduritega Tema Ülevenemalise Keiserliku Majesteedi poolt.

Ainiti Tema Suurbritannia Majesteet peab andma neile portsionid ja ratsiooni, aga nimelt: nael liha päevaks, aga leiba või rukkijahu üheks kuuks 60 naela, nõnda ka 4 naela kruupe, üks nael soola, arvestades kõike seda hollandi kaaluga ((erikaalu arvestades)). Aga loomasööda ratsioonid venemaa tabeli järgi hollandi kaaluga. Samuti vajalikud korterid ja sellega seotud, selliselt nagu Tema Ülevenemaalise Keiserliku Majesteedi vägedes tavaliselt on.

Artikkel VIII.

Kui aga mainitud Venemaa abivägedel, Tema Suurbritannia Majesteedi nõudmisel, tuleb mõnikord ise kohale marssida, siis selleks, et need väed saaksid marssides teiste riikide osadest läbi minna, peab Tema Suurbritannia Majesteet hoolitsema selle eest, et neile oleks korraldatud vaba läbimarssimine, andes neile leiva ja loomasööda, nii nagu on eelnevas artiklis sätestatud, kätte juba teel; ja kui nad peavad kohale sõitma mööda merd, siis Tema Suurbritannia Majesteet võtab enda peale, kas nad oma laevadel ise kohale tuua või lasta nad oma kulul kohale sõidutada.

Veel on iseenesest mõistetav, nii nagu ülalolevat Artikkel VII jõul saadetud Tema Keiserliku Majesteedi rekrutid vene vägede juurde, aga ka Venemaa vägede tagasi vedu, kui nad kas on Tema Suurbritannia Majesteedi poolt tagasi saadetud või Tema Ülevenemaalise Keiserliku Majesteedi poolt oma enda julgeoleku tagamiseks selle käesoleva traktadi artikkel kuue alusel, tagasi kutsutakse.

Veel on otsustatud, et abivägede kutsumisel ja tagasi saatmisel peab nende konvoid saatma piisav hulka sõjalaevu, et need väed ohutult üle veetaks.

Artikkel IX.

Kui mainitud vastavad ühe või teise poole abiväed antakse, siis kuigi igale käsutavale ohvitserile, või sellise eskaadri juures, millist Tema Suurbritannia Majesteet Venemaale peab saatma või tema Ülevenemaalise Keiserliku Majesteedi abivägede juures, on antud tema käsu alla, ainiti üldjuhtimine hakkab vaieldamatult kuuluma sellele, kelle selleks nõudev riik selleks nimetab, sellise kompetentsiga, et miskit tähtsat enne ette ei võetaks, kui see on läbi vaadatud ja otsustatud sõjanõukogus appi nõutatud vägede juhtiva kindrali ning ohvitseride juuresolekul.

Artikkel X.

Ja selleks, et ei tekiks mingit ebakõla või patustamist aujärgu ja iseloomu tõttu, siis nõudnud pool teatab juba varem ette, kelle ta ülemjuhatajaks nimetab, et maa- või merevägede juhtimiseks

nõutav pool saaks oma juhtide aujärku võrdsustada ning iseloomu arvestada ning et võiks korraldada selle, kes hakkab abivägesid või laevu kamandama.

Artikkel XI.

Abiväed hakkavad omama omenda vaimulikke või diakoone ning nad teostavad vabalt oma usukombeid; ja kõiges selles, mis puudutab sõjaväeteenistust, siis seda teostatakse nende enda riigi sõjaväe määrustikke, artikleid ja asutuste kaudu. Kui aga tekib mingi tüli ühendatud jõudude ohvitseride ja sõdurite vahel, siis neid lahendatakse mõlema poole poolt võrdsel arvul selleks nimetatud komissaride poolt ja süüdlasi karistatakse nende enda Valitsejate sõjaseaduste järgi. Samuti lubatakse nii kindralil, kui ka teistel abivägedest, saata vabalt korrespondentsi oma kodumaale, kas siis kirjadega või kasutada selleks kullereid.

Artikkel XII.

Abijõud, nii ühe kui teise poole omad, peavad olema hoitud koos, niivõrd, kui see on võimalik ja et neid abivägesid ei seataks suurematesse raskustesse kui teisi vägesid ja et kõikidel ekspeditsioonidel ja operatsioonidel oleks täielik võrdsus, siis ülemjuhataja peab kõigi korralduste andmise juures kogu armee või laevastiku jõus jälgima õiglasi proportsioone.

Artikkel XIII.

Laevade eskaadri, millise Tema Suurbritannia Majesteet selle liidu jõul välja paneb, peab Tema Ülevenemalise Keiserliku Majesteedi kõigis sadamates üpris sõbralikult vastu võtma ja seal peabneid kõige vajalikuga varustama, tasudes sama hinda, millist tasuvad Tema Ülevenemaalise Keiserliku Majesteedi enda sõjalaevad; ja peab lubama mainitud eskaadri igal sõja aastal sõita tagasi Suurbritannia sadamatesse, milleks on formalselt otsustatud, et alati kui selle traktaadi juhtum tekib, Tema Suurbritannia Majesteedi poolt antav eskaader, sõidab igal aastal Balti merele mai kuu alguses ja ta sõidab sellelt merelt ära oktoobrikuu alguses.

Artikkel XIV.

Nõudev pool, tehes selle traktaadi otsuste alusel abivägede nõudmise avalduse, teatab temale selle koha, kuhu see abi peab kohe tulema ja olgu see mainitud abi nõudnud poolel kogu selle aja kestel, mil see vajadus kestab, sellisel viisil ja neis kohtades, kus seda on sobiv arukalt pidada teenistuses ründaja vastu.

Artikkel XV.

On kokku lepitud, et selle liidu-lepingu juhtum ei laiene neile sõdadele, milliseid praegu mõne lepingulise poolt teiste riikidega peetakse, peale nende, millised võivad edaspidi puhkeda T. Ülevenemaalise Keiserliku Majesteedi ja Ottomani Porta vahel või pärslaste või tatarlastega või ka teiste Ida-rahvastega. Kui Suurbritannia Majesteedile jääb vabadus selle suhtes, et neist iga juhtumi puhul sellist selle traktaadiga otsustatud abi anda; samamoodi, teisest küljest, T. Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet ei pea selle traktaadi määruste alusel andma abi Tema Suurbritannia Majesteedi valduste kaitsel Ameerikas või millises teises kohas, kus see ka ei oleks, väljaspool Euroopat.

Artikkel XVI.

Samuti lepiti kokku, et arvestades kohtade vahelist suurt kaugust need väed, millised T. Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet selle liidu jõul Tema Suurbritannia Majesteedi kaitseks otsustab anda, Hispaaniasse, Portugali ja Itaaliasse mitte saata.

Artikkel XVII.

Kui aga selle traktaadi Artikkel IV otsususel antud abi ei osutunud piisavaks, siis lepingulised pooled lepivad viivitamatult kokku teine-teisele edasiste abi andmise suhtes.

Artikkel XVIII.

Kui aga juhtus, et tuli relvad haarata, siis rahu ega relvarahu ei tee enne, kui selle sõlmimisele ei oleks seda lepingulistest pooltest, millist ei rünnatud, nõnda kaasatud, et ta mitte mingit kahju kannatada ei saaks, selle abi eest, millist ta oma liitlasele andnuks.

Artikkel XIX.

See kaitse-liit ei tekita mitte mingil viisil takistusi ja kahju mitte mingitele teistele sõlmitud traktaatidele ja liitudele, milliseid on lepingulised riigid sõlminud teiste kuningate, printsidega või piirkondadega, kui mainitud traktaadid selle sõpruse ja hea üksmeele traktaadiga, millisest alati kinni pidama hakatakse, vastu ei hakka olema.

Artikkel XX.

Nende mainitud Majesteetid leppisid peale selle kokku, et nende mõlema pooltel nõusolekul võib otsustada selliste teiste riikide liitu võtmises, milliseid sellesse liitu astuda soovivad.

Artikkel XXI.

Kõrgete Lepinguliste poolte vahel hakkab alati olema rahu, sõprus ja hea üksmeel; kuid kuna on tava, et mingi aja möödudes formaalsete liidu-traktaatide suhtes, nimetatakse tähtaeg, siis selle suhtes kõrged lepingulised pooled leppisid kokku, et see traktaat pikendatakse, viieteistkümne aasta pärast, lugedes selle traktaadi allkirjastamise päevast.

Artikkel XXII.

See liidu- kaitse-traktaat on mõlemate poolte poolt kinnitatud ja ratifitseeritud ettenähtud viisil ja selle ratifitseerimiskirjad peavad olema vahetatud S-Peterburis, kahe kuu pärast, või varem, kui see osutub võimalikuks.

Selle kinnituseks jne.

See juhtus Moskvas, 11. detsembril 1742 aastal.

(L.S.) Cyrill Wich.

((M.П.)) Кирилъ Вейчь.

*

Eraldi ja salajane artikkel.

Suurbritannia Kuningas ja T. Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet et anda teine-teisele ilmseid ja vastastikuseid tõendeid, nii oma headest kavatsustest ja siirast sõprusest, aga ka nende täielikust ja vastastikusest lugupidamisest teine-teise vastu, deklareerivad, selle artikli kaudu, millise suhtes lepatakse kokku selle saladuses hoidmine, et kui Tema Ülevenemaaline Keiserlik

Majesteet, praeguse Rootsi peetava sõja ajal, mööda merd või maad teistest Euroopa Riikidest tema piirkondades provintsid ja valdustes satub rünnaku alla, siis kuigi see Rootsi sõda ka kuni selle peamise traktaadi sõlmimiseni kestis, ainiti vaatamata sellele, Tema Briti Majesteet, parimas usus, selle eraldi ja salajase artikli kaudu, kohustub Tema Ülevenemaalisele Keiserlikule Majesteedile nii kiiresti kui võimalik peamises artiklis otsustatud abi saatma.

Samuti kui Tema Briti Majesteet käesoleva Hispaaniaga peetava sõja ajal merd- või maad mööda teistest Riikidest tema Kuningriigi, piirkondades ja valdustes Euroopas, kaasaarvatud need kohad, millistes peamise traktaadi artiklites XV ja XVI on sätestatud, rünnatud saab, siis Tema Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet, vaatamata sellele, et see sõda Hispaaniaga algas juba enne selle traktaadi allkirjastamist, vastastikuselt parimas usus, selle eraldi ja salajase artikli kaudu kohustuvad Tema Briti Majesteedi suhtes, nii kiiresti kui võimalik peamises traktaadis otsustatud abi saatma; ainult sellise arvestusega, et peale praeguse sõja hakkab see liit kogu selle aga nimelt peamise traktaadi Artiklite II, XV ja XVI sisu mõttes oma mõju omama.

See eraldi ja salajane artikkel hakkab omama samasugust jõudu ja mõju, nagu see oleks sõna-sõnalt võetud täna allkirjastatud peamisse traktaati ja see on nagu peamine traktaat heaks kiidetud ja see ratifitseeritakse sellega samal ajal.

Selle kinnituseks jne.

See juhtus Moskvas, 11. detsembril 1742 aastal.

(L.S.) Cyrill Wich.

((M.П.)) Кирилъ Вейчь.

*

Eraldi artikkel.

Kuna Tema Suurbritannia Majesteet soovib Tema Ülevenemaalise Keiserliku Majesteedile anda väga hea tõendi oma sõprusest ja väljendada oma lugupidmist; selleks ta suvatses tema poole pöörduda ja selle eraldi artikliga Tema Keisrina väarikust tunnistada ja seepärast anda Temale Keisrinna tiitli ja Tema pärijatele Venemaa-keiserliku troonile, ainiti, nimelt selle konditsiooniga, et Tema Keiserlik Ülevenemaaline Majesteet ja tema pärijad, selle väarikuse ja selle tiitli, kunagi ei saa kunagi mingit preogatiivi, ega eelist, millisel viisil see ka ei oleks, nõuda, ja et see tunistamine ei saa mitte mingil ajal tuua kaasa mingit tühistamist senini teostatavas tseremoniaalis, nende mainitud Ülevenemaalise Keiserliku ja Suurbritannia Majesteedi ministrite aujärjus või mingil teisel viisil, kuigi nende Õukondade juures, aga ka nende juures, kus-ka nad oma vastavaid ministreid ka omada võiks.

See eraldi artikkel hakkab omama samasugust jõudu ja mõju, nagu see oleks võetud täna heakskiidetud ja ratifitseeritud traktaati ja selle ratifitseerimiskirjad vahetatakse samas kohas ja ajal nagu ka traktaat.

Selle kinnituseks jne.

See juhtus Moskvas, 11. detsembril 1742 aastal.

(L.S.) Cyrill Wich.

((M.П.)) Кирилъ Вейчь.

*

Eraldi artikkel.

Selle eraldi artikliga lepiti kokku, et kommers- ja navigatsiooni -traktaat, milline sõlmiti 4. detsembril 1734 aastal Tema Suurbritannia Majesteedi ja Tema Ülevenemaalise Keiserliku Majesteedi vahel, kõigis oma punktides ja artiklites hakkab olema selle liiduga kinnitatud; ja lepiti kokku, et ta jääb samasugusesse jõudu ja vastastikuselt kehtib ja on järgitav sama aja kui käesolev alliaants, lugedes tänase traktaadi allkirjastamise päevast.

See eraldi artikkel hakkab omama samasugust mõju ja jõudu jne.

Selle kinnituseks jne.

See juhtus Moskvas, 11. detsembris 1742 aastal.
(L.S.) Cyrill Wich. ((M.П.)) Кирилъ Вейчь.

*

Eraldi artikkel.

Kuna Tema Suurbritannia Majesteet ja Tema Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet sõlmisid praegu omavahel traktaadi, millisel on üks eesmärk ja kavatsus vastastikuse kaitse julgeolekuks ja kaitseks ja selle jälgimiseks, palju nende poolsest hoolitsusest sõltuda saab, üldise ja eriti Põhjas rahu ja vaikuse, Need-samad Majesteetid otsustasid selle sõpruse ja liidu traktaadis, millises kumbki Nendest Majesteetidest T. K. Poola Kuninga ja Saxe Kuurvürstiga juba omavad ja sellega sõprust ja alliansi sõlmi veel tugevamini kinnitada soovivad; seejuures Nende Majesteetid on kindlad, et T. K. Poola Kuningas arutlustes ja leplikuses omavad ühesugust kalduvust ja omalt poolelt hakkab valmis olema ülalmainitud kavatsusele kaasa aitama, milleks Nende Majesteetid, leppisid kokku mainitud Tema Poola Majesteedi liitumises just-kui Saxe Valijavürst, selle traktaadiga või nende selle artiklitega, millistest ta neile kuulutab, et need sobivad temale arvestades tema pärusmaade seisundit, huvi ja jõudu ja mille suhtes Nende Majesteetid T. K. Poola Kuningaga kokku lepitakse, ilma edasilükkamiseta liituma kutsuda.

Peale selle lepiti kokku, et kohe kui Tema Poola Majesteet selle traktaadiga kõiges või nende kohustustega, kui Saxe Valijavürst, liitub, millistest temaga Poola Kuningaga kokkulepe saavutatakse, siis Tema Poola Majesteet loetakse ja tunnistatakse selle peamise traktaadiga kaas-kokkuleppivaks pooleks.

See eraldi artikkel hakkab omama samasugust jõudu, jne.

Selle kinnituseks jne.

See juhtus Moskvas, 11. detsembril 1742 aastal.
(L.S.) Cyrill Wich. ((M.П.)) Кирилъ Вейчь.

*

Eraldi artikkel.

Ja kuna tänasel kuupäeval Kõrgete lepinguliste riikide vahel sõlmitud traktaadis on ette nähtud teiste riikide liitumine lubamine, millised sellega mõnikord liituma kalduvad, lähemalt nõustuma ja seejuures Tema Poola Kuningliku Majesteedi, kui Saxe Valijavürsti vastu võtmine, tema soovil eraldi artikli kaudu, on edaspidiseks otsustatud; samuti on vastavalt otsustatud teiste Riikide lubamise suhtes kes selleks soovi väljendavad, kuid ainiti sellisel tingimusel ja esmalt Tema Preisimaa Kuninglik Majesteet ja Hollandi Vabariiki neid selle traktaadiga samamoodi liita, nagu Tema Poola Kuninglikku Majesteeti, kutsuma sellises lootuses, et need Riigid, selle traktaadi eesmärgil ja et hoida üldist rahu nagu ka on kaldunud erilist rahu Põhjas soodustama.

See eraldi artikkel hakkab omama samasugust jõudu ning mõju jne.

See on kinnitatud jne.

See juhtus Moskvas, 11 detsembril 1742 aastal.
(L.S.) Cyrill Wich. ((M.П.)) Кирилъ Вейчь.

1743 a. 1. (12.) november. Venemaa Breslau rahutraktaadiga liitumise akt, milline on sõlmitud Preisimaa, Austria ja Inglismaa vahel.
(Vt. Kd. I, Nr. 16, ja Kd. V, Nr. 215.)

Nr. 387.

1747 a. 12. (23.) juuni . S-Peterburi Liidukonventsioon, milline on sõlmitud Inglismaaga.

Nr. 388.

1747 a. 8. (19.) november. S-Peterburi konventsioon, milline on sõlmitud Venemaa, Inglismaa ja Hollandi vahel, selles, mis puudutab Venemaa vägede Saksamaalt läbilubamist.

Nr. 389.

1747 a. 27 november (9. detsember). S-Peterburis Venemaa ja Inglismaa volinike poolt allkirjastatud konventsioon, milline puudutab Vene vägede Liivimaa piiril hoidmist.

((F. Martensi kommentaar.))

Detsembri 1742 aasta Liidutraktaat ei kaotanud Venemaa ja Inglismaa vaheliste suhete ebapüsivust. Seda ebapüsivust seletatakse, ühest küljest, Euroopa üldise poliitilise olukorraga, teisest, isiklike mõjudega, millised valitsevad S-Peterburi ja Londoni õukondades. Euroopa üldine olukord oli üpris segane, tänu Preisimaa Kuninga Friedrich S. täitmatule võimuahnusele ja tema leppimatudt vaenu Marie Therese vastu. Teised Euroopa riigid grupeerusid nende vaenujalal ja pidevas omavahelises võitluses oleva Preisimaa ja Austria ümber. Prantsusmaa proovis Venemaad, Preisimaad ja Saxet liita ühte üldisesse liitu, milline oleks hoidnud ära Marie Theresa abikaasa, Toskana hertsogi Saksamaa Keisriks valimist. Versailles õukonna arvates see nelikliit tagab pikemaks ajaks Euroopas rahu ning vaikuse.

Teisest küljest Inglismaa ja Holland pingutavad kõigest jõust, et anda vastulööök Prantsusmaale ja Preisimaale ning et tagada Austria valduste puutumatus. Sel ja teisel poliitilisel kombinatsioonil oli hädavajalik Venemaa. Ja vaat, miks S-Peterburis jooksid kokku kogu Euroopa peamised poliitilised niidid: Venemaalt oodati kas selle ühte kahest liidust astumist või siis, vähimal määral, heatahtlikku neutraliteeti. Need kaks täiesti vastandlikku poliitilist voolu omasid S-Peterburi õukonnas omi väljapaistvaid poolehoidjaid. Prantsusmaa ja Preisimaa liiduga liitumise poolt oli viitse-kantsler, krahv Vorontsov ((Воронцовъ)); Inglismaa ja austriaga liidu poolt aga kantsler, krahv A.H. Dstuzjev-Rjumin ((А.П. Бестужевъ-Рюминъ)).

Alates 1745 aastast võttis mõlemate vastandlike poliitiliste süsteemide vaheline võitlus terava iseloomu. Kui 1745 aastal allkirjastati Verssavis Inglisma, Hollandi, Austria ja Saxe vaheline Preisimaa vastane liit, said ka St-Jamesi kabineti püüdlused tõmmata Venemaad sellesse liitu said üpris konkreetse iseloomu.

Sellel ajal asus S-Peterburi õukonna juures, kui Inglismaa saadik, lord Hindford, kes asus sellele kohale 1745 aastal lord Tiravley asemele, kes oli alla poole aasta, alates 1744 aasta aprillist Suurbritania täievoliline saadik S-Peterburi kabineti juures. Lord Hindford, koos Austria, Hollandi ja Saxe esindajatega, pöördus Keisrinna Elisabeth Petrovna poole formaalse ettepanekuga liituda Varssavi Liidu-lepinguga.

Selline ettepanek teravdas tugevalt kahe partei vahelisi vaenulikke suhteid, millisteks olid jagunenud Keisrinnat ümbritsevad lähimad usaldusisikud. Krahv Vorontsov esines energiliselt Venemaa Varssavi liidu-aktiga ühinemise vastu. Lord Hindfordile Keiserliku valitsuse nimel antud

vastust võis pidada viitse-kantsleri võidu tõendiks. Selles 30. mai 1745 aasta vastuses oli selgitatud, et Venema on juba seotud Inglismaaga sõlmitud liidu-traktaadiga ja kui saabub *casus foederis* siis ta täidab kohusetundlikult tema poolt endale võetud kohustused. Muideks, Keisrinna oli valmis sõlmima Inglismaaga uut uutal alustel olevat traktaati. Ta on nõus andma, kui liiduabi, vägede korpust 30.000 inimest, millise eest tuli talle igal aastal maksta 1.200.000 efimkat. Kui Venemaad ründavad türklased või pärsilased, siis liidu-korpus naaseb Venemaale, kuid liitlasriigid kohustuvad välja maksma ülalmainitud subsiidiumit kogu sõja kestel. Lõpuks, liitlased peavad kohustuma garanteerima troonipärija kõiki Saksamaa valdusi. Selline vastus ei saanud rahuldada Inglismaa saadikut, kes tunnistas selle õiglaselt võrdseks sellest täieliku lahtiütlemisega.

Seejuures poliitiline olukord muutus üha enam ja enam kriitiliseks. Friedrich S. ei andnud oma liitlastele aega, et kaasata Venemaad: ta alustas sõda Saxe ja temaga liidus oleva Austria vastu. Viitse-kantsler Vorontsov kasutas seda asjaolu, et tõestada Venemaa hädavajadust jääda ustavaks Preisimaaga sõlmitud liidule. Tema arvates, Venemaa huvid nõuavad Preisimaa ja Saxe vahel rahu taastamist. Pidades silmas seda eesmärki on hädavajalik hoida kõige lähemaid suhteid Versailles õukonnaga ja ka Preisimaa Kuningaga.

Täiesti teist meelt oli krahv Bestuzev-Rjumin. „Teie Majesteet“, ütles ta oma Keisrinnale antud arvamuses, „asudes liidus erinevate riikidega. Kõige vanem liit Suurbritannia Kuningaga, kuna see on asutatud mõlemate poolte vastastikusele julgeolekule Rootsi, Taani, Preisimaa ja Poola suhtes, mõlemate riikide vastastikuse kaubanduse huvides. Inglased müüvad ja ostavad siin iga aasta kaupu üle miljoni rubla eest ja nõnda nagu nad ostavad rohkem kui müüvad, siis nad jätavad siia üle poole miljoni puhta rahana. Peeter Suur oli niivõrd kindel Inglismaaga pideva sõpruse hädavajaduses, et ka tüli ajal Inglismaa Kuningas Georg I, Mecklemburgi asjus, ta püüdis Inglismaaga sõprust pidada“.

„Teie Majesteedi valitsemise ajal“, jätkas krahv Bestuzev-Rjumin, „on sõlmitud Inglismaaga Liiduleping, sest et esitatud põhjused ja huvid jäävad muutumatuteks. Teine liit Teie Majesteedi valitsemise ajal – oli liit Preisimaaga, milline võis samuti olla väga kasulik, kui meil ei oleks olnud õppetunde sellest, kui vähe Preisimaa Kuningas oma sõnast ja kohustustest kinni peab ja kui vähe, järelikult, võib loota kõigile tema meelitavatele lubadustele“. Rootsis Preisimaa kuningas tegutseb avalikult Venemaa huvide vastu ja Konstantinoopolis on tema sepitsused samuti Venemaa vastu suunatud. Pidades silms neid asjaolusid, Keiserlik valitsus pidi asuma Saxe poole Preisimaa Kuninga vastu ja hoidma oma liitu Inglismaaga.

Kuid kantsler ei rahuldunud paljalt oma poliitiliste kalutluste esitamisega Keisrinna muljetavaldavale mõistusele. Ta esitas temale veel välismaa diplomaatilise postist kätte saadud raportid, millised pidanuks lõplikult Vorontsovi hukutama. Nii ta esitas Keisrinnale Prantsusmaa saadiku Dalioni telegrammi, millises oli öeldud järgmist:

„Peaegu üldsegi ei ole kahtlust, et Vorontsov kukutab Bestuzevi ja see sündmus ei lasknuks end kaua oodata, kui, õnnetuseks, krahv Voronzovi haigus sundis tal mõneks ajaks välismale sõitma“. Tõsi, Viitse-kantsler, tutvunud selle salaja läbiloetud telegrammiga, eitas positiivselt Prantsusmaa diplomaadi väidete õiglust. „Peale Dalioni enda soovide (Bestuzevi kukutamise)“, kirjutas krahv Vorontsov, „minu poolt ta sel eesmärgil või tunnusel miskit olla ei saanud“.

Ainiti selle eesmärk oli saavutatud: Keisrinna hakkas viitse-kantslerisse suhtuma suurema kahtlustusega ja kiitis valikult heaks krahv Bestuzev-Rjumini arvamuse. Krahv Vorontsov sai loa võõrastesse riikidesse sõidu loa, et oma tervist parandada*) (*Соловьева, История, т. XXII стр. 48 и след.).

Kuid teisest küljest, Keisrinna ei uskunud täielikult ka Inglasi. Ta ei armastanud Friedrich S., keda ta nimetas „Preisimaa šahh Nadiriks“. Kuid samal ajal ta ei usaldanud eriti Inglismaa kuninga sõprust. Keisrinna Elisabeth Petrovna kahtlustamine sai kindla aluse, kui Inglismaa Kuningas sõlmis Friedrich S. tuntud Hanovre konventsiooni, millise jõul Inglismaa tunnistas Preisimaa õigusi Sileesiale**) (**Wenck. Codex juris gentium, Lipsiae, 1788, t. II, p. 181.).

On mõistetav, et teade sellest Inglismaa ja Preisimaa vahel sõlmitud eraldi rahust, mõjutas tugevalt ka Keisrinnat, kes ei saanud mitte kuidagi tunnistada krahv Vorontsovi arvamust enam põhjendamatuks, sest et ta pidevalt hoiatas teda Inglismaa poliitika salakavaluse eest.

Riigikantsler teadvustas enesele täielikult oma asendi haprust ja tunnistas avameelselt Inglismaa saadikule, et kui Inglismaa ei kindlusta oma sõprust ja liitu Venemaaga mingil pidulikul viisil, siis Keisrinna asub lõplikult Preisimaa Kuninga poolele. Sellise rahustamise hädavajalikkust tunnetas ka lord Hindford ise, kes kirjutas oma õukonnale järgmist:

„Nüüd on saabunud aeg, kui mereriigid peavad kas kinnitama enda sõprust Venemaa Keisrinnaga, või eemalduma temast alaliseks, hoida jõuga või viia Bestuzevi langusele, *ainsa sõbra, keda me omame selle õukonna juures*. Ta kasutas Vorontsovi äraolekul ära võimalust, et ergutada Keisrinnat tegema sellist julget sammu, lootuses, et mereriigid pakuvad märkimisväärseid subsideid, kuna Venemaa õukond leidis piisavalt raha, et viia armee liikuma, ainiti ta ei suuda neid kulutusi, lisa-subsididume saamata, kaua kanda“.

Inglismaa õukond oli valmis nõustuma enam märkimisväärsete rahaliste ohvritega, et tagada endale Venemaa poolne Prantsusmaa vastane liitlasabi. Keisrinna, olles kuulnud ära oma peamiste nõunike arvamused, otsustas nihutada oma väed Liivimaa piiridele, et vajadusel minna Preisimaa vastu Saxele appi. Vürst Bestuzev võidutses kõigis punktides ja Venemaa liit mereriikidega tugevnes nähtavalt alates 1746 aastast.

Siis tegi St-Jamesi kabinet Lord Hindfordile uuendada läbirääkimisi Vene vägede Saksamaa riikidest „läbilaskmises“, et kaitsta mereriikide asju. Meie väed pidid Poola kaudu minema kolme kuu kestel Reini äärde. Selle 30.000 vägede korpuse ülalpidamiseks pidi Inglismaa õukond maksma edaspidi 150.000 efimkat. Kui see summa näib Inglismaa valitsusele liiga suur, siis tehakse temale ettepanek saata oma komissarid, kes saavad tegeleda vägedele toiduainete ja loomasööda ettevalmistamisega.

Väed antakse kaheks aastaks, lugedes nende välismaale marssimise päevast. Kui rahu sõlmitakse enne selle tähtaja möödumist, siis väed marsivad viivitamatult Venemaale tagasi; kui aga sõda kestab sellest tähtajast kauem, siis on hädavajalik sõlmida uus kokkulepe. Lõpuks, kui St-Jamesi kabinet ei nõustu „läbilaskmisega“ ja Vene vägede ülalpidamisega nendes tingimustes, Keisrinna nõusub pidama Liivimaa piiridel alates 80.000 – 90.000 tegevsojaväelast kogu sõja kestel ja 50 galeeri Kuramaal 12.000 inimesega. Kõige selle eest nõudis Keiserlik valitsus Inglismaalt pool miljonit hollandi floriini.

Inglismaa õukond ei olnud Venemaa nõudmistega täiesti rahul. Lord Hindford tõestas, et aeg möödub kasutult ja Vene väed ei ole veel rännakule asunud. Ta ilmutas valmisolekut, et allkirjastada uus alljärgnevalt kirjeldatud sisuga liidu-konventsioon: Keiserlik valitsus kohustub koondama Liivimaa ja Kuramaa piires liidu-korpuse 30.000 inimeset ja peale selle, 60 galeeri Kuramaa sadamates. Kõik see peab olema valmis ja välja pandud ning „esimesel Kuninga nõudmisel peavad väed ja galeerid tegutsema hakkama“. Sellise liidulise abi eest Inglismaa õukond nõustus maksma üheaegselt 100.000 naelsterlingit.

Sellise lord Hindfordi ettepaneku esitas kantsler otsuse tegemiseks Väliskolleegiumile. Kolleegiumi liikmed: krahv Vorontsov, Jurjev ja Vesselovski ((Воронцовъ, Юрьевъ, Веселовский)) andsid arvamuse selles mõttes, et Inglismaa ettepanek on liiga ebamäärane. Ei ole teada, kas Venemaa väed hakkavad tegutsema koos teiste liitlaste vägedega, või nad hakkavad tegutsema üksi? Peale selle, on tarvis läbi rääkida selles, et kui Inglismaa sõlmib rahu Prantsusmaaga, siis ikkagi peaks Inglismaa tasuma vägede ülalpidamise eest üldistel alustel.

Kantsler krahv Bestuzev-Rjumin leidis aga Inglismaa valitsuse ettepaneku olevat täiesti selge ja imestas küsimuse üle, milline oli tõstatatud karahv Vorontsovi ja Väliskolleegiumi liikmete poolt. Oma kirjalikus „nõrgemas arvamuses“, milline on Keisrinnale esitatud, ta selgitab Inglismaa ettepanekuid järgmisel viisil:

„Viitse-kantsler ja salanõunikud ei märganud, et projektis oli selgelt öeldud: kui vägedel tuleb asuda sõjakäigule käesoleval aastal, siis selle ülalpidamiseks tuleb teha edaspidine kokkulepe, otse sellest tuleneb, et väed, enne sõjakäigule ei asu, kui ei ole kindlaks määratud tingimused, kuidas neid ülal pidama hakatakse. Viitse-kantsler ja salanõunikud soovivad, et rahad oleks ka siis tasutud, kui oli isegi rahu sõlmitud. Kuid projektis on otse öeldud, et rahad makstakse välja viivitamatult peale selle ratifitseerimist ja seepärast, kuigi rahu oli sõlmitud ühe või kahe nädala kestel peale ratifitseerimiskirjade vahetamist, oleks rahad välja makstud. Kui aga nad arvavad, et

kuigi rahu oleks sõlmitud konventsiooni sõlmimise läbirääkimiste ajal, ainiti 100.000 naela peab olema tasutud peale vastu-projekti tegemist, siis Inglismaa õukond ei ole nõnda lihtsameelne, et hakkaks andma nii-sama raha aga seejuures jääks oma arvamuse juurde, et siin ei soovita asja mingi lõpuni viia“.

„Kui“, jätkas kantsler, „austuses Preisimaa Kuninga vastu, viia väed piiridelt täiesti ära, et temale takistamatult avada tee Liivimale, siis see hakkab olema vastuolus Teie Keiserliku Majesteedi huvidega. Selleks ei tohi konventsiooni kirjutada vägede Kuramaal pidamist - see oli minu aramus. Kuid kui arvestada kuramaalaste kibedaid kaebusi, siis Vene vägesid ei tohi kunagi piiridest väljapoole viia“.

„Peeter Suur, vaatamata kõigile nendele palvetele ja kaebustele, mitte ainult ei pidanud oma vägesid seal, vaid ka pidas Rootslastega lahinguid“.

„Mis aga puudutab nõuannat – väljarääkida, et Keisririigil kallaletungi puhul need 30.000 inimest oleksid piiri äärest ära viidud, siis see on vastuolus endise otsusega, millisest on Inglismaale teatatud, et Teie Majesteet nõustub pidama piiridel alates 80.000 kuni 90.000 inimest vägedes kogu sõja kestel, aga praegu Inglismaa õukond eeldab peaegu samasugust summat 30.000 pealt kui nõustusite võtma 90.000 eest“.

„Kas siis viitse-kantsler ja salanõunikud“, küsib irooniliselt kantsler Bestuzev, „on eelnevalt kindlad Preisimaa Kuninga õigusmeelsetes ja armastuslikes tunnetes, et ta jätab Venemaa piirkonnad alati rahule? Kuigi Teie Majesteet olite Rootsiga, Türgiga ja Pärsiaga sõjas, siis minu nõrgal arvamusel, milline on hädavajalik kuni selle ajani, seni mil Preisimaa Kuningal ei hakka olema rahuarmastavat järeלטulijat, omada Liivimaa piires kuni 30.000 inimest vägedes, selleks, et sellise Preisimaa kavatsuse juhtumil kas-või esimest kallaletungi tõrjuda“.

Kantsleri „nõrgim aramus“ avaldas Keisrinnale sügavaimat muljet ja kõrvaldas tema viimased kahtlused Inglismaaga sõlmitava uue liidu-konventsiooni kasulikkuse suhtes. Lord Hindfordile kuulutati 29. märtsil 1747 aastal, et Keisrinna on nõus temale esitatud alustel uue konventsiooni allkirjastamisega, kuid ühel tingimusel, et Poola Vabariigi poolsetel protestidel viiakse väed Kuramaalt Liivimale.

Lord Hindford teatas sellest Keiserliku valitsuse nõudmisest oma õukonnale, milline väljendas selleks oma nõusolekut. 12. (23.) juunil 1747 aastal oli S-Peterburis Inglismaaga allkirjastatud uus liidu-konventsioon.

Kuid üpris kiiresti peale selle konventsiooni ratifitseerimiskirjade vahetamist pöördus Inglismaa saadik kantsler Bestuzevi poole järgmise uue ettepanekuga. Pidades silmas tungivat hädavajadust, et Venemaa väed astuksid Saksamaa piiresse, Inglismaa õukond koos Haagi valitsusega, palus anda Venemaa 30.000 inimeselise abikorpuse mõlema mereriigi ülalpidamisele, sellise arvestusega, et nad võiksid seda kasutada nii eraldi kui ka koos, Reinil või Madalmaadel. Samal ajal juunikonventsioon pidi jääma puutumatuks ja 30.000 vene väge pidid asuma Liivimaa piires.

Keisrinna nõustus selle uue ettepanekuga. Ainult see nõusolek oli piiritletud järgmise kahe nõudmisega: 1) Venemaa abikorpus pidi alati tegutsema jagamatult, 2) kui Inglismaa või Holland soovib liidust lahkuda, siis üks neist mõlematest riikidest ikkagi on kohustatud täitma kõik kohustused, s.t. maksma välja igaaastaselt 300.000 naela ja alati sularahas 4 kuud ette. Peale selle, mõlemad mereriigid on kohustatud viivitamatult maksma peale ratifitseerimiskirjade vahetamist 150.000 hollandi flooriini selleks, et pidada vägesid ülal Poolast läbimarssimise ajal. Aga nende vägede Ülem-Sileesia piiride äärde jõudmisel peavad mõlemad riigid enda peale võtma nende täieliku ülalpidamise.

Inglismaa ja Madalmaade esindajad võtsid need ettepanekud vastu ja novembris 1747 aastal olid allkirjastatud kaks lisaakti (Nr. Nr. 388 ja 389).

Kuivõrd Inglismaa valitsus oli rahul sellise Peterburi läbirääkimiste lõpuga, on märgata Inglismaa Konstantinoopolis asuva saadiku Porteri Lord Hindfordile saadetud kirjas väljendatud järgmistest sõnadest.

„Ma pean“, kirjutab Inglismaa diplomaat, „alustama õnnitlustest tähtsa Vene vägede saatmise eduka teostamise üle. See sam päästab kõik ja suunib vaenlast järeלטandlikkusele. Teie

Hiilgusele hakkab kuuluma surematu au sõja ja rahu kaalukaaside meie kasuks kallutamise eest“*) (*Соловьева, История, т. XXII, стр. 194 и след.).

Ei ole kahtlust, et kogu nende läbirääkimiste eduka lõpetamise au kuulub Venemaa poolelt, kantsler krahv Bestuzev-Rjuminile. Ta purustas kõik Inglise-Vene liidu vaenlased ja toetas väsimatult Keisrinnat veendumuses, et Inglismaa parimaks liitlaseks on Venemaa. Ta pidas isiklikult kõiki läbirääkimisi lord Hindfordiga ja isegi ei teatanud neist õigeaegselt Venemaa esindajale St-Jamesi õukonna juures.

Muideks, see esindaja isiklikult ei omanud Venemaa kantsleri erilist usaldust, ega ka Inglismaa ministrite erilist poolehoidu. Sel ajal asus Keiserliku saadiku ametikohal St-Jamesi õukonna juures vürst N.A. Šerebatov, kes juunis 1743 aastal asendas kammerhärra S.K. Narõškinit ((S.K. Naryschkine, Нарышкина)). Kuid ka tema ei jäänud ka teine kord Londonisse kauaks.

1746 aasta alguses Londoni saatkonna juures teenivat kancelei ametnikul Nekrassovil ((Некрасову)) kästi, priiskamise ja rumala käitumise tõttu sõita viivitamatult Venemaale tagasi. Süüdistatud, omalt poolt esitas Keisrinnale kaebuse, milles ta tõestab, et kui ta tegeles „vallatustega“, siis vürst Šerbatov positiivselt mitte midagi ei teinud, olles Keiserlikuks täievoliliseks ministriks. Ta justkui ainult tegeles pidutsemistega ja joomisega ning elas kõige riivatumat elu.

Selle raporti tulemuseks oli vürst Šerbakovi Londonist tagasikutsumine ja sellele kohale krahv Peter Grigorjevits Tšernõsevi ((Pierre Grigorievitch Tchernyschew, Петра Григорьевича Чернышева)) täievolilise ministrina ametisse nimetamine.

Kantsler kr. Bestuzev-Rjumin oli täiesti veendunud Venemaa ja Inglismaa vahelise liidu kasus. Kuid tema isiklikud suhted Inglismaa esindajaga Keiserliku õukonna juures andsid tema rohkearvulistele vaenlastele põhjuse heita varju tema omakasupüüdmatusele Inglismaa suhtes. Ta vajab tihti raha ja ta võttis tihti laenu Inglismaa saadikutelt.

Ta kurtis Keisrinnale, et ei saa oma väikeses majas välismaa diplomaate vastu võtta: niivõrd kitsas ja väike oli tema maja.

Keisrina kinkis temale suurepärase maja, milline ainiti oli vaja veel sisustada. Kuid selleks ei jätkunud kantsleril raha ja ta pöördus lord Hindfordi poole, et ta laenaks temale 10.000 naela protsentideta ja tagatiseks oma uut maja. Inglismaa saadik teadis, et tema valitsus mitmeid kordi pakkus kantslerile rahalisi kingitusi. Kuid nüüd, 1746 aastal, ta teatas Venemaa kantslerile, et tema valitsus ei saa seda soovi laastava sõja tõttu täita. Isegi Inglismaa ministrid ja saadikud ei saa umbes kaks aastat töötasu.

Ainiti krahv Bestuzev-Rjumin nõudis, et lord Hindford teataks tema palvest Inglismaa valitsusele. Inglismaa riigisekretär Põhja-departemangu asjades, lord Harrington, vastas lord Hindfordile, et teatiste järgi Bestuzev pidevalt keeldus rahalisi kingitusi vastu võtmast, milliseid pakuti Inglismaa saadikute poolt S-Peterburis. Pidades silmas seda asjaolu, Inglismaa riigisekretär volitas lord Hindfordi andma kingitusena kantslerile 5.000 naela. Kuid kantsler keeldus järsult sellise kingituse vastu võtmisest, öeldes, et soovib „alaliseks hoida käed ja südametunistus puhtana“, aga ilma protsendita laenu võtmisel võib end sellega õigustada, et Venemaal juhtub seda iga päev.

See huvitav seik lõppes järgmiselt: Inglismaa konsul Wulf andis kantslerile, maja tagatisel, laenu 50.000 rubla. Ja nii, nagu tollaste seaduste järgi nõuti iga tuhande rubla kohta üht spetsialset tunnistajat, siis kantsler kogus tunnistajateks 50 inimest tema isiklike vaenlaste hulgast.

Sellisel viisil krahv Bestuzev-Rjumin võis, ühest küljest hoida ära kahtlust selle suhtes, et ta võttis vastu kingi; teisest aga näitas Keisrinnale, et ta on väga vaene ning vajab tema armuande*) (*Соловьева, История, т. XXII, стр. 130.).

*

Nr. 387.

Tema Püha ja Jagamatu Kolmainsuse nimel.

Kuigi Tema Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet ja T. Suurbritannia Kuninglik Majesteet 1742 aastal sõlmitud ja ka käesoleval ajal õnnelikult kehtiva liidu-kaitse-traktaadiga lubasid vastastikuselt teineteisele hoolikalt ja püüdliselt koos kasutada, selleks et Euroopas oleks üldine rahu ja vaikus hoitud; siis ainiti Tema Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet ja T. Suurbritannia Majesteet, et anda teine-teisele uusi tõendeid nende vastastikusest sõprusest ja nende siirast soovist alati üksmeeles tegutseda, nende ühiste liitlaste kindluseks ja et tagada endale julgeolek selliste juhtumite puhuks, millised käesoleva aasta kestel juhtuda võiksid ja et asuda ettevaatlikus seisundis, volitasid, aga nimelt:

T. Majesteet Suurbritannia Kuningas, krahv Hindfordi, Vikont Ingelsburgi ja Nempheri, lord Carmichael de Carmichael, Suurbritannia peeri, kuningliku leitnandi Lanerki krahvkonnas ja üpris iidse ja auväärse Karuohaka ordeni kavaleri, oma erakorralise ja täievolilise Tema kõrge ülalmainitud Briti Majesteedi saadiku, T. Ülevenemaalise Keiserliku Majesteedi juures;

Tema Ülevenemaaline Majesteet oma kantsleri, Tegev-salanõuniku, senaatori ja Püha Andrei, Valge Kotka ja Püha Aleksander Nevski ordenite kavaleri, Aleksei Bestuzev-Rjumeni, samuti oma Viitse—kantsleri Tegev-salanõuniku, ihukompani porutsiku, tegev kammerhärra ja Valge ja Musta Kotka, Püha Aleksander Nevski ja Püha Anna ordenite kavaleri, krahv Mihail Vorontsovi,

kes ministritena, peale eelnevat konverentsi ja teine-teisele oma volikirjade edastamist, leppisid kokku alljärgnevates artiklites:

I.

Tema Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet, vaatamata mõningasele lootusele, millist sõdivate riikide vahelise lepitava konverentsi uuendamisel aset võis leida, kohustatakse ainiti, et aidata kaasa Tema Briti majesteedi eesmärkidele, millised kalduvad mõlemate liitlaste vahelise kiire rahu ja hüvangu ning julgeoleku saavutamiseks hoida selle aasta kestel Leedu Liivimaa piires, väekorpust 30.000 inimesest jalaväes ja peale selle 40 -50 galeeri vajaliku ekipaaziga sealsetes randades sellises valmiduses, et need esimesel Tema Britannia majesteedi poolt esitatud nõudmisel tegutseda võiksid ja nimelt sellises kohas, kus vajadus, et aidata Tema Majesteeti ning tema liitlasi nõuab.

Mõistes ainiti, et mainitud korpus ei asu sõjakäigule mitte varem, kui selle suhtes vastavat kokkulepet ja käsku ei saabu, milliste alusel nad saadetakse.

II.

Tema Briti Majesteet, omalt poolt, kohustub et aidata neis kulutustes, milliseid mainitud vägede ja galeeride ülalpidamine Ülevenemaalisel Keisrinnalt nõuab, maksta Temale korraga selleks aastaks sadatuhat naelsterlingit, kohe kui selle konventsiooni ratifitseerimiskirjad vahetatakse.

III.

Kui aga Tema Briti Majesteedile on sobiv mainitud korpus ka järgmiseks aastaks käesoleva konventsiooniga sätestatud tingimustel endale hoida, siis sellest Tema Majesteet kohustub varakult teatama, aga nimelt käesoleva aasta novembrikuus, selleks, kui Tema Briti Majesteedile mainitud korpuse järgi sellel maal hoida enam vajadust ei ole, see Keisririigi sisemaale, nii nagu sellele sobivalt arutatakse, saadatud võib olla.

IV.

Selle konventsiooni atifitsserimsikirjad vahetatakse S-Peterburis kahe kuupärast ja kui võimalik, siis varem.

Selle kinnituseks meie, ülalmainitud ministrid koostasime sellest konventsioonist kaks ühtmoodi sõnastatud eksemplari, millised sisaldavad eneses nelja eelnevat artiklit, millised, meie antud volituste jõul, allkirjastasid ja panid oma vapi-pitsati sellele.

See juhtus S-Peterburis, 12. juunil 1747 aastal.

(L.S.)Hyndford.

(М.П.)Г.А.Бестужевъ.Рюминъ.

(L.S.)C.A. Bestoucheff.

(М.П.)Воронцовъ.

(L.S.)Woronzow.

(М.П.)Гиндфортъ.

Selle ratifitseerimine toimus Venemaa poolelt 24 augustil 1747 aastal; Inglismaa poolelt 29. juunil (10. juulil) 1747 aastal.

*

Nr. 388.

Tema Püha ja Lahutamatu Kolmainsuse nimel.

Pidades silmas, et T. Suurbritannia Majesteet ja T. Ülevenemaaline Majesteet Keiserinna kohustusid vastastikuselt kaitse-liidu-taktaadiga, milline on sõlmitud 1742 aastal ja milline eksisteerib niivõrd õnnelikult mõlemate kõrgete poolte vahel kuni käesoleva ajani, pühendada nende erilise püüu Euroopa üldise rahu säilitamisele ja tugevdada veel enam nende sõbralikke kohustusi selleks vajalikel juhtudel; pidades silmas seda, et Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet, omalt poolt, üpris soovis mitmete aastate kestel Euroopas rahu ja vaikust, millise taastamine vanadel alustel on nähtavasti üpris võimatu; isegi oht käesoleval ajal veelgi suurenes tänu Tema kõrgete liitlaste vaenulike jõudude üleolekule ja selle nimel Ta ootas ainult soodsat juhust sekkumiseks.

Ja nii nagu Tema mainitud Suurbritannia Kuninglik Majesteet teatas usalduslikult Tema Ülevenemaalist Majesteeti Lord krahv Hindfordi kaudu, oma erakorralise ja täievolilise saadiku selle Õukonna juures, oma sellisest kavatsusest, aga nimelt: et T. M. et kiirendada nõnda soovitud rahu taastamist ja Euroopas üldise rahu ja tasakaalu saabumist ja et selle tulemusel saavutada oma eesmärgid – teha lõpp segadustele Euroopas, soovis üheskoos Nende Madalmaade Ühendriikide Osariikide provintside Suurriiklike Valitsejatega võtta Tema Ülevenemaalist Keiserlikult Majesteedilt appi ja teenistusse ning teistele oma liitlastele korpuse 30. tuhandest inimesest selle vägesid teatud subsiidiumi eest, millise kaudu tehakse vastastikune kokkulepe; ja nii nagu Nende kõrged Valitsejad ühtmoodi teavitasid Tema Ülevenemaalist Keiserlikku Majesteeti, hr. Swarti, nende erakorralise saadiku ja täievolilise ministri vahendusel, et nad leppsid kokku T. Suurbritannia Majesteediga astuda Tema mainitud Majesteediga sellesse kohustusse ja võtta enesele poole kuludest ja väljaminekutest, milliseid on vajalikud teha mainitud 30 tuhandest inimesest koosneval Venemaa keiserlike vägede korpusel.

Tema Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet, soovide anda Tema Briti Majesteedile, nagu ka Nende Suurriiklikele ja teistele nende ühistele liitlastele uue siira sõpruse ja usalduse tõestuse, rikkumatult neil hoitava, samamoodi ka hoolitsusest, millisega ta pidevalt suhtus, ühel meelel mereriikidega et taastada Euroopas rahu, suhtudes poolehoiuga Tema ja Nende poolsesse ettepanekusse ja anda neile oma väed juba Liidu jõul, milline eksisteerib Nende ja Tema Briti Majesteedi vahel, suvatses käskida oma ministritele järgmist, aga nimelt:

Oma kantslerile, Tegev-salanõunikule, senaatorile ja Püha Andrei, Valge Kotka ja Püha Aleksander Nevski ordenite kavaleri, krahv Aleksei Bestuzev-Rjuminile, aga samuti

Oma viitse-kantslerile, Tegev-salanõunikule, ihukompani porutsikule, tegev-kammerhärra ja Valge Kotka, Musta Kotka, Püha Aleksander Nevski ja Püha Anna ordenite kavaleri, krahv Mihail Vorontsoville,

astuda läbirääkimistesse selles asjas ülalmainitud Tema Briti Majesteedi selle Õukonn juures asuva erakorralise ja täievolilise saadikuga, krahv Jean Hyndfordiga, Inglesbury ja Nempheri vikomti, lord Charmichael de Carmichael, . Suurbritannia Peeri, Kuninglikus Lanerki krahvkonna leitnant ja iidse ja kuulsa Karuohaka ordeni kavaleri Marcel Swartiga, erakorralise saadiku ja täievolilise ministri nende suurriikides,

millised ministrid, nende vastastikuste volituste jõul ja peale nõupidamist ja arupidamist, leppisid omavahel kokku alljärgnevates artiklites:

Artikkel I.

Tema Ülevenemaalaline Keiserlik Majesteet lubab saata 30 tuhandest inimesest koosneva vastavalt välja õpetatud ja hästi relvastatud oma vägede jalaväekorpuse, nende hulgas, et tagada läbimine, 400 ratsagrenaderi ja sama palju ebaregulaarseid kergeid vägesid, aga samuti kaks kolmenaelast kahurit iga polgu kohta, et neid oleks kokku 46 kahurit koos hädavajaliku meeskonnaga, appi ja teenistusse Tema Briti Majesteedile ja Nende Suurriiklikele Valitsejatele Madalmaade Ühendatud Osariikide provintsidele ja muudele nende liitlastele kaheks aastaks, lugedes mainitud vägede Venemaa piiride ületamise ajast.

Omalt poolt T. Suurbritannia Kuninglik Majesteet ja Nende Suurriiklikud Madalmaade Ühendatud Osariikide provintside Valitsejad kohustuvad tasuma Tema Ülevenemaalise Keiserlikule Majesteedile nende vägede korpuse eest subsiidiumit 300 tuhat naelsterlingit aastas, alates mainitud korpuse Venemaa piiride ületamiset ja kuni selle välismaalt kodumaale naasemiseni, millisel viisil see tagasi tulek ka ei toimuks, tema Ülevenemaalise Keiserliku Majesteedi nõudmisel või mainitud mereriikide enese äranägemise järgi, nii nagu see on enam üksikasjalikumalt selgitatud alljärgnevates artiklites.

See subsiidium makstakse alati neli kuud ette Amsterdamis sularahas ja see arvestatakse maha üldsummast. Subsiidiumi tasumine esimese nelja kuu eest, st. 100 tuhat naelsterlingit makstakse samamoodi ette Riias sularahas kohe kui käesolev konventsioon ratifitseeritakse.

Artikkel II.

Nõnda nagu ülalmainitud Venemaa Keiserlike abivägede korpus juba asub Liivima piiride ääres rännakuvalmiduses, siis ta hakkab edasi marssima Liivimaa (Livoonia) piiridelt võimalust mööda viivituseeta kohe peale käesoleva konventsiooni ratifitseerimiskirjade vahetamist ja väljub Kuramaalt tulevase 1748 aasta jaanuaris, suundudes Reinile, et teenida koos teiste liitlaste vägedega Moselle ääres või Madalmaades, kooskõlas sõjalise nõudmisega.

Mainitud korpus marsib edasi kolmes kolonnis või sellises korras, millist peetakse neid kamandava kindrali arvates sobivaks, arvestades aega ka maaade seisukorda, alates Kuramaalt, minnes Leedu ja Poola kaudu kuni Kraakovini, aga sealt Olmutzi Moraavias (kuid mitte kuskil sisenemata T. Preisimaa Kuningliku Majesteedi valdustesse); seejärel marsivad läbi maade, millised kuuluvad T. Keiserliku Rooma Majesteedi, Ungari ja Böömimaa Kuningannale kuuluvate maade ja läbi Keiserlike Ringkondade kuni Reinini, või edasi, nii nagu on ülalpool öeldud, lühimat ja sobivaimat teed pidi, kooskõlas marsuudiga, milline on sel eesmärgil ette määratud.

Seepärast T. Suurbritannia Kuninglik Majesteet ja Nende Suurriiklikud kohustuvad küsima luba mainitud abivägede korpuse läbimarssimiseks ülalmainitud valdustest ja T. Majesteedi Kuninga ja Poola Vabariigi, T. Rooma Keisririigi Keisrinna, Ungari ja Böömima Kuninganna, samuti ka Keiserlikest Ringkondadest, nii teel Reini äärde, kui ka edasi, nagu ülalpool öeldud, aga ka Venemaa piiridesse tagasi marssimiseks.

Artikkel III.

Mainitud abivägede korpus hakkab saama ülalpidamist ja varustust portsionide ja ratsioonide ning muude hädavajalikuga Tema Ülevenemaalise Keiserliku Majesteedi poolt rännaku ajal Venemaa piiridest läbi Poola kuni Ülem-Sileesia piirini, milliseks asjaks T. Suurbritannia Kuninglik Majesteet ja Nende Suurriiklikud on kohustatud maksma T. Ülevenemaalisele Keiserlikule Majesteedile Riias ettemaksuna sularahas kohe kui käesoleva konventsiooni ratifitseerimiskirjad on vahetatud ja mitte 300 tuhande naelsterlingilise subsiidiumi arvelt, millise suhtes lepiti ülalpool kokku, vaid 150 tuhat hollandi eküüd selle marsi eest.

Selle abivägede korpuse Ülem-Sileesia piiride äärde jõudmisel, aga nimelt Biltzi linna juurde, võetakse ta omal arvel ülalpidamiseks selleks spetsiaalselt määratud T. Suurbritannia Majesteedi ja Nende Suurriiklike komissaride poolt ja needsamad komissarid hakkavad andma välja mitte ainult edasisel rännakul alates mainitud Bilitzi linnast, vaid ka mainitud korpuse kahe mereriigi teenistuses oleku ajaks ning seda kuni uuesti Poola piiri ületamiseni, portsud ja ratsioonid natuuras, aga nimelt – all-ohvitseridele, sõduritele ja teistele iga inimese kohta päevas kaks naela rukkileiba, naela liha või kala paastupäevdel või siis naela liha väärtuse rahas, veerand naela tatratangu, aga samuti 2 naela soola kuus ja igale hobusele päevas $6\frac{2}{3}$ naela kaera ja $16\frac{2}{3}$ naela heina, peale selle 2 naela purustatud põhku võrdselt oma enda hobustega ja teiste liitlasvägede hobustega (kõik hollandi kaalus).

Kui saabub talvekorterisse peatumise aeg kõigile mainitud abivägedele, välistamata kindralstaapi ega nii kindralstaabi ohvitseri, aga ka subalternseid ((alluvaid)), eraldatakse mugavad ruumid ja antakse kütepuud ning kõik hädavajalik tasuta. Kuid juhtumil, kui ülalmainitud ülalpidamine (peale leiva ja loomasööda), mingil põhjusel, ei saa olla antud natuuras, siis lubatakse selle Venemaa Keiserlike vägede korpuse komandöriga kokkuleppe saamisel tasuta temale ülalpidamise eest sularahas temaga kokkulepitud hinna järgi.

Nende vägede saabumisel, tagasiteel, Poola piiridesse jõudes, hakkavad nad samamoodi olema ülal peetud seal ja kuni Venemaa piirideni T. Ülevenemaalise Majesteedi arvelt, kui tasudes selle eest veel 150 tuhat hollandi eküüd, milliseid mereriigid annavad õigeaegselt kätte sularahas mainitud Bilitzi linnas neid vägesid käsutavale kindralile, s.t. koheselt nende vägede saabumisel Poola piiridele, nagu oli ülalpool öeldud nende ülalpidamise kohta rännakul alates Venemaa piiridest kuni Ülem-Sileesia piirini; seejuures on mõistetav, et mainitud summa 150. tuhat hollandi eküüd makstakse samamoodi, nagu oli ülalpool mainitud, eraldi, ilma et see summa oleks maha arvestatud kokkulepitud subsiidiumist.

Korpuse rännakul välja langenud veohobused kuni Ülem-Sileesiasse jõudmiseni, on mereriigid kohustatud, peale selle, anda enda veohobuseid puudujäävate hobuste asemele, alates Ülem-Sileesia piirist, kuid selleks tehtud kulutusi kokkulepitud subsiidiumist ega eelmainitud rahadest maha ei arvestata.

Ainiti mainitud vägedele makstakse palka kogu selle aja kestel Tema Ülevenemaalise Keiserliku Majesteedi poolt.

Artikkel IV.

Nende abivägede jõudmisel kindlaksmääratud kohta Reini ääres, nad, nagu on ülalpool öeldud, stuvad mereriikide teenistusse, samuti nad hakkavad teenima neid igasuguses teises kohas, kus neid sõjalistel kaalutlustel vajatakse või kuhu nad on mereriikide poolt koos liitlastega käsutatud, kuid sellise arvestusega, et kuigi see 30 tuhandest inimesest koosnev korpus jääb üheaegselt kahe mereriigi käsutusse, seda kunagi ei jaotata vähemateks üksusteks nii sinna kui tagasi teel, aga ka operatsioonidel ja manöövritel, jättes see võimalikult terviklikuks ja see hakkab tegutsema üheskoos mereriikide ning teiste liitlaste vägedega.

Artikkel V.

Need abiväed hakkavad asuma nende Venemaa Keiserliku kindrali juhtimise all, milline hakkab sõltuma ainult nii mereriikide vägede aga ka teiste liitlaste vägede ülemjuhatajast nii Reinil

kui Mosellel, või ka Madalmaadel, või sellest, kellele ta annab üle juhtimise oma äraoleku ajal ja ainult temalt hakkab ta saama parooli ning käskusid; muideks, mitte mingit olulist tegevust ei tohi ette võtta, ilma et see oleks eelnevalt läbi arutatud ja otsustatud tema Sõjanõukogus, kus viibib ka Vene-keiserliku armeed käsutav kindral.

Artikkel VI.

Need abiväed hakavad omama oma enda vaimulikke ja kasutama jumalateenistuse avaliku pidamise õigust ja kõik, mis puutub sõjaväeteenistusse, hakkab olema allutatud oma enda Venemaa Keiserlike armee reglementidele, artiklitele ja seadustele. Kuid kui tekivad mingid vaidlused ühendatud vägede ohvitseride ja sõdurite vahel, siis need selgitatakse ja lahendatakse komissaride poolt, kes on määratud mõlemate poolte poolt võrdse arvul ja süüdlased kannavad oma karistust oma sõjaseaduste järgi. Kindralitel ja teistel isikutel, kes kuuluvad nende abivägede koosseisu, on lubatud samamoodi, kogu nende mereriikide teenistuses oleku ajal, vabalt ja takistamatult suhelda nende isamaaga nii kirjateel ((postiteenistuse kaudu)), aga ka kullerite vahendusel, kui nad seda soovivad.

Artikkel VII.

Kuigi neljandas artiklis on juba konkreetselt väljendatud, et see abivägede korpus peab võimalusel jääma tervikuks ega tohi olla killustatud, kuid peale selle otsustatakse spetsiaalselt, et need väed ei tohi olla asetatud, võrreldes teiste vägedega, suurematesse raskustesse, ja et selles suhtes hakatakse järgima kõikidel ekspeditsioonidel ja operatsioonidel täielikku võrdsust.

Seepärast pannakse ülemjuhatajale kohustuseks, polkude paigutamisel, et järgida õiglast ühtlust, olenevalt kogu armee jõudude seisundist ja tugevusest. Kõrged lepingulised pooled nõustuvad samuti selles, et abiväed kasutaksid kõigis vaenulikes maades ja kohtades, kuidas ka ei oldud üldse ja ilma igasuguste eranditeta, samasugust sõjasaagi võtmise õigust, millist mereriigid oma vägedel kasutada lubavad.

Selle määruse jõud laieneb samuti trofeedele, sellised nagu: kahurid, lipud jne., milliseid võtavad need abiväed ära vastaselt otsestest kokkupõrgetel ja seetõttu need jäävad neile sõjasaagi võtmise õigusega.

Artikkel VIII.

See abivägede korpus varustatakse Venemaa poolt kõige hädavajalikumaga riietuse, relvastuse ja muu varustuse osas sellises suuruses ja piisavuses milline on vajalik sõjakäigu algusest peale esimese aasta kestel.

Kuid kõik, mis tunnistatakse vajalikuks temale saata neist asjadest selle aasta möödudes, saadetakse ja on neile kohale toimetatud Venemaa piiridest mereriikide kulul. Seejuures nii nagu neist asjadest mõned, milliseid polgud võivad vajada, jäävad Venemaa kauguse tõttu kohale toimetamata, siis Venemaa Keisrlikule korpusele antaks mereriikide ja nende liitlaste poolt piirkondades, kus ta hakkab asuma, mõistliku hinnaga.

Artikkel IX.

Mis aga puudutab püssirohtu ja seatina, siis selle annab Venemaa nii sõduritele, kui ka korpuse kahuritele aga ka kõik kahuritele, tavaliselt sõjakäigu puhul vajamineva ja kõik see saadetakse koos abivägedega. Kuid vägede liiklaste territooriumil enam kestvama viibimise ajal nende mainitud asjadega varustamise võtavad enda peale mereriigid või teised liitlased, tasuta, et kasutada seda vaenlase vastases tegevuses.

Artikkel X.

Sõltumatult sellest, et see korpus hakkab omama iga polgu juures, eeskirjade järgi oma kirurge, nende abisid ja vajalikke ravimeid haigete ravimiseks, otsustatakse, et kui väed asuvad rännakul või olid kasutatud mereriikide ja nende liitlaste vaenlase vastases sõjalises operatsioonis ei sanud seetõttu oma polkudes haigeid ja haavatuid ravida nende raskete või ohtlike haiguste tõttu, vaid olid junnitud nad jätma tagalasse mingite lähedal asuvate asulate või linnade juurde, siis need haiged ja havatud mitte ainult ei võeta alati selleks mereriikide nimetatud komissaride poolt seal vastu, vaid ka nad ravitakse seal kirurgide ja arstimatega rahu terveks. Samamoodi toidetakse neid ja varustatakse muuga samadel alustel kui seda tavaliselt teostatakse mereriikide ja ta liitlaste enda vägedest pärit isikute haiglates viibimise puhul.

Abivägedest pärit isikud, keda on hädavajalik haiguse tõttu hoolitsemiseks jätta ravile, siis nad hakkavad saama mereriikide ja ta liitlaste poolt ühesugust hoolitsust ja toitu, nii nagu selle suhtes on otsustatud ülalpool abivägede enese suhtes. Samamoodi, kui nende abivägede kodumale naasemisel tuli jätta osa haigeid inimesi ajutiselt ravile, siis mereriigid võtavad enda peale kõik nende ravi- ja ülalpidamiskulud ja nende tervenemisel saadetakse nad kõik, eskordi saatel Venemaale, kas mööda merd või maad, nii nagu on sobivam.

Kõik kulutused, nii haigete ülalpidamise kui nende Venemaa Keiserlike vägede sõjaväelastest inimeste, kes neid hooldavad, transpordi eest ei saa olla võetud subsiidiumina makstavast summast.

Artikkel XI.

Kui sõjategevuse tulemusel mõned Venemaa Keiserlikesse abivägedesse kuuluvatest isikutest võetakse vaenlase poolt vangid, siis võetakse ette meetmed nende vabastamiseks ja mereriigid lubavad omalt poolt nad oma arvel välja osta või peale relvarahu, kui selleks tekib võimalus või kui nad vabastatakse kartelli jõul, milline sõlmitakse siis sõdivate riikide vahel ja antakse siis üle mainitud abivägedele.

Teisest küljest, kõik vangid, mis on võetud nende vägede poolt vaenlaselt, antakse liitlasvägede ülemjuhataja poolt, erandiks abivägedest pärit desertöörid, Venemaa alamad, kui selliseid osutub olevat vangide hulgas.

Artikkel XII.

T. Suurbritannia Kuninglik Majesteet ja Nende Suurriiklikud Kõrgused annavad lubaduse, käesoleva artikli jõul, pingutavad kõigest jõust, et kõige rangemalt oleks ära keelatud T. Rooma Keisririigi Keisrinna, Ungari ja Böömimaa Kuninganna ja teiste nende liitlaste poolt vastu võtta abivägedest pärit desertööre ja neid palgata mingisse teenistusse, veel enam, hoida kedagi mingitel teistel ettekäanel kinni; vastupidiselt, nad peavad olema arreteeritud, seal kus nad avastatakse ja viivitamatult tagasi saadatud, ilma mingi erandi või õigustusega, neid vägesid juhatavale kindralile.

Sellele vastuteeneks, nende Venemaa Keiserlike abivägesid juhtiva kondrali poolt kohustatakse andma mereriikide ja teiste liitlaste vägede ülemjuhatajale üle kõik nende desertöörid, kes hakkavad otsima varjupaika selle vene abivägede korpuse juures, millisest rahvusest nad ka ei oleks, välistades vaid Tema Ülevenemaalise Keiserliku Majesteedi enda alamad.

Artikkel XIII.

Kuigi selle akti esimeses artiklis on otsustatud, et Venemaa Keiserlike abivägede korpus antakse mereriikide käsutusse kaheks aastaks, lugedes selle Venemaa piiridest väljumise päevast, on sellegi poolest lepitud kokku, et kui mereriigid sõlmivad rahu enne mainitud tähtaega või kui nende järgi enam vajadust ei ole, siis mainitud väed saadetakse Venemaa Keisririiki enne kahe aastase tähtaja möödumist.

Kuid kui rahu ei sõlmita ja neid abivägesid vajavad mereriigid oma teenistuses rohkem kui kaheks aastaks, siis nad teatavad sellest õigeaegselt, aga nimelt neli kuud enne tähtaja saabumist,

selleks, et oleks võimalik uuesti kokku leppida nende vägede välismaal viibimise suhtes. Samamoodi, kui Venemaa poolt peetakse hädavajalikuks, et neid selle abikorpuse vägesid ei saa mereriikide teenistusse kahest aastast kauemaks jätta, vaid neil tuleb viivitamatult kästa tagasi tulla, siis ta teavitab sellest mereriike samuti neli kuud enne tähtaja saabumist.

Muideks, otsustatakse juhtumiks, kui vägesid teenistuses ei vajata enam, siis nad saadetakse Venemaale mitte teisiti, kui rännakuks sobival ajal. Sel alusel välistatakse otse ja positiivselt sellest ajas sügised ja talvised kuud, aga nimelt: oktoober, november, detsember, jaanuar ja veebruar.

Artikkel XIV.

Kui juhtus, et peale mainitud vägede ärasaatmist sattus Venemaa Keisririik mingi kristliku riigi poolse rünnaku alla, siis mereriigid lubavad ja kohustuvad mitte ainult abivägesid peale nõudmist tagasi saatma, kuna selline ka ei saabuks, vaid T. Suurbritannia Kuninglik Majesteet hoolitseb eriti selle eest, et toimetada igal ajal vastuvaidlematult abi, millise suhtes on otsustatud liidu-kaitsetraktaadis, milline on sõlmitud Tema Ülevenemaalise Keiserliku Majesteediga 1742 aastal, kas laevadega, või siis rahadega, nii nagu seda peetakse Venema Keisririigi kaitseks enam sobivaks ja kasulikuks, kooskõlas mainitud traktaadi Artikkel V sätetega, kuni sellise uue sõja täieliku lõpuni, aga samuti ka kõiges muus täita täpselt ja õiglaselt minitud traktaadi kohustusi.

Seejärel, kuigi Tema Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet ka ei osale otseselt käesolevas Euroopa sõjas, on ta sellegi poolest sisuliselt huvitatud selle lõppemisest, saadab märkimisväärse oma vägede korpuse. Seda silmas pidades mereriigid ei lakka hoolitsemast selle eest, et kiiremini rahu saavutada, Venemaa Keiserlik minister oli vahetult kutsutud ja lubatud eelseisvale kongressile koos teiste selles osalevate riikidega.

Artikkel XV.

Samamoodi otsustatakse, et kui sel ajal, kui mainitud Venemaa Keiserlikud väed olid saadetud või asusid rännakul või mereriikide ja nende liitlaste teenistuses, Venemaa Keisririik satuks mingi mittekristliku riigi rünnaku alla või mingi neist kuulutaks temale sõja, mereriigid lubavad ja kohustuvad täpselt samuti viivitamatult saatma tagasi need abiväed, kui ainult nad saavad selleks nõudmise, kunas see ka ei järgnenud.

Artikkel XVI.

Juhtumil, kui see või teine neist kahest mereriigist ei soovinud enam jätta mainitud abivägede korpust või pidas paremaks, mingil ettenägematul asjaolul, millised nad ka ei olnud, loobuma kohustustest, millised on sõlmitud selles asjas, siis need mereriigid kohustuvad igaüks eraldi mitte ainult igaüks üksi mitte ainult ei vastuta üksi teine eest ja säilitada see korpus senini, kuni selleks ei hakka olema vajadust, vaid samuti ka tasuta kõige rutem ja vastuvaidlematult selle korpuse suhtes kokku lepitud subsiidiumi, nõnda et kui T. Suurbritannia Kuninglik Majesteet keeldub sellest, vastu igasuguseid ootusi, sel või teisel viisil, oma kohustustest, siis, vaatamata sellele, Madalmaade Ühendatud provintside vabariik hakkab üksi olema kohustatud täitma selle konventsiooniga määratletud kohustusi, jätta enda juurde kogu see korpus jagamatult ja tasuma täiesti subsiidiumi summa, millises oli kokku lepitud ja vastupidi, samasugune kohustus laieneb T. Suurbritannia Kuninglikule majesteedile, aga nimelt: juhtumil kui Kõrged Madalmaade Ühendatud osariikide provintsid ei täida sõlmitud tingimusi, siis T. Suurbritannia Kuninglik Majesteet kohustub samamoodi üksi täitma käesoleva konventsiooniga võetud kohustusi, jätab enda juurde jagamatult selle korpuse ja maksab välja kogu kokkulepitud subsiidiumite summa.

Artikkel XVII.

Käesoleva konventsiooni ratifitseerimiskirjad vahetatakse siin, Peterburis, kahe kuu pärast või kui võimalik siis ka varem.

Selle kinnituseks jne.

See juhtus S-Peterburis, 19. novembril 1747 aastal.

(L.S.)Hyndford.

(M.П.)Гиндфордъ.

(L.S.)De Swart.

(M.П.)Де Швартъ.

Nr. 389.

Tema Püha ja Jagamatu Kolmainsuse nimel.

Kuigi T. Suurbritannia Kuninglik Majesteet ja Tema Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet liidulises kaitse-lepingus, milline on sõlmitud 1742 aastal ja milline eksisteerib senini õnnelik, vastastiku lubasid teineteisele osutada hoolitsust ja jõupingutusi peamiselt Euroopas üleüldise rahu hoidmiseks; ainiti T. Suurbritannia Kuninglik Majesteet ja Tema Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet, soovides anda teine-teisele uuesti tõendeid nende vastastikusest sõprusest ja siirast soovist tegutseda alati üksmeelselt nende ühiste liitlaste julgeolekuks ja sel eesmärgil kindlustada enda mõnede juhuste eest, millised võivad saabuda tulevasel 1748 aastal ja et seada enda selgesse olukorda, varustasid oma volinikud, aga nimelt:

T. Suurbritannia Kuninglik Majesteet, krahv Jean Hyndfordi, vikontiInglesburgi ja Nempheri, Lord Carmichael de Carmichaeli, Suurbritannia peeri. Kuninglikus Lanerki krahvkonna leitnandi ja iidse ning kuulsa Karuohaka ordeni kavaleri, Tema Ülevenemalise Keiserliku Majesteedi õukonna juures asuva Tema Briti Kuningliku Majesteedi erakorralise ja täievolilise saadiku,

ja Tema mainitud Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet oma Kantsleri, Tegev-salanõuniku, senaatori ja Püha Andrei, Valge Kotka ja Püha Aleksander Nevski, ordenite kavaleri, krahv Aleksei Bestuzev-Rjumini ja

oma Viitse-kantsleri, tegev-salanõuniku, ihu-kompanii porutsiku, tegevkammerhärri ja Valge Kotka ja Musta Kotka, Püha Aleksander Nevski ja Püha Anna, ordenite kavaleri Mihail Vorontsovi,

kes ministritena, pidades mitmed eelnevad nõupidamised ja olles vastastikuselt vahetanud oma volikirjad, nõustusid ja leppisid kokku alljärgnevates artiklites.

Artikkel I.

Tema Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet, vaatamata mitte mingile lootusele, millist võis hellitada sõdivate riikide vahel rahukonverentsi töö taasalustamise suhtes, kohustub, et aidata Tema Briti Majesteedi huvides kiiret rahu sõlmimist üldiste liitlaste julgeolekuks ja hüvanguks, hoida valmiduses, 1748 aasta jooksul alates selle aasta esimesest jaanuarist ja kuni esimese jaanuarini 1749 aastani, s.t. 12 kuu kestel, Liivimaa piiridel, Leeduga naabruses, 30 tuhandest inimesest koosnevat jalaväekorpust ja peale selle alates 40 kuni 50 galeeri, vajaliku ekipaaziga kallastel lähedal, nõnda, et nad saaksid alustada Tema Briti Majesteedi esimesel kutsel tegutsemist ja sellises kohas kus see osutub olevat hädavajalik, et aidata Tema Majesteeti, samuti nagu ka üldist liitlast, T. Rooma Keisrinnat, Ungari ja Böömimaa Kuningannat.

Artikkel II.

Omalt poolt Tema Briti Majesteet kohustub tasum Ülevenemaalisele Keisrinnale kulutuste katmiseks, millised on esile kutsutud mainitud vägede ja galeeride ülalpidamiseks, üheaegselt kogu

1748 aasta eest, 100 tuhat naelsterlingut, viivimatult peale käesoleva konventsiooni ratifitseerimiskirjade vahetamist.

Artikkel III.

Juhtumil, mil Tema Briti Majesteedil on sobiv mainitud korpust käesolevas konventsioonis sätestatud tingimustel hoida veel 1749 aastal, siis T. Majesteet kohustub sellest teavitada õigeaegselt, aga nimelt – novembris 1748 aastal, selleks, et kui Tema Briti Majesteet ei hakka enam seda korpust vajama sellel poolel, siis see võis olla saadetud, kui seda hakatakse tunnistama sobivaks, sellesse Keisririiki.

ARTIKKEL IV.

Nii nagu tingimused nende vägede rännaku ja ülalpidamise suhtes sel juhtumil, kui Tema Briti Majesteet nõudis, nende üleminekut Venemaa piiride taha, ei olnud määratletud käesoleva 1747 aasta 12 juuni konventsiooniga, siis Tema Briti Majesteet, et hoida ära tulevikus igasuguseid probleeme ja selle konventsiooni soovitava mõju eesmärgil, hädavajaduse juhtumil, aga samuti, et katta mainitud vägede ja galeeride ülalpidamise kulud, kohustub tasuma Tema Ülevenemaalisele Keiserlikule Majesteedile, peale 100 tuhande naelsterlingi, peale selle kokkulepitu, vägede pidamiseks Liivimaa ja Kuramaa piiridel, 300 tuhande naelsterlingi kaupa aastas, arvestamata seda mingil viisil maha 100 naelsterlingust iga nelja kuu eest ette; nõnda et tasu esimese nelja kuu eest järgneb viivimatult peale seda kui mainitud väed, Tema Briti Majesteedi nõudmisel, asuvad sõjakäigule ja ületavad Liivimaa piirid ja need subsiidiumid jäävad kestma, seni kuni mainitud väed veel tagasi ei tule, kooskõlas Tema Briti Majesteedi tahtega, Liivimaa piiridesse.

Tema Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet kohustub, omalt poolt, ühendab mainitud korpusega ja saadab 6 tuhat kasakat või kalmõkki et tegutseda, Tema Briti Majesteedi esimesel nõudmisel, alates Liivimaa või Kuramaa piiridest selle Venemaa Keisririigi naaberriigi vastu, milline otsustas rünnata Tema Briti Majesteedi valdusi või siis Tema Rooma Keisririigi Ungari ja Böömimaa Kuninganna ja nimelt nõnda, et hädavajalik vägede hulk oli kasutatud galeeridel ja madalatel pargastel, aga ülejäänud koos kasakate ja kalmõkkidega kuival maal.

Artikkel V.

Kuigi Tema Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet, eelneva neljanda artikli alusel, võtab enda peale vägede ülalpidamise, aga sellegi poolest otsustatakse, juhtumil, kui üldisel mõlemate Kõrgete poolte nõusolekul, sõjaline hädavajadus nõudnuks, et need väed, jälitades vaenlast või teisiti kui väljusid vaenlase valdustest ja astusid mingi sõbraliku või neutraalse riigi territooriumile, siis Tema Briti Majesteet kohustub sel juhtumil varustama mainitud korpust ni toidu kui loomasöödaga, aga ka kõige muuga, kooskõlas konventsiooni tingimustega, milline on sõlmitud 19. novembril 1747 aastal, Venemaa Keiserlike vägede korpusest, milline on antud kahe mereriigi käsutusse.

Artikkel VI.

Ainiti kui kaugele need väed ka vaenlast jälitades edasi ei liiguks, kui nad on vaenulikes valdustes või liitlas- või neutraalsetes valdustes, T. Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet Keisrinna säilitab igal juhul alati enesele nende tagasi kutsumise õiguse, kui tema Keisririik langes kas mingi kristliku -või mittekristliku riigi rünnaku alla, T. Suurbritannia Kuninglik Majesteet kohustub mitte ainult ülalmainitud subsiidiumi maksmist nende vägede tagasi tulekuni kuni Liivimaa piirini, vaid ka samal ajal osutades Tema Ülevenemaalise Keiserlikule Majesteedile vastuvaidlematult ja täielik, seni kui jätkub sõda, kõrgete lepinguliste poolte poolt sõlmitud kaitse-liidu traktaadiga 1742 aastal

kokkulepitud abi laevade või rahadega, vastavalt sellele, mida peetakse tema poolt Tema Ülevenemaalise Keiserliku Majesteedi kaitseks enam mugavaks ja kasulikuks.

Artikkel VII.

Samamoodi Tema Briti Majesteet kohustub mitte astuma mingitesse rahu- või relvarahu läbirääkimistesse, ilma et oleks selleks T. Ülevenemaalise Keiserliku Majesteedi nõusolek ja sellegi poolest ei otsusta miskit muud, milline puudutab rahu, ilma et kutsuks konverentsile selles asjas eelnevalt ühe või mitu Venemaa Keiserlikku ministrit ja ei võta ilma tema või nendeta vastu mitte ühtegi vaenlase poolt esitatud rahu ettepanekut ja tegutseda koos tema või nendega, et T. Majesteet Ülevenemaaline Keiserlik keisrinna saaks osaleda selle rahu sõlmimisel: teisiti Tema Briti Majesteet kohustub mitte andma oma nõusolekut rahuks, selleks T. Ülevenemaaline Keisrinna, tegelikkuses ei osale otseselt sõjas, kui nõnda tugevalt aidates kaasa rahu taastamisele, ei langeks tema poolt osutatud abi eest kahju kannatajaks või probleemidesse.

Artikkel VIII.

Käesoleva konventsiooni ratifitseerimiskirjad vahetatakse siin, S-Peterburgis, kahe kuu pärast või kui võimalik, siis ka varem.

Selle kinnituseks jne.

See juhtus S-Peterburis, 27. novembril (9. detsembril) 1747 aastal.

(L.S.)Hyndford.

(M.П.)Гиндфордъ.

Selle ratifitseeris Inglismaa kuningas 29. jaanuaril 1478 aastal.

Salajane artikkel.

Kuna käesoleval kuupäeval sõlmitud Tema Ülevenemaalise Keiserliku Majesteedi, ühelt poolt ja T. Suurbritannia Kuningliku Majesteedi, teiselt poolt sõlmitus traktaadi Artikkel IV tuleval 1748 aastal Liivimaa piires Leedi piir ääres Venemaa Keiserliku kolmekümne tuhandese väekorpuse ja sealsetel kallastel alates neljakümnest kuni viiekümne galeeri pidamisest ja selle korpusega kuue tuhande kasaka või kalmõki ühendamisest, on sellisel viisil otsustatud, et nende vägede ja galeeridega Liivima või Kuramaa piiridelt Tema Briti Majesteedi esimesel nõudmisel, Venemaa Keisririigi lähima sellise riigi vastu tegutseda, millise Tema Briti Majesteedi või Tema Rooma Keisrinna Ungari ja Böömimaa Kuninganna piirkondi rünnata tahtnuks.

Kuid selleks et sellel käesoleval juhtumil mitte mingit arusaamatust või vaidlusi ei tekiks, siis selleks on tarvis arutada selle paremaks selguseks selle salajase artili kaudu nimelt välja rääkida, aga nimelt: et mainitud tegutsemine Liivimaa piirides Vene-Keiserlike vägedega ja galeeridega ei ole mitte kellegi teise, kui T. M. Preisimaa Kuninga vastu, sellisel viisil, et kui Tema Majesteet Kuningas ise otse või kellegile abi andmise nime all või siis endale saadava subsiidiumi eest millist saaf`detakse vägedele Tema Britannia Majesteedi piirkonnas või Tema Majesteedi Rooma Keisrinna, Ungari ja Böömimaa Kuningannat, rünnata tahtis; sellisel juhtumil mainitud Venemaa Keiserlikud väed ja galeerid Tema Briti Majesteedi esimesel nõudmisel otse Preisimaa Kuninglike piirkondade vastu tegutseda ja neis diversiooni teostada võivad, ja mitte mingi teise riigi vastu nad tegutsema ei pea.

See salajane artikkel hakkab omama samasugust jõudu, nagu see oleks võetud sõna-sõnalt konventsiooni.

Selle kinnituseks jne.

See juhtus S-Peterburis, 27 novembril (9 detsembril) 1747 aastal.

(L.S.)Comte A. Bestoucheff.

(M.П.)Графъ А. Бестужевъ-Рюминъ.

(L.S.)Woronzow*).

(M.П.)Графъ Воронцовъ.*)

*)Moskva Välisministeeriumi Peaarhiivi dokumentide järgi olid käesoleva salajase artikli ratifitseerimiskirjad vahetatud 27. juulil 1748 aastal, Riigikantsleri konverentsil koos Suurbritannia saadikuga.

Inglismaa Venemaa ja Austria Liidutraktaadiga liitumise akt, milline on sõlmitud 22. mail 1746 aastal (Vt. Kd. I, Nr. 18.).

Nr. 390.

1750 a. 19. (30.) oktoober. Inglismaa saadiku deklaratsioon Inglismaa mitteliitumisest 1746 aastal Venemaa ja Austria vahel sõlmitud Liidutraktaadi salajase artikliga.
(Vt. kd I, Nr.18)

((F. Martensi kommentaar.))

1746 aasta liidutraktaadiga (Vt. kd. I, Nr. 17.) kinnistusi lähedased sõbralikud suhted Venemaa ja Austria vahel. Selle liidu eesmärgiks oli: panna piir Preisimaa Kuningas Friedrich II täitmatule võimuhnusele ja sundida ta, hädavajadusel ka relva jõul, austama naaberriikide puutumatus. Selle liidu loojaks peetakse kantsler krahv A.P. Bestuzev-Rjuminit.

Mõlemate lepinguliste riikide kõige lähimaks ja liitlassuhetes olevaks riigiks oli Inglismaa, milline kartis pidevalt oma Saksamaal asuvate Hanovre valduste puutumatus pärast. Inglismaa hanovre dünastiast pärit kuningad hoolitsesid enam oma Hanovre maade pärast kui Inglismaa rahva seaduslike huvide eest.

Sellistel asjaoludel on täiesti mõistetav Inglismaa liitumine 1746 aasta liidutraktaadiga, millisega Preisimaa Kuningale tehti temale kohustuslikuks territoriaalsed piirid. Tõesti, oktoobris 1750 aastal St-Jamesi kabinet liitub Vene-Austria liiduga. Sel juhtumil, Keisrinna nimel oli teatatud Inglismaa esindajale, et Venemaa kohustub kaitsma Inglismaa Hanovre valdusi, kui neid rünnatakse selle poolse 1746 aasta liidutraktaadiga liitumise tõttu.

Teisest küljest, Inglismaa saadik tegi, akti allkirjastamise päeval, spetsiaalse deklaratsiooni, millise jõul Inglismaa Kuningas ainult liitub 1746 aasta traktaadiga, kuid ei liitu selle salajaste artiklitega.

*

T. Suurbritannia Kuninglik Majesteet, et anda kinnitavat tõendit oma soovist levitada täielikku üksmeelt Nende Keiserlike Majesteetidega Ülevenemaalise Keisrinna ja Keiserinna, Ungari ja Böömimaa Kuningannaga, liituda Nende mainitud Keiserlike Majesteetide nõudel Nende Keiserlike Majesteetide vahel S-Peterburis 22. mail 1746 aastal sõlmitud ja allkirjastatud kaitse-traktaadiga, liitumise Akti kaudu, milline on samal kuupäeval allkirjastatud Tema Briti Majesteedi ja eelmainitud Nende Keiserlike Majesteetide täievoliliste ministrite poolt.

Aga selleks, et ei jääks mitte mingit kahtlust nende kohustuste jõud, millistesse mainitud T. Briti Majesteet mainitud liitumisega praegu astus, Tema Majesteet käskis oma allkirjutanud volitatud ministril selgitada, et Tema Majesteedi nimel teataks, nii nagu ta käesoleva aktiga teatab, et ei praegu ega ka tulevikus mainitud T. Briti Majesteedi poolt ei hakata mõistma, et justkui ta liituks mingi sellise eraldi või salajase artikliga, millised olid Tema mainitud Majesteedile saadetud või millised on juba sõlmitud, või võidakse sõlmida mainitud Nende Keiserlike Majesteetide vahel

samal ajal, kui ülalmainitud traktaat allkirjastati või siis millised mingil viisil selle traktaadi juurde kuuluda võivad.

Ja Tema Briti Majesteet teatab, et ei hakata mõistma, justkui tal on osalust nende asjaoludega, milliseid olid tehtud selliste eraldi või salajaste artiklitega, piisav seejuures ainiti mõista, et need deklaratsioonid mitte milleski mitte mingit hukkamõistu ei vähenda mainitud kaitsetraktaadiga liitumise akti jõudu, milline akt on sel kuupäeval allkirjastatud.

Selle kinnituseks jne.

See juhtus S-Peterburis, 30 oktoobril 1750 aastal.

(L.S.)Melchior Guy Deckens. (M.П.)Мелхиоръ Гюидикенсъ.

Nr. 391.

1755 a. 29 juuli (9. august). Akt, mis antud S-Peterburis Inglismaa residendile Inglismaa valitsuselt saadud subsiidiumite kohta.

Nr. 392.

1755 a. 19.(30) september. S-Peterburis Inglismaaga sõlmitud Liidukonventsioon.

Nr. 393.

1756 a. 30 jaanuar (9. veebruar). Inglismaa saadikule, Septembri Liidukonventsiooni (Nr. 392) ratifitseerimiskirjade vahetamisel üle antud salajane selgitus-deklaratsioon.

((F. Martensi Kommentaar.))

Olles allkirjastanud Inglismaaga 1747 aastal (Nr. 389) uue liidu-traktaadi, Keisrinna Elisabeth Petrovna pidas oma kohustuseks viivitamatult selle täideviimisele asuda. Detsembris 1747 aastal sai Sõjakolleegium salajase korralduse, millises kästi ette valmistada 30,000 inimeseline vägede korpus, milline pidi asuma sõjakäigule, et sõjaliselt tegutseda Reini, Mozeli ääres või Madalmaades. See maleva ülemaks oli nimetatud suurtükiväe-kindral vürst Repnine.

Ainiti 1747 aasta liidutraktaadi sõlmimisega ei hoitud ära erinevates jooksvates küsimustes Venemaa ja Inglismaa valitsuste vahelisi erimeelsusi, kuna nende vaated ja huvid ei langenud kaugelki kokku. Nii, krahv N. I. Panin ((ПАНИНЪ)), Venemaa saadik Stokholmi õukonna juures, kaebas pidevalt Rootsi õuonna juures asuva Inglismaa esindaja ükskõiksust või isegi salajast vastutegutsemist Venemaa huvide suhtes. Kummalisel asjaolude kokkulangemisel Keiserliku valitsuse esindaja Rootsi valitsuse juures sus partei poolt, milline ei soovinud sellel maal isevalitsusliku võimu taastamist. Krahv Panin Stokholmis ja krahv Tšernõšev ((Чернышевъ)) Londonis püüdsid veenda Inglismaa valitsuse esindajaid selles, et Inglismaa peab ühinema Venemaaga, et tegutseda rootslaste- Rootsi kuningate isevalitsuslikku valitsemist, vastu. Vähe sellest, mõlemad Venemaa diplomaadid tõestasid, et kui Venemaa ja Rootsi vahel puhkeb sõda, siis Inglismaa, liidu-lepingu jõul, on kohustatud maksma Keiserlikule valitsusele Venemaa vägede Soomes pidamiseks subsiidiumit.

Kuid Inglismaa ministrid keeldusid järsult tunnistamast sellise argumeerimise paikapidavust. „Ma olen teiega täiesti nõus“, vastas hertsog Newcastle, kes juhtis sel ajal Inglismaa suhteid Põhjariikidega, „et Inglismaale on äärmiselt vajalik, et Rootsi ei oleks Isevalitsust taastatud ja seepärast on õukonnale väga meeldiv, et selle mittelubamiseks Keisrinna hoiab vägesid valmiduses. Kuid me ei näe mingit hädavajadust, et Keisrinna käseks oma vägedel rünnakule asuda. Meie õukond ei oma tõendeid, milised võiksid seda kinnitada, et Rootsi kavatseb ka tegelikult muuta

oma valitsemise vormi; troonipärija, kelle suhtes selline muutus peaks toimuma, ei saa troonile asuda, seni kuni vana kuningas on veel elus...

„Lõpuks“ lõpetas oma kõne hertsog Newcastle, „ma ütlen teile avameelselt, et meie õukond, olles alles hiljuti vabanenud laastavast sõjast, praegu mitte mingil kujul uude sõtta astuda ei kavatse, ja ka ei ole selleks võimeline suureneva riigivõla tõttu, kahjustamata oma rahaasju. Vaat, miks meie õukond peab oma peamiseks kohustuseks mitte anda teie õukonnale lubadusi, milliseid ta ei ole võimeline pidama ja seepärast ta peab tõrjuma Keisrinnat kõigest sellest eemale, mis võiks viia sõjani, sellegi poolest, et Venemaa võib omada enda vastas Prantsusmaad, Rootsit, Preisimaad ja isegi Türgit“.

Teine Inglismaa minister, hertsog Bedford, ütles avameelselt krahv Tšernõševile, et ta juba räägib ja hakkab rääkima kuninglikus nõukogus Venemaa -Rootsi vastast sõda ei loetaks *casus foederis* juhtumiks. Krahv Nšernõšev püüdis Inglismaa ministrite argumenteeringut kummutada, kuid ta ise ka teadvustas oma pingutuste edutust.

„Ma ainiti ei looda“ kirjutab ta juunis 1749 aastal oma õukonnale, et minu esildised ka mingit edu omasid. Minu kahtlused on põhjendatud järgmistel asjaoludel: esiteks, Inglismaa ministri uue sõja kartusel; teiseks, suurel kulude kokkuhoiul, millist praegu siin jälgitakse; kolmandaks, kuninglikus nõukoguse olevate ministrite eriarvamusel, teha välisasjades peatus“.

Meie saadik St-Jamesi õukonna juures ei eksinud nendes oma järeldustes. Tõesti, Inglismaa valitsus keeldus kategooriliselt mingite subsiidiumite maksmisest. Hertsog Newcastle tõestas krahv Tšernõševile, et tänu viimasele sõjale Inglismaa riigivõlg kasvas 30 miljonit naelsterlingut ja et Inglismaa riigikassa ei ole võimeline subsiidiume maksta.

Kuid on tähelepanuväärne, et samal ajal kui Inglismaa ministrid kaebasid Inglismaa kassa tühjuse üle ning tõestasid subsiidiumite maksmise võimatust Rootsi asjades, nad energiliselt moel nõudsid, et Vene väed tungiksid Preisimaa valdustesse.

Uus Inglismaa saadik S-Peterburis Guydickens, asudes oma ametipostile jaanuaris 1750 aastal, esitas sama aasta aprillis kantsler Bestuzev-Rjuminile noodi, milles tõestati Preisimaa poolset Hanovrele kallaletungi möödapääsmatuks ja nõudis sellisel juhtumil vene vägede pealetungi Liivimalt Preisimaale. Sellisel juhtumil on Inglismaa valitsus valmis maksta kõik subsiidiumi rahad ja võib isegi neid suurendada, kui tarvis läheb.

Selline Inglismaa valitsuse nõudmine jäi S-Peterburis täiesti aupaklikult vastu võtmata. Keisrinna ise kartis minna liiga kaugele oma liidulistes suhetes Inglismaaga ja ega soovinud Hanovre pärast riskida Preisimaa ja ta liitlastega peetava sõjaga. Viitsekantsler krahv Vorontsov, keda Keisrinna rohkem usaldas, oli avalikult Inglismaaga liidu vastu ja Preisimaaga rahu poolt.

Sellistel asjaoludel on mõistetav, et Inglismaa saadik ei saanud kaua aega tehtud ettepanekule mingit vastust. Aga krahv Tšernõšov ei väsinud kaebamast oma õukonnale temasse Inglismaa ministrite poolse suhtumise pärast, kes rääkisid talle otse, et ta ilmselgelt ei oma oma õukonna usaldust, nõnda nagu ta mingeid teateid ei anna.

Vaat, mida kr. Tšernõšov kirjutab 26 juulil 1753 aastal oma valitsusele: „Minu tavalistel kolmapäevastel kohtumisel hertsog Newcastle küsib, kohe kui mind näeb: kas minul on oma õukonnalt minule mingi korraldus ja kui ma temale vastasin, et ei ole, siis ta ennetas mind: „Ei, ikka ei ole, väga kahju! Ja meie saadik kolonel Guydeckens kirjutab viimases postis peagu samamoodi, miskit ei ole. Mingist ajast peale on kõik ta kirjad nii sarnased, justkui oleksid üksteise pealt kopeeritud“.

„Mina“ jätkab krahv Tšernõšov, „ma ei osanud selle peale miskit vastata ja kuna teist jutuajamise materjali ei olnud, siis kogu vestlus sellega piirduski, kestmata kahte minutitki. Nii nagu juba mingi aeg minu vestlused selle ministriga nii lühikeseks jäidki, siis see mind ei üllatanud. Kuid ma kardan Teie Majesteedi huvide kahjustumist, selles suhtes, et hertsog ise üks kord väljendas arvamust, justkui ma ei omaks oma õukonna usaldust, kuna ei ole ammu temale mingeid sõnumeid mitte ainult London õukonna poolsete Vene vägede Liivimaal pidamise, ega ka teistes asjades tehtud ettepanekute suhtes“>(*)(*См. Соловьева, История, т. XXIII, стр. 237 и след.

Muideks, St-Jamesi kabineti rahulolematuse Venemaa valitsuse aegluse ja otsustamatuse suhtes varsti kadus. Venemaa Kantsler asus uuesti energiliselt kaitsma Inglismaa valitsuse

nõudmiste täitmise vajadust ja andis 7. mail 1753 aastal Keisrina Elisabeth Petrovnale memo, milles ta üpris igakülgsest tõestas Venemaa Inglismaaga sõlmitavast liidust saadavat kasu.

Selles memos krahv Bestuzev-Rjumin tõestab, et kui Euroopa kasutab 1753 aasta rahu, siis seda eranditult tänu Keisrinnale. „Asjade käik“, kirjutab kantsler, „mis tõi Tema Keiserliku Majesteedi kõlavat kuulsust, näitas kuivõrd Euroopa tasakaalu ja vaikuse otsese hoidmise järgimine sõltub Tema otsesest tahtest, sest et kuni Tema Majesteet, nõnda öeldes, vaatas mõnevõrra teistsuguse pilguga Euroopat lõhki kiskuvatele segadustele, nägid kõik, et sõjaleek lahvataks üha enam ja Tema Keiserliku Majesteedi liitlased jõudsid viimsete äärmusteni“.

Venemaa sekkumine peatas uhke Prantsusmaa ja seadis piiri Preisimaa Kuninga täitmatule võimuahnusele. Venemaa abikorpus“ ei käinud rohkem, kui vaid oli tarvis kogu Euroopas laiali kanda sõnumit Tema Keiserlikule Majesteedi relvade vahvusest, oma Euroopas rahutooja monarhinna hellitus-tiitel, tülles tagasi, saanud kingiks märkimisväärsed rahasummad, toob need siin Tema Keiserliku Majesteedi riigikassale hoida. Kõike seda juba tunnistab praegu terve maailm ja eriti pregu ei saa tunnistamata jätta, kui asjade edaspidine toimumine kinnitas, et ainult Tema Keiserliku Majesteedi tarkade otsustega on tarvis liituda ja Euroopale ajutiselt kingitud rahu ja vaikus, millises Preisimaa Kuningas ise jäi alles ja jättis ka oma naabrid alles“.

Tõestanud seejärel oma „nõrgemas arvamuses“, „kuivõrd kahjulik on Tema Keiserlikule Majesteedi huvidele Preisimaa Kuninga tugevnemine“, Kantsler tõstatab kui aktsiooni, et mitte kunagi Friedrich II ei loobu liidust Prantsusmaga, kuna nii Preisimaa ilma Prantsusmaata, ega Prantsusmaa ilma Preisimaata „püsida ja end säilitada ei suuda“. Mida tugevamaks Preisimaa kuningas saab, seda vajalikumaks ta Prantsusmaale muutub ja „mida enam tema liit kindlustub seda enam ta on Venemaale kahjulik ning ohtlik“.

Lõpuks, Bestuzev-Rjumin läks üle Inglismaale, Venemaa kõige loomulikumale liitlasele.

„Et Tema Keiserliku Majesteedi huvid ja kuulsus“, kirjutab ta, „nõuavad vältimatult kiire abiga päästa jakaitsta sellist liitlast, milline on temale nõnda loomulik ja vajalik, nagu Inglismaa Kuningas, ta on iseenesest mõistetav, aga eriti, et temale antav abi on üldiselt samamoodi Hanovrele tähtis, kuivõrd see on praegu kui ka tulevikus oluline Venemaale endale, kui selline vastava rutuga antud ja läbirääkimised selleks saavad peetud täielikult suurima saladuskatte all. Pääegu võib kindel olla, et kohe kui selleks sõlmitav konventsioon ratifitseeritakse ja andes käsud „vägede Liivimaa kubermangusesse laagrisse ning galeeride merele minekuks valmis paneku kohta teatavaks saavad, siis koheselt jätab Preisimaa Kuningas oma kavatsuste teostamise seisma ja Hanovre hakkab olema samasuguses rahus, kui lõpuks viimase sõja ajal Böömimaa, olles vägedega ümber piiratud, oli rahule jäetud, kui Tema Keiserliku Majesteedi väed olid neis Liivimaa piiride äärsetes kohtades kokku kogutud“.

„Kas ei oleks siis nõnda vahva Tema Keiserlikule Majesteedile“, küsib tark kantsler, „et ühe tema vägede liigutamise purustatakse kõik vaenulike õukondade kavatsused ja säilitatakse tema liitlased? Seejuures ei ole veel vähe kasulik, kui samas ka Inglismaa hakkab tasuma proportsionaalset subsideerimist? Lastes asja tõeliselt ka selleni, et Preisimaa Kuningas ründab Hanovret ja Tema Keiserliku Majesteedi vägesid, selle suhtes aga sõlmitud konventsiooni jõul ei tule sooritada diversion Preisimaa vastu, ei nähta ka selles ainiti mitte mingit vastuolu“.

„Innukatele ja kirglikele kindralitele soovitav juhtum saabub et näidata oma kunsti ja vaprust; ohvitserkond, milline ka viimasel sõjakäigul teine teise järel vahetpidamatult edasipääsu otsisid, on rõõmsad, et saavad oma teeneid näidata. Sõdureid kasutatakse vastavalt neile sobivatel harjutustel, millistel neid kunagi liiga palju treenida ei suudeta“.

Keisrinna Elisabeth Petrovna kiitis täielikult heaks oma kantsleri arvamuse ja käskis tal astuda läbirääkimistesse Inglismaa saadikuga uue liidu-konventsiooni tingimuste suhtes Guydeckens pidi teatama, kuivõrd Inglismaa valitsus kavatses tasuda teise armee ülalpidamise eest, milline on ette nähtud Preisimaa valdustesse tungimiseks.

Keisrinna allkirjastas omakäeliselt 9. juunil 1753 aastal liidu-konventsiooni kava, milline oli antud üle Inglismaa saadikule koos selle juurde lisatud spetsiaalse selgitava momorandumiga.

Sellest kavast pidi saadik veenduma, „millise valmidusega tegutseb Tema Keiserlik Majesteet nende kõigi tugevate meetmete võtmisel, milliseid saadik siin, Kuninga käsul, tema Valitsejale pakutud“.

Venemaa projekti alusel Venemaa kohustus panema Liivimaa piirides välja vägede korpuse, milline koosnes 55,000 inimesest ja peale selle, pidama Balti merel alates 40-50 galeeri, et hoida Rootsi rahu seisundis. Selle väeüksuse ülalpidamiseks nõudis Keisrinna Inglismaa poolt igal aastal 3 miljoni hollandi floriini maksmist.

Venemaa valitsuse arvates see summa ei ole liiga suur, arvestades sellega, et endise 30,000 inimese asemel, ta kohustub välja panema 55,000 inimest. Inglismaa saadikule üle antud memo tõestab üpris üksikasjalikult sellise nõudmise mõõdukust. Vägede pidamine Keisririigi sisepiirkondades on võrreldamatult odavam, kui piiril. Seal tuleb heina puuda eest tasuda kolm kopikat ja veerand mõõtu rukkist maksab üks rubla, aga Liivimaal on kõik see äärmisel juhul kaks korda kallim.

Inglismaa saadik võttis Venemaa kava koos memorandumiga raportisse, kuid seal ta ka vaidles vastu mõnedele konventsiooni artiklitele. Eriti ta tõestas Inglismaa võimetust maksta nõutud 3 miljonilise hollandi floriini suurune summa.

Siis märtsis 1754 aastal oli Guydeckensile antud üle uus konventsiooni kava, millises ainiti subsiidiumite summa ei olnud üldsegi vähendatud. Vastupidi, samasuguse 55,000 inimese eest pidi Inglismaa tasuma Venemaale 500,000 naelsterlingit, luges igat naelsterlingit võrdseks 11 hollandi floriiniga. Selle vägede korpuse piiridel hoidmise eest nõudis Keisrinna 200,000 naelsterlingit igal aastal. Kuid seejuures Keisrinna väljendas nõusolekut, Inglismaa Kuninga esimesel nõudmisel, viia oma väed viivitamatult Preisimaa piiridesse.

Ainiti ka see ettepanek jäi Inglismaa saadiku poolt vastu võtmata - „inglise ihnsuse pärast“, nagu räägitakse Venemaa 1754 aasta märtsikuu memos. Inglismaa valitsus pakkus ainult 350,000 naelsterlingit Preisimaa vastu ssooritatud diversiooni eest ja mitte enam kui 50,000 naelsterlingit vägede korpuse Liivimaa piiridel pidamise eest.

Inglismaa huvide tähele panemiseks esines uuesti kantsler krahv Bestuzev-Rjumin. Uues memos, milline esitati 1754 aasta suvel Keisrinnale, Kantsler kirjutab järgmist:

„Nüüd sõltub monarhistlikust suvast otsus selle üle, kas neid läbirääkimisi pidada ja teostada edasi või mitte, ja sellega muidugi Inglismaa kuningas, kui liitlane, jätta ohutusse ning endale edaspidiselt kasulikuks, või siis sellele vastupidiselt, lõpetades läbirääkimised, vältimatult Preisimaa Kuninga, kes juba ilma selletagi uhkelt ja ahnelt veelgi suuremale tugevnemisele õhkab ja suuremat kuulsust ning jõudu võimaldab“.

„Tõsi, et nii nagu esimesed Inglismaa õukonna peamised ettepanekud paistsid olevat üpris paindlikud, aga nüüd ka teised esialgu sellised näisid, kuid kui asju otsesemalt käsitlema asuti, siis üpris kitsid. Tõsi, seevastu, ega ka siinsed nõudmised üpris väikesed ei olnud“. Kuid esiteks, „ilma igasuguste kasudeta, ainiti ka enda julgeolek, koos senini Euroopas soetatud kõikidelt õukondadelt austus ning tähendus nõub hädavajalikult suurt osa armeest hoida Liivimaa“. Järelikult „igasugust subsiidiumi, milline oleks Inglismaalt nende vägede ülalpidamiseks ka saadud, peaks olema peetud juba tuluks“.

„Aga teiseks“, - jätkab kantsler, „ja kõige tähtsaim on selles, et kui praegu, oletades vajadust, millist Inglismaa Kuningas võib näha siinsetes esimestes nõudmistes kõigutamatult seismas, siis võib kergelt juhtuda, et ka Inglismaa kuningas, vahest asjatult lootes, et Preisimaa Kuningas vaid paljalt ähvardustega rahuldub ja teda ei ründa, vaid võtab siinsed asjad ette“. Siis Preisimaa Kuningas võib kasutada juhust ja rünnata viivitamatult Hanovret ja see okupeerida ja „siis on Inglismaa Kuningal juba hilja oma suurt kitsidust kahetseda ning helde olla, kuna olles n.ö. kaotanud kõik, ei hooli enam millestki. Ja hilinenu oleks ka siis sinne, kuigi kahekordne saadetav abi“...

Lõpuks, Preisimaa Kuningas võib samuti leppida ära Inglismaa Kuningaga, ja „jättes temale Hanovre, suunata kõik oma jõud siinsete vastu nii kõvasti tegutseda, et saab Hanovre miljonid heas konkurentsisis endale“.

Keisrina tunnistas oma kantsleri arutlused tähelepanu väärivateks, kuid ikkagi, uue liidu-konventsiooni sõlmimise asi ei nihkunud kuigivõrd edasi.

Ainult uue Inglismaa saadiku Williamsi saabumine 1755 aasta juunis, Guydeckensi asemele, võis seda asja edasi viia. Uus Inglismaa esindaja sai instruksiooni lõpetada, nii kui võimalik, kiiresti liidu-konventsiooni allkirjastamine.

6.juuli 1755 aasta konverentsil ta esitas Venemaa ministritele järgmise ultimaatum:

1)konventsioon peab laienema samuti kõigile Inglismaa kuninga liitlastele; 2)subsiidiumite summa Preisimaa vastase diversiooni puhul hakkab olema 500,000 naelsterlingit ja 3)vägede piiridel hoidmise summa hakkab olema 100,000 naelsterlingut.

Inglismaa saadikule teatati 19. juulil, et Keisrinna loeb subsiidiume, millised on esitatud Inglismaa ultimaatumis, liiga väikesteks. Kuid ta vastas kartegooriliselt, et ta ei saa oma ultimaatumist taganeda. Siis Keisrinna otsustas 29. juulil allkirjastada konventsiooni kava, milline oli kooskõlas Inglismaa saadiku ettepanekutega, aga 19. septembril see konventsioon allkirjastati: Venemaa poolelt – krahv Bestuzev-Rjumini ja Vorontsovi, aga Inglismaa poolelt – Williamsi poolt. Veel varem Inglismaa resident Wolff sai Venemaa valitsuselt ülesandeks võtta vastu kõik konventsioonist tulenevad rahalised subsiidiumid rahas ja anda need üle nendele, kellele vaja.

Septembrikonventsiooni jõul Venemaa kohustus andma diversiooni teostamiseks 55,000 inimesest koosneva abivägede korpuse ja Inglismaa kohustus igal aastal tasuma 500,000 naelsterlingit. Peale selle, Venemaa lubas anda 40 -50 galeeri koos ekipaažidega ja esimesel Inglismaa Kuninga nõudmisel, saatma Preisimaa valdustesse 30,000 inimesest koosneva armee. Selleks, et hoida vägesid piiridel pidi Inglismaa riigikassa tasuma igal aastal, konventsiooni spetsiaalse sajajase artikli jõul, veel sada tuhat naelsterlingit. Lõpuks, kooskõlas salajase artikli III sätete jõul, säilitaks Keisrina endale õiguse, mitte varem kui kolme kuu möödudes peale liitlase poolt abi nõutamise avalduse tegemist, nihutada oma väed Preisimaa territooriumile. Seda artiklit lõplikus Liidu-traktaadis ei ole.

Kuigi liit oli allkirjastatud 19. septembril mõlemate riikide volinike poolt, ikkagi seda traktaati ei viidud ellu, kuna puudus selle ratifikatsioon. Liidutraktaadi artikkel XV alusel pidi see olema ratifitseeritud kahe kuu pärast, peale selle allkirjastamist, kuid Keisrinna Elisabeth Petrovna ei suutnud otsustada, kas see anda.

Detsembris 1755 aastal kutsus kantsler enda juurde Inglismaa saadiku Williamsi ja esitas temale, Keisrinna nimel, järgmise küsimuse: et kui Preisimaa Kuningas ründab Venemaad, siis milliste jõududega Inglismaa on valmis appi tulema? Sellele küsimusele ja kantsleri poolt ette loetud memole vastas saadik küsimusega: „Kas meie konventsioon on ratifitseeritud?“ Kui temale öeldi, et veel ei ole ratifitseeritud, siis saadik, „vajudes täiesti longu“, ütles järgmist:

„Ma lootsin sõita konverentsile täiesti teises asjas, aga mitte selleks, et võtta vastu minule ette loetud memo. Juba on möödunud kolm nädalat, kui ma olin toonud Londonist saadud Ratifitseerimiskirjad. Kuid ma ei ole ühegi sõnaga igatsenud taga nende kiire vahetamise järgi, austades Tema Keiserliku Majesteedi aega ning rahu, eriti kuuldes, et Tema Majesteet, tundes käes valu, oli õnnetuses seda uuesti vigastanud“. „Ma hakkas ka edasi kannatlikult ja aukartuses ootama“, jätkas saadik, „ainult, et ma oleks kindel ja saaks veenda oma õukonda, et ratifitseerimiskirjade vahetamise aeglus ei vii kogu selle asja hävinemiseni. Minule ette loetud memo ei sisalda enesest midagi enamat, mille vastu võiks vaielda, kuid seda ma ei saa enne ratifitseerimiskirjade vahetamist vastu võtta, häirimata sellega äärmiselt oma Kuningat ega tõmbamata enesele tema viha ja igasuse usalduse kaotuse. Ma olen juba niigi õnnetu, et Londonis saadakse sellest teada Viinis, kuhu Esterhazy (Austria saadik S-Peterburis) sadab memo““)(* См. Соловьева, История, т. XXIII, стр.308.

Vaatamata kõigile Inglismaa saadiku palvetele, Keisrinna ikkagi ei andnud oma ratifikatsiooni. Krahv Vorontzov püüdis selgitada temale, et Keisrinna ainult seepärast venitab ratifitseerimisega, et ta ei soovi oma vägesid saata kaugele Saksamaale või isegi Madalmaadesse. Ta soovinuks neid kasutada eranditult Preisimaa Kuninga vastaseks diversiooniks, kui ta sekkub sõtta. Selle peale Williams vastas:

„Ma ei või selles asjas astuda mitte mingisse arutellu; kuid ma võin teid vaid ühes veenda, et kui Tema Majesteet suvatseb Traktaadi ratifitseerida, siis Tema Majesteet Kuningas täidab hea meelega Keisrinna soovi, millisest ma temale raporteerin. Kuid enne ratifitseerimist ei saa mitte millestki juttu olla. Asi on selge, et enne kui Vene väed lähevad Saksamaale, võib Prantsusmaa vallutada Madalmaad või Hanovre; Vene vägesid hakatakse appi vajama vaid äärmisel juhtumil“.

Viitse-kantsler palus Inglismaa kantslerilt, et ta kinnitaks äsja-öeldud kirjaliku deklaratsiooniga ja ta lisis, et Keisrinnale see meeldiks väga. Kuid saadik keeldus järsult, enen septembri-konventsiooni ratifitseerimist, mingitesse uutesse läbirääkimistesse astumisest.

Jälle leidis Inglismaa oma huvide energilise kaitsjana Venemaa riigikantsleri krahv Bestuzev-Rjumini, kes 19 jaanuaril 1756 aastal esitas Keisrinnale selles asjas üksikasjaliku memo. Kantsler ähvardas isegi errumineku palve esitamisega, kui Inglismaaga sõlmitud konventsiooni ei ratifitseerita. Ta läks oma avameelsuses isegi nii kaugele, et pidas ratifitseerimise venitamist oma isiklike pahasoovijate ning vaenlaste riugasteks!

Kantsleri memo on niivõrd huvitav, et sellest ei saa esitamata jätta kõige tähelepanuväärsemaid kohti.

„Inglismaa subsiidiumi läbirääkimised“, alustab oma memo Kantsler, „oma kestva edenemise ajal andis juhus mitmeid kordi võimaluse kinnitada Tema Keiserlikule Majesteedile kõigelaamlikumate esildistega. Seejuures jälgitud ametikohustus sai alati oma panuse, kuna Tema Keiserlik Majesteet oma pühendatud ettenägelikkusega koheselt nägi ette, et kõik need korraldused olid täidetud siira innukuse ja kiindumusega Tema kõigekõrgema vahvuseks ja Tema huvide kaitseks, alati kõigearmulikuima abrogatsiooniga ((vananenud seaduse tühistamine)) neid austada suvatses. Nüüd uuesti selles ametis Kantsler sedavõrd vähe võib kõrvale kalduda, et need temale, kuivõrd see kunagi näib, ja võib olla tema viimane ministereerium“.

„Kogu ülalmainitud läbirääkimiste kestel ei tehtud ühtki tegu, millisest ei olnud kõige suurema selgusega kõige alamlikumalt ette teatatud Tema Majesteedile ja millega koos täpselt Tema Majesteedi poolt nimetatud käsud edasiseks ei järgnenud, ei sa naturaalselt leida põhjuseid, milleks nõnda venitatakse ratifitseerimiskirjade vahetamisega, konventsiooni suhtes mis siin sõlmitud Inglismaa saadiku Williamsiga, Tema enda kõrgema käsuga tehtud konventsiooni, kui juba ammu ei olnud teada, et igasugune asi omab oma kriitikuid, nii nagu iga oma vaenlasi, vaid sellise erinevusega, mida asi on suurem, tähtsam või kasulikum, seda enam kadedus või vihkamine ise püüab seda näidata kahjulikuna. Kuid õnnetuseks ei ole midagi lihtsamat, kui kritiseerida, äärmisel juhul on see hulga muretum, kui otseselt asja ajada. Terve maailm on nakatatud sellest haigusest. See on lihtne kantserlik ennustamine, millisele ainiti ratifitseerimise peatamist süüks panna ei saa“...

Tõestades seejärel, et Keisrinna kantsleri kaastegevusel, „soetas kuulsuse, millisega teised Valitsejad end hellitada ei saa“, ja et Venemaa ei saa jääda ilma Friedrich S. vastu oma liitlastest, Bestuzev-Rjumin jätkab:

„Tugevnenud vaenlased, kel ei ole enam midagi karta, hakkavad ainult selle pärast muretsema, et Venemaad vanadesse piiridesse viia, või vähemalt tema üldist mõju vähendada, millisele juba suur algus on juba teoksil, kui kohe ainult tihti mainitud sõlmitud konventsioon tühistatuks kuulutatakse, kuna varsti Inglismaa ratifikatsioon sarnaselt nagu protestitud veksel sinna tagasi tulevad, siis see on Kuningale ja rahvale nii suur õnnetus, et kui väärtuslik ka nendele Tema Keiserliku Majesteedi sõprus ka ei ole, ainiti ta jahedust ja korrespondentsi peatumist tekitab. Näidates sellisel viisil selle asja lagunemise kahjulikkust ja äärmist häbiväärsust, Kantsler oodanuks rõõmuga, kui ta saadaks temale kellegi poolse kirjaliku vaidlustuse, et talle siis sellega suurem vastutus panna“.

„Kõige sellega“, jätkab Kantsler, „ainiti kui Tema Keiserlikule Majesteedile oleks sobiv tihti mainitud konventsioon hävitada, siis ta, oma kiindumusest ja pühenumusest oma monarhistliku vahvusse ja väärikusse, varjata ei taha, et sel juhtumil vastava väärikuse järgimiseks ei ole teist viisi, kui et kästa teatada, et Kantsler ja Viitse-kantsler kuritarvitasid neile pandud volitusi, ületades oma volituste piire ja, et on selle tõttu oma ametikohtadelt ka tegelikult kõrvaldatud. Kui siis see õnnetu liisk langeb ka ühele Kantslerile, kuigi ta seda Viitse-kantsleri ees ära teenimud ei ole, siis

ta leiab selles omale lohutuse, et ta südametunnistuse ega Jumala, ega ka Tema Keiserliku Majesteedi ega ka isamaa ees milleski ei patustanud, kuid et ta süütult süüdi oli ja ise seda tahtis olla, et selle samaga ei tekitaks vähimatki kahju sellele kuulsusele, milline viieteistkümneaastase Tema targa Keiserliku Majesteedi valitsemise ajal sellise langemisnurga võttis“.

Lõpuks, krahv Bestuzev-Rjumin räägib ärritusega, et õukonna juures toimunud kõigil konverentsidel kõik tema kolleegid „hõiksid üksmeelselt, et on tarvis Preisimaa Kuninga rahustamisega alustada, aga järsku need-samad vaidlevad abi andmise vastu“.

Kantsler lõpetab oma tähelepanuväärse memo järgmiste sõnadega: „Võib olla Kantsler oma kirglikkusest ja tulisusest ka palju liigset või liiga emotsionaalselt kirjutas: kuid olgu see ka minu ametikohuse viimseks täitmiseks, et ta kunagi piisavalt jäigalt kirjutada ei suutnud; aga kui selle tema õiglase ja põhjendatud esildise vastu, siis Tema Keiserlik Majesteet on nõnda suuremeelne ja nõnda õiglane, et arvestades tema püüdlikkust ja pühendumust, kõigearmulikuim andestab temale mõõdupidamatuse, just-kui tema au alandamise“.

See Kantsleri memo avaldas Keisrinnale soovitatavat mõju: ta käskis viivitamatult ratifitseerimiskirjad vahetada. Kuid, teisest küljest, ei ole ka kahtlust selles, et see memo, õhkudes ärritusest ja enesearmastusest, pidi avaldama Keisrinnale üpris ebameeldivat muljet, est et Kantsler pidevalt süüdistab oma vaenlasi sepitsustes ja ähvardab ka ise oma erruminekuga. Seejuures Keisrinna ja Kantsleri „vaenlased“ olid temaga täiesti ühel meelel selles, et on tarvis Preisimaa Kuninga vastu võidelda, ainult nad ei soovinud lubada seda, et Inglismaa Kuninga nõudmisel Vene väed peaksid võitlema Reinil ning Madalmaades, s.t. kaugel Venemaa piiridest.

Keisrinna ei öelnud lahti sellest oma arvamusest ja käskis Kantsleril, Inglismaa saadikuga peetaval konverentsil, anda viimasele üle, peale ratifitseerimiskirjade vahetamist, vastava saladeklaratsiooni (Nr. 393).

Nii ka oli tehtud. Inglismaa saadik oli kutsutud 1 veebruaril 1756 aastal Kantsleri juurde ja seal, Viitse-kantsleri juuresolekul, teatati temale Keisrinna poolsest järgnevast 1755 aasta septembri-liidu-konventsiooni ratifitseerimisest. Williams oli vaimustuses. Kuid kui Kantsler luges talle ette salajase deklaratsiooni, saadiku vaimustus viivitamatult haitus.

„Ma saadan selle deklaratsiooni oma õukonnale ära“, ütles saadik. „Muideks, kuigi minule on teada, et konventsiooni sõlmimise ajal peeti silmas vaid Preisimaa Kuningat ja ka praegu tema õukond ei kavatse siinseid vägesid Madalmaadesse saata. Ainiti ma oletan, et sellised erandid võivad vähendada selle hea asja kasu, millist oodatakse selle konventsiooniga ja eriti Kuninga, minu Valitseja poolt, kurvastav on üks, Hanovre nimeliselt väljajätmine. Julgen samuti märkida, mitte kui minister, vaid kui eraisik, Venemaale andunud inimene, et lõpus (deklaratsiooni) esitatud põhjus – Baskiiria segadused, varjutab Venemaa nime kuulsust, nõnda et ma pigem võtaksin lihtsa äraütlemise, kui sellise ettekäändega ilustatu“.

Inglismaa saadik ikkagi nõustus selle selgitava deklaratsiooni Londonisse saatmisega. Kui mõelnud selle oma otsuse üle, Williams kirjutas järgmisel päeval Kantslerile, et ta ei saa seda temale üle antud deklaratsiooni oma õukonnale ära saata, kuna see muudab mõningasel viisil konventsiooni enda mõtet. See akt peab tekitama „Inglismaa õukonnas rahunud, muret liitlaste südames, rõõmu ja ülbust vaenlastes“ Konventsioon peab hoidma tagasi vaenlasi ja andma mehisust liitlastele; deklaratsioon aga paralüeerib nii selle kui teise.

Kuid Keiserlik valitsus ei võtnud oma septembri konventsiooni selgitavat deklaratsiooni tagasi ja Välisministeeriumi sekretär Volkov teatas veelkord Inglismaa saadikule, Keisrinna nimel, et ta oli alati seda meelt, et Vene liidulised väed hakkavad eranditult tegutsema Preisimaa Kuninga vastu, aga mitte Madalmaadel.

Sellistel asjaoludel Inglismaa saadik oli sunnitud vastu võtma Venemaa salajast deklaratsiooni, kui ta ei kavatsenuks liidulist konventsiooni puruks rebida, milline oli ratifitseeritud peale sellist hulka probleeme ja asjaajamisi*)(* См. Соловьева, История, т. XXIV, стр. 15 и след.

Muideks, ratifitseerimiskirjade vahetamise ajal S-Peterburis, oli Lääne Euroopa poliitiline olukord juba täielikult muutunud: 16. jaanuaril 1756 aastal allkirjastati Inglismaa ja Preisimaa vaheline liidu-traktaat.

*

Nr. 391.

Vene keelne akt, millisega Venemaa Ministeerium volitab S-Peterburis asuvat Inglismaa residenti parun Wolffi võtma oma korrespondentide kaudu Suurbritannia Õukonnalt mõningased rahasummad, aga ta kohustub võttes need Inglismaal vastu, maksuma siin, või kus seda teha nõutakse.

Allakirjutanud Vene-Keiserlik Ministeerium, ühest küljest, aga Suurbritannia resident, teisest küljest, leppisid kokku alljärgnevas ja otsustasid, aga nimelt: 1) Venemaa-Keiserlik Õukond, omades õigust sada Suurbritannia Õukonnalt erinevatel tähtaegadel teatud rahasummad, milliseid arvestatakse naelsterlingites, teeb Suurbritannia residendile ülesandeks ja volitab ta sellega Inglismaal oma korrespondentide kaudu võtma vastu ja selle kohta allkirja andma; aga seevastu 2) allakirjutanud Suurbritannia resident sellega ja selle jõul lubab ja kohustub Inglismaal vastuvõetavad rahad välja andma siin või kuskil mujal, kus seda ka ei nõuta, lugedes igat naelsterlingut kümneks hollandi floriiniks ((kuldnaks)) ja viieteistkümneks stieversiks kõlisesas sularahas.

Selle kinnituseks on koostatud kaks täiesti ühtmoodi kõlavat eksemplari, millised on allakirjutanute poolt allkirjastatud ning nende vapipitsatitega kinnitatud.

See juhtus S-Peterburis, 29. juulil 1755 aastal*)

(L-S.) B. Wolff.

(M.П.) B. Wolff.

(*Venemaa eksemplar on allkirjastatud kr. A. Bestuzev-Rjumini ja kr. Vorontsovi poolt.

*

Nr. 392.

Tema Püha ja Jagamatu Kolmainsuse nimel.

Kuna Tema Ülevenemaalist Keiserlikku Majesteeti ja Tema Briti Majesteeti ühendav tõeline ja siiras sõprus ning nende poolt 1742 aastal vastu võetud liidu-kaitse-traktaadiga võetud kohustused sunnivad neid igal ajal hoolitsema selle eest, et valitseks üldine rahu ja nende vastastikune julgeolek;

Ja et praeguses asjade seisundis, üldise rahu hoidmine ja nende piirkondade, õiguste ja vastastikuste alamate kaitse näib neile hädavajalikult nõudvat, et nad kallaletungi vastu, millisega mingi Riigi poolt ähvardada võidakse, end kaitseks, hoides valmisolekus vägede korpust, milline on sellise kallaletungi puhul piisav tugeva diversiooni teostamiseks;

Aga arvestades käesolevat abi hulka milline on sätestatud eelmainitud traktaadis mis ei ole ülaloesitatud asjade puhul piisav;

Selleks, T. Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet ja Tema Briti Majesteet leppisid selle suhtes eelnevalt kokku nõustuda sellistes edaspidistes ettevaatusmeetmetes, milliseid üldine rahu, nende huvid ja üldine julgeolek nõuda võiks; milleks nad volitasid oma vastastikused ministrid, aga nimelt:

Tema Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet, oma kantsleri Tegev-salanõuniku, Senaatori ja Püha Andrei, Valge Kotka ja Püha Aleksander Nevski ordenite kavaleri, Aleksei Bestuzev-Rjumini ((Алексея Бестужева-Рюмина)),

ja oma Viitse-kantsleri, Tegev-salanõuniku, ihu-kompanii porutsiku Tegev-kamerhärri ja Püha Andrei, Valge Kotka, Musta Kotka, Püha Aleksander Nevski ja Püha Anna ordenite kavaleri, krahv Mihail Vorontsovi ((Михайлу Воронцова));

aga T. Suurbritannia Kuninglik Majesteet, Charles Hanbury Williamsi, Sukapaela ordeni kavaleri, Suurbritannia parlamendiliikme ja tema saadiku Ülevenemaalise Keisrinna juures, kes, peale teineteise vahel volikirjade vahetamist ning kohapeale nõu pidamist, leppisid kokku alljärgnevatel artiklites:

Artikkel I.

Kõrged lepingupoolel uuendavad nimelt selle konventsiooniga nende vahel Moskvas, 11. detsembril 1742 aastal sõlmitud kaitse-liidu-traktaadi kõigis selle artiklites ja kinnitavad kinnitavad otsustegast vastastikuselt antavat abi, nii nagu nad mainitud traktaadi neljandas artiklis on sätestatud, millist abi, ühelt ja teiselt poolelt, andma hakatakse, samasugusel viisil ja samades konditsioonides, kuidas see on selgitatud.

Artikkel II.

Peale selle mainitud liidu Artikkel 17 sätestab, „et kui sellega kokkulepitud abist jääb väheks, siis kokkuleppivad pooled lepivad viivitamatult kokku teineteisele antava abi suhtes“ ja kuna see pakutud kaatsuse ei saa oodata, koos aga võivad järgneda sellised juhtumid millised neile kokkuleppimiseks ega ei anna, siis et välitida arusaamatusi, sellised tekivad sarnase venitamise, nad leppisid nüüdsest kokku ja igasuguseks juhtumiks nende kaitse viisides.

Sel eesmärgil Tema Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet mitte ainult ei käskinud marssida Liivimaal Leedu piiride lähedale, vaid ka kohustuvad, seni kuni see konventsioon kestab, nende piiride lähedal ja nõnda lähedal, kui vaid ainult korterid seda lubada võivad, pidada ülal vägede korpust, milline koosneb 55.000 inimesest, s.t. 40.000 inimest tegevteenistuse jalaväes, milline on varustatud vajaliku suurtükiväega ja 15.000 ratsaväelasest, milline on moodustatud kolmest kurasiri-polgust ja 20 roodust ratsa-grenaderidest, kahest husaaripolgust, aga ülejäänud arv kergetest vägedest, aga nimelt: kasakatest ja kalmõkkidest, igauks kahe hobusega, selleks, et olla nende 15.000 inimeselise ratsaväe täienduseks sellisel viisil, et kogu jalavägi ja ratsavägi moodustaks täieliku 55.000 inimesest koosneva korpuse.

Artikkel III.

Tema Keiserlik Majesteet kohustub peale selle kogu ülalpool sätestatud aja kestel hoidma valmiduses mainitud provintsi randadel 40 – 50 galeeri koos vajalike ekipaažidega sellises seisundis, et esimese käsu saamisel tegevusse asuda.

Artikkel IV.

Vägede korpust ja galeerid, milliseid on kirjeldatud kahes eelnevas artiklis, ei saa olla teisiti tegevusse kaasatud, kui juhtumil, kui Tema Briti Majesteet, või keegi tema liitlastest satub rünnaku alla, millisel juhtumil mainitud korpust kõrgeim kamandav kindral, kellele on T. Ülevenemaalise Keiserliku Majesteedi poolt antud eelnevad käsud, peale Tema Briti Majesteedilt saadud nõudmist sõjakäigule asuda ja nii kiiresti kui võimalik sooritada diversioon korpusega 30.000 inimest jalaväes, omades seejuures vajalikkude suurtükiväge ja kõigi 15.000 inimesest koosneva ratsaväega ja samal ajal ka teised 10.000 inimest jalaväge 40 või 50 galeerile panna, et teha desant vajalikul juhtumil ning teenistuse kasuks.

Artikkel V.

Juhtumil, mil Tema Briti Majesteedi piirkonnad Saksamaal, huvide või tulide pärast, millised puudutasid tema Kuningriike, said rünnatud, Tema Keiserlik Majesteet deklareerib, et ta

hakkab sellist kallaletungi tunnistama, kui mainitud 1742 aasta liidu juhtumit ja et mainitud piirkonnad võetakse samuti selle alla.

Artikkel VI.

Arvestades seda ülalmainitud liidu-kaitse-traktaadiga otsustatud nõnda olulist abi lisa, samuti ka nagu kõikidele teistele erakorralistele väljaminekutele, millist mars ja vägede Liivimaal koos kahurväega koos juurdekuuluvaga ülalpidamine ja galeeride ehitamine juba tekitasid või mis veel maksta võivad, Tema Briti Majesteet lubab ja kohustub tasuma Tema Ülevenemaalisele Keiserlikule Majesteedile summa 500.000 naelsterlingit aastas, lugedes päevast, kui tema vägede korpus väljub tema piirkondade piiridest T. Suurbritannia Kuningliku Majesteedi poolt tehtud nõudmise alusel.

See summa makstakse välja kindlaksmääratud kohas, kus see ka ei oleks, Suurbritannia residendi parun Wolff'i vahendusel, lugedes igat naelsterlingut võrdseks 10 hollandi floriini ja 15 stüversiga ja iga kord neli kuud ette; aga esimene makse tehakse samal päeval, kui see korpus marsib Tema Keiserliku Majesteedi piirkondadest välja.

Artikkel VII.

Kuna Tema Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet on eriti huvitatud Põhja rahu säilimisest ja sellest, et tema piirkondade naabrusest ei tuleks uudiseid, aga maade lähedus, kus diversioon, millisest räägitakse, nähtavasti aset leiab, on vägesid sobib sel hetkel vaenlase maadel oma vägesid enda toiduga ülal pidada; Sel eesmärgil Tema Majesteet võtab ainuüksi enda peale selle diversiooni ajal mainitud vägede ülalpidamise ning toitmise, seda nii merel- kui maal, samuti hoida lahinguvalmiduses raskesuurtükiväge, millist neil võib tarvis minna koos kõige sellele vajalikuga.

Artikkel VIII.

Tema Keiserlik Majesteet kohustub oma diversiooni jätkama ja oma vägesid mitte tagasi kutsuma, isegi siis, kui teda ennast rünnatakse mingi teise Riigi poolt. Teisest küljest Tema Briti Majesteet lubab, et juhtumil, kui Tema Majesteet Keisrinnat mainitud diversiooni ajal häiritakse või ka tegelikult rünnatakse, siis Tema Briti Majesteet annab temale 1742 aasta traktaadi sätetega määratletud abi.

Artikkel IX.

Juhtumil, kui vastu igasuguseid ootusi sõda lahvataks, siis Tema Briti Majesteet kohustub saatma Balti merele oma sõjalaevade eskaadri, milline vastab jõudude vahekorrale ja selle eskaadri admiral hakkab tegutsema kooskõlas Keiserliku armeega, kui nad teineteisele suhtlemise kaugusel asuvad.

Artikkel X.

Selleks, et võimaldada ja vahetada kiirelt korrespondentsi, Tema Briti Majesteet hakkab pidama abivägede korpuse juures (milline hakkab asuma tema kindrali ühtse juhtimise all, kelle nimetab Tema Majesteet Keisrinna selle ülemjuhatajaks ja kellele hakkab alluma ka galeeride komandör) komissari, kes samamoodi nagu Briti eskaadri admiral on võimalusel kutsutud alati Ülemjuhatause nõupidamistele ja neile teatatakse kõigest, mis puudutab nende ühist teenistust.

Artikkel XI.

Igasugune Vene vägede poolt vaenlaselt saadud sõjasaak, milline see ka oma olemuselt ja nimelt ka ei olnud, jääb nende samadele vägedele.

Artikkel XII.

Juhtumil, mil need abiväed olid sunnitud nende rännakul tungima Poola Vabariigi maadele, siis Tema Briti Majesteet võtab enda peale selleks Tema Poola Majesteedit ja Poola Vabariigilt vaba läbimarssimise loa hankimise.

Artikkel XIII.

See konventsioon hakatakse pikendama iga nelja aasta järel, lugedes selle ratifitseerimiskirjade vahetamise päevast.

Artikkel XIV.

Kui rahu järgneb, või kui diversiooni teostamise põhjuseid enam ei eksisteeri enne mainitud nelja aasta möödumist, siis eelmainitud abikorpus naaseb enne tähtaega Tema Ülevenemaalise Keiserliku Majesteedi piirkondadesse, aga Tema Briti Majesteediga lepatakse kokku, et sõja jätkudes ta kasutab veel kolm kuud abivägesid, aga kui rahu selle aja kestel ei saavutata, siis lepingulised pooled lepivad kokku selle kokkuleppe edasise pikendamise suhtes.

Artikkel XV.

See konventsioon ratifitseeritakse ja selle ratifitseerimiskirjad vahetatakse S-Peterburis kahe kuu pärast või kui võimalik, siis ka varem.

Selle kinnituseks jne.

See juhtus S-Peterburis, 19. septembril 1755 aastal.

(L.S.)Alexy Comte de Bestoucheff-Rumin. (M.П.)Графъ Алексей Бестужевъ-Рюминъ.

(L.S.)Michel Comte de Woronzow. (M.П.)Графъ Михаилъ Воронцовъ.

(L.S.)C.Hanbury Williams. (M.П.)Ганбурий Вилиамсъ.

*

Eraldi ja salajane artikkel I.

Kuna Tema Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet käskis Tema Briti Majesteedile esitleda, et nii jalaväe, kui ka ratsaväe marss, käesoleva sõlmitud traktaadi järgi Liivimaa piiride äärde: samuti ka suurtükiväe koos juurdekuuluvaga vedamine, milleks Tema Keiserlik Majesteet kohustus ja nende vägede seal neljaks aastaks ülalpidamiseks, aga samamoodi nende ja galeeride valmisolekus hoidmiseks vajalikud ettevalmistused juba suuri väljaminekuid nõudsid ja ka veel edasi nõuavad, peale selle veel nende vägede tavalises teenistuses hoidmiseks veel kulub;

Sellisel arvestusel ülalesitatud suureks kasuks, millist sellise vägede korpuse mainitud provintsis hoidmine nelja aasta pärast annab,

ja et Tema Keiserlik Majesteet oleks veelgi enam võimeline neid väljaminekuid kandma:

Tem Briti Majesteet suvatses selle artikliga kohustuda, anda abi 100.000 naelsterlingit aastas, makstes kuue kuu kaupa ette, lugedes ratifitseerimiskirjade vahetamise päevast, kuni selle kuupäevani, mil Tema Briti Majesteedi nõudmisel see Vene vägede korpus Tema Keiserliku Majesteedi piirkondadest välja marsib.

Kuna ühest kuupäevast alates mainitud 100.000 naelsterlingiline abi täielikult lõppeb, sest, et 500.000 naelsterlingiline summa aastas, millisest on räägitud traktaadi Artikkel VI on kokku lepitud, mis hakkab olema selle asemel; sellisel viisil et see, kui siis mainitud 100.000 tuhandest

naelsterlingist on aastaks ära makstud, siis see summa arvestatakse 500.000 naelsterlingilisest summast maha.

Ainiti on mõistetav, et Tema Briti Majesteet võib igal aastal kord mainitud Liivimaa provintsi komissari, et veenduda mainitud vägede arvus ning seisundis.

Muideks, et sellel kuupäeval allkirjastatud traktaadi artikkel kuuenda alusel rahalise hüvituse maksmisel on otsustatud, on ka siin täpselt kinnitatud.

See eraldi ja salajane artikkel hakkab omama samasugust jõudu ja mõju, nagu see oleks võetud sõna-sõnalt sel kuupäeval allkirjastatud traktaati, samamoodi on see ka kinnitatud ja ratifitseeritud ja selle ratifitseerimiskirjad vahetatakse samal ajal ja kohas, kus allkirjastatakse ka peamine traktaat.

Selle kinituseks jne.

See juhtus S-Peterburis , 19 septembril 1755 aastal.

(L.S.)Alexy Comte de Bestoucheff-Rumin. (М.П.)Графъ Алексей Бестужевъ-Рюминъ.

(L.S.)Michel Comte de Woronzow. (М.П.)Графъ Михаилъ Воронцовъ.

(L.S.)Hanbury Williams. (М.П.)Ганбурий Вилиамсъ.

*

Eraldi ja salajane artikkel II.

Kuna sel kuupäeval allkirjastatud traktaadiga Tema Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet kohustus andma niivõrd märkimisväärset abi T. Majesteedile Suurbritannia Kuningale, järelikult, hakkab juhtuda võivas sõjas temal olema samuti suur osalus, milleks mõlemad Kõrged lepingulised pooled kohustuvad teine-teisele teatama avameelselt kõigest sellest, mis võiks mõnikord puudutada mingeid läbirääkimisi ühise vaenlasega ja hakkavad kasutama üksmeeles kõiki oma jõude, et alustada rahuläbirääkimisi konkreetsetel ja vastastikustel huvidele vastavatel tingimustel.

See eraldi ja salajane artikkel hakkab omama samasugust jõudu ja mõju nagu see oleks sõna-sõnalt võetud jne.

Selle kinnituseks jne.

See juhtus S-Peterburis , 19. septembril 1755 aastal.

(L.S.)Alexy Comte de Bestoucheff-Rumin. (М.П.)Графъ Алексей Бестужевъ-Рюминъ.

(L.S.)Michel Comte de Woronzow. (М.П.)Графъ Михаилъ Воронцовъ.

(L.S.)C.Hanbury Williams. (М.П.)Ганбурий Вилиамсъ.

See on ratifitseeritud Tema Majesteedi Suurbritannia Kuninga poolt 15. novembril 1755 aastal.

Nr. 393.

Väga salajane deklaratsioon, milline antakse Inglismaa saadikule Williamsile 1. veebruaril 1756 aasta konverentsil.

Nõnda tähtsate läbirääkimiste soodsaks lõpetamiseks, millist Tema Kõrgus Härra Tema Majesteedi Suurbritannia Kuninga Saadik Tema Keiserliku Majesteedi Õukonna ministeeriumi juures alustas, mitte vaid tema, vaid ka tema õukond omab muidugi tõestataivamat tunnistust Tema Majesteedi sõprusest ja valmidusest kaitsta oma liitlasi; nõnda et tema ministeerium ei saa praegu miskit enamat sellele lisada, kui vaid oma Augustliku Isevalitseja käsul ja nimel Härra Saadikul kõige kindlamalt kinnitada, et Tema Keiserlik Majesteet kavatseb kindlalt vastu võtta siin 19. septembril möödunud aastal vastu võetud konventsiooniga võetud kohustuse ja seda ka pühalt ja täpselt täita.

Kuigi konventsiooni sisu kujutab piisavalt, et diversiooni juhtum, millist Tema Keiserlik Majesteet tegema kohustus, ei saa toimuda teisiti, kui ainult siis, kui Preisimaa Kuningas ründaks Tema Briti Majesteeti või kedagi tema liitlastest, nii nagu see praegu sõlmitud konventsiooni seitsmes artikkel üpris selgelt näitab, nõnda, et selle suhtes igasugune edasine selgitamine näib liigne olevat, kuna vastasel juhtumil, nimelt kui Tema Keiserliku Majesteedi vägedele Madalmaadesse, Reini äärde või Hanovresse minna tuleks, siis Tem Keiserlik Majesteet ei saanuks võtta enda peale, nõnda kauges kohtades, nende toiduga varustamist, aga eriti viisteist tuhandet ratsaväelast, millise hulgas palju kerget kahe hobuselise väge; ei saaks siis mainitud olla galeeridest, milliste abil Tema Keiserlik Majesteet lubas dessandi korraldada; ei oleks olnud vajadust Tema Briti Majesteedil saata Balti merele oma laevade eskaadrit, millise kohta ainiti konventsiooni üheksandas artiklis on täpne kohustus võetud ja lõpuks vähemalt peaks edaspidi leppida kokku vabas läbipääsus läbi paljude Keiserlike piirkondade, millisest konventsioonis ei ole sõnagi mainitud: ainiti Tema Keiserlik Majesteet, et hoida ära igasugust edaspidist arusaamatust, selle ja selle jõuga esitab endale selgelt ja deklareerib, et diversiooni juhtumil, millise Tema Majesteet praegu ratifitseeritud konventsiooni järgi teostama kohustus, ei saa toimuda teisiti, kui ainult Preisimaa Kuningas ründas Tema Suurbritannia Kuningliku Majesteedi või tema liitlaste piirkondi.

Muus Tema Keiserlik Majesteet käseb Tema Kõrguse Härra Saadikut ja kõvasti kinnitada, et see esildis mitte milleski ei vähenda seda täpsust, millisega Tema Majesteet kavatseb kõik enda poolt võetud kohustused täita. Tema Keiserliku Majesteedi suur sõprus oma kõrgete liitlaste suhtes, aga eriti Tema Majesteedi Suurbritannia Kuninga vastu, on nõnda suur, et Valitseja Keisrinna kaugus ei osutuks ka Madalmaadesse oma vägesid samuti saatma, nõnda nagu nad juba on sina mõlematele mereriikidele appi läinud, kui vaid kodused alati ja kõikjal igasugused kõrvalised eelistatavad asjaolud seda ei takistanuks, kuna Härra Saadikule liitlaslikust avameelsust ei varjata, et siberi poolelt erinevate sealsete Keisririigile alamatest rahvaste hulgas, milliste arv ületab poolt miljonit, juhtuvad segadused on sellised, et kuigi mitte suurt osa armeest seovad kuid ainiti vältimatult sunnivad igaks juhuks reserve hoidma, järelikult nõnda kaugele nagu Madamaad, end selle sõjakäiguga ei nõrgendaks.

Nr. 394.

1766 a. 20. juuni (1. juuli). S-Peterburis 20 aastaks sõlmitud kommertstraktaat. (П.С.З. №12.682). ((П.С.З. № ... ((Полное Собрание Законов Российской Империи, №, või ПСЗРИ.))

((F. Martensi kommentaar.))

Sel samal ajal, kui toimus S-Peterburis 1755 aasta liidu-konventsiooni ratifitseerimiskirjade vahetamine ja kui Inglismaa saadik Williams rõõmustas selle raske asja lõpetamise üle, oli Inglismaa ja Preisimaa vahel sõlmitud 16. jaanuari 1756 aasta liidu-traktaat. Inglismaa valitsus, järgides, nagu alati, eranditult oma enda huvisid, jõudis järeldusele, et kui Preisimaa Kuningas Friedrich II kohustub Inglismaa suhtes Hanovret ega ka Madalmaid mitte ründama, siis ta võib rahulikult loobuda kõigist teistest liitlastest. Ta ei mõelnud hetkegi küsimuse üle: kuidas aga Inglismaa liitlased saavad edaspidi teda usaldada, kui ta, nende selja taga, astub liitu nende ühise vaenlasega?

Inglise-Preisi liidu sõlmimine oli Austria ja Prantsusmaa vahelise, mais 1756 aastal toimunud äraleppimise, tuntud Versailles Liidutraktaadi sõlmimise, otsene tulemus. Kuni selle aastani oli Prantsusmaa Preisimaa ustavaks Austria vastaseks liitlaseks. Kuid olla ühes leeris oma sajandite vanuse vaenlasega – Inglismaaga, Versailles õukond ei soovinud ja seepärast Inglismaa Preisimaaga liitu astumine kutsus viivitamatult esile Prantsusmaa ja Austria vahelise lähenemise ja liidu sõlmimise vajaduse.

Ei ole raske enesele ette kujutada seda ebamugavat olukorda, millises Inglismaa saadik asus, kui ta, kolm päeva peale Venemaaga sõlmitud liidukonventsiooni ratifitseerimiskirjade vahetamist, pidi ilmuma Riigikantsleri ette ja teatama temale just äsja oma õukonnalt saadud teate Inglismaa ja Preisimaa vahel sõlmitud liidu-lepingust. On mõistetav, et ta veenas Kantslerit Inglismaa ja Venemaa vaheliste liitlussuhete muutumatuses ja et Liit Preisimaaga ei riku kuigivõrd Vene-Inglise liidulepingu otsuseid ja eesmärke. „Tema Kuningas, Valitseja“, ütles saadik, „loodab, et konventsiooni täitmiseks Keisrinna käseb nihutada oma väed piiridele lähemale ja hoida neid rännakuvalmiduses, aga nende ülalpidamiseks ettenähtud rahasumma on valmis“.

Nii nagu oli ebaseadlik Inglismaa saadiku olukord, siis veelgi hullemini pidi end tundma Riigikantsler kr. Bestuzev-Rjumin. Oma ülalmainitud memoga (vt. eelmist sissejuhatust)) ta peaegu, et sundis Keisrinnat nõustuma 1755 aasta liidu-konventsiooniga, tõestades, et ainult Inglismaa on Venemaa ustav ja siiras liitlane; et ainult tema ja Venemaa vaenlased võiksid soovida Keisrinnal ratifitseerimise mitteandmist ja et ainult liidus Inglismaga võib Venemaa Preisimaa Kuningat talitseda.

Nüüd selgus, et „kantsleri vaenlastel“, kes suhtusid umbusaldusega Inglismaa poliitikasse, oli täiesti õigus ja ei eksinud nemad vaid kõige targem Kantsler ise. Osutus, et ka Keisrinnal oli õigus, nõudes, Kantsleri arvamuse vastaselt, et Inglismaa saadikule antaks salajane selgitav deklaratsioon (Nr. 393).

On arusaadav, et selline asjade pööre mitte ainult ei muutnud Inglismaa ja Venemaa suhteid, vaid ka kõigutatas saatuslikult kr. Bestuzev-Rjumini autoriteeti ja teenistuslikku asendit.

Muide, on täiesti loomulik, et Kantsler ikkagi püüdis Keisrinnat veenda Inglismaaga sõlmitud liiduliste suhete kasus ja selle riigi poolt Preisimaaga – Venemaa vaenlasega- sõlmitud liidu kahjutuses. 3. Märtsil 1756 aastal Välisministeeriumisse antud memos ta tõestas, et „kui arvestada, et Inglismaa poolt Preisimaa Kuningaga sõlmitud traktaat lõhub mõnigal viisil siinset konventsiooni, siis ülalöeldud mingisuguse nõukogu asutamise ettepanekut peaks lugema juba mineviku ajaks. Kuid kuna selle asemel Preisimaaga sõlmitud traktaat, ei lõhu vähegi siinset konventsiooni ja lubab rohkem, et Inglismaa praegu veelgi enam soovib anda sada tuhat naelsterlingit aastas, et siinseid vägesid hoitaks Liivimaal, siis selle ülalmainitud esildise kiire elluviimine omab praegu suuremat, kui kunagi varem, vajadust ja kasu“.

Krahv Bestuzev-Rjumin nõudis, et võetaks vastu tema Sala-sõjanõukogu asutamise kava, tõestades, et „ainult see otsus peataks Euroopas õukonnad üpris pikaks ajaks“, ja et Inglismaa vaatab sellises Keisrinna otsuses kindlat kavatsust minna Preisimaa Kuninga vastu ja et säilitada liitlastega oma endised suhted.

Märtsis 1756 aastal oli tegelikult ka asutatud Kõigekõrgema Õukonna juures Konverents. Kuid selle Konverentsi asutamisega mitte kuidagi ei kaotatud seda fakti, et Inglismaa sõlmis liidu Venemaa avaliku vaenlasega. Keisrinna käskis Välisministeeriumil meenutada, et „Tema Majesteet asub Inglismaaga sellistes suhetes, et omab teiste riikidega igasuguste kohustuste võtmiseks vabu käsi ja ei ole midagi sellist, et uute kohustuste täpseks täitmiseks vähimaidki takistusi oleks“.

Sellise Kõigekõrgeima käsu vahetuks tulemuseks oli Venemaa Prantsusmaale lähenemine ja Louis XV poolt oma saadikuna S-Peterburi L'Hospitali saabumine.

Selline asjade pööre ärritas tugevalt Inglismaa valitsust: talle ei saanud märkamatuks jääda, et kui Prantssumaa väed ründavad Hanovret või Hollandit, siis Venemaa väed mitte ainult ei saa seda takistada, vaid nad võivad isegi ründavate prantslastega isegi ühineda.

Inglismaa saadik Williams, kes ei paistnud silma erilise külmaverelisusega ega diplomaatiliste võimetega, kaotas täiesti pea. Oli ilmselge, et ta veenas oma valitsust Inglismaa ja Venemaa vahelise liidu kõigutamatuses, tänu peamiselt Kantsleri, kes jäi asjade juhtimise etteotsa ja ustavaks Inglismaa poliitika toetajaks. Kuid Williamsil ei jäänud märkamatuks, et krahv Bestuzev-Rjumini mõju pidevalt vähenes ja eet Keisrinna hakkas enam kuulama Viitse-kantsleri ja Välisministeeriumi nõuandeid. Inglismaa saadik, abi otsides, pöördus lõpuks Suur Vürstinna Chaterine Aleksejevna ((Екатерине Алексеевне)) poole, palvega, et Venemaa poliitikat hoitaks Inglise-Vene liidu-traktaadi raames. Suur-Vürstinna ei kiitnud Keisrinna poliitikat täielikult heaks, kuid tal ei olnud poliitiliste asjade käigule mingit mõju.

Lõpuks otsustas Inglismaa saadik avameelselt tegutseda, et sundida Keiserlikku valitsust väljendama Inglismaaga sõlmitud liidusuhetele suuremat austust.

27. aprillil 1756 aastal Williams ilmus Riigikantsleri juurde ja teatas temale, Viitse-kantsleri juuresolekul, et Inglismaa sõlmis Preisimaaga liidu eranditult selleks, et kaitsta paremini Euroopa rahu. Seejuures, nüüd osutub, et Prantsusmaa kavatses rünnata Hanovret, seejuures kui Austria okupeerib Sileesia. Sellisel viisil on Inglismaa jäetud maha kõikide riikide poolt, erandiks vaid Venemaa, milline, nagu Inglismaa Kuningas loodab, täidab liidu-konventsiooni. Saadik lisas, et ta ilmus selleks, et saada Kantslerilt teada seda, kuivõrd Keisrinna tunnustab Hanovre ründamist kui *casus foederis* juhtumiks.

Õelnud välja sellise kummalise nõudmise, tõmbas Inglismaa saadik järsku taskust vene selgitava-deklaratsiooni (Nr. 393), pani selle lauale ja teatas kategooriliselt, et ta seda tagasi ei võta ja oma õukonnale ei saada. Kantsler ja Viitse-kantsler keeldusid järsult deklaratsiooni tagasi võtmisest, tõestades, et selle ainsaks sihttoitstarbeks on liidu-konventsiooni mõtte täpsem määratlemine. Seejuures nad mõlemad lisasid, et Keisrinna ei saa seda, kui Prantsusmaa ründab Hanovret käsitleda kui *casus foederis* ja et Inglismaal ei ole mingit õigust nõuda Venemaalt Prantsusmaa vastast abi.

Kuid Inglismaa saadik kaotas täielikult selge mõistuse ja külmaverelisuse: ta katkestas pidevalt Kantsleri ja Viitse-kantsleri juttu. Lõpuks, ta kutsus üles sõprusele ja kaastundele Keisrinna vastu: unustades täiesti igasuguse eneseväarikuse tunde, ta hakkas paluma, peaeagu, et pisarad silmis, Venemaa poolset abi, viidates Inglismaa väljapääsmatule olukorrale.

Kuna Inglismaa saadik keeldus Venemaa deklaratsiooni tagasivõtmisest, siis see saadeti Londonisse, kus Venemaa uus esindaja vürst Golitsõn ((А. М. Голицынъ)), andis selle üle hertsog Newcastlele. Nii hertsog kui ka krahv Holderness, kes sel ajal juhtis Põhja asjade departemangu, väljendasid Venemaa saadikule avameelselt oma kartustest Prantsusmaa ja Preisimaa lähenemise suhtes. Inglismaa Välisminister ütles vürst Golitsõnile, et peale Prantsusmaa ja Austria vahelise liidu sõlmimist jääb Inglismaa Kuningal alles ainult üks lootus: Venemaa Keisrinna ustavus ja suuremeelsus. Kui ka tema jätab Inglismaa maha, siis tema lõplik hukk on kindel. „Venemaa Keisrinna kätes on Inglismaa õukonna elustamise vahendid“ Kui Venemaa ühineb Austriaga ja Prantsusmaaga Preisimaa ja Inglismaa vastu, siis viimase riigi hukk on vältimatu, kuna sellise liidu vastu keegi ei saa.

Kartes sellise määrani Venemaa lähenemist Prantsusmale, Inglismaa valitsus tegi ennenägematuid pingutusi, et see liit laiali kiskuda ja säilitada Venemaaga sõprus. Ta tegi Williamsile ülesandeks pakkuda Venemaa õukonnale sadatuhat naelsterlingit, kui 1755 aasta konventsiooni järgset subsidiumit. Ta tegi ettepaneku sõlmida uus liiduleping spetsiaalselt selleks, et kaitsta Hanovre valduste puutumatus.

Lõpuks, Inglismaa õukonnale tuli kummaline mõte: pakkuda Keisrinnale, Preisimaa Kuninga nimel, võtta enda peale Preisimaa ja Austria vahendamine.

100.000 naelase summa vastuvõtmisest keelduti; kuid vahendamise ettepanek hämmastas Keisrinna Elisabeth Petrovnat. Williamsile vastati, et Keisrinna ei pidanud seda vahendajaks hakkamist oma väarikusega kooskõlas olevaks. Kuid kui Inglismaa saadik, mõne päeva pärast oma ettepanekut uuendas, siis Keisrinna käskis anda temale järgmine vastus: „Kui juba härra saadiku esimese mediatsiooni ettepaneku peale oli öeldud, et Tema Keiserlik Majesteet sellist Tema Kõrgeaususe sammu ei oodanud, siis nüüd on temal endal kerge arutada, et Tema Keiserliku Majesteedi Ministriumile ettepaneku kõvem pealesurumine ja selle uuesti tegemine näis Tema Keiserlikule Majesteedile veelgi hämmastavam, kuna Tema Keiserlik Majesteet ootas õiglaselt tema poolt juba korda avaldatud tahte suhtes suuremat austust“.

„Tema Keiserlik Majesteet käsib seepärast Tema Kõrgusel teatada, et nii nagu eelnevas vastuses Tema Kõigegekõrgeim tahe on kõigutamatu, siis ka edaspidist mediatsiooni ettepanekut ei kuulata ära. Tema Kõrgeaususe poolt kasutatud ähvardus, et Preisimaa Kuningas ise oma vägedega Tema Keiserlikku Majesteeti ründab, on samuti tema ettepaneku nõrgendamine, väitele, justkui võimalik, veel enam kinnitab Tema Keiserliku Majesteedi oma kavatsustes, nende õigustamisel kogu maailma ees ja tema ees selles Preisimaa Kuningat süüdistada“.

Saanud sellise vastuse oma teistkordsele vahendamise ettepanekule, Williams veendus oma Venemaa ja Prantsusmaa vahelise lähenemise takistamise püüdluste edutuses. Seejuures tal ei saanud jääda märkamata, et tema taktitundetu käitumine jättis ta Venemaa valitsuse silmis ilma igasugusest krediidist.

Vürst Golitsõn teatas Inglismaa ministriumile, et Keisrinna ei kaeba Williamsi peale, kuid ka ei varja Inglismaa Kuninga eest, et tema tagasi kutsumine oleks olnud temale üpris meeldiv.

Lõpuks Inglismaa valitsus pidi ise mõistma, et Williamsi edasine viibimine Venemaa Õukonna juures ei ole mitte ainult kasulik, vaid pigem kahjulik. Seepärast kutsutigi Williams tagasi. 1757 aasta juulis ta ulatas Keisrinnale oma tagasikutsumise kirjad ja veebruaris 1758 aastal ilmus S-Peterburgi sir Robert Keith, kui erakorraline saadik ja täievoliline minister. Alates juunist 1757 aastal kuni veebruarini 1758 aastal oli Inglismaal Vene õukonna juures ta resident Wolf.

Seejuures St-Jamesi õukonna meeoleolu oli pidevas pendeldamises, olenevalt sellest kuidas toimusid sündmused alanud Seitsmeaastases sõjas. Kui Preisimaa Kuningas võitis, Inglismaa valitsuse rõõmustas ja väljendas vähem austust Venemaaga liidu suhtes. Vastupidiselt sellele, kaotus, millise Preisimaa väed said, suurendasid viivitamatult Inglismaa Kuninga kartusi tema Hanovre valduste puutumatuses suhtes.

Suvel 1757 aastal edenesid Friedrich II asjad väga hästi ja seepärast Inglismaa valitsus pidas võimalikuks heita endalt mask ja teatas avameelselt Venemaa õukonnale, et ta on kohustatud takistama Preisimaa piiridesse Vene vägede tungimist. „Tema Majesteet loodab“, oli öeldud Inglismaa deklaratsioonis, milline oli antud üle vürst Golitsõnile, „et Keisrinna, enne, kui asub vaenulikult tegutsema, pööraks tähelepanu tema kohustusele kaitsta oma alamate kaubandust Balti merel ja peab täitma kohustusi, millised on võetud Preisimaa Kuninga suhtes. Need kohustused seisnevad selles, et Inglismaa ja Preisimaa ühendavad oma jõud, et takistada mingil riigil, milline see ka ei oleks, oma vägede Saksamaale toomist“.

Keisrinna oli selle Inglismaa deklaratsiooni peale äärmiselt rahulolematu ja selgitas selle esitamist Venemaa õukonnale ainult sellega, et Inglismaa, „tundest uhkust võidu üle, millise saavutas Preisimaa Kuningas Prahha all“, pidas võimalikuks Venemaa ähvardamist. Vürst Golitsõnile oli tehtud ülesandeks, 2. juuli 1757 aasta telegrammiga, anda Inglismaa valitsusele temale esitatud deklaratsiooni suhtes järgmine vastus:

„Peale hiljutisi veenmisi Inglismaa valitsuse sõprusest, me ootasime selle sõpruse täiesti teisi ilminguid, ega mitte selliseid, nagu mainitud deklaratsioon... Me täidame ainult meie kohustusi ja kui nad on nüüd laiali paisatud, siis see on ette õigustatud ohuga kõigile naabritele, Preisimaa Kuninga ettevõtlikkusest. Me käskisime oma vägedel tegutseda mööda maad- ja merd Preisimaa Kuninga vägede ja piirkondade vastu, kuna ei jäänud üle teist vahendit, et aidata meie liitlasi, millised langesid ebaõiglase kallaletungi alla. Blokeerida merelt sellised kohad, millised piiratakse tingimatta sisse maalt, nagu on kooskõlas sõjapidamise eeskirjadega ja mida kõikjal rakendatakse, et me ei näe, miks Tema Briti Majesteet võis pidada oma kohuseks kaitsta oma alamate meresõitu Balti merel, kui see on formaalselt meie poolt tagatud, et me kavatseme kaitsta eriti just nende kaubandust“.

„Mis aga puudutab Inglismaa ja Preisimaa kohustust takistada välismaiste vägede Saksamaale tulekut, siis tema esildis võib olla vähimaks tõkkeks, et hoida meid täitmast oma kohustusi ja õigustama samme, milliseid võinuks võtta ette selle vastu Inglismaa poolelt“...

„Me ei muuda midagi meie kavatsustes ja kuulutame otse oma arvamustest: nii nagu me kuni selle ajani püüdsime innukalt ja püüame eraldada Inglismaa huviseid Preisimaa omadest, siis loodame, et Inglismaa ei liitu Preisimaa Kuninga meie suhtes mitteheade soovidega. Vastasel juh tumil, aga nimelt, kui Inglismaa poolelt mingilgi viisil oleks osutatud kasvõi vähimatki tegevust meie vägede või laevastiku vastu, siis me loeme seda senini kõigi meie ja Inglismaa vahel eksisteerivate lepingute rikkumist ja ilmset Inglismaa poolset rahu rikkumist, millise tõttu me ei jäta võtmata meetmeid, millised vastavad meie aule ja väärrikusele“.

Vürst Golitsõn andis selle deklaratsiooni üle Inglismaa ministrile krahv Holdernessile, kes ei öelnud miskit selle vastu ja ainult väljendas lootust, et Venemaa ja Inglismaa jäävad sõprusesse ja liitu.

Muuseas, raske oleks ka sellisele deklaratsioonile miskit vastata, pidades silmas olukorda, millise on võtnud Inglismaa, milline, sõlmib liidu Venemaa avaliku vaenlasega, astudes vältimatul viisil Venemaa vaenlaste ridadesse. Venemaa deklaratsioon kaitseb kategooriliselt Venemaa võõrandamatuid õigusi, kui sõdiv riik ja suure väärikusega eitab igasugust võimalust teha Inglismaa kasuks mingeid järelandmisi. Kuid Keiserliku valitsuse deklaratsioonis viidatud püüd, eraldab pidevalt Inglismaa huvid Preisimaa huvidest, iseenesest mõistetavalt, pidi viima märkimisväärsetele probleemidele ja sisevastuoludele. Inglismaa oli Venemaaga sõdiva Preisimaa liitlane, ja seepärast asjaolude jõul ei saanud jääda Venemaa Keisrinna ustavaks liitlaseks. Kui aga krahv Bestuzev-Rjumin püüdis kõigest jõust, et veenda Keisrinnat sellise liidu kasus, siis selline kantsleri teguviis pidi Keisrinna silmis teda kompromiteerima mitte ainult kui tema riigimehe võimete vaid ka ta patriotismi suhtes.

Inglismaa poliitika Venemaa suhtes ja mainitud Bestuzev-Rjumini püüd varjata selle vaenulikust vana liitlase suhtes viisid Kantsleri 1758 aastal katastroofile. Riigikantsler krahv Bestuzev-Rjumin arreteeriti 14 veebruaril ja talt võeti ära kõik aujärgud ning ametikohustused.

Krahv Bestuzev-Rjumini langemine jättis Inglismaa ilma parimast toest, millist ta omas Venemaa valitsuse ringkondades. Krahv Vorontsov hõivas esimese koha valitsuses ja ta hoidis avalikult Prantsusmaa poolele.

Ainiti, vaatamata Inglismaa aktiivsele osalusele Seitsmeaastases sõjas Venemaa vaenlase -Preisimaa poolel, siis ikkagi Keith, Inglise saadik, jäi S-Peterburgi ja jätkas Keiserliku valitsusega otseste suhete pidamist. On mõistetav, et kõik need pingutused olid suunatud sellele, et lõhkuda Venemaa ja Prantsusmaa ja Austria vahelist liitu.

Nõnda, oktoobris 1760 aastal, ta pöördus Riigikantsleri poole avaldusega, oma ja Preisimaa Kuninga nimel, millise mõttel mõlemad liitlased annetavad rahu ja on valmis sõlmima see Venemaaga viivitamatult. Kuid see liitlaste lahutamise katse ei õnnestunud: Keiserlik valitsus teatas kategooriliselt, et ta kavatseb vankumatult täitma oma kohustusi ja võib nõustuda ainult sellise rahuga, milline annab Venemaa liitlastele õiglase hüvituse.

Selline vastus, muidugi, ei meeldinud Londonile. Hertsog Newcastle kurtis vürst Golõtšinile, et Inglismaa õukond oletas, et Keisrinna on kurnatud kehvast sõjast ja soovib rahu. „Peamised ja loomulikud huvid nõuavad“, jätkas Inglismaa minister, „et Venemaa ja Inglismaa asusid alati heas üksmeeles. Nõnda võiks olla ka praegu, hoolimata Vene huvidest, leppida ära Preisimaa Kuningaga ja seda liitlastest sõltumatult“.

Nende hertsog Newcastle sõnade peale Venemaa saadik kordas veelkord, et Keisrinna ei sõlmi mitte kunagi eraldi rahu. Jutuajamisest tuntud William Pittiga tegi vürst Golitsõn Inglismaa valitsuse ja ühiskonna meeleolu suhtes järgmise järelduse:

„Siin“, raporteeris ta Keisrinnale, märtsis 1760 aastal, „mitte ainult üldsus, vaid ka õukond tunnetab sisemiselt õiglust ja võimalust, et Teie Majesteet hoiaksite Ida Preisimaad igaveses valduses. Siin vaid seda soovitaksegi. Pitt on sama meelt ja kinnitades minule Venemaa ja Inglismaa vastastikuseid loomulikke huve, andis minule mõista, et varsti võib tulla aeg, kui Venemaa käesolevad liitlased ja eriti Viini õukond, hakkavad kadestama Teie Majesteedi head käekäiku ja võimsust enam kui Inglismaa“.

On kaheldav, et St-Jamesi õukond pidas ka tegelikult õiglaseks Venemaaga Ida-Preisimaa ühendamist, milline oli Vene vägede poolt okupeeritud. Pigem võib arvata, et Inglismaa saadik Keith tundis paremini oma valitsuse kavatsusi, kui ta teatas kategooriliselt krahv I.I Šuvalovile ((J.J. Schouvalow, И.И. Шуvalову)), et kui Venemaa kavatseb endaga Ida-Preisimaad liita, siis sõda kunagi ei lõppe. Preisimaa kunagi ei nõustunu selle provintsi loovutamise ja kui ta ongi sunnitud seda loovutama, siis ta ei loobu kunagi selle oma võimu alla tagasi saamise soovist*).(*См. Соловьева, История, т. XXIV, стр.340.

Muide, kui Inglismaa soovis siiralt selle laostava sõja lõppu, st., teisest küljest, seda soovi jagas ka Keiserlik valitsus. Vürst Golitsõnile oli samuti sisendatud, et ta kõige märkamatul viisil õhutaks Inglisma õukonda vastu võtma Venemaa „järeleandlikke ettepanekuid“ rahuks. Venemaa saadik omas sagedasi kohtumisi Pittiga, aga peale tema kukutamist krahv Buthiga ja teiste Inglismaa ministritega. Kuid see mõtete vahetus ei viinud mitte mingitele praktilistele tulemustele:

Inglismaal nähti väga hästi Prantsusmaa jõudude ammendumist ja seepärast ei kiirustatudki temaga häbistavatel tingimustel rahu sõlmimisega. Mis aga puudutab Preisimaad, siis ta oli samuti kuue aastase sõjaga äärmiselt kurnatud, kuid Inglise valitsus tegi sellise ettepaneku Preisimaa Kuningale, et ta sõlmiks rahu siis, kui ta seda kasulikuks peab.

Keisrinna Elisabeth Petrovna ootamatu surm 24. detsembril 1761 aastal päästis Preisimaa Kuninga hukust ja see mõjutas olulisel määral Seitsmeaastase sõja käiku. (Vt. Käesoleva väljaande kd. V, Nr.216 jne.).

Vürst A.M.Golitsõn raporteeris Londonist 26. jaanuaril 1762 aastal oma õukonnale, et „siin igatsetakse äärmiselt Preisimaa Kuningaga liidu sõlmimist ja rõõmuga kasutaks siis esimest võimalust, et sellest loobuda“. Krahv Buth läks oma avameelsuses üpris kaugele, öeldes vürst Golitsõnile suure saladuskatte all, et Friedrich II kavatses Venemaa Austriaga tülli ajada ja läheb siis temaga Taani vastu.

Keiser Peeter III, kelle aukartus Preisimaa Kuninga isiksuse vastu oli niivõrd piiritu, et teatas viivitamatult Preisimaa saadikule vürst Golitsõni väga salajasest raportist. Mõistetavalt, et Inglismaa minister, saades sellest teada, teatas viivitamatult, et Venemaa saadik ei mõistnud tema sõnu.

Oma isiklikku vaadet Venemaa ja Inglismaa suhetele esitas Keiser Peeter III instruksioonis, milline oli antud krahv Aleksander Romanovits Vorontzovile ((Alexandre Romanovitch Vorontzow, Александру Романовичу Воронцову)), kes asendas vürst Golitsõnit Venemaa esindajana St-Jamesi õukonna juures. Tuleb märkida, et detsembris 1761 aastal vürst Golitsõni Viitse-kantsleri kohale nimetamisega, oli tema kohale Londonis nimetatud Salanõunik Gross. Kuid Kuningas Georg III teatas, et ta ei võta Grossi Venemaa saadikuna vastu. Siis, märtsis 1762 aastal nimetati Grossi asemel saadikuks A.R. Vorontzov ((A.P. Воронцовъ)), kes asus oma ametipostile juunis 1762 aastal.

Vaat instruksioon, milline anti Keiser Peeter III krahv Vorontzovile:

„1)Tuleb püüelda kõigi jõududega, et Inglismaa Kuningal oleks samasugused head kavatsused Preisimaa Kuninga suhtes, millised tal enne seda olid.

2)Tuleb otsida juhtumeid, et paljastada Kuningale ja samas Inglismaa rahvale tema favoriidi krahv Buthi Preisimaa Kuningat puudutavad pettused, kujutades seda viimast kui kogu rahvale langevat kirjeldamatut häbi ja eriti selle kohta, et just kui Inglismaa kavatses, hüljates Preisimaa Kuninga, sõlmida Ungari Kuningannaga spetsiaalne rahu.

3)Püüelda kõikvõimalikul viisil hävitada kalles jäänud kuninglikku sõprust Taaniga...

4)Kõigest jõust püüda, et Inglismaa kaasata minu ja Preisimaa Kuninga vahel sõlmitud liitu, andes, ühest küljest, mõista, kuivõrd suurt kasu ta kaubandust puudutavalt võib saada, aga teisest küljest tõestades vastasel juhul tekkivaid hädasid.

5)Aga eriti tuleks neil silmas pidada, et kui Venemaa jätab Inglismaa ilma järgmistest materjalidest, aga nimelt: merevaigust, mastipuust, vasest, rauast ja kanepiõlist, millisteta Inglise kuidagi läbi ei saa, vaid nad lähevad siis lõplikult laostumisele.

6)Jälgida head üksmeelt Preisimaa Kuninga ministriga niivõrd armastusväärselt, et kui te kuulete, kas siis Inglismaa ministriumist mingeid Tema Majesteeti (Preisimaa Kuningat) hukka mõistvaid jutte, siis te peate tema ministrile neist viivitamatult teatama, et ta saaks neist oma õukonnale raporteerida“.

Sellised olid instruksioonid, millised ainti Keiser Peeter III poolt Venemaa saadikule Inglismaa õukonna juures. Neid lugedes võib mõelda, et nad olid koostatud krahv Goltzi, Preisimaa S-Peterburi saadiku diktaadi järgi.

Õnneks, need instruksioonid ei sanud praktilist tähendust, kuna 1762 aastal tõusis Ülevenemaalisele troonile Keisrinna Katariina II ((Catherine II, Екатерина II)).

Teade Venemaal toimunud riigipöördest oli Londonis vastu võetud rahuloluga. Inglismaa valitsus oli erakordselt rahulolematu oma liitlase – Preisimaa Kuningas Friedrich II tegevuse üle ja Inglismaa kaubanduse huvid kannatasid kõvasti lõppematu Seitsmeaastase sõja pärast. Londonis loodeti, et Keisrinna Katarina II pingutab kõigest jõust, et rahu taastada.

See lootus leidis täielikku kinnitust Keisrinna isiklikes veendumustes, kes kirjutas 21. septembril 1762 aastal Kantsler krahv Vorontzovile järgmise korralduse:

„Kirjutada krahv Vorontsovile (Londonis), et ta jutuajamises väljendaks, kuivõrd suur on minu soov rahu näha; kuid mitte vähese kurvastusega mõistan Preisima Kuninga mittekalduvust sellise inimliku asja poole ja et nõnda kokkusobimatud sentimendid üpris eraldavad mind sellest Valitsejast, järelikult, kuik need meetmed, millised on sõja takistamiseks kasulikud, üpris minule meeldivad, aga loen mitte-väikeseks meetodiks subsidiumi mittemaksmist (Inglismaa poolt Preisimale) ja kokkuleppe Venemaa ja Inglismaa vahel, millist ma suurendama ja kinnitama olen hea meelega end kallutanud“.

Järelikult, Keisrinna oli täiesti üksmeelel Inglismaa ministritega, kes pidevalt veenasid Venemaa saadikut, et „ei ole loomulikuimat liitu“ kui Venemaa ja Inglismaa vaheline liit ja et „igasugune Venemaa Keisririigi soetus ja tema suurenemine Euroopas ei saa olla mõistetud teisiti, kui Inglismaa Kuningale meeldivad, nagu ka Inglismaa kasud meile“ (Депеша гр. А.Р. Воронцова от 19 (30) сентября 1762г.).

Ainiti, Katariina II ei pidanud mõistlikuks Inglismaaga uue liidu sõlmimisega kiirustada, seni kuni ei selgu see,“ millises poliitilise asendisse jääb Euroopa süsteem“ peale „üldise rahu“ taastamist. Vaat, mida ta kirjutas Kantsler Vorontsovile 1. novembril 1762 aastal:

„Käesolevas Euroopa asjade lahendamata seisundis peab ettevatlikus uute alliansside ning hea sisemise seisundi suhtes olema meie poliitiliseks eeskirjaks. Ei ole poliitilist olukorda, milline võiks keelata teostada kaubanduse kasuks võimalikke korraldusi, sest ka Inglismaaga selline traktaat kui kasulik, peab olema sõlmitud aega kaotamata. Kuid seejuures on tarvis eriti jälgida, et ei võtaks endalt ära võimet astuda sarnastesse kohustustesse ka teiste riikidega, seda nii konkursi, aga ka meie toodete väljaveo suurendamiseks“.

„Selleks, et meie sammud“, jätkab Keisrinna“, „oleksid kõiges avalikud ja kindlad, tuleb Inglismaa õukonda veenda, et me tunnistame kasulikuks ja muidugi hea meelega uuendame temaga alliansi, aga seejuures temale teatada konfidentsiaalselt, et praegu see on lükatud edasi ainult selleks, et me käesoleval ajal kaldusime kõrvale Viini õukonnaga vanade kohustuste uuendamisest ja rahuldume temaga heas sõpruses ja kokkuleppes olekuga meie loomulike ja kõigutamatute ühiste huvide alusel, seni kuni me näeme, millisesse poliitilisesse olukorda, peale rahu taastamist, selle õukonna süsteem jääb“.

See Riigi-kantslerile antud instruksioon määratleb tähelapanuväärsel viisil Venemaa poliitika lähimaid eesmärgi. Me näeme, et Keiserlik valitsus pidas sellest Keisrinna enda poolt ettekirjutatud programmist kõigi hilisemate liidu- ja kommertstraktaatide sõlmimiste läbirääkimiste kestel.

Need läbirääkimised võtsid enam positiivse iseloomu ainult peale isiklike muudatusi, milliseid tehti Inglismaa esinduses S-Peterburi õukonna juures ja Keisrinna lähimate Venemaa välispoliitikat juhtivate nõunike hulgas.

S-Peterburgis Katariina II õukonna juures ei olnud enam Inglismaa saadiku Keithi viibimine enam võimalik, pidades silmas viimase lähedasi suhteid Keiser Peeter III. Seepärast oli Venemaa saadikul Londonis ülesandeks tehtud tema tagasikutsumise palve tegemine „mitte seepärast, et Keithi endaga isiklikult oldakse rahulolematu, vaid et muutunud asjaolud nõuavad tema tagasikutsumist“. (Депеша Канцлера к гр. А.З. Воронцову от 17-го июля 1762 г.).

See nõudmine oli viivitatamatult täidetud ja krahv Buckingham oli nimetatud, sama aasta augustis, Suurbritannia erakorraliseks saadikuks Keiserliku õukonna juurde. Katariina II ei olnud eriti rahul sellise saadiku määramisega, eelistades omada oma õukonna juurers „2-klassi välismaalastest ministreid“. Kuid nimetamine järgnes ka kohe ja oktoobris 1762 aastal uus Inglismaa saadik asus S-Peterburis oma ametikohale.

Buckinghamile antud instruksioonide jõul, ta pidi püüdma juba kehtivusaja ületanud liidulepingu uuendamist ja seda selliste muudatustega, mida nõuavad uued asjaolud. Seejuures oli temale tehtud ülesandeks ka uue kommerts-traktaadi sõlmimine, kuna 1734 aasta kommerts-traktaadi tähtaeg oli samuti juba täis*)(*Сборникъ Импер. Русскаго Истор. Общества, томъ XII, стр. 16 и след.

Ainiti, uuel Inglismaa saadikul ei õnnestunud liidu- ega ka kaubandustraktaati sõlmida. Liidutraktaadi suhtes ei leitud üksmeelt mõlemate valitsuste vahel. Katariina II järgis Poola suhtes selliseid eesmärke, millisesse Londoni õukond suhtus üpris ükskõiksel. Poolas eesisev uue kuninga valimine viis Keisrinna mõttele esitada oma kandidaat, Stanislas Poniatovsky ((Станислава Понятовскаго)) isikus, Poola troonile. Kuid ta ei pidanud koheselt oma kaartide Londoni õukonnale avamist kasulikuks, kuigi ta tahtis väga teha koostööd Inglismaaga.

Seepärast tegi Keisrinna Kantslerile omakäelise 16 veebruari 1763 aasta memoga ülesandeks öelda Inglismaa saadikule järgmist: „Minule näib et Inglismaa saadik peaks vastutama sobival ka tema Liidu-traktaadi taotluses, et oleks soovitatav juba varem kokku leppida uue Poola kuninga valimise juhtumiks, nii nagu ma juba kord mitu korda ühel saadikul käskisin sisendada, kuid ikkagi ei ole tema õukonna arvamust teada; aga kui ta ütleb seda, et nad on kõige nõus, siis ma neis asjades võtan ette, siis võib vastata, et neist peamistest terminitest ei piisa, kui nad ei ole Inglise Varssavis oleva ministri instruksioonides, et ta saaks tegutseda kooskõlas minu saadikuga“.

Riigisekretär tõestas lord Buckinghamile 8 veebruari 1763 aasta konverentsil, et „Inglismaa enda huvi nõuab, et Poola tulevane kuningas oleks Venemaale ustav, sest et mõlemate kroonide eeskirjad on üpris kooskõlas selle suhtes, et säilitades Vabariigi vabadused ja privileegid, kinnitada kindlal alusel Euroopas ja eriti Põhjas vaikus“.

Inglismaa kabinet väljendas oma täielikku nõusolekut toetada Varssavis Venemaa poliitikat, kuid seejuures ta püüdis saada üksikasjalikumalt teada selle poliitika tõelist eesmärki.

Seejuures Keisrinna ei pidanud selle Inglismaa soovi täitmist kasulikuks. Kui krahv Vorontzov kirjutas meeleheitlikult Londonist, et Inglismaa ministrid küsivad pidevalt temalt, kes on Venemaa kandidaat Poola troonile ja et ta ei tea mida vastata, omamata vähimaidki instruksioone, Keisrinna omakäeliselt visandas telegrammi äärele järmised sõmnad: „Ce n'est doncqu'en defaut de talens, qu'on a besoin des instructions“. ((Nii et see on lihtsalt talentide puudus, vajame juhiseid. Guugel-tõlge. KL.))

Kui teine kord meie saadik rõõmuga teatas, et Inglismaa Minister lord Sandwich talle kinnitas, et Inglismaa ei sekku Poola asjadesse, seni kuni ei saa teada Venemaa kabineti tõelisi kavatsusi ja et ta on väga rõõmus sellise valitsuse otsuse üle, Keisrinna oli krahv Vorontzovi sellise käitumisviisi üle erakordselt rahulolematu. 17. (28.) oktoobri 1763 aasta raportis Keisrinna kriipsutas oma käega alla järgmise laitude: „Au nom de Dieu, en quoi veut-il que cette Cour se mele, puisqu'il avoue qu'elle ne sait pas au juste les intentions de la notre“. (\"Mida ta tahab, et see kohus parandaks, sest ta tunnistab, et ei tea täpselt meie kavatsusi\". G-tõlge. KL)).

Üldse Keisrinna Katarinna II ei olenud eriti heal arvamusel oma Londonis asuva esindaja diplomaatiliste võimete suhtes, kelle raportid, ka tegelikult, paistsid silma suure naiivsuse ja taktitunnetuseta. Keisrinna pidi leidma üpris kohatuid nõuandeid ja juhiseid, milliseid krahv Vorontzov andis temale oma kõigealamlkemates raportites. Ta leidis tema arutlused olevat „haledad“ ja ta ei saanud teda tema poolt hõivatud postile jätta. Detsembris 1763 aastal krahv A.R. Vorontzov kutsuti Londonist tagasi ja tema asemele viidi Haagist üle Salanõunik Gross.

Muideks, krahv Vorontzov ise tunnistab, et ta erineb „innukuse puuduse poolest, millist minu talendid ei suutnud korvata“ ja et „komisjon, milline on minu peale pandud siinses õukonnas, ületab paljuski minu teamised“. (Депеша от 6(17.)ноября 1763 г.).

On tähelepanuväärne, et Inglismaa õukond väga rõõmustas, kui Vorontzov tagasi kutsuti, sest et krahv „oli kontaktis õukonna vastaste partei juhtidega ja kes, võib öelda täiesti eksimatult, dikteeris temale telegrammide tekstid ette“. Selline oli avaldus, millise tegi lord Buckingham Riigikantslerile.

Kuid krahv Vorontzovi kummaline käitumine ei mõjutanud mingilgi viisil liidu-lepingut puudutavaid diplomaatilisi läbirääkimisi. Need läbirääkimised toimusid S-Peterburis, Lord Buckinghami poolt ühest ja Riigikantsleri, Viitse-kantsleri ja Salanõunik Olsoufiowi vahel teisest küljest. Lepinguliste poolte vahel ei jõutud kokkuleppele, sest et nende vaated ja huvid läksid olulisel moel lahku. Ei olnud üksmeelt Poola asjas ja ka Ida küsimuses oli täielik erimeelsus. Venemaa volinikud soovisid kategooriliselt, et Venemaa sõda Ottomani Impeeriumiga oleks *casus*

foederis. Seejuures Inglismaa saadik selgitas mitte vähem kateoorilisel moel, et Inglismaa mitte kunagi ei nõustu Türgiga peetavat sõda liidu juhtumiks võtmisega, nõnda nagu sel juhtumil ta riskeerib kaotada „kõik Vahemere Ida-ranniku kaubanduse“, s.t. Türgiga kaubanduse. Kui Konstantinoopolis saavad sellisest Inglismaa Venemaas suhtes olevast kohustusest teada, siis türklased hakkavad viivitamatult kitsendama Inglismaa kaubandust sedavõrd, et see lakkab täielikult.

Seejuures Keisrinna Katariina II oli seda meelt, et kui Inglismaa ei ole kohustatud Venemaale liidulist abi andma viimase sõja ajal Türgiga, siis liidu-traktaat kaotab tema jaoks igasuguse olulise tähenduse. Viitse-kantsler vürst Golõtzin isegi tõestas Inglismaa saadikule, et „siin (S-Peterburgis) ei ole mitte asjatult imeks pandav, milleks Inglismaa õukond tahtis Ottomani Porta liidu juhtumist välja arvata, kui ta kogu poliitilise tõenäolisuse poolest oli hulga enam Inglismaa kasuks, kui Venemaa poolt saab olla“.

Krahv Buckinghamil oli alust olla täiesti teisel arvamusel ja oletada, et pigem tuleb Venemaa sõda Türgi vastu, kui Inglismaa ja Türgi vahel.

Teiseks komistuskiviks liidu-traktaadi sõlmimisel oli Rootsi asi. Keisrinna soovis, et Inglismaa positiivsel viisil toetaks tema poliitikat Rootsis, ega piirdunuks ainult veenmistega nende huvide ühtsusest ja valmisolekust kaasabi osutada. Liidu-traktaadi kavasse tegi Katariina II oma käega järgmise märkuse:

„Paljude aastate kogemus on näidanud, et mõned kõrvalised riigid püüavad Rootsis üla pidada sellist parteid milline pidevalt hoiaks rahva hulgas ülal tahet ja soovi Põhja korratusteks, kasutades selleks igasuguseid selleks sobivaid vahendeid. Seetõttu on vaja teha spetsiaalne salajane artikkel, et Inglismaa ministrid Rootsi õukonna juures üheskoos nendega tegutseks selle partei kahandamise suunas ja sellele vastukaaluks teist parteid toetades. Sellest Inglismaa näeb, kuidas me kooskõlastamae tema huvid meie huvidega ja kuivõrd me otsime kõiki neid ühendavaid punkte“ (*). (*Сборникъ Импер. Русскаго Истор. Общества, томъ XLVIII, стр. 568.

Inglismaa valitsus mõistis väga hästi, mida neilt Keisrinna soovib Rootsi suhtes: ta pidanuks nõustuma maksma subsidiidume, milliseid on tarvis Rootsis Prantsusmaa mõju vastu tegutsemiseks. Venemaa ja Prantsusmaa huvid pidevalt põrkusid sel ajal Rootsis ja Poolas. Inglismaa saadiku krahv Buckinghami sõnade järgi isegi Keisrinna ise „põlgas sügavalt Prantsusmaa rahvast“ (she has an original rooted aversion to the French Nation) ja isiklikku vaenu Preisimaa Kuninga suhtes. Ja kuigi Venemaa diplomaadid pidid täitma neile Keisrinna poolt antud instruksiooni, ikkagi nad „on liiga prantsusmaa rahva poolt, milliste tavaid ja keelt nad on õpetatud vaimustama, neile antud kasvatus tulemusel“ (*). (*Сборникъ Импер. Русскаго Истор. Общества, томъ XII, стр. 97, 159.

Vaatamata ühise vaenule, milline ühendab Venemaad ja Inglismaad, ikkagi liidu-traktaadi sõlmimise asi karva võrdki ei liikunud edasi. Augustis 1763 aastal Kantsler krahv Vorontzov andis krahv Buckingham Venemaa liidu-lepingu kava, millise saadik ise ja Londoni kabinet tunnistasid mitte ainult „Suurbritannia huvidele täielikult võõraks“, vaid samuti „põhjenduseks uutele erimeelsustele, eriti Euroopa Põhjaosas“. (Депеша гр. Сандуича к гр. Бѣкингаму от 23-го сентября 1763 г.).

Sellistel asjaoludel liidu-traktaadi sõlmimine osutus võimatuks: Venemaa valitsus nõudis Inglismaalt poole miljoni rubla maksmist, et ajada Poola asju; teisi subsidiidume rahasid Rootsi asjadeks ja lõpuks, kaasates ka Türgi liidu-lepingu mõju rakendumise juhtumiks. Inglismaa kabinet keeldus kateooriliselt allkirjastamast selliste tingimustega liidu-traktaati. Veebruaris 1764 a. Inglismaa minister kr. Sandwich teatas krahv Vorontzovile, et pidades silmas võimatust jõuda kokkuleppele liidulepingu suhtes, siis kuningas ei näe ka vajadust pidada S-Peterburis 1. järgu ministrit ja seepärast kr. Buckingham kutsuti tagasi.

Muideks, krahv Buckingham ise oli ilmselgelt kurvastatud oma jõupingutuste edutuse pärast ja taotles Inglismaale tagasikutsumist. Peale selle, tema isiklik asend S-Peterburgi õukonna juures oli üpris ebameeldiv, seda kokkupõrke pärast, milline toimus tal kantsleri enesega.

Jaanuaris 1763 aastal Vorontzov andis Inglismaa saadikule üle mingid paberid, milliste kohta ta ütles, et need on kulude nimekirjad, milliseid venelased kandsid Inglismaa kaaperite tegevuse tõttu, „lisades, et ka ta ise kandis märkimisväärset kahju paljude Prantsusmaalt saadetud

väärtuslike asjade kaotuse tõttu, kuid ta ei nõua hüvitust, vaid ainult raporteerib sellest, lootes täielikult Tema Kuningliku Majesteedi armulikkusele“.

Inglismaa saadik oletas, et Kantsler soovib tema valitsuselt saada liidu- ja kommerts-traktaadi kiiremaks sõlmimiseks altkäemaksu. Seepärast, oma valitsuse loal, ta kirjutab 26. juunil 1763 aastal krahv Vorontzovile, et Inglismaa Kuningas teeb temale kingituse 2000 naelsterlingit, kui vaid Venemaa ja Inglismaa vahel sõlmitakse Inglismaale kasulikel tingimustel kommerts-traktaat“.

On mõistetav Riigikantsleri pahameel, milline oli esile kutsutud „selle kummalise ettepanekuga“, millist võis seletada vaid Inglismaa saadiku „kerge ärrituvuse ning kergemeelsusega“. Krahv Vorontzovil oli seaduslik õigus tunnistada kr. Bucminghami „pahandavat tegu“ „verd väärseks“, lisades, et auga ta ei kauple, aga Inglismaa poolt soovitatavatel tingimustel kommerts-traktaadi sõlmimine tähendab ebaausalt käitumist ja oma isamaa vastu reetliku teo sooritamist.

Krahv Buckingham palus väga vabandust oma ettepaneku eest ja meenutas, et ta ise väljendas erakordset kahetsust oma 26 juuni kirjas, et oli sunnitud sellist tingimust seadma. Otsustades Inglismaa saadikuga 8 juulil peetud konverentsi protokoll järgi kr. Buckingham vabandas „praegu, et pisarad silmas“ ja palus see õnnetu juhtum unustada*). (*Сборникъ Импер. Русскаго Истор. Общества, томъ XLVIII, стр.527 и след.

Keisrinna Katariina II soovis anda kogu sellele asjale „pooltevahelise“, ega mitte riikliku iseloomu. Ja nii nagu kr. Buckingham „kahetses meie Kantsleri solvamist“, siis ta ei nõudnud „mitte mingit teist hüvitust“. Kuid ikkagi kr. Buckinghami olukord Venemaa õukonna juures muutus üpris ebameeldivaks ja ta sõitis hea meelega S-Peterburist ära, milles tal oli ebaedu kõigis temale pandud diplomaatilistes läbirääkimistes.

Krahv Buckinghami asemele oli nimetatud Inglismaa saadikuks sir Georges Macartney ((Джоржъ Макартней)), kesasus oma ametipostile 1765 aasta alguses. Temale antud instruksioonide alusel uus Inglismaa saadik pidi esmalt saavutama kommerts- ja hiljem ka liidu-traktaadi sõlmimise.)(*Сборникъ Импер. Русскаго Истор. Общества, томъ XII, стр. 184.

Uuel Inglismaa esindajal tuli pidevalt asju ajada Venemaa poliitika uue juhiga, krahv N.I. Paniniga ((N.I. Panine, Н.И.Панинымъ)), kellele Keisrinna 27 oktoobri 1763 aasta ukaaziga, tegi ülesandeks „praegustel ja lihtsatel asjaoludel“ juhtida Väliministeeriumi asju.

Krahv Panin oli veendunud „Põhja süsteemi või accordi või kontserdi“ veendunud pooldajaks, millise jõul Põhja riigid, sellised nagu: Venemaa, Preisimaa, Taani, Rootsi ja Poola, koos Inglismaaga, pidid moodustama ühise kaitse- ja pealetungi-liidu, et hoida Euroopa Põhja osas rahu. Krahv Panin oli sedavõrd sisse võetud oma ideest, millise ta oli saanud päranduseks, muideks, parun Korfilit, Venemaa saadikult Kopenhaagenis, et tegi Grossile ülesandeks taasalustada lord Sandwichiga läbirääkimised liidu-traktaadi üle. Kuid ta pidi seda tegema, kui selleks tekib „loomulik juhus“, milline annab märku Inglismaa ministritele, et on saabunud „parim aeg nende soodsaks lõpetamiseks“. Seejuures pidi saadik pidevalt meeles pidama, et „liidu-traktaadi läbirääkimiste uuendamisest ei tule miskit loota, et mitte näidata, et me seda väga soovime“. (Депеша гр. Панина к Гроссу от 9. (20.) апреля 1765 г.).

Kui liidu-traktaadi läbirääkimised, milliseid alustati S-Peterburis krahv Buckinghamiga, ei olnud senini edu saavutanud, siis seda võib osalt panna süüks endisele Inglismaa saadikule, kelle „käitumine oli niivõrd korratu, nagu oli ka ta eraelu“.

Uus Venemaa esindaja Londonis, kelle poliitilisi võimeid Keisrinna ja krahv Panin kõrgelt hindasid, toimis üpris ettevaatlikult ja ei kutsunud esile mitte mingeid soove Inglismaaga sõlmitava lepingu suhtes. Vastupidiselt, Inglismaa ministrid ise väljendasid temale lootust, et nüüd see leping sõlmitakse. Neist jutuaajamistest tegi Gross järelduse, et „et siinsed tõelised ministrid muutumatult ja kindlalt püsivad sellise arvamuse juures: 1)et Poola asjadesse ei sekkutaks; 2)et Teiega sõlmitavas liidu-traktaadist oleks Porta välja jäetud ja 3)et mitte mingite subsiidiumite andmiseks ei kohustataks“.

Kui Londonis saadi teada Venemaa ja Preisimaa vahel sõlmitavast uuest liidu-traktaadist*) (*Vt. Käesoleva „traktaatide kogu“ kd. VI, Nr.221), lord Sandwich väljendas Venemaa saadikule

oma imestust, et selle akti teksti ei ole Inglismaa valitsusele saadetud. Kuigi Gross ei teinud Inglismaale selle traktaadiga liitumise ettepanekut, siis krahv Sandwich teatas juba ette, et sellist ettepanekut vastu ei võeta. Gross imestas sellise avalduse üle ja küsis, et kas seda ei tuleks mõista kui Inglismaa valitsuse kadedust Preisimaa Kuninga suhtes?

Krahv Panin kirjutas pliitsiga Grossi poolt esitatud küsimuse vastu järgmised sõnad: „Ja algava rahutuse suhtes, et seni mitte mingit otsustavat süsteemi ei omata, ja olukorraga leppida ei soovita. Kuid kui õigemini teavitatakse Bourbonide õukonnaga peetavatest läbirääkimistest, siis muidugi ei hakata meiega niipalju kauplema“. (Депеша Гросса от 27-го февр. (7-го марта) и 28-го мая (8-го июня) 1764 года).

Kui saadik raporteeris krahv Paninile, et Inglismaa minister krahv Sandwich uuesti kinnitas Kuninga nõusolekust allkirjastada igasugused „sündsad kohustused“, krahv Panin märkis, et „mõistliku menetluse ja kindlusega võib jõuda selleni, et Inglismaa tasub osa Poola asjadega seotud kuludest“.

Kui aga Londoni kabinett sai teada Austria ja Prantsusmaa vahel sõlmitud uuest liidu-traktaadist, tema rahutus silmnähtavalt suurenes: ta kartis jääda täiesti isoleerituks. Seepärast krahv Sandwich taotles, jutuajamises Grossiga Venemaa ja Inglismaa vahelise liidu-lepingu kiiremat sõlmimist, et Euroopas säilitada poliitiline tasakaal. Seejuures Inglismaa minister väitis samuti, et Inglismaa on valmis viivitamatult liituma Vene-Preisi liidu-lepinguga (Депеша Гросса от 4-го (15-го июня) 1764 г.).

Selle raporti esitas krahv Panin Kõigekõrgema äránägemisele koos ta järgmise järeldusega: „Teie Keiserlik Majesteet suvatsege ise kõigekõrgemalt käsitleda, et meie poolne viivitamine neil läbirääkimistel ei tekitaks miskit rumalat, aga tulevikust võib loota hulga paremat, mis Teie Majesteet näha suvatsesite Preisimaa Kunigaga, kui ta ise mõistis, milles seisneb meie poliitika peamine asi“.

Selliseks Londoni kabineti sooviks ei olnud omada Venemaaga liidu-traktaati, millise saavutamine oleks olnud järeleandlikus tingimustele, millistest oli saanud selle sõlmimisel komistuskivi. Inglismaa valitsus ei nõustunud kuidagi Türgiga peetava sõja võtmist kui *casus foederis*. Teisest küljest, mida näitlikumalt tuli ilmsiks Inglismaa palav soov liidulepingut sõlmida, seda vähem Keiserlik valitsus selle sõlmimisega ruttas. Gross mitte ainult ei saanud volitusi liidu-lepingu sõlmimise läbirääkimiste pidamiseks, vaid vastupidi, talle kirjutati mitmeid kordi ette see, et liidulepingu sõlmimise algatuse au peab jääma Inglismaa ministritele.

„Krahv Sandwichiga eelnevalt tõstatatud probleemi taastõstatamine“, kirjutab kr. Panin Grossile 29 jaanuaril 1765 aastal, „Ottomani Porta võtmine liidu juhtumiks, ei üllata mind isiklikult. On juba ammu ajast tuntud Inglismaa komme, et läbirääkimistel, nagu kioskipidajatel kombeks, kaubeldakse nii kaua kui selleks aega jagub, ja välja tuleb kaubelda niivõrd palju, kui võimalik. Kuid meil ei ole tarvis nende eeskuju järgida ja selleks vaid kord öeldes seda, milles me näeme oma kasu ja et ainult see asendab meile meie poolt lubatud suured tulud, peab jääma nüüd tingimata 500.000 rubla nõudmise juurde, kui meil tekib Türgiga sõda“.

Kui aga Inglismaa ministrid viitavad sel juhtumil oma parlamendile, millisele peab siis avalikustama Porta suhtes eksisteerivad artiklid ja nii saab neist teada Porta ja ta laostab siis Inglismaa kaubanduse, siis krahv Panin märgib õiglaselt, et seda liidu-traktaadi artiklit saab varjata. „Kuni ajani“, kirjutab Panin, „kui vastav juhtum saabub, milline vajadus teeb parlamendile avastuse; aga kui see ka tegelikkuses ees seisab, siis muidugi rahvas pahandab valitsuse üle selle 500.000 rubla pärast!“

„Ma palun Teie Kõrgeausust, kui on tarvis teha sobival juhtumil see märkus krahv Sandwichile, et ta sellest võiks järeldada, et Türgi sõda nähakse meie poolelt ette konditsioonis *sine qua non*, ((ilma selleta mitte)), kuna on erapooletu öelda, kogu meie kasu liidust vaid sellega piirdubki; aga sellisel viisil kui ta uuesti hakkab rääkima, et Inglismaa rahvale ja parlamendile näib metsik, kui uues traktaadis on tulevikus Venemaale antud endiste asemel suured kasud, saab anda talle väarikalt tähele panna, et loomulikult ka Venemaa Keisririik näib metsik, kui sellise kasu ja isamaa kuulsuse juures hooldava valitsemise juures, sinne õukond mitte just paremate ja õiglasemate kasudega oma liite sõlmib“.

Läbirääkimised, millised toimuvad S-Peterburis krahv Panini ja uue Inglismaa saadiku vahel ei viinud samamoodi soovitud eesmärgile. Sir George Macartney ei eitanud, et kui Preisimaa ja Taani Kuningad ei välistanud oma liidu-lepingutest Venemaa sõda Türgiga, siis „võib olla ka tema õukond nõustub sellega, arvestades Venemaa õiglasi nõudmisi, eriti siis kui siinsest küljest enam osutatakse alandlikumat kommertstraktaadi otsustuste suhtes“ (Депеша гр. Панина от 19-го марта 1765 года к Гроссу в Лондоне). Viitse-kantsler jagas täielikult Inglismaa saadiku lootust ja veel kord väljendas temale oma arusaamatust Inglismaa valitsuse kartuste suhtes, „et Inglismaa võiks sellega mingitki oma kaubandusele siinse Keisririigiga Ottomani Türgi suhtes tehtud kokkuleppes kahju tekitada. Selles on niivõrd vähe ohtu ette näha, kuivõrd ka Prantsusmaaga sarnasel juhtumil oli, sest et ta kroon sõlmis Viini õukonnaga enne viimast sõda liidu-traktaadi, jätmata liidu juhtumist vähegi välja Porta, ainiti peale seda türklased heas üksmeeles Prantsusmaa rahvaga olid ja Prantsuse Vahemere äärne kaubandus asus siis ja ka praegu asub õitsval järjel“.

Lõpuks, krahv Panin väljendas oma südamest sügavat veendumust, et rahu Venemaa ja Türgi vahel jääb pikaks ajaks rikkumatuks, sest et käesoleval ajal „ei ole tõenäolisuse varjugi“, et Porta rikuks rahu.

Ainiti, kõik need veenumused ei avaldanud Inglismaa valitsusele mitte mingit mõju, milline jäi oma otsuse, et mitte mingil juhul ei võta Venemaa ja Ottomani Porta vahelist sõda, kui casus foedris, suhtes kõigutamatuks. Ta oli pigem valmis tegema järelandmisi Poola ja Rootsi asjade suhtes, kuid riskeerida oma kaubandushuvidena Levantis, ta kategooriliselt keeldus.

Kuid sel samal ajal, kui läbirääkimised liidu-traktaadi üle olid täiesti edutud siis seevastu kommerts-lepingu sõlmimise läbirääkimised lõppesid üpris soovikohaselt. Ainiti, ka need läbirääkimised läbisid erinevaid faase ja ka enne soovikohast lõppu näis, et ka need läbirääkimised lähevad rappa.

Mõtete vahetamine uue kommerts-traktaadi suhtes, et muuta 1734 aasta traktaat, algasid 1762 aastal, uue Inglismaa saadiku, lord Buckinghami saabumise järel, kes sai krahv Vorontzovilt uue lepingu Venemaa poolse kava. Selle kava vastu seadis saadik üpris tugevad argumendid, tõestades, et selles on järgmised läbitöötamata kohad: 1)ei ole määratletud Vene ja Inglise -alamate vaheliste kohtuvaidluste korda; 2)ei ole tagatud nende vahel sõlmitud lepingute täitmist; 3)ei ole määratletud võlgade sissenõudmise tagamine.

Peale selle, Inglismaa saadik leidis käesoleva korra üpris põhjendamatu olevat, millise jõul Inglismaa kaupmehed S-Peterburis on Kommerts-Kolleegiumi ametkondlikus alluvuses, aga inglased, kes elavad Moskvas või Arhangelskis, alluvad aga magistraatidele. Kuid eriti energiliselt vaidles Buckingham kava artikkel IV vastu, milline asendas eelmise traktaadi sama artiklit selles mõttes, et Venemaa kaupmeestelt ei võeta mitte mingit väljaveo maksu, millist aga maksavad inglased. 1734 aasta traktaadi Artikkel IV sätted, millised kehtestasid vene ja inglise kaupmeeste vahel võrdsuse väljaveo maksude suhtes, oli Venemaa projektist lihtsalt välja jäetud.

Inglismaa saadiku vastuväited vaadati läbi spetsiaalse komisjoni poolt, milline oli asutatud Keisrinna poolt selle asja korraldamiseks. See komisjon asus krahv Panini juhtimise all ja koosnes järgmistest isikutest: krahv Münich, vürst Golitsõnist ja kabineti-sekretärist Тепловист ((Миниха, Голицына, Теплова)).

Kooskõlas Inglismaa saadiku lord Buckinghami nõudmistega komisjon muutis oma esialgset traktaadi kava. Nõnda, ta täitis saadiku soovi, et traktaadi Artikkel III oleks võetud väljajätt jooksus teenistujate väljaandmise kohta. Artikkel X oleks lisatud, blokaadi ja piiramise määratluse, sõnad: „mööda merd või maad“. Artikkel XI, saadiku nõudmisel, oleks võetud salakaubaks loetavate asjade hulka mastid, samas kui vene poolelt oli lisatud, et „vili, ehitusmets, merevaik, lina, purjeriie, tõrv ja kõik see, mis võib kuuluda mitte ainult sõjavarustuse hulka, ei saa olla loetud keelatud kaupade hulka“. Komisjon selgitas oma ettekandes, et „see täiendus on tehtud seetõttu, et enne seda Inglismaa kaaperid, risti vastu traktaatidega, pidasid neid kaupu kinni kui keelatud“. Artikkel XII on lisatud, Kõigekõrgema ukaazi järgi, et lepinguliste riikide vaheliste suhete katkemisel võivad mõlemad pooled vabalt välja sõita. Keisrinna lisas omakäeliselt, et „seda mõistetakse ka maa- ja mereväes teenivate inimeste suhtes“. Artiklite XVII ja XVIII loetakse inglased magistraatide kohtualluvuses olevateks. Lõpuks, Artikkel XXV määratles traktaadi kehtivuse ajaks 15 aastat.

Inglismaa saadik jäi temale tehtud järeleandmistele suhtes ikkagi rahulolematuks ja teatas, et temale saadetud kava on Inglismaale niivõrd ebakasulik, et ta ei riskeeri isegi selle Londonisse saatmisega. Läbirääkimised Lord Buckinghamiga muutusid võimatuks ja need katkesid iseenesest peale selle saadiku tagasikutsumist.

Siis krahv Panin saatis oma kava krahv Grossile ja tegi temale ülesandeks, pidades silmas krahv Buckinghami „põikpäisust“, anda see üle Inglismaa ministritele, hoiatades samas neid, et kui kommertstraktaadi sõlmimine viibib, siis Inglismaa kaupmehed Venemaal jäävad ilma juba 1734 aasta traktaadiga nende poolt soetatud soodustustest ja õigustest.

Macartney S-Peterburi jõudes läbirääkimised kommertstraktaadi sõlmimiseks liikusid edasi. Uus Inglismaa saadik tegi oma kriitilised märkused Venemaa kommerts-traktaadi kavasse, millised seisnesid 4 peamises punktis:

1. ta nõudis, et Inglismaa kaupmehed omaksid vabadust üksteisele kaupu müüa.
2. Et Venemaalt võõramaiste kaupade tagasi veol tagastataks neile nende pealt makstud lõivud, arvestades neist maha kaheksandiku. Tõestades sellise nõudmise põhjendatust, Macartney tõstas küsimuse: „Kas London ei ole maailma kõige õitsvamaks kaubanduslinnaks muudetud mitte selle kaudu, et seal ei ole kaubandus mitte mingil kujul kellegi keeldudele allutatud?“ S-Peterburg, lisas Inglismaa saadik, saavutab ainult siis Londoni arengu taseme, kui ta muutub sama vabaks kaubanduse punktiks.
3. Inglismaa kaupmehed, kes elavad Riias ja Narvas peavad olema asetatud seisundisse, millises nad asusid alates 1690 kuni 1754 aastani, kui neid ei kitsendatud. Kui seda ei saa teha, siis saadik nõudis, et „liivimaalased oleksid jäetud ilma kommertstraktaadi soodustustest, samamoodi nagu Inglased, kes elavad Liivimaal“. Kooskõlas sellega, ta soovis saada formaalse kinnistuse sellest, et kõik vaidlused lõpetatakse õiglaselt ja inglastele tagastatakse nende vanad õigused Liivimaal.
4. Lõpuks, „et hoiduda kõigest arusaamatustest ja ebatäpsetest tõlgendamistest selles, mis puudutab traktaadi Artikkel IV, kus on jälgitud õigus asutada uusi asutusi, et parandada Venemaa navigantsiooni vastastikuselt meie (inglise)Acte Navigation'ile, palus saadik krahv Paninilt „sellest kirjaliku selgituse“ (Письмо Макартнея к гр. Н.И. Панину от 20-го (31) июля 1765 г.).

Krahv Panin vastas, 25. juuli kirjaga, et „mõlemad esimesed punktid, puudutavad sisuliselt ainult siseriiklikku seadusandlust, milliseid ei saa traktaadiga lahendada“, kuid mis aga puudutab kaupade edasimüügi asja vaadatakse läbi ja otsustatakse komertsasju puudutavas komisjonis, „nii nagu seda nõuavad selles käsitletav Venemaa Keisririigi“ kasu või kahju tulevikus. Aga tagasi veetavatelt kaupadelt võetud maksude tagasi maksmine on juba mainitud komisjoni poolt loetud kasulikuks ja see viiakse ellu. Kolmanda punkti suhtes oli saadikule vastatud, et Inglismaa kaupmehed Narvas ja Riias ennistatakse oma endistesse vanadesse privileegidesse, kuivõrd viimased on vastuolus nende linnade endite privileegidega.

„Lõpuks, see mis puutub 4. punkti“, kirjutas Panin, „kuigi minul on võimatu positiivselt selgitada teile meetmeid, milliseid eeldatavalt võetakse Venemaal meresõidu soodustamiseks, kuna selle asja suhtes ei ole veel midagi otsustatud, sellegi poolest Valitsejanna Keisrinna lubas minul teid veenda, et millised need meetmed ka olema ei hakkaks, had hakkavad olema sellised, et Briti kaupmeestele antakse võimalus neis osaleda ning neist samasugust kasu lõigata, kui seda hakkavad saama Tema Majesteedi alamad“.

Seejuures krahv Panin väljendas lootust, et saadikule käesoleva kirjaga, milline on kirjutatud Keisrinna erilisel heakskiidul, antud selgitused rahuldavad täielikult teda ennast kui ka tema õukonda. Seda kirja pidi Macartney lugema võrdseks deklaratsiooniga, millist ta oli soovinudki.

Kui aga, lõpetab oma kirja krahv Panin, „teie õukond loobub meie poolt esitatud tingimustega nõustumisest, siis, nii nagu minul oli juba au teile selgitada, kava, milline on teie poolt antud, on meie ultimaatum ja meil ei ole mitte mingit võimalust teha miskit enam. Sellise äraütlemise puhul meie, kahjuks, oleme sunnitud selles nägema läbirääkimiste katkestamist“.

Olles veendunud Keiserliku valitsuse kõigutamus otsustavuses mitte teha mitte mingeid uusi järeleandmisi ja teades oma õukonna soovi võimalikult kiiresti sõlmida Venemaaga kommerts-

traktaat, sir G. Macartney otsustas allkirjastada 4. augusti 1765 aasta traktaadi koos nelia Venemaa volinikuga. Ta oli veendunud, et tema õukond väga rõõmustab, et jõudis lõpule see raske kuid Inglismaale kasulik asi.

Osutus, et saadik eksis täiesti oma valitsuse tegelike vaadete suhtes. Oma 29. septembri 1765 aasta kirjaga hertsog Grafton, kes juhtis Põhja asjade departemangu, teatas saadikule, et „Tema Majesteet Kuningas ja kõik ta ministrid on äärmiselt rahulolematud selle üle, et te otsustasite kaubandus-lepingu allkirjastada enne, kui selle siia saatsite“. Kui isegi traktaat oleks vastanud kõigile Inglismaa valitsuse ja kaupmeeste soovidele, ka siis Macartney oleks toiminud ettevaatamatult ja tormakalt ning ilmselgelt rikkudes temale antud instruksioone.

Eriti vihastas Inglismaa ministreid traktaadi Artikkel IV, millise jõul Keisrinna jättis endale õiguse, võttes eeskujuks Inglismaa 1651 a. Acte de Navigation, tagada vastavate meetetega Venemaa meresõidu areng. Inglismaa valitsus luges selle Inglismaa kaubandusele ebasobivaks, et välisriik tahtis järgida tema eeskujuga ja võtta oma enda kaubanduse ja meresõidu kaitsmiseks spetsiaalsed meetmed. Eriti ebameeldiv paistis temale otsene viide Cromwelli tuntud seadusandlikule aktile, millise alusel Venemaa kavatses võtta oma meresõidu kaitseks meetmeid, millised võisid osutada Inglismaa kaubandusele Venemaal üpris kahjulikud.

Nende kaalutluste alusel oli Macartneyele tehtud ülesandeks viivitamatult krahv Paninile esitada formaalne deklaratsioon, milline tagaks Inglismaa alamatele õiguse osaleda kõigis võetavate meetmete kasudes, milliseid Keiserlik valitsus kehtestab oma enda alamate kasuks kommerts-traktaadi Artikkel IV sätete jõuga. See deklaratsioon pidi olema allkirjastatud kõigi Venemaa volinike poolt, kes allkirjastasid peamise kaubandus-traktaadi ja see peab moodustama selle traktaadi lahutamatu osa. Ilma sellise deklaratsioonita Inglismaa valitsus kirjutas kategooriliselt ette oma saadikule, ei tohi asuda ratifitseerimiskirjade vahetamise juurde ja pigem nõustub traktaadi enda hävimisega, kui et antake järele sellele nõudmisele.

Selliste oma õukonna kategooriliste ettekirjutuste täitmiseks pöördus Inglismaa saadik 17. oktoobri 1765 aasta memoga Viitse-kantsleri poole, millises ta „äärmuslikes südame piinades ja kurvastusega teatas, et tal oli põhjust oodata oma õukonnalt, tema poolt selle traktaadi allkirjastamise eest, hoopis teist vastuvõttu, heakskiitu, millise ta nüüd sai. Tema õukond nõuab, et Panini poolt temale kirjutatud kirja, milline puudutab mainitud kommerts-traktaadi Artikkel IV selgitamist, formaalseks deklaratsiooniks muutmist“. Seejuures saadik lisis, et ta toetub täielikult Keisrinna suuremeelsusele, kes tunneb tema „heatahtlikke sentimente ja tema tõelist alatist püüdu kindlustada mõlemate õukondade vahelist sõprust ja üksmeelt“.

Kuid kõik Inglismaa saadiku palved ja püüdlused ei avaldanud mingit mõju. Krahv Paninile ta kirjutas kirju, millistes ta palus teda see „lihtne formaalsus“ täita, ja kolme nädala kestel ta pidevalt palus tal oma vaadet muuta ja see tema ettepanek vastu võtta.

Vähe veel: „ma julgesin isegi“, kirjutab Macartney oma õukonnale 5. (16.) novembril 1765 aastal, „rääkida oma asjast Keisrinnale endale maskiballi ajal ja peaegu et kukkusin tema ette põlvili, veendes teda, kuid tema kõigutamatus ületas isegi naistele tavapärase põikpäisuse“ (*). (*...“I almost went down upon my knees to Her, to persuade Her, but she was inflexible even beyond a woman's obstinancy“ (Сборникъ Импер. Русскаго Истор. Общества, томъ XII, стр. 260.).

Tekib küsimus, millest siis Keisrinna juhendus saadiku sellise kõigutamatu „tühipalja formaalsuse“ täitmisest äraütlemise puhul, keda ta isiklikult soosis? Seda äraütlemist selgitatakse, eelkõige, enda väärikuse tunnetamisega: ta pidas täiesti piisavaks lubadust, millise ta oli andnud krahv Panini 25 juuli kirjas ja Inglismaa nõudmises ei saanud nägemata jätta soovi anda sellele kirjale piduliku deklaratsiooni kuju, kui tema nimel antud lubaduse suhtes umbusalduse väljendus. Peale selle, traktaadi allkirjastanud komisjoni liikemete arvates, „see deklaratsioon, kuigi see põhines eelmistel selgitustel, ainiti selle sisu on selle tingimustega laiendatud, et kui selles või teises vormis oleks vastu võetud, siis tegevuses endas ülalmainitud siinse poole esildise tunnetatav kavatsus kas siis täiesti kadus või äärmisel määral igasugune selle poolne samm oleks allutatud lõpmatutele järelepärimistele ja tõlgendamistele“.

Spetsiaalse 4. novembri memoga, milline oli allkirjastatud krahv Panini ja vürst Golitsõni poolt, oli üksikasjalikult selgitatud motiivid, miks keelduti sellele piduliku deklaratsiooni kuju andmisest:

Esiteks, „traktaadi allkirjastanud, kuna mitte kõik olid tavalisest Ministeeriumist ja kes ei omanud mitte mingit teist võimu, kui vaid traktaadi kohustuste allkirjastamise kohustust, millistena nad olid heaks kiidetud Tema Keiserliku Majesteedi poolt, ei saa peale seda anda välja mitte mingit deklaratsiooni ega mingit nende kohustuste selgitust. Selleks, et allkirjastada sellist akti tulnuks neile anda spetsiaalsed täielikud volitused. Millise kaudu oleks ministeeriumi asjade ajamise toodud sisse täiesti uus rituaal.

Teiseks, kuigi väljajätt, milline on tehtud traktaadi artikkel IV, puudutab „riigi sisemajandust“, ikkagi Keisrina, erilise sõpruse tundest Inglismaa Kuninga vastu, otsustas oma ministrile kirjutada 25. juuli kirja ja anda selles sisalduv lubadus. „Ainiti, mitte vähem ta sellega arvestab ja soovib, et see oleks loetud monarhi kinnituseks, milline peab olema alati püha. Tema Keiserlik Majesteet tehes selle mitte teisiti, kui kavatsusega jätta see rikkumatuks, ei saa piisavalt imestamata jätta, et keeldutakse sellele täielikku usalduse avaldamisest“.

Lõpuks, kolmandaks, „Tema Keiserlik Majesteet eristab piisavalt sellist lubadust, milline olles ainsaks tema poolseks Kuninga ja briti rahva sõpruse mõjutajaks, ei vaja naturaalselt oma, vastastikulisi, praegu nõutavast deklaratsiooniga, uusi lepinguid. See deklaratsioon, millist ei saa teisiti lugeda, kui kohustuse aktiga, milline on lisatud traktaadile, on hädavajalik nõuda vaid vastastikuslikkust. Kuid nagu sellist vastastikuslikkust tekkida ei saa, sest et Venemaa, omalt poolelt Inglismaalt midagi ei saa ja midagi ka temalt ei nõua, siis selline deklaratsioon oleks olnud ilmse sõltuvuse aktiks, milline oleks tema krooni väärkuse vastane“.

Ainiti, soovides anda Inglismaa valitsusele veel uue tugeva oma sõpruse tõestuse, Keisrinna lubas krahv Paninil ja vürst Golitsõnil allkirjastada spetsiaalne deklaratsioon, millisega kinnitatakse 25 juuli kirja lubadust. Koos sellega oli Inglismaa saadikule teatatud, et temale üle antav deklaratsioon on viimane samm, millise Venemaa valitsus otsustas Inglismaale vastu tulekuks teha ja et ta ei saa mitte mingi teise tingimusega nõustuda.

Näis nagu, et Inglismaa saadik, saanud 25 juuli kirja kinnitamise näol deklaratsiooni, pidi sellega rahule jääma ja asuma viivitamatult ratifitseerimiskirjade vahetamisele. Kui olles juba saanud kibeda õppetunni osaliseks, ta ei julgenud seda teha, mida nõudis temalt kaine mõistus. Ta saatis Venemaa deklaratsiooni Londonisse, kust ta aga sai ettekirjutuse kinnituse, et nõuda kõigi Vene volinike poolset deklaratsiooni allkirjastamist selles samas vormis, millise ta pakkus Venemaa valitsusele välja oktoobris.

Täiesti arusaadavaks saab Keisrinna otsus lugeda Augusti-traktaat hävinuks. Krahv Panin kaotas Inglismaa saadikuga selle kummalise asja üle vesteldes tihti kannatuse. 1766. aasta jaanuaris, Panin, vesteldes uuesti Macartneyga selle asja üle, hüüatas lõpuks: „Juba ammu on aeg teha lõpp sellele asjale ja asuda allkirjade hävitamisele ja millise ma teen ka viivitamatult teie juuresolekul“. „Ta tahtis juba, et talle tuuakse kanseleist traktaat ära“, jätkas saadik oma 10.(21.) jaanuari 1766 aasta raportit, „kuid ma kõige veenavamal ja liigutavamal viisil palusin teda seda rutakat ja äärmist kavatsust veel kas või mõneks päevaks edasi lükata“.

Kui Macartney püüdis Viitse-kantslerit püüda veel lootuse väljendamisega, et kommertsw-traktaadi asja kiireimaks lõpetamiseks saab kõrvaldada kõik takistused, et sõlmida Liidu-traktaat, krahv Panin peatas ta sõnadega: „kui te räägite enda eest, siis te tahate mind petta, aga kui te räägite teie omade nimel, siis nemad tahavad teid petta“.

Inglismaa saadiku meeleheide oli läbirääkimiste täieliku ebaedu tõttu täielik. Ta valas oma meelepaha välja üpris Venemaa valitsemiskordade ja riigimeeste üpris julmas hukkamõistus. Meie kolleege ta nimetab „mingiteks poepidajateks“ (retail shops), aga kolleegiumi liikmeid – kaupmeesteks, kelle on kõik müüdav.

„Mõlemad riigid“ kirjutab G. Macartney oma valitsusele 11 (23.) veebruari kirjas 1766 aastal, „asuvad teine-teise suhtes vastastikusel eksiarvamuses. S-Peterburis kujutatakse ette, et Inglismaa õukond võib Briti rahva kallutada oma mõtete poole sama kergelt, kui Venemaa Keisrinna võib sundida oma alamaid alluma ukaazile või käsu täitmisele...“

„Meie viga nende suhtes (Venelaste) seisnes selles, et me peame neid haritud rahvaks ja ka nii suhtume sellesse. Seejuures, nad ei vääri sarnast nmetust ja vaatamata inimeste arvamusele, kes ei tunne seda küsimust, minul on julgust seda väita, et Tiibeti Kuningriik või John Presteri valdustel on samasugune õigus selle nimega suurstlemiseks. Mitte ükski siinsetest ministritest ei oska ladina keelt ja vaid väga vähesed omavad üldisi teadmisi kirjandusest“.

„Uhkus on harimatusest lahutamatu (pride is the offspring of ignorance) ja seepärast teie armulikkus ärge imestage, kui selle õukonna teod on tihti läbi imbunud uhkusest ja auahnusest. Jutuajamistel vene ministritega oli Hugo Grotiusele ja Puffendorfile viitamine sama mõtetu, kui Konstantinoopoli Divaniga arutada Clark või Tillotstoni üle. Ma veenan teid, et neis sõnades ei ole miskit liialdatud. Minule räägiti, et alates käesolevast valitsemise ajast on sisse toodud tavalised asjaajamise vormid, milliseid rakendatakse teiste õukondade juures. Panin ja Viitse-kantsler veenas mind, et Keisrinna Elisabethi ajal Bestuzev allkirjastas kõik traktaadid, konventsioonid ja deklaratsioonid, ilma, et tal oleks selleks Valitsejannade poolt volitusi antud. Teie armulikkus võite saada teada, kas see on õige või mitte, kästes arhiividest vastavad teatised saata“.

„Te mõistke“, lõpetab Inglismaa saadik oma iseloomustuse, „et rahvusvaheline õigus ei saa edukalt juurduda seal, kus ei ole olemas midagi ülikoolide sarnast“>(*Сборникъ Импер. Русскаго Истор. Общества, томъ XII , стр. 248.).

Kui, vaatamata kõigile Macartney palvetele Panin ikkagi jäi kõigutamatuks ja viitas pidevalt oma 4. novembri „ultimaatumile“, kirjutas saadik oma õukonnale, et „asjaajamise süsteem, milline on siinse ministeeriumi poolt sisse seatud, seisneb selles, et oma enda tahumatutest arusaamadest koostatakse ilma mingi tseremoonitsemiseta ultimaatum, milline peab olema alla kugistatud kõigi poolt, kes soovivad nendega asju ajada, kusjuures selgitatakse, et kui sarnane roog ei ole maitse järgi, siis on selles süüdi vaid teie enda suulagi, ega mitte nende valmistusviis“ (Депеша сэра Дж. Макартнея от 14-го (25-го)марта 1766 г.).

On tähelepanuväärne, et samal ajal, kui Inglismaa saadik väljendub nii jämedalt Venemaa ministrite ja valitsemise kordade suhtes, krahv Panin ei lasknud käest võimalust, et kiita Inglismaa saadiku käitumist ja soovitas temale, Venemaa Londoni saadiku kaudu, Inglismaa valitsuse poolset head suhtumist.

Nõnda, krahv Panin lõpetab oma 9. (20.) aprilli 1765 aasta telegrammi Grossile järgmiste sõnadega: „Viimaks ma enda meeleheaks pean oma kohustuseks tõestada Teie Kõrgusele õigupärast, selleks, et teatatakse Suurbritannia ministeeriumile, et me saame kiita kavalier Macartney kiindumust, oskusi ja mõistlikku alandlikkust neil läbirääkimistel ja tema tõeliselt kiiduväärt käitumine vääraks nõnda olulise asja õnnelikku lõpetamist“.

Kui Gross teatas krahv Paninile, et Inglismaa ministeerium süüdistab sir Georget selles, et justkui ta lubas temale, kommertstrakataadi asja kiirema lõpetamise eest, liidu-lepingu sõlmimist, Panin tegi Venemaa saadikule ülesandeks protesteerida sellise süüdistuse vastu ja öelda hertsog Graftonile, et „Macartney, minuga mõlemate traktaatide üle peetud paljudes vestlustes, ainiti, kunagi sellist lootust ei andnud“.

Üldse „Macartney“ kirjutab krahv Panin „on suurepärase omadustega minister, mõlematele õukondadele heakavatsuslike tunnetega ja täidetud kiiduvärd püüdlikkusega, et kinnitada mõlemate õukondade vahelist sõprust ning liitu. Ma võin veel omalt poolt kiita ka ta usalduslikust ja rõõmistan, et minul on tegemist nõnda ausa ja pühendunud inimesega“. (Депеша гр. Панина к Гроссу от 24-го августа 1765 года.).

Vähe veel: Keisrinna Katariina II ise ja krahv Panin igal juhul tõestasid Inglismaa saadikule mitte ainult tema vastast isiklikku austust, vaid samuti alaliselt kinnitasid Venemaa ja Inglismaa vaheliste sõbralike ja liitlaslike suhete hädavajadust. Nii, muu-seas, krahv Panin, 7. veebruari 1766 aasta memoga vastu vaieldes saadiku uuele deklaratsiooni allkirjastamise nõudmisele, veel kord kinnitavad temale Keisrinna nimel, et tema arvates „Inglismaa on ise vana ja kõige loomulikum Venemaa liitlane, tema sõprus on meile kallis ja me peame tegema kõik, et hoida meid ühendavaid sidemeid ja anda, kui võimalik, veel enam vastastikust usaldust mõlemate õukondade vahelistele suhetele. Selline on meie mõtteviis; selline on meie käitumise juhtlõng“.

Kuni aprillini 1766 aastal jäid kõik Inglismaa saadiku tungivad deklaratsiooni saamise palved ebaedukad, kuigi ta palus krahv Paninit kõige liigutavamates väljendites. Kord ta palus „kõige pateetilisemal viisil Keisrinna alanduda“ tema õnnetusse olukorda, kord ta esitas meeleheitest küsimuse: „kas siis Keisrinna meid oma pidevate äräutlemistega veel piisavalt ei alandanud“? Teine kord Macartney alustab oma kirja krahv Paninile sõnadega: „Ma tunnistan – ma värisen. Sulg pudeneb hirmust ebaedu ning kartusest teid solvata, minu käest“. Saadik tõestab krahv Paninile, et Inglismaa ministrid on sunnitud arvestama parlamendiga ja Inglismaa rahva ühiskondliku arvamusega, kes nõuavad deklaratsiooni, millisel on Venemaale kõige tühisem tähtsus. See akt on Venemaale - „tühiasi – une bagatelle“! „Kui aga“, kirjutab saadik Paninile 15. (26.) jaanuari kirjas 1766 aastal, „meil oli au omada Teie Kõrgust Inglismaa ministrina, ja kui te olete niivõrd läbi tungitud oma konstitutsiooni sisemisest vaimust, et andestaksite meile meie puudused ja oleks alandlikumad meie nõrkuste suhtes“.

Olles veendunud pakutud deklaratsiooni allkirjastamise saavutamise võimatuses, andis Inglismaa saadik teise mõtte: kas ei saaks kogu Artikkel IV puudutav tingimus, milline puudutab spetsiaalseid meetmeid milliseid soovib Venemaa meresõidu kasuks teha, välja jätta. „Pisarad silmis „palus Macartney krahv Paninit selle ettepanekuga nõustuma. Temale vastati küsimusega: mis aga saab siis riigi suveräänsusega, kui ei saa riigis võtta meetmeid, millised on esile kutsustud rahva-elanikonna seaduslikest huvidest?

Kui aga Inglismaa saadik, kahe kuu kestel, pidevalt uuendas seda uut ettepanekut, siis krahv Paninil kannatus katkes. Ta vastas saadikule katkendlikult ja järsult, et ta nõustus võtma Artikkel IV välja sõnad: „vastastikuselt Suurbritannia Navigatsiooni Aktiga“, kuid kaugemale ta ei lähe mitte üks samm ja kogu artikli väljavõtmisega ega kogu traktaati ümber kirjutamisega ta kunagi ei nõustu. Krahv Panin teatas kategooriliselt, et ta ei näe mingit põhjust selleks, et siduda oma käed igasuguse Venemaa kaubanduse ja laevanduse parandamisega; et Venemaa ei saa lahti öelda oma riiklikust väärakusest ja aust niivõrd, et alluda välisriigile; et Inglismaa ei kauple Venemaaga „ilusate silmade eest“, vaid et see on inglastele niivõrd kasulik, et nad ikkagi, isegi ilma kommerts-traktaadita hakkaksid seda pidama.

Vähe veel: krahv Panin teatas saadikule tema poolt Kõigekõrgemalt saadud käsust kirjutada ukaaz, milline tühistaks Keisrinna Katariina I Inglismaa kaubanduse kasuks antud deklaratsiooni (vt. Nr. 382-83). See ukaz pidi olema avalikustatud viivitamatult peale seda, kui Kroonlinna saabub esimene Inglismaa laev.

Lõpuks, Inglismaa saadikule tuli pähe õnnelik mõte väljendada Artikkel IV ainult lepingulist riikide *vastastikust* õigust anda välja igasuguseid seadusi ja võtta meetmeid oma enda merelaevanduse toetamiseks, selle asemel, et kuulutada seda õigust erandlikult vaid Venemaale – nagu oli sätestatud kommerts-traktaadi Artikkel IV lausetes.

See mõte meeldis krahv Paninile ja see kiideti heaks ka Keisrinna poolt, Kõigekõrgema poolt asutatud Komisjoni ettekande alusel, et sõlmida kommerts-traktaat. Komisjon tunnistas, et traktaatides peetakse alati kinni vastastikulisuses, millise vastu Inglismaa parlament olla ei saa. Peale selle, „võib arvata“, on öeldud komisjoni ettekandes edasi, et „Inglismaa ministeerium mõtleb seejuures, nagu ka on loomulik, et sellise vastastikulisusega lepingus Venemaa hakkab end paremini hoidma mõningase mõõdukuse juures ja hakkab ettevaatlikumalt kehtestama oma uusi seadusi, kartes, et Inglismaa poolelt selle hüvituseks tingimata ei tehtaks muudatusi nende käesolevates seadustes. Kuid nii nagu olemuselt on piisavalt teada, et Inglismaal on juba ammu see asutatud ja seadustatud, et võiks seepärast olla temal üldse laiendatud kauplemisele ning meresõidule, aga seejuures Inglismaa õukonnal ei ole võimalik muuta või milleski muuta nende tuntud Acte Navigacioni, milline on niivõrd täiuslik, piisav ja kasulik Suurbritannia rahvale, et mitte mingit lisa ei tule, ega saa seda ka kunagi tühistada; seepärast on see rahva hulgas sellises aus ja austuses, et nad ei luba kunagi, et Inglismaa ministeerium julgeks sellele käsi külge panna“.

Sellised kaalutlused, millised sundisid Venemaa valitsust võtma vastu sir George viimast ettepanekut. Kuid võttes selle ettepaneku vastu, Venemaa volinikud ikkagi tegid sellele suure häda, nõudes uue tingimuse enda sõnastuse muutumatuks jätmist ja sundisid saadikut seda vastu võtma.

Ingliskeelses sõnastuses, kooskõlas kaasaegse venekeelse tõlkega, oli mainitud lause väljendatud järgmisel viisil:

„Siis antakse mõlematele lepingulistele pooltele vabadus teha riigisisest selliseid spetsiaalseid seadusi, milliseid tehakse nende *vastastikuse* laevasõidu toetamiseks ja laiendamiseks“.

Krahv Panin sundis saadikut võtma vastu järgmist sõnastust:

„Siis iga kõrge lepinguline pool jätab enesele vabaduse teha oma piirkondades selliseid spetsiaalseid seadusi, milliseid ta peab vajalikuks teha *oma enda* laevasõidu parandamiseks ja laiendamiseks“.

Võrreldes mõlemaid sõnastusi nii prantsuskeelses originaaltekstis, aga ka vene keelses tõlkes, ei saa veendumata jääda, et nad on täiesti ühesugused. Ainult Vene sõnastuses on sõna: „vastastikune“ asendatud sõnadega „oma enda“ laevasõidu. Seejuures „Venemaa õukonna kõrksus“, kirjutas Macartney oma õukonnale 23. juunil (4. juulil) 1766 astal, „jäid endale truuks kuni lõpuni. Komisjoni liikmed jäid kangekaelseteks ja kõigutamatuteks ja lõpuks ma olin sunnitud nende poolt tehtud muudatustega nõustuma“.

Sellisel viisil oli see vaidlustatud küsimus lahendatud, millises oli saanud juba Venemaa ja Inglismaa volinike vahel allkirjastatud kommerts-traktaadi lõplikuks sõlmimiseks komistuskivi. Macartney, rääkides tema enda sõnadega, „pani veelkord kaardile oma enda julgeoleku“ ja allkirjastas traktaadi uue ära kirja, millises oli muudetud Artikkel IV tekst. See akt teostus 20 juunil (1. juulil) 1766 aastal.

Inglismaa saadiku suureks rõõmuks tema valitsus kiitis seekord tema teguviisi heaks ja augusti alguses ta sai Inglismaa Kuningalt selle ratifitseerimise akti. Ratifitseerimiskirjade vahetamine toimus 24. augustil.

Kui sir G. Macartney oli erakordselt õnnelik, tänu selle märkimisväärse asja lõppemisele, siis õiglus nõuab mainimist, et seda rõõmu jagas temaga ka krahv Panin. 26. augusti 1766 aasta kirjas uuele Venemaa saadikule Inglismaa õukonna juures Musin-Puškinile ((A.S. Moussine-Pouschkine, A.C.Мусин-Пушкин, 1730-1817)), kes asus aprillis 1766 aastal, peale Grossi surma, sellele ametipostile, krahv Panin selgitab veelkord oma põikpäisuse põhjused Inglismaa poolse spetsiaalse deklaratsiooni nõudmise suhtes. Need põhjused olid kahetise iseloomuga: üldised ja konkreetsed. Esimeste hulka ta asetab: Inglismaa ükskõikne suhtumine Venemaa huvidesse Rootsis ja Poolas. Nii Stokholmis kui ka Varssavis Inglismaa valitsus ei toetanud tõeliselt Venemaa poliitika eesmärke ja Venemaa pidi ise oma enda jõududega kukutama „prantsuse süsteemi“, milline valitses Rootsis 30 aasta kestel. Selle põikpäisuse spetsiaalne põhjus seisnes valitsuse kõigutamatus otsuses mitte lubada vähimatki kahtlust Artikkel IV tõelise eesmärgi suhtes. Vaat miks, tunnistades juba kord selle artikli üht sõnastust, valitsus ei saanud lubada selle muutmist, et muuta selle tegelik mõte. „Meie kohustused peavad olema sõnastatud meie endi poolt“.

Kuid samal ajal krahv Panin meenutab Musin-Puškinile, et Keiserlik valitsus kavatseb kindlalt hoida kõige lähimaid suhteid Inglismaaga, milline on „riik, millise huvid, oma olemuselt, võrreldamtu viisil seotud Ülevenemaalise Keisririigi huvidega“. Krahv Paninile „Põhja süsteem“ oli ilma Inglismaa osaluseta mõeldamatu. Vaat miks ta lootis kommerts-traktaadi eduka sõlmimisega seada kindel alus Inglismaa ja Venemaa vahelisele tulevasele liidule.

Keisrinna Katariina II ise ei olnud, sarnaselt Paninile, „Põhja süsteemist“ huvitatud, kuid ka tema pidas samuti kalliks Inglismaaga hoitavaid häid suhteid, et saavutada Venemaa poliitikale seatud eesmärke.

Kuid samas oli Keisrinnal tihti põhjust olla rahulolematu Inglismaa valitsuse tegevustega, milline kunagi ei lasknud siilmist oma kommerts-kasu, tihti ohverdades sellele oma vaieldamatud poliitilised õigused. Peale selle, Inglismaa vabadus ja riigikorrad kutsusid mitmeid kordi esile ta rahulolematust. Muuseas, üpris tihti ilmusid Londonis pamfletid ja luuletused, millised olid otseselt tema isiksuse vastased. Venemaa saadikud St-Jamesi õukonna juures püüdsid kõigi vahenditega korjata käibelt selliseid kirjandusteoseid, ohverdades mõnikord selleks märkimisväärseid summasid. Kuid nende teoste hävitamiseks ja nende kirjutajate kohtu alla andmiseks ei olnud mingit võimalust.

Esitame ühe näite. Septembris 1763 aastal saadik Vorontzov raporteeris valitsusele, et Londonis ilmus ajaleht, millises räägitakse Venemaa õukonna kohta kõige solvavamaid asju.

Saadik kaebas oma abituse üle ja ei tea, mida ta peaks tegema.

Sellele telegrammile kirjutas Keisrinna omakäeliselt järgmise otsuse:

„Selleks on kolm viisi:

1)Kutsuda autor, kuhu sobib ja ta läbi peksta,

2)või raha eest sundida kirjutamisest loobuma,

3)või ta hävitada,

4)või kirjutada kaitseks, aga õukonnal, näib, ei ole miskit teha.

„Ja selle hulgast võite valida, mis teile viisakam tundub, aga sellest kirjutate viitse-kantslerile“.

*

Tema Püha ja Lahutamatu Kolmainsuse nimel.

Kuna Kõigehiilgaivaim, Valitsejalikuim Vürstinna ja Valitsejanna Valitsejanna Katariina Teine, Ülevenemaaline Keiserlik Isevalitseja Majesteet ja Kõigehiilgaivaim ja Valitsejalikuim Prints, Valitseja Georg Kolmas, Suurbritannia Kuningas, ühtmoodi soovivad juba ammu ajast peetava, nende alamate vahelist, suuremat kaubanduse laienemist; aga sel eesmärgil enne seda mõlemate Riikide vahel sõlmitud kommerts ja laevasõidu traktaat juba lõppes: siis Nende Majesteetid kavatsesid sõlmida uue ja selleks nad nimetasid ja volitasid oma Ministrid, aga nimelt:

Tema Keiserlik Majesteet, Kuberner, tema luguppeetaivama Tema Poja Tseesareevitsi ja Suur-Vürsti, Tegev-salanõuniku, Senaatori, Tegev-kammerherra ja Tema ordenite kavaleri, Nikita Panini ((Никита Панин));

Tegev-salanõuniku ja Aleksander Nevski ja Poola Valge Kotka ordenite kavaleri, krahv Ernest Munnich ((Эрнста Миниха));

Viitse-kantsleri, Tegev-salanõuniku, Tegev-kammerherra ja Aleksander Nevski ja Poola Valge Kotka ordenite kavaleri, vürst Aleksandr Golitsõni ((Александра Гоицына));

ja Tegev-riiginõuniku ja Püha Anna ordeni kavaleri Grigori Teplovi ((Gregoire de Teploff, Григорья Теплова));

aga T. M. Suurbritannia Kuningas oma T. K. Ü. M. Õukonna juures asuva erakorralise saadiku, kavaleri George Macartney;

kes oma volituste jõul, peale omavahelisi läbirääkimisi, nõustusid järgmistes artiklites:

Artikkel I.

Rahu, sõprus ja hea üksmeel, millises mõlemate Ülevenemaalise Keiserliku ja Suurbritannia Majesteetide vahel tänase kuupäevani õnnelikult oldi, mis ka selle traktaadi jõul sellisel viisil kinnitatud saab, et sellest ajast peale edaspidi Ülevenemaalise Krooni ja Suurbritannia Krooni ja ka nende Riikide, maade, Kuningriikide, piirkondade ja maakondade, millised nende riikide alla kuuluvad, vahel hakkab olema tõeline ja õiglane, kindel ja täielik rahu, sõprus ja hea üksmeel, igavesti kehtima, seda hakatakse rikkumatult hoidma nii merel ja kui ka magedatel vetel ja sel viisil alamatest rahvad ja elanikud nii ühelt kui teiselt poolelt, millisest seisusest või aujärgust nad ka ei oleks, andma igasugust vastutulelikust ja kõikvõimaliku abi mõlemate maade poolt teine-teisele, ja peavad käituma ilma mingit ülekohut või kahju tegemiseta.

Artikkel II.

Mõlemate kõrgete lepinguliste poolte alamatel hakkab olema lubatud täiesti vaba laevasõit ja kauplemine kõigis Nende Euroopas asuvates piirkondades, kus praegu laevasõit ja kauplemine on mingile teisele rahvale lubatud või seda tulevikus lubatakse.

Artikkel III.

Mõlemad kõrged lepingulised pooled leppisid kokku, et Nende alamad kõikidel aegadel oma laevadel või pargastel või vankritel ning ka muudel veoks sobivatel vahenditel kaubaga või ilma, meresadamatesse, asulatesse ja linnadesse, kuhu mingil teisel rahval on lubatud tulla, sõita, oma kauplemisega tegeleda ja elada, aga meremehed, reisijad ja laevad, nii Suurbritannia, aga ka Venemaa omad (kuigi nende ekipaažides on ka mõned teiste välisriikide elanikud), käsitletud kui enam eelistatud rahvad: kuid ei madrused, ega reisijaid mõlematest kõrgete lepingupoolte maadest ei või nende tahte vastaselt teenistusse võetud, kellest ainiti mõlemate lepinguliste poolte alamad välja jäetakse, kui neid nende teenistuses vajatakse; aga kui keegi teenistuja või madrus laevalt teenistusest lahkub, siis ta tuleb tagasi anda.

Samuti on mõlemate riikide alamatel tõelist hinda tasudes seal kõike vajalikku osta ja oma laevu, pargaseid ja vankreid ning muid veovahendeid parandada ja pragusid toppida ning kõik oma toidu ning reisil vajamineva toiduvaru osta ja omal äranägemisel neis kohtades viibida ja sõita ilma mingite takistuste või koormamisteta; ainiti nad peavad igati käituma mõlemate kõrgete piirkondade, kus nad asuma hakkavad, igati õiguste ja seaduste järgi toimetama.

Aga Venemaa laevad, millised merel Suurbritannia omadega kohtuvad ei tohi teine-teise laevasõitu segada, kui nad Briti merel sõidavad ja neid peab kohtlema kui enam eelistatud rahvaid ning neile tuleb osutada igasugust abi, nii Suurbritannia piirkondade sadamates kui ka merel.

Artikkel IV.

Sama on lubatud Suurbritannia alamatele kõigis või mingis ühes Venemaa provintsis, kus mingile teisele rahval on lubatud kaubelda, igasuguseid kaupu ja asju, millistega kauplemine ei ole keelatud, mööda vett ja maad vedada. Seevastu om Venemaa alamatel Suurbritannia piirkondades, kus mingi teise riigi alamatele on lubatud kaubelda, igasuguseid kaupu ja asju, milliste sisse- ja väljavedu, ostmine ja müümine ei ole keelatud, on vabalt sisse vedada, müüa ja osta lubatud.

Seda mõistetakse ka Aasia provintsidest kasvavate või valmistatud kaupade suhtes, kuid sellise erandiga, et see ei ole juba kehtestatud Suurbritannia seadustega keelatud ja ka Venemaa alamad omada samasugust luba, igasuguseid kaupu ja asju, millised mingile teisele rahvale ei ole keelatud osta ja välja vedada, aga eriti kuld ja hõbe, tükkides või purustatud, peale raha, mis valmistatud Suurbritannia piirkondades, osta ja välja viia.

Aga selleks, et järgida Venemaa ja Briti kaupmeeste vahel täielikku võrdsust toidukaupade ja varude väljaveo suhtes, siis on veel otsustatud, et Venemaa alamad peavad tasuma välja-veetavatelt kaupadelt samasugust maksu, nagu tasuvad Briti kaupmehed Venemaa sadamatest samasuguste kaupade pealt: kuid kui kumbki kõrgetest lepingulistest pooltest jätab endale õiguse anda oma piirkondades välja selliseid spetsiaalseid seadusi, milliseid ta peab oma enda laevasõidu parandamiseks ja laiendamiseks vajalikuks asutada.

Aga Venemaa kaupmehed kasutavad neid-samu kaubanduse vabadusi ja privileege, milliseid kasutavad Venemaa kompanii Briti kaupmehed.

Aga nii, nagu mõlemate kõrgete lepinguliste Riikide kavatsus ja selle traktaadi asi kaldub vastastikuste alamate ja nende kaubanduse kergendamisele ning selle piiride avardamisele ning vastastikusele kasule: siis on lepitud kokku, et Briti kaupmeeste, kes kauplevad Venemaa piirkondades, surma juhtumil, erakorralise puuduse ja hädavajaduse korral, kui ei osutu raha saamiseks mitte mingit viisi või siis pankroti juhtumil, omaksid vabadust korraldada oma asju, millised seisnevad Venemaa või siis välismaistes kaupades, sellisel viisil, nagu sellest asjast huvitatud isikud tulusamaks peavad. Seda sama peab järgima Venemaa kaupmeeste suhtes, kes kauplevad Briti piirkondades.

Kõike seda käsitletakse sellist erandit arvestades, et igasugune ühepoolne luba, millist on käesolevas artiklis mainitud, ei või milleski olla riiklike seaduste vastane ja et nii nagu Briti, aga samuti Venemaa kaupmehed ja nende abilised arvestaksid selle maa kõikide õiguste, seduste ja seadlustega, millises nad kauplema hakkavad, et piirata igasuguseid pettusi ning võltsinguid.

Selleks arutatakse ülalmainitud asju Venemaal, millised puudutavad Inglismaa kontoreid, S-Peterburi Kommerts-Kolleegiumis, aga teistes linnades, kus selliseid Kolleegiume ei ole, sealsetes Kommerts-Kohtutes.

Artikkel V.

On lepitud kokku, et Suurbritannia alamad, kui neil ei ole sisseveetavaatelt või väljaveetavatelt kaupadelt maksude maksmiseks või mingiteks teisteks väljaminekutes efimkasid ((rixdalers, floriine)), siis nad võivad maksta mõne teise välismaise tuntud ja avalikkuse poolt akrediteeritud rahaga, võrreldes nende efimkadega või Venemaal käibel oleva rahaga, lugedes 125 kopikat iga efimka eest.

Artikkel VI.

Inglismaa laevadele, samuti Suurbritannia alamatele nende kaupade peale- ja mahalaadimisel, sisse- ja väljavedamisel, nende suhtes koostatud reglementide sisu järgi, peab olema osutatud igasugust abi ning head ärasaatmist võimaldatud; ja neid selles reglementides mainitud trahvide rakendamise hirmus ei tohi kinni pidada.

Samuti kui Suurbritannia alamad mõnede kaupade või asjade tarnimisel mingi Kolleegiumiga või Kantseleiga lepinguid teevad: siis nende järgi, nii kiiresti kui neist teatatakse, et need kaubad on äraandmiseks valmis, siis neis lepingutes tähtaegu lühendatakse ja need peavad olema vastu võetud; aga seejärel arved, nende kohta Kolleegiumite või Kantseleide ning Englise kaupmeeste vahel lepingus nimetatud tähtajal tuleb lõpetada ja ära saata.

Samamoodi tuleb käituda ka Venemaa kaupmeestega Suurbritannia piirkondades.

Artikkel VII.

On otsustatud, et Suurbritannia alamad kõigis Venema linnades ja kohtades, kus mingi teise rahva alamatel on kauplemise õigus, võivad ostetud kaupade eest tasuda nende samade Venemaa käibel olevate rahadega, milliseid nad oma kaupade müümisel vastu võtsid: ainiti seejuures toimitakse samamoodi ka nende vahelise lepingu järgi, et samamoodi mõistetakse seda Venemaa kaupmeeste puhul Suurbritannia piirkondades.

Artikkel VIII.

Tavalistes kohtades, kus laevad käivad, on lubatud mõlemate kõrgete lepingulistel pooltel igasugused ostetud kaubad, peale nende, milliste väljavedu on keelatud, laevadele laadida ja nendele veovahendid võtta, et ka neid mööda maad- ja vette välja vedada, tasudes nende eest vastavat maksu: selleks peab nende laevadega ja vooridega seaduste järgi toimma.

Artikkel IX.

Mõlemate kõrgete lepingupoolte alamatel ei tule oma sisse- ja väljaveetavatelt kaupadelt rohkem makse maksta, kui seda maksavad seal teise rahva alamad, kuid et maksupettused oleksid mõlemate poolte poolt ära hoitud, kuid kui leitakse sellised kaupmeeste eest salaja ja maksuvabalt sisse veetud kaupu, siis need konfiskeeritakse, kuid peale selle mõlema riigi kaupmehi kuidagi mingi teise trahviga ei karistata.

Artikkel X.

Ühe ja teise poole alamatele on lubatud nendes piirkondades, millised on praegu või tulevikus mingi piirkonnaga sõjas, vabalt neisse- ja sealt tagasi sõita ja neis vabalt oma kauplemisega tegeleda, kuid sellise erandiga, et nad vaenlastele sõjaväe varustust või moona ei veaks.

Ainiti sellest jäetakse välja need kohad, millised on tegelikult merd või maad-pidi blokeeritud või piiramisrõngas, aga muidu võivad nende alamad, peale ülalmainitud sõjakraami, laevadel, samuti ka reisijatega igasuguste teiste kaupadega segamatult neis paikades kaubelda.

Aga kaubalaevade ülevaatusel, armatoorid ((armatoolid, Kreeka partisanid vanemal ajal, eriti XVIII-XIX Vs. Antud juhul riigi poolt antud laevade kontrollimise patendi alusel tegutsejad, kes otsisid keelatud kaupade vedajaid, eriti sõjamoona. Eelmainitud tegutsesid Vene lipu kaitse all, peamiselt Türgi laevu rünnates-rüüstates, kuid kes sattusid hoogu ja röövisid ka Kreeka laevu.KL.)) ja sõjalaevad omavad õigust käituda nõnda, kuidas siis hetke olukord ja sõjaline kaalutus lubada võib, sõbralike Riikide suhtes, millised on neutraalsed, tunnistades võimalust-mööda rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud printsiipe ning eeskirju.

Artikkel XI.

Kõik kahurid, mortiiroid, tulirelvad, püstolid, pommid, granaadid, süütekuulid ja muu laskemoon, kestad, tulekivid, süütenõör, püssirohi, salpeeter, põlev väävel, soomusrüüd, piigid, mõõgad, portupeed, padrunikotid, sadulad ja rakmed, milliseid on rohkem kui sellel laeval võib enesekaitseks tarvis minna või kui palju igal meeskonnaliikmel või reisijal sellel laeval neid olla võib, tuleb lugeda sõjavarustuse või varude hulka; ja kui sellised asjad leitakse siis need kui sala- või keelatud -kaup, konfiskeeritakse seaduslikult; ainiti, seejuures need laevad ja reisijad ning muud kaubad, millised sellel on, ei tohi olla kinni peetud, ega nende edasivedu ei tohi takistada.

Artikkel XII.

Kui (Jumal hoidku selle eest) mõlemate kõrgete lepinguliste vahel läks asi rahu rikkumiseni: siis mõlemate riikide alamatest inimesi, laevu ja kaupu ei tohi kinni pidada ega konfiskeerida, vaid neil, et need müüa või nende suhtes korraldused tehes või oma vara väljaveoks või nende inimeste väljareisimiseks peab olema äärmisel juhul antud aasta, samuti mõistetakse ka inimeste suhtes, kes teenivad sõja- või kaubalaevadel, sellise loaga, et nad enne oma ärasõitu veel korraldamata asjad ja teiste inimeste võlad saaksid kätte nõnda, kuidas nad soovivad, et neid asju juhatataks nende soovi järgi ja nende kasuks, aga võlglaste hakkavad olema kohustatud mainitud võlad välja maksma, nii nagu riikide vahel sõda ei oleks puhkenudki.

Artikkel XIII.

Laeva karile sõidul, kui see õnnetuse koht kulub ühele või teisele lepingulistest pooltest, siis õnnetusse sattunutele peab osutama abi, kasutamata seejuures vähimatki vägivalda, aga asjad, millised on nende poolt päästetud ise või laevalt välja heidetud, ei tohi neilt ära võtta ega kinni pidada, ega ka mitte mingil ettekäändel kahjustada; kuid need kaubad ja asjad võivad olla mõõduka hüvituse eest nende inimeste, laevade, kaupade või asjade päästmisel ning antud abi eest, säilitatud, kaitstud ja tagasi antud.

Artikkel XIV.

Briti kaupmeestel lubatakse ehitada, osta, müüa ja rentida maju kõigis Venemaa piirkondades ja linnades, erandiks ainult majade ost ja ehitamine nendes Venemaa piirkonna linnades, millistes on spetsiaalsed väikekodanlikud õigused ja privileegid, sellise täpse

määratlusega, et Sankt-Peterburis, Moskvas ja Arhangelski linna juures peavad need majad olema, seni kuni need kuuluvad Briti kaupmeeste valduses ja nad ka ise elavad nendes, vabastatud igasugustest sõjaväelaste majutusest.

Kuid nende poolt välja renditud või ka renditud majad peavad kandma kõiki tsiviilkoormisi, üürniku ning majaomaniku kokkuleppe alusel.

Mis aga puudutab teisi Venemaa piirkonna linnu: siis neis kõik ehitavad ja ostetavad, kui ka üüritavad või välja üüritavad majad sõjaväele peavarju andmisest vabastatud ei ole.

Samamoodi ka Venemaa kaupmeestel lubatakse Suurbritannias ja Iirimaal maju ehitada, osta, müüa ja üürida ja neid kasutada samamoodi kui teiste enamsoodustatud rahvaste alamad ja teostada oma majades või selleks määratud kohtades, vabalt Kreeka õigeusu jumalateenistust.

Samamoodi võivad Briti kaupmehed kasutada vabalt õigust teostada oma protestantliku usu jumalateenistusi.

Venemaale või Suurbritanniasse elama asunud selle ja teise poole alamad võivad vabalt vallata oma varasid ja jätta neid testamendiga sellele, kellele soovivad, seda oma enda riigi kommete ja seaduste alusel.

Artikkel XV.

Kui Suurbritannia alamad soovivad Venemaa piirkondadest ära sõita või sellest ajutiselt ära olla; siis nende poolt, kaks kuud enne ärasõitu, sellise soovi deklareerimisel peab neile, ilma spetsiaalset nõudmist esitamata, kätte antud passid; kui mainitud tähtaja kestel nende kinni pidamiseks seaduslikke põhjuseid ei tuvastata, siis nad võivad lahkuda; ja peale Kommerts-Kolleegiumi või mingi teise departemangu, milline võib olla selleks määratletud, nad ei pea ilmuma mitte mingisse teistesse kohtuasutusse; vastastikuselt samasugune alandlikkus Venemaa alamate suhtes, kui nad Suurbritannia piirkondadest soovivad ära sõita, peab neisse olema sellistel juhtudel suhtunud sealse tava järgi.

Artikkel XVI.

Suurbritannia kaupmeestele Venemaal enda juurde inimeste palkamisel või pidamisel tuleb käituda kooskõlas kohalike seadustega, samamoodi ka Venemaa alamatesse Suurbritannias.

Artikkel XVII.

Suurbritannia kaupmeeste kõik kohtu- ja muud asjad, milliseid Venemaal menetletakse, peavad olema teostatud ainult ühes Kommerts-Kolleegiumis või selles, milline tulevikus kaupmeeste õiguste asjade lahendamiseks Kommerts-Kolleegiumi asemele nimetatakse; kui ainiti juhtub, et Suurbritannia kaupmehed hakkavad omama mingeid hagnosisid Kommerts-Kolleegiumist väga kaugel asuvates kohtades, siis tuleb need lahendada terviklikult sealsetes Magistraatides, muidugi mõistes seejuures, et Briti kaupmehed hakkavad omama õigust, kui Magistraat neile oma kohtuotsusega liiga teeb, paluda Kommerts-Kolleegiumil nende asi üle vaadata.

Nõnda ka Suurbritannia piirkondades viibivate Venemaa kaupmeeste asjades olla vastastikuselt teiste välismaa kaupmeeste vastu, selle Kuningriigi kohtu ja õiguste kaitse all ja nende suhtes hakatakse käituma samamoodi kui enamsoodustatud rahvaste alamate suhtes.

Artikkel XVIII.

Suurbritannia kaupmehi Venemaal, aga Venemaa omi Suurbritannias ei tohi sundida oma raamatuid ja kirju kellegile näitama, kui, siis vaid kohtu ees, kui seda tõestamiseks tarvis läheb; samuti ei tohi nende raamatuid ja kirju ära võtta ega kinni pidada: kuid kui Briti kaupmeestele saabub mingi bankrott, siis need tuleb läbi vaadata S-Peterburis Kommerts-Kolleegiumis või teises

selleks määratud kohtus; aga kui see juhtub kauges kohas, siis kohut peab pidama Linna Magistraadis, kus toimitakse praegu kehtivate või tulevikus kehtestavate seaduste järgi.

Ainiti, kui Briti kaupmehed, olemata bankrotis, ei maksa ära oma võlgasid riigikassa või eraisikute ees, siis lubatakse arestida selline hulk tema asjadest, milliste väärtus võrdub tema võlaga.

Kui aga neil niipalju majakraami ei leidu, siis nat tuleb arestida ja hoida nii kaua vahi all, kuni suur osa nende krediitoreid, nii arvu kui ka nende poolt välja nõutava summa suuruse suhtes, ei nõustu nende vabastamisega.

Mis aga puudutab arestitud majakraami, siis need jäävad selle juurde hoiule, kes selleks krediitorite häälteenamusega nimetatakse, nagu on ülalpool sätestatud; need volinikud peavad, nii kiiresti kui võimalik, mainitud majakraami ära hindama ja selle õiglaselt ja õiguspäraselt jagama laenuandjatele proportsionaalselt nende nõudmistele.

Samamoodi vastastikuselt peab toimima Venemaa kaupmeestest inimestega samasugusel juhtumil Suurbritannias ja teda kaitstakse samamoodi kui on eelnevas artiklis sätestatud.

Artikkel XIX.

Kaebuste ja protsesside juhtumil, olenevalt asjade asjaoludest, tuleb raamatute ja palvekirjade läbivaatamiseks Kommerts-Kolleegiumi poolt, aga kus seda ei ole, Magistraadi poolt valida kolm laitmatu reputatsiooniga ja heas kuulsuses olevat välismaa kaupmeest ja nende poolt tehtud raport Kommerts-Kolleegiumile või Magistraadile, milline on tehtud selle kohta, mida nad neis raamatutes ja kirjades nähtu kohta arvavad ja seda tuleb tõeliseks tunnistuseks pidada.

Artikkel XX.

Tolliasutused peavad kindlalt Venemaa teenistujate ja äriteenijate kaubandustehingute kohta märkmete tegemisel jälgima, et: kas neil on oma härrade poolt volikirjad ja kui neid ei omata, siis neid ei tohi uskuda, samamoodi on tarvis toimida Suurbritannia kaupmeeste äriteenijatega. Aga kui sellistel teenistujatel, kellel on oma härradelt saadud volikirjad, et nad ikka kaubad märgiks oma peremeeste nimele; siis need nende peremehed hakkavad siis selle eest vastutama samamoodi, nagu nad oleks need sissekanded ise teinud.

Samamoodi ka kõigis ärides istuvad Venemaa teenistujad peavad kirjutama üles ja nende härrade kaubandusasjad ning nendega tehtud äri, millise eest nad peavad ise vastutama.

Artikkel XXI.

Kui juhtub, et Venemaa kaupmehed, kes jäävad Suurbritannia kaupmeestele võlgu, lahkuvad oma elukohast teise kohta ja maakonda: siis Kommerts-Kolleegium, temale esitatud palvekirja alusel ja neid võlgu tunnistavad tõendid, peab tegema võlgnikule enda juurde kutsumiseks kolm kutset ja selleks andma piisavalt aega, et nad ise kohale ilmuks: ja kui nad ilmutavad selles suhtes sõnakuulmatust ja seejärel kohale ei ilmu, siis neid hakatakse süüdistama ja spetsiaalselt saadetud palvekirjas Kuberneridele ja Vojevoodidele juhistega Kolleegiumi kohtuotsuse täideviimiseks, et sellisel viisil sundida võlgnikke palvekirjas deklareeritud summat tasuma.

Artikkel XXII.

Kaupade prakeerimine peab olema teostatud heal alusel ja prakeerijad hakkavad vastutama kaupade headuse, nende õige kimbu ja paigutuse eest, vastasel juhul, kui nad pettuselt tabatakse, siis praakijad peavad kogu kahju kinni maksma.

Artikkel XXIII.

Rangelt hakatakse jälgima selle üle, et ei oleks puudujääki juhtnaha, kanepi-, linakiu ja muude sarnastekaupade kimpudes: ja kui seejuures ostja ja müüa vahel tekib mõnede kaupade alakaalu suhtes vaidlus, siis tuleb need tollis nende vahel õiglaselt ära klaarida.

Artikkel XXIV.

Suurbritannia kaupmeeste suuremaks hüvitamiseks on otsustatud, et tulevikus alljärgnevalt loetletud Suurbritannia villastelt kaupadelt hakatakse sisseveotolli maksma nii, nagu see on määratletud käesolevas artiklis, aga nimelt: Inglise sõduri vormi kangalt kaks kopikat arssina eest efimkades, Yorki krahvkonna paksudelt kangastelt, milliseid Venemaa tariifis nimetatakse kostrozi, kaks kopikat efimkades; laiadelt flanellidelt üks kopikas efimkades arssinalt; kitsastelt flanellidelt kolm-neljandikku kopikat efimkades arssinalt. Ja kõiges, mis puudutab makse ja lõive, milliseid makstakse üldiselt sisse ja välja veetavatelt kaupadelt, siis Suurbritannia alamaid hakatakse austama kui enam soodustatud rahvaste liikmeid.

Artikkel XXV.

Rahu, sõprus ja hea üksmeel hakkab olema alati Kõrgete lepinguliste maade vahel ja kuna kombeks on, et kaubandus-traktaatidele määratakse tähtaeg, siis mainitud Kõrged lepingulised pooled leppisid kokku, et käesolev leping hakkab kehtima 20 aastat, lugedes päevast, kui see allkirjastatakse; aga enne selle tähtaja lõppemist nad võivad leppida kokku selle uuendamises ja pikendamises.

Artikkel XXVI.

See käesolev navigatsiooni- ja kommertstraktaat allkirjastatakse ja ratifitseeritakse Tema Keiserliku Majesteedi ja T. Suurbritannia Kuningliku Majesteedi poolt ja selle ratifitseerimiskirjad vahetatakse kolme kuu pärast, aga kui võimalik, siis ka varem, lugedes selle allkirjastamise päevast, et saaks siis S-Peterburis vahetatud.

Selle kinnituseks, meie allakirjutanud, T. K. M ja T. K. S. Majesteetide poolt meile antud volikirjade jõul, allkirjastasid ja kinnitasid meie pitseritega.

See juhtus S-Peterburis, 20. juunil (1. juulil) 1766 aastal.

(L.S.)N.Panin. (L.S.) George Macartney. (M.П.)Н.Панинъ. (M.П.)Джорджъ Макартней.

(L.S.)Ernest Comte de Munnich. (M.П.)Графъ Э. Минихъ.

(L.S.)Pr. A. Galitzin. (M.П.)Князь А. Голицынъ.

(L.S.)Greg. Teploff. (M.П.)Григорий Тепловъ.

Nr.395.

1780 a. 28. veebruaril (11. märtsil). Katariina II Relvastatud neutraliteeti puudutav deklaratsioon, millisega pöörduti Londoni, Versailles ja Madriidi Õukondade poole.

((F. Martensi kommentaar.)).

Varsti peale 1766 aasta kommerts-traktaadi sõlmimist toimusid sisulised muudatused nii Venemaa kui ka Inglismaa esindatuses aga ka Euroopa poliitilises olukorras. Venemaa ja Ottomani Impeeriumi vastastikused suhtes järkjärgult teravnesid ja viisid lõpuks 1768 aastal mõlemate

riikide vahelisele sõjale, milline lõppes vahva 1774 aasta Koutchouk-Kainardji rahuga ((Кучукъ-Кайнарджийскимъ миромъ 1774 года)).

Kuid enne kui minna üle Inglismaa ja Venemaa vaheliste diplomaatiliste suhete kirjeldamisele, on tarvis peatuda küsimustel, millised on esile kutsutud mõlemate õukondade diplomaatiliste esindajate vahetusega. Sel juhtumil tekkinud probleemid on möödunud sajandi lõpu diplomatilistele kommetele ja tavadele erakordselt iseloomulikud.

Juba enne kommerts-traktaadi (Nr. 394) sõlmimist Inglismaa saadik sir G. Macartney palus end oma õukonnalt S-Peterburist tagasi kutsuda. Tema palve täideti ja tema asemele, saadiku auastmes, nimetati keegi Stanley. See valik kiideti samuti heaks Keiserliku valitsuse poolt. Kuid järsku Stanley loobus temale pakutud saadiku kohast. Siis Inglise valitsus teatas Venemaa saadikule Musin-Puškinile, et Stanley Venemaale sõidust äraütlemisega, Kuningas tõstis Macartney Iirimaa lordiks ja nimetab ta Inglismaa saadikuks S-Peterburi õukonna juurde. 1768 aasta jaanuari lõpus Macartney, Inglismaa Põhja asjade departemangu riigisekretäri sõnade järgi, kavatseb sõita Venemaale tagasi.

Musin-Puškin oli sellise nimetamise tõttu üpris kimbatuses, sest et peale Macartney Londonise naasemist raporteeris krahv Paninile, et Macartney „loobudes juba mõttest ja lootusest tulevikus Teie Kõrgeaususega kohtuda, rahuldub seejuures väga meeldivatest endistest Teie Kõrgeaususe poolt temale osutatud armulikkuse meenutustest“. Peale selle, ta veenas krahv Paninit, et „käesolev Inglismaa ministereium juba ammu ei oma, peale viimase kommerts-traktadi sõlmimist kiiduväärt arvamust Macartney üle“. (Донесение Мусина-Пушкина от 5-го (16-го) января и 1-го (12-го) сентября 1767 г.).

Kuid Musin-Puskinist hulga enam oli Macartney uue nimetamise pärast mures krahv Panin, Viimane hindas väga endise Inglismaa saadiku teeneid Inglismaa ja Venemaa heade suhete hoidmise eest. Kuid teisest küljest, ta omas samuti Macartney käitumise suhtes rahulolematuseks tõsiseid põhjuseid. Suvel 1766 aastal kutsus saadik esile ebaeeldiva kokkupõrke Venemaa tseremooniameistriga, temale Õukonna karussellis temale koha määramisega, milline ei vastanud tema väärikusega. Krahv Panin rahustas saadikut ja palus eksituse eest vabandust. Kui aga saadik krahv Panini armastusväärse kirjaga ei leppinud, vaid lubas enesele tseremooniameistri solvamist, keda ta pidas tema solvamises süüdlaseks, krahv Panin kirjutas saadikule, et ta ei oska end ülal pidada ja et tseremooniameistril ei hakka kunagi enam temaga miskit pistmist olema.

Kui aga S-Peterburis saadi teade Macartney saadiku auastmes tagasitulekust, siis krahv Panin kirjutas viivitamatult Musin-Puškinile, et tema ametisse nimetamist ei või lubada. „See oleks olnud tema poolt järjepidamatuse ja moraalituse tipuks püüelda ja võtta vastu see ametipost pidades silmas olukorda millisele ta on seatud (vene) õukonna suhtes“. Krahv Panin teeb Musin-Puškinile ülesandeks anda Macartneyle edasi 10 detsembri 1767 aasta telegrammi juurde lisatud krahvi kirja. Kui peale selle kirja läbilugemist Macartney ikkagi jääb oma otsuse juurde naaseda Venemaale, sellisel juhtumil Musin-Puskin pidi viivitamatult minema Inglismaa ministereiumi ja teatama järgmist: Hr. Macartney kuritarvitas oma asendit Õukonna juures ja võrgutas ära ühe Keisrinna seltsidaamidest, kes kuulub heasse perekonda ja tema vanemad on kõrgetel ametikohtadel“. Kogu õukond teab sellest sidemest, millise tagajärjeks oli lapse sünn. Pidades silmas neid asjaolusid on täiesti mõistetav, et Keisrinna ei soovi Macartneyd oma õukonna juures Inglismaa saadiku ametis näha.

Oma kirjas Macartneyle krahv Panin meenutab temale kõiki ülalesitatud asjaolusid ja tõestab üpris mõistlikul viisil temale, kui võrd tema S-Peterburi tagasi tulek oleks mõlemate riikide headele vastastikustele suhetele kahjulik. Lõpuks, krahv Panin teatab talle kategooriliselt, et teda Keisrinna poolt Inglismaa saadikuna vastu ei võeta.

On mõistetav, et need krahv Panini kategoorilised avaldused pidid avaldama Macartneyle vastava mulje. Musin-Puškinil ei tulnud Inglismaa ministrite poole pöörduda, sest et Macartney ise loobus uuest nimetamisest. Tema kohale nimetati saadiku nimetuses lord Cathcart, keda Musin-Puškin soovitas oma õukonnale, kui „siin tuntud laitmatu ja austatud isiku, kui sõjakunstis osutatud teenete ja ta enda väärtuste poolest“ (sic!).

Keiserlik valitsus andis oma nõusoleku lord Cathcarti vastavate auavaldustega vastuvõtmiseks. Kuid selle nimetamise puhul kerkis üles uus ootamatu probleem. Asi oli selles, et Venemaa Õukonna tseremoonia järgi saadikud ja tema abikaasad suudlevad Keisrinna kätt. Lady Cathcart keeldus täitmast seda nõudmist, kuid „mitte seetõttu“ nagu kirjutab Musin-Puškin, „et ta ei pidanud eriliseks auks olla lubatud maailmas nõnda suurelvalitseja käe juurde. Temal on mure sellepärast, et ta ei oma ühtegi eeskujut meie Kõigekõrgema õukona juures asuvatest saadikute abikaasadest, kes oleks näidanud eeskujut sellise käitumise puhuks. Siinse etiketi järgi lordide naised ja tütreid ei suudle Tema Majesteedi Kuninganna kätt, kuid seda vaid seepärast et ta ei ole isevalitseja (sic!). Kuid lordid ja krahvid suudlevad Kuninga käsi põlvitades“.

Muideks, lisab meie saadik oma 28 veebruari (9. märtsi) 1768 aasta raporti lõpus, ledy Cathcart on pidevalt hõivatud oma laste toitmisega ja ei sa seepärast tihti õukonna juures viibida.

Lord Cathcart, saabunud S-Peterburgi, esitles end Katariina II ja tutvus krahv Paniniga. Ta oli Katariina II vaimustatud. „Keisrinna olek“, kirjutas saadik oma õukonnale, „väljendab kirjeldamatut väärikust, milline ületab kõiki väljenduslikke jooni ja samal ajal kumab läbi selge rahu, tähelepanu ja heatahtlikkus, milline levib üle kõikide... Tema Keiserliku Majesteedi meetmed, milliste eesmärgiks on enda julgeolek, alamate õnn aga samuti tema Keisririigi suuruse ja areng on targad ning hästi suunatud“.

Teine kord lord Cathcart kirjutab: „Nägemata Keisrinnat, on raske endale ette kujutada tema mõtte ja ettekujutuse kiirust, tema tähelepanu asjade suhtes ja soovi riiki väärikalt ning kasulikult juhtida isegi tema alamatest viimaselegi ja mitte ainult kaasaegset vaid ka peale kasvavale ning tulevastele põlvedele“...

„Kõigi naiste hulgas maailmas on vahest Keisrinna üks võimeline juhtima nõnda keerukat mehhanismi, kui see on Venemaa Keisririik“. (Lord Cathcarti 12 (23) augusti, 7.(18) oktoobri 1768 ja 6.(17.) märtsi 1769 aasta raportid.).

Mis aga puudutab krahv Paninit, siis Inglismaa saadik oli ka temast vaimustatud. Ta räägib tema kohta, et „harva võib näha inimest, kellega ma saan asju ajada nii meeldivalt, usalduslikult ja asjalikult, Tema juttu on väga väljendusrikas, tema selgitused on üksikasjalikud ja laused kindlad ja seejuures tal jätkub piisavalt enesevalitsemist selleks, et kuulata ära vastupidist arvamust, kui seda viisakal moel tõestatakse“ ... „Panin“, lisab lord Cathcart, „hoiab positiivselt selle Keisririigi valitsusohju“.

Üldine järeldus, millisele Inglismaa diplomaat krahv Panini suhtes jõudis peale temaga mitme kuist ametiasjade ajamist oli järgmine: „Panin paljudes suhetes kujutab endast erandi kõigest minu poolt tema isamaal nähtutest; iseloomult ja käitumisviisilt on ta enam sarnane sakslasele“. („He resembles more the character and manners of a German“).(Донесение лорда Каскарта от 6-го (17-го) марта 1769 года).

Selliste Inglismaa saadiku isiklike tunnete puhul pidi Keisrinna käte suudlemise küsimus ledy Cathcarti puhul ruttu üle minema. Tõesti, peale läbirääkimisi krahv Paniniga, lord Cathcart lubas oma abikaasal seda tseremooniat täita. 12. (23.) augusti 1768 aasta raportis saadik õigustab oma luba erinevate motiividega. Esiteks, Keiserliku õukonna tseremooniaal on kinnitatud juba Keisrinna Elisabethi valitsemise alguses ja kunagi see ei kutsunud esile Venemaa õukonna juures asuvate esindajate poolseid proteste. Teiseks, „käte suudlemine kujutab endast kommet, milline on siin (Venemal) kinnistunud juba ammustest aegadest ja seda eoi käsitleta siin selles mõttes, kui seda meil mõistetakse, nõnda nagu ma nägin möödunud reedel, et Keisrinna ise suudles kõigi vaimulike käsi, kes seejärel suudlesid tema käsi ja kõik õuedaamid suudlevad alguses teineteise (reciprocally) kätt ja alles siis peale seda tervitavad teineteist kummardusega. Järelikult, see on etiketti osa, millise vastu meie õukond kunagi ei olnud“. Kolmandaks, „etiketti alusel, saadikud ja teised ministrid peavad kätt suudlema vaid enda esitlemisel, nii nagu seda teevad ka venelased, kuid nad suhtuvad sellesse nii suure heameelega, et suudlevad Keisrinna kätt iga kord, kui ta lahkub lossi vastuvõtusaalist“.

Lõpuks, 12 augustil 1768 aastal krahv Panin andis Inglismaa saadikule üle noodi, milline pidi täielikult rahuldama lady Cathcarti ja rahustama Inglismaa valitsust. Alljärgnevas aktis Keiserlik valitsus kuulutab, et „tunnistamata Inglismaa saatkonna saadiku abikaasa esinduslikku

iseloomu, teda esitletakse Keisrinnale ja võetakse ja tunnistatakse õukona juures, kui kõige auväärsemat ja kõrgeima aujärgu daami“. Sellisena ta allub etiketile ja suudleb Keisrinna kätt. Lõpuks, selle samale etikatile alluvad kõik S-Peterburi akrediteeritud välisriikide saadikute abikaasad, nagu ka Venemaa saadikute abikaasad St-Jamesi õukonna juures, kui selline etikett seal sisse seatakse.

Sellisel viisil lõppes hästi Inglismaa saadiku abikaasa poolne Keisrinna käe suudlemise küsimus.

Seoses just ülalpool esitatud probleemiga, milline oli esile kutsutud Keiserliku õukonna etiketiga, ei saa jätta ära toomata ka teist, hulga tõsisemat kokkupõrget, milline tekkis St-Jamesi õukonna juures viisakuse ja etiketi nõudmiste rikkumisest. Kannatajaks isikuks oli viimasel juhtumil Venemaa saadik Inglismaa valitsuse juures, krahv Ivan Grigorievits Tšernõšev ((Jean Grigorievitch Tchernyschew, Иванъ Григорьевичъ Чернышевъ. 1726—1797)).

30.jaanuari 1767 aasta ukaaziga määrati Tšernõšev Inglismaale saadikuks, Musin-Puškini, kelle raportitega Panin enam üldsegi rahul ei olnud, asemele. Krahv Paninil oli rahulolematuseks täielik alus, sest need paistsid silma täieliku sisulise tühjusega. Ühes Musin-Puškini raportis, milline algas sõnadega: „Järelejätmatu pealekäimise tulemusel ma sain lõpuks memeo lisa maksu kehtestamise põhjustest, millised määrati T. K. Majesteedi poolt siit väljaveetavatele kangastele“, - krahv Panin kirjutas omakäeliselt autorist järgmise iseloomustuse: „Selle ministri ministeerium ja suhe koosneb vaid suurtest sõnadest, nagu õnnistatud Keisririik, rikas riigikassa ja muu sarnane, ega põhine asjal. On möödunud üle 30 aasta, kui Inglismaa parlament püüdis mitu korda ette võtta siinsete vabrikute ja kaubanduse vene kangale ja kalevile hukutavatele maksudele paneku, ainiti siinsete Londoni õukonna juures asuvate ministrite püüdluste tõttu ei ole seda veel seadusliku aktiga kehtestatud. Nüüd aga, kui see asi viimase parlamendi poolt oli uuesti alustatud, mitte ainult õigeaegselt esitatud esildised selle vastuvõtmise vastu, vaid ka sinne konjuktuur, mille tõttu seda ka varem iomal ajal vastu ei võetud, vastanuks, et selle suhtes ei olnud spetsiaalseid korraldusi, milliseid ainiti ei saanud oodata õigeaegselt, ega olnud selleks ka vajadust“.

„On iseenesest mõistetav“ lõpetab oma kriitika krahv Panin, „et iga minister on kohustatud oma õukonna huvides tegutsema ka ilma instruksioonideta ja kui ta loeks ministeeriumis oma eelkäiate arhiivi, siis ta leidnuks sellise juhtumi puhul käitumiseks piisavalt vajalikke eeskirju“.

Krahv Tšernõšev pidi mitte ainult andma suuremat sära Venemaa esindusele St-Jamesi kabineti juures vaid ka lõpetama liidu-traktaadi sõlmimise asja.

Ainiti, enne kui minna üle krahv Tšernõševi diplommadina tegevuse käsitluse juurde, väärrib veel tähelepanu tema isiklik kokkupõrge Inglismaa õukonna juures asuva Prantsusmaa saadikuga, milline tegi enneaegse lõpu tema hiilgavale saatkonnale. Krahv Tšernõšov saabus Londonisse novembris 1768 aastal ja lahkus oma ametipostilt juba augustis 1769 aastal.

Kui toimus krahv Tšernõšovi Inglismaa saadikuks nimetamine, sir G. Macartney pidas oma kohuseks esitada oma valitsusele selle Katariina II valitsemise aja särava riigitegelase üksikasjaliku iseloomustuse. Ei saa ütlemata jätta, et Inglismaa saadiku kirjeldus oleks silma paistnud alandlikkuse ning erilise poolehoiuga krahv Tšernõševi suhtes, kellega ta muuseas, omas üpris häid suhteid.

Inglismaa saadiku sõnade järgi, on krahv Tšernõšev umbes neljakümne aastane ja ta on säilitanud oma elavuse ja noorusliku liikuvuse. Tema haridus on üpris pealiskaudne, ta ei tunne klassikalisi keeli, kuid on lugenud väga palju prantsuse romaane, memuaare, anektoote ja almanahhe. „Tema jutt on tark ja kaasahaarav, kuid tihti on see täis tüütuid mõttekäike, nii nagu tema arusaama järgi on kujundlik kõne ja lobisemine üks ja sama. Minule näib, et temal, nagu ka kõigile venelastel, jääb puudu läbinägelikkusest (the distinguishing faculty). Tal on huvi igasuguste teadmiste vastu, vaimustub oma enda arvamustest, kuid ei ole eriti osav veenmise kunstis ja oma jutus ei pea kinni tõetruudusest. Tema auahnus ületab igasuguse enesekindluse“.

„Tal on saadiku väarikusest kõige ülehinnatum arusaam, eriti aga Vene omal Inglismaal ja arvatavasti ta ei loovuta kellegile oma esikohta. See väline asend hakkab olema erakordselt luksuslik ja suurepärane, nõnda nagu ta on rikas inimene ja erakordselt raiskav. Tema iga teenri

livree maksab enam kui sada naelsterlingit“. (Донесение Макартнея от 27 февраля (9 марта) 1767 года).

Krahv Tšernõšev saabus Londonisse novembri alguses 1768 aastal ja ta võeti Kuningas Georg III ja ta ministrite poolt vastu suurtükisaluudiga ja maitseka armastusväärsega.

Kuid temaga juhtus täiesti ootamatu juhtum, millisest me räägime suuremas osas tema enda Kõigekõrgema nimele saadetud 6. juuni 1769 aasta raportis esitatud sõnadega.

Kuninga sünnipäeva puhul oli Inglismaa õukonna juures suur ball. Diplomaatilisse loozi, kust vaadati tantsijaid, oli amfiteatri sarnaselt paigutatud kolm pinki. Krahv Tšernõšev oli üks esimestest kohale sõitnutest ja hõivas koha esimesel pingil. Seejärel saabus Rooma-Keiserlik saadik krahv Seylern ja istus Venemaa saadiku kõrvale. Kohe seejärel jõudis kohale Hispaania saadik, kes hõivas pingil kolmanda vaba koha. Pingil oli vaid kolm kohta. Lõpuks saabus Prantsusmaa saadik krahv Chatelet ja ta hakkas rääkima krahv Tšernõševskiga ja krahv Seylerniga, võttes koha teisel pingil.

„Olles teisel astmel“, jätkab krahv Tšernõšev ((43 aastane)), „ta oli hulga kõrgemal neist, kes istusid esimesel pingil ja seetõttu ta sai, kui oli temaga tavaline viisakas jutuajamine lõppenud, pöörata tema poole täiesti seljaga (jätmata (sic!) ainiti vähegi ruumi, kus meie vahele oleks saanud istuda), ta kasutas juhust. Torganud kõigile ootamatult oma vasaku jala ette ja samal ajal olles tõuganud krahv Seylerni, et sellega endale kohta teha, ta ise nõnda metsikult viskus, et oleks peaegu kukkunud, kui ei oleks saanud esimese pingi vastas olevalt barjäärilt tuge, kuid see oleks ka juhtud Seylerniga, kui ta sellest kinni ei oleks haaranud“. Prantsusmaa saadik tõukas Tseesari saadikut nii kõvasti, et „ta meelegahaga tabas Sardiinia ministri naise kleidi fišüüd ((pr. fichu, lainetavalt kukkuv peleriinikujuline krae naisterõivail. Vs.)). „Sellisel nahaalsel viisil“ krahv Chatelet hõivas koha krahv Tšernõševski ja Seyleri vahel.

Venemaa suursaadik, oli õiglaselt Prantsusmaa saadiku käitumise üle äärmiselt pahandatud, kellele ta ütles, et „ta röövis koha“. Siis krahv Chatelet ütles temale: „seda ei saa meeste vahel sallida“. Kuulnud neid sõnu, krahv Tšernõšev läks Prantsusmaa saadikule järgi ja tegi talle ettepaneku sõita koos parki, kus ta tahtis temalt nõuda „satisfactioni“ ((satisfaktsiooni, rahuldust, kahevõitlust)). Ette anti krahv Tšernõševi kaarik, millesse istusid vene ja prantsuse suursaadikud. Selgus aga, et kõik Londoni pargid olid suletud ja duelli korraldada polnud kuskil võimalik. Mida kauem nad mööda linna sõitsid, seda enam nad maha jahtusid. Lõpuks krahv Chatelet hüüatas: „Kuidas ta saate minul keelata seda, mis on minule ette kirjutatud? Kui on kästud läbi murda, kas siis võib keelduda?“

Venemaa suursaadik rahunes krahv Chateleti selgituste peale maha ja viis ta „rahulikult koju“. Järgmisel päeval käis Prantsusmaa saadik krahv Tšernõšovi ees vabandamas ja kordas, et temal on kästud alati olla Tseesari saadiku kõrval ja tal ei olnud mingit kavatsust Venemaa saadikut solvata.

Krahv Tšernõšev rahunes ka tegelikult, eriti siis, kui ta nägi, et kogu Londoni õukond, kõik Inglismaa ministrid ja diplomaatilise korpuse liikmed mõistsid avalikult hukka Prantsusmaa suursaadiku käitumise, kes varsti lahkus Inglismaalt ja pöördus tagasi Versailles.

Krahv Tšernõšev, ainiti, pidas vajalikuks lisada oma selle kohta esitatud raportites, et välismaised ministrid St-Jamesi õukonna juures ja ka Inglismaa ministrid kardavad Venemaa esindajaid, kes pidevalt pretendeerivad esimesele kohale. Ajaloos juba oli Londonis lugu krahv Vorontzovi ja Musin-Puškini abikaasaga. Krahv Vorontzov pidevalt tõukas ustel eemale Prantsusmaa saadikut, tuntud „Chevalier d'Eon“, kes lõpuks seda talle ette heitis. Selle peale krahv Vorontzov vastas: „Ma loodan, et te ei astu minu kandadele!“ Kavalier d'Eon aga vastas: „Ei, krahv, mitte ainult teie kandadele, vaid ka teie kõhule!“

Pidades silmas neid asjaolusid, krahv Tšernõšev soovitas oma valitsusel saata ringkiri kõikidesse Venemaa välismaa esindustesse et meenutada neile, millised on nende õigused ja kohustused õukondade etikettide suhtes.

See mõte sai teostuse 2. veebruari 1769 aasta ringkirjas-noodis. Selles aktis teatatakse, eelkõige, Londonis toimunud kokkupõrgetest ja seejärel lisatakse, et Versailles õukond mitte ainult ei kiitnud heaks krahv Chatelet tegu, vaid isegi kirjutas kõikidele Prantsusmaa välismaal asuvatele

esindajatele „viisakalt või jõuga“ hõivata kõikjal kõrgem koht Venemaa esindajate ees. Kõigekõrgema käsuga on Keiserliku valitsusel kirjutatud „viisakalt või jõuga“ kaitsta Prantsusmaa diplomaatiliste agentide suhtes oma kohti ja mitte mingil juhul ei tohi neid loovutada. Sellisest Keiserliku majasteedi otsusest pidid tema esindajad teavitama õukondi, millise juurde nad olid akrediteeritud.

Kokkupõrgete, millised sel ajal etiketi ja tseremoonia küsimuste suhtes, käsitluse lõpetuseks on nüüd tarvis minna üle jooksvatele diplomaatilistele Inglismaa ja Venemaa vahelistele läbirääkimistele. Jääb üle vaid enne öelda mõned sõnad asjast, millises osales Musin-Puškin enne oma ärasõitu Inglismaalt.

16.(27) mai 1767 aasta raportis oma õukonnale ta teatas, et Inglismaal kogub populaarsust keegi Suttin, kes oma perekonna poegadega poogivad rõugeid ja sellisel viisil hoiab ära naturaalses røugetesse haigestumist. Pookimist teostatakse alati, olenemata ilmast, lahtise taeva all. Musin-Puškin pakub oma teeneid, et veenda üht Suttini poegadest Venemaale tulema. Mitte ennem, kui aasta pärast, 31. mail 1768 aastal kirjutab krahv Panin Musin-Puškinile, et kui ta „kui ta suudab siia (S-Peterburgi) ühe neist härradest Suttini vendadest toimetada“, siis ta saab temale lubada sõiduks 10 -20.000 rubla. „See on oluline ja õrn asi“, kirjutab krahv Panin, „nõuab muidugi, et see asi oleks kindlasti korda aetud“. Kui aga on keegi teine tuntud Inglismaa meedik nõustuks tulema, „kes on veelgi parem vendadest Suttinist, siis tema tulebki kutsuda. Kui Musin-Puškin selle asja ära korraldab, siis ta osutab Keisrinnale „kuulsustvääriva teene“.

Juba kuu aja pärast võis saadik oma ministrile teatada, et tuntud Inglismaa arst Dymdale nõustus sõitma Venemaale, et pookida rõugeid. Olles väga rikas, ta ei tahtnud mitte mingit hüvitust, kuid lõpuks nõustus võtma 1,000 naelsterlingit (5000 rbl), millist talle pakkus Musin-Puškin sõidukuludeks. On teada, et doktor Dymdale pookis rõugeid Keisrinnale endale ja Suur-Vürst Pavel Petrovitsile. ((Великому Князю Павлу Петровичу.)). Teda autasustati oma visiidi eest kuninglikult: ta sai paruni tiitli, Ihu-meediku tiitli, 1,000 naelsterlingit tagasisõiduraha, 10,000 naelsterlingit kingituseks ja 500 naelsterlingit kui eluaegset pensionit* (*Депеша лорда Каскарта от 25-го ноября (6-го декабря) 1768 г. Сборникъ Русск. Истор. Общества, т. XII, стр. 405.

See oli viimane asi, millise korraldas Musin-Puškin Londonis. Jaanuaris 1769 aastal ta sõitis oma vanale ametipostile Haagi.

Krahv Tšernõšev, asunud oma ametipostile, asus viivitamatult täitma temale antud eriülesannet. Kõigekõrgeima poolt kinnitatud instruksioonis määratletakse üpris üksikasjalikult nii see ülesanne kui ka Venemaa ja Inglismaa vahelised suhted.

Keisrinna, räägitakse selles huvitavas ajaloolises aktis, näeb Inglismaaga uuendatavas liidu-traktaadis „ühesuguseid kasusid mõlemale poolele, aga eriti meile võimet rajada Põhja-süsteem, millist meie valitsemise algusest peale seadsime kogu meie tulevase aja poliitilise käitumise kavatsuseks ja eesmärgiks. See süsteem peab kord ja igavesti olema meie ministeeriumi esimeseks ja peamiseks ajaks. „Selle Põhja-süsteemi all me mõistame nii palju ja tihedat kui võimalik, Põhja riikide ühendust, kui ühte meie üldise liidulise huvi vahetut punkti“.

Peale Venemaa ja Preisimaa, Poola ja Türgi vaheliste suhete iseloomustamist, määratleb instruksioon Venemaa ja Rootsi vahelised suhted. Sellel maal on Venemaa ja Inglismaa huvid täiesti solidaarsed ja mõlemad riigid peavad vastutegutsema „prantsusmaa nakkusele“ ((revolutsioonimeelsusele kui gripile)). Kuid, kahjuks, Inglismaa valitsus mitte kuidagi ei nõustunud ohverdama vajalikke summasid, et saavutada Rootsi õukonnas võit Prantsusmaa diplomaatia üle.

Meenutanud edasi heitlikkust, milline eelnes viimase Venemaa ja Inglismaa vahelise kommerts-traktaadi sõlmimisele, instruksioon määratleb üksikasjalikult olukorra, millises asuvad Inglismaaga liidu-traktaadi sõlmimise läbirääkimised.

Inglismaa valitsuse arvates võib liidu-traktaat sõlmitud olla järgmisel neljal alusel: 1)et kogu traktaat oleks vanal alusel uuendatud; 2)et sellele meie poolt määratletud 8 aastane tähtaeg oleks pikendatud; 3)et Poola asju puudutavast salajasest artiklist saaks lihtne Poola seaduste garantii ja 4)et Ottomani Porta oleks nimeliselt liidu juhtumist välistatud, muidu kannatab Inglismaa kaubandus Levantes.

Esimese tingimuse suhtes oli vastatud, et Venemaa valitsus ei näe Inglismaale vana lepingu lihtsast uuendamisest mingit kasu.

Teise punkti suhtes oli teatatud, et selle võib vastu võtta, sest et „meie oleme kindlad, et Inglismaa valitsuse läbinägelikkusse eest ei varja muidugi selle arutluse õiglust, seda enam, et Venemaa ja Suurbritannia, olles ühendatud oma maade loomuliku asendiga ja sellele loomulike huvidega, ei saa mõlemad koos mitte tunnetada, et nende vastastikune ühendamine moodustab kõrgeimal määral nende vastastikuse julgeoleku ja Euroopa tasakaalu üldise julgeoleku“.

Kolmanda punktiga on Keisrinna praegu, peale Poola troonile Piasti valimist, nõus.

Lõpuks, neljas punkt oli senini liidu sõlmimisel komistuskiviks. Keisrinna ei saa nõustuda Türgi liidu juhtumist välja arvamisega, sest, et kogu liidu-traktaadi mõte seisneb Venemaa jaoks just selles lauses. Muideks, Venemaa on valmis andma Inglismaale liidulist abi 12,000 inimest, et sooritada diversioon, Inglismaa laevadel, Hispaania vastu, kui Inglismaa kohustub maksuma Venemaale, sõja puhul Türgiga, igaaastast subsiidiumi 500,000 rubla.

Vähe sellest: äärmisel juhul on Keisrinna isegi nõus Türgi *casus foederis*'st välistama, kui vaid Inglismaa nõustub igal aastal maksuma Rootsile igaaastast subsiidiumit 50,000 naelsterlingit. Kuid seda viimas ja äärmist järeleandmist võib krahv Tšernõšev teha vaid sel juhtumil, kui kõik teised järeleandmised osutusid Inglismaa vastupanu murdmisel asjatuteks. Selline Keisrinna eelmisest kategoorilisest Türgi lepingusse võtmise nõudmisest loobumist selgitatakse asjaolude muutumisega.

1768 aasta alguses Venemaa ja Ottomani Impeeriumi vahelised suhted olid niivõrd pingestatud, et sõda näis olevat möödapääsmatu. Nõuda et Türgi oleks võetud liidu-traktaati, oleks tähendanud Inglismaale Venemaa ja Türgi vastastikustesse suhetesse seadusliku sekkumise õiguse andmist. Kui Inglismaa, kui liitlasriik, pidanuks maksuma Venemaale mingid subsiidiumid, siis ei saaks temale öelda ära õigust oma vahendusega sõja puhkemine ära hoida.

Seejuures Keisrinna otsustas kõigi jõududega mitte lubada sellist tema ja Türgi vahelistesse asjadesse sekkumist. Selle kaalutlusega selgitatakse Venemaa ja Türgi vahelise sõja tekkimise juhtumi puhul suuremeelset subsiidiumi nõudmisest lahtiütlemist. Jääb üle vaid imestada sellise asjaolu üle, et Inglismaa valitsus ise ei sidunud Venemaa valitsusele 500,000 või miljoni rubla, kui subsiidiumi maksmist, õiguse eest sekkuda Vene-Türgi arvedeõiendusse.

Ühest küljest, Venemaale oli erakordselt tähtis ära hoida Rootsi kallaletung Venemaa valdustele ajal, mil sõditakse Türgiga. Rootsi, kui Türgi vana liitlane, ei saanud Venemaa suhtes omada teisi tundeid, kui vaenulikkust. Peale selle Versailles õukond intrigeeris kõvasti Venemaa vastu nii Konstantinoopolis, kui ka Stokholmis. Vaat, miks krahv Tšernõševile oli tehtud ülesandeks anda Türgi küsimuses järele, kuid tuli jääda kõigutamatuks Rootsi asjade korraldamiseks hangitava subsiidiumi suhtes. Me näeme, et uuele Venemaa saadikul üldsegi ei õnnestunud täita temale antud ülesannet, kuigi tema puhul ei saanud süüdistada tema mõistust ega ka võimeid. Tema raportid olid hulga huvitavamad Musin-Puškini raportitest. Krahv Tšernõševki poolt liidu-traktaadi suhtes peetava läbirääkimiste ebaedukas käik on täiesti rahuldaval viisil seletatav Inglismaa siseasjade olukorraga.

Teel Inglismaale krahv Tšernõšev peatus mõni päev Berliinis, kus ta oli üpris armastusväärsest vastu võetud Preisimaa Kuninga poolt. Friedrich S. rääkis suure avameelsusega krahv Tšernõševskile Inglismaast ja selle siseasjadest.

„Inglismaa olukorrast“, kirjutab ta krahv Paninile 19. (30.) septembril 1768 aastal Berliinist, „Kuningas rääkis muigega huultel, et ta ei kahtle, et ma kõik oma eelkäiate eelnevad raporteid ei lugenud ja ei näinud, millises olukorras on seal ministeerium, millisel ei ole parlamendis häälteenamust, milline mõtleb pigem enda säilitamisest, kui miskist muust“. Kuningas samuti imestas kummalise lady Cathcarti poolse Keisrinna käe suudlemise loo üle.

Jõudnud Londonisse, krahv Tšernõšev veendus jutuajamistest Inglismaa ministritega üpris kiiresti, et ei ole vähimatki lootust Türgi liidu juhtumi hulka võtmiseks ja et artikkel Rootsi subsiidiumist leidis tugevat vastuseisu. Türgi küsimus oli üpris varsti jäetud välja, kuna S-Peterburist saabunud ettekirjutuse järgi ei olnud seda enam tarvis nõuda ning selle juurde ei tohtinud tagasi tulla.

„Kui“, kirjutab krahv Panin krahv Tšernõševile 27. oktoobril 1768 aastal, „Inglismaa saadik (lord Cathcart) ise just jutuaJamises temaga ise Türgi sõja juurde jõuab, siis ka mina pean sellelt teemalt koheselt teisele üle minema ja andma jutule uue suuna, nentides, et endised läbirääkimiste punktid on aja jooksul mutunud ja Tema Keiserlik Majesteet soovitses kaituda nõnda, nagu enne seda ei ole miskit toimunud; selleks ka Teie Hiilgusele antud instruksioonid on nõnda sõnastatud, et te enam ei pea liidu-traktaadi esimestest projektidest kinni pidama“. Las nüüd InglaSed ise esitavad oma Liidu-lepingu kava, aga krahv Tšernõševil tuleb kinni pidada „üldistest kavatsustest“.

Kui aga Inglismaa ministrid naasevad uuesti Türgi küsimuse juurde, siis krahv Tšernõševil tuleb, „ilma kavaldamiseta ja liigse tagasihoidlikkusega“, teatada, et Venemaa pidas varem kinni teatud Türgi liidu juhtumi sisse võtmise nõudest „mitte Türgi suure jõu kartusest“, vaid ainult et järgida võrdsust vastastikus kasus. Nüüd aga Venemaa loobub nõudmisest, aga selle asemel soovib „üldistes huvides anda Rootsi kroonile mõõdukat subSiidiumit“.

Need ametliku telegrammi sõnumid olid veelgi enam arendatud krahv Panini 27. oktoobri 1768 aasta intiimses kirjas saadikule. See kiri on väga huvitav, kui paistab silma mõningase esituse ja mõistete udususega.

„Maade lokaalne asend“, kirjutab krahv Panin, „tema rahva valitsemise vormile põhinev mõtteviis ja maast tulenevad olulised jõud ja ressursid määratlevad vaieldamatult selle sama olemuse, millist iga maa peab arvestama. Pärides kõigis osades selle, teie, minu armas sõber, ise vaieldamatult veendusite, et nagu Inglismaa vaieldamatult ei saa end kunagi lugeda maismaa riigiks, nii ka meie oleme selle vastu, kaotamata kõiki oma eeliseid, meie tõelist tähtsust Euroopas, samamoodi me ei saa omada ainult mereriigi eesmäärke“. Vaat miks Inglismaale on vajalikud meie maaväed, samas kui Venemaale on pigem tarvis mereväe abi.

„Igas uues asjaolude seisundis peab järgnema ka uus üldiste meetmete ja tegevuste kokkulepe“. Siit tuleneb, et ka liidu-traktaat peab olema ainult „kõige selle kindlaks aluseks, mida ühendatud huvid tulevastes sündmustes nõuda võivad“.

Pidades silmas neid kaalutlusi krahv Panin annab saadikule järgmised kolm eeskirja:

Esiteks, „jättes täiesti kõrvale meie poolt Londonile üle antud liidu-traktaadi kava ja nõudes temalt uut, ei tule nõuda, et selle kõik artiklid ja suundumus oleksid ära muudetud“.

Teiseks, „kuigi me praegu läbirääkimiste käiku muutsime ja avanesime Inglismaa ministeeriumi ees, et me ei sea nendega ühinemise aluseks enam Türgi vastast garantiid“, ikkagi võrdsust teiste liitlastega ei tohi rikkuda. Venemaa võib tuua ohvreid ainult „üldise Põhja-süsteemi kasuks“.

Lõpuks, kolmandaks, arvatavasti räägitakse Londonis krahv Tšernõševiga praeguse Vene-Türgi kriisi asjus. Ei ole teada, kas „kõik Prantsusmaa poolt tekitatud vandenõud ja intriigid“ edu saavutavad. Krahv Tšernõševil soovitatakse jääda ettevaatlikuks.

Venemaa suursaadiku läbirääkimised lord Rochefortiga liidu-traktaadi üle ei nihkunud kuigivõrd edasi. Inglismaa minister veenas palavalt saadikut, et ta soovib isiklikult seda liitu väga, kuid Inglismaa parlament kunagi ei kiida heaks kohustusi, millise jõul Inglismaa peab rahu ajal maksma välisriigile subSiidumeid. Ta oletas, et hulga sobivam oleks igal üksikul juhtumil maksta välja kindlaksmääratud summat. Krahv Tšernõšev väitis aga õiglaselt vastu, et ei saa järjepidevat poliitikat ajada, kui kõik seatakse sõltuvusse juhuslikest asjaoludest ja hetke kaalutlusest.

Kui aga Venemaa saadik hakkas kõige energilisemal viisil nõudma Rootsile nelikümmend või 50,000 tuhat haelsterlingit, lord Rochefort andis temale „väga salajases konfidentsiaalses“ vastuses järgmise iseloomuliku vastuse: „Ma veel ei tea, kas meil nõustutakse selle või teise summa väljaandmisega, kuid ma pean teile paljastama selle, et suur probleem võib tulla Kuninglikus Nõukogus küsimuse suhtes, kellele raha usaldada. Goodrickile (Inglismaa saadikule Stokholmis) seda usaldada ei taheta, sest on kõigile teada, et ta käed ei ole puhtad. Ta on meie ministrite hulgast parim, kes asuvad välisriikide õukondade juures ja temale võib usaldada kõike, peale raha“.

See Inglismaa ministri avameelsus veelgi enam paljastas liidu-traktadi läbirääkimiste edutuse. Seepärast krahv Tšernõševski teatas lord Rochefortile, et „temale antud Kuninga ja tema valitseja Valitseja vahel soovitud traktaadi sõlmimiseks antud volituste piirid on niivõrd

määratletud, et minule näib mõtetu neid temale korrata, et ma nende alustamiseks miskit võimu ei oma; järelikult ma arvan, et minule ülesandeks antud asi on sellega täiesti lõpetatud“.

Siis lord Rochefort palus saadikult: „nõnda sellise teate järgi ei ole minul enam ka vajadust anda meie peaegu valmis traktaadi kava, millise alusel me seda sõlmida soovisime?“ Selle peale krahv Tšernõšev vastas: „Ei tea; kui ma ütlen, et minu voli ei laiene, erandiks Rootsile laienev subsiidium, et seda sõlmida, vaid minule on antud õigus võtta vastu igasugune siinse ministeeriumi igasugune ettepanek, milline aitab kaasa vastastikuste sõbralike suhete jätkamisele ja kinnistumisele“.

Krahv Tšernõšev vabandab Keisrinna ees, et ei viinud asja kuni suhete katkestamiseni, sest ta näeb, et „Inglismaa valitsus venitamise ja otsustamatusega püüab aega võita, et Teie Keiserliku Majesteediga suhted ei jahenek“ (Всепопданнейшее донесение от 4-го (15-го) февраля 1769 года).

Kui lord Rochefort, mõne päeva pärast esitas krahv Tšernõševile liidu-traktaadi kava, siis saadik võttis selle vastu, „vastu tahtmist ja ilma mingit austust avaldamata“, et see saata kulleriga S-Peterburi. Uutest jutuaajamistest lord Rocheforti ja Graftoniga krahv Tšernõšev veel enam veendus, et Inglismaa valitsus otsustavalt ei soovi võtra vastu tingimusi Rootsile subsiidiumi andmisest ja „et mitte ainult selles kõik ei seisne, et neil (Inglismaa ministritel) aega võita, et selgemini näha, kuidas asjad edenevad, milleks ka vastavaid meetmeid võtta“ (Донесения гр. Чернышева от 18-го и 19-го февр. 1769 г.).

On mõistetav, et nii Keisrinna kui ka krahv Panin ei olnud rahul sellise liidu-traktaadi läbirääkimiste tulemusega. Sõbralike suhete kasu Inglismaaga muutus Venemaa jaoks üha enam ja enam problemaatilisemaks. Inglismaa valitsus ei vastutegutsenud Porta juures Prantsusmaa intriigide edu vastu, kuna sügisel 1768 astal Türgi kuulutas Venemaale sõja. Teisest küljest ta samuti keeldus peatamast Rootsi valitsust olemast Venemaa vastasel ohtliku tegevuse teel, millisel ta oli valmis astuma, tänu sellele samale „prantsuse gripile“.

Krahv Panin veendus läbirääkimistel lord Cathcartiga, et krahv Tšernõševil on õigus, kahtlustades Inglismaa ministreid ainsas siiras soovis – võita iga hinna eest aega, et viivitada lõpliku otsuse vastuvõtmisega. Krahv Panin saatis Inglismaa saadikule spetsiaalse 29 septembri (10. oktoobri) 1768 aasta memo, millises avameelselt väljendatakse Keiserliku õukonna ideid Inglismaaga liidu suhtes. Kui aga krahv Panin nõudis Rootsile makstavaid subsiidiume, siis Inglismaa saadik hüüatas: „see tähendab osta Venemaaga liit“*) (*Сборникъ Русск. Истор. Общества, т. XII, стр. 381 и след. Muideks, õigluse nimel tuleb öelda, et lord Cathcart ise leidis Venemaa liidu nõudmised olevat üpris mõõdukad. Kuid tema arvates, kui Inglismaa üldse soovib osaleda Põhja-süsteemis, siis ta ei saa loobuda pooltes kuludes osalemisest, millised on tarvilikud selle süsteemi ülalpidamiseks.

Keiserliku valitsuse rahulolematu Inglismaaga peetavate läbirääkimiste käiguga tuleb reljeefselt esile krahv Panini telegrammides ja kirjades krahv Tšernõševile. Nii kirjutas krahv Panin 2. jaanuaril 1769 aastal järgmist:

„Tema Majesteet Preisimaa Kuningas tõeliselt, nõnda öeldes, nakatus Inglismaa valitsuse isikute suhtes põlgusesega, aga seejuures nende hulgas Prantsusmale juba ammu ajast ustav hertsog Bedford tegeleb sellega, et oma lemmikmaa meeleheaks juurutada oma isamaal vana harimatuse poliitikat: lüüa või olla lüüa saanu, toetudes kõige selle juures oma enda rusikatele, hoolitsemata selle eest, et sel või teisel viisil saab ka ümber minna ja et kunagi jõuab järg ka temani“.

Krahv Panini arvates, Inglismaa ministrite põhjendused Rootsile subsiidiumite andmise vastu on täiesti ebaveenvad, sest et nad põhinevad eranditult majanduslikel kaalutlustel. Seejuures „on vahe eramaja pidamise eeskirjadel või ökonoomial ja riiklikul kokkuhoiul. Selle viimase reeglid õpetavad tihti mitte ainult et andma, vaid, et tuleb anda palju, et sellega veelgi enam kokku hoida“. Arutu reegel on anda subsiidiumit ainult siis kui sabub tungiv vajadus, kuigi siis tuleb anda üle kümne korra enam.

„Hea on nii toimida kaupadega“, väidab krahv Panin, „ja neid siis osta, kui neid vajatakse, kuid kauplemise vaimust haaratud Inglased eksivad kõvasti, väites, et ka inimestega võib nii kaubelda“.

Venemaa soovib ainult üht: sõlmida Inglismaa ja Rootsi vahel subsiidiumi-lepingu. Ise ta Inglismaalt midagi ei taha, „veel vähem võib ja kavatseb nõuda mingit ilmset tema tegelikku abi tema tulevaste liitlas-kohustuste asemele“.

Inglismaa valitsuse teguviis viis krahv Panini veendumusele, et ainult oma enda jõuetuse teadvustamisega võib endale selgitada inglaste kangekaelsust mitte-nõustuda Rootsile subsiidiumite andmisega. „Sellest ei tulene“, kirjutas ta krahv Tšernõševile 18. märtsil 1769 aastal, „et kõik see, mis nad helbivad (sic!) oma nõrkusest endale ettekujutama, seda nad väidavad ületamatu kangekaelsusega“.

„Ma olen muidugi veendunud“, jätkab krahv Panin, „et nad soovivad siiralt ja kirglikult meie liitu, ja olen ka veendunud, et mida kiiremini, seda parem see neile hakkab olema: kuid nad tahavad määratleda tema jõudu ja tähtsust oma enda nõrkuse määral ja seda kindlustada pärast oma enda sise- ja välisasjades saavutatavate edude progressis“.

Venemaa ja Türgi vaheline sõda sundis Inglismaa valitsust Venemaga sõlmitavate liiduliste kohustuste suhtes olema veelgi enam ettevaatlik. Selle sõja alguses Inglismaa ei väljendanud mingeid kahtlusi selle lõpliku käigu suhtes. Ta, nähtavasti isegi rõõmustas Venemaa poolsete türklaste üle saavutatud võitude üle. Inglismaa minister lord Rochefort kirjutas lord Cathcartile 24. novembril 1769 aastal, et „Suurbritannia, olles Venemaaga kauplemisega otseselt seotud, ühtmoodi kasulikult mõlematele rahvastele, käsitleb Venemaad, kui riiki, millisel on palju vahendeid ja soovi moodustada vastukaal võimsale Bourbonide õukonna liigale. Olles oma asendilt eemaldatud igasugusest konkurentsist, Inglismaa ei saa mitte mingil viisil olla häiritud Keisrinna relvade edust, teisiti kui see edu osutuks Venemaale endale või Euroopa üldisele rahule kahulikuks, sisestades kartust ja tekitades teiste riikide auahnust ja kuritahtlikust, kellel on tema suhtes täiesti teistsugused tunded“.

Inglismaa saadik S-Peterburgis kirjutas selles samas vaimus oma valitsusele, kinnitades teda veendumuses, et Inglismaa saab ainult Venemaa relvade Türgi vastase edu ülerõõmustada. Lord Cathcart raporteeris vaimustatult Venemaa vägede esimestest võitudest ja üha enam ja enam kiindus Venemaa Keisrinna kütkestavasse isiksusse. Ta oli veendunud, et Türgi täieliku lüüasaamise juhtumil Keisrinna väljendab rahulepingu sõlmimisel suurt mõõdukust ja austab täielikult Inglismaa kaubanduse huve Levantes.

„Kõik, mis ma näen“, kirjutas ta 22 septembril (3 oktoobril) 1769 aastal oma valitsusele, „enam ja enam kinnitab minu mõtteid, millistes ma julgesin juba teile teatada minu tagasihoidlike arvamuste kujul, et Keisrinna, olles õhutatud suuremeelsusest, väljendab niipalju mõõdukust, kui kõik hakkab temast sõltuma, niipalju kui oli tema poolt väidetud kindlusega hetkel, mil teda ähvardasid oht ja probleemid“.

Ainiti, vaatamata sellisele heatahtlikkusele, Inglismaa valitsus ikkagi üpris suure heameelega sekkus Venemaa ja Türgi vahelisse tülli ja ta isegi selles mõttes mitu katset. Nõnda, muuseas, krahv Tšernõšev oli pahandatud Inglismaa ministrite järgmisest manöövrist.

Lord Rochefort, kes juhtis Põhja departemangu asju, näitas krahv Tšernõševile kirja, milline oli kirjutatud lord Weymouthi, Lõuna departemangu juhi, poolt Inglismaa saadikule Porta juures. Selles kirjas teatati saadikule, et Venema Keisrinna palus oma saadiku kaudu Londonis Venemaa ja Türgi vahel vahendamist. Krahv viivitamatult protesteeris tema lord Weymouthile kirjutatud kirja mõtte sellise väänamise vastu ja tõestas selle kirja alusel, et ta kunagi mitte mingit vahendamist ei palunud. See palve seisnes eranditult selles, et Inglismaa saadik Porta juures püüdis kergendada Obreskowi saatust, kes on vangistatud Seitsetornilisse kindlusesse.

Sellest juhtumist tegi krahv Tšernõšov järgmised kaks järeldust: 1) St-Jamesi kabinett soovib väga, et Venemaa paluks vahendamist ja 2) et „lord Weymouth on selline inimene, kellega tuleb käituda väga suure ettevaatlikkusega. Minul oli täielik õigus tema kohta järeldada, et ta on loll (sic!), kuid kõik väidavad, et ei ole ja minul on seepärast teine arvamus tema autusest. Mis aga

puutub Rocheforti, siis ma niivõrd rahul tema rohke avameelse ja personaalse sõprusega, et ei oska seda isegi kirjeldada“. (Донесение от 8-го (19-го) декабря 1768 года).

Seda Inglismaa valitsuse taktikat Keisrinna mõistis täielikult, milline kõige järjekindlamal viisil lükkas kõrvale igasuguse tema Türgi suhtes teostatavasse poliitikasse sekkumise katse. Kui krahv Tšernõšev raporteeris, et Inglismaa valitsus käskis oma saadikul Konstantinoopolis järgida Suurvesiirile Türgi armee järel, et peale Türgi vägede esimest lüüasaamist kallutada neid rahu sõlmima, Keisrinna oli sellise sõnumi suhtes väga rahulolematu. Ta kirjutas omakäeliselt krahv Tšernõševi 3 märtsi 1769 aasta raporti peale, krahv Paninile juhendumiseks, järgmised sõnad:

„Jälgige, et need tuulepead-inglased ei kavatseks meile esimesel võimalusel vale-rahul pähe määrada, millise te peate kummutama. Kõige parem oleks paluda neid hoiduda sellisel palaval viisil sekkumisest. Sõbrad ja vaenlased juba kadestavad meid nende kasude eest, milliseid me võime omada ja vaid ühe käelabasuuruse maatüki soetamisest Musta mere ääres täiesti piisab, et tekitada inglaste kadestust, kes sel hetkel taotlevad oma väiklasi huve ja kes jäävad alatiseks kaupmeesteks“.

Lguses Inglismaa valitsus piirdus Vene-Türgi sõtta juhuslike sekkumiste juhtudega ja isegi ei keeldunud kaudselt Venemaa huvides tegutsemisest. Selline suhtumine Inglismaa poolt oli märgatav Venemaa laevastiku sisenemisel Vahemerre, et rünnata Türgi randu ja laevastikku. Inglismaa valitsus mitte ainult ei nõustunud Venemaa sõjalaevade peatumisega inglise sadamates, vaid isegi lubas neil hankida igasuguseid varusid ja remontida laevu, millised olid saanud viga teel Inglismaa randadeni. Krahv Tšernõšev suundus Hulli, et kohtuda Venemaa eskaadriga ja leidis seal eest sadama ülemuste igasuguse kaasabi.

Kuid õiguluse pärast peab ütleva, et Venemaa eskaadri saabumine Inglismaa sadamatesse tekitas inglastes tugeva mulje. See oli esimene kord, et Venemaa sõjalaevade eskaader pidi ilmuma Inglismaa vetesse. Peale selle, Inglismaa ministrid leidsid, et Keisrinnal on grandioosne plaan viia sõjateater Vahemerre ja et anda seal löök türklastele. Lord Rochefort hüüatas mitmeid kordi: „Kui julge ettevõtmine! Oi, kuidas ma sooviks, et neil oleks nüüd sõda Prantsusmaaga! Mõlemad ühendatud laevastikud sooritanuks siis suuri asju!“

Inglismaa ministrid väljendasid kartust, et prantslased kasutavad juhust, et rünnata vene laevu ja lubasid sellisel juhtumil oma abi.

Ainiti oli üks asjaolu, milline võinuks kutsuda esile Inglise poolt mõned probleemid. Asi on selles, et Inglismaa valitsus ja sõjalaevastik nõudis, et Inglismaa sõjalipule saluteeriksid teiste riikide sõjalaevad, eriti kanalil kohtudes ja Gibraltari väinas. Seejuures, Keisrinna hoiatas krahv Tšernõševi, et ta jutuajamistes Inglismaa ministritega teataks, Venemaa laevastiku saabudes on Venemaa laevadel kategooriliselt keelatud Inglisele suurtükilaskudega ja vimplite heiskamisega saluteerimine. Kuidas nüüd toimida? Inglise ei loobu oma kombest mingi põhjendamatu pretensiooni alusel keelatud saluudist mingi hinna eest, aga admiral Spiridov ((Спиридов)), Venemaa eskaadri ülemal, oli positiivselt ette kirjutatud saluudi andmise keeld!

Katariin II leidis järgmise väljapääsu: ta andis admiral Spiridovile salajase käsu Inglismaa laevadega kohtumisel pöörata kõrvale, et sellisel viisil vältida kohtumisest. Äärmisel juhul ta pidi sõitma tõstmata vimplitega ja vältimatul kohtumisel piirduda mõne kahurilasuga. (Депеша гр. Панина к графу Чернышеву отъ 18-го июня 1769 г.).

See saluudi andmise küsimus tekitas alguses suuri probleeme. Inglismaa ministrid ei suutnud mitte mingil viisil nõustuda Inglismaa laevastiku „iidsest õigustest“ kõrvalekaldumisega. Inglismaa kõrgeim admiral Hawke ei tahtnud kuidagi vastu võtta selle küsimuse Venemaa poolset lahendust ja isegi nõudis „vanade õigust“ täitmist. Lõpuks, peale paljusid vaidlusi, lord Rochefort teatas krahv Tšernõševskile, et tähtsaim admiral nõustus Inglismaa sõjalaevade komandöridele saatma salajased ettekirjutused, et nad väldiksid kõigest jõust avamerel Venemaa eskaadriga kohtumist.

Krahv Tšernõšev oli sellest tema poolt Inglismaa meredel „vanade õiguste“ üle saadud võidu üle vaimustuses ja ta teavitas sellest salajasest kokkuleppes viivitamatult admiral Spiridovi, lisades seejuures, et Inglismaa pretensioonid saluteerimisele laienevad mitte kaugemale kui Finstere neemeni.

Aga krahv Paninile kirjutas saadik: „oi! Kui õnnelikuks end pean, et see õnnestus Tema Keiserliku Majesteedi heameeleks ära teha!“ Selle kangelasteo eest krahv Tšernõšev lootis saada „kas-või väikese märgi monarhistlikust rahulolust“. (Донесение от 1-го сентября 1769 а.).

Hädavajalik on veel lisada, et kui Inglismaa ministrid hoiatasid suursaadikut prantslaste ja „hispaanlaste“ poolsest Venemaa eskadrile kallaletungi võimalusest, krahv Tšernõšev ei väljendanud sellise Venemaa, Prantsusmaa ja Hispaania vahel valitseva sügava rahu ajal rünnaku võimaluse suhtes kahtlust. Selline kahtlus ei olnud kooskõlas möödunud sajandi rahvusvaheliste kommetega. Vaid see viitas sellise kallaletungi paralüüsimise vahendile.

„Minule tuli pähe“, kirjutab ta krahv Paninile 17. septembril 1769 aastal, „et kui prantslased on tõeliselt nii jultunud, siis, et neile tundlikul viisil kätte maksta, tuleb siinsetele armaatoritel lubada Venemaa lipu all laostada nende kaubandus“.

Venemaa eskaadri Inglismaa sadamates vastu võtmise korraldamisega lõppes krahv Tšernõšovi tegevus Londonis. Vaatamata Keisrinna poolsele tema krahv Chateletiga kokkupõrkel „teravmeelse käitumise“ heakskiidule, ei olnud krahv Tšernõšev oma asendiga rahul. Ta palus tagasikutsumist, sest et liidu-traktaadi asi jäi lahendamatuks ja peale selle tema tervis Londoni niiskes kliimas halvenes.

Novembril 1769 aastal ta lahkus Londonist. Tema asemele oli nimetatud Musin-Puškin, saadiku auastmes. Selline nimetamine pidi esile kutsuma imestuse, pidades silmas temast krahv Panini poolt tehtud ülalmainitud arvamust, milline oli täielikult õigustatud Musin-Puskini käitumisviisiga Londoni õukonna juures. Isegi Inglismaa valitsus väljendas oma imestust Musin-Puškini tagasituleku üle, kuid seda hoopis teistel põhjustel.

Krahv Tšernõševi tagasikutsumine avaldas Inglismaa valitsusele üpris ebameeldivat muljet, sest ta kartis, et tema vaenlased vaatavad sellele kui Inglismaa ja Venemaa vahelise sõpruse nõrgenemist. Aga Musin-Puškini nimetamine saadiku auastmes oli teatud määral Inglismaale alanduseks, kellel oli S-Peterburi õukonna juures suursaadik. Nende kaalutluste alusel Inglismaa valitsus nõudis, et krahv Tšernõševi asemele oleks nimetatud Londonisse Venemaa suursaadik. Kui seda nõuet ei täideta, siis lord Cathcartile oli kirjutatud ette oma postilt lahkumine. (Депеша лорда Рошфорда к лорду Каскарту от 29-го сентября 1769 г.).

Kuid krahv Panin selgitas Inglismaa suursaadikule põhjuse, milline sundis Keisrinnat saadikut, mitte St-Jamesi õukonna juurde suursaadikut nimetama. Tal oli suuri raskusi leida eksiteeriva sõja ajal kedagi väärikat Venemaa suursaadiku postile St-Jamesi õukonna juurde, eriti pidades silmas eriti inetut lugu, milline oli esile kutsutud Prantssumaa suursaadiku, krahv Chateleti poolt. Sellesse loosse aga Inglismaa valitsus suhtus üpris ükskõikselt.

Londoni kabinett rahuldus selliste selgitustega: lord Cathcart jäo Inglismaa suursaadikuks S-Peterburis ja Musin-Puškin hõivas Londonis Keiserliku saadiku ametiposti.

Muideks, 1771 aasta lõpus kutsuti lord Cathcart tagasi ja tema asemele nimetati saadiku auastmes sir Robert Gunning.

Aastatel 1770 kuni 1780 olid Venemaa ja Inglismaa vahelised suhted üpris sõbralikud ja diplomaatiliste läbirääkimiste asjaks jäi peamiselt liidu-traktaadi sõlmimine. Seni kuni kestis Vene-Türgi sõda s.t. kuni 1774 aastani, Keiserlik valitsus omas Londonis liidu-lepingu sõlmimise mõtet ja Keisrinna ise astus Inglismaa saadikuga selles asjas isiklikku mõtetevahetusse, püüdes tõestada kogu liidu-traktaadi kasu. Peale 1774 aastat, kui Ameerika kolooniate ülestõus tõi ilmsiks Inglismaa jõuetuse, suurendades enneolematutesse suurustesse tema sise- ja välismaised probleemid, Keisrinna Katharina II hakkas enam skepilisemalt suhtuma liidu ideesse, vaatamata tema poolehoiule Inglismaa rahva suhtes.

Teisest küljest, Inglismaa valitsus ei loobunud liidu-traktaadi sõlmimise vahendusel mõttest, et selle kaudu saaks seaduslikult sekkuda Vene-Türgi tülli. Ta kartis suure rahutusega seda hetke, kui Must Meri avatakse Venemaa laevadele, millised võivad siis sealt väljuda Vahemerre Inglismaa ministrid oletasid, et sellisel juhtumil „teiste rahvaste“ kauplemine Vahemeresel saab suurt kahkju ja need rahvad võivad hakata kartma oma valduste puutumatuset pärast*)(* Сборникъ Русск. Истор. Общества, т. XII, стр. 128, 266. Nad kirjutasid Inglismaa valitsuse esindajatele Venemaa õukonna

juures ette Keisrinna veenmises oma „alatises valmisolekus“ (constant disposition) osutada oma häid teeneid et vahendada Venemaa ja Türgi vahel.

On mõistetav, et selline vahendamise ettepanek oli Inglismaa valitsuse poolt tehtud mitmeid kordi Venemaa saadikule Londonis. Kui on täiesti arusamatu, miks Musin-Puškin ise kutsus esile selliseid ettepanekuid, vaatamata sellele, et temale krahv Panin mitmeid kordi ja kõige kategoorilisemal viisil selgitas Inglismaa vahenduse ebasoovitavust.

Kui Musin-Puškin teatas lord Suffolki, kes asendas lord Rocheforti Põhja asjade departemengu juhi, „kuivõrd soovitav on, et Portuga rahu sõlmimine oleks teostatud Inglismaa kätega, ilma mingi formaalse vahenduseta“. Krahv Panin selgitas temale, et ta ise kutsub esile Inglismaa sekkumist. Seejuures Keiserlik valitsus sellise vahendamise „viisakate tervitustega, iga kord lükkas tagasi sel põhjusel, et selle Inglismaa vahenduse võtmine või lubamine, meie poolelt, et mitte anda vastastikku Türgile juhust ja ettekäänat nõuda ühesugust juurdepääsu ka Prantsusmaale“. Krahv Panin soovitab saadikul säilitada vahendamise suhtes täielikku vaikimist.

„Lõpetuseks“, kirjutab krahv Panin Musin-Puškinile, „ma soovin veel minu heatahtlikusest teie suhtes meenutada, et ka kõikidest olulistest asjadest ja juhtudest üldse ei tohi ettevaatlik minister ise käituda palju-tähendavate vastustega või veenmistega, kuna ta ise ei omanud loomupärast teravust, ainiti tema üksinda ei saa oma äraolekul tungida täiesti oma õukonna kõikidesse seidemetesse ja otsestesse kavatsustesse. Peale selle ka poliitiliste asjade enda olemus ei ole selline, mis nõuaks kiirustamist, milline ei lase paluda endale täpseid käske neilt, kes tervet asjade ringi juhivad. Neis on peales selle tihti ka sellised muutused, millised oma välisest küljest jäävad alati salajasteks kõikidele neile, kes neist vahetult osa ei võta“. (Депеша гр. Панина (число и месяц?) 1770 года).

Kuid sellest nõudmisest oli Musin-Puškinile vähe: ta mitmeid kordi püüdis alata Keisrinna ees Inglismaa poolset vahendamise asja. Kui rahukongress Fokschany tulemustele jõudmata laiali läks, lord Suffolk „meelitava rahuloluga veenas mind selles“, kirjutab Musin-Puškin krahv Paninile 23. veebruaril (5. märtsil) 1773 aastal, „et ta hakkaks koos minuga töötama selleks, et Tema Keiserlik Majesteet võiks kinkida Venemaale juba mittevajaliku rahu, peale selliseid tõsi vahvaid, kuid pikaajalisi ja seepärast ka kurnavaid sõjalisi kangelastegusid, kui Tema Hiilguse poolt oleks temale antud selleks põhjust“.

Teine kord Musin-Puškin kirjutab, et „üldised Tema Suurbritannia Majesteedi sentimentid, aga eriti lord Suffolki kavatsused, millised on minule niivõrd teada, et ma võin juba ette Teie Hiilgusele raporteerida, et see asi (vahendamine) oleks siin vastu võetud sellise kirgliku hoolega, millist võib ainult oodata heatahtliku ja loomuliku liitlasõukonna poolt. Igasugune selleks antud volitus igati kinnitaks veel enam selliseid kasulikke kavatsusi“. (Донесение от 25 сент. (6 окт.) 1772 года).

Siis oli krahv Panin sunnitud veel kord kinnitama Musin-Puškinile, et Keiserlik valitsus ei saa Inglismaa vahendust vastu võtta ja lükkas seda pidevalt tagasi. Saadikule veel kord kinnitatakse nõuannet „jääda sellest ajast peale täielikku vaikimisse“ Inglismaa vahendamise küsimuses ja öelda samal ajal Lord Suffolki, et tema vahendamise kutse oli „täielikult üksikosaliseks arvamuseks“ ja et mitte mingeid käske selle asja suhtes oma õukonnalt ei omanud. (Депеша гр. Панина от 22-го января 1774 г.).

Kuid veelgi varem, kui Musin-Puškin sai alles esitatud krahv Panini telegrammi kätte, ta uuesti soovitas palavalt oma valitsusele, 5.(16.) jaanuari 1774 aasta raportis, paluda Inglismaalt tema vahendust. „Lepitaja kvaliteet, aga veel enam sellise Venemaa kasuks tegutseva liitlase, kuivõrd sellele õukonnale õhutav ka ei olnud, siis ei olnud mitte väiksematki kahtlust, et ta innukalt ei võtnuks enesele ülesannet pakkuda Portale allkirjastamiseks Tema Keiserliku Majesteedi rahuettepanekuid, kui need oleksid temale volitusega antud“. „Inglismaa“, lisab ta ei oota mitte midagi muud, peale Tema Keiserliku Majesteedi avameelset teadaannet eesmärkidest ja vajaduse juhtumil liitlaslikku kaastegevust, ilma igasuguseid eelnevaid formaalseid otsuseid ning kohustusi, millistele parima aluse leiab siin vastastikustes ajast ja asjaoludest sõltumatutest loomulikes huvides“ (sic!).

Üpris varsti peale selle kummalise telegrammi ära saatmist Musin-Puškin sai krahv Panini 22. jaanuari 1774 aasta ülalesitatud korralduse, milline mitte ainult teda ei hämmastanud, vaid isegi „viiks kurvastusse, kui aga tema teatud lord Suffolki arutelud ei olnud tingitud asjaoludest enestest“. „Teisest küljest“, kirjutab ta krahv Paninile 26 veebruaril (8. märtsil) 1774 aastal, „siinne ministeerium teatas mitmeid kordi, et ei ole mitte mingit sellist heaolu või võimendust, millist Venemaale siin siiraltei soovitaks... Sellises naturaalses olukorras pidasin ma endale tunnetatava kohustusena ise end uurida siin täpselt kuni millise kraadini võinuks laieneda mõnikord siinne kaastegutemine. Ta osutus olevat kõikidel juhtudel otsustav“. Musin-Pušin väljendab oma täielikku kindlust, et Inglismaa õukond „kindlasti rõõmustab, kui saab teada, et temast mööda minnes sõlmitakse uus rahuleping“.

Lõpuks, Venemaa saadik oli veendunud, et Keiserlik valitsus peab tegema kõik, et toetada Inglismaa õukonda „Venemaa suhtes heades tunnetes“. Selleks on hädavajalik Venemaa poolt „mingi meelitus“ või mingi tervitus kui heade Inglise ministrite kavatsus Venemaa suhtes, samuti ka varuks tuleviku jaoks!“ (Донешение от 21-го марта (1-го апреля) 1774 г.).

Võib kahelda selles, et teade Venemaa ja Ottomani Impeeriumi vahel Koutchouk-Kainardji rahu-traktaadi sõlmimisest eriti Inglismaa valitsust rõõmustas, eriti kui ta tutvus selle rahu-traktaadi sisuga. Musin-Puškin pidi ise tunnistama, et see teade avaldas Londonis väga tugevat muljet.

Põhja-Ameerika kolooniate ülestõus neelas mitme aasta kestel kogu Inglismaa valitsuse tähelepanu ja sundis teda ajutiselt unustama oma huvid Ida-Euroopas. Kuid samal ajal see ülestõus ja sellest esile kutsutud uus sõda Prantsusmaaga veel enam veenas Inglismaa valitsust mitte ainult sõbralike, vaid veel enam Venemaaga liitlaslike suhete tähtsuses.

Liidu-traktaadi sõlmimiseks peetavad läbirääkimised, millised ei lõppenud peale krahv Tšernõševi Londonist ärasõitu, said peale 1774 aastat hoopis uue suuna.

Inglismaa Põhja Ameerika kolooniate ülestõus viis eelkõige Inglismaa kaubanduse laostumisele ja seejärel tuli ilmsik Inglismaa jõuetus maismasõjas. Saabus hetk, mil Inglismaa valitsusel tuli kibedalt kahetseda oma põikpäisuse pärast Venemaaga sõlmitava liidu-traktaadi läbirääkimistel. Siis ta sattus mõttele, et Keisrinna katarina võiks osutada Inglismaale abi Vene vägede saatmisega Ameerikasse. Sir Robert Gunningile oli tehtud ülesandeks esitada Keisrinnale uue liidu-traktaadi sõlmimine, millise jõul Venemaa kohustub viivitamatult saatma Ameerikasse oma 20,000 inimesest koosneva vägede liidulise korpuse, aga Inglismaa valitsus lubab selle vastu – maksta raha nende vägede ülalpidamise eest! *Casus foederis* Ottomani Impeeriumi suhtes ei ole ühtegi sõna!

Kuningas Georg III ise, oma 1 septembri 1775 aasta kirjaga Keisrinnale, esitab selle asja täiesti originaalsel kujul: ta väidab, et võtab tunnustavalt vastu „temale pakutud abi mõningas osas“ Vene vägedes.

Seejuures, kui pöörduda Inglismaa saadiku raportite poole, siis ei saa mitte kuidagi jõuda järeldusele, et Keisrinna või krahv Panin pakkusid temale Vene vägesid et neid Ameerikasse saata. Gunning ise pöördus selle palvega esmalt krahv Panini, aga seejärel Keisrinna poole ja täiesti algusest peale ei saanud mingeid positiivseid lubadusi. Inglismaa saadik kaldus liiga oma enda soovidele ja arvatavasti andis liiga palju tähendust krahv Panini armastusväärsetele fraasidele. Muideks, juba septembris 1775 aastal Keiserlik kabinet teatas krahv Panini suu kaudu Inglismaa saadikule, et Venemaa vägede Ameerikasse saatmisest ei saa juttugi olla. (Донесение сэра Р. Гэннинга графу Соффольку от 20-го сентября (1-го октября) 1775 года).

Keisrinna Katarina II ise, oma Inglismaa Kuningale kirjutatud 23. septembri 1775 aasta kirjaga, üpris põhjalikult selgitab sellise äraütlemise põhjuseid ja arusaamatusest, milles asus tema valitsus. Kui Hispaania hakkas relvastuma ja kõik riigid arvasid, et see relvastus on suunatud Inglismaa vastu, tema saadik väljendas soovi teada, kuidas Keisrinna suhtub Hispaania poolsesse Inglismaale kallaletungi. Temale oli vastatud, et Venemaa ei reeda oma heades tunnetes Inglismaad. Kuid sellest ei saa teha kuidagi järeldust, et Keisrinna nõustub oma 20,000 inimesest koosneva väeüksuse Kanadasse saatmisega!

„Ma ei saa varjata Teie Majesteedi eest“, kirjutab Keisrinna, „et selline abi suurus ja selle sihtkoht mitte ainult ei muuda minu ettepanekute mõtet, vaid isegi ületab need vahendid, milliseid

ma saan vallata Teie Majesteedile teene osutamiseks. Ma vaevu ainult alustasin rahu nautimist ja Teie Majesteedile on teada, et minu Keisririik vajab rahu. Teile on samuti teada, millises olukorras väljub armee, kuigi võidukas, tapva kliimaga paigast, pikast ja kurnavast sõjast. Seejärel, rääkimata ebamugavustest, millised tekisid selise märkimisväärse korpuse kasutamisest teisel poolkeral, kus ta asuks peaegu temale tundmatu võimu all ja oleks jäetud ilma igasugustest suhetest oma Valitsejaga, minu end avendumus rahust, milline maksis minule nii palju jõupingutusi, positiivselt keelab minul niivõrd lühikese aja kestel jätta end ilma oma vägede märkimisväärsest osast“.

Vähe veel: Keisrinna on veendunud, et Kuninga enda väarikus ja huvid nõuavad Venemaa Põhja-Ameerika ülestõusu mittesekkumist. „Ei saa samuti mittemõelda neist tagajärgedest millised peavad tekkima teie värikuse aga samuti mõlemate monarhiate ning rahvaste väarikuse suhtes sellise meie jõudude ühendamisel et rahustada ülestõus, millist ei toeta ükski välisriik“. Venemaa vägede kasutamine võib olla välisriikide sekkumise põhjuseks.

Sellised olid Keisrinna Katariina II uue liidu-traktaadi sõlmimisest, kohustusega saata Vene väed Põhja-Ameerikasse, äraütlemise motiivid. Suur oli Inglismaa valitsuse rahulolematud, milline oli kutsutud esile sellise äraütlemisega, kuid Keisrinna hoiatas, et on võimalik, et selle asja juurde pöördutakse tagasi. Inglismaa valitsusele jäi alles vaid üks vahend: värvata väed Saksamaalt ja osta neid väikestelt Saksa vürstidelt suure raha eest.

See abaedu ei peatanud St-Jamesi kabineti uusi katseid sõlmida Venemaaga liidu-traktaat. Nimetanud oma esindajaks S-Peterburi Harrise (hilisem lord Malmesbury), ühe kõige andekamatest Inglismaa diplomaatidest, Inglismaa valitsus lootis, et sellel diplomaadil õnnestub ülesanne lahendada. Tõsi, et asjaolud seadsid Inglismaa üpris raskesse olukorda: sõtta Ameerika kolooniatega astusid, märtsis 1778 aastal, Prantsusmaa. Sõda Prantsusmaaga avaldas Inglismaa rahvale rusuvat muljet. „Ei saa sobivalt kirjeldada pahameelt, kurbust ja ärritust“, kirjutas Musin-Puškin 6. (17.) märtsil 1778 aastal, „sellest nõnda ootamatust sõja kuulutamisest risti vastu kõigile veel äsia kinnitatud rahuarmastavatele kinnitustele“. Lord North veel päev varem kinnitas Alamkojas „et Prantsusmaa ei katkesta Inglismaaga suhteid“ ja eitas Prantsusmaa poolt Ameerika Ühendriikidega sõlmitud kommerts-traktaati.

Sõda kuulutati Prantsusmaa vastu Inglismaa poolelt, järgides vana tseremooniat, millist Musin-Puškin kirjeldab järgmisel moel: „Kuulutaja, kes oli ümbritsetud kuninglikust valvesalgast kuulutab trummipõrina ja trompetite helide saatel Saint-Jamsese lossi ees välja sõja, kus Kuningas seisab avatud akna juures, müts peas ja paljastatud mõõk käes, milline, nagu Roomlastel Januse kirikus, millist ei lukustatud enne rahu sõlmimist, jääb kirikusse, ilma et oleks tuppe torgatud“

Kui enne sõda Prantsusmaaga oli Inglismaa kaubandus laostunud, siis on enesele kerge ette kujutada, milliseid kaotusi kandis Inglismaa peale märtsi 1778 aastat. Sama aasta veebruaris Venemaa saadik raporteeris, et Inglismaa „kalapüük lakkas peaegu täiesti“, seepärast et Ameerika armatoorid tegutsesid isegi Inglismaa ranniku lähedal. „Kaubandus vähenes kõvasti; vallutatud oli laevu üle 3 miljoni naelsterloingi väärtuses; igaastaste maksude hulk vähenes üle 2 miljoni; riigivõlg suurenes; inimesi oli kaotatud 25,000 inimest; laevastik on nõrgendatud suure hulga laevade ja madruste kaotusega“.

On mõistetav, et sellistel asjaoludel liit Venemaaga oli Inglismaale üpris soovitatav. Aprillis 1778 aastal Harris andis krahv Paninile üle noodi, millise juurde oli lisatud uue liidu-traktadi kava. Noodis viidati Versaiiles kabineti truudusetule käitumisele, milline on olnud alati Venemaa vaenlane ja tõestati, et Keirinnale on saabunud sobiv juhus, Inglismaaga sõlmitud liidu vahendusel, anda tunnetatav löök Prantsusmaale. Selle noodi lõppu oli lisatud Inglismaa valitsuse Caeterum censeo ((ma arvan)): „eranditult kaubanduslikud kaalutlused sunnivad Kuningat mittedüstuma et casus foederis eksisteeriks Türgiga sõja puhul“. Samas Kuningas välistab liidu-traktaadi lepingu juhtumist Ameerika.

Keisrinna Katariin II 6. mai 1778 aasta vastus kõrvaldas pakutud alustel võimaluse edastisteks liidu-läbirääkimisteks. Kõikidest riikidest, millistelt Venemaa võib karta vaenulikke tegevusi, on esikohal Türgi. Seejuures, nimelt selle riigi Inglismaa kabinet välistab liidu-traktaadi juhtumist. Seda asjaolu silmas pidades Keisrinna oli sunnitud tunnistama, et käesoleval ajal ei ole mitte mingit võimalust „sõlmida mõlemate õukondade vahelist liitu“.

Seejuures Inglismaa olukord muutus üha halvemaks. Inglismaa väed said Põhja-Ameerikas ühe kaotuse teise järel; Inglismaa vaenlaste arv suurenes iga aastaga; peale Prantsusmaa kuulutasid temale sõja 1779 ja 1780 aastatel Hispaania ja Madalmaad. Inglismaa valitsus oli sunnitud uuesti tegema oma saadikule S-Peterburi õukonna juures ülesandeks Keisrinna Katariina II sellesse sõtta sekkumise taotlemise, et kaitsta Inglismaad lõplikust laostumisest. Londoni kabineti veendumusel oli vaid Keisrinna üksi võimeline sundima tema vaenlastel relvi maha panema.

Harris pidi täitma temale antud ülesande, kuigi ta oli veendunud oma püüdluste viljatuses. Tänu tema vaieldamatule osavusele, õnnestus tal läheneda vürst Potjomkinile ((Potemkin, Потемкин)) ja astuda intiimsesse vestlusesse Keisrinna endaga. Kuid ta tunnistas, et kõik need jõupingutused ei vii teda soovitud eesmärgile. „Selle riigi sõprusele“, kirjutab Harris 16. (27.) mai 1778 aastal oma valitsusele, „avaldab mõju ka kliima: hele särav taevaskülma läbitungiva õhuga; ainult sõnad ja ei mingit asja; tühjad väljendused ja salakavalad väljavingerdused“. Teine kord ta kirjutab: „Venemaa Keisririigi suur laienemine ja tema piiride julgeolek muudavad tema soovitatavaks liitlaseks ja peaegu kättesaamatuks vaenlaseks. Erinevad kauplemise asjad milliseid ülejäänud Euroopa hädavajalikul viisil pidi Venemaalt saama ja üpris vähesed asjad, milliseid ta ise vajab, tagavad tema sõltumatuse ja võimsuse. Venemaa asub seepärast Euroopa riikide hulgas üpris kõrgel kohal, kuid võib vaielda selle üle, kas ta suudab püsida sellel kõrgel vahvuse tasemel, millist ta naudib või on saavutanud selle üleoleku, millise poole ta püüdleb. Kasud, milliseid just eelpool viidati, on vaid tema asendi tagajärje olemus“.

Lõpuks, mai lõpus (28) 1779 aastal Harris kirjeldas oma õukonnale Venemaad sellistes mustades värvides, et näis et Inglismaal pole mõtet tema liitu taodelda. „Neile“, kirjutab ta, „kes elavad väljaspool Venemaa piire ja kes võivad endal oma arvamuse kujundada suurte sündmuste alusel millised on tekitatud tema sekkumise ja võimsusega, peab näima, et teda juhitakse kõrge mõistusega ja tema valitsus ei oma millestki olulist puudust. Teisest küljest, isikutele, kes elavad selles riigis ja näevad selle korralagedust ja sinise valitsuse kõikide toimingute ekslikust ja tema täitevorganite ebaõnnestunud valikuid, peab näima imestamisväärne, et siine valitsus kõikides oma ettevõtmistes ebaedu ei kannatagi“>(*Diaries and correspondence of James Harris, first Earl of Malmesbury. 2-ed. London 1845, vol. I, 169, 175, 199.

Ainiti, vaatamata sellele üpris mitte just meeldivale Katariina II aegade Venemaa iseloomustusele, vaatamata mitmetele etteheidetele Keisrinna, kui naise suhtes, kes juhindub oma poliitikas auahnusest ja naiselikust koketeerimisest ((edvistamisest)), ikagi pidi Harris, 1779 aasta lõpus, uuesti pöörduma abipalvega Keisrinna Katariina II poole.

Krahv Paninile 26 novembril 1779 aastal kirjutatud kirjas Inglismaa saadik palub uuesti sõtta sekkumist, millist Inglismaa peab oma vaenlastega. Inglismaa, tõestas Harris, soovib ainult rahu, kuid seda tema aule vastavatel tingimustel. Ainult Keisrinna on võimeline sundima Inglismaa vaenlasi sellist rahu sõlmima, kui ta, äärmisel juhtumil, otsustab oma relvade jõul kirjutada ette oma rahu tingimused. Ja vaat, sellist Venemaa Keisrinna sekkumist Inglismaa palub ja tema saadikule on tehtud ülesandeks pakkuda, „ilma mingeid piiranguid esitamata“ kahe õukonna vahelise liidu-traktaadi sõlmimine.

Selline Inglismaa saadiku ettepanek pidi esile kutsuma Keisrinna õiglase imestuse. Kui septembris 1779 aastal ta austas Harrist täiesti intiimses audientsis ja rääkis temaga terve tunni selle hetke poliitilistest asjadest, ta tõestas veenval viisil temale Venemaa võimatust sekkuda Inglismaa poolt ta vaenlastega peetavasse sõtta. „Millist õigust ma selleks oman“, küsis ta Harriselt, „sekkuda tülli, milline mind ei puuduta, minule arusaamatutesse asjadesse ja õukondade suhetesse, millised on minust kaugel?“ Inglismaa saadik ei osanud sellele kategoorilisele küsimusele vastata*).

(*Diaries and correspondence of the Earl of Malmesbury, t. I, p.217.

Seepärast Keiserliku kabineti vastuse suhtes, Harrise novembrikuu kirjale, ei saanud olla mitte mingit kahtlust: see oli täiesti eitav. Keisrinna väljendas oma veendumust, et tema sekkumine võib ainult sõjaleeki levitada, mitte aga rahu taastada, eriti seepärast, et tal ei ole õigust tagada oma vahendust mitte mingi lepitava ettepanekuga. Mis aga puudutab liidu-traktaati, siis „Keisrinna ei kavatse toetuda Kuninga enda õigluse tundele, milline arvatavasti ütleb talle ette, et sõja kestel ei ole õige aeg kaitse-liidu sõlmimiseks. Veel vähem on see võimalik käesoleva sõja ajal, millise

objekt oli alati välistatud Venemaa ja Inglismaa liidu juhtumist, kuna see ei kuulu nende Euroopa vastastikustele valdustele“.

Keisrinna Katariina II otsus säilitada absoluutne neutraalsus ja mitte siduda end Inglismaaga mitte mingi traktaadiga, oli tagasipööramatu. See otsus ja kogu Keisrinna poliitika Inglismaa suhtes nn. Relvastatud neutraliteedi sünni ajal üpris reljeefsel viisil tuleb esile Simolinile ((Симолин)) antud instruksioonides, kes oli nimetatud suvel 1779 aastl Musin-Puškini asemele Londoni õukonna juurde. Musin-Puškin sai määramise asuda Keiserliku saadikuks Stokholmi õukonna juurde.

Kõigekõrgemas Simolini nimele antud reskriptis 12 juulist 1779 aastast Venemaa poliitika Inglismaa suhtes on iseloomustatud järgmisel meisterlikul viisil:

On vaieldamatu, et Inglismaa olukord on üpris keerukas, kuid, „kuni aeg ja asjaolud ei tekita uusi ideid, millised edaspidi võivad nõuda konkreetseid ja lähimaid sihte, tuleks nüüd kinni pidada vaid kindlaksmääramatutest üldistustest ja selleks me rahuldume teie sammude tegemisel viitest, ühest küljest, teie enda patriootilisele püüdele meie teenistuses juhinduvast läbinägelikkuses, aga teisest, meie eelkäiate poolt meile antud korraldustest“. Viimastest aktidest Simolin pidi veenduma, et kõik läbirääkimised Inglismaaga liidu-traktaadi üle ei lõppenud edukalt vaid tänu Londoni õukonnale.

„Tõsi, sellest ajast peale järgnesid paljud ja olulised muutused, kuid ka see ei ole väiksem tõde, et praegu küsimus ise (liidu-traktaadist) eksisteerida ei suuda“.

Seejärel instruksioonis, „mõne sõnaga“, määratletakse Venemaa suhtes erinevate riikidega. Mis puudutab, eelkõige Prantsusmaad, siis suhted selle riigiga viimasel ajal märkimisväärselt paranesid. Prantsusmaale on Keisrinna tänuvõlgu „Ottomani Porta juures heade teenete osutamise, et viia täiesti lõpule meie ja tema vahelise tüli lahendamine, selle kinnistamisel (rahu)Türgiga sõlmitud uue ja selgitava konventsiooniga. Mitte vähem oleme me tänuvõlglased selle valmisoleku ja usalduslikkuse eest, millisega ta suhtus ja jätkas meiega üheskoos vahendamist ja Saksamaal eksisteerinud segaduste lahendamist, Vavaaria päranduse juhtumil*)(*См. изданный мною томъ Сборника Импер. Русск. Историческаго Общества. ... Oma sellise poliitilise lähenemisega meisse Prantsusmaa avaski nüüd ukse temaga sõbralikesse suhetesse astumiseks ja hea üksmeele taastamiseks, millise kestel hakkab olema mitte ainult meil muidugi üpris meeldiv, vaid see on ka meie asjadele ja huvidele kasulik“.

Pidades silmas sellist asjade seisu, tehakse Simolinile ülesandeks, toetades vana sõprust Inglismaaga ja „kestavat kommerts-koostööd, ei tohi ainiti näidata vähimatki kalduvust Prantsusmaa laitmiseks ja väljendada ainult praegu Inglismaa, Prantsusmaa ja Hispaaniaga peetava kestva sõja kiiremat lõpetamise soovi“.

Venemaa suhted Taani ja Rootsiga on üpris sõbralikud. „Olles suhetes meie ministriga Taani kuningriigis ja hiljem ka Rootsi Kuningriigi õukondade juures“, jätkab Kõigekõrgeim reskript, „on teile muidugi teada, et me asume esimesega üpris tihedas sõpruses ja liidus ja et me peame meie huviseid Taani omadega üpris ühesugusteks“. Seepärast kirjutatakse Simolinile ette „elada Taani ministriga (Londoni õukonna juures) tihedates suhetes ja püüda teda aidata, kinnitades tema kavatsusi meie heade ametlike teenetega tema Õukonna asjades, aga eriti praegu teostatavates ebaseeldivates selgitamises Inglise kaaperite poolt Taani alamatelt võetud ebaseeldivaste priiside puhul, et neile antaks vastav rahuldus nende poolt kantud kahjude eest. Selle punkti me soovime teile veel selle poolest eelistatuks, et meie õukonna juures asuv Taani minister sai käsu selles asjas võtta Londoni õukonna juures vastu meie toetus“.

„Ebaseeldivad selgitused“, millisest Kõigekõrgeim 12. juuli 1779 aasta reskript räägib, viisid tuntud 1780 aasta Relvastatud neutraliteedini, millise ajaloo juurde me praegu asume. Mitte ükski ajaloolastest või rahvusvahelise õiguse valdkonnas kirjutanutest ei eita alljärgnevalt esitatud 28. veebruari 1780 aasta deklaratsiooni suurt tähendust, millise Katariina II seadis aluseks oma Relvastatud neutraalsusele. Kuid selle neutraalsete riikide liidu tekkimist selleks, et kaitsta sõja ajal nende seaduslikke huviseid, selgitatakse kõige kummalisemal viisil. Üpris levinud muinasjutt mingist väikesest õukonna intriigist vürst Potjomkini ja krahv Panini vahel kellest viimane võitis, olles Inglismaa vaenlane. Krahv Panini initsiatiivil oli koostatud 1780 aasta deklaratsioon. Keisrinna

Katariina II just-kui „ei omanud mitte mingit arusaama“ rahvusvahelistest kaubandussuhetest ja oli ainult ebateadlikult krahv Panini „geniaalse“ plaani täideviija! Katariina mõistis nii vähe tema poolt loodud neutraalsete riikide liiga tähendusest, et oli täielikult veendunud selle kasus Inglismaale endale, millisele oma deklaratsiooniga, tema arvates, osutas suure teene*)(*Selle muinasjutu levitamise allikateks Lääne Euroopas olid täpsemalt: v. Dohm. Denkwürdigkeiten meiner Zeit. Hannover 1814-18, Bd. II, S. 100 etc., ja Memoires sur la neutralite armee par le comte de Goertz. Bale 1801. Kõige uuemal ajal kinnitas seda legendi Bergbohm. Die bewaffnete Neutralität 1780-1783, Berlin 1884 S. 239 etc.

Selline kummaline muinasjutt Relvastatud neutraalsusest on veel sellegi poolest huvitav, et Harrise raportid on juba ammu avalikustatud ja need olid asjaolude selgitamise allikateks, milliste alusel Keisrinna Katariina II oma süsteemi rajas. Seejuures Inglismaa saadik mitmeid kordi raporteeris oma õukonnale, et Relvastatud neutraalsuse idee tuli eranditult Keisrinnalt eneselt ja et krahv Panin ei teadnud sellest asjast midagi, seni kuni ta sai käsu saata Veebruari-deklaratsioon erinevatele neutraalsetele riikidele. Krahv Panin ise positiivsel viisil kinnitas Inglismaa saadikule, et deklaratsioon on vaid üksi Keisrinna asi ja et ta oli ainult tema sekretäriks. Seda sama kinnitas temale vürst Potemkin, kes väljendas suurt sõprust Harrise ja ta isamaa vastu.)(*Diaries and correspondence of the First Earl of Malmesbury, t. I, p. 246, 247, 258 etc.

Pidades silmas selliseid Inglismaa saadiku kategoorilise avaldusi, näib kummaline, et nimelt tema raporteid esitatakse tavaliselt ülalmainitud muinasjutu, sellest et Katariina II midagi ei mõistnud tema poolt ette võetud suurest asjast, kaitsjate poolt. Seda vasturääkivust selgitatakse järgmisel viisil: kõik Harrise jõupingutused olid suunatud sellele, et oma õukonna silmis diskrediteerida Relvastatud neutraliteeti, milline ilmus temale üpris ebameeldiva üllatusena. Ta pidemalt raporteeris oma õukonnale, et Keisrinna on siiralt Inglismaa poolel, pidevalt väljendab temale erandlikku tähelepanu ja et Inglismaa huvidest kõrgemale seab ta vaid oma enda rahva huvid. Kui aga Harrisele saadeti 1780 aasta Veebruari-deklaratsioon, ja kui ta nägi, et moodustatakse võimas neutraalsete riikide liit, et kaitsta nende alamaid Inglismaa vägivalla eest merel, siis ta hakkas tõestama, et Keisrinna on täiesti segaduses muljest, millist see tema ettevõtmine avaldas Inglismaale. Keisrinna oli justkui veendunud, et asutades Neutraalsete riikide liidu ta osutab teene Inglismaale! Kuid jutuaajamises Inglismaa saadikuga Keisrinna Katariina II ise temalt küsis: „Millist kahju teile Relvastatud neutraliteet, või täpsemalt öeldes, Relvastatud tühisus*)(*Diaries and correspondence t. I, p.258, 266, 307 etc.) teile teeb“? Teravmeelne Inglise diplomaat ei märganud, et nimetades oma grandioosset plaani piasjaks või tühisuseks, Katariina II nii rahustas teda, kui ka naeris tema üle.

Meile näib, et on saabunud aeg, et teha igaveseks ajaks lõpp neile muinasjuttudele ja arusaamatustele Katariina II vahva Relvastatud neutraalsuse päritolu suhtes. Arhiivi allikate alusel võib endale selgitada täiesti rahuldaval viisil Keisrinna plaani päritolu ning arengut.

Eelkõige on tarvis kõige positiivsemal viisil konstanteerida, et neutraalsete riikide liidu loomise mõtte andis Inglismaa ise. Nimelt Inglismaa kaaperite lõppematu vägivald sundis Keisrinna Katariina II otsima tegelikku vahendit, et ohjata neid neutraalsete alamate vastu sooritatvaid kiskjalikke kallaletunge. 1778 kuni 1780 aasta diplomatiline kirjavahetus Londoni õukonnaga on täis Keiserliku valitsuse tungivaid kaebusi Inglismaa armatooride ja Admiraliteedi kohtu tegevuse peale.

Nii, 1778 aastal anti Inglismaa saadikule krahv Panini poolt kategooriline noot, milline algas järgmiste sõnadega: „Peale kõige täpsemate Vene lipu austamise käsu andmist, millise pidi Inglismaa Kuningas andma oma armatooridele ja teistele laevade komandöridele, diplomaatiliste nootide tagajärjel, millised anti üle kavalier Harrisele ja esildiste, mis on tehtud Simolini kaudu, Tema Keiserliku Majesteedi alamate paljude kaebuste suhtes, milliste järgi seaduslik laevaliiklus oli palju kordi rikutud Tema Briti Majesteedi alamate poolt, siin (S-Peterburis) loodeti, et need kaebused lõppevad alatiseks. Kuid see lootus ei õigustanud end uue solvamise tõttu, milline oli tehtud Venemaa alamatele ja Venemaal ehitatud laeva - „Püha Peeter“ ((„St. Pierre“, „Св. Петръ»)) vastu. See laev võeti kinni ja konfiskeeriti Inglismaa korsaari poolt teel Bordeauxist ja St. Domingo“ vahel. Sellel ei olnud mitte mingit sõjalist salakaupa ja ta ei rikkunud kehtestatud blokaadi.

Keiserlik valitsus nõudis Londoni õukonnalt laeva „Püha Peetri“ viivitamatut vabastamist, tema omanikele tagastamist ja viimastele tekitatud kahju hüvitamist. Täpselt samasugune nõudmine oli antud Musin-Puškinile Inglismaa ministritele esitamiseks.

Musin-Puškin raporteeris pidevalt Inglismaa kaaperite „röövellikust“ ja „jultunud käitumisest“. „Kõik siinsed uudised“, kirjutas ta oma õukonnale 26. septembril (6. oktoobril) 1778 aastal, „koosnevad käesoleval ajal ainult igapäevastest priisidest. Ahnus, millisega julged ettevõtjad toidavad oma kuulsusejanu, moodustavad nüüd kogu praeguse Inglismaa sõja peamise kasu. Prantsusmaa kaubanduse laostumine tuleb panna Prantsusmaa valitsuse hoolimatuse arvele“.

Preisimaa, Taani, Rootsi, Hollandi, Portugali ja Veneetsia saadikud esitasid väsimatult Inglismaa valitsusele kirjalikke kaebusi metsikuste peale, milliseid sooritasid karistamatult Inglismaa korsaarid ja nõudsid tekitatud kahju ja väljaminekute eest hüvitust. Inglismaa ministrid võtsid kasutusele üpris lihtsa viisi, et vältida neutralsete riikide esindajate ebameeldivaid suulisi selgitusi: nad ei võtnud neid vastu mitme kuu kestel ja vältisid nendega igasuguseid kohtumisi!

„Sellise jultumusega“, kirjutas Musin-Puškin 28. novembril (8 detsembril) 1778 aastal krahv Paninile, „Inglismaa armatoorid viskuvad kõigi vastu tulevate laevade vastu ja vallutavad need vägivaldse omavoliga, röövivad paljaks Euroopas sügava rahu ajal, ilma et austataks erinevaid lippe, ilma et teataks ette Inglismaa ja Prantssumaa vahelisest sõjast, millest oli minul au teavitada mitmeid kordi Teie Hiilgust“. Neil päevil nad vallutasid Taani laeva, milline oli koormatud suhkruga ja suundus ühest Taani sadamast teise. Musin-Puškin oletas, et Inglismaa ministrid ise ei ole võimelised oma armatööride kõlvatuud tegusid peatama.

Märtsis (5.) 1779 aastal sellele samale Musin-Puškinile oli tehtud ülesandeks nõuda Inglismaa valitsuselt kahe Venemaa laeva, millised kuulusid kahele Viiburgi kaupmehele ja mis oli vallutatud Inglismaa korsaaride poolt, viivitamatut vabastamist. Neil laevadel olid, kui veos, lauad, pekk, lattraud s.t. esemed, millised ei kujutanud endast 1766 aasta traktaadi alusel sõjalist salakaupa.

Lõpuks Keisrinna otsustas kuulutada Inglismaa valitsusele, et alates 1779 aasta kevadest hakkab Venemaa eskaader kurseerima Põhjameres ja peatama igat korsaari, kes seal end näitavad. See meede võetakse Venemaa, Taani ja Rootsi ühisel nõusolekul. Inglismaa valitsust kutsuti üles andma korraldust, et Inglismaa kaaperid ei ilmutaks end Põhjamere piires üldse, milline on „eranditult antud kolme riigi kaubandusele“. (Nota от 8-го января 1779 г., врученная графомъ Панинымъ Гаррису).

Pidades silmas selliseid Venemaa valitsuse tungivaid nõudmisi panna piir Inglismaa kaaperite kõlvatustele, Londoni valitsus oli sunnitud võtma mingid meetmed. Kuningliku deklaratsiooniga 9. (20.) juunil 1779 aastal kuulutati Inglismaa kaaperitele Venemaa, Rootsi ja Taani ühendatud eskaadri kurseerimisest Põhjameres. Kaapereid kohustati austama nende neutraalsete riikide õigusi, kuivõrd seda lubab „meresõja enese olemus“. Kuid igal juhul nad ei tohtinud rünnata vaenlase laevu „nende riikide sadamates ja reididel, millistega Inglismaa ei sõdinud“.

Selline Inglismaa valitsuse korraldusel aga ei saanud olla erilist praktilist tähtsust, sest et Inglismaa korsaarid niivõrd ei tegutsenud neutraalsete riikide vetes, vaid peamiselt avamerel Keiserlik valitsus ei väsinud teavitamast Londoni kabinetit uutest Inglismaa korsaaride Venemaa laevade vastastest kangelastegudest. Märtsis 1779 aastal Harris sai krahv Paninilt uue protesti Venemaa Viiburist pärit laeva vallutamise suhtes. Sama aasta novembris teatatakse saadikule Inglismaa armatoori poolse Riia laeva ebaseaduslikust vallutamisest. Selles noodis krahv Panin meenutab Inglismaa valitsusele 1766 aasta traktaadi lauseid ja viitab „rühvusvahelisele õigusele“, milline määratleb Inglismaa kaaperite tegevust „nii Venemaa laevade, aga ka teiste neutraalsete, Venemaa varaga koormatud laevade suhtes“.

Inglismaa saadik S-Peterburis veenas, oma õukonna nimel, et Venemaa laevu ei hakata peatama, ega ka ülevaatusel allutama – milline oli Inglismaa poolne oma sõdiva riigi õigustest lahtiütlemine*)(*Diaries and correspondence of J. Harris, t. I, 232, 308. Kuid tegelikult, Inglismaa korsaarid jätkasid oma kõlvatut tegevust endistel alustel aj Inglismaa valitsus ilmsel viisil neid soosis.

Kui pidada silmas kõiki ülalesitatud asjaolusid, siis saab selgeks Keisrinna Katariina II äärmine rahulolematuse Inglismaa õukonna tegevuse üle. Ta ise ütles Harrisele: „Te ahistate minu kaubandust; te peate kinni minu laevu; kõigele sellele ma annan spetsiaalse tähenduse; minu kaubandus minu lapsuke ja te oletate, et ma ei vihasta?“ Kõik nõudmised kinni võetud Vene laevade vabastamise ja tekitatud kahjude hüvitamise suhtes on jäänud rahuldamata.

Keisrinna rahulolematuse Inglismaa valitsuse suhtes oli täiesti mõistetav. Ülalesitatud põhjustega ühendati veel rahulolematuse tema eriti Inglismaa ebatseremoniaalse suhtumise Taani, millise kaubalaevu pidevalt võeti ära ja konfiskeeriti ilma mingi seadusliku põhjuseta. Simolini 1779 aasta raportid tunnistavad pidevalt tema ebaedu Taani Londoni õukonna juures asuva saadiku toetamisel.

Kui lähenes Inglismaa ja Hollandi vaheline sõda, Keisrinna kartis põhjendatult veel suuremat neutraalse kaubanduse kitsendamist. Selle alusel ta tegi Londoni õukonnale enda poolse vahendamise ettepaneku.

„Kodusõda (sic!) mõlemate mereriikide vahel“, kirjutas Keisrinna Simolinile 1780 aastal, „loeme me äärmiselt kahjulikuks neile ja *kogu Euroopale* üldse ja *osaliselt* ka Venemaale. Neile sellepärast, et nende sõda võib lõpuks ja igaveseks ajaks purustada nende vahel oleva poliitilise sideme, millist seda Bourboni õukond ohjas kõval maal; kogu Euroopale üldse, sest et Hollandi Vabariik võib olla seatud hädavajadusse anda end Versailles õukonna kätte; aga osalt Venemaale, seda veel eriti, et tema kommerts, milliste teostatakse senini võõrastel laevadel, jääb tundmatuks ja ahistatuks“.

Seejuures Inglismaa ei tahtnud Hollandiga ära leppida ja seepärast tuleb oletada, et „Hollandlaste kauplemise ja meresõiduvabadus oli ainsaks nende vastase sõja põhjuseks ja et Inglismaa seadis oma poliitika aluseks reegli trakteerida vaenlasteks kõik need rahvad, millised oma piisava kaubalaevastikuga soovivad vedada nõnda avaralt ja tema poolt omatahtsi tõlgendavat sõjalist salakaupa“.

„Kuid sellise eeskirja kuulutamine“, küsib Keisrinna, „on sobiv ise-enesest tõmmata kõrvalist volitust, poolehoidu ja heatahtlikkust ja kas see ei ole võimeline kõiki neutraalseid riike ärritama ja kurvastama lõpuni?“

Arvestades kõiki neid fakte, saab täiesti arusaadavaks mitte ainult Keisrinna Katariina II rahulolematuse Inglismaa poliitikaga, vaid koos sellega otsusega teha tegelike meetmetega lõpp Inglise korsaaride kõlvatustele. Täiesti tunnetatav oli kõigi neutraalsete riikide solidaarsus võitluses Inglismaa pretensiooniga karistamatult tegutseda meredel ja oli täiesti loomulik mõte anda sellele solidaarsuse tundele kindlaksmääratud väljendus. Hädavajalik oli formuleerida need mere-seadused, millistest kinnipidamisest saavad neutraalsed riigid Inglismaalt nõuda. Selle ülesande lahendas üpris edukalt Taani minister krahv Bernstorff 17. (28.) septembri 1778 aasta noodis, millises olid esitatud viis rahvusvahelise mereõiguse põhimõtet.

Kuid millises vormis neid põhimõtteid Inglismaale esitada, et ei satuks temaga vaenulikesse suhetesse? Katariina II tegi ettepaneku säilitada oma poolehoid Inglismaa suhtes ega soovinud temas tekitada mingeid vaenulikke tundeid.

Inglismaa saadik Harris ise andis Keisrinnale mõtte, millise ta üpris osaval viisil ära kasutas, kuid, enesest-mõistetavalt, mitte selles mõttes, kui seda soovis Inglismaa diplomaat.

Vaatamata Keisrinna otsustavale keeldumisele Inglismaa valitsusega liidu-traktaadi sõlmiseks, Inglismaa valitsus ei olnud ikkagi sellest mõttest loobunud. Mida keerukamaks Inglismaa olukord muutus, seda soovitamaks temale Venemaaga sõlmitav liit muutus. Kui 1779 aastals Harrisele oli Londonist uuesti tehtud ülesandeks saavutada liidu sõlmimine, ta teadis, et käesolevatel asjaoludel ei ole seda võimalik saavutada. Kuid temale tuli teine õnnelik mõte – siduda teatud määral Venemaa ja Inglismaa.

Juulis 1779 aastal Keisrinna Katariina II austas Inglismaa saadikut, tänu vürst Potemkini soovitusel, era-audientsi oma garderoobis ((tualetis)). Vesteldes Euroopa poliitilistes asjadest, läks saadik üle Inglismaa olukorrale ja selle suhetele Venemaaga. Väljendades kahetsust selle üle, et liidu-traktaati ei ole sõlmitud, Harris justkui juhuslikult sattus mõttele, kuidas saaks sõlmimata jäänud liitu mõlemate sõbralike riikide vahel asendada. „Ainus meede“, rääkis Harris, „milline näib

olevat kooskõlas Keisrinna suuruse ja kuulsusega ning vastavalt asjade käesoleva olukorraga, oleks Tema Keiserliku Majesteedi poolse tugeva ja alustpaneva deklaratsiooni avaldamine, milline on pööratud Versailles ja Madriidi õukondade ja viivitamatult tugevdatud võimsa merelaevastiku poole. Sellise deklaratsiooniga oleks olnud täiesti saavutatud seatud eesmärk: ta seaks sõjas sisse tasakaalu ja tõstaks ülejäänud Euroopa riikide vaimu“*)(*Despatch from Sir James Harris to Lord Viscount Weymouth. St. Petersburg, Sept. 9 (20) 1779.

Keisrinna Katariina II näis, Inglismaa saadiku sõnade järgi, deklaratsiooni tegemise mõttest erakordselt haaratud. Ainult ta märkis temale, et ta ei näe mitte mingit seaduslikku alust selleks, et sekkuda Inglismaa Prantsusmaa ja Hispaania vahelisse sõtta ja et tema Keisririik vajab rahu.

Järgmisel päeval, peale seda vestlust, saadik kohtas Keisrinnat, kes ütles mööda minnes temale järgmised sõnad: „Peale meie jutuajamist ma ainult mõtlen teie asjade peale; minu pea töötab ja kui ma suudan leida vahendid, siis te näete, millise innukusega ma teid teenin“. Juba 1780 aasta veebruari alguses Keisrinna ütles Harrisele: „Te olete minu unetute ööde põhjus... Ma olen valmis teie heaks tegema kõik, erandiks vaid sõtta sekkumine“. Kui aga saadik hakkas Keisrinnale uuesti tõestama, et ta liialdab oma sekkumise ohuga, Katariina II peatas ta sõnadega: „Ma juba tean, mida te võite minule öelda. Kõik avaldas minule tugevat muljet. Kui ma oleksin olnud noorem, siis võib olla ma oleks vähem ettevaatlik“

Keisrinna viimased sõnad, millised olid öeldud välja sel hetkel, kui tema plaan oli juba valmis, kinnitavad tema kõigutamatut otsust mitte võtta midagi sellist ette, milline sunniks Venemaad rahu rikkuma. Järelikult, Harrise antud deklaratsiooni mõte, milline oleks pööratud Versailles ja Madriidi õukondade poole mõttes, et toetada Inglismaa huve ning pretensioone, ei saanud Keisrinna heakskiitu. Kui deklaratsiooni tegemise idee paelus teda väga, kui vaid saaks sellele anda erapooletu ja neutraalne sisu. Inglismaa saadik nägi, kuidas see mõte Keisrinna mõistuses särises, kuid ta ei jõudnud kuidagi selle teostamist ära oodata. Keisrinna vaikimine, milline kestis mitu kuud, häiris teda väga. „Kui“ kirjutas ta oma õukonnale veebruaris 1780 aastal, „nende nii Keisrinna, kui ka tema peamise favoriidi (vürst Potemkini) poolsete heatahtlikkuse märkide taga varjatakse mingeid salalikke ja kavalaid plaane ja et see intriig on liiga osavalt põimitud, et ma ei suuda seda lahti harutada“*)(*Diaries

and correspondence of Sir James Harris, t. I, p. 244.

Kuid tegelikult mitte mingit intriigi, millise ohvriks Inglismaa saadik ja ka Keisrinna Katariina II ise langes, ei olnud. Viimane ei lakanud Inglismaale poolehoidu avaldamast, kuid oli pahane Inglismaa kaaperite kõlvatute tegude peale.

Sellisel Keisrinna meelestatuse ajal saadaks jaanuaris 1780 aastal S-Peterburis teade Hispaania korsaaride poolt kinni võetud Vene laevast ja selle veose müügist Cadixis. Katariina II oli sellise Hispaania võimude teo üle pahane ja Venemaa saadikule Madriidis, Zinovjevile ((Zinoviev, Зиновьеву)) oli viivitamatult tehtud ülesandeks kõige energilisemal viisil protesteerida Vene neutraalse omandi vallutamise ja konfiskeerimise suhtes. Ainiti, kibe kogemus oli juba näidanud, et kõik protestid, millised on esitatud Londonis, jäid igasuguse tulemuseta, ja ei olnud mitte mingit alust arvata, et Madriidi valitsus suhtuks suurema austusega Keiserliku valitsuse kaebustesse kui St. Jamesi kabinett.

Siin sobis loomulikult viisil Harrise deklaratsiooni idee. Selle deklaratsiooni sisuks pidid olema asetatud põhimõtted, millised puudutavad neutraalse kaubanduse õigusi sõja ajal. Selliste põhimõtete kava oli tuntud Taani kabineti 17.(28.) septembri 1778 aasta telegrammist. Ja nii, nagu Venemaa, Katariina II vankumatu otsuse järgi, ei tohtinud mitte mingil juhul sõtta sekkuda, siis deklaratsioon pidi olema suunatud mitte ainult Madriidi ja Versailles vaid ka St-Jamesi õukonnale. See oli ka tegelikult pööratud, nagu vürst Potemkin pidulikult kuulutas oma sõbrale Harrisele, „envers et contre tous!“((„vastu ja kõikide vastu“. G.)).

Keisrinna Katariina II allkirjastas 28. veebruaril 1780 aastal alljärgneva deklaratsiooni, milline oli adresseeritud ülalmainitud riikidele: Hispaaniale, Prantsusmaale ja Inglismaale.

S-Peterburis oli see, eelkõige saadetud krahv Panini poolt Hispaania, seejärel Prantsusmaa ja lõpuks Inglismaa esindajatele. Kui see akt oleks adresseeritud ainult Hispaaniale ja Prantsusmaale, siis Keisrinna oleks avalikult asunud Inglismaa poolele ja loobunuks temale kallist neutraalsusest.

Ja nii, nagu Inglismaa kaaperite kõlvatused olid võrreldamatult sagedasemad ja pahakspandavad kallaletungid Venemaa laevadele kui Hispaanlaste rünnakud, siis deklaratsioon ja selles kuulutatud rahvusvahelise mereõiguse põhimõtted puudutasid, muidugi eelkõige Inglismaad ja olid Londoni valitsusele hoiatuseks.

Ühe sõnaga, andes välja oma kuulsa deklaratsiooni, Keisrinna, teatud määral, täitis Inglismaa saadiku soovi. Kuid selle akti sisu oli antud mitte eranditult Inglismaa huvides, vaid Venemaa seaduslikes ja tema neutraalse asendi huvides.

Kuigi see tuntud rahvusvaheline akt ei kujuta endast Venemaa ja Inglismaa vahelist kohustuslikku lepingut, oli tal ikkagi selline otsustav mõju mõlemate riikide edasistele suhetele, et ei saa jätta temala andmata kohta rahvusvaheliste aktide hulgas, millised selgitavad nende vastastikuseid suhteid.

28.veebruari 1780 aasta deklaratsiooni päritolu ajalugu, milline on esitatud ülalolevatel materjalidel põhjal, kõrvaldab kõik seosed sellest, et Keisrinna Katariina II ei mõistnud midagi tema poolt ette võetud asjast ja et „genialne“ krahv Panin on selle kuulsa akti loojaks.

Me näeme hiljem, kuidas Inglismaa saadik Harris suhtus Katariina deklaratsiooni ja millisel viisil uus Londonisse nimetatud Venemaa saadik Simolin selgitas oma valitsuse teguviisi.

Kuid ennem, kui minna üle peale veebruari 1780 toimunud diplomatiliste läbirääkimiste käsitlemisele, meile näib olevat huvipakkuv meenutada veel ühest asjast, mis toimus Musin-Puškini Londonis saadikuks oleku ajal.

Sel ajal õppisid Oxfordi ülikoolis mõned vene üliõpilased, kes said valitsuselt täieliku ülalpidamise ja kes tegelesid teadustega vene inspektori ja kahe Oxfordi professori järelevalve all. Tarvis on olla õiglane Musin-Puškini suhtes, et ta suhtus nendesse noortesse inimestesse suure armastusega ja pidevalt kaitses neid, seda nii kokkupõrkel Inglismaa võimudega, aga ka oma enda valitsuse ees. Viimane ei olnud rahul üliõpilaste pidevate kaebuste peale, keda saadik toetas, kord selle peale, et neil ei jätku elamisraha, millist maksti neile Riigikassast. Musin-Puškin meenutas samuti valitsusele, et elu Oxfordis ja üldse Inglismaal on hulga kallim, kui Venemaal ja et üliõpilased peavad elama viisakates tingimustes.

Nende kaebuste peale krahv Panin kirjutas 13. jaanuaril 1772 aastal Musin-Puškinile järgmise sisuga telegrammi.

Üliõpilased Nikitin, Suvorov ja Buhovetski ((НИКИТИНЪ, СУВОРОВЪ, БУХОВЕЦКИЙ)), räägitakse telegrammis, kaebavad, et nad ei saa Oxfordis elada ja et nad võtsid võlgu 500 naelsterlingit „Te ise, minu Valitseja“, jätkab krahv Panin, „olite 1766 astal nende õppimise ja neile vajalike õpinguteks kui ka nende viisakaks ülalpidamiseks ressurside andmise korraldajaks. 150 naelsterlingi, millised olid siis neist igapäevasele määratud, kanti neile ikkagi üle igal aastal rohkem, s.t. 1000 naelsterlingit, selleks, et sellega igasuguseid väljaminekuid tasuda nõnda, nagu ka eelmisel aastal 3 allesjäänule oli kantud üle 2.500 rubla. Sellise rikkaliku ülalpidamise juures on siin raske mõista, mispärast üliõpilased võlgadesse sattusid, peale üle nende seisuse võimaluste ohjeldamatuse, pillamise“. Kuigi nende üle jälgib inspektor, kuid arvatavasti ta ise annab neile rumalat eeskujut. Oxfordis on kallid, arvatavasti ei ole mitte kõik üliõpilased sellises „luksuses nagu meie omad. Mistõttu nad suudavad väiksemate kuludega elada ja õppida ilma võlgateeta, aga meie omad ei suuda?“

„Seejuures“, lõpetab oma jutu krahv Panin, „et ühe korraga ja alatiseks lõpetada see priiskamine ja võlad, pean ma teile siin soovitama, et te, esiteks, peate käskima sellel kellel vaja, üliõpilasi lühema rihma otsas hoida, aga teiseks, neile endile nimelt ja täpselt selgitama, kui palju nad oma ohjeldamatuses endale kahju teevad, et on juba aeg juba selle üle mõelda ja tunnetada nende seisuse ja aujärgu põhjal; seda enam, et omavoliliselt võetud laene siitpoolt ära ei maksta. Kui nad oma kokkuhoiuga oma võlgu ära ei tasu, siis nad ei saa kuidagi pääseda õiglasest karistusest Inglismaa vanglates, millised ühtmoodi enda juurde nii õpetatud kui harimatuid vastu võtavad“ (sic!).

Musin-Puškin, vaatamata sellele oma ülemuse hirmutavale kirjale, kes oli Katariina valitsemise ajal kuulus oma „elu nautimise“ poolest, andestas üliõpilastele ka nende pillavuse, elukalliduse, kolimised jne.

*

Deklaratsioon Londoni, Versailles ja Madriidi õukondadele.

Ülevenemaaline Keisrina väljendas nõnda ilmselt Tema poolt teostatavaid tõe, õigluse ja mõõdukuse tundeid ja esitas sõja kestel, millist Ta pidi pidama Ottomoni Porta vastu, nõnda silmnähtavad Oma tähelepanu tõendid neutraliteedi õigusele ja üldise kaubanduse vabadusele, mis võib saata sellest tunnistuse kogu Euroopale.

Selline Tema teeguviis, nagu ka erapooletuse põhimõte, millist ta järgis käesoleva sõja ajal, pidid sisendama Temasse täielikku veendumust, et Tema alamad hakkavad rahulikult kasutama oma tööstuse vilju ja igale neutraalsele rahvusele kuuluvaid eeliseid. Ainuti, kogemus näitas vastupidist: ei ülalpool esitatud kalutlused, ega ka rahvaste universaalse õiguse kuuluv austus ei suutnud kindlustada Tema Keiserliku Majesteedi alamatele häirimatuse, millise alla nad sattus tihti laevasõidul ja nende operatsioonidele tehtud sõdivate riikide poolsete takistuste eest.

Need probleemid, millised on tekitatud üldisele kaubandusvabadusele ja Venemaa kaubandusele konkreetsemalt, sellised, millistele peavad pöörama oma tähelepanu Valitsejad ja kõik neutraalsed rahvad. Seepärast Keisrinna loeb oma kohustuseks vabastada see kõikide vahenditega, millised on kooskõlas Tema väärkuse ning Ta alamate heaoluga; kuid enne kui nende juurde asuda ja omades siirast soovi hoida ära uusi kokkupõrkeid, Ta pidas õiglaseks kohustuseks esitada Euroopa palge ees need põhimõtted, millistest hakkatakse juhinduma ka millised hakkavad kõrvaldama igasugust arusaamatust ja kõiki selle ettekäandeid.

Ta teostab selle suure kindlusega, kuna leiab need põhimõtted on visandatud rahvaste esmasest õigusest, millist igasugused rahvad võivad õiglaselt nõuda endale ja et sõdivad Riigid ei saa neid tühistada, rikkumata neutraliteedi seadusi ja kalduks kõrvale eeskirjadest, millised on nende poolt formaalselt võetud erinevates traktaatides ja avalikes kohustustes.

Need võetakse kokku alljärgnevatel lausetel:

1. Et neutraalsed laevad võiksid vabalt sõita ühest sadamast teise ja sõdivate rahvaste ranniku lähedal.

2. Et kaubad, millised kuuluvad sõdivate riikide alamatele, oleksid neutraalsetel laevadel vabad, välistades keelatud kaubad.

3. Et selliste määratlemisel Keisrina lähtub sellest, et Tema ja Suurbritannia vahel sõlmitud kommertstraktaadi artiklites 10 ja 11 sätestatu laiendab need kohustused kõikide sõdivate riikide üle.

4. Et selle määratlemiseks, mis võib tähistada blokeeritud sadamat, peab olema sellisena loetud ainult see, millisesse sisenemist ähvardab ilmselge oht, mis on seda ründava riigi poolt kinnitatud selle lähedale paigutatud laevadega.

5. Et need eeskirjad oleksid aluseks kohtuprotsessidel ja priiside seaduslikkuse otsuste tegemisel.

Kuulutanud need välja, Tema Keiserlik Majesteet vankumatult teatab, et nende põhimõtete toetamiseks ja Tema alamate lipu au, kaubanduse ja laevasõidu kaitsmiseks igapäev eest, kes ta ka poleks, Ta käseb relvastada märkimisväärse osa Oma merejõududest.

Kuid see meede ei avalda mingit mõju rängele neutraliteedist kinnipidamisele, millist ta pühalt jälgis ja hakkab järgima, seni kuni ei ole esile kutsutud ja sunnitud välja astuma mõõdukuse ja täieliku erapooletuse piires. Ainult sellel äärmuslikul juhtumil saab Tema laevastik käsu sõita sinna, kus seda nõuab ta au, kasu ja hädavajadus.

Andes see pidulik lubadus Temale iseloomuliku siirusega, Keisrinna ei saa seejuures jätta lootmata, et sõdivad riigid, olles üdini läbi imbutatud tõe ja õigluse tunnetest, millistega Ta on hingestatud, osutavad koostööd Tema päästvate kavatsuste teostamisel, millised on nii ilmselt suunatud kõikide rahvaste kasule ja isegi sõdivate endite tuluks ja selle tulemusel annavad oma admiraliteetidele ja käsutavatele ohvitseridele vastavad instruktsioonid, millised on kooskõlas

ülalesitatud põhimõtetega, millised on ammutatud rahvaste algsest koodeksist ja tihti tunnustatud nende konventsioonides.

Nr. 396.

1793 a. 14. (25.) märts. 1766 aasta kommerts-traktaadi pikendamise suhtes esitatud eelnevad tingimused. (II.C.3. №17109).

Nr. 397.

1793 a. 14. (25.) märts. Venemaa ja Inglismaa Prantsusmaa vastaste ühiste tegevuste suhtes vastu võetud konventsioon.

((F. Martensi kommentaar.)).

Kui Simolin esitas lord Stormontile Keisrinna Katariina II 28 veebruari 1780 aasta deklaratsiooni, Inglismaa minister, olles selle läbi lugenud, oli suures kimbatuses. Ta tunnistas kohe, et see Keisrinna meede tekitab Inglismaale suuri probleeme. Teine Inglismaa minister, lord Hillsborough, kes juhtis Lõuna-Departemangu asju, ütles Venemaa saadikule, et Veebruarideklaratsioon võib olla Prantsusmaale ja Hispaaniale kasulik, kuid see on Inglismaale üpris kahjulik. Seejuures selle deklaratsiooni printsiibid ei kannata kriitikat rahvusvahelise õiguse seisukohalt. Kui, kohe peale seda, Venemaa saadik teatas Inglismaa ministritele, et Keisrinna käskis varustada 3 eskaadrit, millistest üks peab sõitma Põhjamerele, teine Atlandi ookeanil Portugali randade lähedal ja kolmas Sundil ja Põhjamerele, oli Inglismaa ministrite meeleheide liigagi märgatav. Nad ikka veel lootsid, et Venemaa tuleb Inglismaale appi. Nüüd aga selgus, et Vene eskaadrid varustatakse neutraalsete riikide õiguste kaitseks Inglismaa vastu! (Донесение Симолина от 27-го (7-го апреля) и 3-го (14-го) июля 1781 года).

Inglismaa valitsuse ametlik vastus sellele saadetud Veebruarideklaratsioonile, 20. aprillist 1780 aastast oli antud Harrise poolt krahv Paninile. Selles oli öeldud: „Kogu sõja kestel, millisesse Suurbritannia Kuningas oli tõmmatud Prantsusmaa ja Hispaania kallaletungiga, ilmutas ta õiguse ja mõõdukuse mõtteid, millised juhtisid kõiki tema samme. Tema Majesteet osutab oma poolehoidu sõbralike ja neutraalsete riikide suhtes, milline on omane nende käitumisele tema arutluses, kooskõlastades selle selgete ja üldtunnustatud rahva õiguse põhimõtetega, kui ainsa rahvaste vahelise seadusega, millistega ei ole traktaate sõlmitud ja ei oma seda teiste riikidega sõlmitud kohustuste sisuga, millised kohustused viisid selles esmases seaduses vastastikuste otsustega tühistamisele ja erinevalt viisid lepinguliste poolte tahtel selle kaotamisele“.

„Kuningas, olles seotud Ülevenemaalise Keisrinnaga vastastikuse sõpruse ja üldise kasu sidemetega, kohe nende rahutuste alguses, andis peamise käsu austada Tema Keiserliku Majesteedi lippu ja ta alamate kaubandust riikliku õiguse jõul ja et täita kohustusi, millised on võetud tema poolt kommerts-traktatidega... Käsud selle kohta olid uuendatud ja nende täitmise üle hakatakse jälgima kõige rangemal viisil. Loodetavasti, et nad ei luba mitte mingit korralagedust, ainiti kui juhtub, et neid uuesti korratud käskused, ka vähegi rikutakse, siis admiraliteedi valitsused... parandavad need ebamugavused nii õiglasel viisil, et Tema Keiserlik Majesteet hakkab olema täiesti rahul nende otsustega ja näeb neis seda õigustumõistmise vaimu, milline teda ennast juhib“.

Venemaa saadiku avalduse suhtes, et varustatakse kolm eskaadrit, lord Stormont kinitas, et Inglismaa valitsus ka edaspidi kavatseb juhinduda endale teiste riikide suhtes võetud kohustustest ja arvestada „eriti selgete ja üldtunnustatud rahvusvahelise õiguse põhimõtetega selles mõttes, nagu nad on välja kuulutatud enam autoriteetsete autorite poolt ja milliseid rakendatakse enam tarkade ja haritud rahvaste poolt“ (Депеша Симолина от 7-го (18) июля 1780 г.).

Inglismaa ühiskondlik arvamus leidis oma vastukaja elavates aruteludes parlamendis, millised olid esile kutsutud Veebruarideklaratsiooniga. Kõik Inglismaa oraatorid parlamendi mõlemates kodades olid omavahel üksmeeles selle suhtes, et see deklaratsioon on Venemaa poolne kõige vaenulikum Inglismaa vastane tegevus, millisega suhete katkestamine näis paljudele parlamendi liikmetele vältimatu. Tuntud Inglismaa jurist, loed Cambden, tõestas oma mahukas kõnes, et Venemaa Keisrinna kavatses „dikteerida kõigile Euroopa mereriikidele oma seadusi ja kukutada rahvusvahelise õiguse peamised printsiibid, millised kunagi ei kirjutanud ette neutralse lipu all veetava vaenlase veose puutumatus“. Auväärne lord nimetas Katariina deklaratsiooni „ohtlikuks ja omavoliliseks aktiks“, millise tulemusel Inglismaa peaks kuulutama Venemaale ja ta liitlastele sõja või siis lubada piiramatult aidata kõiki Inglismaa vaenlasi.

Lõpuks, Inglismaa saadik Harris ei väsinud tõestamast kogu kahju, millist Relvastatud neutraliteet Inglismaale tekitab. Ainult juba sellise neutraliteedi idee avaldas kogu Euroopale tugevat muljet, „kuigi see on võlgu oma päritolule eranditult õigluse ja erapoolikuse printsiipidele, millised olid iseloomulikud Tema Keiserlikule Majesteedile“ (Нота Гарриса к гр. Н.И. Панину от 30-го апреля 1780 г.).

Vaatamata sellele Venemaa vanima ja enam loomuliku sõbra suurele rahulolematusele, Keisrinna Katariina II jäi tema poolt välja kuulutatud printsiipide tagamisel kõigutamatuks. Kuid, teisest küljest, ta ei soovinud kuidagi tema poolt asutatud Relvastatud neutraliteedile, Rootsi ja Taaniga spetsiaalselt neutraalse kaubanduse kaitseks sõlmitud konventsioonidega, anda Inglismaa suhtes võetud vaenuliku meetme tähendust. „Sõnaline selgitus meie poolt vastu võetud kohustusest“, kirjutas ta 26. oktoobril 1780 aastal Simolinile, „näitab, et ei ole teist eesmärki, peale meie alamate ja meiega liitunud rahvaste kaubalaevastiku kaitse ning hoidmine ja et seepärast on meie poolt kogu Euroopa palge ees võetud vankumatult pidulikult väljakuulutatud kavatsus säilitada ranget neutraalsust ühtmoodi kõigi sõdivate riikide suhtes kuni selle ajani, kuni nad, omalt poolt, tegelike solvangutega ei sea meid väljaspoole õigusi ja soove, selle vastasesse hädavajadusse“.

„Seda tõde tuleb kõikjal ja igal juhtumil kinnitada teie isiklike märkuste teel, meile teile omase mõtlemise viisi järgi, lisades juurde, et käesolev kolme Põhja riigi ühte süsteemi liitmine nõuab ja tingib praegu sõdivatelt poolt seda suuremat ettevatlikkust ja austust, et neist ühe solvamise ei hakkaks olema ka kahe teise solvamise ja et nende ühine arvamus solvamise ja jultumuse suhtes ei saa olla solvaja suhtes üldsegi mitte koormav ja tunnetatav“.

Inglismaa kutsus Relvastatud neutraliteedi esile ise oma armatooride ennekuulmatute kallaletungidega neutraalsetele laevadele. Ta ise tingis, Kõigekõrgema Simolinile antud 13 jaanuari 1781 aasta reskripti sõnade järgi, Hollandlaste liitumise Prantslastega „oma käitumise autoriseerimisega (oma kaaperite) uute omatahtsi kehtestatud ja kapriisete eeskirjadega sõjalise salakauba suhtes, risti vastu vastastikuste traktaatide täpsete sõnade ja otsustega“.

„Kui seejärel“, kirjutab Keisrinna mainitud reskriptis, Relvastatud neutraliteedi ajaloole on erakordselt tähtis, „et Londoni õukond otsustas kuulutada Hollandi Vabariigile, et ta leiab end olevat sunnitud jätma ajutiselt kõrvale kõik oma temaga sõlmitud endised kohustused, ja nende asemele seada ainult üldriiklikud õigused ja kui sellest teatamisest pidi loomulikult sündima üldine umbusaldus ja suurem kui varem teadmatuse *neutraalse merekaubanduse suhtes, siis me hakkasime mõtlema viiside üle, kuidas saaks siin hoida tulevikus ära igasugune mittemõistmine ja mure ebamääraste sõnade, erinevate mõistete ja erisuguste tõlgenduste pärast*, loovutamata ühest küljest, miskiit neutraalsuse eelistest, aga teisest, säilitades kõigi sõdivate riikide suhtes võrdne austus ja võrdne õiglus nendega olemasolevate eraldi kohustuste alusel“.

„Õiglaisemaks ja sobivaimaks meetmeks“, jätkab Keisrinna, „tunnistasime vajadust otsida ja määratleda sõjaline salakaup sellele omastes piirides, aga selle samaga ka vabastada kõige muu kaubanduse väljaspoole igasugust kahtlust. Need piirid on tõmmatud riigi õiguste olemusest ja sõja enda teostamise olemusest, ei jätnud me sellest selle *deklaratsiooniga* kogu maailmale teatamast. Need olid kõikjal vastu võetud kiitusega ja sellistena tunnistatud, millised nad olemuselt on“.

„Inglismaa ise ei vaidlusta meie poolt neutraalse kaubanduse kasuks tehtud nelja reeglit ja nende alusel ja nende alusel, nagu tema, nõnda ka tema vaenlased, andsid oma käsu. Kuid kas ei

tulene sellest vaieldamatut järeldust, et see mis on lubatud õiguse ja õigluse järgi ühele neutralele riigile peab samamoodi kuuluma ka kõikidele teistele samasuguste omadustega riikidele, muidu me kohtaks selles mitte kuidagi ja millegagi õigustamata poolehoidu, millist me endale ja mitte kellegi poolt ja kunagi ei soovi ega ka nõua“.

Lõpuks, Keisrinna käseb oma saadikul Londoni õukonna juures Keisrinna nimel kuulutada, „et meie ei saanud oma neutraalse kaubanduse algatuse suhtes oodata ja ei oodanud selliseid ebameeldivaid tagajärgi (nagu Inglismaa poolt Madalmaadele sõja kuulutamine), kui sellega suhtutakse sündmuste alguses ainult inimkonna kasuks ja ainiti mitte kahjuks ja selle või teise sõdiva riigi isu kasuks ; et sõdivad riigid ise ei saa tunda ja tunnistada, et nende vastastikune vaen ei tohi pöörduda neutralsete riikide kahjuks ja ahistamiseks“.

Pidades silmas just äsja esitatud Keisrinna Katariina II Jaanuari-reskripti, kõik muinasjutud sellest, et Keisrinna ise ei saanud aru tema poolt asutatud Relvastatud neutraliteedi tähendusest ja et ta soovis sellega osutada Inglismaale teene, langevad iseenesest ära. Me näeme veel ka teistest aktidest, kuivõrd Keisrinna oli imbinud läbi oma suure asja mõistmisest. Selle asja ootamatu edu, suure tõenäolisusega, ületas sellele pandud lootused.

Sel määral, kui Relvastatud neutraliteediga liitusid üks teise järel neutraalsed riigid, nende rahvusvaheline tähendus silmnähtavalt tugevnes ja kasvas. Eelkõige liitusid sellega Venemaaga spetsiaalselt sõlmitud konventsioonide vahendusel Rootsi ja Taani. Keisrinna hoiatas Londoni õukonda, et konventsioon nende kahe riigiga ei ole esile kutsutud soovist „millisega mõnele sõdivale riikidest tekitada pahameelt või hukkamõistu, kuid ainult kavatsusest anda neutralele lipule temale kuuluva õiguse ja eelised, millised olid paljudel juhtudel ilma mingi halastuseta rikutud ja solvatud“.

„Meil ei olnud“, kirjutab Keisrinna Simolinile 27. oktoobri 1781 aastal, „tõeliselt teist eesmärki, peale soovi rahuldada meie inimkonnale heategeva kalduvusega ja et muus kuulutades pidulikult nii sõdivatele riikidele, aga ka kogu maailmale meie kindlameelsust hoida nende suhtes võrdset ja ranget neutraliteeti, niivõrd kui see on võimalik“.

Rootsi ja Taani liitumine Relvastatud neutraliteediga oli Inglismaale üpris ebameeldiv. Kui Preisimaa saadik Londonis teatas sellega Preisimaa liitumisest, oli lord Stormont ilmselt kurb ja heitunud, sest et veendus, et „neutraalsete riikide liit ajab endale juured nii sügavale, et Keisrinna hoolega rajatud hoonet miski ei saa kõigutada ja et siin (Londonis) on tarvis oma põhimõteteid muuta“. (Донесение Симолина от 23-го октября (3-го ноября 1780 года).)

Inglismaa minister väitis veel kord sel juhtumil, et Inglismaa ja Venemaa vahelise traktaadi otsused ei saa olla laiendatud Preisimaale ja et Inglismaa ka edaspidi hakkab juhinduma „rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtetest“. Samasuguse vastuse said lord Stormontilt ka Venemaa ja Tsesari saadikud, kui nad koos teatasid Austria liitumisest Relvastatud neutraliteediga.

Simolini 17. (28.) detsembri 1781 aasta raportile, millises teatati Inglismaa ministri uuest viitest rahvusvahelise õiguse tavadele ja põhimõtetele, milliseid Inglismaa alati järgib, visandas Keisrinna Katariina II oma käega, prantsuse keeles, järgmise otsuse:

„Kui Harris toob Inglismaa vastuse, on temale kasulik öelda, et me oleks väga tänulikud, kui saaks täpselt teada, millised on need rahvusvahelise õiguse printsiibid, milliseid Inglismaa poolt tunnistatakse ja et meie oleme ka edaspidi veendunud, et õigus röövida neutraalseid laevu ei saa kuuluda nende printsiipide hulka“.

Selle Kõigekõrgema käsu täitmiseks krahv Ostermann esitas Harrisele, 12. jaanuaril 1782 aastal toimunud konverentsil, küsimuse: milles siis seisnevad „Inglismaa poolt tunnistatud rahvusvahelise õiguse printsiibid“? „Nende sõnade sage kordamine“, märkis Viitse-kantsler saadikule, „sunnivad arvama, et need printsiibid erinevad mõnel määral põhimõtetest, millised on Tema Keiserliku Majesteedi poolt välja kuulutatud kogu Euroopa palge ees. Ja nii, nagu Keisrinna rõhutas, et need põhimõtted on rajatud rahvaste loomulikule õigusele, pidades peamiselt silmas neutraalsete rahvaste julgeolekut ja kaubanduse vabadust, siis sooviks väga täpselt teada, millised põhimõtted on Tema Majesteedil Briti Kuningal aluseks võetud“.

Inglismaa saadik vastas sellele Viitse-kantsleri delikaatsele küsimusele, et ta ei saa midagi vastata, kuid ta raporteerib sellest oma valitsusele.

Kui Venemaa saadik esitas ülalmainitud küsimuse lord Stormontile, ta sai järgmise vastuse: „kõikidel juhtudel, kui ei saa rakendada antud riikide vahel eksisteerivaid spetsiaalseid kohustusi või kui neid ei ole, siis eeskirjad asja lahendamiseks ammutatakse eranditult rahvusvahelise õiguse üldistest printsiipidest, selles mõttes, nagu nad olid kinnitatud kõige tuntumate autorite poolt ja nii nagu nad määratlevad enam targemate ja haritud rahvaste teguviisi nende erinevates sõdades ja nii nagu nad juhivad oma priisikohtute otsustest“ (Донесение Симолина от 25-го февраля (8-го марта) 1782 года.).

See Inglise ministri vastus oli sedavõrd sisutu, et selle suhtes võib õigupoolest rakendada tuntud prantsuse kõnekäändu: „Bonnet blanc, blanc bonnet!“ ((„Valge müts on valge müts“ G.)) Mitte kunagi Keisrina Katariina II ei suutnud teada saada, millised üldtunnustatud rahvusvahelise õiguse põhimõtteid Inglismaa soovib rakendada neutraalse kaubanduse suhtes.

Muideks, ei saa märkimata jätta, et need „üldtunnustatud põhimõtted“ muutusid olulisel määral Relvastatud neutraliteedi mõju all. Inglismaa oli sunnitud, asjaolude jõul, muutma oma kaaperitele antud instruksioone ja tegema neile kohustuslikuks kõikjal Vene lipu ja teiste Relvastatud neutraliteedi liidu liikmete õiguste austamise.

Seejuures riikide arv, millised tunnistasid Kakariina deklaratsiooni põhimõtteid tõelisteks „üldtunnustatud rahvusvahelise õiguse printsiipideks“ pidevalt suurenes. Eriti ebameeldiv oli Inglismaale Madalmaade Ühendriikide liitumine deklaratsiooniga. Kui see fakt sai Londonis teatavaks, Inglismaa minister lord Hillsborough ütles meelepahas Simolinile: „Te soovite kehtestada uut koodeksit“! Mille peale saadik märkis: „senini sellist koodeksit ei ole, kuid oleks ju kasulik kõikidele rahvastele, et selline koodeks oleks kehtestatud“ (Донесение Симолина от 24-го апреля (5-го мая) 1780 года.).

Hollandi liitumine Relvastatud neutraliteediga täitis Inglismaa valitsuse kannatuste karika, milline otsustas sellele riigile sõja kuulutada.

Katariina II oli erakordselt rahulolematu Inglismaa sellise teguviisi suhtes. Ta pidi tunnustama Inglismaa valitsust selle eest, et peale Veebruarideklaratsiooni avaldamist Inglismaa kaaperid ja sõjalaevad enam peaegu üldse Vene laevu ei peatanud. 1781 aasta alguses Inglismaa minister teatas Venemaa saadikule, et kõik Venemaa alamate pretensioonid on täielikult rahuldatud. Kui mais 1781 aastal oli Harrisele teatatud, et „Tema Keiserlik Majesteet, et järgida Balti merel täielikku rahu, soovib suvatseda, et Inglismaa armatooridel ja sõjalaevadele oleks sellesse sisenemine üldse ära keelatud, kuna see meri on neutraalsete ja Inglismaaga sõbralike riikide kallaste vahel“, Inglismaa valitsus andis oma merejõududele käsu täita see Keisrinna soov.

Kui Venemaa saadik nõudis pidevalt ja energiliselt Inglise poolt vallutatud Taani ja Rootsi laevade vabastamist, siis selliseid nõudeid Inglismaa valitsuse poolt austati.

Kuid Hollandile Inglismaa poolt sõja kuulutamine oli Katariina II täiesti ootamatu, kes nägi sellises sammus lööki, milline anhti Venemaa kaubandusele ja kui karistust Relvastatud neutraliteediga liitumise eest. Täiesti 1781 aasta jaanuari alguses käskis Simolinil kõigi jõududega püüda see sõda ära hoida. Ta pidi veenma Inglismaa ministreid selles, et nad oma poliitikaga sunnivad Hollandit viskuma Prantsusmaa rüppe, et Saksamaal Inglismaa raha eest palgatud väed ei saa Euroopast Põhja Ameerikasse sõita jne.

Kuid kui seda Keisrinna reskripti S-Peterburis kirjutati, oli sõda juba kuulutatud. Lord Stormont püüdis Simolinil veenda, et Inglismaa Kuningas oli sunnitud Hollandile sõda kuulutama, sest et ta asus avalikult tema vaenlaste poolele, hoides sõbralikke suhteid Prantsusmaaga ja sõlmis traktaadi mässavate ameeriklastega. Järelikult, tõestas Inglismaa minister, ei ole sõja põhjustel midagi ühist Relvastatud neutraliteediga. (Донесение Симолина от 16-го (27-го) февраля 1781 года.).

Kui sõda oli kuulutatud, Katariina II otsustas, et Holland võib ikkagi jääda Relvastatud neutraliteedi liitu. Ta käskis oma sõjalaevastikule lugeda Hollandit kahe sõdiva riigi Prantsusmaa ja Hispaania suhtes neutraalseks riigiks ja kolmanda riigi Inglismaa vastu sõdivaks riigiks. (Донесение Симолина от 14-го (25-го) мая 1781 года.).

Peale selle, Keisrinna tegi viivitamatult enda vahendajaks võtmise ettepaneku, et sõlmida Inglismaa ja Hollandi vahel eraldi rahu. See ettepanek lükati alguses Inglismaa Kuninga poolt

tagasi sel alusel, et ta soovib üldist rahu, milline võib olla saavutatud sõdivate poolte vahel eraldi rahu-traktaatide sõlmimisega. Kuid septembris 1781 aastal Inglismaa Kuningas muutis oma meelt ja nõustus tema ja Madalmaade Osariikide Venemaa poolse vahendamisega.

Selline Keisrinna Katariina II vahendamine toimus paralleelselt tema Keiser Joseph II ühise vahendamisega, et sõlmida üldine rahu. Üldise rahukongressi toimumise kohaks oli valitud Viin. Kuid Venemaa saadik Londoni õukonna juures hoiatas Keisrinnat, et Inglismaa Kuningas ei nõustu kunagi Ameerika kolooniate sõltumatuslega ja kunagi ei allkirjasta volitusi või instruksioone selle asja üle läbirääkimiste pidamiseks. Kuningas ei suuda lubada sellist mingi „välisriigi poolset tema ja ta mässavate alamate vahendamise mõtet“.

Kuid samal ajal Harrisele oli tehtud ülesandeks hoida kõige sõbralikemaid suhteid Keiserliku valitsusega ja tõstatama veelkord mõlemate riikide vahelise kaitse-liidu sõlmimise küsimuse. Märtsis 1781 aastal oli Keisrinnale tehtud ettepanek okupeerida Minorque saar, millise ta tahtis loovutada Venemaale, et anda temale võimalus luua Vahemerel endale merejaam. See peibutav ettepanek oli Keisrinna poolt tagasi lükatud*)(*Diaries and Correspondence of James Harris, t. I, p.381 etc.

Mis aga puudutab liidu-traktaadi sõlmimise ettepanekut, siis ka seda ei võetud Keisrinna Katariina poolt vastu, alljärgnevatel tema poolt prantsuse keeles omakäeliselt kirjutatud motiividel.

„Mida nad (Inglased) mõtlevad Euroopa mere all? Eelkõige, nad ei soovi üldsegi anda abi türklaste ja tatarlaste vastu, kuigi garanteerivad meie poolt sõlmitud rahu. See on vasturääkivus. Nad nõuavad (kuigi sellest otse ei räägita), et me saadaksime oma väed ja laevad Ameerikasse, kuid nad ei nõua seda Portugalile ja Hispaaniale“.

„Kas Vahemeri on Euroopa meri või ei ole? Või siis see sama Arhipellaag? Esimene meri Euroopa ja Aafrika vahel; teine Aasia ja Euroopa vahel“.

„Nad jätavad endale Hispaania ja Portugali: see on mugavam ja enam lähedal. Kuid kaitsta nende kolooniaid – see on meie asi! Peale selle, kellega nad ka sõda ei peaks, nad nõuavad meilt pool-miljonit, kuid kui meil on sõda selle sama ainsa riigiga, milline võib meile olla hirmus – Türgiga, nad meile midagi ei anna. Edasi, ma pean neile andma 14 laeva, aga nemad ainult 12“.

„Ma oletan, et me peame hoiduma mingisse sõtta sattumise eest, milline meid ei puuduta, risti vastu meie soovile, sest et mitte üldse ei ole meeldiv olla kellegi, kes ta ka ei oleks sabas, nagu seda tõestas meile kibe õppetund kunagi Viini õukonna suhtes“.

Sellises olukorras olid Venemaa ja Inglismaa vastastikused suhted enne märtsi 1782 aastat, kui, lõpuks, langes lord Northi valitsus ja Inglismaa asjade juhtimine läks üle markiis Rockinghami kätte. Välisministriks nimetati tuntud oraator William Fox, kes esmalt ühendas mõlemad Põhja ja Lõuna Departemangud oma isikliku võimu alla. Uus ministerium püüdis tõsisel viisil rahu poole: ta nõustus tunnistama ülestõusnud Ameerika kolooniate iseseisvust ja astus vahetutesse läbirääkimistesse Versailles õukonnaga.

Samal ajal ta ütles välja täieliku valmisoleku lähenemiseks, kui võrd see on võimalik, Keiserliku valitsusega. Neid soodsaid asjaolusid soovis Keisrinna Katariina II ära kasutada, et saavutada tema poolt asutatud Relvastatud neutraliteedi viimast eesmärki. Aga nimel: et Inglismaa pidulikult tunnistaks tema poolt välja kuulutatud rahvusvahelise õiguse printsiipe. Fox suhtus sellesse soovi üpris kaastundlikult.

Simolin kasutas juhust, et pöörata Foxi tähelepanu endise ministeriumi kummalisele teguviisile, kes mitte kuidagi ei nõustunud tunnistama 1780 aasta deklaratsiooni printsiipide õigsust, vaatamata sellele, et neid tunnistati paljude neutraalsete riikide poolt. Fox vastas selle peale, et uus ministerium tunnistab „nende põhimõtete õiguspärasust“. Ja nii nagu Inglismaa võib loota ainult Venemaa peale, siis kõik, mis võib takistada mõlemate riikide tihedat lähenemist, tuleb viivitamatult kõrvaldada.

„Kui“, ütles Fox Venemaa saadikule, „neutraliteedi süsteemi tunnistamine kujutab endast takistust Tema Keiserliku Majesteedi sõprusele ja heasoovlikkusele selle riigi suhtes, siis see takistus võib olla kergelt kõrvaldatud“. (Донесение Симолина от 1-го (12-го) и 12-го (23-го) апреля 1782 года.).

Selliste Londonist saadud teadete tulemusel tehti Venemaa esidajale ülesandeks, teha ettepanek Foxile, et ta kirjutaks temale kirja, millises ta teataks, Tema Kuningliku Majesteedi nimel, „et igasuguse arusaamatuse ärahoidmiseks ja et kõrvaldada iseg kahtlustus Inglismaa poolt tehtud vihjest, justkui ta püüdleb ülemvõimule meredel või hoiab ülal rõhumise süsteemi, ta ei pidanud paljuks teatada, et Kuningas, tema Valitseja, suurima rahuldusega liidab oma hääle Kogu Euroopa häälega ja tunnistab Tema Keiserliku Majesteedi poolt 28. veebruari 1780 aasta deklaratsiooniga võetud printsiipiide heategelikkust.

On iseenesest mõistetav, et Inglismaa riigisekretäri kirja võib esitada samuti teiste sõnadega. Ainult Inglismaa valitsus ei tohi hetkekski silmist lasta seda, et „Keisrina kavatsus on kindel ja kõigutamatu – mitte milleski järgi anda tema poolt välja kuulutatud printsiipides ja teha kõik võimaliku, et tema deklaratsiooni neli peamist põhimõtet oleks kõigi poolt tunnistatud“.

Lõpuks, Simolinile Viitse-kantsler soovitab, jutuajamistes Inglismaa ministritega, kasutada veel järgmisel võidule viivat põhjendust, milline on ammutatud Inglismaa enese käitumisest viimase sõja ajal: peaegu kõik priisidene kinni peetud neutraalsed laevad ta andis tagasi ja hüvitas neutraalsetele omanikele neile tekitatud kahjud. Neil juhtudel Inglismaa priisi-kohtud ja valitsus olid sunnitud juhinduma neutraalsuse õiguse põhimõtetest, millised olid esitatud Keisrinna deklaratsioonis. (Депеша гр. Остермана к Симолину от 15-го (26-го) мая 1782 г.).

Inglismaa valitsus otsustas täita Keisrinna soovi ja kuulutas kogu maailma ees, et Katariina II poolt kuulutatud neutraliteedi põhimõtted peavad olema loetud „rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud printsiipideks“.

4.mai kirjaga Fox teavitas Simolinit, et „Tema Suurbritannia majesteet ei näe mingit probleemi kuulutada, et ta võtab, kui nende ja Ühendatud Osariikide ((Etats-Generaux)) spetsiaalse rahu aluseks, vaba meresõidu õiguse, kooskõlas printsiipidega, milline on välja kuulutatud Tema Keiserliku Majesteedi poolt tema 28. veebruari 1780 aasta deklaratsioonis

Selle kirja ja Foxiga isiklike läbirääkimiste alusel Simolin jõudis järeldusele, et Inglismaa uus valitsus on valmis pidulikult liituma Veebruarideklaratsiooniga, vaatamata sügavale veendumusele, et selle väljakuulutatud põhimõtted teenisid ja hakkavad teenima Inglismaa vaenlaste huve. Kuid kui Inglismaa ministeerium võib rahvale öelda, et Relvastatud neutraliteedi põhimõtete tunnistamisega ta soetab uuesti Keisrinna poolehoiu Inglismaa suhtes ja taastab vanad liitlaslikud suhted, siis ministeerium on valmis ohverdama kõike ja ta võidab oma asja rahva ees. (Донесение Симолина от 7-го (18-го) июня 1782 года).

Simolini ettepanek õigustas end ka tegelikkuses. Maikuu lõpus Inglismaa saadik S-Peterburis kirjutas Viitse-kantslerile järgmist: „ma võin võtta enda peale kuulutamise, et Relvastatud neutraliteedi printsiibid ei hakka olema meie õukondade vahelisteks vaidlusasjadeks, nõnda nagu minu õukond nõustus nende vastu võtmisega ja ma vastan selle peale, et ta püüab kõigi temast sõltuvate vahenditega aidata kaasa nende kindlustumisele“.

Kuivõrd Harris, millegiga riskimata, võis sellise avalduse teha Keiserlikule valitsusele, on näha Foxi 17. (28.) juuni 1782 aasta ametlikust kirjast Simolinile, millises teatatakse Inglismaa Kuninga lõplikust otsusest allkirjastada Keisrinna Relvastatud neutraliteedi deklaratsioon. „Tema Kuninglik Majesteet“, kirjutab Fox, „loobub paljudest eelarvamustest, ta võib sulgeda silmas mingite üpris kõvade põhimõtete ees, kuid temale sobiks olla meeldiv Tema Keiserlikule Majesteedile... Seepärast Kuningas ei soovi venitada ja asub kohe asja juurde. Ta soovib liitu Tema Keiserliku Majesteediga aj ei kõhkle võtmast ja heaks kiitmast tema põhimõtteid ja süsteemi, kogu selle mahus, kui selle liidu alust“.

„Te teate liiga hästi“, jätkab Inglismaa minister, „Inglismaa rahva vaimu ja ideesid, millised on selles riigis üldtunnustatud, Tema Keiserliku Majesteedi merekoodeksi suhtes, et mitte vastavalt hinnata seda ohvrit, millist Kuningas otsustas tuua selleks, et kindlustada S-Peterburi õukona austus ja sõprus“ (Донесение Симолина от 17-го (28-го) июня 1782 года).

Näis, et Keisrinna Katariina II saavutas endale seatud kõrge eesmärgi: ta sundis isegi Inglismaa valitsust tunnistama tema poolt välja kuulutatud rahvusvahelise õiguse printsiipide õiglust, milliseid Inglismaa nimetas kangekaelselt „uuendusteks“, uueks koodeksiks“, millised olid „üldtunnustatud rahvusvahelise õiguse põhimõtete“ vastased.

Keisrinna pidi Inglismaa üle saavutama särava võidu, sundides tema, mitte relva jõul, vaid veenmise ja sellega ühendatud asjaolude jõul, tunnistama neutraalsete riikide õigust oma seadusliku kaubavahetuse takistamatule jätkumisele.

Kuid, kahjuks, Keisrinna ei soovinud täita ainsat tingimust, millise Inglismaa valitsus seadis oma liitumisele 1780 aasta Veebruari-deklaratsiooniga. Ta ütles järsult ära Inglismaaga liidutraktaadi sõlmimisest, vaatamata selle riigi formaalsele nõustumisele võtta isegi Türgi *casus foederis* alla.

Viitse-kantsler teatas kategooriliselt Harriselle, 1782 aasta juunis, et „nüüd ei ole aeg liidutraktaadi sõlmimiseks, kui Tema Keiserlik Majesteet otsustavalt määratles mitte mingi sõdivatest riikidest kohustusse mitte astumisest“. Selle peale Harris vastas, et „äärmisel määral võib sõlmida Briti krooniga salajase ja varu-traktaadi, milline astuks jõusse peale sõja lõppu“.

Viitse-kantsler, krahv Ostermann, märkis selle peale, et „see oli mitte ainult liiast ja kasutu, vaid isegi Inglismaale kahjulik, sest et nii salajas kui ka sellise traktaadi läbirääkimisi ei peetaks, saaks see ikkagi avalikuks“ ja kutsuks esile teenitud kahtluse Keisrinna suhtes, võttes enda peale sõdivate riikide vahelise vahendamise. (Протоколъ конференций Вице-канцлера с английскимъ посланникомъ от 13-го июля 1782 г.).

Harris oletas, et Inglismaa teab paremini, mis on talle kahjulik ja kasulik, kuid pidi katkestama selle asja üle jutuajamise.

Seejuures toimusid Inglismaal sündmused, millistel pidi olema otsustav mõju Venemaa ja Inglismaa vastastikustele suhetele.

Peale lord Rockinghami surma läks Fox erru ja lord Grantham asub tema kohale kui Inglismaa Välisministeeriumi ((Foreign Office)) juht. Uue ministeeriumi pea lord Shelburne veenas Venemaa saadikut, et „risti vastu igasugustele eelarvamustele, millist rahvas omab neutraliteedi printsiipide suhtes, Londoni õukond on valmis allkirjastama seda, mis temalt nõuab Tema Keiserlik Majesteet“. (Донесение Симолина от 28-го июня (9-го июля) 1782 г.). Peale selle, Simolin veendus Inglismaa valitsuse otsuses mitte vaidlustada neutraalsete riikide õigusi tunnistada Katariina deklaratsiooni põhimõtteid. Kuid nende põhimõtete formaalset tunnistamist Inglismaa poolt ei järgnenud. Mitte enne, kui 1856 aastal, Pariisi rahukongressil, Inglismaa ise otsustas pidulikult tunnistada 1780 aasta Katariina deklaratsiooni seaduslikku jõudu.

Kui märtsis 1783 aastal Fox, kes austas Keisrinna Katariina II väga, hõivas lühikeseks ajaks uuesti Inglismaa Välisministri koha, siis 1780 aasta deklaratsiooni tunnistamise küsimust isegi ei tõstatatud. Mõlemate valitsuste tähelepanu oli hõivatud teiste oluliste poliitiliste asjadega. Inglismaa nõustus, Venemaa ja Austria vahendusel, sõlmima Versailles tuntud rahutraktaadi, milline lõpetas laostava sõja ja tunnistas Ameerika Ühendriikide sõltumatust.

Sellel samal 1783 aastal Venemaa ja Türgi vastastikused suhted teravnesid niivõrd, et sõda näis olevat täiesti vältimatu. Portuga Venemaaga Krimmi poolsaare lõplikuks ühendamiseks peetavatel läbirääkimistel, Londoni õukond omakasupüüdmatul viisil toetas Konstantinoopolis Keiserliku valitsuse nõudmisi. Kui Prantsusmaa saadik Londonis tegi Foxile ettepaneku pöörduda Keisrinna poole ühiste heade teenete ja Venemaa ja Türgi vahenduse pakkumisega, Inglismaa minister küsis Venemaa saadikult, kas tema õukond sellise ettepaneku ka vastu võtaks. Seejuures Fox lisas, et Inglismaa ei soovi mitte mingil viisil kutsud esile oma „loomuliku sõbra“ - Venemaa rahulolematust. Vähe veel: ta vihjas Venemaa ja Inglismaa laevastiku Vahemerel ühendamise võimalusele ja lubas edaspidi osutada Venemaale uue Vene-Türgi sõja puhul kõikvõimalikku abi.

Kuid seejuures Fox lisas, et selline Inglismaa abi saab olla osutatud vaid sel juhtumil, kui Venemaa ja Inglismaa vahel taastatakse vanad liitlaslikud suhted.

„Briti õukond“, teatas pidulikult Fox Simolinile, „kunagi ei astu kohustustesse, millised on Venemaa huvidele kahjulikud või nende vastased; *seni, kuni temal on alles lootus uuendada oma liitu Tema Keiserliku Majesteedia, ta ei hakka uusi liitlasi otsima*“. (Донесение Симолина от 15-го (26-го) августа 1783 года).

Nendes tuntud Inglismaa riigimehe sõnades seisneb võti kõigi edaspidiste Venemaa ja Inglismaa suhete mõistmiseks. Sel määral kui Londoni õukond hakkas veenduma Keisrina Katariina II otsuses Inglismaaga mitte mingitesse liidulistesse kohustustesse mitteastuda, ta üha enam ja enam

eemaldub Venemaast ja lõpuks, asub temaga avalikult vaenulikesse suhetesse. Inglismaa Kuningas Georg III oli mingi kirk sõlmida liidu-traktate ja see kirk leidis mõistliku aluse tema Prantsusmaa, Hispaania ja teist kontinentaalsete riikide vastases vaenulikkuse tundes.

Seejuures Keiserlik valitsus alati arvestab Inglismaa liidulise abiga, kuid ei soovi selle riigi suhtes võtta mitte mingeid liidulisi kohustusi.

Septembris 1783 aastal Simolinile tehakse ülesandeks teatada Inglismaa valitsusele, et Prantsusmaa intrigeerib väga kõvasti Konstantinoopolis Venemaa vastu. Kuid Keisrinna otsustas, et toetada oma õiglasi nõudmisi, saata oma laevastik Vahemerele kurseerima. Ta arvestab Inglismaa koostegutsemisele, kes ei keeldu sinna, ühisteks manöövriteks, oma eskaadri saatmisest, vajaduse juhtumiks, Prantsusmaa laevastiku vastu. Esimese signaali saabumisel Prantsusmaa või Hispaania poolsest rünnakust, Vene-Inglise eskaadrid pidid ühinema ja „sellest hetkest peale pidid mõlemad õukonnad lugema end seotuks formaalse liidu traktaadiga, millise teostamisele siis viivitamatult asutakse“.

On mõistetav, et see kaval ettepanek oli Londoni õukonna poolt vastu võetud, milline vastas üpris mõistlikult, et liiduline abi osutatakse teineteisele *peale* liidu sõlmimist, ega mitte *enne* seda. Kui aga oleks sõlmitud Venemaa ja Inglismaa vahel kaitse-liit, nende ühendatud eskaadrite ühised tegevused Vahemerel oleksid olnud eksisteerivate kohustuste loomulikuks tagajärjeks.

Andes Venemaa poolt tehtud ettepanekule sellise äraütlemise, Fox väljendas oma siirast kahetsust, et ta on sunnitud nõnda käituma. Samas ta pöördus Venemaa saadiku poole palvega „käia ta jälgedes ja veenda teda, et ta loeb oma ministeeriumi kõige õnnelikumaks, kui temal õnnestub kinnistada Venemaa ja Inglismaa vaheline liit ja kui ta annaks temale võimaluse osutada talle tegelikke teeneid“ (Донесение Симолина от 8-го (19-го) ноября 1783 года).

Ainiti, vaatamata mingi Venemaaga sõlmitud liidu-traktaadi puudumisele, Londoni õukond ikkagi toetas energiliselt Venemaa poliitikat Konstantinoopolis ja aitas märkimisväärselt kaasa uue Venemaa Türgi ülese rahulepingu sõlmimisele. Fox, loed Portland ja peaegu kõik selle ajajärgu väljapaistvad Inglismaa riigitegelased on sügavalt veendunud, et Venemaa ja Inglismaa vaheline sõprus on põhjendatud „mõlemate rahvaste loomulikel ja vastastikustel huvidel, kes mitte kunagi ei saa teine-teise vastu sõtta minna“ (Донесение Симолина от 22-го сентября(3-го октября 1783 года)).

Teened, milliseid Londoni õukonna poolt Venemaa Ida-poliitika eduks omakasupüüdmatult osutati, olid ka tunnustatud Keisrinna enda poolt. Kõige kõrgema 23. jaanuari 1784 aasta reskriptis Simolinile, oli, me arvestame järgmist: „Meie Keisririigi ja Ottomani Porta vaheliste ebameeldivate asjade täielikul lõppemisel, millised teatud viisil olid mittekauged juba alates suhete katkestamisest, me peame enda rahulduseks T. Majesteeti Suurbritannia Kuninga suhtes tunnustama meie siirast tunnustust tema poolt osutatud sõbralike teenete eest, et hoida Türgi sõda ära, järelikult ka üldise rahu tervikliku säilitamise eest“.

Vaatamata Keisrinna pidevale keeldumisele sõlmida liit, Londoni õukond ikkagi mitmeid kordi uuendas oma ettepanekut. Nii, uus Inglismaa saadik S-Peterburis, Fitz Herbert, uuendas aprillis 1784 aastal liidu-traktaadi sõlmimise küsimust, leides, et aeg on selle teostamiseks üpris sobiv. Esiteks, igal pool oli saavutatud rahu, ja teiseks, Venemaa valitsus ise väljendas 1783 aasta septembris, Simolini kaudu, mõtet Inglismaa Venemaaga, Preisimaa ja Taaniga ühendamise kohta. Inglismaa Kuningas teatas siis oma täielikust nõusolekust astuda selle kombinatsiooni suhtes läbirääkimistesse.

Vaat miks Fitz Herbertile oli tema valitsuse poolt tehtud ülesandeks, millise peaks oli, alates detsembrist 1783 aastast, William Pitt, uuendada, eelkõige, läbirääkimised Inglismaa ja Venemaa vahelise liidu sõlmimiseks. Selle liiduga võivad hiljem liituda mõlemate liiduliste valitsuste vastastikusel nõusolekul, samuti teised riigid.

Sellise ettepaneku peale vastas krahv Ostermann: „kas ei oleks parem selle liidu koostamine lükata edasi kuni Euroopas üldise suurema süsteemi loomiseni“. Saadik leidis, et mitte kunagi ei olnud enam soodsamaid asjaolusid sellise „süütu“ liidu loomiseks, kui käesolev aeg. Mõne kuu pärast Fitz Herbert, uue Välisministeeriumi ((Foreign Office)) juhi, lord Carmartheni käsul, ta naases uuesti selle küsimuse juurde. Pidades silmas Prantsusmaa võimsuse pidevat kasvu, esitas

saadik Viitse-kantslerile järgmise küsimuse: „kas ei ole saabunud juba see aeg, milliseni oli liidulepingu sõlmimine edasi lükatud? Kuna juba valitseb üldine rahu ja siinsed asjad Ottomani Portuga on viidud soovitava lõpuni“.

Viitse-kantsler ei vastanud selle avalduse peale midagi. Siis saadik teatab Inglismaa Kuninga nõusolekust Keiserliku valitsuse ettepaneku põhjal sõlmida nelja liit Venemaa, Taani ja Rootsiaga. (Протоколъ конвенций Вице-канцлера с английскимъ посланникомъ от 17-го апреля 1784 года.).

Sellele avaldusele järgnes jällegi äraütlemine. Siis Inglismaa valitsus ja tema esindaja S-Peterburi õukonna juures ei suutnud veel endale selgitada Venemaa käitumist teisiti, kui mingite põrandaaluste intriigidega või Inglismaa vaste vaenulike plaanidega.

17 aprilli konverentsil, protokollis sõnade järgi, „Fitz-Herbert avameelselt ja enda eest ütles, et lord Carmarthen kirjutab temale enda nimel, et tal on põhjust karta, et kas ei kandnud seda edasi siines õukonna ees Simolin ja et see laimujutt on siinse õukonnaga liidu sõlmimise läbirääkimiste põhjuseks? Kui ka tegelikult Simolin raporteeris siia, mingist vastasseisust või pettumusest siinse õukonna praeguse Inglismaa ministeeriumi suhtes, siis ta võib, Fitz Herbert ja peab andma kinnituse sellise raporti põhjendamatusest, vaid et vastupidi sellele praegune ministeerium oma hetahlikuse juures selle juhtumise suhtes ei anna endiselt järele. Muideks, mitte ainult tema (ministeerium), vaid ka kogu rahvas soovib kirglikult näha siinse õukonnaga liidu sõlmimist“.

Krahv Ostermann võis, mitte eriti ebasiiiralt, rahustada Inglismaa saadikut ja teda veenda, et Simolin mitte midagi sellist ei raporteerinud, vaid oli siinsete ministrite suhtes täiesti õiglane, kuigi asus eriti sõbralikes suhetes Foxiga. Fitz Herbert oli väga rõõmus krahv Ostermanni sõnade peale ja palus nende poolt Keisrinna kahtlustamisest mitte midagi raporteerida.

Muide, võib arvata, et Inglismaa ministrile sattusid kätte mõned Venemaa saadiku telegrammid, millistes mitte just kõige aukartlikumal viisil räägiti Inglise valitsusest. „Näha siin sellistel kriitilistel asjaoludel ministeeriumit, millisel ei ole nii süsteemi, ega eesmärke ega ka tegevusplaani, mis viib siinse õukonna poliitilise mõju nullini, see on õnnetus. Kui praeguselt riigisekretärlt (lord Carmarthenilt) küsida, mida tema õukond kavatses teha uue Rootsi poolse sõja juhtumil, ta ei vastanud midagi, kuna ei teadnud, mida vastata“. Mitte asjata Prantsusmaa saadik, peale vestlust lord Carmartheniga, hüüatas: „Milline armetu minister!“ (Донесение Симолина от 5-го (16-го) января и 12-го (23-го) января 1784 года).

Kuid et olla õiglane, tuleb öelda, et kuigi Simolin ei olnud uue Inglismaa valitsuse, millist juhtis Pitt, sõber, siis teisest küljest, ta oli Venema ja Inglismaa vahelise tiheda liidu idee veendunud kaitsja. Ta kahetses väga, et see liit ei ole teostunud ja et temal ei õnnestunud seda asja lõpetada. Mais 1784 aastal viidi Simolin Londonist üle Stokholmi ja tema asemele nimetati saadikuks krahv Semjon Romanovits Vorontzov ((Simeon Romanovitch Vorontzov, Семень Романовичъ Воронцовъ)), kes oli Keisrinna kõikvõimsa sekretäri krahv Besborodko ((Bezborodko, А.А. Безбородко)) lähedane sõber.

Kui Vorontzov oma Londoni ametikoha hõivas, olid Inglismaa ja Venemaa suhted juba pöördunud halvenemise suunas. 1785 aasta alguses Fitz-Herbert palus veelkord Viitse-kantslerilt: kas Keisrinna nõustuks Inglismaaga liidu sõlmimisega? Ta sai vastuseks: „Euroopas eksisteerivate asjaolude lahendamata tõttu oleks praegu ebamugav sellises asjas trakteerida“.

See oli jaanuaris. Juulis Inglismaa saadik tunnistas Viitse-kantslerile, et Inglismaa Kuningas, kui Hanovre valijavürst, astus liitu Preisimaaga, Saksoonia ja Hessen-Casseli valijavürstkonnaga. See liit oli suunatud Saksamaa Keisri – Venemaa lähima liitlase – vastu. Liiduakt allkirjastati Berliinis.

Keisrinna oli erakordselt rahulolematu sellise sündinud fakti peale. Viitse-kantsler väljendas Inglismaa saadikule oma imestust, et Inglismaa valitsus kordab pidevalt oma kavatsust olla liidus Keisrinna ja astub ise samal ajal Keisrinna lähima liitlase vastu suunatud liitu. Fitz-Herbert tõestas põhjendatult, et Inglismaa taotles mitmeid kordi liitu Venemaaga, kuid kõik tema jõupingutused selles suhtes jäid edutuks. Seejuures „tema õukond ei saanud jääda ilma liiduta mandril (sic!), olles kogenud sellise oma asendi ebamugavust möödunud sõja ajal“ (9. ja 30. juuni 1784 aasta konverentsi protokoll).

Kuivõrd Keisrinna oli rahulolematu Inglismaa astumisest „Berliini liigasse“, võib näha instruksioonist, milline oli antud selle asja suhtes krahv Vorontzovile. „Käesolevad Londoni õukonna sammud“, räägitakse Kõigekõrgema 20 oktoobri 1785 aasta reskriptis, „tuleb lugeda nende rohkearvuliste vigade ja eksimuste hulka, millisega tema poliitika hakkab meie viimase aja ajaloos silma paistma“.

Vähe veel: krahv Vorontzovile oli tehtud ülesandeks saavutada just sõlmitud Berliini liidu hävitamine! Ta pöördus peaegu kõigi Inglismaa ministrite poole küsimusega: mis on Inglismaa jaoks kasulik, liit Venemaaga või Preisimaaga? Kõik ministrid vastasid temale, et nad ei suutnud Venemaaga liitu sõlmida, sest et Keiserlik valitsus ise seda ei soovinud. Peale selle, nad väljendasid kahetsust Kuninga põikpäisuse üle, kes igaks juhuks soovis Hannoverit kaitsta.

Pitti enda, kirjutab krahv Vorontzov 8. (19.) augusti 1785 aastal, „ma leidsin teesklematus kurvastuses ja ma nägin, et väärikusest ta ei maininud tema Valitseja kangekaelsusest, kuid kurtis minule, kui raske on Kuningale pakkuda traktaadi rikkumist, millise tintki ei ole veel täiesti kuivanud“.

Äärmiselt kummalise iseloomuga olid Venemaa saadiku selgitused lord Carmartheniga selle asja üle. Viimane tõestas, et Berliini traktaat ei puuduta Inglismaad. Mille peale krahv Vorontzov väitis vastu: Kui Venemaa veel omaks Holsteini ja ta teeks selle kaudu Inglismaa liitlase vastu Prantsusmaaga traktaadi, kuidas siis see liit oleks siin vastu võetud, kuidas ta soovib, et meie seda võtaks? Peale selle, tõestas krahv Vorontzov, „kuningas ja valijavürst ei ole ühes isikus eraldatud ja kui teine vabatahtlikult tegi Venemaale ebaseadlikku asja, siis esimene muidugi osales selles. Inglismaa rahvas ei ole selles süüdi, kuid mitte temaga, aga kuningaga tehakse traktaadid, nagu mitte tema, aga Kuningas annab käske oma ministritele“.

Kõigi nende vastuväidete suhtes lord Carmarthen rääkis ja rääkis palju, kuid ajas kõik segamine. Siis krahv Vorontzov peatas ta lõpuks ja palus lordil temale oma vastus dikteerida. Inglismaa minister nõustus ja krahv Vorontzov hakkas tema dikteerimise järgi vastust üles kirjutama. Kui lord Carmarthen „suures segaduses“ lõpetas, andis Venemaa saadik temale üleskirjutatu ja ütles, et sellist vastust ta vastu ei võta. Krahv Vorontzov soovitas Inglismaa ministrile õhtuks uus vastus kirjutada, milline oleks „suurele Keisrinnale“ vääriline! Lord Carmarthen lubas selle saadiku soovi täita. See juhtum, näib, kinnitab järgmist iseloomustust, millise krahv Vorontzov tegi lord Carmartheni kohta. See „noor inimene on üpris talendikas ja väheste teadmistega, suursuguse ülalpidamisega, arvestav ja soovib Venemaaga liitu“.

Krahv Vorontzov pidi tunnistama, et Inglismaa Kuningas ei loobu kunagi liidust Preisimaaga, millise mõju alla ta üha enam langeb. Kuningas Georg III, kirjutab krahv, „jääb järeltulijatele tuntuks õnnetustega, millised ta oma käitumisega oma maale tõmbas. Kõik üheäälselt väidavad, et see Valitseja ei ole vaimult rikas. Tal on piisavalt teadmisi mehanilistes tootmistes, botaanikas ja astronoomias, millistega ta tihti tegeleb. Mis aga puutub valitsemisse, siis omamata võimeid, unistab neid omada täiuslikul tasemel. Ta on ennastarmastav, võimuahne, kangekaelne kuni äärmuseni, silmakirjalik ja umbusaldav“ - selline on kaasaegse poolt visandatud Kuningas Georg III portree. Kuivõrd Inglismaa kuningas oli põikpäine oma soovis sõlmida liit Venemaa, samavõrd oli ta kangekaelne oma vaenus Venemaa suhtes, kui ta oli sunnitud otsima teisi liitlasi. Tunnetatav muutus Venemaa ja Inglismaa vastastikustes suhetes, milline toimus peale Berliini liidu-traktaadi sõlmimist, annab endast tunda kuni Keisrinna Katariina II valitsemise aja lõpuni. Sajanditepikkuse sõpruse alla pannakse üks miin teise järel.

Eelkõige ilmnes tekkinud muutus uue kommerts-traktaadi läbirääkimiste käigus. Enne 1786 aastat pidi kehtima 1766 aasta (Nr. 394) kommerts-traktaat. 1785 aasta lõpus Inglismaa saadik teatas Viitse-kantslerile, et ta sai volituse uue traktaadi sõlmimiseks. 1786 aasta alguse ta esitas krahv Ostermannile uue traktaadi Inglismaa kava, milline oli kõiges kooskõlas 1766 aasta traktaadiga.

Keisrinna nimetas oma volinikeks: Kommerts-kolleegiumi presidendi krahv Vorontzovi, krahv Bezborodko ja salanõunik Bakunini ((Воронцова, Безбородко, Бакунина)). Ühel esimestel konverentsidel oli Fitz-Herbertile antud üle Venemaa poolne uue kommerts-traktaadi vastu-kava, milline ei olnu vana lepingu lihtne koopia.

Vene vastu-kavas olid järgmised peamised uuendused: 1) olid vähendatud tollimaksud villastele ja puuvillastele oodetele, milliseid toodi Inglismaalt ja 2) oli tunnistatud inglaste õigust osaleda, teatud tasemel, Venemaa laevandusele Mustal ja Aasovi meredel kehtestatud soodustustes. Teisest küljest, Inglismaa pidi alandama makse mõnedelt Venemaalt sisseveetavatelt kaupadelt, sellistelt, nagu: raud, mastid, tubakas jne. 3) Venemaa vastu-kavas olid sisse võetud 1780 aasta Katariina deklaratsiooni põhimõtted, ja lõpuks, 4) olid täpselt määratletud sõja ajal laevade kinnipidamise ja ülevaatuse juhtumid.

Inglismaa saadik S-Peterburi õukonna juures, olles tutvunud Venemaa projektiga, leidis selle olevat vastuvõtmiseks üpris sobivaks. „K. Fitz-Herbert vastas“, nagu on öeldud 4. veebruari 1786 aasta konverentsi protokollis, „et ta ka ise arvab ja võib olla on ka ta ministeerium sellega nõus, et õukonnal oleks kasutu neid neutraalseid eeskirju mitte tunnistada. Kuid kõige selle juures on raske seda asja viia lõpule, mõnedes ta kaasmaalastes juurdunud eelarvamuste tõttu, kes peavad endale asustavaks järelandmatult seista vanade eeskirjade kaitseks“. Ainult saadik soovis neile eeskirjadele ei antaks üldtunnustatud printsiipide vormi, aga pigem kui konkreetsete riikide vahelised kokkulepped. Ta tõestas, et „tuntud rahvuslik uhkus“ seob veel tema valitsuse käsi, milline ei tee mitte mingeid olulisi vastuväiteid Keisrinna soovide täitmise vastu.

Selle peale krahv Ostermann väitis Fitz-Herbertile vastu, et nimelt sellisele suurele riigile, nagu Inglismaa, tuleks anda „näide mõõdukusest ja enam rangest õiglusest ning aidata sellisel viisil üldise usalduse ja vastastikuse sõpruse sidemetega kaasa rahvaste üha suuremale ühinemisele“.

„Te arvatavasti ei keeldu enesele võtmast“ jätkas Viitse-kantsler, „Inglismaa ministeeriumi veenmist, et Venemaa Keisririigi au ja Keisrinna isiklik kuulsus nõuvad, et ei oleks reedetud neid printsiipe, milliseid Tema Keiserlik Majesteet sellisel üldrahvalikul viisil välja kuulutas ja millised olid kiidetud heaks rahvaste enamuse poolt ja millised tagavad samal ajal ka sõja ajal neutraalse kaubanduse julgeoleku“. (Депеша гр. Остермана к гр. Воронцову от 1-го марта 1786 года).

Üpris varsti selgus, et Inglismaa saadik S-Peterburi õukonna juures oli oma valitsuse Venemaa suhtes teostatava poliitika suhtes suures eksiarvamuses. Inglismaa ministrid kuulutasid krahv Vorontzovile, et nad ei saa Venemaa kommertstraktaadi kava vastu võtta, sest et sinna on võetud Relvastatud neutraliteedi eeskirjad. See on, nende arvates, täiesti liigne!

Krahv Vorontzov, omalt poolt, leidis, et projektis on ka veel teised „ettevaatusabinõud“ millised tuleks võtta, et paremini kaitsta neutraalset kaubandust. Tarvis on veel lisada, „et mitte mingi sõjalaev ja mitte mingi kaaper ei tohi sõja ajal merele minna, kui tal ei ole selle traktaadi koopiat“. Peale kahjude tasumist, peavad kaaperid saama karistuse „lepinguliste riikide vahelise sõpruse rikkumise eest“ jne.

Kuid Inglismaa valitsus kiitis täiesti heaks kuningliku advokaadi järelduse, et Relvastatud neutraliteedi eeskirjad on Inglismaale erakordselt kahjulikud, millised ta kunagi ei tunnistanud, et „sõbralik laev kaitseb vaenlase vara“ (Донесения гр. Воронцова от 29-го (9-го июня) и 15-го (26-го) сентября 1786 года).

Pitt ise soovis vestelda Venemaa saadikuga kommerts-traktaadi kava üle. Inglismaa esimene minister veenas krahv Vorontzovi, et ta hea meelega allkirjastaks Venemaa kava, kui ainult ei nõutaks Relvastatud neutraliteedi eeskirjade tunnustamist. Siis krahv Vorontzov küsis: kas on siis tõsi, et need samad eeskirjad on võetud just-äsja Inglismaa ja Prantsusmaa vahel sõlmitud traktaati? Pitt vastas, et Inglismaa tunnistas eeskirja, millise jõul neutraalne lipp kaitseb vaenlase veost, Prantsusmaa suhtes, juba 1713 aasta Utrechti traktaadiga. Kuid krahv Vorontzov küsis: ja kas parlament ei keeldunud heaks kiitmast kommerts-traktaati, milline oli sõlmitud Utrechti? Jah, vastas Pitt, see on nii, kuid ikkagi Prantsusmaa sellest ära ei öelnud ja nüüd pidi Inglismaa seda tunnistama. Seejuures Prantsusmaa hakkab alati sõdima Inglismaa vastu ja tema lipp ei hakka olema neutraalne.

„Kuid Venemaa ja Inglismaa“, lisan rõhutatult tuntud Inglismaa riigitegelane, „olemata nende loomuliku poliitilise asendi tõttu mitte kunagi omavahel sõdimise vajaduses, Venemaa, omades võimet omada piisavat laevastikku, võib sellega sellele maa vaenlastele seletamatut kahju tekitada“.

Selle peale vastas Venemaa saadik, et Prantsusmaa võib tulevikus jääda neutraalseks, või astuda hiljem Inglismaaga sõtta, nagu see juhtus hiljuti Ameerikas toimunud sõja ajal.

Lõpuks Pitt küsis: kas Keisrinna ei nõustuks Relvastatud neutraliteedi põhimõtetes mingite muudatuste tegemisega? Krahv Vorontzov vastas: võib olla sõprusest ja austusest muuta „mõned väljendid ja artiklite järjekord“, kuid sisu – mitte kunagi.

Ainiti oli vaja see asi lõpetada ja sõlmida uus kommersi-traktaat, milline tagaks Inglismaale erakordselt kasuliku kaubanduse Venemaaga. Keisrinna nõustus vana traktaadi kehtivust 6 kuud pikendama, s.t. kuni 1. jaanuarini 1787 aastani.

Pitt mõistis täiesti kõiki uue traktaadi mittesõlmimise ohte. Kuid krahv Vorontzov märkis ükskõikselt, et kauplemine ikkagi ei lakka. Siis Pitt hüüatas erutunult: „Ma olen teiega täiesti ühel meelel, et meie kauplemine hakkab toimuma endistel põhimõtetel, kui ka traktaati ei pikendata. Kuid te ei suuda endale ette kujutada millise määrani rahvas selle peale nurisema hakkab. Ministeeriumi hakatakse ründama ja temale heidetakse ette, et ta läks Venemaaga tülli“.

Oma raporti lõpetab Vorontzov nõuandega, et mitte milleski inglastele järgi ei antaks, sellepärast, et nad kõiges järgi annavad. Kuid kui ei anna järgi, siis meie kaubandus ei kaota“. Kõik mis Inglisma meilt välja veab on temale hädavajalikult vajalik; aga et ta võttis liigset, et seda müüa edasi teistele rahvastele, siis need samad rahvad hakkavad Venemaalt neid kaupu ostma otse“.
(Донесение гр. Воронцова Вице-канцлеру и гр. Безбородко от 31-го октября (11-го ноября) 1786 года).

Üpris varsti ilmnes, et krahv Vorontsov eksis väga, lootes järeleandmatusega ja energiaga võita Londoni õukonna vastupanu. Viimane muutus, vastupidi, üha enam ja enam kangekaelsemaks ja lõpuks, keeldus järsult nõustuma traktaatides Relvastatud neutraliteedi eeskirjade mainimisega. Inglismaa saadik andis Viitse-kantslerile memo, millises tõestati tema valitsusele võimatust allkirjastada Venemaa poolset kommersi-traktaadi kava.

Kästes edastada see memo krahv Vorontzovile, Keisrinna Katariina II annab sellel järgmise vastuse. „Me ei tunnistanud heaks anda suur austus neile ähvardustele, millised selles ministri memos tema õukonna nimel ebakohasel viisil sõnastatud, et meie poolse Inglismaa poolsete ettepanekute mittenõustumise puhul, on nad sunnitud panema meie kaubandusele erinevaid koormisi varem eksisteerunule ja selle sarnast“. Kui Inglismaa ministrid hakkavad kordama selliseid ähvardusi, siis krahv Vorontzov pidi selgitama neile „sellise sammu ebaväärikust“ ja meenutama, et Venemaa võib samuti panna peale „maksud“ Inglismaa kaupadele.

Inglismaa valitsus kaebas Venemaa kodakondsuse võtmise kerguse üle ja koos sellega, Venemaa lipu heiskamise õiguse peale. Selle asjaolu suhtes oli viidatud Fitz Herberti memos. Kõigekõrgeim 29. detsembri 1786 aasta reskript, millise juures oli edastatud Inglismaa memo, vastab sellisel viisil sellisele nõudmisele: „Sealne õukond ei vaidle meiega selles, et möödunud sõja ajal ei olnud meie poolt seda õigust kuritarvitatud ja mitte kunagi keegi peale meie tõeliste alamate ei kasutanud meie lippu. Ei piisa Venemaa kodaniku nime kandmisest, et soetada sellega varanduse soetamise kasusid. Selleks on tarvis veel tasuda koormisi ja täite teised kohustused ning ka alamlusest lahkumine on seotud mitte väikeste lõivude tasumisega, millised on asutatud meie juures Linna Määrusega. Londoni õukond võib olla üpris kindel, et me oma enda riigi kasudes ei jäta võtmast meetmeid, et alamluse või naturalisatsiooni võtmise suhtes oleks hoitud ära väiksemgi pettus või kuritarvitus“.

See on „meie ultimaatum“ - lõpetab Kõigekõrgeim reskript.

Kuid tekib küsimus: kuidas selles „ultimaatumis“ olid esitatud Relvastatud neutraliteedi reeglid? „Neutraalse laevasõidu eeskirjad said selles uues kavas täiesti teise vormi ja nimelt sellise, milline võib rahuldada Inglismaa rahva auahnust, kuna need on nüüd esitatud mitte universaalsete aktsioonide kujul, vaid kui kahe riigi vahelised sõbralikud tingimused“.

Lord Carmarthen võttis Venemaa uues sõnastuse kava vastu ja ei vastanud midagi. Möödus kuu ja Inglismaa minister mitte ainult ei vasta temale esitatud sõnumile, vaid väldib isegi kohtumist krahv Vorontsoviga. Lõpuks, krahv Vorontsov saab teada, et Kuningas otsustas Venemaa „ultimaatumit“ mitte vastu võtta, sest et ei soovi traktaadis Relvastatud neutraliteedi eeskirjade mainimist.

Sellisel ebaedukal viisil lõppesid uue komerts-traktaadi sõlmimise läbirääkimised. See ebaedu oli esimeseks tõendiks Inglismaa Venemaa suhtes teostatava poliitika täielikust muutumisest. 1787 aastal alustatud uue Venemaa Ottomani Impeeriumiga peetava sõja kestel Londoni valitsuse vaenulikkus tuli ilmsiks täiesti otseselt. Foxi ennustus täitus, et sellest hetkest, kui Inglismaa veendub võimatusest uuendada Venemaaga vanu liidulisi kohustusi, ta läheneb nendele riikidele, millised võivad olla Venemaa suhtes vaenulikus leeris. Juulis 1788 aastal Inglismaa Kuningas sõlmis uue liidu Preisimaaga, millise asju juhtis sel ajal tuntud Venemaa vaenlane krahv Herzberg. (Vt. kr. VI, Nr. 230). Berliini õukonna mõju Inglismaa Kuningale iga aastaga kasvas ja Preisimaa Kuningas Friedrich Wilhelm II leidis oma loomuliku liitlase Inglismaa Kuningas.

Kõige selle pärast Inglismaa rahvas ei saanud mitte kuidagi unustada Relvastatud neutraliteeti. „Milline omas asjades eristada“ rääkis krahvile Vorontzovile, et Inglismaa rahva ja valitsuse sümpaatiates toimus täielik pööre Venemaa suhtes. „Vana side mõlemte riikide vahel“, rääkis see Inglismaa riigimees, „oli puruks rebitud Inglismaa rahva vihatud Relvastatud neutraliteedi eeskirjadega“. Venemaa kuulutas need eeskirjad välja otse Inglismaa vastu samal ajal, kui ta sõdis nelja vaenlasega. Venemaa ei osutanud sel puhul Inglismaale vähimatki abi. (Донесение гр. Воронцова от 26-го сентября (7-го октября) 1788 года).

Täpselt samasuguse selgituse põhjustele, millised kutsusid esile Inglismaa ja Venemaa vastastikustes suhetes uue faasi, andis Venemaa Keisrinna tõeline austaja – Fox. „Relvastatud neutraliteedi eeskirjad“ ütles ta krahv Vorontzovile, „ajasid meid tülli, nõnda et mitte üksi õukond, vaid ka kogu Inglismaa rahvas kurvastusega tunnetas ülekohtu aga et see oli meile solvav, siis mitte miski ei tõesta seda paremini kui tollane Prantsusmaa rõõm ja krahv Vergennes, kes väitis kõikjal, et ta oli nende eeskirjade esimene looja“.

„Ma loodan“, lisis Fox, „et Keisrinna, on meie saajandi kõige läbinägelikum Valitseja, vaadeldes väikest kasu, mida Venemaa neist eeskirjadest sai, need ka ise kaotab“. Kõige rohkem võitsid Relvastatud neutraliteedi eeskirjadest mitte Venemaa, vaid Rootsi, „Venemaa alaline loomulik vaenlane“, märkis Inglismaa riigimees. „Venemaa suhtes Inglismaa ei ütlekski ära neis õigustes, kuid kui rootslased, taanlased ja preislased katsid mere oma laevadega ja varustasid Prantsusmaad ja Hispaaniat kõige sellega, mis võid aidata Inglismaad kahjustada, ei saanud seda tunnistada ja kogu Inglismaa rahvas oleks selle vastu rahutused korraldanud“. Kui aga Pitti ministereerium tunnistas neid eeskirju Prantsusmaaga sõlmitud traktaadis, siis see on Inglismaa parlamendi opositsiooni juhi sõnade järgi - „andestamatu ettevaatamatus“. (Донесение гр. Воронцова от 19-го (30-го) января 1789 года).

Inglismaa poliitikas toimunud muutus tuli ilmsiks kohe Vene-Türgi sõja alguses. Eelkõige osutus, et Inglismaa esindaja Porta juures kõige energilisemal viisil intrigeeris Venemaa vastu ja tegi märkimisväärset koostööd sõja enese puhkemiseks. On iseenesest mõistetav, et Londoni õukond ise eitas selliste oma esindaja suhtes esitatud süüdistuste põhjendatust. Edasi, Inglismaa valitsus keelas ära mõnede sõjalise salakauba asjade, milline oli ostetud Venemaa arvelt, väljaveo. Lord Carmarthen, krahv Vorontzovi kaebuse peale, vastas, et Inglismaa on neutraalne riik ja peab järgima võrdsust kõigi teiste sõdivate riikide suhtes. „See ootamatu võrdsus“ solvas kõvasti krahv Vorontzovi, kes koos Viitse-kantsleriga, ei saanud endale lubada mõtet, et „Inglismaa õukond tarniks Venemaa Keisririigile võrdselt Türgiga ja et kristlaste ja nende vara vaenlastel ei tehta vahet“. (Протокол конференции с Английскими повереннымъ в делахъ от 17-го мая 1788 года).

Sellest veel ei piisanud: admiral Greig tegi Londoni komerts-majale Thorntonile ülesandeks rentida temale, Venemaa valitsuse arvel, trantspordilaevu. Inglismaa valitsus keelas selle rentimise ära. Krahv Vorontzov pöördus viivitamatult energilise protestiga lord Carmartheni ja ka peaministri poole, tõestades temale, et viimase Vene-Türgi sõja ajal oli see lubatud ja et hiljuti Inglismaa Kuningas ise, saades sellest asjast teada, ütles krahv Vorontzovile, et selline Inglismaa laevade rentimine on täiesti seaduslik.

Pitt vastas, et „meie viimase Türgiga peetava sõja ajal oli Inglismaa Venemaaga erilistes sõbralikes- ja komertssuhetes ning kohustustes, millise tõttu oli ta alati ja otsustavalt valmis Venemaa kasuks taganema rangest neutraalsusest. Nüüd on asjaolud täiesti muutunud ja Inglismaa

olukord on praegu selline, et ta ei saa karvavõrdki oma Venemaa ja Türgi vahelisest neutraalsusest taganeda ja peale selle, Inglismaa kipperid ja madrused langevad, kui vangid, Türgis eluaegsesse vangistusse, kus nad täiesti hukuvad. Lõpuks, Inglismaa valitsus arvas, et Venemaa valitsus ostab, mitte ei rendi Inglismaa laevu. Laevu võib osta nii palju kui tarvis“. (Донесение гр. Воронцова от 7-го (18-го) марта 1788 г.).

Krahv Vorontzov ei saanud tehtud korraldust tühistada. Ta oli selle üle pahane ja nimetas seda Londoni õukonna teguviisi „ebaväärikaks“. „Publik avalikustab selle“, kirjutab ta 10(21.) märtsil oma valitsusele, „kui suurele riigile kõige alatuma vale, ebaviisaka ja ebaausa... Rahvas, milline vihkab valelikust, suureneb rahulolematuse kabinetiga vastu“.

On täiesti arusaadav, et Keisrinna oli erakordselt rahulolematu Inglismaa valitsuse teguviisi peale. See Londoni õukonna „kummaline poliitika“ sunnib Venemaa valitsust soovima välja selgitada „kui kaugemale õukond selle neutraalsus ja meie vaenlase austamine käesolevas sõjas läheb ja kas ei seisne neis võrdne keelamise kavatsus ka muideks Tema Majesteedi laevastiku varustamisele, rohkem toiduainete saamist ja nende vedu Inglismaalt renditud laevadel“. (Депеша Вице-канцлера к гр. Воронцову от 14-го апреля 1788 года).

Krahv Vorontzov täitis temale antud ülesande ja küsis lord Carmarthenilt: milliste piirideni Inglismaa oma neutraliteeti laiendab ja täpsemalt, kas Inglismaa laevadel saab saata toiduaineid Venemaa eskaadrile Kopenhaagenisse ja Vahemerre? Inglismaa minister, järgi mõtlemata, vastas: Mitte kuidagi ei saa! Inglismaa ei soovi kaudselt Türgi vastu tegutseda“. Pitt aga vastas temale Venemaa saadiku poolt esitatud samale küsimusele: Kopenhaagenisse võivad Inglismaa laevad vedada Venemaa eskaadrile toiduvarusid, kuid Arhipellagi ei või. Siis krahv Vorontzov väitis ärritunud vastu, et „kõik rahva- ja sõjaõigusest osavalt kirjutajad“ lubavad toiduvarude vedu neutraalsetel laevadel. Selle peale Pitt vastas: türklased, tundmata rahva eeskirju, hakkavad kõiki Inglismaa laevu vangi võtma, millised tabatakse Venemaa laevastikule toiduvarude veolt“. Muideks, Itaalia sadamatesse lubas Inglismaa peaminister, Venemaa valitsuse poolt renditud Inglismaa laevu saata.

Ainiti, mõne päeva pärast krahv Vorontzov sai Inglismaa välisministeeriumist (Foreign Office) kirjaliku vastuse tema poolt Inglismaa ministritele esitatud küsimuse suhtes. Selles vastuses oli öeldud, et Kopenhaagenisse ja Balti merele võivad Inglismaa laevad Venemaa laevastikule toiduvarusid vedada, kuid Vahemerre, ega ka Arhipellaagi ei saa. Tuli välja, et Pitt võttis tagasi Itaalia sadamatesse vedamise loa.

Krahv Vorontzov oli sellisest vastusest hämmastunud ja laks kohe lord Carmartheni ja Pitti juurde, et nõuda selgitusi. Mõlemad ministrid olid aga maale sõitnud. Siis ta pöördus Riigisekretäri välissassjade asetäitja Fraseri poole, küsimusega: nagu võib „keelata Inglismaa alamatel vedada oma enda tooteid kuhu soovivad?“ Sellele küsimusele sai ta järgmise tüüpilise vastuse: „Me ei luba, kui meilt luba küsitakse, või me sellest ei tea; kuid kes julgeb omal riisikol sõita ja langeb vangi, siis me teda välja ei osta“. (Донесение гр. Воронцова от 3-го (14-го) мая 1788 г.).

Selline Londoni valitsuse korraldus näib olevat üpris kummaline, isegi XVIII sajandi vaatepunktist neutraalsete rahvaste õigustele ja kohustustele, sest et 1788 aastal Venemaa sõdis samuti Rootsi ja kui ei saa vedada Inglismaa laevadel toiduaineid Venemaa laevastikule Vahemerre, kas siis ei tuleks samuti keelata selline vedu Balti merel. Võib arvata, et juba sellest ajast peale sündisid Inglismaa valitsusel erilise poolehoidu tunded Ottomani Impeeriumi vastu, ilmutades pidevalt muret selle riigi terviklikkuse suhtes.

Kuid seda ei ole näha jutuajamistest, milliseid krahv Vorontzov pidas Inglismaa ministritega enne 1790 aastat. Nii ütles veebruaris 1788 aastal Pitt Venemaa saadikule, et Prantsusmaa kavatseb sekkuda Vene-Türgi sõtta et vallutada endale mingi Türgi piirkond. Ta kuulutas Versailleses, et ta seda kunagi ei luba. Teisest küljest, lisas Inglismaa peaminister, „vallutused, milliseid Venemaa võib-olla teeb, meile kunagi muret ei tee. Kuid me ei luba kunagi Prantsusmaa valduste väiksematki laienemist“. Samal ajal Inglismaa valitsus lubas Venemaa eskaadril, milline pidi sõitma Vahemerrele, siseneda inglise sadamatesse. Kuid ta ei lubanud Inglismaa lootsidel saata Venemaa sõjalevu Inglismaa territoriaalvetest väljapoole ja peale selle, kutsus tagasi Inglismaa meremehed, kes olid astunud Venemaa teenistusse.

Kõik ülalesitatud asjaolud kinnitasid vaieldamatult muutust, milline oli toimunud Londoni õukonna poliitikas Venemaa suhtes. Seejuures see muutus oli Keiserlikule valitsusele erakordselt tunnetatav, milline oli sunnitud pidama sõda kahel rindel: Põhjas Rootsi ja Lõunas Türgi vastu. Inglismaa liiduline abi oleks olnud sellistel asjaoludel Venemale eranditult väärtuslik, ja Katariina II otsustas minna vastu Londoni valitsusele ja teha sellele kõikvõimalikud järeleandmised, et taastada endised sõbralikud suhted.

Sel eesmärgil ta ei lükanud Londoni õukonna poolt pakutud Venemaa ja Rootsi vahelise rahu sõlmimise vahendust otse ära. Kuid nii, nagu Rootsi Kuningas sooritas kõige ennekuulmatu kallaletungi Venemaale, siis Keisrinna, eelkõige, nõuab temalt „solvamisele vastavat rahuldust“. Vaatamata sellele, et Venemaa ja Inglismaa vahel puudusid formaalsed kohustused, Keisrinna ikkagi lootis, et kunagi ei katke nende riike ühendavad ühiste huvide sidemed. (Рескриптъ к гр. Воронцову от 13-го октября 1788 г.).

Soovides kallutada Inglismaa ühiskondlikku arvamust Venemaa kasuks, Keisrinna käskis kuulutada, et kogu neutraalne kaubandus hakkab olema Venemaa ja Rootsi sõja ajal puutumatu. Inglismaa valitsus oli sellise korralduse üle väga rahul ja Inglismaa kaupmehed tänasid Venemaa saadikut, kes muuseas veendus selles et „kogu Inglismaa rahvas oli seda meelt, et sõjas on kõik, mis võib vaenlast kahjustada väga kasulik ja seaduslik“. (Донесение гр.Воронцова от 14-го (25-го) ноября 1789 года).

Keisrinna Katariin II läks veelgi kaugemale omas soovis uuesti Inglismaale läheneda. 1788 aasta lõpus toimus sündmus, milline, näis, võiks omada üpris soodsat mõju Inglismaa poliitikale. Kuningas Georg III ilmutas ilmseid vaimuhaiguse märke ja oli tarvis kohe asutada ajutine regentlus prints Galles eesotsas. Prints aga oli Foxi lähimaks sõbraks ja seepärast võis oodata Venemaale Inglismaa poliitikas soodsat pööret.

Keisrinna otsustas neid asjaolusid ära kasutada ja oma Kõigekõrgemas 8. detsembri 1788 aasta reskriptis krahv Vorontzovile oli tehtud viimasele ülesandeks uuendada täiesti uutel tingimustel kommerts-traktaadi läbirääkimised.

„Enamjaolt juhtub“, räägitakse reskriptis, „et trooni pärijad valivad üldse poliitiliste asjade juhtimiseks täiesti teised, eelkäiatest erinevad eeskirjad, ja kuigi mitte harva juhtub, et sarnased muudatused toovad endaga kaasa mitte just paremaid tulemusi, kuid käesoleval ajal paistab, et need toovad Inglismaale täiesti teistsuguseid tagajärgi“. Prints Gallesel seisab ees täiesti „hiilgav tulevik“, kui ta vabastab Inglismaa Preisimaa mõjust ja ühendab oma riigi uuesti oma „loomuliku sõbraga“ - Venemaaga.

Selleks, et lihtsustada Inglismaa uuel Valitsejal selle ülesande lahendamist, Keisrinna on nõus uuendama kommerts-traktaadi läbirääkimisi. Selle sõlmimise takistuseks olid „neutraalsed eeskirjad“. „Me ei saa“, kirjutab Keisrinna, „mitte mingil viisil lasta neid ära muuta. Kuid nende erimeelsuste vältimiseks pakume välja sellise vahendi, et lükates nende jaotamine hilisemaks ajaks, sõlmida eeltingimused kuni uue formaalse traktaadi tegemiseni, millises, võttes aluseks endise lepingu, teha neis, mõlematele pooltele kasulikud, kõige hädavajalikumad muudatused ja parandused. Selleks saadame teile varuks meie ultimaatumi“.

Krahv Vorontzovile saadetud uue kaubandus traktaadi kava koosnes kõigest viiest artiklist, millistega kinnitatakse 1766 aasta traktadi kohustuslikkust. Selles kavas Relvastatud neutraliteedi eeskirju ei mainitud poole sõnagagi. Keisrinna ei näinud ette „selle akti lausetes ette vähimatki probleemi“. Kuid ta tegi oma Londoni esindajale ülesandeks saata see kava Inglismaa ministritele alles siis, kui on saadud veenduda, et see võib olla vastu võetud. Kui ta sellist kinnitust ei saa, siis ka Venemaal ei ole vajadust mingite ohvrite toomiseks. (Инструкция к гр. Воронцову от 3-го марта 1789 года.).

Krahv Vorontzov kasutas ära endise S-Peterburi Inglismaa saadiku Fitz-Herberti soosiva suhtumise, et öelda temale „enda poolt“, et Keisrinna, võib olla, praegu ei hakka nõudma Relvastatud neutraliteedi eeskirjade kommerts-traktaati võtmist Fitz-Herbert oli sellise avalduse üle väga rõõmus ja tegi ise ettepaneku rääkida selles küsimuses läbi Pittiga. Ta oli veendunud, et sellises asjade seisukorras võib kommerts-traktaat sõlmitud olla. Kuid mõne nädala pärast, kirjutab krahv Vorontzov oma õukonnale 8. (19.) mail 1789 aastal, Fitz-Herbert „ütles minule üpris kurva

näoga järgmist: praegune sinne poliitika ei ole kooskõlas teie ja minu sooviga, kuna siin vaid mõeldakse Rootsi päästmise üle, väites, et seda nõuab vältimatult Põhjas mingi tasakaal“. Inglismaa kuninganna on Pittiga liidus ja juhib Kuningat ning riiki.

Järeldus, millisele krahv Vorontzov jõudis, oli väljendatud tema järgmistes sõnades: „Nii-siis, seni kuni Pitt, olles Preisimaa poolt pimestatud, on siin ministriks ja kuni Kuningas jääb oma abikaasa hoole alla, kes on täiesti ustav Berliini õukonnale, Venemaa Inglismaalt miskit kasulikku loota ei saa“. Lõpuks, lord Carmartheniga ei saa peaegu üldsegi rääkida: ta võtab ainult kaks korda kuus diplomaatilist korpust vastu ja sedagi väga lühikest aega. „Muideks“, kirjutab krahv Vorontzov krahv Ostermannile: „Teie Hiilgus, teades Berliini õukonna arvamust, te teate siis ka siinseid mõtteid“. Pidades silmas sellist asjade seisu, krahv Vorontzov jättis oma portfelli nii oma volituse, aga ka uue kommerts-traktaadi kava.

Samasugusele järeldusele oli jõudnud ka Keisrinna ise, kes ei üldsegi Inglismaa Kuningat ega ka tema peaministrit ei usaldanud. Ta ainult oletas, et regentluse sisseseadmine muudab asjade seisu. Seejuures parlamendi poolt regentlust ei kinnitatud, kuna osutus et Kuningas on terveks saanud. Siis Keisrinna soovitas tungivaltp krahv Vorontzovil Pitti vana valitsusega suhelda väga ettevaatlikult.

4.märtsi 1789 aasta salajases kirjas krahv Vorontzovile Keisrinna kirjutab oma käega vene keeles järgmise korralduse: „See kiri on tehtud sellepärast, et on kuulda, justkui kuningas oleks terveks saanud. Kuid nii nagu mina, ja mitte keegi ei tunne inimest, kes oleks olnud arutu ja järsku jälle terve mõistusega, siis seepärast ma seda ei usu; aga praegune ministeerium ei ole usaldust ära teeninud, millist võib omada patriotlikult; ja sellepärast ma palun kahenäolise Pittiga olla ettevaatlik; teda juhitakse Berliini intriigidega“.

Kuid vaatamata Londoni õukonna sellisele meeleolule, Keisrinna Katariina II ikkagi pidas kasulikuks ära kasutada iga juhust, et vabastada Inglismaa valitsus „viha kandva“, s.t. Berliini õukonna mõju alt. Nõnda nagu Joseph II kirjutab detsembris 1789 aastal oma esindajale Londoni õukonna juures ette teha viimasele ettepanek sõlmida Austriaga liidu-traktaat, siis krahv Vorontzovile oli tehtud ülesandeks Tseesari saadiku toetamine. Sellisel juhtumil ta võis isegi väljendada oma õukonna täielikku valmisolekut sõlmida Inglismaaga mitte ainult kaubandus traktaat, vaid ka lisada veel, et tema õukond „soovib väga seejärel moodustada Inglismaaga ka kaitsesüsteemi enda“. Kommerts traktaadi läbirääkimised peavad olema põhjendatud ülalpool esitatud 3. märtsi instruksioonidel. Liidu-traktaadi aluste suhtes peetavatel läbirääkimistel peab krahv Vorontzov vältima igasugust kahtlust selle suhtes, et justkui Keisrinnal on „kavatsus jahutada Londoni õukonna ja Preisimaa Kuninga vahelisi suhteid“. Inglismaa ministreid on hädavajalik veenda selles, et liidu ainsaks eesmärgiks on Euroopa rahu. Aga praegune „eriline“ sõda välistatakse positiivselt liidu juhtumist. Lõpuks, kui krahv Vorontzov näeb, et Londoni õukond ikkagi, ilma Berliini kabineti loata, mitte kuidagi nõustuda ei soovi, siis ta peab viivitamatult kõik läbirääkimised lõpetama. (Депеша Вице-канцлера от 19-го декабря 1789 года).

1790 aasta kestel Inglismaa ja Venemaa vastastikused suhted halvenesid progressiivselt viisil. Inglismaa valitsus, koos Berliini õukonnaga, sundis peale oma vahenduse, et lõpetada Venemaa sõda Rootsi ning Türgiga. 1791 aastal saabus S-Peterburi Fawkner, kes oli esitletud Inglismaa saadiku Whitworthi poolt Viitse-kantslerile, kui „läbisõitev välismaalane“, kuid sellel samal esimesel kohtumisel Fawkner teatas krahv Ostermannile, et tal on taskus akrediteerimise kiri „erakorralise saadiku“ aunimetusele, olles volitatud läbirääkimisi pidama Keiserliku õukonnaga et lõpetada Venemaa ja Türgi vaheline sõda. Londoni õukond pidas võimalikuks nõuda, et Venemaa võtaks tulevase rahu aluseks – varem eksisteerinud olukorra taastamise, s.t. *status quo ante bellum*. ((status quo enne sõda.G.)). Esitatud kollektiivses noodis, milline oli allkirjastatud Whitworthi ja Preisimaa sadiku krahv Goltzi poolt 15. (26.) mail 1791 aastal, tõestati, et „Euroopa üldine rahu ja Porta julgeolek ja järelikult, Euroopa huvid“ nõuavad endise olukorra taastamist lubades ainult „mõningaid selle printsiibi muudatusi“, et seada mõlematele riikidele sisse õige „kaitsepiir“.

Seejuures Keisrinna jätkas igasuguse vahenduse tõrjumist ja väljendas nõusolekut headeks tingimusteks. Ta saatis Inglismaa õukonnale need rahu tingimused, milliseid ta kavatses ette kirjutada nii Rootsile kui ka Türgile. On täiesti mõistetav, et Inglismaa valitsus leidis nii need kui

teised ülemäärasteks aj tõestas, et neid ei võeta kunagi nii Stokholmi õukonna kui ka Kõrge Porta poolt vastu. Rootsi suhtes „Venemaa nõudmised“, tõestas hertsog Leeds, kes asus lord Carmartheni kohale, krahv Vorontzovile, „Rootsi valitsuse muutumisest näib olema artikkel, milline täiesti lükkab tagasi igasuguse leppimuse, kuna on võimatu, et mingi maa võiks nõutada võtta vastu seadust oma sisejuhtimise muutmisest ja et Venemaa ei oma selleks mingit õigust ega viisakust“.

Selle peale Vorontzov väitis vastu, et Venemaal on selline õigus Nystadti rahu alusel, millisega ta garanteeris Rootsi sisekorrad. „Aga see viisakus“ lisas krahv, „milline enda julgeolekuks kohustab igasugust riiki jälgima, et naabrite juures ei tehtaks üldisele rahule kahjulikke uuendusi ja muudatusi“. Inglismaa ise sekkus Rootsi asjadesse mitmeid kordi ja viimane kord 1787 aastal. „Euroopa vaatas sellele“, lõpetas oma mõtte Venemaa saadik, „ega imestanud üldsegi selle üle“. (Депеша гр. Воронцова от 2-го (13-го) февраля 1790 года).

Hertsog Leeds ei jätkanud vaidlust Venemaa poolt Rootsile eitatud tingimuste üle. Ta teatas sadikule, et peamiseks komistuskiviks Euroopa rahustamisel on rahu tingimused, milliseid Keisrinna Türgile ette kirjutab. Need on niivõrd ülemäärased, et Londoni õukond ei saa neid isegi Türgi sultanile esitada.

Kuid milles need ülemäärased Venemaa nõudmised seisnesid? Keisrinna nõudis ainult Otchakowi ja Akkermanni loovutamist koos „tühja asustamata maaga Bugi ja Dnestri vahel“. Peale selle, Bessaraabia, Moldaavia ja Valahhia pidid saama täielik sõltumatuse. Krahv Vorontzov kaitses energiliselt viisil nende nõudmiste mõõdukust, tõestades, et sõda juba maksis Venemaale kahe aasta jooksul enam kui 60 miljonit rubla ja et Keisrinnal on õigus nõuda endale hüvitust. Pitt aga tõestas krahv Vorontzovile, et Otchakow on „võti Tsaargradile“ ((Konstantinoopolile)) ja et sõltumatud Bessaraabia ja Doonau vürstiriigid langevad mõõdapääsmatult Venemaa võimu alla.

Vaatamata kõigile Inglismaa ähvardustele, Keisrinna Katariina II otsustas jääda tema poolt pakutud rahutingimuste juurde. Peale vene relvade uusi võite 1791 aasta alguses, Keisrinna kirjutas 18. aprillil 1791 aastal oma esindajale Londonisse järgmist:

„Vältimatult on tarvis anda uusi ja otsustavaid lööke vaenlasele nii kindlal maal kui ka vetel, et sundida tema võtma vastu rahu nendel mõõdukatel tingimustel, millised on visandatud minu ultimaatumis ja milliseks ei tohi keegi mind sundida. Kui Jumal aitab teostada rahu Türgiga, siis ei ole raske sõlmida kui asjatud ja kahjulikud oleksid Inglismaale praegu tehtavad relvastumised Preisimaa Kuninga võimuahnetel eesmärkidel ja loomuliku süsteemi enda kummutamisele, milliseid Venemaa ja Inglismaa vahelised vastastikused ja igipõlised huvid ette nägid“.

See Keisrina otsustavus lõppes Rootsi suhtes täieliku eduga: augustis 1790 aastal oli sõlmitud mõlemate sõdivate riikide vahel Verela rahutraktaat.

Kuid Türgi suhtes Venemaa olukord muutus alates 1791 aasta algusest üha enam ja enam ohtlikuks. Venemaa ustava sõbra Keiser Joseph II surma tõttu, Keisrina osutus olevat üksi sõjas Ottomani Impeerimiga. Londoni õukond soovib kasutada ära sellist asjaolu, et kõige tunnetaval viisil anda Venemaale tunda, millest ta jäi ilma Inglismaaga liidu sõlmimisest keeldumisega. Inglismaa ministrid rääkisid avameelselt krahv Vorontzovile, et „Inglismaa liit Preisimaaga on Venemaa enda tehtud“, milline pidevalt lükkas kõrvale kõik Inglismaa ettepanekud selles suhtes.

Viitse-kantsler peatas tuliselt Whitworthi, kui ta temale tõestas, et Venemaa ise lükkas tagasi liidu Inglismaaga: „Selline Inglismaa ettepanek ei olnud siin tõrjutud, vaid tollastel asjaoludel oli see lükatud edasi kuni sobiva ajani“. (Протоколъ конференции с Английскимъ посланникомъ от 3 февраля 1790 г.).

Kuid Inglismaa valitsus oli selle asja suhtes teist arvamust. Ta tegi Viitse-kantslerile ettepaneku pöörduda oma kantselei poole, et veenduda, mitu korda Keiserlik õukond lükkas tagasi Inglismaa liidu sõlmimise ettepaneku. (Inglismaa noot 9. veebruaril 1790 aastal).

Need vastastikused etteheited liidu puuduse põhjuste üle olid vaid Venemaa ja Inglismaa pingestatud suhete sümptomiks. 1791 aasta alguses teravnesid nende vahelised suhted niivõrd, et suhete katkestamine näis olevat mõõdapääsmatu.

Sel ajal Pitt asus „oma kuulsuse ja rahva armastuse kõrgeimal astmel“, nii nagu kirjutas krahv Vorontzov aprillil 1790 aastal. Ta kunagi Venemaad ega ka Keisrinna Katariina II ei

armastanud. 1791 aasta alguses ta pidas võimalikuks anda Keiserlikule õukonnale tunda oma mitteamastust, et sundida teda loobuma oma rahulepingu tingimustest. Ta ekspluateeris osavalt Inglismaa ühiskonna Venemaa vastast rahulolematust, milline oli kutsutud esile Relvastatud neutraliteediga. „Ministeerium, opositsioon, kõik mereväe ohvitserid“, kirjutas krahv Vorontzov 10(21) aprillil 1790 aastal, „ühe sõnaga, kogu see maa süüdistab selle eest Venemaad ja ilma täieliku pahameele ja kõikvõimaliku põlgusega ta sellest asjast ei räägi“.

Edasi, „mitte ainult Ministeerium ja sellega seotud parteid, ega ka opositsioon ning publik mõistab Venemaad hukka tema käitumise eest Poolas“. „Esmakordselt“, jätkab krahv Vorontzov, „mind ei häirita, kuna ma seda neilt ootasin, teades et kuidas ka Venemaa end mingil juhtumil ka ülal ei pidanud, Ministeerium hakkab teda alati hukka mõistma ja käe varjus ((salaja)) segama kõiki tema ettevõtmisi. Kuid minul oli kurb kuulata opositsiooni ja avalikkuse arvamust“. Venemaa sõber, Fox, tunnistas avameelselt krahv Voronzovile, et tal on üpris kurb näha, et „Venemaa suurelt võtab ette sõja (Poolaga), millise suhtes õiguse pärast avalikus kahtleb ja et tekitab siin Venemaa vastaseid eelarvamusi“. (Донесение графа Воронцова от (12) июня 1791 года).

Lõpuks, ministeeriumi partei hakkas salaja levitama kuulujuttu, et Venemaa, koos Austriaga tegid Prantsusmaale ja Hispaaniale ettepaneku astuda nendega liitu, milline võis olla suunatud ainult Inglismaa ja Preisimaa vastu.

Kõik need asjaolud ärritasid teatud tasemel üles Inglismaa Venemaa vastase avaliku arvamuse ja märtsis 1791 aastal pöördus Inglismaa Kuningas läkitusega parlamendi poole, millises ta nõudis Inglismaa laevastikku tugevdamiseks märkimisväärse rahasumma assigneerimist, et „anda suuremat kaalu Inglismaale, et rahustada ja hoida tasakaalu Euroopas“. Inglismaa laevastik ka tegelikkuses relvastus ning pidi minema Balti merele, et kurseerida Venemaa randade lähedal.

Kuid need Inglismaa relvastumised mitte ainult ei hirmutanud Keisrina Katariina II, vaid vastupidi, veelgi enam kinnitas tema otsust jääda kõigutamatuks. Tähelepanuväärses 6 juuli 1791 aasta kirjas Inglismaa erakordsele saadikule Fawknerile Keisrinna üpris külmavereliselt käsitleb Londoni õukonna tegevusi. Inglismaa ministrid on võimelised esile kutsuma süütu vere valamist ja „ja kellele?“ küsib Keisrinna. „Türklaste ilusate silmade eest“, vastab ta ise, „Ochakoffi kõrbe ja naljaka tasakaalu eest, milline on selle kõrbega rikutud!“

„Sõjajumalale“, kirjutab Keisrinna, „ei ole minu südames kohta; ma ei ole kunagi kedagi rünnanud, kuid ma suudan ennast kaitsta“. Inglased ei ole ilmselt võimelised Vene rahvast mõistma, sest et „kuidas siis ma saan midagi rahva eesotsas karta, milline sajandeid löi puruks kõik oma vaenlased“.

„Ma kardan Jumalat, armas Fawkner ja kedagi teist ei karda!“

Kui juulis 1791 aastal krahv Vorontzov saatis hertsog Leedsi uue kirja, millises ta uuesti lükkab tagasi Venemaa rahulepingu tingimused, Keisrinna vihastas tõsiselt ja kirjutas saadiku raportile, Viitse-kantslerile juhendumiseks, järgmise otsuse:

„Mitte mingil kujul ei tohi loobuda või muuta meie nõudmisi; mida nad (inglased) tahvad? Te näete, et neil tõde, vale ja mõõdukus vaid ärgitavad suuremaid nõudmisi. Aeg on neile näidata jäikust. Vürst Potemkinile tuleb kirjutada, et meie piir Türgiga peab tingimata jääma piki Dnestrit. Ma loodan, et asi on selles, et Otchakowist oleks kindlustest ilma jäetud ja see on juba tehtud“.

Keisrinna kindel otsustavus mitte taganeda Londoni kabineti ähvarduste ees viis tema hiilgava võiduni Pitti ja tema poliitika üle. Mida enam Inglismaa relvastus ja mida ilmsem oli Venemaa Keisrinna otsustavus mitte taganeda isegi Inglismaaga peetava sõja ees, et kaitsta oma rahutingimusi, seda tugevamini esines Inglismaa rahva opositsioon oma valitsuse sõjaka poliitika vastu. Inglismaa rahvuslikus iseloomus peitub sügav austus oma ajaloolisse minevikku ja oma traditsioonidest kinnipidamise vastu. Paljude sajandite kestel Inglismaa ja Venemaa asusid muutumatult sõbralikes ja liidulistes suhetes, millised olid rikutud 1780 aasta Relvastatud neutraliteediga. Peale 1780 aastat kategoorilist Katariina II liidukohustustest uuendamisest äraütlemist oli see Inglismaa rahva ja valitsuse poolt mõistetud kui positiivset tõendit Venemaa Inglismaa poliitika suhtes ilmsetest vaenulikest plaanidest.

Kuid kui lähenes mõlemate riikide vaheliste suhete täieliku katkemise võimalus, Inglismaa ühiskondlik arvamus väljendas, nii parlamendis, kui ka ajakirjanduses, sellise jõuga Pitti poliitika vastu, et võimekas Inglismaa minister pidi järgi andma ja lahtirelvastuma.

Parlamendis Fox ründas Pitti poliitikat kogu oma oraatorliku kunsti jõuga, „nii et parlament ja kogu rahvas teaksid, millisesse hukatusse ja õnnetusse neid kistakse“. „Siin rahvas alustas juba“. Jätkab krahv Vorontzov 28. märtsi (8.aprilli) 1791 aasta raportis, „kirjutama müüridele suurte tähtedega: „ei ole tarvis sõda Venemaaga!“ Kõikjal kogutakse allkirju Venemaaga suhete katkestamise vastu.

„Kuid kõige imestama panev on see“, kirjutas saadik oma õukonnale 2. (13) aprillil 1791 aastal, „et vaatamata sellele, et meie Relvastatud neutraliteet kurvastas üldse kogu Inglismaad, et peale seda juba mitu aastat järjest, Preisimaa ja Rootsi õukonnad püüdsid lakkamatult erinevate paragrahvidega (artiklitega) avalikes paberites ja raamatutes, kord Põhja tasakaalust, ärritada ja kurvastada inglasi Venemaa vastu, kui ainult näitasid sellele heale rahvale, et teda veetakse Venemaa vastu meelega Berliini õukonna heameeleks ja et asi viib kuni temaga sõjani, kogu tema pahameel kadus ja ta ei soovi praegu mitte midagi muud, kui säilitada temaga endist ja vastastikku kasulikku sõprust“.

Mõne päeva pärast 11(22) aprillil krahv Vorontzov lisab, et „ministeerium teab nüüd, et Otchakowi ja selle ümbruskonna pärast tal rahvas sõda alustada ei luba... Pööre meie huvides oli üpris õnnelikult toimunud, kinnitades kogu maailmale kuidas siinne rahvas on Venemaaga seotud. Kogu raskus Pittile seisneb selles, kuidas ilma häbita taanduda, kuna rahvas seda häbi temaga jagama ei hakka“.

Tegelikult on võimatu selgitada“, raporteeris Venemaa saadik 30 mail (10. juunil) 1791 aastal, „piisava jõuga kuidas kogu rahvas valjuhäälselt nuriseb valitsuse vastu tema andestamatu Venemaa vastase teo üle ja kuidas ta tõestab oma armastust tema vastu. Minister ei saa mitte mingil kujul midagi meie vastu alustada“.

Krahv Vorontzov oli sellisest asjade pöördest vaimustuses. „Ma ei saa“, kirjutas ta Viitse-kantslerile 8. (19) augustil 1791 aastal, „ilma lohutamiset vaadata kuulsusele, millise endale soetas meie tark Valitseja ka riigile, oma vaimu tugevusega ja et põlates Berliini ja Londoni õukonna ähvardusi, sundis neid alluma tema tahtele. Meelekindlus on inimese esmatähtis omadus. Mõistus ja teadmised ilma selleta ei tähenda midagi. Selle vastu teevad põlatuks selle, kes läbinägelikkuse ja teadustega omavad lapsikut vaimu“.

Keisrina Katariina II hindas täiesti õiglaselt krahv Vorontzovi tegevust, selle ohtliku Inglismaa ja Venemaa kokkupõrke silumisel. Saadik ja kogu tema kantselei töötas väsimatult mitme kuu kestel, et veenda Inglismaa ühiskondlikku arvamust tema valitsuse poliitika ohtlikuses. Saatkond koostas artikledi Inglismaa ajalehtedele, tõlkis brozüüre ja pidevalt poetas kõikvõimalikke teateid „erapooletutele isikutele“. Krahv Vorontzov ja tema kaastöötajad teenisid Kõigekõrgema tunnustuse märgid, milliseid neile helde Keisrinna annetas.

Kuid Katariina II ei unustanud samuti tema lähimat kaastöölist sõja ärahoidmisel – Foxi. Ta tegi krahv Vorontzovile ülesandeks osta talle selle tuntud riigimehe marmorkuju. „Ta“, kirjutas ta Viitse-kantslerile juunis 1791 aastal, „kaitses oma ilmeka kõnega oma isamaad ja Venemaad sõja eest, milliseks ei olnud ei õiglasi, ega ka mõistlikke aluseid“.

Kui Londonis saadi teada, et Venemaa saadik otsib Keisrinnale Foxi marmorpüsti, oli Pitt tulivihane. See eest lord Fitz Williams, kellel oli selline rindkuju, käskid selle kinkida Venemaa Keisrinnale. 28. augusti 1791 aasta kirjas Katariina II teeb krahv Vorontzovile ülesandeks väljendada kinkijale püsti ees tema siirast tänu, millise ta käskis panna oma õues Tsarskoe Selos, kolonaadis, Demosthenese ja Ciceroni püstide vahele. See kingitus veelgi enam kinnitab Keisrinna poolehoidu Inglismaa rahva suhtes, keda talle mitmeid kordi risti ette seati.

Teade Venemaa ja Ottomani Impeeriumi vahel Yassy rahu ((Ясского мирного трактата)) sõlmimisest avaldas Inglismaal suurt muljet. Rünnaud ministeeriumi vastu tema Venemaa poliitika eest uuenesid veelgi suurema jõuga ja sellega koos kasvas Pitti viha Venemaa vastu.

„Teie Hiilgus on tunnistatud“, kirjutas krahv Vorontzov Viitse-kantslerile 4. (15.) mail 1792 aastal, „kuidas Pitt meid ei armasta. Ta ei andesta kunagi Valitsejannale selle eest, et ta oma

jäikusega haavas teda nii siin, kui ka kogu maailma silmis. Ta ei saa varjata oma viha meie suhtes ja seejärel igasuguse väarikuse vastaselt räägib avalikult parlamendis Venemaast, kui Inglismaa vaenlasest. See tema viha jaguneb ka Viini õukonna peale, selle eest, et ta ei loobunud Venemaaga liidust, kui Pitt tema vastu sõdima valmistus“.

Muideks, ei ole kahtlust, et Pitti otsust Inglismaa laevastik lahtirelvastada ja et seda Venemaa vastu Balti merele mittesaata, mõjutas märkimisväärsel viisil prantsuse revolutsioon. Inglismaa avalik arvamus oli igasuguse Prantsusmaa siseasjadesse sekkumise vastu. Kuid Kuningas ja ministeerium nägid Prantsusmaa revolutsioonis ohtu kogu Euroopale.

1792 aasta detsembris uus Inglismaa Välisminister lord Grenville pöördus krahv Vorontzovi poole noodiga, millises tõestati Inglismaa, Venemaa, Austria ja Preisimaa ühinemise hädavajadust, et võtta ühiseid meetmeid Prantsusmaa vastu. Nende ühiste meetmete eesmärgiks pidi olema: „oma enda julgeoleku ja Euroopa kõige tähtsamate huvide kaitsmine“.

„Inglismaa Kuningas“, kirjutas jaanuaris 1793 aastal krahv Vorontzov oma õukonnale, „omab peale Prantsusmaa Kuninga hukkamist prantslaste vastu sellist tugevat viha, et seda igal võimalikul juhtumil väljendab, seejuures kui naabruses Vabariigi loomine tekitab temas hirmu. Ministrid kardavad seda sama ja ei soovi, et neid tabaks oma Prantsusmaa kaasvendade saatus“.

Keisrinna Katariina jagas Inglismaa Kuninga ja oma esindaja Londoni õukonna juures, tundeid „vihatud Prantsusmaa rahva“ vastu.* (* Vt. kd. II, Nr.43 ja kd. VI Nr.231). Seepärast ta sai ainult tugevdada Inglismaa valitsuse kavatsust tegutseda revolutsioonilise Prantsusmaa vastu. Kui Whitworth teatas Viitse-kantslerile, et Inglismaa kavatseb „veenmise ja läbirääkimiste“ vahendusel Prantsusmaa rahvast mõjutada, siis krahv Ostermann märkis, et „Tema Majesteet sooviks et, Inglismaa asuks otsesele tegevusele, astumata mässajatega läbirääkimisele, kuna igasugune sarnane nendega suhtlemine tähendaks Vabariigi tunnustamist“.

Sellistel asjaoludel Venemaa ja Inglismaa lähenemine teostus asjaolude jõul.

1792 aasta aprilli alguses Inglismaa saadik S-Peterburi õukonna juures uuendas kommerts-traktaadi sõlmimise ettepanekut. Temale vastati, et krahv Vorontzov on selleks asjaks varustatud volituste ja instruktsioonidega.

1793 aasta märtsi alguses naases lord Granville uuesti selle küsimuse juurde ja mõne päeva pärast ta allkirjastas, koos krahv Vorontzoviga ülalmainitud kommerts-konventsiooni eeltingimuste kava (Nr. 396).

Sel samal päeval 14. (25.) märtsil 1793 aastal krahv Vorontzov, ilma mingite volitusteta, lord Granville poolt esitatud Prantsusmaa vastaste ühiste tegevuste konventsiooni kava (Nr. 397).

*

Nr. 396.

Nende Majesteetid Ülevenemaaline Keisrinna ja Suurbritannia Kuningas, olles vastastikuselt veendunud mõlematele Riikidele kaubanduse laienemise tähtsuses ja kasudes, millised eksisteerisid senini mõlemate vastastikuste alamate vahel, pidasid nüüd vajalikuks võtta vastavad meetmed selle asja eelnevate tingimuste kaudu saavutamiseks, seni kuni mõlemad Õukonnad jõuavad kokkuleppele kaubanduslepingu lõplikus sõnastuses.

Sel eesmärgil nad valisid ja volitasid, aga nimelt:

Tema M. Ülevenemaaline Keisrinna hiilgava ja kõrgeaulise krahvi Simeon Vorontzovi ((Woronzowi, Семена Воронцова)), Tema Keiserliku Majesteedi armeekindral-porutsiku, oma erakorralise saadiku ja täievolilise ministri Tema Briti Majesteedi juures ja Püha Aleksander Nevski, Püha Georgi sõjalise kolmanda klassi ordeni ja Püha Vladimiri Suure Risti esimese järgu ordenite kavaleri;

Aga Tema Briti Majesteet hiilgava ja kõrgeaulise Wilhelm Wyndhami Grenville ja Wottoni paruni ((Guillaume Wyndham)), Tema mainitud Majesteedi Nõukogu Sala-nõuniku, ja Tema esimese Riigisekretäri, Välisministri,

kes peale oma volikirjade vahetamist, millised leidsid olevat heas ja ettenähtud vormis olevad, leppisid kokku alljärgnevates artiklites:

Artikkel I.

S-Peterburis 1766 aastal mõlemate Riikide vahel sõlmitud sõpruse-, kaubanduse- ja meresõidu-leping võtab ja säilitab oma jõu ning mõju kõigis oma artiklites ja otsustes allpool määratletud aja kestel ja mõlemad Kõrged lepingupooled kohustuvad sel ajal tegelema uue kaubanduse-traktaadi uute määrustega, selleks et enne selle kinnitamist ja laiendamist, kindlal viisil tagada kõik, mis Venemaa ja Briti alamate kaubandust ja meresõitu võib puudutada.

Seepärast Tema Majesteet Ülevenemaaline Keisrinna ja Tema Briti Majesteet kohustuvad ja lubavad vastastikku täita, jälgida ja teostada kõigis punktides ülalmainitud 1766 aasta kaubanduslepingu artiklid ja otsused, täpselt nii nagu need oleks siin sõna-sõnalt esitatud aj samasugusel viisil, nagu nad olid täidetud, järgitud ja teostatud alates 1787 aastast (kui mainitud traktaadi tähtaeg lõppes), erandiks vaid need muudatused, milliste suhtes lepitakse kokku alljärgnevates artiklites.

Artikkel II.

Kuna Kommerts-Kolleegium ei ole enam kohtuasutus, siis Venemaal elavate Inglismaa kaupmeeste kohtuasjad ja teised asjad hakkavad olema käsitletud ja lahendatud selleks asutatud kohtuasutustes, nii nagu seda tehakse teiste kaubanduse lepinguid omavate rahvaste suhtes. Vastastikuselt ka Venemaa Inglismaal elavad alamad hakkavad olema menetletud ja arutatud nende samade kohtuasutuste juures, kuhu esitatakse teiste rahvaste kohtuasjad, kellel on Inglismaaga kaubanduslepingud.

Artikkel III.

Tema K. Ülevenemaaline Majesteet, heakskiidu tulemusel, millise suvatses Ta oma piirkondades anda alati Briti alamatest kaupmeestele ja meresõitjatele, lubab annetada Tema Musta ja Aazovi mere sadamates kõik kasud ja tollide alandusi, millised on märgitud Ukaazi kuuendas artiklis, milline on antud välja 1782 aasta üldise Tollitariifi juures ja milline kõlab nõnda:

„Kuigi see üldine Tariif peab kehtima ka kõigis Meie Musta ja Aazovi mere sadamates ; kuid Meie, et tervendada sealset kauplemist, vähendame tolle ühe neljandiku võrra, Meie alamate ja ka nende rahvaste kasuks, millistega tehakse meie poolt selle suhtes täpsed otsused neilt Vene kaubandusele saadud eeliste ja leevenduste vastu. Sellisest tollide vähendamisest neile kaupadele, milliseid on Tariifis näidatud, et võtta neilt maksu ka Musta mere sadamates võrdselt teiste tollipunktidega või millist maksu Musta mere sadamates peab võtma“.

Artikkel IV.

Käesolev kaubanduse otsus millisest Keiserlil Majesteet Ülevenemaaline Keisrinna ja Suurbritannia Kuningas omavahel tegid, kinnitades kogu selle ulatuses endise 1766 aasta traktaadi, peale muudatuste, millised on ülalpool sätestatud, peab kestma edasi ja olema kohustuslik veel 6 aastat, kuna see tähtaeg on üpris piisav uue kaubanduse traktaadi kõigi tingimuste lõplikuks kehtestamiseks, millisega võiks kinnitada ja laiendada vastastikuste alamate kasusid.

Selle akti tulemusel, Kõrged-lepingulised pooled kohustuvad võtma tegelikke meetmeid, millised on kehtestatud mõlemates riikides tavade järgi, selleks, et kõik otsused oleksid täidetud täielikult ja ilma mingite piiranguteta.

Artikkel V.

T. Majesteet Ülevenemaaline Keisrina ja Tema Briti Majesteet kohustuvad käesoleva akti ratifitseerima ja selle ratifitseerimiskirjad vahetatakse kolme kuu pärast või kui võimalik, siis ka varem, lugedes selle allkirjastamise päevast-

Selle kinnituseks jne.

See juhtus Londonis, 25. märtsil 1793 aastal.

(L.S.)S. Comte Woronzow.

(M.П.)Графъ С.Воронцовъ.

(L.S.)Grenville.

(M.П.)Гренвилль.

*

Nr. 397.

Isikud, kes teostavad Prantsusmaal valitsusvõimu, pöörates oma isamaa õudsatesse hädadesse, võtsid teiste Euroopa riikide suhtes niivõrd ebaõiglasel meetmed, aga ka solvavad, juhindudes kõigis suhetes eeskirjadest, millised ei ole kooskõlas kõigi sõltumatute riikide julgeolekuga ja rahuga ja samuti mingi eksisteeriva ühiskondliku korraga ja käesoleval ajal osutusid süüdlasteks ebaõiglase ja ülekohtulikumas kallaletungis, pannes empargo kõigile Vene ja Briti laevadele, millised asuvad Prantsusmaa sadamates, millise rünnakuga kaasnes Tema Briti Majesteedile ja temaga liidus olevale Ameerika Ühendriikide Vabariigile sõja kuulutamine.

Seetõttu Nende Majesteedid Ülevenemaaline Keisrina ja Suurbritannia Kuningas pidasid oma kohustuseks nõusuda ohtudele vastu tegutsemise piisava vastutegutsemise vahendite suhtes, millised tulenevad neist eeskirjadest, nende eesmärkidest ja käitumisest ning mis ähvardavad kogu Euroopat.

Seepärast Nende Majesteedid volitasid oma ministreid, aga nimelt:

T. M. Ülevenemaaline Keisrinna hiilgava ja kõigeaustatuma krahvi Simeon Vorontzovi, Tema mainitud Majesteedi armee kindral-porutsiku, oma erakorralise saadiku ja täievolilise ministri Tema Briti Majesteedi juures jne.

aga T. M. Briti Hiilgus ja kõigeaustuim Vilhelm ((Guillaume))Wyndhami, Grenville ja Wottoni paruni, Tema mainitud Majesteedi nõuniku Salanõukogus ja Välisministeeriumi Departemanegu riigisekretäri,

kes, peale vastastikust volikirjade vahetamist, leppisid kokku alljärgnevatel artiklites:

Artikkel I.

Nende Majesteedid, vanade sõprusesidemete jõul, millised ühendasid neid ja nende augustlikke eelkäijaid ja milliseid nad soovivad toetada ja niivõrd võimalik arendada, hakkavad pühendama kogu hoold ja astuvad seejärel teine-teisega käesoleva sõja kestel ühistegevuse ja vastastikuse abi andmise kokkuleppesse, et leida rahu kogu rahuldus ja kindlustatus, millist on neil õigus oodata ja kinnitada tulevikus Euroopa rahu ja ühiskondlik julgeolek.

Artikkel II.

Sel eesmärgil Nende Majesteedid kohustuvad tegutsema oma jõududega, niivõrd seda asjaolud lubavad, millistes nad hakkavad asuma, et jätkata õiglast ja hädavajalikku sõda, millist nad käesoleval ajal Prantsusmaa vastu peavad ja lubavad vastastikku, et ei pane relvi enne käest, kui üldisel nõusolekul, seni kuni ei ole saavutatud kõigi nende vallutsute tagastamine, milliseid Prantsusmaa võinuks teha kas Nende mainitud Majesteetide arvelt või mingi teise sõbraliku või Nende mainitud Majesteetide liitlasriigilt, milliste üle nad leiavad olevat vajalik ühisel nõusolekus see garantii laiendada.

Artikkel III.

Nende mainitud Majesteetid, kohustudes vastastikku sulgema kõik oma sadamad Prantsusmaa laevadele, mittelubama mitte mingil juhtumil neist sadamatest Prantsusmaale vedada mitte mingit sõja-, meresõiduks vajalikku, aga ka nisu või muud vilja, ega soolaliha, ega muid toiduaineid ja võtma kõik teised neist sõltuvad meetmed, et tekitada Prantsusma kaubandusele kahju ja sundida teda sel viisil vastu võtma õiglasi rahutingimusi.

Artikkel IV.

Nende Majesteetid kohustuvad ühendama oma jõupigutusi, et takistada teisi riike, millised ei osle käesolevas sõjas, osutada selles asjs, millised kujutavad endast kõigile tsiviliseeritud riikide huve, millist võetakse otse või kaugelt, milline tuleneb nende neutraalsusest, prantslaste omandi või kaubanduse kaitsmist meredel või Prantsusmaa sadamates.

Artikkel V.

Nende Majesteetid, soovides vastastikuselt palavalt kindlustada või tõestada niivõrd kui võimalik nende vahel eksisteerivat sõprust ja liitu, aga samamoodi soodustada ja arendada nende vastastikuste alamate vahelist kaubandust, volitavad oma ministreid viivitamatult asuma koostama liidu- ja kaubandus-traktaadi lõplikke tingimusi.

Seejuures, seni kuni toimub selline õnnelik asi, nad nõustuvad ajutiselt uuendama 1766 aasta traktaati eelneva lepingu sõlmimisega, milline tehakse üheaegselt käesoleva konventsiooniga ja milline on sarnaselt sellele vahetatud ülalmainitud ministrite poolt.

Artikkel VI.

Tema Keiserlik Ülevenemaline Majesteet ja Tema Briti Majesteet kohustuvad ratifitseerima käesolevat konventsiooni ja selle ratifitseerimise kirjad vahetatakse, lugedes allakirjutamise päevast, kolme kuu pärast, või kui võimalik, siis ka varem.

Selle kinituseks jne.

See juhtus Londonis, 25. märtsil 1793 aastal.

(L.S.)S. Comte Woronzow.

(M.П.)Графъ С.Воронцовъ.

(L.S.)Grenville.

(M.П.)Гренвилль.

Nr. 398.

1795 a. 7. (18.) veebruar. Inglismaaga sõlmitud Liidutraktaat, milline on allkirjastatud S-Peterburis. (П.С.3. №17.035).

((F. Martensi kommentaar.)

Leppinud 1793 aasta märtsiaktiga (Nr. 397) kokku tegutseda ühiste jõududega „prantsuse mässajate“ vastu, Keisrina Katariina II ja Inglismaa Kuningas Georg III pidid hakkama tegelema enam konkreetsema ühiste tegevuste kavaga. Pidades silmas seda eesmärki, oli hädavajalik sõlmida Prantsusmaa sõja kestuse ajaks vastastikused kohustused. Keisrinna jagas täielikult Inglismaa Kuninga veendumust, et hädavajalik on „luua selle pahe leviku vastane tamm“ kuna see ähvardab kogu tsiviilühiskonna hukku. (Lettre de Georges III a' l'Imperatrice Catherine II, en date du 14 juin 1793).

Seepärast Keiserlik ja Inglismaa valitsused väljendasid igal juhtumil oma vastikuse tundeid Prantsusmaa konvedi suhtes ja täielikku kaastunnet prantsuse emigrantidele ning Prantsusmaa kuningliku perekonna liikmetele. On teada, et Londoni õukond toetas ülestõusu Bretagnes ja

Vendees, samas kui Keisrinna võttis austusega vastu krahv Artoisi ja osutas temale märkimisväärset rahalist abi. Aprillis 1793 aastal sõitis krahv Artois Venemaalt vene fregatil Inglismaale, kus ta pidi organiseerima Prantsusmaa rannikutele saadetava vägede maleva. Krahv Artois saabus õnnelikult Hulli, kuid ta ei julgenud Inglismaal kaldale tulla, sest et tema rohkearvulised inglise ja prantsuse krediiditorid ootasid teda rannas, et ta viivitatamatult kinni võtta ning võlavanglasse saata. (Донесение графъ Воронцова от 9ю (20-го) мая 1793 года).

Ainiti, vaatamata üksmeelele järgitava eesmärgi suhtes, eksisteeris mõlemate õukondade vahel märkimisväärne eriarvamus selle elluviimise vahendite suhtes. Londoni õukonna arvates, pidi Venemaa andma abi mitte sõjalaevadega, vaid maavägedega, milliseid Inglismaa väga vajas. Keisrinna Katariina II oletas esialgu, et abi võib vägedega osutada ainult Inglismaa valitsuse nõusolekul maksta märkimisväärseid rahalisi subsideidume. Hiljem, kui Poolas puhkes uus revolutsioon, Keisrinna kategooriliselt keeldus üldse mingite vägede andmisest, seni kuni Poola asjad ei ole soodsalt lõpetatud.

See erimeelsus pidurdas kahe aasta kestel formaalse liidu-traktaadi sõlmimist. Selline kinnipidamine kurvastas eriti krahv S.R. Vorontzovi, kes oli kõige veendunum Venemaa ja Inglismaa „tiheda liidu“ kaitsja. Ta palus mitmeid kordi Keisrinnat, et ta ei seaks ületamatuid takistusi liidu-traktaadi sõlmimisele.

„Ma reedaks oma kohustust“, kirjutas krahv 28. juuni (9. juuli) 1793 aastal Keisrinnale, „ma ei käituks kui Tema Meiserliku Majesteedi kõige alamlikum alam, kui ei hoiataks Teid, et ei ole keskteed: Inglismaast saab Venemaale enam otsustavamalt kas sõber või vaenlane ja see valik sõltub abist, millist Teie Keiserlik Majesteet Inglismaale annate või ei anna!“

Kuid milles see abi peab seisnema?

Selles küsimuses krahv Vorontzov sattus vastuollu: mais 1793 aastal ta ei soovitanud oma valitsusele saata vene väed Prantsusmaale, et neid seal valitseva anarhia ajal oleks väga keerukas pidada. Kuid kuu aja pärast ta veenab Keisrinnat edasilükkamatus vajaduses lubada Londoni õukonnale appi Venemaa 10-12,000 inimesest koosnevat vägede malevat.

Liidutraktaadi sõlmimise läbirääkimised olid koondatud S-Peterburgi ja neid peeti Venemaa poolelt: Viitse-kantsleri, krahv Bezbododko ja Salanõunik Markovi; aga Inglismaa poolelt: tema esindaja poolt S-Peterburi õukonna juures Whitworthiga.

15.aprilli 1793 aasta volinike konverentsi istungil krahv Ostermann esitas Inglismaa saadikule Venemaa liidu-traktaadi vastuprojekti, milline kutsus esile mõned Whitworthi poolsed märkused. Erilise energiaga ta protesteeris määruse vastu, millise jõul Inglismaa kohustus maksta subsideidumit Venemaa abivägede kohaletoimetamise eest. Whitworth leidis sellise kohustuse olevat võimatu, sest et nii parlament kui ka Inglismaa rahvas ei kiida seda heaks. Kui aga temale väitsid Venemaa volinikud vastu, et Inglismaa maksis alati subsideidume, märkis Inglismaa saadik, et varem osutati abi Inglismaale, aga nüüd käib võitlus ühise asja eest. Kuid ju Inglismaa, tõestas Viitse-kantsler, on hulga enam huvitatud Prantsusmaa kordadest, millised võivad võtta Inglismaa valitsusele ohtliku pöörde. Peale selle, Inglismaa võib alati saada väga hea hüvituse kõigi tehtud kulutuste eest Prantsusmaa maade ja valduste vallutamiseks. Vaat miks Keisrinnal on õigus nõuda Inglismaalt sinna saadetud liidulise Vene vägede maleva eest 500-600,000 naelsterlingit.

Ainiti lord Grenville teatas Venemaa saadikule kategooriliselt, et Inglismaa valitsus mitte ainult ei saa maksta 600,000 naela, vaid ei saa isegi 60.000 naela subsideidumina maksta. Peale selle, veerandiga nõutud subsideidumi osast võib Inglismaa palgata 50,000 inimest Saksamaa vägesid.

Krahv Vorontzov veenas Inglismaa ministrit, et Keisrinna ei ole selle asja suhtes veel oma viimast sõna öelnud. S-Peterburgis aga ta kirjutas: „Ma pidin ootama, et minu ministeerium (Inglise) ei hakka enam suhtuma sellise usalduslikkuse ja avameelsusega, millist lord Grenville minule osutas“. (Донесение гр. Воронцова от 13-го (24-го) мая и 30-го октября (11-го ноября) 1793 года).

Seejuures, samal ajal, kui Londoni õukond keeldus kategooriliselt miskit tasuma Vene abivägede maleva ülalpidamise eest, teatab Inglismaa saadik rõõmsalt Viitse-kantslerile, et parlament lubas valitsusele 2 miljonit naela sõjasubsideidumit. Seejuures saadik kiirustas lisama, et

sellest kahest miljonist naelsterlingist 400,000 antakse välja Preisimaa Kuningale. Ettekandele selle Whitworthi avalduse kohta kirjutas Keisrinna oma käega järgmise märkuse:

„Tähelepanuväärne, et kevadel meile keelduti sellest, mis me nõudsim Prantsusmaa asjade lõpetamiseks, aga nüüd tahetakse see-vastu maksta kahekordselt Preisimaa Kuningale“.

Otsustades selle Keisrinna enese märkuse järgi, ta oleks rahuldunud ka isegi 200,000 naelsterlingulise subsiidiumi summaga.

Vaatamata subsiidiumite suhtes olevale erimeelsusele, läbirääkimised liidu traktaadi suhtes S-Peterburis jätkusid. Keisrinna nõustus Londoni õukonna ettepaneku vastu võtmisega – tunnistada liidu juhtumiks sõda Inglismaa ja Prantsusmaa vahel ja anda garantii nende vastastikustele valdustele Euroopas. Peale selle, ta väljendas samuti nõusolekut peatada kõik Taani ja Rootsi laevad, millised saadakse kätte kaupadega ja eriti toiduainetega, teel Prantsusmaa sadamatesse.

Venemaa eskaadri ülemale Balti merel, Tsitsagovile ((Tchitchagow, Чичагову)) oli antud instruksioon, milline oli täiesti kooskõlas Londoni õukonna soovidega. Selle instruksiooni jõul Tsitsagov oli kohustatud peatama kõik neutraalsed laevad, millised teostavad prantslastega kaubavahetust.

„Meie T. M. Suurbritannia Kuningaga sõlmitud tingimuste järgi“ räägitakse Kõige kõrgema poolt heaks kiidetud instruksioonis, „me oleme kohustatud määramiseks prantslasi mittelubama kasutada mitte mingeid nende poolt nõutud varustamisi. Nende vastu kasutatavad relvad ei kuulu rahva sõja pidamiseks soetatud õiguste hulka, kui see on õnnetuseks juhtunud Seadusliku võimuga juhitud riikide vastu, kuid kuna see on alustatud olemasolevate julmuse vastu, igasuguste Jumala ja riiklike seaduste kohustuste kukutamiseks ja oma Valitseja elu võtmisega, siis ka kurjategijate karistamise vahendid ning nende, kes on eksikombel sattunud kuritegudesse, õigele teele pööramiseks, peavad kogu õiglusega olema kasutatud sellised, millised võivad ainult kiirendada ja tagada selles päästvas asjas edu“.

Ja nii, nagu Taani ja Rootsi ei ühinenud prantsuse mässajate vastaseks ühiseks võitluseks, siis Taani ja Rootsi laevad, millised suunduvad „igasuguste varudega ja asjadega, millised on mõeldud toele au andes kogu maailma vastastele mässajatele ja vaenlastele või siis nende maa- ja merevägede varustamiseks ja relvastamiseks“, - võetakse ära vene eskaadri poolt. Need neutraalsed laevad peavad olema kinni peetud, isegi siis kui nad sõidavad sõjaväelise konvoi saatel ning ka siis kui nad sõidavad võõra, mitte Taani ega Rootsi lipu all. Vähe veel: „kus ka neid laevu ei kohataks“, - tuleb need kinni pidada ja saata tagasi oma kodumaistesse või neutraalsetesse sadamatesse. Ainult kinni võetud Prantsusmaa laevad tuleb lugeda „headeks priisideks“.

Krahv Voronzov saatis selle instruksiooni lord Granvillele, kes nägi selles Keisrinna uut Inglismaa suhtes oleva sõbraliku poolehoiu tõendit.

Kuid vaatamata siirale soovile uuendada liit Inglismaaga, Keisrinna ei saanud nõustuda sellele liidule oma Keisririigi seaduslike huvide ohvriks toomisega. Kui Londoni õukond keeldus järsult mingite subsiidiumite maksimisest, Keisrinna teatas, et ta ei saa anda Prantsusmaa vastaseks sõjaks Venemaa vägesid. Ta on vaid nõus ühendama Venemaa sõjalaevastiku eskaadri, et koos Inglismaa laevastikuga sõjategevust teostada.

Poolas puhkes tõsine ülestõus, milline sidus märkimisväärse osa Venemaa armeest. Peale selle, Ottomani Impeerium relvastus uuesti ja Venemaa pidi igal ajal ootama Porta poolset sõja kuulutamist. Pidades silmas neid asjaolusid oli Whitworthile teatatud, et Venemaa ei saa tingimusi allkirjastada, milliste jõul ta peab *alati ja igal juhtumil* andma Inglismaale abivägede korpuse.

„Millist hinda ka Tema Majesteet ei tunnista liidu süsteemi teostamiseks“, kirjutas Viitse-kantsler krahv Vorontzovile 16. septembril 1794 astal, „millist ta soovib sõlmida T. M. Suurbritannia Kuningaga, ta ei saa sellega nõustuda, kui T. M. Kuningas ei loobu abivägede nõudmisest, milliseid ta temalt küsib sõltumatult igasugustest teistest sündmustest, millised võivad juhtuda mitte ainult Poolas, vaid samuti Ottomani Porta või mingi teise Riigi poolt“.

Selline Keiserliku valitsuse poolne otsustav abivägede andmisest äraütlemine, avaldas Londoni õukonnale tugevat mõju, kuna see purustas kõik tema just sellise abi, millist ta kõige rohkem vajab, saamise lootused. See keeldumine muutus selle liidu-traktaadi asja 1794 aastal

lõpetamise komistuskiviks. Kuigi Keisrinna nõustus teiste Londoni kabineti nõudmistega, ikkagi see peamine tingimus peatas kogu asja lõpetamise.

Viitse-kantsler teatas Whitworthile, et Keisrinna on nõus Türgi *casus foederis* välja jätma ja Inglismaa garantiide mittelaiendamisele Venemaa poolt uute Poola arvelt saadud valdustele. Kuid, teisest küljest, ta ei nõustunud liidutraktaati määruse võtmisega, millise jõul Keiserlik valitsus loobub õigusest keelata mingite Inglismaa kaupade Venemaale vedu. Venemaa volinikud teatasid Inglismaa saadikule, et selline määrus oleks olnud „kõigi valitsemise põhimõtete vastane“.

Sellistel asjaoludel võinuks mõelda, et jälle ei toimu Venemaa ja Inglismaa vahelise liidu traktaadi sõlmimist.

„Keisrinna ja Suurbritannia Kuninga valitsemise ajal“, kirjutas krahv Ostermann krahv Vorontzovile septembris 1794 aastal, „on see juba kolmas kord, et tehakse katseid siduda liidu ja sõpruse sidemeid ja kui praegu see uuesti ei õnnestu, siis millised on selle põhjused? Kui ei osutu, et meie üksi olime seda meelt, et meie suhted Inglismaaga peavad asuma alalistel, muutumatutel ja mõlematele riikidele täiesti vastastikustes huvides, samas kui Inglismaa, vastupidiselt, seejuures oletab, et need suhted peavad olema ainult üleminevad ja need sõltuvad ajast ning asjaoludest?“.

„Kuidas see ka ei olnud ja et jälle samamoodi ei juhtuks – te teatate lõppude-lõpuks Inglismaa ministriumile, et Tema Keiserlik Majesteet, jäädes ustavaks oma väljendatud soovile sõlmida liidu traktaat T. Majesteedi Suurbritannia Kuningaga, nõustub andma traktaadi kavas määratletud abivägesid alates hetkest, kui ülestõus Poolas osutub maharahustatuks ja kui ei hakka olma ilmset sõjaõhtu Türgi Impeeriumiga või mingi teise Riigiga, millised on kallutatud sellele salasepistusete või prantslastest-röövlite kullaga (sic!)“.

Selles avalduses, milline oli antud krahv Vorontzovile ülesandeks edastada Londoni õukonnale, sisaldus Keiserliku valitsuse „ultimaatum“. Keisrinna Katariina II kaldus sellisel määral otsustaval viisil kõrvale Inglismaa valitsuse poolt esitatud mingitki järelandmist nõudvatest esildistest, et võib teatud määral kahelda tema Inglismaaga liidu soovi siiruses. Võibolla ta juhendus samuti Inglismaa suhtes oma „vabade käte“ poliitikast, milline omas eesmärgi kiskuda kõik peamised Euroopa Riigid sõtta Prantsusmaaga, et omada ise Türgi ja Poola suhtes täielikku tegevusvabadust.

Kuidas ka see ka ei olnud, oli liidu traktaat Inglismaga veebruaris 1795 aastal allkirjastatud, kuna Inglismaa õukond andis järele. 31. jaanuaris 1795 aastal Whitworth ilmus Viitse-kantsleri juurde ja alustas juttu sellest, et asjaolud nõuavad liidu traktaadi kiiret allkirjastamist ja et sündmused, millised toimusid Hollandis, muutsid alustpanevalt sõja seisundit ja seepärast Inglismaa valitsus tunnistas Venemaa abi eskaadriga niivõrd kasulikuks nagu ka maismaavägedega antut. Pidades silmas selliseid asjaolusid Londoni õukond loobub oma maavägedega viivitamatu abistamise nõudmisest ja Inglismaa saadik palus ainult selle asja kiireimat lõpetamist.

Mõne päeva pärast, 7 veebruaril 1795 aastal, liidu traktaat oligi allkirjastatud Venemaa volinike ja Inglismaa saadiku poolt, kes allkirjastas uuesti koostatud kava, saatmata seda isegi oma valitsuselt eelneva heakskiidu saamiseks Londonisse. Ta kiirustas sellisel määral selle asja lõpetamisega, et palus Viitse-kantsleril, koos traktaadi allkirjastatud eksemplariga saata Londonisse ka selle Venemaa poolne ratifitseerimiskiri.

30. aprillil 1795 aastal teostati, mõlemate valitsuste üldiseks rahuloluks, S-Peterburis selle akti ratifitseerimiskirjade vahetus.

*

Tema Püha Kolmainsuse nimel.

Tema Majesteet Ülevenemaaline Keisrinna ja T. M. Suurbritannia Kuningas, olles ergutatud mõlema poole siirast soovist, kõvemini kinnitada sõpruse ja hea üksmeele sidemeid, millised nõnda õnnelikult nende ja nenderiikide vahel eksisteerisid, tunnistasid vajalikuks selle kasuliku eesmärgi kiiremaks saavutamiseks, sõlmida liidu kaitse leping ja sellega viivitamatult hakata tegelema, võttes

aluseks sarnaste lepingute, millised olid varem sõlmitud, tingimused ja millised kaldusid mõlemate Keisririikide tihedamale omavahelisele ühendamisele.

Selleks Nende Majesteetid nimetasid oma vlinikeks; aga nimelt:

T. M. Ülevenemaaline Keisrinna, krahv Ostermanni, oma Viitse-kantsleri, Tegev-salanõuniku, senaatori ja Püha Andrei Esmanimetatu, Püha Aleksander Nevski jne ordenite kavaleri;

krahv Aleksander Bezborodko, oma ülem-tallmeistri, Salanõuniku, Posti peadirektori ja Püha Andrei Esmanimetatu jne ordenite kavaleri;

ja Arkadi Morkovi ((Arcadi Morkoff, Аркадия Моркова)), oma Salanõuniku, Väliministeeriumi kolleegiumi liige ja Püha Aleksander Nevski jne., ordenite kavaleri;

aga T. M. Suurbritannia Kuningas, Charles Whitworthi, oma erakorralise saadiku ja täievolilise ministri T. M. Ülevenemaalise Keisrinna õukonna juures ja Sukapaela ordeni kavaleri.,

kes, peale oma volikirjade vahetamist, millised leiti olevat heas ja ettenähtud vormis olevad, leppisid kokku järgmistes artiklites:

Artikkel I.

Ja hakaku T. M. Ülevenemaalise Keisrinna ja T. M. Suurbritannia Kuninga, pärijate ja nende järeltulijate vahel olema siiras ning kõva sõprus ja selle tiheda liidu jõul Kõrged lepingulised pooled ei hakka mitte mingi muu asja eest niivõrd palju püüdma, kui kõigi võimalike vahenditega edendada nende vastastikuseid kasusid, tõrjudes teineteisest eemale kõik, mis võib neile tekitada mingit kahju, kulusid või väljaminekut ning vastastikust nende piirkondade, õiguste, kaubanduse ning millised need ka ei oleks privileegide rahulikku valdamist; käendades selleks mõlemate poolte poolt kõigi nende maade ja piirkondade ning valduste eest, millised neile kuuluvad praegu, aga ka neid, milliseid tulevikus võidakse traktatide alusel soetada.

Artikkel II.

Kui aga, vaatamata suurtele pingutustele, milliseid ühisel nõusolekul Nende poolt hakatakse rakendada selle eesmärgi saavutamiseks, juhtub, et üht Kõrget lepingulistest pooltest rünnatakse merel või maal, siis teine viivitamatult, kui vaid selleks nõudmine esitatakse, annab abi, milline on sätestatud selle lepingu järgnevatel artiklites.

Artikkel III.

Ainiti T. M. Ülevenemaaline Keisrinna ja T. M. Suurbritannia Kuningas kuulutavad, et selle liidu sõlmimisel ei oma nad vähimatki kavatsust tekitada kelegile kahju või solvang; ja et nende kohustuste eesmärgiks on ainult kalduda teineteisele vastastikust kasu ja julgeolekut tagamisele, samuti nagu rahu tagamiseks ja Euroopa üldise vaikuse jälgimiseks, aga eriti Põhjas.

Artikkel IV.

Nii, nagu mõlemad Kõrged lepingulised pooled omavad ühesugust soovi, et nende vastastikune abi oleks neile võimalikult kasulik ja nagu Venemaa loomulik jõud seisneb maavägedes, aga Suurbritannia võib suuremalt aidata sõjalaevadega: siis Nad leppisid kokku, et kui T. M. Ülevenemaalise Keisrinna piirkondadele või provintsidele teostatakse kallaletung või neid häiritakse mingi teise Riigi poolt ja milline viis ka ei oleks, nõnda et Tema Keiserlik Majesteet peab vajalikuks oma liitlaselt abi nõuda: siis Tema Suurbritanni Majesteet saadab temale viivitamatult eskaadri, milline koosneb kaheteistkümnest sõja-liinilaevast, millistel hakkab olema 708 kahurit alljärgneva loetelu järgi, aga nimelt: kaks seitsmekümne nelja kahurilist laeba, millistel on kokku 148 kahurit ja 960 inimest ekipaazis; kuus laeva kuuekümne kahuriga, neil on kokku 360 kahurit ja

2400 inimest ekipaažides, neli viiekümne suurtükiga laeva millel 1200 inimest ekipaažiz: kokku 12 laeva, 708 kahurit ja 4560 inimest ekipaažides.

See eskaader varustatakse ja relvastatakse sõja puhuks.

Kui aga, teisest küljest, Tema Suurbritannia Majesteedi piirkondadele ja provintsidele tungitakse kallale või hakatakse seda häirima mingi Riigi poolt ja ükskõik millisel viisil, nõnda et T. M. Suurbritannia Kuningas peab vajalikuks nõuda oma liitlaselt abi: siis T. M. Ülevenemaaline Keisrinna saadab temale viivitamatult vägesid 10,000 jalaväelast ja 2,000 ratsaväelast ja see abi saadetakse vastastikuselt nendesse kohtadesse, millised abi palunud poole poolt nimetatakse ja nad jäävad ta vabasse käsutusse kogu selleks ajaks, seni kuni vaenulik tegevus kestma jääb.

Artikkel V.

Kui aga see rünnak hakkab olema selline, et see pool keda rünnatakse, ei pea endale kasulikuks tegelikku abi andmist, milline on sätestatud eelmises artiklis, siis sellisel juhtumil mõlemad Lepingulised pooled otsustasid pöörata see abi rahaabiks, aga nimelt: kui T. M. Ülevenemaaline Keisrinna piirkondade vastasel kallaletungil eelistab rahalist abi, siis Tema Suurbritannia Majesteet, selle eelneval nõudmisel, hakkab temale maksma, et leevendada tema sõjalisi kulutusi, kogu vaenuliku tegevuse kestvuse ajal, igal aastal 500.000 rubla; samamoodi kui ka T. M. Suurbritanni Kuningas, tema ründamise puhul, eelistab samuti rahaabi, siis T. M. Ülevenemaaline Keisrinna, kogu vaenuliku tegevuse aja kestel hakkab temale saatma igal aastal samasugust summat.

Artikkel VI.

Kui palutav pool, andnud käesoleva lepingu artikkel IV sätete alusel abi, langeb ise rünnaku ohvriks ja seetõttu leiab vajaliku oma väed enda isiklikuks julgeolekuks tagasi kutsuda; siis seda võib vabalt teha, ainiti teavitades sellest palunud poolt kaks kuud ette. Samamoodi, kui palutud pool on temalt abi palumise ajal ise sõjaga hõivatud ja leiab et peab hoidma neid vägesid, milliseid ta on kohustatud andma, vastavalt lepingule, liitlasele, oma enda julgeolekuks ja kaitseks; siis sellisel juhtumil palutud pool vabastatakse abi andmise kohustusest kogu selle aja kestel, mil tal enesel on nende vägede järele tarvidus.

Artikkel VII.

Venemaa abiväed varustatakse, proportsionaalselt nende arvule, välisuurtükiväe, lahingumoon ja kõige neile tarvilikuga. Vägedele hakatakse palka maksma ning neid komplekteerima palutud Ōukonna poolt; tavalised ratsioonid ja toiduportsud ning loomasööt, aga samuti korterid antakse neile palunud Ōukonna poolt ja täpselt samal alusel nagu nad hoiavad või hakkavad hoidma ülal oma enda vägesid, seda nii lahinguväljal kui ka korteris oleku ajal.

Artikkel VIII.

Kui mainitud Venemaa abiväed, millised on palutud T. M. Suurbritannia Kuninga poolt, peavad kohale marssima ja läbima piirkonnad, millised kuuluvad teistele Riikidele: siis Tema Suurbritannia Majesteet korraldab koos T. M. Ülevenemaalise Keisrinnaga, neile vaba läbipääsu loa küsimise ja hakkab neid varustama teel vajalike toiduainete ning loomasöödaga, nii nagu see on sätestatud eelmises artiklis; kui aga need väed saadetakse kohale mööda merd, siis T. M. Suurbritannia Kuningas võtab enda peale nende oma laevadel veo või tasub selle eest, niipalju kui see edasivedu maksma läheb. Seda mõeldakse samuti noorsõdurite suhtes, keda Tema Keiserlik Majesteet peab saatma nende abivägede komplekteerimiseks aga ka nende Venemaale tagasi tuleku suhtes, kui nad saadetakse Tema Suurbritannia Majesteedi poolt tagasi või kutsutakse tagasi Tema Ülevenemaalise Keisrinna poolt enda kaitseks, selle lepingu artikkel VI sätete alusel.

Peale selle on otsustatud, et tagasi kutsumise või tagasi saatmise juhtumil, saadab neid julgeoleku tagamiseks piisav arv sõjalaevu.

Artikkel IX.

T. M. Ülevenemaalise Keisrinna abivägede või eskaadri, milline on saadetud appi Tema Suurbritannia Majesteedi poolt, ülemaks jääb see, kellele see ülesandeks tehakse; kuid üldjuhtimine hakkab kuuluma sellele, kellele selle teeb ülesandeks paluv riik, kuid seda sellise arvestusega, et mitte mingit olulist asja ei võeta ette enne kui selle suhtes tehtud otsus on läbi arutatud ja otsustatud üldises sõjanõukogus, palutud poole poolt kindlaks määratud kindrali ja teiste ülemate juuresolekul.

Artikkel X.

Et vältida igasugust vaidlust aujärkude suhtes, paluv pool teatab õigeaegselt tema laevastiku või maavägede ülemjuhatajale, et palutud pool võiks võtta sellised oma meetmed, millised puudutavad aujärke selle suhtes, kelle ta teeb ülesandeks abivägede või laevade käsutamise.

Artikkel XI.

Peale selle hakkavad need abiväed omama oma vaimulikke ja ning õigust täita täiesti vabalt oma usutunnistuse kombeid; ja kõiges, mis puudutab sõjaväeteenistust, hakatakse nende üle mõistma õigust nende Valitsejate seaduste ja sõjaväe määrustiku järgi. Kindralile, nagu ka teistele abivägede aujärkudele lubatakse takistamatult suhelda nende kodumaaga kas kirja teel või käskjalgade vahendusel.

Artikkel XII.

Eskaader, milline selle lepingu jõul Tema Suurbritannia Majesteedi poolt antakse, võetakse vastu kõigis T. M. Ülevenemaalise Majesteedi sadamates, kus hakatakse nendega käituma sõbralikul viisil ja seda hakatakse varustama temale kõige vajalikuga, samasuguse hinnaga, nagu tasuvad Venemaa laevad; samamoodi lubatakse mainitud eskaadril igal aastal sõita Suurbritannia sadamatesse, kui aastaeg enam merel olekut enam ei luba; ainiti on nimelt selles kokku lepitud, et see eskaader peab igal aastal Balti merele tagasi tulema Maikuu alguses ja ei lahku enne kui Oktoobris.; ja see hakkab kestma nõnda kaua, kui seda nõuab lepingu juhtum.

Artikkel XIV.

Paluv pool, nõudes abi, milline on sätestatud selles lepingus, peab samas ka teatama palutud poolele ka koha, kuhu temale abi peab kohale toimetama; ja paluv pool võib vabalt kasutada seda abi, seni kuni see kestab, sellisel viisil ja sellistes kohtades, nagu seda peetakse sobivaks oma teenistusele teda rünnanu vastu.

Artikkel XV.

See liiduleping ei puuduta sõda, milline võib tekkida T. M. Ülevenemaalise Keisrinna ja Aasia Riikide ja rahvastega, millise suhtes Tema Suurbritannia Majesteet ei pea selles lepingus otsustatud abi andma, kaasa-arvatud rünnak, milline on teostatud mingi Euroopa Riigi poolt tema Keiserliku Majesteedi õiguste ja valduste suhtes, millises ilmajaos see ka ei juhtuks; samamoodi teisest küljest T. M. Ülevenemaaline Keisrinna ei pea selle lepinguga ette nähtud abi osutama mitte

mingil teisel juhtumil, kui vaid mingi Euroopa riigi poolsel rünnakul, Tema Suurbriannia õiguste ja valduste suhtes, millises ilma osas see ka ei juhtunuks.

Artikkel XVI.

Samamoodi on otsustatud, et väed, millised selle liidu jõul T. M. Ülevenemaaline Keisrinna peab saatma Tema Briti Majesteedi kaitseks, ei hakka olema kasutatud Hispaanias, Portugalis, Itaalias, veel vähem aga väljaspool Euroopat.

Artikkel XVII.

Kui käesoleva lepingu artikkel IV sätestatud abi ei piisa, siis sellisel juhtumil lepingulised pooled jätavad endale õiguse leppida veel omavahel kokku vastastikuse edasise abi andmise suhtes.

Artikkel XVIII.

Paluv pool kohustub ühise vaenlasega rahu ega relvarahu enne mittesõlmima, kui ei ole võtnud seejuures lepingusse palutavat poolt, et see viimane ei oleks saanud mingit kahju tema vihkamisest, kuna ta andis oma liitlasele abi.

Artikkel XIX.

See kaitse-liit ei tohi segada lepinguid ja liite, millisedi kõrged lepingupooled võivad omada teiste riikidega, kui ainult need lepingud ei oleks selle sõpruse ja hea üksmeele vastu, millised kavatsused mõlemad lepingulised pooled säilitavad oma vahel alatiseks.

Artikkel XX.

Kui mingi teine Riik soovib asuda sellesse liitu; sisi Nende Majesteetid otsustasid leppida omavahel kokku sellise Riigi vastuvõtmise tingimustes.

Artikkel XXI.

Mõlemad kõrged lepingulised pooled vastastikku ja püüdlikult soovides kinnitada ja tugevdada, kui võrd see on võimalik, sõprust ja ühendust, milline nõnda õnnelikult nende vahel eksisteerib, samamoodi kaitsta ja laiendada oam alamate vahelist vastastikust kaubandust, kohustuvad viivitamatult asuma lõplikult koostama kaubandus-lepingut.

Artikkel XXII.

Kuna asjaolud võivad sundida tegema lepingu tingimustes mõningaid muudatusi, siis kõrged lepingulised pooled otsustasid separast sellele liidule määrata tähtajaks kaheksa aastat, lugedes selle lepingu ratifitseerimiskirjade vahetamise päevast; kuid enne selle kaheksa aasta möödumist tuleb see uuendada kooskõlas tulevase aja asjaoludele.

Artikkel XXIII.

See liidu leping ratifitseeritakse ja selle ratifitseerimiskirjad vahetatakse siin kahe kuu pärast, või kui võimalik, siis ka varem.

Selle kinnituseks jne.

See juhtus S-Peterburis, 7. (18.) veebruaril 1795 aastal.

(L.S.)Comte Jean d'Osterman.

(M.П.)Графъ Н. Остерманъ .

(L.S.)A.Comte de Bezborodko.

(М.П.)Графъ А. Безбородко.

(L.S.)A.Morkoff.

(М.П.)А.Морковъ.

(L.S.)Charles Whitworth.

(М.П.)Карлъ Витвортъ.

See on ratifitseeritud S-Peterburis , 28. aprillil 1795 aastal.

*

Eraldi salajane artikkel I.

Kuigi käesolev sõda n.n- Prantsusmaa Rahvusliku Konvendiga, millises Tema Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet algusest peale juba, koos teiste riikidega otseselt osales, aidates kõige temast asendist ja suhetest sõltuvate vahenditega, et lõpetada anarhia selles õnnetus Kunigriigis, ei saa, otseselt rääkides, olla praegu sõlmitud traktaadi kohustuse asjaks, nii nagu selliste traktaatide koostamisel üldise kombe järgi jäetakse välja kohustused, millised puudutavad mineviku sündmusi ja peetakse silmas vaid tulevase juhtumeid, sellegi poolest Tema Keiserlik Majesteet, soovides tõestada Suurbritannia Majesteedile, millise määrani on tal sobiv väljendada temale täiesti erilisi tähelepanu ja sõpruse märke, annab sellega nõusoleku anda tingimustel, millised on estatud selle traktaadi artikkel IV lausetes, maavägedega aitamise asemel, millised asjaolude tõttu, millistes käesoleval ajal asub Tema Keiserlik Majesteet, osutada ei saa ja seejuures peab olema üldistel kaalutlustel ja kokkuleppel kõigi riikidega, millised käesoleval ajal osalevad ülalmainitud sõjs, eskaadri, milline koosneb 12 liinilaevast ja 6 fregatist, et ühineda Inglismaa laevastikuga ja et üheskoos nendega kurseerida sõjategevuseks ühise vaenlase vastu La Manchel või ookeanil, kuid ei järgne temale Vahemerre ega teistele Euroopa välistele meredele; sel juhtumil, kui see abi-eskaader on sunnitud talvituma Inglismaa sadamates, antakse sellele kõik vahendid, millistele on õigus liitlas või abiväe eskaadrid nii toiduainetega varustamisel aga ka vajalike remonditööde tegemiseks.

Peale selle, Tema Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet, et teha koostööd Tema Briti Majesteedi õiglaste ja seaduslike soovidega panna piir petu ja keelatud kaubandusele, millist aetakse Prantsusmaa mässajate kasuks ja neutraalsete riikide ühiste huvide suureks kahjuks ja et ohjata nende riikide kavatsusi, millised soodustavad eba Prantsusmaa Rahvuskonvendi asja, kohustub sellega astuma kokkuleppesse enam mõjuvamate meetmete võtmise suhtes, et saavutada neid eesmärke nende laevastike abil nii Mustal-, aga ka Balti merel. Omalt poolt, Tema Briti Majesteet kohustub võtma neid meetmeid, millised hakkavad olema kehtestatud ülalmainitud kokkuleppega ja tegutsema üheskoos Tema Keiserliku Majesteediga koos sellest tuleneda võivate tagajärgedega.

Tema Briti Majesteet kohustub peale selle mitte astuma läbirääkimistesse ega sõlmima rahu ega ka relvarahu ühise vaenlasega või vaenlastega mitte teisiti, kui Tema M. Ülevenemaalise Keisrinnaga täielikus üksmeeles.

See eraldi salajane artikkel hakkab omama samasugust jõudu ning mõju, justkui see oleks võetud sõna-sõnalt käesolevasse traktaati.

Selle kinnituseks jne.

See juhtus S-Peterburis, 7. (18.) veebruaril 1795 aastal.

(L.S.)Comte Jean d'Osterman.

(М.П.)Графъ Н. Остерманъ .

(L.S.)A.Comte de Bezborodko.

(М.П.)Графъ А. Безбородко.

(L.S.)A.Morkoff.

(М.П.)А.Морковъ.

(L.S.)Charles Whitworth.

(М.П.)Карлъ Витвортъ.

*

Eraldi salajane artikkel II.

Tema Briti Majestee, õiglase vastastikulisusega nõustus omalt poolt tunnistama liidu juhtumiks igasugust kaitsesõda, millist Tema Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet hakkab pidama Ottomani Porta vastu, kohustudes tegutseda koos Tam Keiserliku Majesteediga, võttes Venemaa eskaadreid oma sadamatesse, andes neile eksiteerivate hindade alusel toiduaineid, remonti ja varustust, millist nad võiksid vajada ja hoides tagasi muid riike, millised soovinuks takistada Tema mainitud Keiserliku Majesteedi laevastiku manöövreid, nii nende suhtes otsustava tegevusega aga k tegelike demonstratsioonidega.

Peale selle, otsustatakse, et kui sellise Venemaa ja Ottomani Porta vahelise sõja kestel või tagajärjel üks või mitu teist riiki, viimasega kokkuleppel või eraldi, ründaksid Venemaad, siis sellisel juhtumil Tema Briti Majesteet on kohustatud abi andma liidu traktaadi artikkel IV sätestatu põhjal.

See eraldi salajane artikkel hakkab omama samasugust jõudu ja mõju, justnagu see oleks võetud sõna-sõnalt käesolevasse traktaati.

Selle kinnituseks jne.,

See juhtus S-Peterburis, 7. (18.) veebruaril 1795 aastal.

(L.S.)Comte Jean d'Osterman.

(М.П.)Графъ Н. Остерманъ .

(L.S.)A.Comte de Bezborodko.

(М.П.)Графъ А. Безбородко.

(L.S.)A.Morkoff.

(М.П.)А.Морковъ.

(L.S.)Charles Whitworth.

(М.П.)Карлъ Витвортъ.

*

Eraldi salajane artikkel III.

Tema Briti Majesteet kohustub saatma Artikkel IV sätestatud arv laevu Balti merele, mitte teisiti, kui tingimusel, et Venemaa eskaader, millisega ta ühineb, oleks sellise jõuga, et olla koos Tema Briti Majesteedi eskaadriga võrdne sellel merel vaenlase jõududega.

See eraldi salajane artikkel hakkab omama samasugust jõudu ja mõju, nagu ta oleks sõna-sõnalt võetud käesolevasse traktaati.

Selle kinnituseks jne.

See juhtus S-Peterburis, 7. (18.) veebruaril 1795 aastal.

(L.S.)Comte Jean d'Osterman.

(М.П.)Графъ Н. Остерманъ .

(L.S.)A.Comte de Bezborodko.

(М.П.)Графъ А. Безбородко.

(L.S.)A.Morkoff.

(М.П.)А.Морковъ.

(L.S.)Charles Whitworth.

(М.П.)Карлъ Витвортъ.

Nr. 399.

1795. a. 17.(28.) september. Venemaa, Inglismaa ja Austria vahelise kolmikliidu deklaratsioon.

((F. Martensi kommentaar.).

Kui Londonis oli saadud liidu-traktaat, milline oli allkirjastatud veebruaris 1795 aastal, Inglismaa valitsus väljendas avalikult oma täielikku rahulolu. Ta kiitis täiesti heaks Whitworthi „üpris tarka ja kiiduväärt julgust“, kes traktaadi allkirjastas, omamata selleks volitust. Inglismaa Kuningas väljendas krahv Vorontzovile oma täielikku rahulolu Inglismaa ja Venemaa vahelise „vana süsteemi“ taastamise üle.

Erilist rõõmu väljendas lord Grenville selle üle, et see liit oli sõlmitud tema praeguse välispoliitika juhtimise ajal. Ainult üks asjaolu kurvastas seda „väarikat ja heatahtlikku Inglismaa ministrit“ nii nagu nimetab krahv Borontzov lord Grenvillet, aga nimelt: liidu sõlmimine ainult 8 aastaks, mitte tähtajatuna.

„Nii nagu mõlemad riigid“, tõestas Inglismaa minister Venemaa saadikule, „naasesid oma huvide loomuliku olukorra juurde, et see liit juba ei hakka tegutsema tähtajaliselt vaid alaliselt. See liit peab olema niivõrd alaline, kuivõrd püsiv nende geografiline asend ja allkirjastatud traktaadil ei piisa tema püsivust. Nende loomulikud huvid, pidades silmas nende naabreid, niivõrd muutumatud, kuivõrd muutumatud on nende asend maakeral, milline 8 aasta pärast on ikka seesama mis ta hakkab olema saja aasta pärast. Vaat miks oleks hulga enam kasulik ühineda igaveseks ajaks, kui nii lühikeseks ajaks“ (Донесение гр. Воронцова от 12-го (23-го) июня 1795 года).

Krahv Vorontzov kasutas ära Inglismaa ministri sellist heatahtlikku meeleolu, et meenutada temale, kes oli süüdi Venemaa ja Inglismaa lahutamises. See oli ilmselgelt Preisimaa. Seepärast saadik märkis lord Grenvillele, et saabub hetk, kui saab seda riiki tehtud kahju eest karistada, millist oli tekitatud mõlematele liitlasriikidele. Vähemalt peab Inglismaa mõjutama Berliini õukonda, et ta ei segaks Poola asjade kiiret lõpetamist.

„Kui ma laususin sõna Berliin“, kirjutas krahv Vorontzov, „ma märkasin ta näos muudatust ja ta vastas minule: kui Preisimaa Kuningas jõi ära kogu häbilehkri, kui ta riisus Inglismaalt miljon kaksadatuhat naelsterlingut ja reetis sellisel truudust murdval viisil, kas siis te arvate, et meie esildised avaldavad temale vähimatki mõju?“ Preisimaale sõja kuulutamist Inglismaa rahvas ei luba, sest ta ei soovi ilma selletagi suurendada neil lasuvaid koormisi Prantsusmaaga peetava sõja tõttu. (Донесение грю Воронцова от 3-го (24-го) июня 1795 года.).

Nendest Inglismaa ministri sõnadest on ilmselgelt näha, millist suurt muljet avaldas Londonis Preisimaa „reetmine“ Prantsusmaaga Bale ((Базельскаго)) traktaadi sõlmimisega. Berliini kabineti „sõnamurdlik“ poliitika tõigi mõõdapääsmatult kaasa Inglismaa ja Austria vahelise liidu-traktaadi sõlmimise ja „vana süsteemi“ taastamisele Inglismaa ja Venemaa vastastikes suhetes.

Pidades silmas sellist nende kolme riigi vahelist tihedat lähenemist tekkis loomulikult viisil soov, et see lähenemine saaks kolme liidu vahelise liidu vormi. Seepärast Austria liitus liidu-traktaadiga, milline oli sõlmitud Inglismaa ja Venemaa vahel (vt. kd. II, Nr. 47) ja Londoni õukond Keisrinna Katariina II nõusolekul, laiendas Veebruari-liidu-traktaadi mõju samuti Austria üle.

Sellisel viisil oli alljärgneva deklaratsiooniga teostatud „kolmikliidu süsteem“, millist soovis eriti Londoni õukond. Ta mitmeid kordi nõudis, et Venemaa valitsus mõjutaks selleks Viini kabinetti, tõestades, et kui Austria paneb Prantsusmaa vastu välja vajalikud sõjajõud, siis viimane riik peab olema võidetud ja kuuletub kolme liitlase tahtele. Ainiti, samal ajal Inglismaa valitsus, pidades silmas Hispaania relvastumist, tungival viisil palus Keisrinnat, et ta suurendaks abieskaaderit, lubades anda „vastavat subsiidiumit“. (Depeche de lord Grenville a Whitworth du (8) septembre et rapport du comte Vorontzow du 26 septembre (7. octobre) 1795).

*

Deklaratsioon.

T. M. Suurbritannia Kuningas, uuendas liidu kaitse-traktaadiga, milline on allkirjastatud S-Peterburis 7(18) veebruaril ja Viinis 20 mail käesoleval aastal, vanad sõpruse ja intiimsuse sidemed, millised nii kaua ühendavad tema riikide huve kahe Keiserliku õukonnaga ja mainitud õukonnad, olles samamoodi seotud juba nende vahel eksisteerivate sidemetega, pidasid sobivaks, kui kolm kõrget selles liidus osalejat poolt ja nende vastastikus teine-teisega suhtlemises, ühendada neid ühte üldisesse kolmikliidu süsteemi ja kinnitada selle sellisel viisil, et nende, nende alamate ja riikide vahel, kehtestuks tihedaim sõprus ja täielikuim üksmeel ja ühendus teineteise kaitseks ja et taastada ja säilitada Euroopa rahu tugeval ja kindlustatud alusel.

Selleks allkirjutanud Tema Majesteedi Suurbritannia Kuninga erakorraline saadik ja täievoliline minister on volitatud kuulutama, ja Tema Briti Majesteedi nimel teatab, et ta litub

kõrgete poolte vahelise liidu traktaadi kohustustega, kuiõrd nad on kooskõlas kohustustega, millised on sätestatud tema üksikutes neist igäühega sõlmitud traktaatides ja kuiõrd nad puudutavad nende vastastikust kaitset juhtudel, millised eksisteerivad tema mainitud liitlaste liidu-traktaatides ja et püüdes täita kõiki mainitud liitudega võetud kohustusi, ta suhtub äärmise tähelepanuga sellesse, et edendada kolme õukonna ühiseid huve ja tegutseda üheskoos koos oam kõrgete liitlastega kõiges, mis võib aidata kaasa nende vastastikust kaitset, samamoodi ka taastada ja kaitsta Euroopa üldist rahu kindlal ja kindlustatud alusel; ja Tema Briti Majesteet rahuloluga võtab vastu sarnase deklaratsiooni teiste kõrgete liitlaste poolt liidu Traktaatidega liitumisest, millised eksisteerivad nende ja tema mainitud liitlaste vahel ja samasuguse, nagu ka temal, nende soovid säilitada ja kinnitada kolme õukonna vahelist üksmeele, ühenduse ja sõpruse süsteemi kõigis ülalmainitud asjades.

Käesolev deklaratsioon ratifitseeritakse T. M. Suurbritannia Kuninga poolt, nagu ka deklaratsioonid, millised järgnevad tema kõrgete liitlaste poolt, mis hakkavad olema nende poolt ratifitseeritud ja need ratifitseerimiskirjad vahetatakse siin, S-Peterburis, kahe kuu pärast ja kui võimalik siis ka varem.

Selle kinnituseks jne.

See juhtus S-Peterburis, 17.(2.) septembril 1795 aastal.

(L.S.) Charles Whitvorth.

(M.П.) Чарльзь Витвортъ.

Nr. 400.

1797 a. 10. (21.) veebruar. Inglismaaga S-Peterburis allkirjastatud kommerts-konventsioon. (II.C.3. №17.796).

Nr. 401.

1797 a. 30 aprill (10. mai). Lisadeklaratsioon kommertskonventsioonile Nr. 400.

((F. Martensi kommentaar.))

Peale Venemaa ja Inglismaa vaheliste endiste liidusuhete taastamist ja eelneva 1793 aasta (Nr. 396) kommerts-konventsiooni allkirjastamist, oli üksikasjaliku kommerts-traktaadi sõlmimise küsimus põhimõtteliselt lahendatud. Me nägime ülalpool (Nr. 396), et sellise traktaadi läbirääkimised katkesid Keisrinna Katariina II kategoorilise nõudmise tõttu, et Relvastatud neutraliteedi põhimõtted oleksid Londoni õukonna poolt allkirjastatud, kuid Inglismaa Kuningas ja tema ministrid keeldusid sellise nõudmise täitmisest.

Kui aga Keisrinna, asjaolude sunnil, otsustas sellist nõudmist mitte esitada, saavutati mõlemate riikide vahel kokkulepe kergelt, pidades silmas üldist soovi anda kaubakäibe enam kindlad ja seaduslikud alused. Vana, 1766 aasta kommertstraktaat kaotas oma seadusliku jõu juba alates 1792 aasta lõpust, aga 1793 aasta Märtsi-kommerts konventsioon pani seaduslikud alused tulevasele kommerts-traktaadile.

Alates 1795 aasta algusest võtsid uue kommerts-traktaadi läbirääkimised üha enam soodsama pöörde. S-Peterburi saabus uuesti endine Inglismaa saadik Fitz Herbert, kes tõi nendesse läbirääkimistesse palju heatahtlikkust ja lähima tutvuse kaubakäibega.

On tähelepanuväärne, et nende läbirääkimiste alguses Venemaa volinikud tõstasid uuesti Inglismaa poolse Relvastatud neutraliteedi printsiipide Inglismaa poolse tunnustamise küsimuse. Venemaa kavas (artikkel XVIII) olid võetud „neutraliteedi süsteemi neli aksiooni“. Ilmselge, et Keisrinna Katariina II ei olnud kerge neist alustest loobuda, millised olid tema säravaima valitsemise aja üheks võimsamatest asjadest.

Fitz Herbert väljendas oma täielikku valmidust tunnistada nende põhimõtete põhjendatust, kuid mitte „üldiste seaduste vormis“, vaid kui mõlemate lepinguliste riikide vahel vastu võetud kohustuslikud eeskirjad. Keiserliku valitsuse esindajad leidsid nende poolt pakutud vormi „enam loomuliku ja sobiva“.

Aga Inglismaa valitsus oli aga täiesti teist meelt: ta keeldus järevalt nende nelja põhimõtte allkirjastamisest, isegi spetsiaalses Inglismaa ja Venemaa vaheliste kohustuste vormis.

Peaegu kõik teised esialgse Inglismaa ja Venemaa kommerts-traktaadi kavade artiklid ei kutsunud mõlemate riikide volinike vahel esile mingisid tõsisemaid vaidlusi. Muuseas, tekkise erimeelsus Inglismaa kava artikkel 4 suhtes, millise jõul Inglismaa kaupmeestele oli antud õigus „kaubelda ja müüma teine-teisele nende poolt ostetud kaupu, nii vene kui ka välismaised“. Keiserliku valitsuse volinikud keeldusid järevalt sellise sätte allkirjastamisest. Kaalutlused, milliseid nad esitasid Inglismaa nõudmise vastu, olid üpris huvitavad. „Pidades silmas seda“, rääkisid nad, „et selline välismaiste kaupmeeste omavaheline kaubandus ei olnud kuni käesoleva ajani lubatud mitte mingile rahvusele ja et kõik rahvad, vahet tegemata, olid piiratud hulgi sisseveo- ja väljaveokaubandusega sadamates, muudatus, milline oli projekteeritud Artikkel IV sätetes, muutis märkimisväärselt käesolevat olukorda ja tekitaks tunnetatavat kahju Venemaa Keisririigi enda alamate sisekaubandusele“.

Nende kaalutluste alusel Venemaa volinikud nõudsid, et lubataks Inglismaa kaupmeeste vabast korraldusi oma kaupade ja omandi suhtes erandlikult järgmisel kolmel juhtumil: 1) surma puhul, 2) erakorralise hädavajaduse juhtumil ja 3) pankroti puhul. Ainult neil kolmel juhtumil Inglismaa kaupmeestel oli õigus anda teine-teisele üle oma kaupu ja omandit.

Ei Fitz Hubertil, ega Whitworthil ei õnnestunud Venemaa volinike veenda Inglismaa kaupmeestele hädavajadust anda neile seaduslik õigus teineteisele oma kaupu müüa. Neil tuli järgi anda ja allkirjastada Artikkel IV sõnastuses, milline oli pakutud Keiserliku valitsuse poolt.

Teisest küljest, Inglismaa volinikud said võidu oma Artikkel XX sõnastuses, Inglismaa kava alusel Venemaa tollivõimudel tehti ülesandeks, registreerimisel Inglismaa kaupmeeste ja äriteenijate või Venemaa kaupmeeste volinikud, kaubandus-tehingute raamatusse sissekande tegemisel peab kontrollima kuivõrd viimased on seaduslikult volitatud selliste tehingute tegemiseks. Tollivõimu tunnustus peab omama tõendi jõudu Venemaa kohtuasutustes.

Inglismaa volinikud esitasid sellise otsuse kui tõendina hädavajadusest, kuna rohkearvulised juhtumid, kui Venemaa alamad, kes sõlmisid lepingud, keeldusid neid täitmast sel alusel, et nad olid Venemaa seaduste järgi teovõimetud. Selle argumendi vastu Keiserliku valitsuse esindajad teatasid, et Venemaa kohus osutab kõikvõimaliku kaitset petetutele ja karistab näitlikult kõiki süüdlasi.

Lõppude lõpuks, Inglismaa nõudmist austati ja vastav lause võeti kaubandustraktaadi Artikkel XX.

Ainiti, kui Whitworth hakkas nõudma Venemaaale Inglismaa õlu ja porteri täielikku sisseveo vabadust, oli temale kategooriliselt ära öeldud, viitega hädavajadusele kaitsta Venemaa õlletööstust.

Lõpuks, Inglismaa valitsus soovis sõlmida kaubandus-traktaadi mitte kaheksaks aastaks, vaid hulga pikemaks ajaks, pidades silmas mõlemate riikide „huvide alalisust“. Keisrinna leidis, et kaubakäive areneb pidevalt ja muutub ja seepärast ei tuleks sõlmida kommerts-traktaate enam pikemateks tähtaegadeks.

Varsti peale kommerts-traktaadi allkirjastamist, veebruaris 1797 aastal, peale Katariina II surma, osutus, et lepingulised pooled lasksid silmist Põhja Ameerika Ühendriikide tekkimise, milline oli 1766 kommerts-traktaadi sõlmimise ajal Inglismaa võimu all. Selleks, et hoida ära igasuguseid arusaamatusi, aprillis 1797 aastal oli deklaratsioon allkirjastatud, milline määratles täpsemalt rahvusvahelise akti (Nr. 401) artikkel IX määrused, millised olid allkirjastatud sama aasta veebruaris.

*

Püha ja Lahutamatu Kolmainsuse nimel.

T. M. Ülevenemaaline Keiser ja T. M. Suurbritannia Kuningas, olles ühendatud juba tihedaima liiduga ja palavalt suurema hea üksmeele, milline eksisteerib nende ja nende riikide vahel ja nende alamate vhelise vastastikuse kaubanduse viimine, kuivõrd see nendest sõltub, õitsvasse seiundisse, tunnistasid heaks koguda ühte ja nmetada vastastikused õigused ja kohustused, milliseid Nad leppisid kokku omavahel, et paranada ja kergendada mõlemate riikide vahelist kauplemist.

Seetõttu ja et astuda ilma viivitusega nõnda kasuliku asja teostamisele, nende mainitud Majesteetid valisid ja nimetasid oma volinikeks, aga nimelt:

T. M. Ülevenemaaline Keiser, krahv Aleksandr Besborodko, oma 1-klassi Salanõuniku, senaatori, Nõukogu liikme, posti peadirektori ja Püha Apostel Andrei ordenite kavaleri jne.

vürst Aleksandr Kurakina, ((Александра Куракина)) oma Viitse-kantsleri, Tegev-salanõuniku, Nõukogu liikme, tegev-kammerhärra ja Venemaa ordenite: Püha Apostel Andrei jt. kavaleri;

ja Peter Soimonova ((Петра Соимонова)), oma Salanõuniku, senaatori, Kommerts-Kolleegiumi president ja Püha Valdimiri Suure Risti 2 järgu ordeni kavaler;

aga T. M.a Suurbritannia Kuningas, Charles Whitworth, oma erakorralise saadiku ja täievolilise ministri Venemaa Keiserliku Õukonna juures, Sukapaela ordeni kavaleri;

kes, neile antud volituste jõul, otsustasid ja sõlmisid järgmised artiklid:

Artikkel I.

Rahu, sõprus ja hea üksmeel, milline seni eksisteerib õnnelikult Nende Ülevenemaalise Keiserliku Majesteedi ja Suurbritannia Kuninga vahel, ja hakkavad olema selle traktaadiga nii kinnitatud ja kehtestatud, et nüüdsest ja edaspidi Ülevenemaalise Krooni vahel ühest küljest ja Suurbritannia Krooni vahel, teisest küljest, samuti ka nende piirkondade, maade, riikide, valduste ning nende võimu aluste piiride vahel, toimus tõeline, siiras, kindel ja täiuslik rahu, sõprus ja hea üksmeel, milline jätkub alati ja jälgitakse seda rikumatult, nagu merel, kui ka maisma teel ning ka jõgedel ja et alamad, rahvad ja mõlemate poolte elanikud, millises seisuses või varanduslikus olukorras ei olnud, osutasid vastastikku igasugust heatahtlikkust ja võimalikku abistamist, tegema üks-teisele mingit ülekohut või kahju.

Artikkel II.

Mõlemate Kõrgete lepinguliste poolte alamatel on täielik laevasõidu ja kauplemise vabadus kõigis nende Euroopa piirkondades kus laevasõit ja kauplemine on praegu Kõrgete lepinguliste pooltele lubatud või lubatakse tulevikus mingile teisele rahvale.

Artikkel III.

On kokku lepitud, et mõlemate Kõrgete lepinguliste poolte alamad saaksid sõita, kaubelda ja viibida oma laevadega, pargastega ja vooridega veosega või ilma veoseta, kõikides sadamates, kohtades ja linnades, kus see on lubatud mingi teise riigi alamatele; madruseid, reisijaid ja laevad, nii Venemaa, aga ka Suurbritannia (kuigi laeva meeskonnas asuvad mingi teise riigi alamad) vastu võtta ja toimida nendega nõnada nagu suhtutakse enam soodustatud rahvastesse, sundimata madruseid või reisijaid nende soovi vastaselt ühe lepingulistest pooltest teenistusse, välistades ainult need nende alamatest, keda on tarvis võtta tegevteenistusse; ja kui teenistuja või madrus jookseb teenistusest või laevalt ära, selline tuleb tagasi anda.

Samuti on lepitud kokku, et mõlemate poolte alamad saaksid turuhinnaga osta endale kõike vajalikku; laevu, pargaseid ja vankreid parandada ja sättida; kõiki toitmiseks ja ka teekonnale vajalikke varusid osta, elada ja ära sõita oma soovi järgi ilma igasuguseid kitsendusi või takistusi, ainult et nad oleksid kooskõlas nende Kõrgete lepingupoolte seaduste ja määrustega, kus nad hakkavad viibima.

Sama moodi, Suurbritannia laevad, millised kohtuvad Venemaa laevadega, asudes merel navigeerimas, ei tohi olla nende sõidul häiritud, kui vaid nad täidavad Briti merel meresõidu tavasid, kuid peavad andma abi neile laevadele igasugust abi, nii Suurbriannia piirkondades aga ka avamerel.

Artikkel IV.

On lepitud kokku, et Suurbritannia alamad saaksid vedada mööda vett- või maad, enda või renditud laevadel ja vankritel kõigisse Venemaa provintssidesse igasugust kaupa ja asju, milliste sissevedu ja kaubandus ei ole keelatud ja et neil oleks lubatu neid hoida oma majades või kauplustes, müüa või vahetada hulgi, vabalt ja ilma kitsendusteta, sundimata neid end registreerima selle linna või maakoha väikekodanlaseks, kus nad hakkavad elama või kaubelda. Hulgikaubanduse all mõeldaks üht või mitut kimpu, kasti, tünni, vaati aga samuti mõni tosin ühesuguseid väikseid kaupu, millised on kogutud ühte kohta ja suurte partiidena, või mingis teises pakendi vormis.

Peale seda nõutatakse, et Venemaa alamad võiks samuti vedada Suurbritanniasse ja Iirimaa sadamatesse, kus nad elavad või hakkavad elama, igasuguseid kaupu ja asju, milliste vedu ja müük ei ole keelatud, mida mõeldakse samamoodi Aasia provintside manufaktuuride toodangut, kui vaid see ei ole mingi seadusega keelatud, milline on käesoleval ajal Suurbritannias jõus ja et neil oleks lubatud hoida neid oma majades või kauplustes, müüa ja vahetada hulgi, vabalt ja takistamatult, sundimata neid registreerima selle linna või maakoha väikekodanlaseks, kus nad elama ja kaupleva hakkavad ja et nad võiksid osta ja välja vedada Suurbritannia valdustest igasuguseid kaupu ja asju, millised nad võivad sealt osta ja välja vedada teiste riikide alamad, aga eriti kulda ja hõbedat, asjadena või mitte, peale Suurbritannia ((hõberaha)) raha.

On lepitud kokku, et Venemaa piirkondades kauplevad Briti alamad, nende surma, erakorralise vajaduse või äärmisel hädavajaduse juhtumil, kui raha ei saa kuidagi teisel viisil hankida või siis pankroti juhtumil omaksid vabadust korraldada oma asju, millised seisnevad Venemaa või välismastes kaupades, selles osaleva isiku äranägemise järgi.

Sama hakatakse järgima ka Venemaa alamate suhte Suurbritannia piirkondades. Kõik see kehtib vaid tingimusel, et igasugune luba, ühelt ja teiselt poolt, milline on selles artiklis sätestatud, ei oleks riigi seaduste vastane ja et hoida ära idasuguseid pettusi ja kõrvalehoidmisi nagu Venemaa, aga ka Briti alamad ja nende äriteenijad, arvestaksid mõlemate poolte poolt täpselt selle riigi seadusi, määrusi ja korraldusi, kus nad kaupleva hakkavad. Sel eesmärgil tomub mainitud asjade kohtulik lahendamine, juhtuvad need Inglismaa kontorites Venemaal, Peterburgi Kommerts-Kolleegiumis, aga teistes linnades, kus sellist Kolleegiumi ei ole, kohtutele, millise ametkondlikus alluvuses kaulemisasjad on.

Artikkel V.

Selleks, et tagada Venemaa ja Suurbritannia alamate vahel täpne võrdsus, peavad nad ja ka teised maksma neid samu makse Venemaal, Suurbritannias ja Iirimaa, kaupadelt, milliseid veetakse välja ja sisse nii Venemaa, aga ka Briti laevadel ja mitte mingi seadus, millise nime või kuju all see ka ei oleks, ei tohi teha ühe Kõrgetest lepingupooltest oma alamate kasuks, milliste ei saaks kasutada teise Kõrge lepingulise poole alamad ja selles tuleb käituda südametunnistuse järgi, et ühe lepinguliste riikide alamad ei omaks mitte mingit eelist teise alamate üle vastastikustes piirkondades.

Artikkel VI.

Igasugune abi ja võimalikult kiiresti osutada laevade täis- ja tühjaks lassimisel, samuti nende kaupade sisseveol ja väljaveol, vastavalt selle suhtes välja antud määrustele ja neid ei tohi kuidagi kinni pidada, nendes määrustes sätestatud karistuste hirmus.

Kui Suurbritannia alamad teevad lepingu mingi Kantselei või Kolleegiumiga mõningate kaupade või asjade tarnimiseks, siis peale teavitamist, et need kaubad on üleandmiseks valmis ja nende tegelikuks tarnimiseks, lepingus sätestatud tähtajal, tuleb need vastu võtta ja arved selle Kolleegiumi või Kantselei ning Inglismaa kaupmeeste vahel peab viivitamatut lõpetama ja teostama maksmise lepingus sätestatud tähtajal. Sellisel viisil peab toimima Suurbritannia piirkondades ka Venemaa kaupmeestega.

Artikkel VII.

On otsustatud, et Suurbritannia alamad kõigis Venemaa linnades ja kohtades, kus on lubatud mingi riigi rahval kaubelda, maksaksid ostetud kaupade eest nende samade Venemaal käibel olevate rahadega, milliseid nad said oma kaupade müügist, kui vaid nende lepingutes ei hakka olema sellele vastupidist tingimust; seda sama mõistetakse ka Venemaa kaupmeeste suhtes Suurbritannia piirkondades.

Artikkel VIII.

Neis kohtades, kust tavaliselt kaupu ära saadetakse, on lubatud Kõrgetel lepingulistel pooltel, makstes ära vajalikud maksud, ostetud kaubad (peale nende, milliste väljavedu on keelatud) koormata laevu või voore ja saata seda mööda vett ja maad, ainiti sel tingimusel, et need laevad ja voodid täidaks seadusi.

Artikkel IX.

Mõlemate Kõrgete lepingupoolte alamad peavad maksma makse sisse- ja väljaveetatavalt kaupadelt mitte rohkem sellest mida maksavad teiste riikide alamad. Et vältida vastastikuseid tollimaksude pettusi, kui leitakse salaja ja tollimaksu maksmiseta toodud kaupu, siis need konfiskeeritakse, aga kaupmeestelt, kes tabatakse keelatud kauplemiselt, tehakse seaduses sarnase süü eest mõistetav rahakaristus.

Artikkel X.

Mõlemate Kõrgete lepingupoolte alamatel lubatakse vabalt sõita ja kaubelda piirkondades, millistega üks või teine lepinguline pool asub praegu või tulevikus sõjas olevaks, kuid seda sel tingimusel, ainiti, vaenlasele ei veetaks sõjavarustust. Sellest jäetakse välja linnad, millised on merelt ja maal tegelikult blokeeritud või ümber piiratud; igasugusel muul ajal ja peale sõjakaupu, mainitud alamad võivad ilma mingi takistuseta vedada neisse kohtadesse kõiki kaupu, aga samamodi reisijaid.

Mis aga puudutab kaubalaevad ülevaastust, siis sõjalaevadele ja armatooridele poolt tuleb käituda nõnda aupaklikult, kuidas sel hetkel eksisteeriv sõjaline olukord lubab suhtuda sõbralikesse Riikidesse, millised on neutraalsed, järgides võimalust mööda riigi õiguse üldtunnustatud põhimõtteid.

Artikkel XI.

Kõik kahurid, mortii rid, tulirelvad, püstolid, pommid, granaadid, kahurikuulid, püssikuulid, relvad, tulekivid, süütenõõrid, püssirohi, salpeeter, põlev väävel, soomusrüüd, piigid, mõõgad,

portupeed, padrunikotid, sadulad ja rakmed, peale sellise hulga, milline on vajalik igale laeval teenivale isikule või reisijale kuulub, loetakse sõjakaubaks või sõjamaterjaliks ja kui sellised leitakse, siis need konfiskeeritakse seaduse alusel, kui keelatud kaubad või keelatud asjad, kuid laevu, ega ka reisijaid, ning ka teisi kaupu, millised seal asuvad, kinni pidada ei tohi ja nende teekonna jätkamist ei tohi takistada.

Artikkel XII.

Kui aga, mille eest Jumal hoidku, mõlemate Kõrgete lepinguliste poolte vahel läks suhete katkestamiseks, siis inimesi, laevu ja kaupu ei tohi kinni pidada ega konfiskeerida, kuid tuleb anda vähemalt ühe aastane tähtaeg, et müüa, korraldada või viia välja oma vara ning sõita sinna kuhu keegi soovib, seda sama peab mõistma ka kõigi nende suhtes, kes asuvad mere- või maismaateenistuses; peale selle tuleb neil lubada varem või kohe enne ärasõitu teha volitused-korraldused asjade suhtes, millised jäid müümata teistele inimestele, kellele oldi võlgu, milliseid nad tunnistavad kasulikumaks nende korraldamiseks, nende vabaduse järgi ja nende kasuks ja võlglastel on kohustatud samuti oma võlad ära maksma, nii nagu suhete katkestamist ei oleks olnud.

Artikkel XIII.

Laevaõnnetuse puhul, kui selline juhtub kohas, milline kuulub ühele või teisele Kõgetest lepingupooltest, siis mitte ainult ei anta õnnetutele igasugust abi, vaid ka ei tohi kasutada mingit vägivalda, vaid ka asjad, millised on nende poolt laevalt merre visatud, ei tohi neid mitte mingil ettekäändel nende eest varjata, ega neid kinni pidada ega ka kahjustada, aga vastupidi, need neid asju ja kaupu tuleb hoida ja neile tagastada, olles tasunud neid endid, laevu või nende asju päästnutele viisaka hüvituse.

Artikkel XIV.

Inglismaa kaupmeestel lubatakse ehitada, osta, müüa ja üürida maju kõigis Venemaa piirkondades ja linnades, välja arvatud lubamise suhtes ehitada, osta maju, neis Venemaa Keisririigi linnades, millistel on spetsiaalsed väikekodanlikud õigused ningprivileegid, seevastu on otsustatud, et S-Peterburis, Moskvas, Arhangelskis, Riias ja Narvas, samuti Musta mere sadamates maju, millised ostavad või ehitavad Inglismaa kaupmehed vabastatakse igasugusest sõjaväe majutusest, seni kuni need kuuluvad neile ja nad hakkavad neis ise elama; kuid üürile antud ja nende endi poolt üüritud majad peavad kandma kõiki linna koormisi, leppides selles kokku üürniku ja majaperemehe vahel.

Kõigi teiste Venemaa linnade suhtes, ostetud või ehitatud, samuti üüritud või nende poolt üürile antud majad ei hakka olema sõjaväe majutamisest vabastatud.

Samamoodi ka Venemaa kaupmeestel on lubatud Suurbritannias ja Iirimaal maju ehitada, osta, müüa, üürida ja neid vallata nõnda, nagu neid kasutavad enamsoodustatud riikide alamad. Neile on samuti Jumalateenistuse Kreeka kiriku kommete järgi pidamise õigus, oma majades või selleks nimetatud kohtades; samamoodi on Inglismaa kaupmehed omavad õigust täita oma protestantlikke usukombeid.

Venemaal ja Suurbritanniasse elama asunud vastastikused alamad võivad vabalt vallata oma vara ja loovutada seda testamendi alusel, kellele heaks arvavad, tehes seda oma enda maa kommete ja seaduste järgi.

Artikkel XV.

Kõigile Briti alamatele, kes soovivad Venemaalt ära sõita, trükkides nende nime ja elukoha kuulutajas, nii nagu seda praegu tehakse, antakse passid, nõudmata neilt käendust ja kui siis ei ole mitte mingit seaduslikku põhjust tema kinnipidamiseks, lubada nad, peale selleks asutatud

kohtuasutuse poolt antud passide kätteandmist, ära sõita. Samasugune mugavus antakse sarnasel juhtumil, kooskõlas riigi tavaliste kommetega ka Venemaa alamatele, kes soovivad Suurbritannia piirkondadest ära sõita.

Artikkel XVI.

Suurbritannia kaupmeestele Venemaal enda juures inimeste palkamisel ja pidamisel, käitatakse kooskõlas Venemaa Keisririigi seadustega; seda sama peab järgima ka Venemaa alamate suhtes Suurbritannias.

Artikkel XVII.

Kõigis protsessides ja teistes asjades Inglismaa kaupmehed alluvad ainult ühele Kommerts-Kolleegiumile või sellele kohtukohale, milline tulevikus selleks asutatakse, et lahendada kaupmeeste asju; kuid kui Suurbritannias juhtuks kaupmeestel omada kohtuprotsesi linnades, millised on Kommerts-Kolleegiumist kaugel, siis seda menetletakse kohtu poolt oma kaaslastega sealses Linnaduumas. Venemaa kaupmeestele kes tegutsevad Suurbritannia piirkondades, osutada vastastikku samasugust kaitset ja õigusemõistmist selle riigi seaduste järgi, milliseid kasutatakse teiste välismaalastest kaupmeeste suhtes ja nendega käitatakse kui enamsoodustatud riikide alamatega.

Artikkel XVIII.

Venemaa kaupmehi Suurbritannias, aga Suurbritannia omad Venemaal ei tohi sundida esitama oma raamatuid ja pabereid, kes ta ka ei oleks, kui, siis vaid tõendina kohtukohtades; veel enam ei tohi neid ära võtta või kinni pidada nende raamatuid või pabereid.

Kuid kui mingi Inglismaa kaupmees läheb pankrotti, siis tema üle hakatakse kohut mõistma S-Peterburi Kommerts-Kolleegiumis või selles kohas, milline kaupmeeste asjade arutamiseks luuakse, aga teistes kaugetes kohtades, Linnaduumas, kus hakatakse nendega käituma seaduste alusel, millised on kehtestatud sel eesmärgil praegu või asutatakse tulevikus.

Aga kui Suurbriannia kaupmehed, ei soovi end pankrotis olevaks kuulutada, hakkavad keelduma oma võlgade Tema Keiserliku Majesteedi kassasse või eraisikutele tasumisest, siis on lubatud panna arest tema varale, tema võlgadele vastava summa ulatuses; kui aga sellest varast ei piisa, siis tuleb neid endid aresti alla võtta ja hoida neid seal seni, kuni enamik laenu andjatest, nii arvult kui ka oma nõuete arvult, ei nõustu tema vabastamisega.

Nende arestitud vara jääb hoiule nendele, kes on suuremad laenu andjad, nagu ülalpool öeldud, selleks nimetatakse ja on selleks vastaval viisil volitatud: kes volinikena on nii kiiresti kui võimalik, hindama ära vara ja jaotama selle sisuliselt õiglaselt, ja anda see kõigile laenuandjatele, proportsionaalselt nende nõudmisele.

Seda sama korda tuleb järgida sarnasel juhtumil ka Venemaa kaupmeeste suhtes Suurbritannia piirkondades, kus neid kaitstakse, nii nagu oli kokku lepitud eelmises artiklis.

Artikkel XIX.

Kaebuste ja hagide suhtes, Kommerts-Kolleegium, aga kus seda ei ole, Linnaduuma, olenevalt asjaoludest, valib kolm vaieldamatu mainega isikut välismaalastest kaupmeeste hulgast, et vaadata läbi protsessijate raamatud ja kirjad ning teavitus, milline on nende poolt tehtud Kommerts-Kolleegiumile või Linnaduumale selle kohta, mida nad nendest raamatustest ja kirjadest leidsid, peab olema loetud tegelikult tõendiks.

Artikkel XX.

Tollid, sõlmitud lepingute registreerimisel, peavad küsima Venemaa kaupmeeste äriteenijatelt ja asjaajajatelt, kas neil on selleks oma peremeeste käsu- või volikirjad ja kui neil neid ei ole, siis neid ei tohi uskuda. Samamoodi tuleb käituda Suurbritannia kaupmeeste äriteenijate või asjaajajatega ja kui neil asjaajajatelt, kui neil on om aperemeestelt saadud käsu- või volikirjad, kirjutatakse nende arvele nende kaubad, siis nad peavad selle eest vastutama nii täpselt, nagu need oleks nende endi poolt registreeritud. Mis aga puudutab Venemaa teenistujaid, kes on poodides, siis nemad peavad olema registreeritud selleks asutatud kohtukohtades neis linnades, kus nende poed hakkavad asuma ja nende peremehed peavad nende kauplemise asjade ning nende nimel sõlmitud lepingute eest vastutama.

Artikkel XXI.

Juhtumil, kui Venemaa kaupmehed, kes on kas Briti kaupmeestele võlgu vekslite või kohustuvad kontraktide alusel kaupade ternimise eest, ei hakka tasuma oma vekslite eest või ei tarni oma kaupu kohale ka tähtajaks, milline on mainitud vekslitel või kontraktides, siis Kommerts-Kolleegium, neile esitatud kaebuste ja esitatud tõendite alusel, saadab neile kolm korda kutse, millistes on märgitud piisav tähtaeg, et ilmuda kohtusse isiklikult ja kui nad, lasevad selle mööda ja ei ilmu, siis mainitud Kolleegium süüdistab neid ja saadab paluja arvel kulleriga guberneriidele ja Kubermangu kohtukohtadesse, ettekirjutise neile selle kohtuotsuse täitmiseks ja sellisel viisil sunnib võlgnikke nende kohustusi rahuldama. Kui aga need nõudmised osutuvad olevat alusetud või ebaõiglased, siis Suurbritannia kaupmehed on kohustatud maksma kulude eest, millised on tekitatud neile aja kaotust või sõidukulusid.

Artikkel XXII.

Kaupade prakeerimise suhtes peab olema koostatud üksikasjalikud õiglasel eeskirjad ja prakeerijad peavad vastutama kaupade headuse ning kaupade pakkimise eest ja esitades nende suhtes piisavad tõendid, peavad süüdlased maksma nende poolt neile tekitatud kahjude eest.

Artikkel XXIII.

Selleks, et hoida ära kuritarvitused, millised võivad juhtuda nahkade, kanepi- ja linakiu pakkimisel, tehakse vastav otsus ja kui ostja ja müüja vahel tekib vaidlus kaalu või mingi kauba taara suhtes, siis toll peab selle lahendama õiglaselt.

Artikkel XXIV.

Kõiges, mis puudutab makse ja lõive, milliseid tasutakse üldse sisse- ja väljaveetavatelt kaupadelt, tuleb käituda alati mõlemate Kõrgete lepinguliste poolt alamate suhtes kui enam soodutatud riigi alamate suhtes.

Artikkel XXV.

Mõlemate kõrgete lepinguliste riikide alamad võivad vastastikustes riikides moodustada oma konsulitega seltsi ja teha omavahel üldiseks kasuks faktooriumi ((kaupmeeste kontor)), vajalikud korraldused, ainult, et nad ei oleks milleski selle maa või koha seaduse, määruste, korralduste vastased, millises ned asutatakse.

Artikkel XXVI.

Kõrgete lepinguliste poolte vahel hakkab alati olema rahu, sõprus ja hea üksmeel ning kui tavaliselt määratakse kaubandu-traktaatidele mõningane tähtaeg, siis mainitud Kõrged lepingulised

pooled leppisid kokku, et see leping hakkab kestma 8 aastat, lugedes konventsiooni lõppemisest, milline oli sõlmitud nende vahel 25 märtsil 1793 aastal; see jõustub kohe, kui see ratifitseeritakse, aga selle tähtaja möödumisel, nad võivad omavahel leppida kokku selle uuendamises ja pikendamises.

Artikkel XXVII.

Käesolev meresõidu- ja kaubanduse leping kinnitatakse ja ratifitseeritakse T. Ülevenemaalise Keiserliku Majesteedi ja Tema Suurbritannia Majesteedi poolt ja ratifitseerimiskirjad, millised on koostatud heas ja ettenähtud vormis, vahetatakse kolme kuu pärast, aga kui võimalik, siis ka varem, lugedes allakirjutamise päevast.

Selle kinnituseks jne.

See juhtus S-Peterburis, 10. (21.) veebruaril 1797 aastal.

(L.S.)A. Comte de Besborodko. (M.П.)Графъ А. Безбородко.

(L.S.)Le prince A. Kourakin. (M.П.)Князь А. Куракинъ.

(L.S.)Pierre de Soymonoff. (M.П.)П.Соймоновъ.

(L.S.)Charles Whitworth. (M.П.)Чарльзъ Витвортъ.

See on ratifitseeritud S-Peterburis 30 aprillil 1798 aastal.

*

Eraldi ja salajane artikkel.

Kuigi käesoleva meresõidu ja kaubanduse traktaadi Artikkel XIV vabastab igasugusest sõjaväe majutusest Inglismaa alamad S-Peterburis, Moskvast, Arhangelskis, Riias ja Narvas, samuti ka Musta mere sadamates, sellegi poolest T. Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet säilitab positiivsel viisil endale õiguse anda välja korraldusi, millised on nõutud julgeolekust, ajutise, mainitud artiklis antud selle koormise alt välja jätmise õiguse peatamisega.

Selleks, et eriti täpsel viisil määratleda need erandlikud juhtumid, milliste suhtes selline piirang puutub, Tema Keiserlik Majesteet kohustub seda mitte jõustama teisiti, kui Kõige kõrgema käsuga, milline on esile kutsutud kõige tungivama hädavajadusega.

Käesolev eraldi ja salajane artikkel hakkab omama samasugust jõudu ja mõju jne.

Selle kinnituseks jne.

See juhtus S-Peterburis, 10. (21.) veebruaril 1797 aastal.

(L.S.)A. Comte de Besborodko. (M.П.)Графъ А. Безбородко.

(L.S.)Le prince A. Kourakin. (M.П.)Князь А. Куракинъ.

(L.S.)Pierre de Soymonoff. (M.П.)П.Соймоновъ.

(L.S.)Charles Whitworth. (M.П.)Чарльзъ Витвортъ.

*

Nr. 401.

Deklaratsioon.

Meie allakirjutanud, olles varustatud T. M. Suurbritannia Kuninga, ühelt poolt ja T. Ülevenemaalise Keiserliku Majesteedi volitustega teiselt poolt, sõlmides ja allkirjastades, nende volituste jõul, S-Peterburis 10.(21) veebruaris 1797 aastal meresõidu- ja kaubanduse traktaadi, millise Artikkel IX kõlab:

„Mõlemate Kõrgete lepinguliste poolte alamad peavad maksma sisse- ja väljaveetavatelt kaupadelt makse mitte enam kui seda maksavad teiste riikide alamad jne.“

Sellega me kuulutame, kooskõlas mainitud volitustega, et sõnade „teiste riikide“ all tuleb mõista ainult Euroopa riike.

Käesolevat deklaratsiooni hakatakse lugema meresõidu ja kaubanduse traktaadi osaks, milline on allkirjastatud 10.(21.) veebruaril 1797 aastal ja see ratifitseeritakse täna.

Selle kinnituseks jne.

See juhtus Moskvas, 30 aprillil (11. mail) 1797 aastal.

(L.S.)Charles Whitworth.

(М.П.)Чарльзъ Витвортъ.

(L.S.)Prince de Besborodko.

(М.П.)Князьъ Безбородко.

(L.S.Prince Alexandre Kourakin.

(М.П.)Князьъ Александръ Куракинъ.

Nr.402.

1798.a. 18.(29.)detsember. S-Peterburis Inglismaaga sõlmitud Liidutraktaat.

((F. Martensi kommentaar.))

Olles allkirjastanud 1793 aasta konventsiooni (Nr. 397), millisega kehtestati „prantsuse kuningatapjate“ vastase sõjategevuse ühine pidamine, Keisrinna Katariina II tunnistas enda kohustuseks seda kohusetundlikult täita. Venemaa abivägede eskaader 12 vimpli all, viitse-admiral Khanõkovi ((Ханькова)) juhtimise all, saadeti Inglismaa kallastele.

Nende ühiste Prantsusmaa vastase tegevuse eesmärgina määratleb Keisrinna ise jägmisel viisil krahv Vorontzovile saadetud 19. aprilli 1796 aasta reskriptis: „kaitsta rahvaid igasuguse ühiskondliku korra kukutamisele ässitava doktroiini ohtliku mõju eest; maksta kätte verise monarhia solvamise eest, millise tekitas teda vihkav amoraalne jõuk ja lõpuks, kuningliku võimu taastamisega kindlustada Euroopa üldist süsteemi“.

Pidades silmas seda kõrget eesmärki, Keisrina nõudis pidevalt Louis XVIII formaalsel Prantsuse Kuningaks tunnistamisel, nähes selles liidu vägede tegevuse edu esimest tingimust.

Seejuures Inglismaa valitsus keeldus järsult sellise nõudmise täitmisest, sest et Inglismaa rahvas oli Prantsusmaa siseasjadesse igasuguse sekkumise vastu. Revolutsioonilise Prantsusmaa vastu sõdivate liitlasriikide eneste vahel suurenesid pidevalt erimeelused ja lõpuks, need lõppesid Preisimaa koalitsioonist lahkumisega, sõlmides Prantsusmaa valitsusega Bale rahutraktaadi (Vt. kd. VI. Nr. 234)).

Sellistel asjaoludel oli Prantsusmaa vastu moodustatud koalitsiooni sõjakäik vältimatult ebaedukas. „Ei ole enam printsiipide ühtsust ja ei saa olla enam ka tegevuse ühtsust“, - kirjutas Keisrina krahv Vorontzovile. Inglismaa valitsus oli täiesti veendunud liitlas-riikide abitusel revolutsioonilise Prantsusmaa vastu, eriti sellest ajast peale, kui Austria väed olid kõikjal Prantsusmaalt lüüa saanud ja Viini kabinet oli samuti sunnitud paluma Pariisi revolutsionääridelt rahu. Järgi jäi ainult Inglismaa, milline võis hoida oma üleolekut meredel, kuid oli kontinendil täiesti jõuetu. Seejuures pidevad ohvrid, milliseid sõda nõudis Inglismaa rahvalt, üha enam ja enam kutsusid esile selle nurinat, avalikku vastupanu ja mitmete Georg III atendaadi katsetele.

Vaatamata kõigile nendele suurtele raskustele ja ohtudele, jäi Inglismaa Kuningas Prantslaste kõigutamatuks vaenlaseks. Tõsi, et rahustada oma rahva ühiskondlikku arvamust, ta andis Pittile järgi selles, et lubas tal 1796 aastal astuda Prantsusmaa Direktooriumiga rahu-läbirääkimistesse. Kuid, Inglise Kuninga suurimaks rahuloluks kohtasid need ettepanekud Pariisis suurt vastuseisu, mistõttu läbirääkimised katkesid iseenesest.

Sellises asjade seisus Londoni õukond pani viimase lootuse Venemaale. Tungivad Venemaa laevastiku suurendamise ja maavägedega aitamise nõudmised saabusid, Inglismaa Kuninga nimel, pidevalt Keisrinna Katariina II.

1795 aasta detsembris palus Londoni õukond lisada 12 Venemaa sõjalaevale, millist eskaadrit juhtis Hanõkov, veel 18 sõjalaeva. Keisrinna keeldus sel alusel, et ta ei ole võimeline abieskaadrit kuni 30 vimplini suurendama. Augustis 1796 aastal Inglismaa saadik Whitworth palus tungivalt abi Venemaa maavägedega. Oma valitsuse nimel ta kuulutas, et ta on nõus Venemaa abivägede ülalpidamiseks maksma suurt subsiidiumit ja et ta on viivitamatult valmis maksma 300,000 naelsterlingit, kui selle asja suhtes sõlmitaks spetsiaalne lisa-traktat. Seejuures Whitworth pidas vajalikuks lisada, et tema valitsus jätab. Ainiti, endale õiguse „omal suval“ lõpetada subsiidiumi rahade maksmise.

Viimase tingimuse suhtes Viitse-kantsler märkis Inglismaa saadikule, et see on „näotu“ ja sobiv vaid väikeste Saksamaa printside suhtes, milliste juurest Inglismaa värbab vägesid ja ostab alamaid. Mis aga puudutab Venemaa vägedega abi nõudmist, oli Londoni valitsusele teatatud, et Poola ei ole veel rahunenud ja seepärast *casus foederis* ei ole veel saabunud. Lõpuks, sellisel erimeelsusel, milline valitseb Lääne-Euroopa liitlasriikide vahel sõja eesmärgi suhtes, oleks Vene abi olnud, Keisrinna arvates, tema alamate elude asjatu raiskamine. Rahade eest, milliseid Venemaale pakuti kui subsiidiumi, võib Inglismaa valitsus palgata Saksamaalt terve vägede korpuse. (Депеша к гр. Воронцову от 19-го апреля 1796 года.).

Vähe veel: juunis 1796 aastal krahv Vorontzov saab Kõigekõrgema käsu teatada Inglismaa valitsusele, et sügisel peab Venemaa abivägede eskaader naasema Venemaale. Kevadel 1797 aastal varustatakse uued laevad, et tegutseda ühiselt koos Inglismaa laevastikuga, kuid kui palju laevu merele lähevad – sõltub asjaoludest.

Selline Keisrinna korraldus, tabas Inglismaa valitsust, nagu välg selgest taevast. Ta anus Keisrinnat, oma S-Peterburi saadiku kaudu, see korraldus tühistada ja jätta koos Inglismaa laevastikuga, äärmisel juhul, need Venemaa laevad, millised ei vaja mingit remonti. Seejuures ta teatas, et ollakse täiesti valmis selleks, et Venemaa laevad remonditaks tasuta Inglismaa kuninglikes laevaehituskohtades. Lõpuks, lord Grenville palus tungivalt krahv Vorontzovilt peatada Kõigekõrgema käsu täitmine seniks, kuni saadakse oma õukonnalt uued sõnumid.

Krahv Vorontzov tundis täielikult kaasa Inglismaa valitsusele, leides selle olukorra olevat üpris kriitiline. Ta taotles vanade liiduliste suhete taastamist tema isamaa ja Inglismaa vahel ja ta armastas sõbralikke suhteid, millised eksisteerisid Venemaa ja Inglismaa meremeeste vahel.

„Ma ei saa isegi Teile teatada, Kõigearmulikeim Valitsejanna“, kirjutas krahv Vorontzov 31. jaanuaril (10. veebruaril) 1796 aastal Keisrinnale, „et on suurepärase ja meeldiv vaadata suurele üksmeelele, milline valitseb mõlemate rahvaste komandöride, ohvitseride ja madruste vahel, näib nagu nad oleksid ühest hõimust ja seadusest ning üldse kogu rahvus (inglise) on praegu Venemaaga seotud. Siin olid Hollandi ja Portugali liidulised eskaadrid, kuid nendega ei suheldud nii sõbralikult, kui nendega, millised Teie Keiserlik Majesteet siis saata käskisite“.

„Kõik juhatause liikmed“, jätkab saadik, „ja neist täiesti sõltumatud (sic!) eraisikud hellitavad meid, ja mis on veelgi hämmastavam, et mõlemate riikide lihtsate madruste vahel rahvapõlvil ja trahterites ei ole senini vähimatki tüli kerkinud“.

Pidades silmas selliseid „tugevaid argumente“ Keisrinna Katariina II tühistas oma korralduse ja lubas kõigil laevadel, millised on sõiduvõimelised, jääda Inglismaa laevade juurde.

Kuid augustis 1796 aastal toimus Keisrinna mõtetes täielik pööre: ta otsustas saata Prantsusmaa vastu 60,000 inimesest koosneva armee. Pidades silmas lüüasaamisi, milliseid said Austria, Keisrinna jõudis järeldusele, et on hädavajalik anda liitlastele suuremat abi. Krahv Vorontzovile tehti ülesandeks teatada Inglismaa valitsusele, et sama aasta detsembris saadetakse Venemaa armee Saksamaale järgmises koosseisus: 40,000 jalaväelast, 12,000 tavalist ratsaväelast, 6,000 kerget ratsaväge ja 2,000 suurtükiväelast. Selle armee ülalpidamiseks Keisrinna nõudis : 300,000 naelsterlingit sõjakäigu alguses ja samapalju peale sõja lõppu. Peale selle, 120,000 naelsterlingit egal sõjakuul kogu sõja kestel. Lõpuks, loomasööda ja toidu peab tarnima Inglismaa valitsus kas natuuras või rahas. (Депеша к гр. Воронцову от 8-го августа 1796 года).

On tähelepanuväärne, et kui Venemaa saadik edastas selle tähtsa sõnumi Inglismaa valitsusele, viimane, ilmselgelt, kartis väljendada liiga suurt rõõmu. Lord Grenville ütles krahv Vorontzovile, et kahjuks tuleb Keiserliku valitsuse otsus liiga hilja. Kui see abi oleks tulnud kaks aastat tagasi või isegi jooksva 1796 aasta alguses, ei oleks asjade seis nii lootusetu, kui selle aasta sügisel. Inglismaa on täiesti laostunud ja rahvas kurdab pideva maksude ja koormiste tõstmise pärast. Igal juhtumil Inglismaa valitsus ei ole võimeline maksma selliseid subsiidiume, milliseid Keisrinna nõuab. (Донесение гр. Воронцова от 27-го сентября (7-го октября) 1796 года).

Ainiti, Inglismaa saadik pakkus Viitse-kantslerile lisa-liidu-lepingu kava, millise jõul Inglismaa kohustus maksma 300,000 naelsterlingit sõjakäigu alguses aj 100,000 naelsterlingit igakuiselt, peale selle veel 50,000 naelsterlingit Venemaa abivägedele toidu ja loomasööda ostmiseks. Whitworth teatas, et paremate tingimuste pakkumiseks tal ei ole õigust, kuid ta on veendunud, et Kuningas allkirjastab kõik „oma suuremeelse liitlase“ kõik tingimused.

Kui võtta arvesse, et Inglismaa saadik tegi need ettepanekud viivitamatult peale seda, kui temale olid teatatud Venemaa abivägede Saksamaale saatmise tingimused, siis ei ole kahtlust, et tal oli õigus esitada Viitse-kantslerile temale Londonist, igaks juhuks, saadetud lisa-traktaadi kava. Sellistel asjaoludel jahe vastuvõtt, millisega võeti vastu Keisrinna otsus, saab erilise manöövri kuju, millise eesmärgiks oli kaubelda subsiidiumi summa suuruse üle. Omavoliliselt Whitworth ei pakkunud subsiidiumitena üle miljoni naelsterlingi maksmist.

Muideks, Keisrinna Katariina II ei olnud antud võimalust saata Vene vägesid Saksamaale, ega ka sõlmida uut liidu-traktaati.

Paul I valitsemise algusest peale hakkavad Venemaa ja Inglismaa vahelised suhted muutuma. Kõigekõrgema käsuga 20 novembrist 1796 aastast oli Inglismaa saadikule esitatud noot, millises oli teatatud, et pidades silmas Venemaale vajalikku rahu, abivägede korpust Saksamaale ei saadeta ja Keiser loobub igasuguste subsiidiumite nõudmisest.

Whitworth kuulas „südame pekseldes“ ära Keisri sellise otsuse põhjendused, millised esitas temale krahv Ostermann. Lord Grenville suhtus üpris külmavereliselt toimunud pöördesse, ta vaid palus ainult üht: abi andmist laevastikuga, millist Inglismaa eriti vajab. Inglismaa valitsuse nimel ta pakkus Paul I Korsika saare okupeerimist, milline asus 1796 aasta lõpus Inglaste valduses.

Keisrile oli samuti tehtud austav ettepanek võtta enda peale Inglismaa ja Prantsusmaa vahendaja roll. Ühe sõnaga, Londoni kabinett väljendas täielikku valmidust teha meeled „uuele“ valitsevale Keisrile, et ainult säilitada temaga liidulised suhted, millise faktiliseks kinnituseks olid Venemaa ja Inglismaa laevastike ühine tegevus.

Kuid kõik Inglismaa valitsuse jõupingutused ja lootused osutusid asjatuiks: aprillis 1797 aastal krahv Vorontzovile oli ettekirjutatud teatada Londoni kabinetile, et Venemaa abi-eskaadri oleks antud Venemaale seilasmise käsk.

Lord Grenville, raporteeris krahv Vorontzov, „oli sellest uudisest nagu välgust tabatud ja peale pikka imestust vastas minule, et nähtavasti saatus on nii otsustanud, et Inglismaa hädad vahetpidamatult kasvaksid“. Inglismaa on juba maha jätnud: Preisimaa, Sardiinia, Hispaania, Holland ja Austria. Nüüd jätab ta ka Venemaa maha.

Krahv Vorontzov hakkas lord Grenvillet lohutama, et ei saa kahelda Valitseja sõpruses Inglismaa vastu, et „ta on ja hakkab ka alati olema“.

„See sõprus, katkestas minu jutu lord Grenville minule öeldes, tegudes, aga mitte sõnades ja kirjalikes väljendites peab see olema väljendatud. Venemaa ise ärgitas meid sellesse sõtta ja kiitis selle väga heaks, sõlmides meiega liidu traktaadi, millise järgi me peame aitama teda merejõududega ja tema meid maismaavägedega; ja nii nagu lahkunud Keisrinna leidis mõningase ebasobivuse anda meil lubatud vägesid, kartes esmalt Türgi Venemaale kallaletungi, aga pärast leidis hädavajaduse Pärsja vastu sõdimiseks, milliste vägede asemel saatis meile abi-eskaadri“.

„Siis ma temale esitasin“, jätkab krahv Vorontzov, „et kolm laeva ja kolm meie fregatti, võrreldes nende suurearvulise laevastikuga ei ole miskit enam, kui tilk vett meres“. „Teie eksite“, ta vastas minule, „igasugused jõud, suured või väikesed, on meile nüüd hädatarvilikud ja enam kui kunagi varem vajalikud, kui Prantsusmaa leppides ära Viini õukonnaga kasutab kõiki oma vägesid erinevateks dessantideks Suurbritanniasse, aga ka Irimaale, kus enam loodetakse edule tänu seal

levinud Prantsusmaa jakobismi vaimule. Need Prantsusmaa väed asetsedes Bayonnest kuni Brestini ja sellest kohast kuni Hollandini hakavad ähvardama ja hakkavad püüdma tegema dessante erinevatesse Inglismaa, Šotimaa ja Iirimaa ranniku punktidele, millised ulatuvad enam kui 2000 inglise miilile, aga meie paneme kogu oma lootuse ja kaitse meie merejõududele, selleks, et mitte lasta neil maabuda, kuid teadmata, millistesse kohtadesse need kallaletungid võidakse teha, mistõttu peame oma laevad jaotama sellele laiale alale ja selleks igasugune nende arvu vähenemine võib tekitada meile õnnetu tühiku“.

Krahv Vorontzov püüdis kõikvõimalike argumentidega hajutada Inglismaa ministri kahtlust, justkui Keiser on Inglismaa suhtes jahenenud. Ta tõestas Venemaa siseolukorraga Venemaa eskaadri tagasikutsumise hädavajadust.

„Viimased lahkunud Valitseja Keisrinna valitsemise aastad“, tõestas ta lord Grenvillele, tema tervise nõrkuse ja usalduslikkuse tõttu, millist ta, õnnetuseks, mõnede isikute suhtes, kes seda väärt ei olnud ja kes võimuahnusest ja kõrkusest omistasid endale kõikide asjade juhtimise kõigis riiklikes departemangudes, omamata sedavõrd suurt hulka, ega piisavat loomulikku talenti, ega ka omandatud teadmisi, millest tekkisid riigikassale suured väljaminekud, segadused armees, milline oli niivõrd moonutatud, et polk ei olnud polgu nägu ja näis kuuluvat teisele riigile ja teenistusele. See-sama juhtus ka laevastikus“.

Ja vaat uus Valitseja püüab kõik korda seada, eriti armee ja laevastiku. Sel eesmärgil armee koondatakse Keiserlikuks ülevaatuses Moskva ja S-Peterburi alla. Laevastik koondatakse kindlaksmääratud Venemaa sadamatesse. Vaat miks oli hädavajalik kutsuda tagasi mainitud eskaader. Kui kõik aetakse korda ja Keisririigi rahaasjad paranevad, siis Valitseja võib veel paremini anda oma liitlastele abi.

„Nii-siis“, jäeldab krahv Vorontzov oma üksikasjaliku 9 (21) mai 1797 aasta raporti Kõigekõrgema nimele, „Inglisma peab rõõmustama, et Teie Keiserlik Majesteet niivõrd väsimatult püüab viia meie jõud enam austusväärsele olukorda, peale mida olete rohkem võimeline otsustavalt aitama oma liitlasi... Mina nägin oma rahuloluks, et need selgitused rahustasid lord Grenvillet“.

Ainiti, Inglismaa valitsus palus tungivalt, et ainult lühikeseks ajaks jäetaks Venemaa eskaader Inglismaa laevastiku juurde. Krahv Vorontzov riskeeris Kõigekõrgema käsu vastase palve täitmisega. Keiser Paul I mitte ainult ei kiitnud seda ajutist Venemaa eskaadri kinnipidamist heaks, vaid ka seejuures väljendas saadikule Kõigekõrgema tunnustust selle eest, kuidas ta põhjendas eskaadri Venemaale tagasi kutsumise vajadust.

Seejuures Londoni õukond ei lakanud Venemaalt liidulise abi palumist. Ta ta viitas pidevalt oma „ärevat ja väljapääsematut olukorda“, Austria „reetmisele“ ja Inglismaa ja Venemaa vahel eksisteerivale liidu traktaadile.

„Tema Kuninglik Majesteet“, kirjutas lord Grenville Whitworthile 14. jaanuaril 1798 aastal, „teil käseb uuendada kõige energilisemal viisil nõudmist, millise te juba esitasite. Tema Keiserliku Majesteedi kohusetundlikkus, tema austus traktaatide pühadusse, nagu ka suured huvid on sellele nõudmisele parimaks toeks“.

Mitte Inglismaa nõudmiste mõjul, vaid alates 1797 aasta lõpul toimunud sündmuste mõjul toimus Keiser Paul I poliitikas täielik pööre. Prantslaste vaenulikud aktsioonid Venemaa ja tema liitlaste vastu viisid Keisri veendumusele, et on hädavajalik „üldiseks ohutuseks on tarvis prantslasi taltsutada“. Ta otsustas saata Saksamaale Venemaa kindral Rosenbergi juhtimise all abivägede korpuse. (Vt. kd. II Nr.44).

Ei ole endale raske ette kujutada seda rõõmu, millise see otsus kutsus esile Londonis. Inglismaa Kuningas teatas Venemaa saadikule, et „ainult teie heategelik Valitseja kujutab endast Euroopa lootust... Keisri energiline sõna peatada häbiväärne Prantsusmaa vabariik ja kogu Euroopa suur rõõm seisneb selles, et nii palju võimsust on ühendatud sellise Keisri isikus oleva Heategijaga teie valitseja. Ma näen seda minu erakorraliseks lohutuseks“. (Донесение гр. Воронцова от 24 -го марта (4-го апреля) 1798 года).

Sellise Venemaa poliitika muutuse tulemusel oli tarvis paremini määratleda Inglismaa ja Venemaa vastastikused suhted. Keiserlik valitsus omas õigust arvestada Londoni õukonna poolsed märkimisväärse rahalise abiga.

Tõesti, mais 1798 aastal Inglismaa saadik esitas vürst Bezborodkole uue liidu-traktaadi kava, millise alusel Inglismaa kohustus maksma igakuiselt 100,000 naelsterlingit – rohkem ei midagi!

On arusaadav, et see kava ei saanud olla tõsiste uue liidu-traktaadi läbirääkimiste asjaks. Krahv Vorontzovile oli kirjutatud ette, et ta esitaks Londoni õukonnale need samad subsiidiumite nõudmised, millised olid esitatud Keiserliku valitsuse poolt 1796 aastal.

Inglismaa Kuningas pidi tegema märkimisväärseid järeleandmisi ja Whitvorthile tehti ülesandeks pidada läbirääkimisi uue subsiidiumi traktaadi suhtes. Seejuures, ainiti, lord Grenville tegi saadikule ülesandeks mitte enam selliselt nagu 1796 aastal hoogu sattuda ja mitte lubada Kuninga nimel, Venemaa kõikide nõudmiste täitmist. Ta ei tohtinud lasta silmist, et 1796 aastal lahkunud Keisrinna oli kohutatud andma 60,000 inimesest koosneva armee, seejuures, kui nüüd Venemaa Keiser neist 60,000 inimesest ananb Austriale 16,000 inimest. Ilmselge, et viimane riik ise peab ülal pidama temale Venemaa poolt antud abivägede malevat. Järelikult, Inglismaa arvele jääb ainult 44,000 inimest, kelle ülalpidamiseks Inglismaa valitsus on nõus maksma igakuiselt sadatuhat naelsterlingit ja veel loomasööda ja toiduainete eest mitte enam kui 50,000 naelsterlingit kuus. (Депеша лорда Гренвилля к Витворту от 31-го августа 1798 года).

Vaatamata Inglismaa valitsuse otsustavusele mitte teha mitte mingeid edasisi järeleandmisi, ta pidi neid ikkagi tegema ja 18 (29) detsembril 1798 aastal oli S-Peterburis allkirjastatud uus liidu-traktaat: Venemaa poolt – vürst Bezborodko, krahv Kotchoubey ja krahv Rostoptsiini poolt ((Безборотко, Кочубеевъ, Ростопчинъ)).

Sellele traktaadile oli veel lisatud lisa-artikkel, milline oli allkirjastatud S-Peterburis 24. augustil 1799 aastal ja milline puudutas Šveitsis Vene armee liitmist kindral Rimski-Korsakovi ja Rehbinderi juhtimise alla. Kuid seda artiklit ei ratifitseeritud.

Peale selle, enne detsembri traktaadi ratifitseerimist Londoni õukond väljendas soovi, et see osa Artikkel I, milline puudutab Hollandit, oleks välja jäetud. 14. aprilli 1799 aasta noodiga Keiser Paul I väljendas oma nõusolekut sellele väljajätmisele, kuid lisades, et „see muudatus ei saa ega tohi mitte milleski muuta traktaadi mõtet“. „Tema Keiserlik Majesteet“, räägitakse edasi aprilli-noodis, „täites Londoni õukonna soovi, mõistetakse, nagu ka Tema Briti Majesteet, et ülalmainitud sõnade vahele jätmine subsiidiumi-traktaadi ratifitseerimiskirjades, ei vähenda üldsegi selle akti kehtivust ja kohustuslikku jõudu“.

See Vene noot oli vahetatud samasuguse sisuga Inglismaa noodi vastu sel samal 14. aprillil 1799 aastal.

*

Tema Püha ja Lahutamatu Kolmainsuse nimel.

T. M. Ülevenemaaline Keiser ja T. M. Suurbritannia Kuningas, nende vahel eksisteeriva sõpruse ja liidu tulemusel, soovides astuda kokkuleppesse meetmete suhtes, millised võivad enam tegelikumal viisil aidata kaasa Prantsusmaa relvade edasiste edude ja omavoli põhimõtete levitamise peatamisele ning, et sõlmida kindel rahu, samuti taastades Euroopa tasakaalu, lugesid kõige tõsisema nende poolse tähelepanu ja hoole asjaks, et sundida Prantsusmaad, kui võimalik, pöörduma tagasi piiridesse, millised olid temal enne revolutsiooni.

Seepärast nad otsustasid omavahel sõlmida ajutise traktaadi ja selleks nimetasid oma volinikeks, aga nimelt:

T. M. Ülevenemaaline Keiser – vürst Bezborodko, Kantsleri, tegev-salanõuniku, senaatori, kindral-posti-direktori ja Püha Andrei jt. ordenite kavaleri.

Korschoubey, Viitse-kantsleri, Tegav salanõunik, Püha Aleksander Nevski ordeni kavaleri.

Rostoptsiini, tegev salanõunik, Välisministeeriumi Kolleegiumi liige, Püha Aleksander Nevski ordeni kavaler jne.

aga T. M. Suurbritannia Kuningas – Charles Whitworth, oma erakorralise saadiku ja täievolilise ministri Venemaa Keiserliku Õukonna juures, Sukapaela ordeni kavaleri, kes, vahetades vastastikku oma volikirjad, sõlmisid ja võtsid vastu alljärgnevad artiklid:

Artikkel I.

Mõlemad lepingulised riigid, omades kavatsust kutsuda Preisimaa Kuningas tegelikult osalema ühise vaenlase vastases sõjas, kavatsevad selle eesmärgi saavutamiseks rakendada kõiki vahendeid. (Ta pöörab Tema Preisimaa Majesteedi tähelepanu, ühelt poolt, anda kerge võimaluse taastada Stathoudre Hollandis ja anda sellele riigile valitsus, milline vastab enam üldistele huvidele, kelle abil see vabariik, vabanedes Prantsusmaa ikke alt, läheks vana süsteemi järgi Euroopa tasakaalu ja oma valitsemise vormi tulemusel ja isegi oma liitlastele kasuliku valduste laiendamine, saanuks siis uue jõu; teisest küljest, nad annavad Preisimaa Kuningale endale lootuse teha endale vaenlase arvelt soetusi)*).

*)Märkus. Selle artikli osa, milline on sulgudes, ei läinud ratifitseerimise akti, kokkuleppe jõul, milline on kinnitatud kahe piduliku 14 aprilli 1799 aasta noodiga.

Nii nagu Tema Preisimaa Majesteet näitab kalduvust eesmärkidele, millised on niivõrd väärilised tema tähelepanule, Tema Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet nõustub temale maavägedest koosneva abivägedega abi andmisega ja nimetab selleks 45,000 inimest jalaväes ja ratsaväes, koos hädavajaliku suurtükiväega, järgmistel tingimustel.

Artikkel II.

Mainitud vägede korpus asub sõjakäigule viivitamatult, kui ainult mõlemad kõrged lepingulised pooled veenavad Tema Preisimaa Majesteeti võtma vastu otsust, milline on kooskõlas sellega, mis ülalpool öeldud. Mis aga puudutab selle korpuse edasist liikumist ja tema ühisoperatsioone Preisimaa vägedega, siis T. M. Ülevenemaaline Keiser asub selles suhtes kokkuleppesse T. M. Preisimaa Kuningaga ja ka T. M. Suurbritannia Kuningaga, et selliste kõrgete liitlaste vaheliste kokkulepetega kindlustada enam vaenlase vastaste tegevuse edu ja et kergendada nende poolt seatud eesmärgi saavutamist.

Artikkel III.

Selleks, et mitte raskendada R. M. Ülevenemaalise Keisrit sellise tegeva osalust käesolevas sõjas prantslastega, T. M. Suurbritannia Kuningas kohustub andma sellest alljärgnevalt üksikasjalikult loetletud rahalist abi, kusjuures Tema Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet jätab enesele õiguse kästa mainitud vägede korpusel tagasi tulla oma valdustesse, kui mingil ettenägematul juhtumil temale lubatud abi täielikult ei antud.

Artikkel IV.

Nende rahaabide suurus ja liik kehtestatakse ja määratletakse järgmisel kujul:

1)Selleks, et Tema Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet saaks vägesid saata, millised on ette nähtud hea asja teenistusse, kõige kiiremini ja sobivaimal viisil, T. M. Suurbritannia Kuningas kohustub, kui vaid ta saab teatise, et Venemaa väed, T. M. Preisimaa Kuninga otsuse tulemusel, peavad asuma sõjakäigule ühiseks tegevuseks Tema mainitud Majesteediga, tasub esmased ja kõige edasilükkamatud kulud 225,000 naelsterlingit, jaotades maksed järgmisel viisil, et 75.000 naelsterlingit oleks antud vägede Venemaa piiridest väljumisel; et teine sama suur makse oleks

teostatud kolme esimese kuu möödudes, neljanda kuu alguses, aga kolmas – allesjäänud summa – samuti kolme kuu möödudes, seitsmenda kuu alguses.

2) Samamoodi T. M. Suurbritannia Kuningas kohustub maksma T. M. Ülevenemaalisele Keisrile 75,000 naelsrterlingit kuus, lugedes mainitud vägede korpuse Venemaa piiridest väljumisest. Seda subsiidiumi hakatakse maksma iga kuu alguses ja nii nagu seda määratakse palgaks ja vägede ülalpidamiseks, see hakkab kestma kaheteistkümne kuu jooksul, kui ainult varem rahu ei sõlmita.

3) Muideks, mõlemad kõrged lepingulised pooled astuvad kokkuleppesse, enne ülalmainitud aastase tähtaja lõppu, selle suhtes, kas mainitud subsiidiumi maksmist jätkatakse juhtumil, kui sõda ei lõppenud.

Artikkel V.

Mõlemad kõrged Lepingulised pooled kohustuvad eraldi teineteisest sõltumatult mitte sõlmima rahu, ega ka relvarahu, ilma et selleks oleks tehtud eelnev vastastikune kokkulepe. Kuid kui mingite ettenägematute sündmuste tulemusel Tema Briti Majesteet oli seatud sõja lõpetamise hädavajadusse ja selle kaudu lõpetama subsiidiumite maksmise enne selle ülalpool määratletud kaheteistkümne kuu möödumist, siis sel juhtumil ta on kohustatud tasuma ette kolme kuu kokkulepitud 75,000 naelast subsiidiumi, lugedes Venemaa vägede ülemjuhatajale sellest teatamise päevast.

Artikkel VI.

Täpselt samuti, kui järgneb selline Venemaaale kallaletung ja T. M. Ülevenemaaline Keiser hakkab sunnitud olema oma vägesid oma valdustesse tagasi kutsuma, makstakse ülalmainitud subsiidiumi sel juhtumil ainult selle päevani, kui see armee ei ole jõudnud Venemaa piiridesse.

Artikkel VII.

T. M. Ülevenemaaline Keiser astub kokkuleppesse oma liitlasega T. M. Preisimaa Kuningaga kõigi teiste muude väljaminekute suhtes, milliseid võivad nõuda see korpus ja tema operatsioonid. Tema Briti Majesteet osaleb nendes kuludes ainult 37,500 naelsterlingi suuruses kuus, kogu selle aja kestel, kuni mainitud väed hakkavad teenima, selle traktaadi jõul, ühist asja. See summa tasutakse T. M. Ülevenemaalisele Keisrile ette, ja Tema Briti Majesteet tunnistab seda Suurbritannia kohustuseks, millist ta peab maksma Venemaaale kui sõlmitakse üldisel nõusolekul rahu. Selle makse viisid ja tähtjad määratletakse siis vastastikusel kokkuleppel, nii kuidas see mõlematele liitlasriikidele sobivam on.

Artikkel VIII.

Ülalmainitud subsiidiume tunnistatakse sellisel viisil piisavateks, et katta kõik kulud, seal hulgas ka kulud, millised on tarvilikud Venemaa vägede kodumaale tagasi marssimiseks.

Artikkel IX.

Seda traktaati loetakse ajutiseks ja selle täitmist ei järgne, nii nagu ülal öeldud, seni kuni T. M. Preisimaa Kuningas ei võta vastu otsust pöörata oma jõud üldise vaenlase vastu. Juhtumil mil, kui sellist otsust ei järgnenud, mõlemad kõrged lepingulised pooled jätavad enesele õiguse ja vabaduse võtta ette nende asjade kasuks ja selle päästva eesmärgi eduks, millised on neil endale seatud, teised ajale ja asjaoludele vastavad meetmed ja astub siis kokkuleppele neist nendega,

millised sellisel juhtumil nad loevad hädavajalikuks, kuid alati võttes aluseks, niivõrd kui see osutub sobiv, käesoleva traktaadi otsused.

Sellegi poolest T. M. Ülevenemaaline Keiser, selleks, et anda veel enam ilmselge tõestuse oma siirast poolehoiust ja oma soovist olla niivõrd kui võimalik oma liitlastele kasulik, lubab seada läbirääkimiste ajal Tema Preisimaa Majesteediga, isegi ootamata ära nende lõppemist, mainitud 45,000 inimesest koosnev korpus, nõnda et ta võiks viivitamatult alustada tegevust, kus, eelneval liitlaste vahel sõlmitud kokkuleppel, üldise asja kasu seda nõudis.

Artikkel X.

Käesolev ajutin etraktaat ratifitseeritakse Tema Ülevenemaalise Keiserliku Majesteedi ja Tema Briti Majesteedi poolt ja selle ratifitseerimiskirjad vahetatakse siin kahe kuu pärast, lugedes selle allkirjastamise päevast või kui võimalik, siis ka varem.

Selle kinnituseks jne.

See juhtus S-Peterburis, 18 (29) detsembril 1798 aastal.

(L.S.)A. Prince de Bezborodko. (M.П.)Князь А.Безбородко.

(L.S.)Kotschoubey. (M.П.)Кочубей.

(L.S.)Rostopsin. (M.П.)Ростопчинь.

(L.S.)L.S.)Ch. Whitworth. (M.П.)Чарльзь Витворть.

Nr. 403.

1799 a. 11 juuni (22. juuli) S-Peterburis allkirjastatud Liidukonventsioon.

Nr. 404.

1799 a. 18. (29.) juuni. Lisadeklaratsioon Liidukonventsioonile Nr. 403.

((F. Martensi kommentaar.)).

Londoni õukond oli 1798 aasta detsembri-liidu-traktaadi sõlmimise üle erakordselt rahul, milline veel enam kindlate sidemetega sidus Venemaa ja Inglismaa saatused ühise revolutsioonilise Prantsusmaa vastase sõja ajal. „Kohtudes lord Grenvillega“, kirjutas krahv Voontzov 4. (15.) märtsil 1799 aastal oma Valitsejale, „väljendas ta minule rahulolu, millist tunnetab Kuningas, tema Valitseja ja kõik ministeeriumi liikmed S-Peterburis Venema ja Inglismaa vahel 18 (29) detsembril möödunud aastal sõlmitud provisoorse traktaadi sõlmimise üle“.

Inglismaa ja Kuningas ja tema ministrid ei väsinud Venemaa Keisrit kiitmast, kui „Euroopa päästjat“. Inglismaa Välisminister tõestas Venemaa saadikule, et „üpris õnnelik on rahule, et kaks riiki, millistest üks on tugevaim maal, aga teine merel ja kelle vaheline liit on niivõrd loomulik, et kunagi ei ei peaks see katkema või nõrgenema, juhatakse ühtmoodi heategelike ja teineteist armastavate ning arvestavate Valitsejate poolt“. (Донесение гр. Воронцова на Высочайшее имя от 4-го (15-го) апреля 1799 года.).

Keiser Paul I andis oma sõbralikele ja liidulistele suhetele Inglismaaga erilise väärtuse. Mida enam ta kiindus Euroopa „revolutsiooniliste ideede nakkusest“, milliseid prantslased levitasid, päästmise ideesse, seda kaheldavamaks muutus Preisimaa koalitsioonis osalemine ja seda kahemõttelisemaks muutus Austria käitumine, seda enam Paul I pidi olema läbi imbutunud veendumusest, et ainult Inglismaa Kuningas on ustav liitlane, kellele võib loota. Seepärast Keiser,

harva esineva avameelsusega, kuulutab Londoni õukonnale oma enda plaanidest ja on imestamapaneva eneseohverduslikkusega valmis kõiki oma soove täitma.

Keiser Paul I väljendab oma valmisolekut toetada markiis Maisonforti ja Barrasi vandenõud, millise eesmärgiks on Prantsusmaal monarhia taastamine. Ta teeb oma saadikule ülesandeks seda asja energiliselt toetada ja nõuda Inglismaa valitsuselt pooleteisemiljonili frangilist rahalist abi. Kuid Inglismaa valitsus oli juba nii palju ohverdanud Prantsusmaa emigrantide vandenõudele, et pidas end olevat õigustatud skeptiliselt suhtuma sellesse uude projekti.

Teisest küljest, kui Londoni õukond väljendas soovi, et Venema armee, kindral-leitnant Rimski-Korsakovi juhtimisel, kes oli määratud tegutsema Reinil, oleks saadetud Šveitsi, Keiser täitis selle soovi viivitamatult. Krahv Vorontzovile teatati Velitseja otsusest toetada Šveitsis vanu kordi „gallia röövliite vastu“. Kuid samal ajal Keiser teatas, et ta ei luba kellelgi Šveitsi ja Itaalia arvel kasu saada, kus Venemaa armee, kuulsusesäraga ehitud kuulsa vürsti Suvorov-Rõmnitski ((Суворова-Рымническаго)) juhtimise all oli saavutanud prantslaste üle ühe võidu teise järel.

Pavel I õnnestus Austria tõugata uude sõtta Prantsusmaaga ja rebima puruks Campo-Formia traktaadi. (vt. kd. II, Nr. 53). Kuid ta suhtus alati mõningase umbusuga Viini kabineti poliitikasse. Sellest umbusaldusest ta rääkis avameelselt Inglismaa valitsusele. „Mis aga puudutab salajast või avalikku soovi“, kirjutas ta krahv Vorontzovile 17. mai 1799 aastal, „millist Austria õukond võib omada Itaalias ja teistes kohtades soetatu suhtes, olen ma alati õigel ajal võimeline teda peatama. Asi ei puuduta riikide jaotamist ja veel vähem nende soetamisest, silms pidades oma enda huvisid, vaid on selles, et taastada valitsused, tagastada maad nende seaduslikele Valitsejatele ja kinnitada neid oma troonidel“.

„Vaat minu eesmärk, ja Viini õukond peab tahes-tahmata sellega nõustuma. Vastasel juhul ei ole vägesid ega ka liitu“.

1799 aasta alguses Keiser Paul I arvestas veel Austriaga ühiste liiduliste tegevuste võimalusega ühise vaenlase üle ja ta asus palavikuliselt siluma tõsist kokkupõrget, milline eksisteeris Inglismaa ja Austria vahel Francois II poolse konventsiooni, milline oli sõlmitud tema saadiku, krahv Starembergi poolt Londonis, mittetunnustamise pärast. 1798 aasta novembris tänu Valitseja vahendustegevusele, see kokkupõrge näis olevat silutud: Inglismaa saadik Whitworth allkirjastas, koos Austria saadikuga S-Peterburi õukonna juures, krahv Cobentzliga, konventsiooni et lahendada see vaidlustatud asi. Kuid kui see konventsioon oli saadetud kinnitamiseks Inglismaa valitsusele, keeldus viimane järsult sellele heakskiidu andmisest. Krahv Vorontzov raporteeris, et see konventsioon vihastas Inglismaa kuningat ja tema ministreid niivõrd, et nad otsustasid üksmeelselt kutsuda Whitworthi S-Peterburist tagasi, kes oli käitunud täiesti vastupidiselt temale antud instruktsioonidele. Krahv Vorontzovi sõnade järgi, ta kunagi ei näinud „rahulikku ja head“ lord Grenville sellises ärrituses ja vihas, kui selle novembri-konventsiooni saamise hetkel.

Krahv Vorontzov püüdis Inglismaa ministrit rahustada ja Whitworthi kaitsta. Viimane temale õnnestus, kuna Whitworthi oma valitsuse poolt tagasi ei kutsutud, kuid aasta pärast ta saadeti Keiser Paul I poolt Venemaalt välja. (Донесение гр. Воронцова от 10-го (21-го) января 1799 года).

Muideks, Keiserliku kabineti ebaedukas Inglismaa ja Austria vahelise tüli vahendamise käik ei kajastunud vähimalgi määral Venema ja Inglismaa suhetel. Vastupidi, juunis 1799 aastal nad olid kinnitatud uue liidu-aktiga.

Mais 1799 aastal, Inglismaa valitsus pöördus Keiser Paul I poole palvega anda Inglismaale Hollandisse desandi teostamiseks 40-45,000 inimesest koosneva Vene vägede maleva, milline koos Inglismaa vägedega hakkab tegutsema Hollandis Yorki hertsogi juhtimise all. Selle ekspeditsiooni eesmärgiks on: võidelda lõplikult prantslaste käest välja Holland.

Kui lord Grenville teatas krahv Vorontzovile sellest Inglismaa valitsuse soovist, viimane kahtles selle elluviimises, pidades silmas juba „pöörase Prantsusmaa Vabariigi“ vastu kahe Vene armee tegevust. Venemaa, saadiku arvates, juba ilma selletagi kandis liiga palju ohvreid ühise asja eest, millise suhtes enam huvitatud riigid suhtuvad kaugeltki mitte nii siiralt, nagu tema. (Донесение гр. Воронцова от 14-го (25-го) мая 1799 года).

Kuid Keiser Paul I täitis ka selle Londoni õukonna palve.

„Tehes juba niipalju suuri pingutusi“, kirjutas Keiser krahv Vorontzovile 10. juuni 1799 aasta reskriptis, „et üle sajatuhande meie inimese asuvad välismaal maa- ja merevägedes; olles kohustatud liitlaste üldisel tunnustusel hoidma märkimisväärseid jõudusid Preisimaa piiridel, seni kuni Berliini õukond säilitab oma kahtleva olukorra ja omades seejuures vajadust vägede järgi Poolalt soetatud provintssides, te võite arvata, et üksi Meie siiras pingutus ühise asja kasuks võis meid ärgitada tegema seda uut aupaklikkust“.

„Olles sellega hõivatud ja soovis aigata kaasa Tema Suurbritannia Majesteedi eriti häid eesmärke, Meie arvestades meie võimalusi, otsustasime kohe anda 17 pataljoni koos vajaliku suurtükiväega ja käskisime meie ministriumil sõlmida Inglismaa ministriga, vägede ülalpidamist ja trantsporti puudutav kohustuslik konventsioon, millise me oma relvastatud eskaadrist eraldada nõustasime“.

Kuid seejuures, Keiser väljendab oma rahulolematust Inglismaa valitsuse poolse hertsog Yorki Venemaa ekspeditsioonikorpuse ülemjuhatajaks nimetamise suhtes.

„Meenutades, ühest küljest“, kirjutab Keiser, „Yorki hertsogi ekspeditsioon Dunkerque, teisest küljest, need korratud ja laostumised, millised olid tehtud Hollandis tema alluvuses oleva Inglismaa armee poolt, Meie ei saa jätta väljendamata mõningast rahutust selle printsipi suhtes ja soovides, et valik oleks eelistatult langenud kellegile teisele“.

Järgmisel päeval peale Keiser Paul I poolt esitatud krahv Vorontzovi nimele esitatud reskripti allkirjastamist oli allkirjastatud ka Venemaa vägede uue maleva Hollandi ekspeditsioonile saatmise konventsioon (Nr.403).

Mõne päeva pärast oli lisatud veel spetsiaalne Preisimaa neutraliteedist võimaliku loobumist puudutav Deklaratsioon.

Pidades silmas kõiki neid fakte, millised tõestasid Keiser Paul I erilist sõprust Inglismaa suhtes, saab arusaadavaks, miks Inglismaa valitsus pidi kõrgelt hindama liitu Venemaaga. „Mitte kunagi“, kirjutas mais 1799 aastal krahv Vorontzov, „ei olnud sellel saarel nõnda siiralt kõigi poolt armastatud ja austatud välismaist Valitsejat, kui praegu nõnda vahvalt valitsev Venemaa Keiser“.

1799 aasta juuni-aktid olid viimased rahvusvahelised kohustused, millised Keiser Paul I sõlmis Inglismaaga. 1800 aastal toimus Venemaa ja Inglismaa suhete täielik katkestamine: Inglismaa saadik Whitworth oli sunnitud, koos kogu missiooniga, kiirustades S-Peterburist lahkuma; Kõige kõrgema ukaasidega oli peatatud Venemaa alamate poolne inglastele võlgade tasumine ja sekvestri alla pandi kõik Inglismaa laevad ja poodides ning ladudes olevad kaubad.

Alates Keiser Aleksander I troonile asumisega Venemaa ja Inglismaa vahelised endised sõbralikud ja liidulised suhted hakkasid vähehaaval taastuma.

*

Nr. 403.

Tema Püha ja Lahutamatu Kolmainsuse nimel.

Tema Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet ja T. M. Suurbritannia Kuningas, nende vahel eksisteeriva tiheda sõpruse ja liiduliste sidemete tulemusel ja nende käesoleva prantslaste vastase sõja ajal üldise ja avameelse ühise tegevusega, omades kõigi vahendite, millised võivad anda kõikjal kõige tunnetatavaimaid lööke vaenlasele, väljanõudmise alalist eesmärki, otsustasid, et tema välja ajamine seitsmest Ühendatud Provintssist ja nende ikkest vabastamine, millise all ta nõnda ammusest ajast ägavad, moodustab asja, milline väärib nende erilist tähelepanu ja soovides anda sellega nõnda kõrge väärtusega võimaliku projekti teostus, Nende mainitud Majesteetid otsustasid sõlmida omavahel seda plaani ja selle kiireimat teostamist puudutava konventsiooni.

Sel eesmärgil nad nimetasid oma volinikeks, aga nimelt:

Tema M. Ülevenemaaline Keiser - Krahv Kotšubei ((Кочубей)), oma Viitse-Kantsleri, Tegev-salanõuniku, Tegev-kammerhärri, Püha Aleksander Nevski ordeni kavaleri ja Püha Jean de Jerusalem orsu kommodoori jne.

ja krahv Rostoptšina ((Ростопчина)), oma Tegev-salanõuniku, Välisministeeriumi Kolleegiumi liige, Kindral Posti-direktor, Püha Aleksander Nevski ja Püha Anna esimese järgu ordenite, suure kantsleri ja Püha Jean de Jerusalemi Suure Risti kavaleri;

aga T. M. Suurbritannia Kuningas Charles de Whitworthi, oma erakorralise saadiku ja täievolilise ministri Venemaa Keiserliku õukonna juures, Sukapaela ordeni kavaleri; kes, peale vastastikust volikirjade vahetamist, võtsid vastu alljärgnevad artiklid.

Artikkel I.

Nii nagu T. M. Suurbritannia Kuningas oletab, et ülalpool selgitatud eesmärk võib parimal viisil olla teostatud mitte teisiti, kui Venemaa vägede korpuse abil, siis Tema Keiserlik Majesteet, vaatamata tema poolt sellele rakendatud vahenditele ja nendele probleemidele, milliseid ta kohtab veel uute jõudude kasutamisel väljaspool oma valduste piire, nõustub, ainiti, hea asja eest pideva hoolitsemise tulemusel, anda mainitud Hollandi ekspeditsioonile 17 jalaväe pataljoni, kaks roodu suurtükiväelasi, roodu sapööre ja husaaride eskadroni, kokku 17,593 inimest.

Kuid pidades silmas, et see vägede arv, vastavalt Tema Briti Majesteedi poolt esitatud plaanile, on ebapiisav, aga selle eesmärgi teostamiseks on tarvis 30,000 inimest, Tema mainitud Majesteet, saadab, omalt poolt, 13,000 Inglise vägesid või äärmisel juhul 8,000 inimest, juhtumil, kui see viimane väiksem arv tunnistatakse piisavaks ja selles arvus määratletud, proportsionaalselt sellisele vägede korpusele vajaliku ratsaväelaste hulga.

Artikke II.

See 17,593 inimesest koosnev vägede korpus koos vajaliku suurtükiväega koondatakse Revelis ja sealt viiakse edasi sihtkohta Inglismaa või muudel Tema Briti Majesteedi poolt renditud laevadel.

Artikkel III.

Selleks, et anda T. M. Ülevenemaalisele Keisrile sellele ühisele asjale uue nõnda tegeliku abi andmise võimalus, T. M. Suurbritannia Majesteet kohustub andma alljärgnevalt mainitud subsiidiumi, kuid sellisel tingimusel, et Tema Ülevenemaaline Keiserlik Majesteet hakkab omama mainitud väekorpuse oma valdustess tagasi kutsumise õigust, kui mingi ettenägematu sündmuse tulemusel seda subsiidiumit temale täielikult välja ei maksta.

Artikkel IV.

Selle rahalise abi suurus ja liik määratletakse järgmisel viisil:

1) selleks, et Tema Keiserlik Majesteet saaks koguda ja saata selle korpuse kõige lähimal ajal ja võimalikult hästi varustatult, T. M. Suurbritannia Kuningas on kohustatud peale teatise saamist, et mainitud väed saabusid nende kogunemise kohta, s.t. Revelisse ja olles temale teatanud, et nad on laevadele asumiseks valmis (tulevad need laevad, või mitte), tasuma esimese ja kõige edasilükkamatute kulude eest 88.000 naelsterlingit, jaotades selle maksmise kahte ossa: 44.000 naelsterlingit tasutakse kui selle korpuse ülemjuhataja teatab Inglismaa komissarile T. K. Majesteedi ministeeriumi poolt Tema Briti Majesteedi ministrile S-Peterburis, et mainitud korpus on valmis; teine, ülejäänud 44,000 naelsterlingi makse järgneb neljanda kuu alguses.

2) Peale selle, T. M. Suurbritannia Kuningas kohustub tasuma T. M. Ülevenemaalisele Keisrile kuist subsiidiumit 44,000 naelsterlingit, lugedes päevast, kui mainitud korpus on rännakuvalmis.

Seda subsiidiumit hakatakse tasuma iga kuu alguses ja see on määratud vägedele palga maksmiseks ja vägede ülalpidamiseks, ning seda teostatakse kuni nende Inglismaa või Tema Briti Majesteedi poolt renditud laevadel Venemaa sadamatesse naasemiseni.

Artikkel V.

Kui see Venemaa vägede korpus temale määratud ekspeditsiooni kestel või Inglismaal talvekorteris oleku ajal, nii nagu sellest allpool öeldakse, või tema ees seisval teekonnal kohtab probleeme hädavajaliku toidu muretsemisel Venemaa komandöride või komissaride poolt, Siis Tema Briti Majesteet, tema juures asuva T. M. Ülevenemaalise Keisri juures asuva ministri esildise alusel, hangib ise kõik hädavajaliku Venemaa vägedele ja sellisel viisil tarnitud varude ja muud asjade kohta koostatakse täpne arve, selleks et selle maksumus pärast subsiidiumist maha arvata, hankides seda sellise hinnaga, millise eest T. M. Suurbritannia Kuningas hangib neid ise oma vägedele.

Artikkel VI.

Võttes arvesse, et vajalike hobuste, nii ohvitseride, aga ka suurtükiväe ja vööri omad, ülevedu, nõuab märkimisväärset laevade hulka ja et see asi on seotud erinevate ebamugavustega, aga eriti venitab mainitud ekspeditsiooni kohalejõudmist, Tema Briti Majesteet kohustub omal arvel tarnima vajaliku hulga hobuseid, millised on eksisteerivatel asjaoludel tarvis ja ananb korralduse need viia kohta, kus Venemaa väed peavad hakkama tegutsema. Samamoodi Tema mainitud Majesteet hakkab neid ülal pidama omal arvel kuni nende vägede teenistuses viibimise ajal, kuni viimased ei ole pandud laevadele, et saata Venemaa sadamatesse, aga seejärel võib Tema Briti Majesteet toimida nendega oma äranägemise järgi.

Artikkel VII.

Kui ekspeditsioon Hollandisse on lõpetatud või mingitel ettenägematutel asjaoludel ebaõnnestub, aga Venemaa vägede Tema Ülevenemaalise Keisri sadamatesse saatmine ebasoodsate ilmade tõttu ei õnnestu, siis T. M. Suurbritannia Kuningas kohustub neid võtma oma valdustesse ja andma neilr vastavad korterid ja kõik muud mugavused, seni, kuni navigatsiooni alguseni, need väed ei sõida tagasi, või Nende Keiserliku ja Kuningliku Majesteetide eelneval kokkuleppel ei saa uut ülesannet.

Artikkel VIII.

Nii nagu selle korpuse saatmise peamine eesmärk seisneb Hollandi ründamises, Tema Briti Majesteedi abil loodetakse teostada selles soodne muudatus ja nii nagu määratud tähtaega, milliseni hakatakse subsiidiume maksma, ei ole üldse kehtestatud; mainitud väed, Venemaale tagasi sõites peavad olema majutatud nende tavalistesse paiknemiskohtadesse, enamjaolt kaugetesse ja sinna sõitmine nõuab märkimisväärseid kulusid, siis T. M. Suurbritannia Kuningas kohustub sellega selliste kulude katmist kahe kuise subsiidiumi, lugedes nende vägede Venemaa sadamasse saabumise päevast. Samamoodi T.M.Ülevenemaaline Keiser, määratlemata mingit tähtaega, jätab endale õiguse saata mainitud vägede korpus oma valdustesse tuleva 1800 aasta kevadel, kui seda nõuab mingi vaenulik Venemaale kallaletung, või mingi teine tähtis sündmus. Neil juhtudel Tema Briti Majesteedi ülalmainitud kohustus maksta kahe kuise subsiidiumi, peab samamoodi jõusse jääma.

Artikkel IX.

Pidades silmas seda, et käesoleva konverntsiooni asi on ekspeditsioon koos Inglise vägedega Hollandisse, siis nende vägede teenistuse ja kamandamise suhtes, selle ja teise poole poolt hakatakse täpselt järgima liidulise kaitsetraktaadi sätteid, milline on sõlmitud poolte vahel 7.(18.) veebruaril 1795 aastal. Täpselt samuti, kui vastastikuste vägede komandöride vahel tekivad mingid arusaamatused või muud probleemid, millised puudutavad ülalmainitud Tema Ülevenemaalise

Keiserliku Majesteedi vägesid, siis sellised tuleb lahendada mainitud 1795 aasta traktaadi sätete või 3 (14) juuni 1792 aasta Viini Õukonnaga sõlmitud traktaadi alusel.

Artikkel X.

Käesolev konventsioon ratifitseeritakse T.M.ÜlevenemaalisevKeisri ja T. M.Suurbritannia Kuninga poolt ja need ratifitseerimise kirjad vahetatakse siin kahe kuu pärast, lugedes selle allkirjastamise päevast või kui võimalik, siis ka varem.

Selle kinnituseks jne.

See juhtus S-Peterburis, 11(22) juunil 1799 aastal.

(L.S.)Le comte de Kotschoubey. (M.П.)Графъ Кочубей.

(L.S.)Le comte de Rostopsin. (M.П.)Графъ Ростопчинъ.

(L.S.)Cy. Whitworth. (M.П.) Чарльзь Витвортъ.

*

Eraldi artikkel.

I.

Kuigi sel kuupäeval sõlmitud konventsiooni Artikkel II on öeldud, et Venemaa vägede korpus 17.593 inimest, milline on nimetatud Hollandi ekspeditsiooniks, viiakse oma sihtkohta Inglismaa või muudel, T. M. Suurbritannia Kuninga poolt renditud laevadel; ainiti, et veel enam kergendada seda olulist ettevõtmist, T. M. Ülevenemaaline Majesteet nõustub andma 6 laeva, 5 fregatti ja 2 transpordilaeva, kes, olles valmistunud üleveoks, võtavad peale niipalju vägesid, kui sellele mahub, aga ülejäänud mainitud korpusest saadetakse Inglismaa või muude, T. Briti Majesteedi poolt renditud transpordi laevadega.

II.

T. M. Ülevenemaaline Keiser annab need laevad ja fregatid järgmistel tingimustel:

1)Inglismaa tasub alates Kroonlinna sadamast väljumise ajast kuni kogunemise kohani, s.t. Revalisse, 58,927 naelsterlingit ja 10 šillingit varustuse ja muu vajaliku hüvitamiseks, kolme kuu eest, lugedes, nagu ülalpool öeldud, alates Kroonlinnast lahkumise päevast;

2)nende kolme kuu möödumisel Tema Briti Majesteet hakkab subsiidiumite maksmist jätkama 19,642½ naelsterlingit kuus, teostades seda iga kuu alguses;

3)sõltumatult sellest rahalisest abist Tema Briti Majesteet võtab enda peale ekipaažide ülalpidamise, seejuures ohvitserid ja madrused hakkavad olema võrdses asendis Inglismaa ohvitseride ja madrustega sõja ajal ja Venema ohvitseridega ja madrustega, kes asuvad käesoleval ajal Tema Keiserliku Majesteedi eskaadris, milline on ühendatud Inglismaa eskaadriga;

4)kõik need määrused jäävat täielikult jõusse kuni mainitud laevade ja fregattide Venemaa sadamatesse jõudmiseni.

III.

Kui vastu igasugust ootust juhtus, et need 6 laeva, 5 fregatti ja 2 transpordilaeva mingil ettenägematul juhtumil ei saanud Venemaal tagasi sõita enne käesoleva kampaania lõppu, siis Tema Briti Majesteet kohustub neid võtma Inglismaa sadamatesse ja osutada neile igasugust kaasabi hädavajalikel parandustöödel, aga ka ekipaažide või ohvitseride mugavuste eest.

IV.

Pidades silmas seda, et ülalmainitud 6 laeva, 5 fregatti ja 2 transpordilaeva, omades alguses teist ülesannet, olid juba varustatud 3 kuu varudega, Tema Briti Majesteet, nende naturaalses tarnimise asemel, kooskõlas Artikkel II, kohustub maksma nende varude maksumuse, hinnangu alusel, mis ka tehakse. Mis puudutab ohvitseri, siis T. M. Suurbritannia Kuningas, suhtudes neisse, nagu suhtuti neisse kuni käesoleva ajani, kui Venemaa eskaadri ohvitseridesse, milline on ühendatud Inglismaa merejõududega, sel alusel hüvitada nende kulud, milliseid nad said teha enda kampaaniaks valmistudes, millisele oli esialgselt määratud.

See eraldi artiklit loetakse ülalmainitud konventsiooni lahutamatuks osaks, just nagu see oleks sellesse sõnasõnalt võetud ja see ratifitseeritakse ning selle ratifitseerimiskirjad vahetatakse koos temaga.

Selle kinnituseks jne.

See juhtus S-Peterburis, 11 (22) juuni 1799 aastal.

(L.S.)Le comte de Kotschoubey. (M.П.)Графъ Кочубей.

(L.S.)Le comte de Rostopsin. (M.П.)Графъ Ростопчинъ.

(L.S.)Cy. Whitworth. (M.П.) Чарльзъ Витвортъ.

*

Eraldi ja salajane artikkel.

Pidades silmas seda, et T. M. Rootsi Kuningas tunnistas T.M. Ülevenemaalise Keisri ees oma soovist liituda meetmetega, millised viivad ta välja tegevusetuse seisundist, millises ta asub kuni käesoleva ajani ja selle tulemusel ühendab ühise vaenlase vastu ühiseks tegutsemiseks 8,000 inimesest koosneva vägede korpuse ja mõned sõjalaevad, Tema Keiserlik Majesteet ja Tema Briti Majesteet nõustusid pühendama oma ühise tegevuse sellele, et ergutada Rootsi Kuningat sellist kavatsust säilitama ja nende läbirääkimiste edu juhtumil, Tema Briti Majesteet kohustub sõlmima Rootsiaga subsiidiumite traktaadi, aga Tema Keiserlik Majesteet omalt poolt kiirendab selle sõlmimist oma heade teenetega.

Juhtumil, kui T.M. Rootsi Kuningas nõustub selle ettepanekuga, Kõrged lepingulised pooled nõustuvad kasutama neid vägesid ja laevu Hollandi ekspeditsioonil, milline on pakutud sel kuupäeval T.M. Ülevenemaalise Keisri ja T.M. Suurbritannia Kuninga vahel sõlmitud konventsioonis.

See eraldi ja salajast artiklit hakatakse lugema ülalmainitud konventsiooni eraldamatuks osaks, justkui see oleks sinna sõna-sõnalt sisse võetud ja see ratifitseeritakse ja selle ratifitseerimiskirjad vahetatakse sellega võrdselt.

Selle kinnituseks jne.

See juhtus S-Peterburis, 11(22) juuni 1799 aastal.

(L.S.)Le comte de Kotschoubey. (M.П.)Графъ Кочубей.

(L.S.)Le comte de Rostopsin. (M.П.)Графъ Ростопчинъ.

(L.S.)Cy. Whitworth. (M.П.) Чарльзъ Витвортъ.

Nr.404.

Deklaratsioon.

Ajutine traktaat, milline on sõlmitud T. M. Ülevenemaalise Keisri ja T.M. Suurbritannia Kuninga vahel 18(29) detsembril 1798 aastal, sisaldab endas määrust, et 45,000 inimesest koosnev korpus, milline saadetakse Tema Keiserliku Majesteedi poolt ühises asjas appi, määratakse ühiseks tegevuseks Tema Preisimaa Majesteedi vägedega, kui seda Valitsejat õnnestub kallutada tema jõudude liitlaste jõududega liitma; võttes arvesse seda, et selleks Nende Keiserlike ja Kuninglike Majesteetide võetud püüdlused on jäänud viljatuteks ja et see Valitseja tõrgub soovis jääda oma neutraalsuse süsteemi juurde, mõlemad kõrged lepingulised pooled, selleks, et mitte lubada miskit, mis võinuks ühise asja edule kaasa aidata, otsustasid: et mainitud 45,000 inimest koosnev korpus, milline oli esialgu määratud Preisimaa Prantsusmaa vastaste vaenulike demonstratsioonide toetuseks, hakkab samamoodi olema kasutatud ühise vaenlase vastu igasuguses teises kohas, kus nad leiavad selle olevat sobiva ühiste operatsioonide suurimaks kasuks.

Sel eesmärgil Nende mainitud Keiserlike ja Kuninglike Majesteetide volinikud allkirjastasid käesoleva deklaratsiooni, millist tuleb lugeda ülalmainitud ajutise traktaadi osaks, milline on sõlmitud kahe Õukonna vahel 17(29) detsembril 1798 aastal.

See juhtus S-Peterburis, 18(29)juunil 1799 aastal.

(L.S.)Le comte de Kotschoubey. (M.П.)Графъ Кочубей.

(L.S.)Le comte de Rostopsin. (M.П.)Графъ Ростопчинъ.

(L.S.)Cy. Whitworth.

(M.П.) Чарльзь Витвортъ.

((23.03.2019. K.L.))
